
CRAGGAN AN PHITHIACH
PER MARE PER TERRAS

QUINTI HORATII FLACCI OPERA

QUÆ EXTANT.

TOMUS SECUNDUS.

Q. HORATII FLACCI SATIRARUM LIBER I.

SATIRA I.

Adversus hominum inconstantiam, & exinde in avaritiam invehitur.

QUI fit, Mœcenas, ut nemo, quam sibi sortem

INTERPRETATIO.

QUOMODO *fit, ô Mœcenas, ut nullus vivat contentus ea conditione,*

ANNOTATIONES.

Duobus Satirarum libris Horatius Stoicè carpit vitia, callidè tamen; atque ut ait Persius Sat. I. v. 116

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, & admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

Egregiè & apposite Seneca, lib. quod in Sapientem non cadat injuria. *Ceteri sapientes*, inquit, *molliter & blandè, ut familiares medici ægris corporibus, non quà optimum est, medentur, sed quà licet. Stoici virilem ingressi viam, non ut amœna intuentibus videatur, cura habent; sed ut quamprimum nos eripiant, & in illum editum verticem educant, qui adeo extra communem teli jactum surrexit, ut supra fortunam emineat.* Horatii Satiras commendat Quintil. lib. 10. cap. 1. his verbis: *multo est tersior ac purus magis Horatius, & ad notandos hominum mores præcipuus.* De nomine & origine Satiræ disserui ad Juvenalem, tum in Præfatione, cùm v. 30. Sat. 1. ubi admonui non à Satyrorum dicacitate appellatum hoc carmen, sed à saturâ lege, vel lance: quod sicut hæc varios fructus contineret diis agrestibus offerendos, illa verò multa & diversa perferret edicta; ita Satira multiplex argu-

Seu ratio dederit, seu fors objecerit, illâ
Contentus vivat: laudet diversa sequentes?
O fortunati mercatores, gravis annis
Miles ait, multo jam fractus membra labore!
Contrà mercator, navim jactantibus Austris,
Militia est potior. Quid enim? concurritur: horæ
Momento cita mors venit, aut victoria læta.
Agricolam laudat juris legumque peritus,
Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.

INTERPRETATIO.

quam sibi vel consilium dederit, vel fortuna obtulerit: & quisque *præferat sectantes diversa* instituta? *Miles senior, fractis jam artubus labore diuturno dixit: ô felices mercatores! è contrario negotiator, cum Notus exagitat navim,* ait: *melius est bellum. Enimvero confligitur: hora spatio brevi mors velox accidit, vel felix victoria. Jurisconsultus fortunatos agricolas æstimat, quando consultor januam* ejus *verberat ad gallicinium.*

ANNOTATIONES

mentum complecteretur, variaque pertractaret. Hancque etymologiam asserunt eruditissimi quique viri. Ad quos, Lector, accedes, reclamante licet Julio Scaligero, Poët. lib. 1. cap. 12. Porrò ne mirere, quod Sermonum vocem ac titulum, ut in vulgatis plerumque, non inscripserimus. Vetant graves & docti; vetat ratio. Sermones sunt tam Satiræ quàm Epistolæ: in utrisque scilicet reperitur æquè sermo, id est, *oratio remissa & finitima quotidianæ locutioni:* ut definit Cicero ad Heren. 3. n. 23. Quare igitur iste Satiris titulus duntaxat præfigatur?

1. *Qui fit, Mæcenas.*] Non abs re tanti literarum Patroni nomen appositum est ad caput singulorum Horatii operum, Od. Epod. Satir. Epist.

2. *Seu ratio dederit, seu fors objecerit.*] *Ratio*, consilium, voluntas Deorum, ex quâ fieri singula in orbe hoc inferiori, Stoici statuebant.

Fors.] Seu fortuna, ad quam referebant omnia Epicurei.

3. *Diversa.*] Diversa studia, ac vitæ instituta.

6. *Austris.*] Lib. 1. Od. 3. *rabiem Noti.* Vide & lib. 3. Od. 3. *dux inquieti turbidus Adriæ Auster.*

10. *Sub galli cantum.*] Quemque tædet suæ conditionis, dum ejus sentit incommoda: alienam verò laudat, quoniam tum ejus solum commoda intuetur. Sic Jurisperitus agricolâ se infeliciorem putat, quandocunque importuni adsunt consultores, & summo mane ostia pulsant, somnum & quietem interturbantes, seu cùm narrationibus vel interrogationibus sæpè futilibus & insulsis caput obtundunt.

Galli cantum.] Vide Plin. lib. 10. cap. 21. ubi sic habet: *hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit, norunt sidera; & ternas distinguunt horas interdiu cantu. Cum sole eunt cubitum, quartaque castrensi vigiliâ ad curas laboremque revocant: nec solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nuntiant cantu.* Cicero de Divin. lib. 2. n. 57. *Democritus quidem optimis verbis causam explicat, cur ante lucem galli canant. Depulso enim de pectore & in omne corpus diviso & modificato cibo, cantus edere quiete satiatos: qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius, favent faucibus: rursus cantu plausuque premunt alas.* Coel. Rhodig. lib. 16. cap. 13. multa de his.

Consultor.] Cicero pro Muræna, sic artem militarem cum Jure Civili, seu, belli ducem cum Jurisperito confert: *vi-*

Ille, datis vadibus qui rure extractus in urbem est,
Solos felices viventes clamat in urbe.
Cætera de genere hoc (adeo sunt multa) loquacem
Delassare valent Fabium. Ne te morer, audi
Quo rem deducam. Si quis Deus, En ego, dicat,
Jam faciam, quod vultis: eris tu, qui modò miles,
Mercator: tu consultus modò, rusticus. Hinc vos,
Vos hinc mutatis discedite partibus. Eia,
Quid statis? Nolint. Atqui licet esse beatis.
Quid causæ est, meritò quin illis Jupiter ambas

INTERPRETATIO.

Is verò *qui datis sponsoribus rure deductus est in civitatem, solos prædicat beatos in civitate degentes. Reliqua ejusmodi tam multa sunt*, ut *fatigare queant verbosum Fabium. Ne te retardem, audi quo tendam. Si numen aliquod dicat: Ecce ego præstabo modò quod desideratis: tu qui miles* eras *anteà, fies mercator: tu Jurisperitus*, jam eris *agricola. Vos illinc, vos istinc abite, mutatis* vivendi *institutis. Eia cur cunctamini?* At illi *abnuent. Verumtamen conceditur* vobis *esse fortunatos.* Ergo *quare Jupiter utramque maxillam non inflat*

ANNOTATIONES.

gilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas; ille ut eo quo intendit, maturè cum exercitu perveniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat.

11. *Ille datis vadibus, &c.*] Agricola verò in jus venire coactus, cives in urbe degentes videns non experiri ea quæ sentit incommoda, statim eos judicat beatiores se, suamque detestatur conditionem. *Vades* sunt sponsores, qui pro altero se obligant ejusque suscipiunt causam, ac reos se pro eo præstant, sive caput agatur aut crimen, sive pecunia. Nomen factum *vadibus*, ex eo quod qui eos dederint, vadendi seu discedendi habent potestatem, donec adsit præstitutus ad sistendum se judicio dies. Cic. de Finib. 2. *vadem te ad mortem Tyranno dabis pro amico, ut Pythagoreus ille.* Quod fusè explicat Offic. 3. n. 45. *Damonem & Pythiam Pythagoreos ferunt hoc animo inter se fuisse, ut cum eorum alteri Dionysius ille Tyrannus Siculus diem necis destinasset, & is qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causâ postulavisset, vas factus sit alter ejus sistendi, ut si ille non revertisset ad diem, moriendum esset sibiipsi. Qui cùm ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem Tyrannus, petivit ut se in amicitiam tertium adscriberent.*

14. *Fabium.*] Quis ille fuerit, haud planè liquet. Vetus Interpres, *Fabius Narbonensis*, inquit, *Equestri loco natus, Pompeianas partes secutus de sectâ Stoicâ nonnunquam cum Horatio acriter contendit: scripsit etiam aliquot libros de Philosophiâ Stoicâ.* Sunt qui clamosum, verbosum & loquacem caussidicum fuisse dicant eum, quem hîc vellicat Poëta.

15. *Si quis Deus, &c.*] Præclaram huic loco dat lucem Seneca Epist. 95. ubi sic scribit: *multa videri volumus velle, sed nolumus . . . . sæpè aliud volumus, aliud optamus, id est à Diis petimus; & verum ne Diis quidem dicimus. Sed Dii aut non exaudiunt, aut miserentur. Qui si exaudirent & annuerent, damna nobis sæpè maxima aut mala quæ minimè vellemus darent.*

18. *Mutatis partibus.*] Mutatis vitæ institutis, conditione, officiis.

20. *Ambas iratus buccas inflet.*] Hoc indignationis & gravis iræ indicium est & effectus. Tunc enim crebri concitatique spiritus ad os prorumpunt, buccasque distendunt; atque animi motum, sanguinisque fervorem exprimunt cum

Iratus buccas inflet: neque se fore posthac
Tam facilem dicat, votis ut præbeat aurem?
Præterea, ne sic, ut qui jocularia, ridens
Percurram: quanquam ridentem dicere verum
Quid vetat? Ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima.
Sed tamen amoto quæramus seria ludo.
Ille gravem duro terram qui vertit aratro,
Perfidus hic caupo; miles, nautæque, per omne
Audaces mare qui currunt, hac mente laborem
Sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,
Aiunt, cum sibi sint congesta cibaria: sicut
Parvula (nam exemplo est) magni formica laboris,

INTERPRETATIO.

contra *illos justè* quidem: *dicatque, se deinceps tam facilem haud futurum, ut postulatis aurem det? Porrò ne joculariter* hæc *perscribam, sicut qui ridicula* proferunt: *tametsi quid prohibet jocosè veritatem loqui? Quemadmodum præceptores assentantes aliquando pueris donant placentas, ut velint excipere prima documenta. Attamen secluso joco seria prosequamur. Is qui humum desudans colit duro vomere, fraudulentus iste caupo, miles & nauta cuncta maria intrepidè navigantes, affirmant* universi, *eo se consilio labores exantlare, ut in senectute quietem securam capessant, postquam sibi alimenta comparaverint: non*

ANNOTATIONES.

verba concitatiora, tum color tumorque buccarum, tum oculorum denique ignitus ardor, & quasi fulgetra. Noster ad Pisones, *tumido delitigat ore*, ait eodem sensu. Sic & Græci loquuntur. Demosthenes de Æschine, *ambulat clamitans se affectum contumeliâ . . , . . . buccas inflans*, τὰς γνάθους φυσῶν.

24. *Ridentem dicere verum.*] Postea Sat. 10.

. . . . *Ridiculum acri*
Fortius & melius magnas plerumque
secat res.

25. *Crustula.*] Fiebant è farinâ, lacte, caseo, oleo, melle, &c. Quæ placentæ, bellaria, dulciaria dantur pueris interdum, quibus invitentur ad capiendam sponte disciplinam, ac libentiùs animum ad discenda prima literarum elementa applicandum. Plato 7. de Republ. vetat pueros vi adigi ad disciplinas, vult autem quasi ludendo invitari, tum quia sic apparet, ad quod disciplinæ genus quisque sit aptus: tum quod nulla disciplina cum vi conjuncta stabilis in animo permaneat.

28. *Ille gravem duro, &c.*] In avaritiam deinceps pugnat.

29. *Perfidus hic caupo.*] *Perfidus*, seu quod vinum aquâ mixtum venderent tanquam merum, purum, putum; seu quod iniquis mensuris uterentur. Hinc Ædiles, inter alia sua officia, in has animadvertere debebant. Pers. Sat. 1. ad finem,

Fregerit heminas Arreti Ædilis ini-
quas.

33. *Nam exemplo est.*] Sapiens Prov. 6. v. 6. *Vade ad formicam, ô piger, & considera vias ejus, & disce sapientiam.*

Magni formica laboris.] Phocylides in carmine admonitorio; *formica*, inquit, *gens exigua, sed valdè laboriosa est:* φῦλον δ' ὀλίγον πέλεται πολύμοχθον. Ibid. describuntur formicæ labores; ut & Virgil. Georgic. 1. v. 186. & 380. item Æneid. 4. v. 402. Plin. lib. 11. cap. 30. &c.

Ore trahit quodcunque poteſt, atque addit acervo;
Quem ſtruit, haud ignara ac non incauta futuri.
Quæ, ſimul inverſum contriſtat Aquarius annum,
Non uſquam prorepit, & illis utitur antè
Quæſitis ſapiens; cùm te neque fervidus æſtus
Demoveat lucro, neque hyems, ignis, mare, ferrum;
Nil obſtet tibi. Dum ne ſit te ditior alter.
Quid juvat immenſum te argenti pondus, & auri
Furtim defoſsâ timidum deponere terrâ?
Quod ſi comminuas, vilem redigatur ad aſſem.

INTERPRETATIO.

ſecùs ac exigua formica (nam præbet exemplum) ingenti labore deſert ore quicquid poteſt, & adjungit cumulo quem aggerit, præſcia & provida futuræ hyemis. Verumtamen *illa, ſtatim atque annum abeuntem vexat Aquarius, non amplius foras egreditur, iiſque prudens victitat quæ prius accumulavit: te verò nec ardens æſtus, nec hyems, ignis, mare, ferrum, à quæſtu deterret. Nihil te remoratur. Modò ut alius nemo te locupletior exiſtat. Quid* verò *prodeſt tibi ingentem auri vel argenti ſummam humo clam egeſtâ occultare, non ſine metu?* Reſpondes. *At ſi detrahatur* quidpiam, *redigetur* acervus *ad parvum aſſem.*

ANNOTATIONES.

34. *Ore trahit quodcunque poteſt.*] Plin. mox cit. *Si quis comparet onera corporibus earum* (formicarum) *fateatur nullis portione vires eſſe majores. Gerunt ea morſu: majora averſæ poſtremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Et iis Reip. ratio, memoria, cura. Semina arroſa condunt, ne rurſus in fruges exeant è terrâ. Majora ad introitum* (cavernæ) *dividunt. Madefacta imbre proferunt atque ſiccant. Operantur & noctu plenâ lunâ. Eædem interlunio ceſſant. Jam in opere qui labor, quæ ſedulitas? &c.*

36. *Quæ ſimul inverſum, &c.*] Poëta ipſo formicarum exemplo utitur adverſus avarum, cujus inſatiabilis pecuniæ fames eſt. Atqui formica, inquit, quieſcit aliquando, ceſſatque laborare & congerere, utiturque ſapiens ac victitat congeſtis. At tibi laborandi & quæſtum faciendi nullus eſt finis.

Contriſtat Aquarius annum.] Cùm hyems advenerit, & cum menſe Januario ferè medio Aquarius triſtem facit annum, tum verò formica non prodit foras, manet in ſuâ cavernulâ, ibique veſcitur quæſitis æſtate cibariis.

Aquarius.] Unum è duodecim ſignis zodiaci, quod ſol ingreditur 17. Cal. Febr. Virgil. Georg. 3. v. 303.

. . . *cum frigidus olim*
Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.

38. *Neque fervidus æſtus demoveat lucro.*] Juvenal. Sat. 14. v. 135.

Sed quò divitias hæc per tormenta coactas?
Cùm furor haud dubius, cùm ſit manifeſta phreneſis,
Ut locuples moriaris, egenti vivere fato?
Intereà pleno cùm turget ſacculus ore,
Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit.
Et minus hanc optat qui non habet.

Theognis, *divitiarum*, inquit, *nullus finis eſt hominibus, Qui plurimas habent, duplo eas augere conantur. Quis ſaturaverit eos omnes? Opes quidem mortalibus ſunt amentia.*

Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα . . . .
Χρήματά τοι θνητοῖς γίγνεται ἀφροσύνη.

43. *Quod ſi comminuas, &c.*] Jam per multiplicem prolepſin diluit ac diſcutit varios prætextus, quibus ſolent ava-

At ni id fit, quid habet pulcri constructus acervus?
Millia frumenti tua triverit area centum,
Non tuus hoc capiet venter plus quàm meus: ut si
Reticulum panis, venales inter, onusto
Forte vehas humero, nihilo plus accipias, quàm
Qui nil portarit. Vel dic, quid referat intra
Naturæ fines viventi, jugera centum, an
Mille aret. At suave est ex magno tollere acervo,
Dum ex parvo nobis tantumdem haurire relinquas;
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
Ut, tibi si sit opus liquidi non amplius urnâ,
Vel cyatho; & dicas; Magno de flumine mallem
Quàm ex hoc fonticulo tantumdem sumere. Eo fit,
Plenior ut si quos delectet copia justo,

INTERPRETATIO.

Repono ego. *Atqui nisi illud agitur, quid præclari habet cumulus congestus?* Etsi *area tua contriverit centies mille tritici* modios, *non propterea venter tuus plus devorabit quàm meus: sicut si servorum unus* tu *sacculum panis onerato humero fortasse deferas, nihil* tamen *amplius accipies quàm qui nihil gestaverit. Aut loquere, quid prosit victitanti intra naturæ limites*, utrum *jugera centena colat, an millena. Verùm*, inquies, *jucundum est sumere ex ingenti cumulo.* Imò, *si tantumdem relinquas nobis accipiendum è modico, quare tua horrea præferas vasculis nostris? perinde ac si egeas aqua urnâ vel cyatho duntaxat, dicasque; Mallem tantumden haurire magno de fluvio, quàm de isto fonte parvulo. Hinc* verò *fit, ut si qui requirant nimiam abundantiam, hos cum*

ANNOTATIONES.

ti sordes suas obvelare. At si de acervo detraham aliquid interdum ac sæpè, inquit ille avarus, brevi ad unum assem acervus redigatur: ego verò mox egestate conflictabor.

44. *At ni id fit, &c.*] Respondet Poëta. At nisi utaris pecuniâ tuâ, quid ex eâ pulcri facies? Quid erit absconditum aurum & argentum? lib. 2. Od. 2.

Nullus argento color est avaris
Abdita terris inimice lamnæ,
Crispe Sallusti, nisi temperato
Splendeat usu.

45. *Millia frumenti, &c.*] Etsi agri tibi reddant frumenti modiorum centena millia, non ideo plus devorabis quam ego qui pauca possideo.

47. *Reticulum panis.*] Sacculum è reticulo, quo panis ferebatur. S. August. de Civ. Dei lib. 18. cap. 18. *annona retica dicitur*, inquit, *quoniam ad retia deportatur.*

Venales inter.] Inter venalitios servos, venum expositos.

49. *Intra naturæ fines viventi.*] Senec. Epist. 16. *Si ad naturam vives, nunquam eris pauper: si ad opiniones, nunquam eris dives.*

50. *Jugera*] Jugerum agri pedes 240 in longum, 120 in latum continet: sive, quantum uno boum jugo arari uno die potest. Isidor.

Centum an mille aret.] Aurel. Victor. de Manio Curio Dentato sic refert: *Quaterna dena agri jugera viritim populo divisit: sibi deinde totidem constituit, dicens neminem esse debere civem, cui non tantum sufficeret.*

51. *At suave est ex magno.*] Hæc dicit avarus contrà.

52. *Dum ex parvo nobis.*] Avarum Poëta refutat.

53. *Cumeris.*] Vasis fictilibus, vimineis, sparteis, palmeis, in quibus tenuioreq

Cum ripâ simul avulsos ferat Aufidus acer.
At qui tantulo eget, quanto est opus, is neque limo
Turbatam haurit aquam, neque vitam amittit in undis.
At bona pars hominum decepta cupidine falso,
Nil satis est, inquit; quia tanti quantum habeas, sis.
Quid facias illi? jubeas miserum esse libenter,
Quatenus id facit. Ut quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives, populi contemnere voces
Sic solitus: Populus me sibilat, at mihi plaudo
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arcâ.
Tantalus à labris sitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? mutato nomine, de te
Fabula narratur. Congestis undique saccis

INTERPRETATIO.

ripâ abreptos auferat Aufidus vehemens. Qui autem tantum desiderat, quantum necesse est, ille nec captat aquam cœno turbidam, nec vitam in fluctibus perdit. Sed magna pars mortalium fallaci cupiditate illusa ait: Nihil sufficit, quoniam tanti æstimabere quantum possidebis. Quid huic agas? sine illum *esse infelicem, quandoquidem id sponte agit. Ita quidam narratur Athenis* extitisse *avarus & opulentus, verba* quidem *plebis aspernari suetus hoc modo: Plebs me sibilat:* ego *verò mihimet domi applaudo, quoties nummos in arcâ conspicio. Tantalus sitibundus appetit fluvios à labiis recedentes. Cur rides? De te, nomine* solùm *mutato, fabula commemoratur. Dormis avidus super sacculos un-*

ANNOTATIONES.

frumentum suum modicum condebant: at divites in granariis seu horreis. Festus.

58. *Cum ripâ simul avulsos ferat Aufidus.*] Qui plus divitiarum appetunt, quàm par est, sæpè rerum copia illos perdit: sicut qui vult aquam haurire ex ingenti flumine, non rarò demergitur ac perit.

Aufidus.] Apuliæ fluvius, pro quolibet alio rapido flumine. De eo lib. 3. Od. 30. ubi, *violens Aufidus.*

59. *Neque limo turbatam haurit aquam.*] Plus limi trahunt majores fluvii: contrà fonticulus limpidam habet aquam. Indicat Horatius per similitudinem eos qui opes magnas avidè quærunt, multis turbari curis, & nonnunquam obrui & absumi.

61. *Cupidine falso.*] Cupiditas imagine recti & justi fallit. Nimirùm honestè vivendum, famæ consulendum, &c. Ergo docet opes accumulare ad sumptus necessariò faciendos.

64. *Ut quidam memoratur Athenis.*] Quis ille, ignoratur. Timonem quemdam misanthropum perperam hîc intelligunt Interpretes plerique. Divitem ac sordidum hominem exhibet Horatius: Timon ille contrà avaritiæ fuit hostis, aiebatque sapienter: *insatiabilem cupiditatem atque ambitionem esse omnium malorum elementa.* apud Stobæum. De eo Diogenes Laërtius, & Lucianus.

66. *Populus me sibilat, &c.*] Solebat populus plausu & acclamationibus excipere viros insignes de Rep. benè meritos, sibique gratiosos, cùm theatrum ad spectacula ingrederentur: at homines sibi infensos & invidiosos sibilis prosequebatur. Cic. in Pisonem: *da te populo, committe ludis, sibilum metuis.* ad Attic. lib. 2. Epist. 18. *Fusium clamoribus, conviciis, & sibilis consectantur.*

68. *Tantalus à labris, &c.*] Egregiam aposiopesin observa, Lector; quâ Poëta longiusculam, ut videtur, narrationem exorditur, statimque abrumpit, aitque avaro, *quid rides?* De Tantalo,

Indormis inhians, & tanquam parcere sacris
Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.
Nescis quo valeat nummus; quem præbeat usum?
Panis ematur, olus, vini sextarius; adde,
Queis humana sibi doleat natura negatis.
An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
Formidare malos fures, incendia, servos,
Ne te compilent fugientes; hoc juvat? horum
Semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.
At si condoluit tentatum frigore corpus,
Aut alius casus lecto te affixit; habes qui
Assideat, fomenta paret, medicum roget, ut te
Suscitet, ac reddat natis carisque propinquis.
Non uxor salvum te vult, non filius: omnes
Vicini oderunt, noti, pueri, atque puellæ.

INTERPRETATIO.

dequaque accumulatos: & cogeris abstinere velut à rebus *sacris, vel delectari quasi tabulis* pictis. An *ignoras ad quid pecunia utilis sit ac necessaria? Ematur panis, olera, vini sextarius: adjunge* illa *quibus non concessis ægrè se habeat natura humana.* Verùm *an expedit vigilare pavidum, & diebus ac noctibus timere improbos prædones, incendia, servos, ne te deprædentur ac fugam arripiant. Ego* certè *ejusmodi bonis carere semper exoptaverim.* Dices verò: *At si corpus gelu vexatum ægrotet, aliudve morbi genus affligat te cubili, præsto est qui adsit, medicamenta subministret, medicum precetur ut te sanum præstet ac restituat liberis & dilectis cognatis.* Erras, inquam ego. *Non conjux, non filius, te incolumem cupit: te aversantur vicini cuncti, familiares, pueri & puellæ.*

ANNOTATIONES.

vide annot. lib. 1. Od. 28. & lib. 2. Od. 13. Bellè Petronius:

Nec bibit inter aquas; nec poma patentia carpit
Tantalus infelix, quem sua fata premunt
Divitis hæc magni facies erit, omnia latè
Qui tenet, & sicco concoquit ore famem.

72. *Pictis gaudere tabellis.*] Intuendo tantùm, nunquam utendo.

74. *Vini sextarius.*] Sexta congii pars, continens cyathos duodecim.

76. *An vigilare metu exanimem, &c.*] Urget Poëta, ostenditque gravia divitiarum incommoda. Juvenal. Sat. 14 v. 303.

Tantis parta malis, curâ majore metuque
Servantur. Misera est magni custodia census.

80. *At si condoluit, &c.*] Objicit avarus necessitatem pecuniæ. Juvenal, mox cit. v. 156.

Scilicet & morbis & debilitate carebis
Et luctum & curam effugies, &c.

84. *Non uxor salvum te vult, &c.*] Redarguit Poëta: imò verò cùm speras opes intactas servando, sibi ita tibi comparare, omnium odium incurris: iis ipsis molestus es, quibus maximè carus esse debueras. Nec mirum, quippe unam pecuniam amas, cætera aspernaris; quâ ratione velis a quoquam diligi? Huc facit versiculus ille:

[illegible]

Mori velim, si me omnes exoptent mortuum.

Miraris

Miraris, cum tu argento post omnia ponas,
Si nemo præstet, quem non merearis, amorem?
At si cognatos, nullo natura labore
Quos tibi dat, retinere velis, servareque amicos,
Infelix operam perdas: ut si quis asellum
In campo doceat parentem currere frænis.
Denique sit finis quærendi: cumque habeas plus,
Pauperiem metuas minus: & finire laborem
Incipias, parto quod avebas: nec facias quod
Vinidius quidam (non longa est fabula) dives
Ut metiretur nummos; ita sordidus, ut se
Non unquam servo meliùs vestiret: ad usque
Supremum tempus, ne se penuria victus
Opprimeret, metuebat. At hunc liberta securi
Divisit medium, fortissima Tyndaridarum.
Quid mî igitur suades? Ut vivam Mænius? aut sic,
Ut Nomentanus? Pergis pugnantia secum

INTERPRETATIO.

Scilicet *quando pecuniæ tu posthabes universa*, an *miraris quod nullus exhibeat amorem, quem nequaquam mereris? Quin imò si cupias addictos semper habere* eos *quos tibi propinquos natura donat absque ullo labore, miser* sanè *operam perdas; non secus ac si quispiam doceat asinum habenis regi, & per campum decurrere. Tandem sit modus acquirendi & quandoquidem pluſculum possides*, paulò *minus* deinceps *time egestatem: atque incipe* aliquando *finire laborem, comparatis* facultatibus, *quas petebas Ne verò* idem *agas quod Vinidius quidam, (haud prolixa est narratio)* tam *opulentus, ut pecuniam metiretur; tam parcus, ut nunquam se vestiret melius servo.* Is *ad ultimum* vitæ *finem reformidabat ne periret inopiá ciborum. At illum securi discidit medium liberta Tyndaridarum fortissima. Quid ergo mihi suades?* inquis: *Vivam ne sicut Mænius, aut Nomentanus?* Respondeo. *Continuò*

ANNOTATIONES.

90. *Ut si quis asellum, &c.*] Adagium est, de eo qui operam inanem sumit ac molitur.

95. *Vinidius.*] Legunt alii, *Numidius;* alii *Vinidius*, &c. perinde est.

96. *Metiretur nummos.*] Scilicet numerare foret longius propè innumerabiles. Petron. *fortunata* (uxor Trimalcionis) *quæ nummos modio metitur.* Suidas. μεδίμνῳ τ' ἀργύριον ἀπομετρεῖν.

100. *Fortissima Tyndaridarum.*] Velut altera Clytemnestra Tyndari filia, quæ Agamemnonem interfecit ab Ægysto mœcho adjuta. Juvenal. Sat. 6 v. 656.

. . . . . *Tyndaris illa bipennem*
Insulsam & fatuam dextrâ lævâque tenebat.

Fortè etiam libertæ illi nomen erat Tyndaris: luditque Poëta & alludit ad Tyndaridas virorum interfectrices.

101. *Ut vivam Mænius, aut sic ut Nomentanus.*] Uterque ille bonorum decoctor. Malè quidam legunt, *Nævius.* Hic enim avarus fuit, de quo lib. 2. Sat. 2. At de Mænio paternæ maternæque hereditatis dilapidatore, iterum posteà Epist. 15. lib. 1. *Nomentanus* à Nomento oppido cognominatus, prænomine Lucius, nomine Cassius, famosus luxuriâ extitit.

102. *Pergis pugnantia, &c.*] In extrema ruis, cùm eligendum sit amplectendumque medium, in quo virtus quæque consistit. Nec avarum te volo, nec prodigum.

Frontibus adversis componere. Non ego avarum
Cùm veto te fieri, vappam jubeo ac nebulonem.
Est inter Tanaim quiddam, socerumque Viselli.
Est modus in rebus; sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.
Illuc, unde abii, redeo. Nemon' ut avarus
Se probet; ac potiùs laudet diversa sequentes?
Quodque aliena capella gerat distentius uber,
Tabescat? neque se majori pauperiorum
Turbæ comparet? hunc atque hunc superare laboret?
Sic festinanti semper locupletior obstat:
Ut cùm carceribus missos rapit ungula currus,

INTERPRETATIO.

res oppositas conjungis adversis frontibus. Quando te avarum esse prohibeo, non te volo esse *nequam & perditum. Est aliquod* discrimen *inter Tanaim & socerum Viselli. Est mediocritas in rebus: adeoque sunt certi limites, ultra vel citra quos rectum stare non potest. Revertor* illuc *unde digressus fui.* Ergone *nullus, perinde ac avarus, se approbabit: & quisque laudabit sectantes diversa instituta? &* invidiâ *contabescat, quod capra alterius ferat ubera pleniora? nec se conferat majori numero pauperiorum? illum atque istum supergredi conetur?* Profectò *sic properanti semper impedimento erit ditior aliquis: quemadmodum quando ungula abripit currus repagulis*

ANNOTATIONES.

104. *Vappam.*] Nequam, & similem corrupto vino, quod jam bonitatem perdidit. Plin. lib. 14. cap. 20. *Vitiumque musto quibusdam in locis, iterum sponte fervere: quâ calamitate deperit sapor; vappaque accipit nomen, probrosum etiam homini, cùm degeneraverit animus.* S. Chrysost. *οἴνου μὲν ἀρετῆς βλάβη τὸ ἀπεζέσθαι, καὶ εἰς ὀξίνην μεταπεσεῖν.* Latini, vinum vappescens. Gall. *du vin qui se tourne.*

Nebulo.] Levis instar nebulæ, qui nullo consilio, nullâ ratione ducitur. Vel qui non pluris æstimandus quàm nebula. Quidam deducunt à *ne* & *obulo*, quasi nec obulo dignus. Non. Marcell. *Nebulones & tenebriones dicuntur qui mendaciis & astutiis suis nebulam quamdam & tenebras objiciunt.*

105. *Tanaim.*] Libertum Mœcenatis, spadonem.

Socerum Viselli.] Herniosum. Inter utrumque est ille cui integra sunt corporis membra, nihil verò superfluum.

108. *Nemon' ut avarus se probet?*] Nemone contentus erit suâ conditione, & alienam laudabit quisque, sicut avarus satis opum se habere nunquam putat, aliosque se beatiores ac ditiores semper existimat?

111. *Neque se majori pauperiorum turba comparet.*] Hinc mali origo. Plures se pauperiores non considerat avarus: at unum aut alterum opulentiores fortè ob oculos semper habet, eosque superare satagit.

113. *Sic festinanti semper locupletior obstat.*] Qui sic affectus est, ut velit opibus omnes vincere, huic semper videbitur aliquis esse locupletior ac felicior: is invidiâ & cupiditate contabescet: nam ejus oculis ac judicio, ut ait Ovidius,

Fertilior seges est alieno semper in agro;
Vicinumque pecus grandius uber habet.

114. *Ut cùm carceribus, &c.*] Similitudine illustrat quod dixit. Qui quadrigarum cursu in stadio certat, non respicit unquam posteriores, sed despicit; at priores aspicit, ac nititur assequi & antevertere.

Instat equis auriga suos vincentibus, illum
Præteritum temnens extremos inter euntem.
Inde fit, ut raró, qui se vixisse beatum
Dicat, & exacto contentus tempore vitæ
Cedat, uti conviva satur, reperire queamus.
Jam satis est. Ne me Crispini scrinia Lippi
Compilasse putes, verbum non ampliùs addam.

INTERPRETATIO.

emissos, *auriga* conatur *assequi equos*, *qui prævertunt suos*, *spernens eum quem præcurrit inter ultimos euntem. Hinc fit ut raro possimus invenire* hominem *qui se dicat beatum vixisse*, quique *emenso vitæ spatio, decedat contentus, ut conviva satiatus*. At *jam sufficit: nec* ullum *ultrà verbum adjiciam, ne suspiceris me suffuratum esse commentarios Crispini Lippi*.

ANNOTATIONES.

Carceribus.] Hi quasi *arceres* dicuntur, quia ibi arcentur equi certo repagulo, ne currant, antequam magistratus signum dederit. Servius ex Varrone. Hic lib. 4, de Ling. Lat. sic scribit: *Circus dictus, quod circum spectaculis ædificatus, ubi ludi fiunt; & quod ibi circum metas fertur pompa, & equi currunt. . , . . . In circo primo unde mittuntur equi, nunc dicuntur carceres.* Vide lib. 1. Od. 1. ubi, de curriculo, pulvere Olympico, metaque fervidis evitata rotis.

Ungula.] Pro equo ungulas habente. synecdoch.

Currus.] Bigas, quadrigas.

118. Exacto contentus tempore vitæ.] Senec. ad Lucil. Epist. 15. hunc locum videtur interpretari voluisse; ubi, *itaque quàm multa sis consecutus, recordare. Cùm aspexeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si vis gratus esse adversus Deos, & adversus vitam tuam, cogita quàm multos antecesseris.*

119. Cedat uti conviva satur.] Desumpta sententia è Lucretio lib. 3.

Quid tibi tantopere est, mortalis, quod nimis ægris
Luctibus indulges? Quid mortem congemis, & fles?
Cur non ut plenus vitæ conviva recedis?

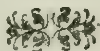
Et paulò pòst:

Sed quia semper aves, quod abest, præsentia temnis;
Imperfecta tibi elapsa est ingrataque vita:
Et nec opinati mors ad caput astitit, ante
Quàm satur ac plenus possis discedere rerum.

120 Crispini.] Is Stoicus Philosophus valdè loquax fuisse dicitur, & versibus multis & inconditis doctrinam Stoicam complexus. Hinc lepidè noster per hujus aretalogi mentionem Stoica dogmata venditare desinit.

Scrinia.] Scripta in arculis, capsis, scriniis inclusa.

Lippi.] Vel hoc erat cognomen, vel oculis revera lippientibus ille erat. Absurdè vetus Interpres Crispinum ita vocari scribit *non oculorum ratione, sed mentis; quod fuerit insulsus poëta.* Tales argutiolas non venatur sublimis spiritûs vates, qualis Horatius.

SATIRA II.

Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.

AMBUBAIARUM collegia, pharmacopolæ,
Mendici, mimæ, balatrones; hoc genus omne

INTERPRETATIO.

TIBICINARUM cœtus, pharmacopolæ, mimæ, balatrones; omnes isti ho-

ANNOTATIONES.

1. *Ambubaiarum.*] Jul. Scalig. Poët. lib. 6. cap. 7. de hac Satirâ; *in secundâ*, inquit, *de mœchis exempla usque ad fastidium.* Sanè: & hic scopus esto, flagitiorum nauseam ingerere vel flagitiosissimis. Idem Scaliger alibi, loquens de Martiale Poëtâ sic habet: *alia ejus fœda ne legerim quidem, tantum abest ut ad censuram vocem.* Ego simile quid hîc si dixero vel fecero, condonabis, imò gratulabere, pudens lector. Itaque per salebrosa pedetentim ac suspenso gradu incedenti nihil noxium, fortassis & utile quidpiam occurret.

Ambubaiarum.] Multa nugantur multi de hujus vocis etymologiâ. Syriacam agnosco sponte cum veteri Interprete, qui sic scribit: *Ambubaiæ dicuntur mulieres tibicinæ linguâ Syrorum. Etenim Syris tibia, sive symphonia, ambubaia dicitur.* Gravis doctrinæ & ingenii adstipulatores accedunt non pauci, Angel. Caninius, Isaac. Casaubonus, &c. Jos. Scaliger in Varron. de Ling. Lat. ad vocem *simpuium*. *Syriacum est*, inquit, *nomen ut Abbub, ambub αὐλὸς, ambubaiarum collegia: à cepher, camphora; à sedin, sindon; à sabbeca, quod est apud Danielem, sambuca; sic à sephel, simpel, & inde simpulum fecerunt.* Ergo per *ambubaiarum collegia*, debemus intelligere quotquot artes exercebant impudicas, inhonestas, parasiticas, &c. Sueton. Neron. cap. 27. *cœnitabat nonnunquam in publico, inter scortorum totius urbis ambubaiarumque ministeria.* Porrò non solùm tibias, aliaque instrumenta musica, sed & tibicines, ac diversas corporis quæstu & [illegible] victum sustentantes, è Syria Romam confluxisse, docet Juvenalis etiam Sat. 3. v. 62. & seq.

Jam pridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes;
Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, nec non gentilia tympana secum
Vexit, & ad Circum jussas prostare puellas.

Ubi observa, propriè *tympana* vocari *gentilia*, quippe vox est à *tuppin* Syriacâ.

Pharmacopolæ.] Pharmacum & medicamentum, testibus Nonio & Eustathio, sunt mediæ voces, in bonam & malam partem usurpari solitæ: unde & pro veneno accipi nonnunquam docuimus alibi. Sic & pharmacopolæ dicti interdum unguentarii, myropolæ, pigmentarii, & quotquot aromata & odores, item qui medicatas potiones quascunque divendebant. Sic etiam appellantur medici illi circumforanei & agyrtæ, qui imperitæ plebi remedia quædam, magis autem verba vendunt, per fora & compita urbium cursitantes. De his Cato apud Gell. lib. 1. cap. 15. *Itaque auditis, non auscultatis, tanquam pharmacopolam. Nam ejus verba audiuntur: verùm ei se nemo committit, si æger est.*

2. *Mendici.*] Circulatores omnes, physiognomi, metoposcopi, chiromantici; inprimis autem Isiaci ac Cybelæ sacerdotes, & quicunque vaticinandi artem professi stipem corrogabant.

Mimæ.] Gesticulatrices, saltatrices, ludiones, histriones, scenici. [illegible] *imitando*, vocatur mimus vel mima, qui suis dicta vel facta cujusque imitatur, cum lascivia, seu voce, seu præ-

Mœſtum ac ſollicitum eſt cantoris morte Tigelli :
Quippe benignus erat. Contrà hic, ne prodigus eſſe
Dicatur metuens, inopi dare nolit amico,
Frigus quo duramque famem depellere poſſit.
Hunc ſi perconteris, avi cur atque parentis
Præclaram ingratâ ſtringat malus ingluvie rem,

INTERPRETATIO.

mines ſunt triſtes & anxii ob *mortem Tigellii cantoris : nam munificus erat* erga illos. *E contrario ille timens haberi prodigus, etiam amico egenti nollet tribuere unde arceat frigus & ſævam famem. Iſtum ſi interoges, quamobrem avi patriſque magnas opes perperam abſumat voracitate injucunda*,

ANNOTATIONES.

cipuè geſtu, *nutu manibuſque loquax*, ut canit Claudianus.

Balatrones.] De vocis hujus origine & ſignificatione, adhuc ſub judice lis eſt. Vetus Interpres *luxurioſos ac perditos à Servilio Balatrone* dictos vult, additque : *ab hoc ſimilis vitæ homines ſunt appellati balatrones : à balatu fortaſſe dicti, quæ vox intorta eſt & ridicula. Legitur & barathrones, qui bona ſua devorando, quaſi in barathrum mittunt. Iidem & blaterones propriè dicti ſunt, à blatiendo, id eſt, vaniloqui.* Triplex hîc etymon vides : quorum tertium mihi magis probaretur. Sunt qui à βαλάζω deducant balatronem quaſi *aquariolum*; vel à βάλλειν & βαλίζειν quaſi *ſaltatorem*. Inde verò non dubitem eſſe vernacula hæc noſtra, *bal, balet, baller*. Cœlius Rhodig. lib. 15. cap. 25. ita ſcribit : balatronem invenio ſcurram fuiſſe vitulentum, unde Horatius ;

balatro ſuſpendens omnia naſo,

Et S. Hieron. *ne me putes in modum ruſtici balatronis cuncta Origenis reprobare.* Conſtat balatronem dici hominem nihili, nugacem, nequam; Italis *balatroni*, Gallis *beliſtre*, ut placet nonnullis; quam ego etymologiam explodo.

3. Tigelii.] M. Tigellius è Sardiniâ oriundus, moribus haud probis, perinde ac ſui populares, malè audiebat. Is tamen ob ſales & jocos valdè feſtivos, præcipuè verò ob eximiam vocem, gratioſus admodum fuit Julio Cæſari, Auguſto, Cleopatræ Ab his remuneratus in ſuæ farinæ homines copioſiùs etiam effundebat ac prodigebat ultrò quas opes collegerat. Eo nomine ab Horatio carpitur hic, item Satirâ 2. & 10. ſeq. quia, ut aiunt, ejus verſus velut parum numeroſos ac modulatos dixerat. Ejus ita meminit Cic. lib. 7. Epiſt. 24. quæ eſt ad M. Fab. Gallum : *Amoris quidem tui, quoquo me verti, veſtigia : vel proximè de Tigellio . . . . . Id ego in lucris pono non ferre hominem peſtilentiorem patriâ ſuâ . . . . Ille autem qui ſciret ſe nepotem bellum tibicinem habere, & ſat bonum unctorem, diſceſſit à me, ut mihi videbatur, iratior. Habes Sardos venales, alium alio nequiorem*, (Tigellium & ejus nepotem) *cognoſti meam cauſam, & iſtius Salaconis iniquitatem.* Salaconem vocant mollem, & propter opes inſolentem.

4. Contrà hic.] Avarus quiſpiam longè à Tigellio diſſentiens, in contrarium vitium impingit.

8. Ingratâ ſtringat malus ingluvie rem] Bona ſua velut in unam pilulam ſtricta & compreſſa deglutiat. apud Athen. lib. 4. cap. 18. ex Alexide ; *Diodorus lurco patrimonium fecit pilam, adeò celeriter omnia abſorpſit.* σφαῖραν ἐποίησε τὴν πατρῴαν ὀσίαν. ὅτω συνεστρόγγυλεν ἰταμῶς ϗ ταχύ. Adagium eſt Græcum ; quaſi diceres metaphoricè, uno bolo, globulo, catapotio, omnia ſua devoravit.

Ingratâ ingluvie.] Nam quæ ſic guloſè atque inſtar pilæ ſorbentur, ſine ullo grati ſaporis guſtu per fauces tranſmittuntur.

Omnia conductis coëmens obsonia nummis;
Sordidus atque animi quod parvi nolit haberi,
Respondet. Laudatur ab his, culpatur ab illis.
Fufidius vappæ famam timet ac nebulonis,
Dives agris, dives positis in fœnore nummis.
Quinas hic capiti mercedes exsecat: atque
Quanto perditior quisquis est, tanto acriùs urget:
Nomina sectatur, modò sumptâ veste virili,

INTERPRETATIO.

emens dapes quaslibet exquisitas *pecuniâ* fœnore *comparatâ; respondet: quia timet æstimari* homo *parcus & animi exigui. Laudatur à quibusdam, reprehenditur ab aliis. Fufidius locuples agris, & pecuniâ fœnori datâ, reformidat existimationem perditi & decoctoris. Iste sorte deducit usuras quinas: & quo luxuriosior quisque est, eo ardentiùs consectatur: quærit nomina juvenum, qui virilem togam nuper induerunt sub*

ANNOTATIONES.

12. Fufidius.] Insignis fœnerator, immodicas usuras exigens.

Vappæ, nebulonis.] Has voces excussimus Sat. præced.

14. Quinas hic capiti mercedes exsecat.] *Caput* est sors ipsa, seu pecunia fœnori data, Gall. *le principal.* hujus verò fructus, reditus, fœnora, usuras, *mercedes* vocat Horatius: Gall. *l'interest, la rente,* Usura centesima dicitur cùm de centum nummis mensibus singulis unus solvitur; adeò ut centesimo mense usura sortem adæquet. at Fufidius iniquior multò, singulis mensibus non simplices de quibus mox, sed *quinas* usuras accipiebat: quas ut haberet, perditissimo cuique pecuniam suam credere amabat, ut mox dicetur. S. Ambros. in cap. 12. Tob. *veniunt Calendæ, parit sors centesimam. veniunt menses singuli, generantur usuræ. crevit centesima: petitur, nec solvitur: applicatur ad sortem. Itaque non jam centesima incipit esse, sed summa, hoc est non fœnoris centesima, sed fœnus centesimæ.*

Exsecat.] Propriè. Nam illi pecuniam tradentes ad fœnus, statim usuram primæ mensis demebant è sorte, seu ex ipsâ quam credebant summâ. De usurâ legibus humanis ac divinis prohibitâ dixi ad Epod. 2. v. 4.

15. Quantò perditior, &c] Quo magis novit luxuriæ deditum juvenem adeoque pecuniæ avidiorem, eò diligentiùs hunc adit, & quærit ei pecuniam credere gravioribus scilicet usuris, ob urgentem inopiam vel habendi cupiditatem.

16. Nomina sectatur tironum, &c.] Studet fœnerari adolescentibus, qui nullam à duris patribus pecuniam aut valdè exiguam accipientes, quacunque viâ, quovis fœnore quæritabant ac sumebant, quâ suæ libidini satisfacerent eà ætate ferventi. Atque id quidem scelus diu grassatum est. At posteà ex Senatusconsf. adempta est actio & petitio iis qui filiisfamilias pecuniam credidissent in mortem patrum: ne vel occasio hinc esset patri necem machinandi, aut per malas artes ac turpes pecuniam quoquo modo reddendam ac persolvendam quæritandi. Senatus illud consultum Macedonianum dictum est à Macedone isto fœneratore. Sueton. Vespas. cap. 11. *auctor Senatui fuit decernendi, ne filiorumfamilias fœneratoribus exigendi crediti jus esset unquam, hoc est, ne post patrum quidem mortem.*

Nomina.] Sic vocantur tam credita quàm debita, eo quod creditores in commentarios seu in tabulas referrent & inscriberent nomina debitorum, seu eorum quibus pecuniam crediderant. Hinc *nomina facere* dicuntur tam debitores quàm creditores.

Sub patribus duris tironum. Maxime, quis non,
Juppiter, exclamat, ſimul atque audivit? At in ſe
Pro quæſtu ſumptum facit. Hic? Vix credere poſſis
Quàm ſibi non ſit amicus: ita ut pater ille, Terentî
Fabula quem miſerum nato vixiſſe fugato
Inducit, non ſe pejus cruciaverit atque hic.
Si quis nunc quærat: Quo res hæc pertinet? Illuc:
Dum vitant ſtulti vitia, in contraria currunt.
Malthinus tunicis demiſſis ambulat. Eſt qui

INTERPRETATIO.

patribus valdè parcis. Quis autem *audiens talia, non ſtatim exclamat: Proh ſumme Jupiter! Verùm*, inquies, *ille* præclaros fortè *ſumptus facit, ſecundum* ingens *lucrum. Ille* ſcilicet? Quin imò *vix tibi perſuadere queas, quantum ſibi ſit inimicus. Adeo ut non iſto crudelius ſeſe diſcruciaverit pater ille, quem Terentii Comœdia exhibet infelicem vixiſſe*, ex quo *filium* à ſe *fugaverat.* Quod *ſi petat aliquis quorſum hæc ſpectant? eo nempe: cùm inſani fugiunt vitia, incidunt in oppoſita. Malthinus prolixis tunicis incedit.* Alius *eſt qui*

ANNOTATIONES.

17. *Tironum.*] Id eſt adoleſcentum. Tirones alii militiæ, alii forenſis exercitationis & eloquentiæ. Hi circa annum ætatis 17. poſt pubertatem ſcilicet, prætextam deponebant, induebant verò togam aliquando puram nivei candoris, quæ virilis dicta eſt, ut ait Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18. *candidum umbonem* vocat Perſ. Sat. 5. v. 33. Plin. lib. 8. cap. 48. *togâ purâ tyrones induuntur.* Cœl. Rhodig. lib. 14. cap. 16. *Quoniam verò*, inquit, *ut in Magiâ Apuleius ſcribit, eruditiſſimi juvenes laudis gratiâ, primum hoc forenſis operæ rudimentum ſubibant, ut aliquo inſigni judicio civibus ſuis noſcerentur, qui mos incipientibus adoleſcentulis ad illuſtrandum ingenii florem apud antiquos fuerat conceſſus: togam item candidam, qui hoc facerent tirones induebantur ipſo tirocinii die: ſic enim appellabant, cùm eloquentiam auſpicarentur in foro. Eam togam Cicero puram vocavit. Scribit enim ad Attic. in tyrocinio filii Ciceronis togam illi puram dediſſe Arpini.*

Maxime, quis non, &c. Quis verò non deteſtetur ejuſmodi fœneratores? Quis avaritiam eorum & nequitiam non abominetur? τόκοις uſuras græci appellant, quod multos & graves debitori dolores pariant. Cic. Offic. 2. n. 89. *quid fœnerari? Tum Cato: Quid hominem, inquit, occidere?*

20. *Quam ſibi non ſit amicus.*] Quàm ſit ſordidè parcus, ſuum defraudans genium, etiam neceſſaria ſibi denegans, ac de ſe pœnas velut exigens, inſtar Menedemi apud Terentium.

Terenti fabula quem miſerum, &c.] Heautontimorumenos, ἑαυτὸν τιμωρούμενος, id eſt, *ſeipſum diſcrucians*, titulus eſt Terentianæ Comœdiæ, in quâ filium Cliniam procul in militiam abire, præ parcitate ſordidaque avaritiâ, compulit durus pater Menedemus: at poſteà facti pœnitens ſeſe angebat, quod tam iniquè à ſe amandaſſet ac fugaſſet proprium filium ſenectutis ſuæ baculum & columen.

22. *Atque hic.*] Quam fœnerator iſte peſſimus.

25. *Malthinus tunicis demiſſis ambulat.*] Vetus quidem lex jubebat: *demiſſam ad talos togam quiſque in urbe habeto.* Sub Auguſto, neque reſtrictis neque fuſis incedere, laudabatur. Quintil. lib. 11. cap. ult. *cui laticlavi jus non erit, ita cingatur, ut tunicæ prioribus oris infrà genua paulùm, poſterioribus ad medios poplites uſque perveniant. Nam infra, mulierum eſt; ſuprà, Cen-*

Inguen ad obſcœnum ſubductis uſque facetus.
Paſtillos Rufillus olet, Gorgonius hircum.
Nil medium eſt. Sunt qui nolint tetigiſſe niſi illas
Quarum ſubſutâ talos tegat inſtita veſte.
Contrà alius nullam niſi olenti in fornice ſtantem.

INTERPRETATIO.

ſuccinctis uſque ad umbilicum, ſe ridiculum præbeat. *Rufillus paſtillos redolet; Gorgonius verò caprum. Nihil mediocre reperitur. Sunt qui renuant attrectare* mulieres, *præter eas, quarum talos operit faſcia* purpurea *ſtola ſubſuta. Alius è contrario nullam niſi proſtantem in fœdo lupanari.*

ANNOTATIONES.

turionum. Hinc patet, quod alibi notavimus, diſcinctum, ſive *demiſſis tunicis ambulare*, mollitiæ atque ignaviæ argumentum fuiſſe, nec non ſuperbæ & vanæ oſtentationis: ſuccinctas autem veſtes aut præcinctas viris frugi & virtute claris proprias extitiſſe. Vide Epod. 1. v. ult. & Epod. 4. v. 8.

Malthinus.] Quis ille? certè haud nobis liquet. Mollis ac effeminatus notatur. Non. Marcell *maltas appellari molles, antiqui voluerunt, à Græco, quaſi* μαλθακοῖς: Lucil. lib. 27. *inſanum vocant quem maltam ac fœminam dici vident.* Quidam deſignari volunt Menam illum, de quo Epod. 4. Alii ipſum Mœcenatem. *Hunc eſſe qui ſolutis tunicis in urbe ſemper inceſſerit:* inquit Seneca Epiſt. 114. Julius Scaliger Poët. lib. 3. cap. 98. ita ſcribit: *Satyrographi ne amicis quidem parcunt. Ingratus Horatius, qui ne à Mæcenate quidem abſtinere potuit: ſi quidem quod aiunt verum eſt, Malthinum ab eo appellatum, cujus demiſſas notaret tunicas. Ager enim Sabinus, quo canicula illa à divino viro donata fuerat, tantus tantique erat, ut objectu ſuo poſſet malefici oculi viſum intercipere, quo minus tunicarum demiſſione offenderetur.* Hæc Scaliger invidiâ ſemper in Horatium hoſtili. Verùm eſto, ipſum Mœcenatem vellicet Poëta, numquid *barbaro & ſervili animo* id faciebat? Imò *ridenti amico*, quod ait Perſius, *vafer tangit vitium, & admiſſus circum præcordia ludit* feſtivus & gratus; accepti verò beneficii paſſim memor.

Eſt qui, &c.] Alius aliud omninò vitium habet. Agrippa, inquiunt, veſtibus ad nates uſque deciſis & ſubductis uti ſolitus.

27. *Paſtillos.*] Trochiſcos, ſeu globulos odoratos. A *panis* fit diminut. paniculus, panicillus, paſtillus. Alii deducunt à πασὸς *conſperſus*, nempè odorifero pulvere, & ſimilibus.

Gorgonius hircum.] Tetrum odorem, qualem hircus. Gorgonius nimiam negligentiam affectabat: Rufillus nimium cultum & munditiem. Iſto verſiculo invidiam ſibi creatam notat Horatius Sat. 4. ſeq. v. 93. Unde colligimus adverſùm nonnullos, Rufillum & Gorgonium nequaquam viles & ignobiles extitiſſe.

28. *Nil medium.*] Vix reperire eſt *auream* illam *mediocritatem.* l. 2. Od. 10.

Sunt qui nolint tetigiſſe, &c.] Jam demum à flagitiis deterret triplici argumento: quod rem familiarem exhauriant & perdant; quod corpus faciant obnoxium multis doloribus: quod honori & famæ damnum invehant.

Illas quarum ſubſuta, &c.] Matronas, quæ talares habent ſtolas, quarum imam partem aſſuta ambit faſciola, quæ inſtita dicitur. Synecdoch. Catull. Epithal. Pelei:

. . . . . veſtis
Candida purpureâ talos incinxerat orâ.

30. *Olenti in fornice*] Malè olentia, fœtidaque lupanaria notat etiam Juvenalis Sat. 6. ſarcaſticè in Meſſalinam Claudii Imperatoris uxorem adulteriis famoſam, ita ſcribens v. 116. & ſeq.

Auſa palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix Auguſta cucullos;

Quidam

Quidam notus homo cum exiret fornice, Macte
Virtute esto, inquit sententia dia Catonis,
Nam simul ac venas inflavit tetra libido,
Huc juvenes æquum est descendere, non alienas
Permolere uxores. Nolim laudarier, inquit,
Sic me, mirator * * Cupiennius albi.
Audire est operæ pretium, procedere rectè
Qui mœchis non vultis, ut omni parte laborent;
Utque illis multo corrupta dolore voluptas,
Atque hæc rara, cadat dura inter sæpè pericla.
Hic se præcipitem tecto dedit. Ille flagellis

INTERPRETATIO.

Sicque se tuetur: *Cùm nobilis quispiam vir è fornice egrederetur, Cato divinus* ita *est affatus: Bono animo esto; quippe cùm fervens ardor libidinem accenderit, istuc venire adolescentes oportet, non* autem *corrumpere aliorum conjuges. Cupiennius* verò *sectator mulierum* vestes *candidas* gestantium, *ait:* Ego quidem *nolim ita commendari.* At vos *qui exoptatis non felicem esse adulteris exitum, non pœniteat attendere, quales ærumnas ferant usquequaque, & quod voluptas eis eveniat plurimis anxietatibus perturbata, & quidem infrequens, ac sæpius non sine gravibus periculis.* Ergo auscultate. *Iste* mœchus *è tecto se præcipitavit. Hic flagris mulctatus* est *ad*

ANNOTATIONES

v. 130.

Obscurisque genis turpis fumoque lucernæ,
Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.

31. *Macte.*] Magis auctus esto.

Sententia dia Catonis.] Hujus viri gravis & Censorii auctoritate, vult ille libidinosus juvenis flagitia sua defendere. Scilicet Cato videns hominem honestum è lupanari exeuntem quoquo modo laudavit: at cùm ventitantem illuc sæpiùs animadvertisset, ita dicitur allocutus: Adolescens laudavi te, quòd huc interdum venires, non quòd istic habitares.

34. *Descendere.*] Apta vox. Nam sub fornicibus & subterraneis locis erant ganea.

36. *Mirator Cupiennius.*] Cupiennius Libo Cumanus, Augusti familiaritate clarus, cultûs verò corporis nitorisque studiosissimus: sectator erat mulierum veste candidâ indutarum, scilicet matronarum, ut postea dicemus.

37. *Audire est operæ pretium, &c.*] Ennii sunt hi versus ab Horatio paullum immutati. Sic ille

Audire est operæ pretium procedere rectè
Qui rem Romanam Latiumque augescere vultis.

39. *Corrupta dolore voluptas.*] Ad Epicuri mentem adulteria proscribit non velut turpia, sed quasi remoras voluptatis, scilicet periculis & malis circumsepta. Præclarè Cicero in Anton. *libidinosi, avari, facinorosi vera laudis gustum non habent.* At debuisset damnare saltem ut iniqua, & lumini naturali adversa: *quod tibi nolis fieri, alteri ne feceris.*

41. *Hic se præcipitem, &c.*] Quoniam, ut mox è Cicerone dixi, luxuriosi non ducuntur amore recti, saltem pœnarum metu nonnunquam deterrentur. Valer. Maxim. lib. 6. cap. 1. n. 13. *Sed ut eos,* inquit, *strictim percurram, qui in vindicandâ pudicitiâ dolore suo pro publicâ lege usi sunt. Sempron. Musca C. Gallium deprehensum in adulterio flagellis cecidit: C. Memmius L.*

Ad mortem cæsus: fugiens hic decidit acrem
Prædonum in turbam: dedit hic pro corpore nummos:
* * * * * *
* * * * * *
* * * Jure omnes: Galba negabat.
Tutior at quanto merx est in classe secundâ:
Libertinarum dico: Sallustius in quas
Non minùs insanit quám qui mœchatur. At hic si
Quà res quà ratio suaderet, quáque modestè
Munificum esse licet, vellet bonus atque benignus

INTERPRETATIO.

necem usque. *Ille* noctu *fugiens incurrit in sævas grassatorum manus. Alius pecuniâ redemit corpus.* * * * * * * * * * * * * * * * *Meritò* factum *cuncti* dicunt. *Galba* verò *negabat. Sed quàm securior est merx in mediâ conditione! Libertinarum dico.* Scilicet *erga quas Sallustius non minùs insanum se præstat, quam qui* matronas *sectatur? verum enimverò si vellet ille esse munificus ac liberalis, quantum facultates & ratio permitterent, & quatenus decet esse moderatè liberalem;*

ANNOTATIONES.

Octavium similiter deprehensum nervis contudit. Carbo Attienus à Vibieno, item M. Pontius à Pub. Cernio deprehensi castrati sunt, &c.

Se præcipitem tecto dedit.] Fugiens vindicem maritum.

Ille flagellis ad mortem cæsus.] Gellius lib. 17. cap. 18. ex Varrone, *C. Sallustius scriptor seriæ illius & severæ orationis, in cujus historiâ notiones Censorias fieri atque exerceri videmus, in adulterio deprehensus, ab Annio Milone loris benè cæsus est: & cùm dedisset pecuniam dimissus.* Idem refert Asconius. Juvenal. Sat. 10. v. 311.

. . . . fiet adulter
Publicus, & pœnas metuet quascunque maritus
Exigit iratus: nec erit felicior astro
Martis, ut in laqueos nunquam incidat . . .
. . . . , necat hic ferro: secat ille cruentis
Verberibus: quosdam mœchos & mugilis intrat.

44. *Calones.*] Servi militum, quod palos & ligneas clavas gerebant ita dicti, item *clavatores* ob eam causam. Et quilibet servi *calones* vocati sunt a ferendis lignis, quæ græcè κᾶλα.

46. *Jure omnes.*] Omnes aiunt, jure illos puniri; & dignas flagitio pœnas dedisse.

Galba negabat.] Salsa ironia in Servium Galbam Jurisconsultum, qui cùm esset famosus adulteriis, sui similium libens patrocinium suscipiebat.

47. *Tutior at quanto merx.*] Lex Julia plecti jubebat eos solùm qui peccassent in ingenuas quæ nec quæstum corpore fecissent, nec artem ludicram aut lenocinium exercuissent, nec in scenam operam locassent.

In classe secundâ.] Tres Poëta classes mulierum statuit. 1. matronarum. 2. libertinarum. 3. meretricum.

48. *Sallustius.*] Is est de quo lib. 2. Od. 2. Nonnulli perperam intelligunt ejus avunculum C. Sallustium Crispum historiæ scriptorem. At quamvis mores conveniant, non ita ratio temporum, ut observat eruditè Torrentius. Hic à Censoribus in Senatu reprehensus quod in libertinas insaniret, respondit se matronas non affectari, quasi se criminis expertem excusans. ejectus verò est à Senatu. Vide bell. Catilin.

49. *Mœchatur.*] Vox ista propriè hîc

Esse; daret quantum satis esset, nec sibi damno
Dedecorique foret. Verùm hoc se amplectitur uno:
Hoc amat, hoc laudat. Matronam nullam ego tango,
Ut quondam Marsæus amator Originis: ille
Qui patrium mimæ donat fundumque laremque,
Nil fuerit mi, inquit, cum uxoribus unquam alienis.
Verùm est cum mimis, est cum meretricibus: unde
Fama malum gravius quàm res trahit. An tibi abundè
Personam satis est, non illud quidquid ubique
Officit, evitare? bonam deperdere famam,
Rem patris oblimare, malum est ubicunque. Quid inter-
est in matronâ, ancillâ, peccesve togatâ?

INTERPRETATIO.

donaret quantum sufficeret, neque sibi detrimentum afferret, & probrum. At contrà *illud solum in se æstimat, prædicat, venditat: Ego nullam tango matronam; sicut olim Marsæus iste Originis amasius, qui mimæ tribuit paterna prædia, & domum; dicit*que: *Mihi* quidem *nulla* consuetudo *fuerit unquam cum conjugibus aliorum. Atqui est cum mimis, est cum meretricibus; à quibus graviorem perniciem depromit existimatio, quàm res* familiaris. *Sufficitne tibi fugere personam, non* autem *quodcunque ubicunque nocet? perdere bonam existimationem, dilapidare patrimonium, semper malum est. Quid refert utrum pecces in matronâ,* an in *libertinâ*, an in *meretrice?*

ANNOTATIONES.

ponitur pro eo qui alienam uxorem ingenuam quidem in adulterium pellicit.

52. *Damno dedecorique.*] Damno bonorum, & famæ.

53. *Hoc se amplectitur uno.*] Uno libertinarum amore sibi placet, ob hoc unum se laudat & venditat, quod libertinas duntaxat, non autem matronas consectetur.

55. *Marsæus, &c.*] Ignotus ille nobis Originis mimæ & meretricis amator. Tres eo tempore fuerunt insignes meretrices, Origo, Arbuscula, Cytheris. Hanc Lycorim vocat Virgilius Eclogâ ultimâ, Gallo Poëtæ priùs dilectam, quæ posteà Antonium in castra secuta est.

Nil fuerit mi inquit, &c.] Sic Marsæus extenuare nititur suam libidinem flagitiosamque nequitiam.

58. *Verùm est cum mimis, &c.*] Respondet Horatius. Esto nihil tibi sit cum uxoribus alienis; at insanis erga mimas & meretrices, à quibus famæ damnum trahis damno rei familiaris gravius: quanquam utrumque inde provenit. Plaut. Trucul. *Meretrix ut mare quod das devorat, nec apparet usquam: miserum infert inpauperiem; privat bonis, luce, honore, amicis.* Sapiens Rex Proverb. 5. *Ne attendas fallaciæ mulieris. favus enim distillans labia meretricis; & nitidius oleo guttur ejus. Novissima autem illius amara quasi absinthium, & acuta quasi gladius biceps. Pedes ejus descendunt in mortem, & ad inferos gressus illius penetrant . . . . . . longè fac ab eâ viam tuam; & ne appropinques foribus domûs ejus, ne des alienis honorem tuum & annos tuos crudeli, ne fortè impleantur extranei viribus tuis, & labores tui sint in domo alienâ, &c.*

62. *Quid interest, &c.*] Ex opinione Stoicorum paria esse quævis peccata dicentium.

63. *In matronâ, ancillâ peccesve togatâ.*] Tres gradus peccati statuit Poëta; in matronâ, in libertinâ, in meretrice. Has triplex vestis colorisque genus distinguebat. Matronæ stolâ candidâ induebantur; ancillæ sive libertinæ

Villius in Faustâ Sullæ gener, hoc miser uno
Nomine deceptus, pœnas dedit usque superque
Quàm satis est, pugnis cæsus, ferroque petitus,
Exclusus fore, cùm Longarenus foret intùs.
Huic si * * verbis mala tanta videntis
Diceret hæc animus, Quid vis tibi ? numquid ego à te
Magno prognatum deposco consule * *
Velatumque stolâ, mea cùm conferbuit ira ?
Quid responderet ? Magno patre nata puella est.
At quanto meliora monet pugnantiaque istis
Dives opis natura suæ. Tu si modò rectè
Dispensare velis, ac non fugienda petendis
Immiscere; tuo vitio rerumne labores,

INTERPRETATIO.

Villius Syllæ gener, infelix eo duntaxat nomine illusus, ob Faustam pœnas luit secundum & ultrà meritum, pugnis contusus, & ferro appetitus; ejectus domo, cùm Longarenus esset intus. Quod si libidinis tot & tanta incommoda cernentis nomine mens tali homini *loqueretur ista; Quid petis? quando meus ardor fuerit accensus, an ego à te flagito mulierem illustri consule genitam, & stolâ vestitam? Quod responsum daret?* nempè *illustri patre orta est puella. Verùm quanto meliora & his contraria suadet natura suis opibus locuples! Si modo tu benè uti velis, & non confundere evitanda cum exoptandis; an credis nihil interesse utrum egeas, per tuam vitiosam cupiditatem, an per re-*

ANNOTATIONES.

togâ pullâ : meretrices Coâ seu pellucidâ. Errat vetus Interpres his attribuens quod erat libertinarum ; ait nempè meretriciam togam pullam fuisse. quod refellitur vel ex sequenti textu, id quod mox dixi, stabiliente. Porrò est operæ pretium observare matronas, quæ adulterii convictæ à viris repudiabantur, stolâ candidâ solitas exui, & togâ vestiri, ignominiæ causâ. *Stola plebeiis quamvis honestis non dabatur; siquidem Patriciæ & grandes natu matres eam deferebant honoris causâ. Erat enim ad imos pedes fluxa, quam instita contexta ambibat.* Contrà, *meretrices togam subductiorem*, & virili similem gestabant. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18. Festus : *matronas appellabant, quibus stolas habendi jus erat.* Non. Marcell. ex Varrone, *toga commune vestimentum, diurnum & nocturnum; muliebre, & virile.*

64 *Villius in Fausta Syllæ gener.*] Villiorum familia Romæ nobilis. Villius iste non revera gener, sed ob frequentissimam cum Faustâ Syllæ filiâ consuetudinem, ita vocatur : seu quod eam sibi uxorem sibi fore speraret. Unde sequitur ; *hoc miser uno nomine deceptus.* Grandi scilicet nomine, ex antiquâ Scipionum gente : à quorum moribus ac virtutibus degener Sylla, magistratus tamen, Quæsturam, Consulatum, Dictaturam, ac demum tyrannidem, pessumdatâ Rep. occupavit. Cic. in Verr

67. *Longarenus.*] Ignobilis quispiam, Villio tamen felicior mœchus, & gratiosior Faustæ.

68. *Huic si mutonis verbis, &c.*] Prosopopœia paulùm obscœna, sed lepida & elegans.

76. *Tuo vitio rerumne labores.*] Nostro vitio laboramus, cùm dolemus non adesse perdicem aut phasianum : at rerum vitium seu penuria est, si desit panis aut cibus vulgaris quilibet.

Nil referre putas? Quare, ne pœniteat te,
Desine matronas sectarier: unde laboris
Plus haurire mali est, quam ex re decerpere fructus.
Nec magis huic inter niveos viridesque lapillos,
Sit licet hoc Cerinthe tuum, tenerum est femur aut crus
Rectius: atque etiam melius persæpè togatæ.
Adde huc quod mercem sine fucis gestat: apertè
Quod venale habet ostendit: nec si quid honesti est,
Jactat, habetque palam; quærit quo turpia celet.
Regibus hic mos est; ubi equos mercantur, opertos
Inspiciunt: ne si facies (ut sæpè) decora
Molli fulta pede est, emptorem inducat hiantem,
Quod pulcræ clunes, breve quod caput, ardua cervix.

INTERPRETATIO.

rum penuriam? *Quapropter ut non doleas* aliquando, *abstine deperire matronas; unde plus mœroris percipitur, quàm utilitatis ex re colligitur. Enimverò non est huic mollius femur, aut crus decentius, inter lapillos candidos ac virides;* (*Id* verò *tuum sit licet* ô *Cerinthe*) *Imò sæpius pulcrius* est *plebeia. Adde quod* hæc *mercem portat haud fucatam: ac si quid est venustum, haud venditat & ostentat:* neque *satagit occultare quod pravum est. Ista est consuetudo divitibus, quando emunt equos, obtectos considerant, ne facies* (*quod non rarò* fit) *elegans si tenerâ ungulâ subnixa fuerit,* in errorem *impellat emptorem avidum; eo quod* sint *decora clunes, breve caput, erecta cervix.*

ANNOTATIONES.

78. *Matronas sectari.*] Ulpian. *Aliud est appellare, aliud sectari. Appellare est blandâ oratione alterius pudicitiam attentare. assectatur qui tacitus frequenter sequitur. assidua enim assectatio præbet nonnullam infamiam.*

80. *Niveos viridesque lapillos.*] Uniones, & smaragdos.

81. *Sit licet hoc Cerinthe tuum.*] Is erat amator pariter & deliciæ matronarum mundo muliebri splendentium: singulari formæ gratiâ præstabat: Sulpitiæ Servii filiæ in primis carus. De eo Tibullus multa.

83. *Mercem.*] Corpus mercenarium, turpi quæstu venale.

86. *Regibus.*] Nobiles ac divites appellantur sæpè reges ob potentiam & auctoritatem quam eis confert pecunia, cui omnia obediunt.

Opertos inspiciunt.] Pugnant exemplaria. Plura certè *opertos* habent. Sensus est: opertos mercantur equos, ne venustas corporis statim capiat emptorem, faciatque ut vitium pedum non attendat, quod tamen in equo præcipuum est. Xenophon in libello de re equestri docet, in equo primam esse pedum considerationem: quoniam ut parum prodest ædium elegantia, si fundamentis superstructæ sint vitiosis; ita equus est inutilis, qui pedibus haud firmis fuerit: cavendum igitur maximè ne sit ungula mollior ac tenuior, &c. Quidam antiqui codices habent *apertos*, quod placet nonnullis, ob clariorem certè sensum.

88. *Hiantem.*] Præ admiratione partium quarumdam valdè concinnarum; præque emendi cupiditate.

89. *Pulcra clunes. &c*] Virgil Georgic. 3.

. . . . illi ardua cervix
Argutumque caput, brevis alvus obesaque terga.

Non. Marcell. hunc Horatii locum affert, ut ostendat *clunes* feminino genere poni, quas Plautus masculinas facit: *clunes desertos gero.*

Hoc illi rectè: ne corporis optima lynceis
Contemplere oculis; Hypsæa cæcior, illa
Quæ mala sunt spectes. O crus! ô brachia! verùm
Depygis, nasuta, brevi latere, ac pede longo est.
Matronæ præter faciem nil cernere possis,
Cetera, ni Catia est, demissâ veste tegentis.
Si interdicta petes, vallo circumdata, (nam te
Hoc facit insanum) multæ tibi tum officient res:
Custodes, lectica, ciniflones, parasitæ,
Ad talos stola demissa, & circumdata palla,
Plurima quæ invideant purè apparere tibi rem.

INTERPRETATIO.

Illi rectè quidem *hoc* faciunt. Tu ergo pariter *ne oculis acutissimis intueare* partes *corporis formosas; Hypsæa* verò *cæcior ea quæ deformia sunt aspicias.* O *crus* venustum! *ô brachia* concinna! *at * * * grandiori est naso, brevi latere, & pede longiori.* Prætereà *nihil matronæ præter vultum videre queas, ceteras* partes *abscondentis prolixâ stolâ; nisi* fortè *Catia est. Quod si cupias* cernere *denegata*, quasi *munimentis cincta; (quippe hoc te insanire facit) plurimæ res tunc impedimento tibi sunt; custodes, lectica, cinerarii, parasitæ, stola ad talos demissa, & palla circumjecta, multa impedientia* ne *res à te manifestè videatur.*

ANNOTATIONES.

90. *Lynceis oculis.*] Quales habuit Lynceus Apharei filius, quem fabulati sunt ad terræ centrum pervidisse, eo quod primus è fodinis metalla eruisset.

91. *Hypsæa cæcior.*] Hæc ex illustri Plautiorum stirpe vitiosos, ut aiunt, oculos habebat. Fortè notatur ab Horatio, quod invenustum quempiam deperiret.

92. *O crus! ô brachia!*] Quasi diceret Poëta: dum admiraris crus & brachia tuæ amasiæ, non advertis alia omninò deformia.

93. *Depygis.*] Quasi sine pyga, πυγὴ nates. Epod. 8. *aridas nates*, additque: *femur tumentibus exile suris additum:* quod hic significat per *breve latus*.

Nasuta.] Catull.

Salve nec minimo puella naso
Nec bello pede, &c.

Pede longo.] Ovidius,

Pes erat exiguus: pedis hæc aptissima forma est.

95. *Catia.*] Hæc domi nobilis quidem, sed parum casta & pudica, breviori instar meretricum amictu utebatur, ut sui venustatem corporis palam exhiberet.

96. *Interdicta.*] Partes maximè tectas & multiplici tunicâ vallatas.

98. *Lectica.*] Clausa sanè & operta, Torrentius hîc acri ut solet judicio, contra cæteros Interpretes depugnans, non intelligendum vehiculum contendit, sed interius aliquod in ædibus conclave, quo se matronæ continerent; qualis erat lecticula illa lucubratoria Augusti apud Sueton. cap. 78. Ejusmodi quoque lecticulam domesticam agnoscit Just. Lipsius Elect. 1. cap. 19.

Ciniflones.] A flando in cineres dicuntur *ciniflones*, qui calamistra, acus, veruta calefaciebant in calidis cineribus, ad crispandos mulierum crines: item cinerarii; nec non ornatrices, Gall. *Coeffeuses.*

Parasitæ] Garrulæ quædam & assentatrices mulieres, ad captandum cibum expeditæ.

99. *Palla*] Amplus & sinuosus amictus tunicæ & stolæ superindui solitus, velut pallium quoddam honestæ mulieri proprium. Non. Marcell. Galli: *manteau de ceremonie.* simile propè vestimentum hodie vocant, *un jupon.*

Altera nil obstat. Cois tibi pœnè videre est
Ut nudam, ne crure malo, ne sit pede turpi:
Metiri possis oculo latus. An tibi mavis
Insidias fieri, pretiumque avellier ante
Quàm mercem ostendi? Leporem venator ut altâ
In nive sectatur, positum sic tangere nolit:
Captat, & apponit: meus est amor huic similis? nam
Transvolat in medio posita, & fugientia captat.
Hiscene versiculis speras tibi posse dolores,
Atque æstus, curasque graves è pectore pelli?

INTERPRETATIO.

Altera nihil impedit. Per *Coas* enim vestes *licet tibi cernere ferè quasi nudam; si pravo sit crure, aut pede: latus oculis dimetiri queas. An* verò *mavis decipi, & mercedem tibi prius extorqueri, quàm merx exhibeatur?* Atenim cantabis mihi istud: *ut venator leporem in celsa nive prosequitur: appositum verò sine labore nec attingere dignatur. Capit* autem; *&* jucundè tum *apponit. Huic similis est meus amor,* inquis; *contemnit enim in propatulo constituta, ardua verò desiderat. An* igitur *ejusmodi cantilenâ speras corde tuo abigi posse anxietates, sollicitudines, mœroresque molestissimos?*

ANNOTATIONES.

101. *Cois.*] Vestibus bombycinis, tenuibus, pellucentibus, ex insulâ Co, sive Coo, sitâ in mari Ægæo ad oram Cariæ littoralem, vernac. *Lango*; quæ tam ferax & dives, ut proverbium esset: *quem Cos non nutrit, hunc nec Ægyptus.* Eustath. Coas vestes Juvenalis appellat *multitia*: Galli *de la gaze*. Harum inventio tribuitur Pamphilæ cuidam mulieri ex insulâ Coo. Aristot. Histor. animal. lib. 6. Tibul. lib. 2. Eleg. 3.

Illa gerat vestes tenues quas femina Coa
Texuit, auratas disposuitque vias.

Propert. lib. 2. Eleg. 1. init.

Sive togis illam fulgentem incedere Cois.

Varro *togas vitreas* appellat. S. Hieron. ad Lætam ita scribit: *talia paret vestimenta, quibus pellatur frigus, non quibus vestita corpora nudentur.*

Et te monitum velim, lector, in quibusdam vett. codd. legi, *Chlorin* pro *Cois.* Porrò jam suprà insinuavimus istis vestibus Romæ quidem solas meretrices indui consuevisse.

105. *Leporem venator ut alta, &c.*] Hi sunt è Callimacho versiculi, veluti cantiuncula quædam, quam Horatius ponit in ore sectantis matronas. Sensus est: ut venator leporem per nives sectari & capere gaudet, quem appositum sibi absque ullo labore nec tangere dignetur: captum autem venando & cum difficultate libens apponit sibi & amicis: sic ego, inquit ille, paratas cuivis togatas sperno; at matronas depereo quibus frui arduum est.

Captat & apponit.] Ingens hîc pugna, ingens dissensio. Sagaciter Lambinus ita correxit. Omnes tamen codices huc usque habuerunt, *cantat.* Interpretes in angustiis constituti venatorios clamores, quibus revocari solent canes, adhibuerunt: & Xenophontem afferunt præcipientem varios tonos vocis adhibendos, acutum, gravem, parvum, magnum: & sic vocem *cantat* explicant, seque ut licet expediunt. Verùm si retinenda vetus lectio, *cantat*, referendum est ad cantilenam quam matronarum sectator canit: & vox *apponit*, explicanda est, *addit*, seu *prosequitur*: ut ingeniosè solerterque Dacerius, noster subodoratus est & sensit.

109. *Hiscene versiculis.*] Horatius ad

Nonne cupidinibus ſtatuit natura modum; quem,
Quid latura ſibi, quid ſit dolitura negatum,
Quærere plus prodeſt, & inane abſcindere ſoldo?
Num, tibi cùm fauces urit ſitis, aurea quæris
Pocula? Num eſuriens faſtidis omnia præter
Pavonem rhombumque?
* * * * * *
* * * * *
Non ego. Namque parabilem amo Venerem facilemque:
Illam, Pòſt pauló; Sed pluris; Si exierit vir;
Gallis hanc, Philodemus ait: Sibi, quæ neque magno
Stet pretio, neque cunctetur, cùm eſt juſſa, venire:
Candida rectaque ſit, munda hactenus; ut neque longa

Interpretatio.

Numquid natura non ponit cupiditatibus modum, quem inveſtigare ſatius eſt, videlicet, *quid ſibi denegatum patienter ferat, & quid doleat; atque inutile amputare à ſolido? An quando ſitis urit tibi fauces, aurea quæris pocula? an fame urgente ſpernis omnia præter pavonem & rhombum?* * * * * * * * * * Non ego certè. *Quippe amo Venerem promptam & expeditam.* Quæ verò dicit: *Paulò poſt; at majori pretio; ſi vir diſceſſerit; illam Philodemus ait Gallis* relinquendam: *ſibi* autem peti eam, *quæ nec cariori pretio conſtet, nec moretur venire cùm advocatur: candida ſit, & recta, adeo concinna, ut non cupiat ap-*

Annotationes.

illum qui cantavit Callimachi verſiculos, reſpondet: ſiccine per leviculam cantionem ſperas eluctari graves curas, & mœrores, aliaque mala, quæ matronarum amorem comitantur? an non ſatius tibi foret modum ſequi à naturá præſcriptum? &c.

113. *Inane abſcindere ſoldo.*] *Inane*, quo ſibi denegato natura facilè careat: *ſoldo*, ſive ſolido & neceſſario, quod ſine dolore nequeat non habere, ſibique negari haud patienter ferat.

114. *Aurea quæris pocula?*] Senec. Epiſt. 120. *Natura hoc unum jubet ſitim extingui. Utrum ſit aureum poculum, an cryſtallinum, an Tiburtinus calix, an manus concava, nihil refert. Itaque Horatius negat ad ſitim pertinere quo poculo aqua, aut quàm eleganti manu miniſtretur.*

116. *Pavonem.*] *Hunc cibi gratiâ Romæ primus occidit orator Hortenſius, aditiali cœnâ ſacerdotii: ſaginare primus inſtituit circa noviſſimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco, ex eoque quæſtu reditus ſeſtertium ſexaginta M. habuit.* Plin. lib. 10. cap. 20. Varro Ælian. Vide Macrob. lib. Saturnal. 3. cap. 13. ubi ſcribit: *M. Varro de pavonibus in villá nutriendis loquens ſic ait: primus hos Q. Hortenſius auguruli cœnâ dicitur poſuiſſe.* Hinc factum *ut ova eorum* denariis væneant *quinis, ipſi facilè quinquagenis, &c.*

Rhombum.] Exquiſiti ſaporis piſcem: Gall. *turbot.* De eo Epod. 2. v. 50.

121. *Gallis.*] Cybelæ ſacerdotibus, eviratis, caſtratis, adeoque moram ſponte ferentibus.

Philodemus.] Quis ille, incertum. Afferunt vulgò Poëtam Epicureum, patriâ Gadaræum, qui Græcè ſcripſit quædam Epigrammata. Meminere Strabo, Aſconius &c.

123. *Neque longa magis, &c.*] *Adjuta cothurnis*, ut ait Juvenal. Sat. 6. v. 505.

Nec

Nec magis alba velit, quàm det natura, videri.
*   *   *   *   - hæc
Ilia & Ægeria est: do nomen quodlibet illi.
Nec vereor ne   .   .   vir rure recurrat:
Janua frangatur: latret canis: undique magno
Pulsa domus strepitu resonet: vel pallida lecto
Desiliat mulier: miseram se conscia clamet:
Cruribus hæc metuat, doti deprensa, egomet mî.
Discinctâ tunicâ fugiendum est, ac pede nudo;
Ne nummi pereant, aut pyga, aut denique fama.
Deprendi miserum est: Fabio vel judice vincam.

INTERPRETATIO.

parere grandior aut candidior quàm natura concessit. * * * * * * * * *hæc* mihi *Ilia & Ægeria est: illi tribuo quodcunque elogium. Nec metuo* * * *ne vir redeat rure; fores effringantur; canis latret; ædes ingenti fragore concussæ undique percrepent: femina pallens descendat è cubili;* ancilla *conscia exclamet se infortunatam: hæc timeat cruribus; deprehensa doti; ego* denique *ipse mihi. Fugiendum est veste non cinctâ, & pedibus nudis: ne luant nummi, nates, vel demum existimatio. Miserum est deprehendi: vincam etiam Fabio judice.*

ANNOTATIONES.

124. *Magis alba.*] Pictis & dealbatis cretâ vel cerussâ genis, *cerussatis buccis,* ut loquitur Cicero in Pison. Propert. lib. 3. Eleg. 23.

Cùm tibi quæsitus candor in ore foret.

Martial. lib. 7. Epig. 24.

cerussatâ candidiora cute.

126. *Ilia & Ægeria est*] Tanti facio, quanti Iliam Romuli matrem & Ægeriam Nympham cum quâ Numæ consuetudo

129. *Vel pallida.*] Alii legunt, *vepallida,* ut apud Pers. *vegrandis*, augente significationem particulâ: valdè pallens & pavens.

130. *Conscia.*] Adulterii conciliatrix, vel simpliciter *conscia*, herilis flagitii particeps ancilla: proindeque metuens ne iratus herus furorem in ipsam vertat, ejusque crura fuste verberet, truncet, frangat.

131. *Doti deprehensa.*] Uxor à viro deprehensa in adulterio metuat suæ doti; id est, ne dotem amittat. Hanc enim illi adimebat lex Julia, & marito adjudicabat: interficere verò deprehensam patri quidem permittebat, non autem marito: cui tamen id licuit ante Juliam legem. Ulpian. regul. Tit. 6. Cato apud Gellium lib. 10. cap 23. Valer. Max. lib. 8. cap. 2. ubi insigne C. Marii judicium in C. Titinnium Minturnensem, qui cùm Fanniam uxorem in adulterio deprehensam repudiasset, ac dote spoliare conaretur; Marius Fanniam impudicitiæ ream sestertio nummo, Titinnium autem summâ totius dotis damnavit: præfatus se hanc judicandi rationem secutum, quod sibi liqueret Titinnium impudicam eo animo duxisse, ut ejus doti insidias strueret.

Egomet mihi.] Ne verbera, plagas, necem subire cogar, aut saltem pecuniâ me redimere.

133. *Aut pyga.*] Ne mihi perna succidatur; aut raphanismum patiar. De eo Juvenalis antè citatus.

Aut fama.] Lex enim infamiam adulteris inurebat.

Fabio vel judice vincam.] Hunc celebrem eo tempore Jurisconsultum falsè notat Horatius: *vincam* inquiens, *judice Fabio*, qui in adulterio aliquando deprehensus malo suo expertus est, *miserum* esse *deprehendi.*

SATIRA III.

Aliena quisque peccata videt, ad propria cæcutit. Vitia leviora in amicis debent excusari. Malè Stoïci asserunt paria esse omnia peccata.

OMNIBUS hoc vitium est cantoribus, inter amicos
Ut nunquam inducant animum cantare rogati,
Injussi nunquam desistant. Sardus habebat
Ille Tigellius hoc. Cæsar, qui cogere posset,
Si peteret per amicitiam patris, atque suam, non
Quidquam proficeret; si collibuisset, ab ovo
Usque ad mala citaret, io Bacche, modò summâ

INTERPRETATIO.

CUNCTIS hoc inest vitium cantoribus, ut cum familiaribus rogati cantare, semper renuant; minimè rogati nunquam cessent. Id habebat Tigellius ille Sardus. Augustus qui cogere potuisset, si rogaret per benevolentiam patris & suam, nihil obtinebat. Quod si placeret, ab ovo usque ad poma recitabat, io Bacche, nunc supremâ voce, jam

ANNOTATIONES.

1. *Omnibus hoc.*] Serium nihil præfert ac spondet prima frons hujus Satiræ: at si totam spectes, nihil usquam serium magis. Itaque in hac, ut & in præcedenti, callidus ubique Horatius & summè vafer, ab joco o exordio quibus animam lectoris excitat, ad graviora quæque sensim progreditur, ac morum præceptiones insinuat præstantissimas. Hic scopus est, Virgilium *animæ dimidium suæ* tueri adversus obtrectatores quosdam, qui *ingentis* alioqui virum *ingenii*, ob leviora quæpiam vitia, iniquiùs vellicabant.

3. *Sardus Tigellius.*] Vel nomen est proprium *Sardus*, vel gentile ab Sardiniâ patriâ. Neque certè idem est qui Hermogenes, de quo postmodum. Utrique nomen *Tigellius*: at hic vivebat adhuc dum hæc Poëta scriberet, ut legenti patet: ille verò jam vita cesserat: quod quidem perspicuum est ex Satiræ præcedentis initio.

4. *Cogere posset.*] Pro summâ & Imperatoriâ auctoritate.

5. *Patris.*] Patris sui per adoptionem, Julii nempè Cæsaris, à quo Tigellius beneficiis haud mediocribus, & gratiâ singulari honoratus fuerat, ut dictum est in superioribus.

6. *Ab ovo usque ad mala.*] A principio cœnæ ad finem. Poma & bellaria ad secundam mensam pertinere, notum est: initium verò cœnæ duci ab ovis, vel Epistola ad Pætum, quæ est 20. lib. 9. Cic. satis ostendit: *integram famem ad ovum affero*, inquit. Hinc & Apuleius ova *gustulum* cœnæ vocat. Vide Just. Lips. antiq. Lect. lib. 3.

7. *Citaret io Bacche.*] Recitaret carmen ab ipsomet fortè compositum, sic incipiens: *io Bacche:* vel cujus hoc esset epodium rythmi, versiculus intercalaris, recantatio, gall. *le refrain, la reprise.* Apage qui legunt *Io Bacchæ*, id est, Bacchantes. Te verò, lector, ne moveat brevis syllaba in voce, *Bacche*; id enim & concinnum & elegans, cùm ipsa formula citatur.

Summâ voce.] Acutissimâ. Gall. *le dessus.*

Voce, modò hac resonat quæ chordis quatuor ima.
Nil æquale homini fuit illi: sæpè velut qui
Currebat fugiens hostem, persæpè velut qui
Junonis sacra ferret. Habebat sæpè ducentos,
Sæpè decem servos. Modò reges, atque tetrarchas,
Omnia magna loquens: modò, Sit mihi mensa tripes, &

INTERPRETATIO.

infimâ quæ resonat in *fidibus quatuor. In illo homine nihil simile erat: qui interdum currebat quasi hostem fugeret, aliàs* lentus incedebat, *tanquam Junonis sacra portaret. Aliquando famulos habebat ducentos, sæpiùs decem. Nunc jactitans reges & præfectos, & cuncta summa : mox* verò aiebat : *Adsit mihi* tantùm *mensa tripes, & concha puri*

ANNOTATIONES.

8. *Imâ.*] Gravissima. Gall. *la basse.*

Resonat quæ chordis quatuor.] Tigellius voce pariter & fidibus canebat, tetrachordo scilicet, seu instrumento musico quatuor chordarum, modò supremas modò infimas tangens partes, voci nunc summæ nunc imæ accommodans; vel summos imis modulos ac numeros ex arte miscens atque attemperans.

9. *Nihil æquale homini fuit illi.*] Ille homo sibimet passim dissimilis erat, varius, inconstans.

Sæpè currebat, &c.] Sallust. in Catilin. *citus modò, modò tardus incessus erat.* Cic. Offic. 1. n. 131. *Cavendum est autem ne aut tarditatibus utamur in gressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur : aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates; quæ cùm fiunt, anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur : ex quibus magna significatio fit, non adesse constantiam.* Vide Senec. Epist. 22.

10. *Velut qui Junonis sacra ferret.*] Proverbium est, ἡραῖον βαδίζειν, *Junonium, seu Junonis ad instar procedere :* inde natum, quod Junonii incessus gravitas & majestas celebretur Virgil. Æneid. 1. v. 50. Quapropter etiam boves ad ejus sacra quæsitas idem refert Georgic. 3. v. 532. nimirùm ob tarditatem. Hinc & virgines dictæ κανηφόροι, quæ gravi & lento gradu procedebant in Junonis sacris, imposita capitibus canistra ferentes, in quibus continebantur res ad illa necessariæ. Cic. in Verrem : *Erant præterea ænea duo signa, eximiâ venustate, virginali habitu atque vestitu : quæ manibus sublatis sacra more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebant. Canephoræ ipsæ vocabantur.* Ovid. 2. Metamorph.

Illo fortè die casta de more puellæ
Vertice supposito festas in Palladis arces
Pura coronatis portabant sacra canistris.

Ex his patet canephoras extitisse Junoni, Cereri, Palladi. Vide lib. 2. Sat. 8. v. 14.

12. *Tetrarchas.*] Præfectos quatuor provinciis.

13. *Sit mihi mensa tripes.*] Paulò antè grandia & summa quæque in ore habebat : jam verò ait; Pauca & parva sufficiunt; modicam & vilem volo suppellectilem; satis mihi est una *mensa tripes,* &c. ut vulgò. Nam magnatibus non unica sed plurimæ, eæque uno pede nixæ, saltem quædam. Luxuriam istam proscribit Juvenalis Sat. 1.

. . . . *latos sustinet orbes*
Grande ebur, & magno sublimis pardus hiatu.

Dio in Nerone refert, Senecæ adfuisse mensas tripedes è cedro quingentas. Just. Lipsius antè cit. rem luculenter exponit : in cœnaculo, inquit, mensa collocabatur rotunda, plebeiorum tripes, & è simplici ligno, divitum ac procerum citrea, acerna, aut quam lamina integebat ar-

Concha salis puri, & toga, quæ defendere frigus,
Quamvis crassa, queat. Decies centena dedisses
Huic parco paucis contento, quinque diebus
Nil erat in loculis. Noctes vigilabat ad ipsum
Mane, diem totam stertebat: nil fuit unquam
Sic impar sibi. Nunc aliquis dicat mihi, Quid tu,
Nullane habes vitia? Imò alia, haud fortasse minora.
Mænius absentem Novium cùm carperet, Heus tu,
Quidam ait? ignoras te? an ut ignotum dare nobis
Verba putas? Egomet mî ignosco, Mænius, inquit.
Stultus & improbus hic amor est, dignusque notari.

INTERPRETATIO.

salis, ac toga quantumvis crassa quæ arcere frigus valeat. Huic autem *parco paucis contento* si *donasses decies centena, post quinque dies nihil supererat in crumenâ. Vigil traducebat noctes usque ad* lucem *matutinam: die* verò *integrâ dormiebat. Nihil unquam fuit æquè sibi dissimile. Jam mihi non nemo dixerit: Tu* autem *quid? nullane habes vitia: Quin imo diversa* habeo, *nec forsitan leviora. Cùm* aliquando *Mænius reprehenderet Novium absentem, quidam dixit: Heus tu non teipsum nosti? an velut incognitum nobis imponere contendis?* Tum *Mænius respondit, Ipse mihi indulgeo.* Atqui, retulit alter, *iste amor insanus est & iniquus ac reprehensionem meretur.*

ANNOTATIONES.

gentea, ac pes eburnus fabrefactus, putà in modum pardi aut leonis sustinebat.

14. *Concha salis puri.*] Tenue salinum è conchâ vel merus sal, pro omni obsonio. Vide lib. 2. Sat. 2. v. 17.

. . . . *cum sale panis*
Latrantem stomachum benè leniet.

Porrò cur assidua veteribus & quasi sacra mentio salini & salis, intelliges, lector, ex Plutarcho, Sympos. lib. 5. cap 10. ubi & citatur Homerus *salem divinum* nuncupans.

Toga crassa.] Juvenal. Sat. 9. v. 28 *pingues lacernas* vocat. Martialis lib. 4. Epigram. 19. *pinguem Sequanicæ textricis alumnam* dicit.

15. *Decies centena.*] Hic ut & alibi semper subaudi, *millia sestertium.* Interdum & *decies* solummodo auctores scribunt, supple, *centena millia sestertium*, ad significandam ingentem summam. Juvenal. Sat. 10.

decies centena dabuntur.

Quæ summa ex Budæi supputatione facit monetæ nostræ Gallicæ 25000 scut.

16. *Quinque diebus nil erat in loculis.*] Hunc Tigellium omninò profusum ac prodigum ostendit Satira præcedens.

19. *Nunc aliquis dicat, &c.*] Prolepsis eximia.

21. *Mænius absentem Novium.*] Mænius ille est de quo jam Sat. præced. v. 101. qui scurrilitate magnus evasit: ac dilapidatis bonis, tandemque divenditâ quam habebat residuam ad forum domo, unam sibi columnam excepit, è quâ gladiatores spectaret. Ejus meminit Lucilius: ut notat hic vetus Interpres. De Novio tanquam homine vitiis perdito dicetur pòst in Sat. 6.

Absentem cùm carperet.] Mænius sic describitur dicax & vorax, lib. 1. Ep. 15.

Quidlibet in quemvis opprobria fingere sævus;
Pernicies, & tempestas, barathrumque macelli,
Quicquid quæsierat ventri donabat avaro.
. . . . . .
. . . *Mænius idem*
Quicquid erat nactus prædæ majoris, ubi omne
Verterat in fumum & cinerem, &c.

Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis ;
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quàm aut aquila, aut ſerpens Epidaurius ? at tibi contrà
Evenit, inquirant vitia ut tua rurſus & illi.
Iracundior eſt paulò, minus aptus acutis
Naribus horum hominum : rideri poſſit, eo quod
Ruſticiùs tonſo toga defluit, & malè laxus
In pede calceus hæret. At eſt bonus, ut melior vir
Non alius quiſquam : at tibi amicus ; at ingenium ingens
Inculto latet hoc ſub corpore. Denique teipſum

INTERPRETATIO.

Enimverò *quandoquidem perſpicis tua vitia, lippiens oculis unctis ; quare in peccatis amicorum adeo perſpicax es, velut aquila, aut anguis Epidaurius ? Verùm tibi viciſſim accidit, ut etiam vitia tua alii pariter inquirant.* Sic quidam aiunt : *Ad iram* ille *paululùm eſt pronior : parum idoneus naribus iſtorum hominum : illudi poteſt quod toga delabitur* ei *inconcinnè tonſo ; atque laxior calceus pedi non benè inhæret. Sed probus eſt vir*, inquam ego, adeò *ut nemo* ſit *probior : ſed tibi amicus : ſed mens magna tegitur eo corpore non ita* bellè *compoſito. Uno verbo temet examina*,

ANNOTATIONES.

25. *Pervideas oculis mala lippus inunctis.*] Quamvis optimè videas tua mala, connives tamen ad illa, fingiſque non videre, quaſi *lippus*, habenſque oculos mordaci pituitâ ſuffuſos quâ viſûs acies obtunditur & obſcuratur.

27. *Aquila.*] Acuto prorsùs viſu pollet. Plin. lib. 10. cap. 3. Vide quæ annotavi lib. 4. Od. 4.

Serpens Epidaurius.] Metonym. pro quolibet ſerpente, ſeu potiùs, dracone, qui à *δέρκειν*, vel, *δρακεῖν*, *videre*, nomen accepit ; quaſi ὀξὺ βλέπων, *acutè perſpiciens.* Hinc theſauris incubantes dracones, causâ cuſtodiæ, antiqui finxerunt. Feſt. De *Epidaurio ſerpente* Tit. Liv. lib. 11. Epitome. Valer. Maxim. lib. 1. cap. 8. & alii. Nempè cùm peſte urbs laboraret, ex Sibyllinis libris Romani profecti ſunt Epidaurum Peloponneſi civitatem, ubi Æſculapius colebatur. Cumque numen invitarent ut Romam ſe conferret, ſerpens ſeu Æſculapius anguis ſpecie conſpectus eſt ad navem Romanorum pergere. Itaque Romam delatus, in inſula Tiberis cùm triduo viſus eſſet, poſteà non comparuit. Illic autem poſuerunt illius ſimulacrum.

29. *Iracundior eſt paulò.*] His verſibus indicari ac velut pingi Virgilium, tradit vetus Interpres.

Minus aptus acutis naribus horum hominum.] Parum aptus ad congreſſus aulicorum hominum, qui ſolent eſſe dicaces ac deriſores : quales ſunt qui *acutis* ſunt *naribus.* Perſ. Sat. 1. v. 40.

Rides, ait, ac nimis uncis
Naribus indulges.

31. *Ruſticiùs tonſo toga defluit, &c.*] Tria ſcilicet aulici vitia exprobrabant Virgilio, quòd iracundior, quòd moroſior eſſet ; quòd corporis nitorem habitûſque concinnitatem haud curaret. In hac porrò cultûs nigligentiâ tria hîc notantur : quòd, ruſticorum more, barba malè tonſa, & capilli inæqualiter decurtati ; quòd toga non ſatis compoſita ; quòd calcei pedibus haud benè apti & accommodati. Ovidius,

Ne vagus in laxâ pes tibi pelle natet.

32. *At eſt bonus, &c.*] Tres virtutes affert conſpicuas, quarum ſplendor leviores nævos debeat obtegere & compenſare. Erat enim Virgilius vir optimus : erat fidei in amicos obſervantiſſimus ; erat ingenio grandi prædictus.

Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim
Natura, aut etiam consuetudo mala. Namque
Neglectis urenda silix innascitur agris.
Illuc prævertamur: amatorem quod amicæ
Turpia decipiunt cæcum vitia, aut etiam ipsa hæc
Delectant; velut Balbinum polypus Agnæ:
Vellem in amicitiâ sic erraremus; & isti
Errori nomen virtus posuisset honestum.
At, pater ut gnati, sic nos debemus amici,
Si quod sit vitium, non fastidire. Strabonem

INTERPRETATIO.

utrum vitia quapiam tibi natura ingeneraverit, vel prava consuetudo. Etenim silix comburenda crescit in agris incultis. Huc potiùs deveniamus, quod amatori conniventi vitia amicæ vel maxima non videntur, quin & jucunda sunt: quemadmodum Balbino polypus Agnæ. Optarem ut sic deciperemur erga amicos: & virtus decorum nomen imposuisset isti errori. Verùm enim debemus non aspernari vitium amici, si aliquod inest; velut pater filii nævos haud fastidit. *Stra-*

ANNOTATIONES.

37. *Neglectis urenda silix innascitur agris.*] Sicut inutiles & noxiæ herbæ crescunt in agro inculto; sic vitia in animo Philosophiæ documentis ac virtutibus non imbuto.

38. *Amatorem quod amicæ turpia decipiunt cæcum vitia.*] Theocrit. Eidyll. 6. ἔρωτι πολλάκις τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται. *amori sæpè non pulcra pulcra videntur.* Idem Eidyll. 10. *ô Bombyce venusta, omnes te Syram, vocant, macram sole adustam: Ego verò solus dico te flavam esse sicut mel.*

39. *Aut etiam ipsa hæc delectant.*] Cic. 1. de Nat. Deor. n. 80. *Nobis qui adolescentulis delectamur, etiam vitia sæpè jucunda sunt. Nævus in articulo pueri delectat Alcæum. At est corporis macula nævus; illi tamen hoc lumen videbatur. Q. Catulus dilexit municipem tuum Roscium . . . . huic pulcrior Deo? At erat sicut hodie est, perversissimis oculis. Quid refert, si hoc ipsum falsum, illi venustum videbatur?* huc etiam pertinet, quod scribit Lucret. in fine lib. 4.

Nam divinitus interdum Venerisque sagittis
Deteriore fit ut formâ muliercula ametur,
. . . .
Quod superest consuetudo concinnat amorem.

Et paulò antè:

Nam faciunt homines plerumque cupidine cæci;
. . . .
Pravas turpesque videmus
Esse in deliciis.

40. *Balbinum polypus Agnæ.*] Agnæ amicæ polypus licet fœtens delectat Balbinum amatorem. De polypo narium morbo, Vide Epod. 12.

41. *In amicitiâ sic erraremus.*] Amicorum vitia dissimulantes, excusantes, obvelantes.

Isti errori nomen virtus posuisset honestum.] Quintil. lib. 3. cap. 7. *Quia sit quædam virtutibus ac vitiis vicinitas, utendum proximâ derivatione verborum, ut pro temerario fortem, pro prodigo liberalem, pro avaro parcum vocemus. Quæ eadem etiam contrà valent.*

44. *Strabonem appellat pætum.*] *Strabo*, cujus oculi sunt distorti, Gall. *louche*.

Pætus Cujus oculi sunt semiclausi, leviter declinati; item qui tremuli huc & illuc celeriter volvuntur. Tales autem Veneri fuisse non sine aliquâ gratiâ & decore, aiunt.

Appellat pætum pater; & pullum, malè parvus
Si cui filius est; ut abortivus fuit olim
Sisyphus: hunc varum, distortis cruribus; illum
Balbutit scaurum, pravis fultum malè talis.
Parciùs hic vivit; frugi dicatur. Ineptus
Et jactantior hic paulò est: concinnus amicis
Postulat ut videatur. at est truculentior, atque
Plus æquo liber: simplex, fortisque habeatur.
Caldior est; acres inter numeretur: opinor,
Hæc res & jungit, junctos & servat amicos.
At nos virtutes ipsas invertimus, atque
Syncerum cupimus vas incrustare. Probus quis

INTERPRETATIO.

bonem pater vocat pœtum : & pullum dicit qui filium habet pusionem, qualis abortivus extitit pridem Sisyphus : hunc qui *distortus* est *cruribus, appellat varum : illum* verò *malè nixum pravis talis, balbutiendo scaurum* nuncupat. Sic igitur si *quis* amicorum *parciùs victitat: appelletur frugalis. Qui tantulùm importunus atque jactabundus fuerit*, dicamus : *cupit lepidus videri familiaribus; sed est asperior & paulò liberior*; is *æstimetur sincerus & animosus : ferventior est; inter fortes censeatur. Hoc*, ut *arbitror, & amicos sociat & consociatos retinet. At nos ipsas virtutes malè interpretamur, & vas purum inficere volumus.* Si *bonus aliquis nobiscum vivit :*

ANNOTATIONES.

45. *Pullum.*] Sueton. Calig. cap. 13. *exoptatissimus erat princeps, ... quod infantem plerique cognoverant, ... super fausta nomina, sidus, & pullum, & puppum, & alumnum appellabant.*

Malè parvus.] Nanus, pusio, pumilio: quasi *abortivus*, cui justam magnitudinem natura non tribuit, quam aliis dare solet.

47. *Sisyphus.*] Filius M. Antonii Triumviri, staturâ quidem fuit duntaxat bipedali, sed ingenio acutissimo; unde nomen, quod perinde callidus esset ac Sisyphus ille fabulosus, de quo lib. 2. Od. 14. & Epod. ult.

Varum.] Qui pedes habet introrsum retortos.

48 *Scaurum.*] Talos habentem extantes, vel inversos ac tortuosos.

Balbutit.] Invidiæ minuendæ causâ balbutiendo Scaulum vocat, l pro r pronuntians: quod familiare est balbis. Porrò nobiles Romæ fuisse Strabones, Varos, Scauros, Pœtos, nemo nescit.

49. *Ineptus.*] Cic. 2. de Orat. *Qui aut tempus quid postulet non videt; aut qui plura loquitur, aut se ostentat; aut eorum quibuscum est, vel dignitatis vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus dicitur.*

50. *Concinnus.*] Commodus, se attemperans moribus & ingenio eorum quibuscum versatur ac vivit. Gall. *de bonne humeur, complaisant, de bonne compagnie.*

52. *Liber.*] Liberè veritatem eloquens.

55. *Invertimus.*] Ipsa bona detorquemus in malum.

56. *Syncerum vas cupimus incrustare.*] Similes sumus ei qui vasi puro tectorium induceret impurum; adeoque inquinaret alioqui bonum & sincerum per sese, malè incrustando. Lucil.

. . . . regionibus illis
Incrustatu' calix rutâ caulive bibetur.

Nobiscum vivit; multum est demissus homo. Illi
Tardo cognomen pinguis damus. Hic fugit omnes
Insidias, nullique malo latus obdit apertum,
Cum genus hoc inter vitæ versetur, ubi acris
Invidia, atque vigent ubi crimina: pro benè sano
Ac non incauto, fictum astutumque vocamus.
Simplicior si quis, (qualem me sæpè libenter
Obtulerim tibi Mœcenas), ut fortè legentem
Aut tacitum impellat quovis sermone molestus:
Communi sensu planè caret, inquimus. Eheu
Quàm temerè in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est,
Qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut æquum est,
Cum mea compenset vitiis bona; pluribus hisce,
(Si modò plura mihi bona sunt) inclinet; amari
Si volet: hac lege, in trutinâ ponetur eadem.
Qui, ne tuberibus propriis offendat amicum,

INTERPRETATIO.

homo est *abjectus valdè*, inquimus. *Isti homini damus cognomen crassi. Ille dolos omnes eluctatur, & nemini improbo expositum latus præbet, quamvis versetur cum iis hominibus, apud quos regnant vehemens invidia & criminationes:* hunc *non prudentem & cautum; sed* *versipellem & malitiosum dicimus. Si quis apertior, (qualem non rarò tibi me sponte exhibui, ô Mæcenas) ut lectioni vacantem vel cogitabundum fortassis interpellet, quacunque allocutione importunus; dicimus: sensu communi omninò est* ille *destitutus. Eheu quàm injustam conditionem nobis statuimus imprudenter! nullus enim sine vitiis nascitur:* atque *is qui levioribus premitur, perfectissimus habetur. Benignus amicus, ut par est, meas virtutes cum vitiis comparans; in illas majores (si quidem majores habeo virtutes*, quàm vitia) *propendeat, si diligi cupiat:* ac *pari conditione in eadem librâ ponderabitur. Quisquis petit amicum non lædere suis*

ANNOTATIONES.

57. *Illi tardo cognomen pinguis damus.*] Si quis tardior in deliberando, hunc stupidum vocamus, cùm prudens in hoc magis dicendus foret. Cic. Quæst. Acad. 4. *vide quam sit cautus is quem isti tardum vocant.*

63. *Simplicior.*] Non dissimulator, aut assentator, qui *tempora servat mollia* & commoda, non observans amicum interpellet sua quæpiam agentem vel meditantem.

Qualem me sæpè, &c.] Dum ita semetipsum accusat Horatius, callidè removet a se astutiæ & calliditatis opinionem & famam, qua eum nonnulli aspergebant: atque ipsum Mœcenatem adhibet testem suæ simplicitatis.

68. *Vitiis nemo sine nascitur.*] Demosthen. de coronâ. *μηδὲν ἁμαρτεῖν ἐστὶ θεῶν. nihil peccare Deorum est.* Propert.

Unicuique dedit vitium natura creato.

Huc pertinet quod ait Juvenalis Sat. 14.

Mitem animum & mores modicis erroribus æquos
Præcipit.

73. *Tuberibus*] Vitiis paulò majoribus. Tuber Gall. *une loupe*. Potest etiam referri huc quod Plinius lib. 19. cap. 2. callum terræ vocat *tubera*, Gall. *des truffes.*

Postulat;

Poſtulat; ignoſcat verrucis illius. Æquum eſt,
Peccatis veniam poſcentem reddere rurſus.
Denique quatenus excidi penitus vitium iræ,
Cætera item nequeunt ſtultis hærentia: cur non
Ponderibus moduliſque ſuis ratio utitur; ac res
Ut quæque eſt, ita ſuppliciis delicta coercet?
Si quis eum ſervum, patinam qui tollere juſſus,
Semeſos piſces tepidumque ligurrierit jus,
In cruce ſuffigat: Labeone inſanior inter
Sanos dicatur: quanto hoc furioſius, atque
Majus peccatum eſt: paulum deliquit amicus:
Quod niſi concedas, habeare inſuavis, acerbus:

INTERPRETATIO.

tuberibus, parcat ejus verrucis. Juſtum eſt ut qui poſtulat indulgentiam ſuis *delictis*, is *parem referat. Denique quoniam omninò reſecari vitium iracundiæ, aliaque ſtultis inhærentia minimè poſſunt; quare non ratio adhibet examen & judicium ſuum, atque pœnis cohibet peccata, ſecundum rei cujuſque meritum? ſi aliquis cruce plectat eum famulum, qui juſſus auferre catinum, delibarit ſemeſos piſces, & juſculum* adhuc *tepens;* ille *dementior Labeone putabitur à ſapientibus.* At *quanto gravius illo & tetrius eſt delictum* iſtud: *amicus peccavit aliquantulum; quod ſi non ignoſcas, cenſeberis amarior & ferocior:*

ANNOTATIONES

74. ***Verrucis.***] Minoribus vitiis. ***Verruca***, caruncula calloſa. Gal. *un poireau.* Agell. lib. 3. cap. 7. *ire jubeas milites ad verrucam illam: ſic enim M. Cato locum editum appellat;* nempè ob ſimilitudinem.

78. *Ponderibus moduliſque ſuis.*] Ita exprimitur egregiè animi pars ſeu facultas æſtimatrix rerum, quâ de ſingulis judicat, & expenſis hinc & inde momentis quæ potiora ſint, arbitratur, cenſet, decernit, ſtatuit: Græcis κριτήριον. *hoc veritas dignoſcitur*, inquit Laërt. in Zen.

80. *Si quis eum ſervum, &c.*] Quamvis in ſervos jus vitæ ac necis habeant domini; ne tamen in eos ſæviant quaſi tyranni, monet eleganter Macrob. lib. Saturn. 1. cap. 11. *non quantum decet, ſed quantum libet exercere volumus in ſervos. . . virgâ murmur omne compeſcitur. . . . tuſſis, ſternutamentum, ſingultus magno malo luitur, &c.*

81. *Ligurrierit.*] A Gr. λείχειν, *lingere*, Gall. *lêcher*, vel ἀπὸ τȣ̃ λιχνȣ̃, quod ſuave ſignificat. A Liguribus populis, non niſi ineptus quiſpiam & indoctus crediderit poſſe deduci. *Ligurrierit jus*, Gall. *qui aura trempé ſes doigts dans la ſauce.*

81. *In cruce ſuffigat.*] Crux differebat à furcâ ſive patibulo. Hoc erat ſtipes rectus habens duo cornua, inter quæ inſerebatur cervix facinoroſi, manus autem ramis illis ſeu cornibus alligabantur. Itaque nequam geſtans furcam ſeu patibulum, virgis cædebatur à conſervis, aut etiam à carnifice: poſteà verò in crucem interdum agebatur, clavis in eâ confixus. Iſidor. Orig. lib. 5. cap. 27. *Patibuli minor pœna quàm crucis. Nam patibulum ſtatim appenſos exanimat ſtrangulando: crux autem ſuffixos diu torquet & cruciat.* De his multa eruditè Salmaſ. Epiſt. ad Th. Barthol. item J. Lipſ. de cruce.

Labeone inſanior.] M. Antiſtius Labeo, Juriſconſultus, tam petulanti linguâ & pervicaciâ, ut in Auguſtum multa effutiret, ejuſque perperam leges reprehenderet. Sueton. Octav. cap. 54. Dio lib. 54. Gellius lib. 13. cap. 12. *agitabat hominem libertas quædam nimia & ve-*

Odisti, & fugis, ut Drusonem debitor æris:
Qui nisi, cùm tristes misero venere Calendæ,
Mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
Porrecto jugulo historias captivus ut audit.
Comminxit lectum potus, mensave catillum
Evandri manibus tritum dejecit: ob hanc rem,
Aut positum ante meâ quia pullum in parte catini
Sustulit esuriens, minus hoc jucundus amicus
Sit mihi? Quid faciam, si furtum fecerit, aut si
Prodiderit commissa fide, sponsumve negarit?
Queis paria esse ferè placuit peccata, laborant,
Cùm ventum ad verum est; sensus moresque repugnant,

INTERPRETATIO.

aversaris & fugis non secùs ac Drusonem pecuniæ debitor: qui, quoties tristes Calendæ infelici advenerunt, nisi fœnus aut pecuniam creditam *undecunque expedit, veluti captivus cogitur auscultare importunas scriptiones, protenso collo. Lectum* discubitorium *urinâ inquinaverit ebrius, vel mensâ detruserit catinum Evandri manibus contrectatum; propter hoc, vel quod esuriens præripuerit pullum in meâ parte patinæ constitutum,* an *amicus idcircò minùs dulcis mihi fuerit?* Ergo *quid agam si furatus sit* quidpiam, *vel si credita fidei* suæ *revelarit, aut promissis non steterit? Qui contendunt paria esse delicta, hærent quando venitur ad* inquisitionem *veritatis. Sensus* communis *& mores recla-*

ANNOTATIONES.

cors, usque eo ut D. Augusto jam principe & Remp. obtinente, ratum tamen pensumque nihil haberet, nisi quod justum sanctumque esse in Romanis antiquitatibus legisset.

Inter sanos dicatur.] Vult enim sana mens ut nec frustrà loquare quod inutile fore cognoscitur; nec temerè Principem offendas; denique memineris quod docet Cato:

Temporibus mores sapiens sine crimine mutat.

86. *Drusonem.*] Fœnerator ille improbissimus, perinde ac ineptissimus historiarum scriptor, solebat à debitoribus exigere, si non solverent, ut se legentem audirent: quod quidem erat pœnæ loco durissimæ.

87. *Tristes Calendæ.*] Quod eo tempore fœneratores usuras colligerent, debitoresque vexarent. Vide annot. Epod. 2. v. ult.

88. *Mercedem aut nummos,*] Fœnus, vel summam creditam.

89. *Porrecto jugulo.*] Vel quasi attentior observantiorque; vel quasi captivus & jugulari paratus. Epist. ad Pis.

Indoctum doctumque fugat recitator acerbus.
Quem verò arripuit, tenet occiditque legendo.

91. *Evandri manibus tritum.*] Antiquitate pretiosum, fabricatum scilicet tempore Evandri, qui ab Arcadiâ profectus, avitoque pulsus regno, in Italiam appulit; ubi debellatis Aboriginibus tenuit ea loca in quibus Roma nunc est, atque oppidulum in Palatino monte condidit. Virgil. Æneid. 8. Evander Atheniensis plastes à M. Antonio Romam adductus, nihil ad rem.

96. *Queis paria esse, &c.*] Jam transit ad refellenda quædam Stoicorum placita. Cic. de Finib. 4. Zeno Stoicæ disciplinæ antistes sic statuit: *æquè miseros esse omnes qui non sunt sapientes*: contrà, *sapientes omnes summè beatos esse: rectè facta omnia æqualia: omnia peccata paria.*

97. *Sensus moresque repugnant.*] Cic. mox cit. *hæc magnificè primo dici videntur, considerata minus probantur.*

Atque ipsa utilitas, justi propè mater & æqui.
Cùm prorepserunt primis animalia terris,
Mutum & turpe pecus, glandem atque cubilia propter,
Unguibus & pugnis, dein fustibus atque ita porro
Pugnabant armis, quæ pòst fabricaverat usus;
Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
Nominaque invenere: dehinc absistere bello,

INTERPRETATIO.

clamant, ipsaque utilitas, quæ *ferè* est *parens justi & æqui. Quando è primis terris homines prodierunt, mutum ac vile pecus; pro glande & cubili certabant unguibus & pugnis, tum fustibus, ac subinde armis quæ demum indigentia finxerat: donec invenerunt vocabula & appellationes quibus significarent sermonem & cogitationes* suas. *Posteà incœperunt bello abstinere, urbes*

ANNOTATIONES.

Sensus enim cujusque, & natura rerum, atque ipsa veritas clamat, quodammodo non posse adduci ut inter eas res, quas Zeno exæquaret, nihil interesset.

98. *Utilitas justi mater.*] Ex opinione quorumdam arbitrantium ab utilitate profectas leges, nihil autem à naturâ esse justum. Vide Cic. de leg. 1. *Lex est ratio summa, insita in naturâ, quæ jubet ea quæ facienda sunt, prohibetque contraria . . . . . . : à lege ducendum est Juris exordium. Ea est enim naturæ vis, ea mens ratioque prudentis; ea juris atque injuriæ regula.*

99. *Cum prorepserunt, &c.*] Primos homines è terrâ formatos eductosque vi solis, existimabant Phœnices & Ægyptii.

100. *Mutum & turpe pecus.*] Rudes ac stupidos instar pecudum. Cic. de Invent. 1. *fuit quondam tempus, cum in agris passim homines bestiarum more vagabantur; & sibi victu ferino vitam propagabant.* Tusc. 5. init. *ô vitæ Philosophia dux, . . . tu urbes peperisti; tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti: tu eos inter se primo domiciliis, deinde conjugiis, tum literarum & vocum communione junxisti: tu inventrix legum, &c.*

Glandem.] Is primus fuit hominum cibus. Plin. lib. 16. cap. 5. Lucret. lib. 5.

Glandiferas inter curabant corpora quercus.

Vide Juvenal. Sat. 6. v. 10. & Sat. 13. v. 57.

101. *Unguibus & pugnis.*] Lucret. lib. 5.

Arma antiqua, manus, ungues, dentesque fuerunt,
Et lapides, & item silvarum fragmina rami.

102. *Armis quæ post fabricaverat usus.*] Artis ferrariæ antiquitatem probat sacer contextus. Genes. 4. v. 22. *Tubalcain fuit malleator & faber in cuncta opera æris & ferri.* Lucret. cit.

Posterius ferri vis est ærisque reperta:
Et prior æris erat, quàm ferri cognitus usus,
Quo facilis magis est natura, & copia major.

103. *Donec verba quibus, &c.*] Lucret. cit. lib. 5.

Proinde putare aliquem tum nomina distribuisse
Rebus, & inde homines didicisse vocabula prima,
Desipere est: nam cur hic posset cuncta notare
Vocibus, & varios sonitus emittere linguæ;
Tempore eodem alii facere id non quisse putentur?

Et paulò pòst:

Postremò quid in hac mirabile tantopere est re,
Si genus humanum, cui vox & lingua vigetur,

Oppida cœperunt munire, & ponere leges;
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.
Nam fuit ante Helenam * * teterrima belli
Causa: sed ignotis perierunt mortibus illi,
Quos Venerem incertam rapientes, more ferarum,
Viribus editior cædebat, ut in grege taurus.
Jura inventa metu injusti fateare necesse est,
Tempora si fastosque velis evolvere mundi.
Nec natura potest justo secernere iniquum,
Dividit ut bona diversis, fugienda petendis:
Nec vincet ratio hoc; tantumdem ut peccet, idemque
Qui teneros caules alieni fregerit horti,

INTERPRETATIO.

moliri, leges condere, ne ullus esset fur, latro, mœchus. Etenim ante Helenam mulieres fuerunt causa bellorum funesta. At illi interciderunt ob curâ morte, quos ruentes in libidinem obviam, belluarum instar, prosternebat viribus superior, tanquam taurus in armento. Leges institutas contra injustum, confitearis oportet, si mundi tempora & annales perscruteris. Neque valet natura distinguere æquum ab injusto, sicut discernit bonum à malo, & res evitandas ab exoptandis. Nec ratio probabit istud, quod tam graviter delinquat is qui novellas brassicas disruperit in alterius hortulo,

ANNOTATIONES.

Pro vario sensu varias res voce notaret;
Cùm pecudes mutæ, cùm denique secla ferarum
Dissimiles soleant voces variasque ciere,
Cùm metus aut dolor est, & cùm jam gaudia gliscunt,

105. *Oppida cœperunt munire.*] Vide Juvenal. Sat. 15. v. 151. &c.

Oppida.] Ab ope dicuntur, quod opis causâ, tutiorisque habitationis muniantur: ex Varrone lib. 4. de Ling. Lat. Festus autem ex Cicerone, dici ait, quod opem præbeant, quodque suas opes illuc conferant homines.

106. *Latro.*] Nomen hoc alii deducunt, seu quod latenter insidias struat, seu quod a latere adoriatur prætereuntes; auctor. Fest. Prisc. Alii quod ferrum ad latus habeat, perinde ac satellites, Regis aut Principis latus stipantes, qui inde *latrones* olim dicti, quasi *laterones*: Varro, Servius. Alii etiam aliter.

107. *Nam fuit ante Helenam, &c.*] De Helenâ Trojani excidii causâ, lib. 1. Od. 15. Sæpiùs autem feminas bellis occasionem dedisse, liquet ex Herodot. lib. 1. Athen. lib. 13. cap. 1. item ex sacris paginis. Genes. cap. 34. Judic. cap. 19. & 20.

108. *Ignotis perierunt mortibus.*] Intercidit eorum memoria, quia defuit qui scriberet historias priorum temporum.

111. *Jura inventa metu injusti.*] Conditas leges ad coercendas injurias, & injustas actiones, pro publicâ utilitate & societate constabiliendâ.

112. *Fastos evolvere.*] Evolvere scilicet involutas & complicatas membranas, in quibus scripta ratio temporum historiaque continetur.

113. *Nec natura potest justo secernere iniquum, &c.*] Naturaliter enim cognoscimus quid nobis sit bonum, utile, jucundum: quid contrà malum & adversum: at non ita quid justum, quid injustum. Testis Apostolus ad Rom. Epist. cap. 5. *peccatum non imputabatur, cum lex non esset.* & cap. 7. *peccatum non cognovi nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.*

Et qui nocturnus Divûm ſacra legerit. Adſit
Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas:
Ne ſcuticâ dignum, horribili ſectêre flagello.
Nam, ut ferulâ cædas meritum majora ſubire
Verbera, non vereor; cùm dicas eſſe pares res
Furta latrociniis, & magnis parva mineris
Falce reciſurum ſimili te, ſi tibi regnum
Permittant homines. Si dives, qui ſapiens eſt,
Et ſutor bonus, & ſolus formoſus, & eſt rex;
Cur optas quod habes? Non noſti quid pater, inquit,
Chryſippus dicat: Sapiens crepidas ſibi nunquam

Interpretatio.

quàm ille *qui noctu rapuerit Deorum ſacra. Statuatur lex pares delictis pœnas decernens: neque gravibus flagris cædas* eum qui *lorum* duntaxat *meritus eſt. Etenim haud metuo ne ferulâ* tantùm *plectas graviori dignum caſtigatione; ſiquidem aſſeveras æqualia eſſe latrociniis furta; & prædicas eâdem te falce amputaturum magna & parva* crimina, *ſi regnum tibi deferant homines.* Atenim *ſi ſapiens* quiſque *eſt opulentus, & peritus ſutor, & ſolus pulcher, imò etiam rex, quare petis* id *quod poſſides?* Ohe, *reſpondet* ille: *nequaquam intelligis quid loquatur magiſter Chryſippus. Sapiens nunquam ſibi fecit crepidas aut ſoleas;*

Annotationes.

117. *Sacra legerit.*] Sacrilegium perpetrarit.

118. *Pœnas irroget æquas.*] Magnas magnis, minores minoribus delictis. At contrà Stoici, apud Cic. pro Muræna, n. 91. *omne delictum ſcelus eſſe nefarium: nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cùm opus non fuerit, quàm eum qui patrem ſuffocaverit.* Iſtam verò diſciplinam auſteriorem hauſerant è legibus Draconis cuilibet peccato vel leviori pœnam ſtatuentis mortem: unde non atramento ſed ſanguine ſcriptas aiebat Demades. Plutarch. in Solone.

119. *Scutica.*] *σκύτος, corium;* è quo flagellum levius.

Horribili flagello.] Nimirùm è virgis faſcibuſque magiſtratuum, *flagellis triumviralibus*, Od. 4. lib. 4. Quod quidem & ignominiam & pœnam atrociorem inurebat.

122. *Furta latrociniis.*] Fures agunt clam, & ſurripiunt apud incautos: latrones vim apertam adhibent. Quanto verò hi quàm illi nocentiores ſint, nemo non ſentit: quod tamen Stoici negabant.

123. *Falce ſimili.*] Æquali ſeveritate, pœnam eamdem ſtatuendo, gravem ſcilicet tam parvis quam majoribus peccatis: quod rationi repugnat, ut antè dictum eſt.

124. *Si dives qui ſapiens, &c.*] Ex occaſione deridet aliud Stoicorum placitum, *ſolum ſapientem eſſe regem & omnia.*

126. *Non noſti quid, &c.*] Stoicus reſpondet: mentem & diſciplinam noſtram parum capis.

Pater.] Sectæ noſtræ princeps.

127. *Chryſippus.*] Zenonis diſcipulus. De quo Laert. lib. 7. *niſi Chryſippus fuiſſet, porticus non eſſet.* Cic. Academ. Quæſt. 4. n. 78. *fulcire putatur porticum Stoicorum.* Ibid. paulò antè. *De eo queri ſolent Stoici: dum ſtudioſa omnia conquiſierit contra ſenſus & perſpicuitatem contraque omnem conſuetudinem, contraque rationem, ipſum ſibi reſpondentem, inferiorem fuiſſe; itaque ab eo armatum eſſe Carneadem.* De Nat. Deor. 1. *Stoicorum ſomniorum vaferrimus interpres.* Et poſteà: *Zeno Chryſip-*

Nec soleas fecit: sutor tamen est sapiens. Quo?
Ut, quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque
Optimus est modulator: ut Alfenus vafer, omni
Abjecto instrumento artis, clausâque tabernâ,
Sutor erat: sapiens operis sic optimus omnis
Est opifex, sic rex solus. Vellunt tibi barbam

INTERPRETATIO.

sapiens tamen sutor est. Quâ ratione? *Quemadmodum licet taceat Hermogenes, nihilominus est bonus cantor ac musicus: sicut* etiam *Alfenus* ille *solers, relicto quolibet artis* suæ *instrumento, & clausâ tabernâ, erat sutor: ita sapiens artifex est cujusvis operis perfectissimus, ita rex solus.* Attamen *bar-*

ANNOTATIONES.

pum nunquam nisi Chesippum vocat. Quintil. lib. 1. cap. 1. & alibi ejus meminit.

Sapiens crepidas sibi, &c.] Explicat mentem Stoicorum.

Crepidas, soleas.] Κρηπὶς, *fundamentum, basis.* Gell. lib. 13. cap. 20. ait, *soleas* à Romanis, à Græcis autem κρηπῖδας crepidas, seu crepidulas vocari ea calceamenta, quibus plantarum calces tantùm infimæ teguntur, cetera propè nuda, & teretibus habenis juncta sunt: Porrò primam corripi syllabam, certè contra etymon, ut patet. Idem testatur illud calceamenti genus proprium philosophis extitisse. Declarat & Persius Sat. 1. v. 127.

Non hic qui in crepidas Graiorum ludere gestit.

129. *Hermogenes.*] Cantor & musicus iste etiam dum tacet, peritus est tamen canendi & modulandi: sive; canoram habet vocem atque musicorum solertiam modulorum.

130. *Alfenus.*] Hunc salsè mordet & vellicat, quasi aliud agens. Alfenus cognomento Varus egregiè à Virgilio canitur Eclog. 9. olim Cremone sutrinam exercuerat; sed quod valebat ingenio, vilem artem pertæsus Romam venit, ubi factus *Servii Sulpitii discipulus, rerumque antiquarum non incuriosus*, ut habet Gellius lib. 6. cap. 5. juris scientiâ clarus evasit, summo etiam Consulatûs honore perfunctus.

133. *Sic rex solus.*] Non tantùm sapiens eligi rex potest, sed est solus eo nomine dignus. Cic. 3. de Finib. in fine: *Rectiùs enim sapiens appellabitur rex quàm Tarquinius, qui nec se nec suos regere potuit: rectiùs magister populi (is enim est Dictator) quàm Sylla, qui trium pestiferorum vitiorum, luxuriæ, avaritiæ, crudelitatis, magister fuit: rectiùs dives quàm Crassus, qui nisi eguisset, nunquam Euphratem nullâ belli causâ transire voluisset. Rectè ejus omnia dicentur, qui scit uti solus omnibus. Rectè pulcher etiam appellabitur: animi enim lineamenta sunt pulcriora quàm corporis: rectè liber, non obediens cupiditati: rectè invictus, cujus etiamsi corpus constringatur, animo tamen vincula injici nulla possint, &c.*

Vellunt tibi barbam, &c.] Reponit Horatius: quanquam te jactas regem, ô Stoice, tibi tamen impunè illudunt pueri; sicut solent fatuos sectari, & insultare.

Vellunt barbam.] Barbatos fuisse Philosophos dixi, ad Pers. Sat. 4. init.

Barbatum hæc crede magistrum
Dicere.

Barbam autem vellere, dici, pro, illudere: pariter ostendi, ad Pers. Sat. 1. in fine, ubi

Si Cynico barbam petulans Nonaria vellat.

Et Sat. 2. v. 28.

Idcirco stolidam præbet tibi vellere barbam
Juppiter?

Laſcivi pueri : quos tu niſi fuſte coërces,
Urgeris turbâ circum te ſtante, miſerque
Rumperis, & latras, magnorum maxime regum.
Ne longum faciam : dum tu quadrante lavatum
Rex ibis, neque te quiſquam ſtipator, ineptum
Præter Criſpinum, ſectabitur; & mihi dulces
Ignoſcent, ſi quid peccavero ſtultus, amici :
Inque vicem illorum patiar delicta libenter,
Privatuſque magis vivam te rege beatus.

INTERPRETATIO.

bam tibi vellunt petulantes pueri; quos baculo ſi non abigas, premeris turbâ circumſiſtente, & infelix vociferando frangeris, ô *magnorum regum maxime. Ne prolixior ſim, quandiu te lavatum ibis*, ô *rex*, dato *quadrante, nec te comitabitur quiſpiam ſatelles, niſi fatuus Criſpinus; mihi quoque amici faciles indulgebunt, ſi quoddam ſtultus* ego *admiſero delictum; & viciſſim illorum peccata facilè tolerabo : atque vivam privatus te rege felicior.*

ANNOTATIONES.

134. Fuſte.] Hoc velut ſceptrum. Cynicis baculum tribuunt Laert. in Antiſthene; Herodian. in Commodo; Apuleius Florid. 4. Auſon. Epigram. 52. de Diogene.

Pera, polenta, tribon, baculus, ſcyphus, arcta ſupellex
Iſta fuit Cynici, &c.

135. Urgeris turbâ, &c.] Vix fuſte & clamoribus abigere potes urgentem te turbam plebis ac puerorum tibi inſultantium moleſtiſſimè.

137. Quadrante.] Quartâ aſſis parte, quam plebeii mercedem exiguam ſolvebant pro balneo publico. Scilicet opulenti balnea domi habebant, ut notavi ad Perſ. Sat. 5. v. 126.

Lavatum.] Is erat priſcis mos lavandi frequenter, præſertim ante cœnam. Plin. lib. 3. Epiſt. 1. *ubi hora balnei nuntiata eſt, quæ eſt hyeme nona, æſtate octava . . . . . Lotus accubat, & pauliſper cibum differt. Interim audit legentem remiſſius aliquid & dulcius . . . . apponitur cœna, &c.*

138. *Neque te quiſquam ſtipator, &c.*] Senſus eſt : quandiu inops abjectus & deſpicatiſſimus cuilibet eris, licet regem te exiſtimes; ego verò te tuaſque ſuperbas opiniones placitaque inſulſa contemnam, & cum omnibus ſentiam dicamque eſſe peccata quædam leviora, quibus oporteat ignoſci : teque beatior vivam.

139. *Criſpinum.*] Is eſt Stoicus ille, de quo in fine Satiræ primæ.

Mihi dulces ignoſcent ſi quid, &c.] Vide Plin. lib. 8. Epiſt. 22. ubi ſic ſcribit : *Eos etiam qui non indigent clementiâ ullius, nihil magis quàm lenitas decet. Atque ego optimum & emendatiſſimum exiſtimo, qui ceteris ita ignoſcit tanquam ipſe quotidie peccet : ita peccatis abſtinet, tanquam nemo ei ignoſcat. . . . . . Mandemus memoriæ quod vir mitiſſimus, & ob hoc quoque maximus Thraſea crebrò dicere ſolebat :* Qui vitia odit, homines odit.

SATIRA IV.

Refutat nonnullos qui maledicos vocant eos Poëtas à quibus justè notantur. Ait verò ideò se in vitiosos stylum distringere, ut & ipsis & sibimet horrorem incutiat vitiorum.

EUPOLIS, atque Cratinus, Aristophanesque poëtæ,
Atque alii, quorum comœdia prisca virorum est :
Si quis erat dignus describi, quod malus, aut fur
Quod mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui

INTERPRETATIO.

EUPOLIS, Cratinus, & Aristophanes, aliique veteris comœdiæ auctores, si quispiam merebatur notari velut improbus, aut fur, aut adulter, aut homicida, vel qualitercunque infa-

ANNOTATIONES.

1. *Eupolis, &c.*] In hac Satirâ ingeniosè defendit se Horatius contra malevolos, qui ipsum & nimis mordacem, & Lucilio inferiorem aiebant.

Eupolis, Cratinus, Aristophanes.] Tres isti Poëtæ eadem ætate vixerunt, annis ante Christum circiter quadringentis. Cratinus senior : post hunc Eupolis, ejus stylum diligenter imitatus : sequitur Aristophanes; quem Plato medium inter illos dicit, nempè Cratino æquè vehementem, minùs tamen acerbum, Eupolidis autem urbanitatem assecutum. Horum meminit Vell. Paterc. lib. 1 *Quis abundè*, inquit, *mirari potest, quod eminentissima cujusque professionis ingenia in idem arctati temporis spatium congregantur . . . . . . una nec multorum annorum intervallo divisa ætas per divini spiritûs viros Æschylum, Sophoclem, Euripidem illustravit tragœdias: una priscam illam sub Cratino, Aristophane, & Eupolide comœdiam: ac novam Menandrus, æqualesque ejus, &c.* Jul. Pollux. Macrob. Plutarch. Athen.

Cratinus.] Is Athenis oriundus, ibidem primus satyricam fabulam produxit in Dionysiis: bibacissimus fuit; ad annum centesimum vitam protraxit.

Eupolis.] Fabulas seu comœdias ille septemdecim scripsit, ex quibus septem ei victoriam pepererunt. Nominantur : Capræ, Desertor, &c. Periit in navali prælio quod Athenienses adversus Lacedæmonios commiserunt juxta Hellespontum. Ejus interitum adeò luxerunt sui populares ut etiam edixerint ne deinceps ullus poëta militaret. Suidas. Macrob. lib. 7. Saturnal. cap. 5. *Notus est omnibus Eupolis inter elegantes habendus veteris comœdiæ poëtas.*

Aristophanes.] In hujus corde templum sibi struxisse Gratias, ait Plato. Is quippe Atticos lepores summè excoluit extulitque. Dubitatur nihilominùs an fuerit Atheniensis, an Rhodius, an Ægyptius, &c. Fabulas edidit quatuor & quinquaginta, è quibus supersunt nobis undecim: a Suida recensentur. Nec præteribo quod aiunt sancto Joanni Chrysostomo Aristophanem in deliciis atque in manibus assiduè fuisse. Quidni, cùm & Plautum versaret sæpè S. Hieronymus, in mediis Christianarum exercitationum intervallis, ac subsecivis temporibus: quod ipse quidem scribit ad Eustochium.

2. *Comœdia prisca.*] De hac plura dicam in Epist. ad Pisones. Quintil. lib.

Famosus

Famosus, multâ cum libertate notabant.
Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus,
Mutatis tantùm pedibus numerisque, facetus,
Emunctæ naris, durus componere versus.
Nam fuit hoc vitiosus. In horâ sæpè ducentos,
Ut magnum, versus dictabat, stans pede in uno:
Cùm flueret lutulentus, erat quod tollere velles:

INTERPRETATIO.

mis; hunc *carpebant multà cum libertate. Hos totus Lucilius imitatur & sequitur, mutatis solummodo pedibus ac numeris, perurbanus, acri judicio, durus in condendis versibus. Etenim fuit* in *hoc vitiosus.* Unâ *horâ sæpè versus ducentos stans in uno pede* (*quasi* aliquid *magnum*) *dictabat: cùm flueret cœnosus, habebat* tamen *quod velles sumere:*

ANNOTATIONES.

10. cap. 1. *Antiqua illa comœdia tum sinceram illam sermonis Attici gratiam propè sola retinet, tum fœcundissimæ libertatis: etsi est in insectandis vitiis præcipua, plurimùm tamen habet virium in ceteris etiam partibus. Nam & grandis & elegans & venusta: & nescio an ulla (post Homerum tamen, quem ut Achillem semper excipi par est) aut similior sit oratoribus, aut ad oratores faciendos aptior. Plures ejus auctores. Aristophanes tamen, & Eupolis, Cratinusque præcipui.*

5. *Multâ cum libertate notabant.*] Pers. Sat. 1. v. 123. *audacem* carpendis vitiis *Cratinum* dicit: ibid. *iratum Eupolidem.* Porrò Socratem ipsum vexare non veritus Aristophanes in nubibus: in populum autem Atheniensem probra jactavit haud levia; à quo nihilominus plausus & acclamationes consecutus & laureas. Vide Epist. ad Pis. v. 282. ad ista verba,

. . *In vitium libertas excidit & vim*
Dignam lege regi.

Cic. de Rep. 4. *Quem illa* (vetus comœdia) *non attigit? vel potius quem non vexavit? cui pepercit? Esto populares homines, improbos in Remp. seditiosos, Cleonem, Cleophontem, Hyperbolum læsit: patiamur. Etsi hujusmodi cives à Censore melius est quàm à poëta notari. Sed Periclem cùm ita suæ civitati maximâ auctoritate plurimos annos domi & belli præfuisset, violari versibus: & eos agi in Scenâ non plus decuit, quàm si Plautus noster voluisset aut Nævius P. & Cn. Scipioni, aut Cæcilius M. Catoni maledicere.*

6. *Hinc omnis pendet Lucilius.*] Totus est in illis imitandis: Iambica eorum duntaxat in hexametra commutavit: ex Comœdiâ Satiram fecit: perinde mordax & maledicus in cives: at ego, inquit Horatius, tantùm facetus homines à vitiis solerter deterreo.

Lucilius.] Is *Auruncæ alumnus*, ex Juvenal. Sat. 1. v. 20. id est, ex Auruncâ Latii urbe oriundus, Romanæ Satiræ ferè auctor, nobiles quosque arripuit, insignem in eo scribendi genere laudem est adeptus: valdè tamen negligens pedum ac numerorum. Quintil. lib. 10. cap. 1. Cic. ad Attic. lib. 12. Epist. 5. de Finib. 1. de Orat. 2. Juvenal. Sat. 1. v. 165.

Ense velut stricto quoties Lucilius ardens
Infremuit, rubet auditor cui frigida mens est
Criminibus, tacitâ sudant præcordia culpâ.
Inde iræ & lacrymæ.

Pers. Sat. 1. v. 114.

. . . . . *Secuit Lucilius urbem;*
Te, Lupe; Te, Muti, &c.

10. *Stans pede in uno.*] Brevi tempore, sine magno conatu & labore.

11. *Cum flueret lutulentus, &c.*] Quanquam versus profundebat impolitos & inelaboratos; erat in illis tamen aliquid imitatione tuâ non indignum.

Garrulus, atque piger ſcribendi ferre laborem,
Scribendi rectè: nam ut multum, nil moror. Ecce
Criſpinus minimo me provocat. Accipe, ſi vis
Accipe jam tabulas: detur nobis locus, hora,
Cuſtodes: videamus uter plus ſcribere poſſit.
Dî benè fecerunt, inopis me quódque puſilli
Finxerunt animi, raró & perpauca loquentis.
At tu concluſas hircinis follibus auras
Uſque laborantes, dum ferrum molliat ignis,
Ut mavis imitare. Beatus Fannius, ultró
Delatis capſis & imagine: cùm mea nemo

Interpretatio.

verboſus, & ſegnis exantlare laborem ſcribendi, rectè inquam *ſcribendi: etenim multa* ſcribere, *nihili æſtimo Ecce* verò *Criſpinus me laceſſit minimo* digito. Heus tu, *inquit, ſume ſi lubet, ſume tabellas modò: aſſignetur nobis locus, hora, obſervatores: videamus uter plura ſcribere valeat. Rectè egerunt Dii, quod me finxerunt ingenii mediocris & parvi, raró & pauca valdè loquentis. Tu verò quantumlibet æmulare ventos hœdinis pellibus incluſos, ſemper laborantes donec ignis emolliat ferrum. Fortunatus Fannius illatis ſponte ſcriniis, & ſuâ effigie; dum nullus mea ſcripta legit:*

Annotationes.

Vide Sat. 10. ſeq.

Quod tollere velles.] Metaphora ducta ex eo quod olim ſolebant infantem recens editum humi deponere: quem ſi pater dimitteret, exponendum ſignificabat; ſin autem, & tolleret, ſive erigeret; curandum educandumque indicabat.

14. *Criſpinus minimo me provocat.*] Id eſt, non totas vires objicit ſed minimas, ut indicet ſuum adverſarii contemptum.

Accipe ſi vis, &c.] Verba ſunt Criſpini Horatium provocantis ad extemporalis ſcriptionis certamen. Sic & Martialem Statius laceſſivit.

15. *Accipe jam tabulas.*] Legunt alii; *accipiam tabulas.* Prior tamen lectio vehementiam hominis temerè ac ſtolidè laceſſentis meliùs notat.

16. *Cuſtodes*] Qui caveant ne aliena juvet opera alterutrum.

17. *Dii benè fecerunt.*] Modeſta Horatii reſponſio.

19. *At tu concluſas, &c.*] Tumidos ac futiles funde verſus. Similitudo à follibus, quos vento inflatos exagitant fabri ad inflammandum ignem fornacis, molliendumque ferrum. Perſ. Sat. 5. v. 10.

Tu neque anhelanti coquitur dum maſſa camino,
Folle premis ventos.

Hircinis follibus.] E pellibus hircorum. Virgil. *taurinis follibus.* Georgic. 4. v. 171. ubi egregiè Cyclopum opus deſcribit: eoſdemque verſus repetit leviter mutatos, Æneid. 8. v. 449

. . . . *Alii ventoſis follibus auras*
Accipiunt redduntque, &c.

21. *Beatus Fannius ultro delatis, &c.*] Fannium Quadratum inſulſum poëtam bellè ſuggillat. Bonis quidem poëtis hic honor, ut eorum effigies & carmina deferrentur in palatinam Auguſti bibliothecam, auctoritate publicâ: at ille ſua ipſe ſcripta invehit, & imaginem ſibi ſtatuit, non merito gloriam conſecutus, ſed ambitione venatus. Plin. lib. 34. cap. 5. *notatum ab auctoribus L. Accium Poetam in Camœnarum æde ſtatuam ſibi poſuiſſe.* Vide Plin. lib. 7. cap. 30. Valer. Maxim. lib. 8. cap. 15.

22. *Cum mea ſcripta nemo legat.*] Paucis nimirùm ſe ſuaque Horatius oſtentabat: abhorrens ab ea publicè recitantium ambitione. De hac Perſius, Sat. 1. v. 15. & ſeq. Juvenal. pluribus locis. Plin. lib. 1. Epiſt. 13. & nos ad cit. Perſ.

Scripta legat, vulgo recitare timentis, ob hanc rem,
Quod sunt, quos genus hoc minimè juvat, utpote plures
Culpari dignos. Quemvis mediâ erue turbâ:
Aut ob avaritiam, aut miserâ ambitione laborat.
Hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum.
Hunc capit argenti splendor: stupet Albius ære.
Hic mutat merces surgente à sole, ad eum quo
Vespertina tepet regio: quin per mala præceps
Fertur uti pulvis collectus turbine; ne quid
Summâ deperdat metuens, aut ampliet ut rem.
Omnes hi metuunt versus, odere poëtas.
Fœnum habet in cornu, longè fuge, dummodo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico:
Et quodcumque semel chartis illeverit, omnes
Gestiet à furno redeuntes scire lacuque,

INTERPRETATIO.

& ego *metuo* illa *recitare populo*, *quoniam sunt quibus non placent ejusmodi* scriptiones: *nempe complures* extant *reprehensione digni*. Enimverè *quemlibet è medio populo assume; inquinatus est avaritiâ vel ambitione infelici. Ille nuptas iste pueros sectatur. Alium perstringit fulgor argenteorum* vasorum: *Albius amat ænea. Ille negotiatur ab Oriente sole ad eum quo terra Occidentalis incalescit: imò rapidè currit per ærumnas, tanquam pulvis vento sublatus; timens ne de acervo* suo *aliquid detrahatur, vel ut opes augeat. Isti omnes reformidant carmina, poëtas aversantur. Habet fœnum ad cornu, inquiunt, procul fuge: ut sibi cachinnos moveat ille, amicorum parcet nemini: & quicquid semel scriptitarit, cupiet sciri à cunctis revertentibus è clibano vel fonte,*

ANNOTATIONES.

annotavimus complura.

24. *Genus hoc minimè juvat.*] Non placet Satira vitiosis, reprehensiones, ludibria & ignominiam reformidantibus.

26. *Aut ob avaritiam.*] Benè Marcilius corrigit, *ab avaritiâ.*

28. *Stupet Albius ære.*] Gaudet luxuriâ & copiâ vasorum ex ære Corinthio.

29. *Surgente à sole ad eum quo, &c.*] Ab oriente ad occidentem. Pers. Sat. 5. v. 54.

Mercibus hic Italis mutat sub sole recenti
Rugosum piper, &c.

30. *Per mala.*] Navigantium & peregrinantium quanta enimverò pericula, discrimina, ærumnæ!

31. *Ne quid summa deperdat.*] Ne opes jam congestæ uno vel quadrante diminuantur.

34. *Fœnum habet in cornu.*] Proverb, ex eo petitum quod alligari consueverat fœnum ad cornu bovis cornu petentis, quo sibi cavere moneretur quisque obvius: aliàs damnum luebat dominus, ex lege 12. Tab. Plutarch. in Crasso. Deus quoque suo populo eâ de re gravia edixerat: Exod. cap. 21. *Si bos cornupeta fuerit, nec recluserit eum dominus, occideritque virum aut mulierem, bos lapidibus obruetur, & dominum ejus occident, &c.*

37. *A Furno redeuntes lacuque.*] A coquendo pane, vel hauriendâ aquâ; à furnis publicis, vel fontibus; ubi rumores solent spargi & ventilari inter servos & infimæ plebis homines: inde porrò redeuntes solent per vias cantillare si quid est novi carminis seu cantilenæ in vulgus editæ.

Et pueros & anus. Agedum, pauca accipe contrà.
Primum ego me illorum, dederim quibus esse poëtas,
Excerpam numero. Neque enim concludere versum
Dixeris esse satis: neque, si quis scribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc esse poetam.
Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.
Idcirco quidam, comœdia necne poema
Esset, quæsivere: quod acer spiritus, ac vis
Nec verbis, nec rebus inest; nisi quod pede certo
Differt sermoni sermo merus. At pater ardens
Sævit, quod meretrice nepos insanit amicâ

INTERPRETATIO.

à juvenibus ac vetulis. Heus tu quapiam contraria exaudi. Ego me primum eximam è numero eorum quos poëtas esse concesserim. Namque haud dixeris satis esse versum finire : & si quispiam, velut ego, scribat similia quotidiano *sermoni, hunc poetam esse nequaquam censebis* Verùm *cui fuerit ingenium, cui mens divinior, & facundia res grandes elocutura*, huic *tribue insignem hanc appellationem. Eam ob rem nonnulli dubitarunt* utrum *comœdia esset poema, an non; quia vehemens spiritus virtusque nec dictioni nec rebus inest : tantumque definitis numeris oratio pura distinguitur ab oratione* solutâ. Dices : *Atqui fervens pater excandescit, quoniam filius luxuriosus meretricem deperit*

ANNOTATIONES.

40. *Neque enim concludere versum, &c.*] Cic. de Orat. 3. scribit, *facilem esse rationem vel sine ratione ipsam exercitationem verborum eligendorum, & collocandorum, & concludendorum; verum autem copiam non facilem.* Huc referri potest quod idem Tull. ait vix uno seculo poëtam eximium reperiri.

42. *Sermoni propiora.*] Epist. ad Augustum :

Sermones per humum repentes.

43. *Ingenium cui sit, &c.*] Egregia descriptio excellentis poëtæ longeque dispatis loquacium & futilium, quos lepidè Aristophanes vocat ἐπιφυλλίδας, & ςωμύλματα. Eleganter Petronius : *multos carmen decepit : nam ut quisque versum pedibus instruxit, sensumque teneriorem verborum ambitu intexuit, putat se continuò in Heliconem venisse . . . . ceterum neque generosior spiritus vanitatem amat; neque concipere aut edere partum mens potest, nisi ingenti flumine literarum inundata. Effugiendum est ab omni verborum, ut ita dicam, vilitate : sumendaque voces à plebe summota, ut fiat, Odi profanum vulgus & arceo. Præterea curandum est, ne sententiæ emineant extra corpus rationis expressæ, sed intecto vestibus colore niteant Homerus testis, & Lyrici, Romanusque Virgilius, & Horatii curiosa felicitas, &c.* Juvenal. Sat. 7. v. 53.

Vatem egregium, cui non sit publica
vena, &c.

45. *Comœdia necne poëma.*] Cic. in Orat. perf. *At comicorum senarii propter similitudinem sermonis sic sæpè sunt abjecti, ut nonnunquam vix in his numerus & versus intelligi possit. Id. ibid. Itaque visum est nonnullis Platonis ac Demosthenis locutionem, & si abest à versu, tamen quod incitatiùs feratur, & clarissimis verborum luminibus utatur, potiùs poema putandum, quàm Comicorum poetarum, apud quos nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis, nisi quod versiculi sunt.*

48. *At pater ardens, &c.*] Prolepsis. At, inquies, persona comica interdum

Filius, uxorem grandi cum dote recuſet;
Ebrius, & (magnum quod dedecus) ambulet ante
Noctem cum facibus. Numquid Pomponius iſtis
Audiret leviora, pater ſi viveret? Ergo
Non ſatis eſt puris verſum perſcribere verbis:
Quem ſi diſſolvas, quivis ſtomachetur eodem
Quo perſonatus pacto pater. His ego quæ nunc,
Olim quæ ſcripſit Lucilius, eripias ſi
Tempora certa, modoſque, & quod prius ordine verbum eſt,
Poſterius facias, præponens ultima primis;
Non ut ſi ſolvas: *Poſtquam diſcordia tetra*

INTERPRETATIO.

amicam, uxorem verò *ingenti cum dote reſpuit, atque temulentus cum faculis ante noctem diſcurrit: quod grande probrum eſt.* Reſpondeo. *An* quæſo *Pomponius his minora audiret, ſi pater* ejus *viveret? Itaque non ſufficit verſum componere meris vocibus: quem ſi reſolvas, eodem modo quilibet iraſcatur ac pater perſonatus. His* verſibus *quos ego jam* ſcribo, *& quos olim ſcripſit Lucilius, ſi auferas quaſdam menſuras ac numeros, atque poſteriori loco ſtatuas vocabulum quod erat prius, extrema ponens ante prima; non* erit idem *ac ſi diſſolvas* hæc: *Poſtquam tetra diſcordia refregit*

ANNOTATIONES.

aſſurgit, v. g. iratus pater in filium luxurioſum ardenter ſævit: Theuropides in Moſtell. Plauti: apud Terent. Chremes, in Andr. & Phorm. Demea in Adelph. Vide Epiſt. ad Piſ. v. 93.

Interdum tamen & vocem comœdia tollit,
Iratuſque Chremes tumido delitigat ore.

51. *Ambulet ante noctem cum facibus.*] Dixi ad Od. 10. lib. 3. de eo more juvenum & amantium, qui ad puellas adamatas nocte cum facibus pergebant, atque ante illarum januam cantabant. Addo hîc, ſolitos interdum quoque vagari comeſſantes ac perſonatos diſcurrere per domos notas, noctu quidem cum facibus, nonnunquam & interdiu: quod & hodie aliquando noſtrates faciunt. Gall. *aller au bal; al er en maſque.* Porrò efferveſcit pater hoc magis adverſus laſcivientem filium, quod ante noctem, & in die, ob oculos omnium ebrius graſſetur, magno ſuo ſuæque familiæ probro: & *ſiccis dedecus obſtet Cognatis*,
atque *rem patriam rumore ſiniſtro,*
Limen ad obſcœnum frangat, ut canit Perſius, Sat. 5.

52. *Numquid Pomponius, &c.*] Reſpondet Horatius objectioni: ſermone quidem ille ardentiori utitur, quia ſic iratus quiſque ſuevit loqui: & filium ſuum tali modo objurgaret Pomponius, ſi viveret, ac luxuriantem cerneret. Vide, lector, quam ſolerter & ſalsè vellicet Poëta libidinoſum adoleſcentem, velut aliud agens, & ἐν παρόδῳ.

56. *Perſonatus pater*] Comœdus, perſonam ſuſtinens patris in filium ſtomachantis, ſuccenſentis, increpantis.

58. *Tempora certa, modoſque.*] Syllabarum quantitatem, certos pedes certamque eorum diſpoſitionem & collocationem.

60. *Non ut ſi ſolvas. poſtquam diſcordia, &c.*] Nam contrà in his licet corpus ac membra carminis diſcerpas, non proinde vim ac ſpiritum diſſipes: inverte ordinem verborum, orationem ſolve numeroſam; remanebit ſemper poëtica locutio vulgari diſſimilis: verſum frange ac disjice; in disjecto etiam verſu apparebit ſermo ſublimior & à quotidiano remotus. v. g. poſtquam tetra diſcordia refregit ferratos poſtes & portas belli.

Belli ferratos postes portasque refregit :
Invenias etiam disjecti membra poetæ.
Hactenus hæc. Aliàs justum sit necne poema.
Nunc illud tantùm quæram, meritóne tibi sit
Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer
Ambulat, & Caprius, rauci malè, cumque libellis:
Magnus uterque timor latronibus. At benè si quis
Et puris vivat manibus, contemnat utrumque.
Ut sis tu similis Cœli, Birrhique latronum,
Non ego sim Capri, neque Sulci. Cur metuas me?
Nulla taberna meos habeat neque pila libellos,
Queis manus insudet vulgi, Hermogenisque Tigelli.
Non recito cuiquam, nisi amicis, idque coactus:
Non ubivis, coramve quibuslibet. In medio qui

INTERPRETATIO.

postes ferratos & portas belli. In his enim *reperias adhuc partes discerpti poëtæ.* Sed *ista huc usque. Alio tempore* expendam utrum comœdia *sit verum carmen, an non. Jam vero id unum scrutabor, an jure invisum tibi sit istud scribendi genus. Sulcius ardens incedit*, pariter & *Caprius malignè rauci, & cum libellis, atque latronibus valde formidabiles. Sed qui, quis probè & innocenter vivit, spernit utrumque. Sis tu licet prædonum Cœli atque Birrhi similis, non ego* proinde *sim Capri aut Sulci. Quare ergo times me?* Adde *quod nulla taberna vel columna meos habet libros, quos terat manus plebis & Hermogenis Tigellii.* Præterea *nemini recito præterquàm familiaribus, & invitus quidem: nec ubicunque, nec ante quoscunque.* Sat *multi, nus-*

ANNOTATIONES.

Postquam discordia tetra, &c.] Ennii sunt isti versus, ex Annal. poëtico sanè pleni spiritu. Hos imitatus Virgil. Æneid. 1. v. 297.

. . *Diræ ferro & compagibus arctis*
Claudentur belli portæ.

Et Æneid. 7. v. 621.

Impulit ipsa manu portas, & cardine verso
Belli ferratos rupit Saturnia postes,

61. *Belli postes portasque refregit.*] Id est, fervente bello apertum est Jani templum, quod pacis tempore claudi solet. Vide lib. 4. Od. 15. v. 9. ibique annot. Item Plutarch. in Numâ, ubi scribit, ædem Jani Romæ portas habuisse duas, sive bifores; & januam belli fuisse appellatam.

65. *Genus hoc scribendi.*] Carmen satiricum, carpens vitia, & notans vitiosos.

Sulcius & Caprius.] Ambo delatores & accusatores acerrimi, assiduâ actione rauci. *Cum libellis*, accusationis causas & rationes continentibus, ac reorum nomina.

69. *Cœli Birrhique latronum.*] Hi duo perditissimi luxu juvenes, omni tunc facinorum audaciâ nec non latrociniis infames erant.

71. *Nulla taberna meos habeat neque pila libellos.*] Nec in tabernis viatoribus plebeiorum & artificum meæ satiræ à nugacibus ventilantur; nec prostant venales emptori cuilibet expositæ, apud bibliopolas, quorum sunt tabernæ circa pilas. Vide Epist. ad Pisones, v. 373. ibique annot.

72. *Hermogenisque Tigelli.*] De hoc Sat. 3. v. 129. Alius autem est ab eo cujus mentio fit initio Sat. 2. & 3. cit. ut ibidem annotavi. Hunc Horatius contemptûs causâ plebi accenset, ununque è multis facit, qui eximius haberi volebat.

Scripta foro recitent sunt multi, quique lavantes;
Suave locus voci resonat conclusus. Inanes
Hoc juvat, haud illud quærentes, num sine sensu,
Tempore num faciant alieno. Lædere gaudes,
Inquis, & hoc studio pravus facis. Unde petitum
Hoc in me jacis? Est auctor quis denique eorum
Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit, alio culpante; solutos
Qui captat risus hominum, famamque dicacis,
Fingere qui non visa potest, commissa tacere
Qui nequit, hic niger est: hunc tu Romane caveto.
Sæpè tribus lectis videas cœnare quaternos:

INTERPRETATIO.

qui scripta recitent in medio foro, & qui dum in balneis sunt; ubi *clausus locus* facit *vocem jucundè resonantem. Illud placet vanis, non observantibus an stultè, an tempore minimè opportuno id agant.* Verum enim *amas vellicare, inquis; idque agis improbo animo. Unde* verò *illud quæsivisti* quod *mihi objiceres?* An *demùm adstipulatorem habes aliquem eorum quibuscum vixi?* Imò *qui absentem amicum carpit, qui* eum *non tuetur* ab *alio reprehendente; qui gaudet excitare effusos cachinnos hominum, & haberi dicax; qui sponte fingit quæ non vidit; qui non potest silere arcana; ille est perniciosus; istum cave, ô Romane.* Porrò *frequenter aspicias tribus* in *lectis quaternos epulari.*

ANNOTATIONES.

76. *Suave locus voci resonat conclusus.*] In balneis cameratus locus vocem recitantis ac legentis mirum in modum juvat, & recitationi suavitatem confert, tum legenti tum auscultanti jucundam. Illud recitandi in balneis cacoëthes perstringit Martial. lib. 3. Epig. 44.

Et stanti legis, & legis sedenti.
In thermas fugio, sonas ad aurem.

78. *Lædere gaudes, &c.*] Jam Poëta refellit eos, à quibus incessebatur velut dicax & sycophanta: *studio pravus*, pravè affectans aliis obtrectare, & quemlibet scommatibus ac dicteriis proscindere.

79. *Unde petitum, &c.*] Unde habes ita me pravè affectum? An hoc accepisti ab aliquo meorum contubernalium?

82. *Qui non defendit.*] Atqui Virgilium Horatius defendit suprà Sat. 3.

85. *Niger est*] Homo pestilens, malus, perniciosus: contra est candidus, albus; ut alibi fusiùs dictum.

86. *Sæpè tribus lectis, &c.*] Sensus & scopus Horatii iste est: quotidie videmus, inquit, lepidè jocos & sales jactari à quolibet in quemlibet; idque non improbamus. Quare ergo mihi creatur invidia, quod nonnullos facetè reprehendo?

Tribus lectis videas cœnare quaternos.] Primus olim fuit mos sedendi ad mensam. Homer Odyss. 10. ἥμεθα δαινύμενοι, *sedimus epulantes.* Virgil. Æn. 7. v. 176.

soliti patres considere mensis.

Posteà, gliscente mollitie, discubuerunt in lectis; qui tres erant circà mensam dispositi: unde triclinium appellatum. In singulis autem convivæ terni, aut quaterni; nonnunquam & quini: quod sordidulum. Cicero testis, in Pis. *nihil apud hunc lautum, nihil elegans . . . Græci quini stipati in lectulis, sæpè plures.* Porrò situs hic erat discumbentium: infera pars corporis jacebat porrecta, aut leviter inflexa: superior reclinata & cubito innixa: dorsum pulvillis suffultum,

E quibus unus avet quavis aſpergere cunctos,
Præter eum, qui præbet aquam: poſt, hunc quoque potus,
Condita cùm verax aperit præcordia Liber.
Hic tibi comis, & urbanus, liberque videtur
Infeſto nigris. Ego ſi riſi, quod ineptus
Paſtillos Rufillus olet, Gorgonius hircum,
Lividus & mordax videor tibi. Mentio ſi qua
De Capitolini furtis injecta Petilli
Te coràm fuerit: defendas, ut tuus eſt mos.
Me Capitolinus convictore uſus amicoque
A puero eſt, cauſaque meâ permulta rogatus
Fecit: & incolumis lætor quod vivit in urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto judicium illud
Fugerit. Hic nigræ ſuccus loliginis, hæc eſt

INTERPRETATIO.

quorum unus omnes cupit proſcindere quacumque ratione, *excepto eo qui aquam ſuppeditat:* atque *hunc etiam* paulò *poſt ebrius, quando Bacchus veridicus revelat ſecreta mentis.* Attamen *iſte comis & lepidus & ſincerus exiſtimatur tibi inimico pravis. Ego verò ſi riſi quod inſulſus Rufillus redolet paſtillos. Gorgonius* autem *caprum; à te prædicabor malignus & dicax.* Quin imò audi. *Si mentio quædam fiat de furtis Petilii Capitolini, te præſente;* protinus, *ut ſoles, tueris;* aiſque: *Me Capitolinus à pueritiâ convivam habuit & familiarem, rogatuſque benè multa egit in mei gratiam: gaudeo certè quod Romæ ſoſpes degit: attamen demiror quâ ratione effugerit iſtam damnationem.* En *ille humor eſt atra ſepia: illud merum virus* z

ANNOTATIONES.

capite modicè erecto. At qui fiebat ut omnes æquâ parte ad menſam pertingerent? Primus decumbebat ad caput lecti, pedibus quidem ponè dorſum ſecundi porrectis: ſecundus obvertebat ſynciput ad umbilicum primi, interjecto pulvino; ejus autem pedes ad tergum jacebant tertii: ſicque tertius pariter & quartus. Quæ omnia ſuo more Juſt. Lipſius luculenter explicat lib. 3. antiq. Lect.

47. *E quibus unus avet, &c.*] E convivis illis duodecim unus alios omnes dicteriis lacerat, nec parcit epulas præbenti: & tamen is urbanus exiſtimatur, nequaquam verò ſycophanta vel mordax. Cur igitur ego Horatius, &c.

88. *Qui præbet aquam.*] Ita convivii magiſter ſolet deſignari, quod præbeat balneum lavando, ut fit, corpori ante cœnam, aquam abluendis manibus, item calidam atque frigidam miſcendo temperandoque vino. Vide lib. 3. Od. 19.

92. *Paſtillos Rufillus olet, &c.*] Verſum hunc explanatum vide ſuprà, in Sat. 2.

94. *De Capitolini furtis Petilli.*] Nomen iſtud pariter & cognomen Romæ nobilia fuiſſe novimus: at non ita perſpicuum quis ille, quæve furta ejus; an peculator, an ſacrilegus? Aiunt, ex veteri Interprete, Petilium hunc, dum Capitolio præfectus eſſet, Jovis Capitolini auream coronam ſuffuratum; furti quidem reum cauſam dixiſſe; à Judicibus autem abſolutum utpote Auguſti familiarem.

100. *Hic nigræ ſuccus loliginis.*] Senſus eſt: talis oratio etſi blanda videatur, eſt pravo animo & ſtudio referta: hocque maledicentior & acerbior, quod amicitiæ ſpeciem præfert.

Nigræ ſuccus loliginis.] Metaph. loligo piſcis, è ſepiarum genere, humorem

Ærugo

Ærugo mera: quod vitium procul abfore chartis,
Atque animo prius; ut si quid promittere de me
Possum aliud, verè promitto. Liberius si
Dixero quid, si fortè jocosius, hoc mihi juris
Cum veniâ dabis. Insuevit pater optimus hoc me,
Ut fugerem exemplis vitiorum quæque notando.
Cùm me hortaretur, parcè, frugaliter, atque
Viverem uti contentus eo, quod mî ipse parasset:
Nonne vides, Albî ut malè vivat filius, utque
Barrus inops? Magnum documentum, ne patriam rem
Perdere quis velit. A turpi meretricis amore
Cùm deterreret: Sectani dissimilis sis.

INTERPRETATIO.

quod malum à scriptis meis *atque ante à* ab *animo* meo *longè futurum syncerè spondeo; quantum de me aliquid spondere licet.* At verò *si quidpiam locutus fuero nimis liberè, aut fortasse nimis festivè; hanc mihi licentiam cum indulgentiâ condonabis.* Etenim *optimus pater* meus ad *id me consuefecit, indigitando exempla quorumque vitiorum, ut* ea *evitarem.* Sic *quoties me admonebat ut victitarem parcè, frugaliter, & contentus iis bonis quæ ille mihi comparasset*, aiebat: *Advertisne quàm difficulter victitet filius Albii, & quàm miser sit Barrus?* Hoc *graviter doceat quemque, ut patrimonium dilapidare caveat. Cùm* me *avocaret à fœdis amoribus meretricum*, dicebat: *ne imitere Sectanum.*

ANNOTATIONES.

atrum pro sanguine habet; unde intùs nigra externè alba exprimit optimè livorem, & mentis improbitatem verbis suavibus palliatam veluti & obvelatam. Psalm. 54. *molliti sunt sermones ejus super oleum, & ipsi sunt jacula.*

101. Ærugo mera.] Merum virus.

Ærugo, Gall. *la roüille de l'airain, le vert de gris.*

Quod vitium procul abfore, &c.] Spondeo me nec animo cogitaturum pravè, nec in chartis scripturum malignè, fictâ in quemquam benevolentiâ. *Eo ingenio natus sum: amicitiam atque inimicitiam in fronte promptam gero.* Ennius.

105. Insuevit pater optimus hoc me.] Ad hoc, vel in hoc me assuefecit. Legunt alii: *insevit pater optimus hoc mi.* Id est, hos mihi mores indidit. Perinde est. Marcilius ut priorem lectionem tueatur, vult Horatium scripsisse, *hoic* pro *huic*, unde librarii fecerint *hoc*: non absurdus omninò. Ita veteres scripsisse, saltem liquet.

106. Ut fugerem exemplis, &c.] Ut me deterreret à vitiis, objiciebat exempla vitiosorum: ut provocaret ad virtutem, mihi viros proponebat virtute inclarescentes. Scilicet *homines ampliùs oculis quàm auribus credunt: deinde, longum iter est per præcepta, breve & efficax per exempla.* Seneca ad Lucil. hinc similiter apud Terent. Adelph. Demea narrans quomodo filium erudiat, *consuefacio*, inquit, *inspicere tanquam in speculum in vitas omnium jubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi: hoc facito: & hoc fugito: hoc laudi est: hoc vitio datur.*

109. Albî.] Albium Tibullum intelligunt absurdè quidam, contra rationem temporis. In lucem ille nondum prodierat, cùm ab optimo patre hæc præcepta audiret Horatius, Tibullo quidem superior natu plus annis viginti.

110. Barrus.] Tit. Vetur. Barrus ex luxuriâ inops. De eo rursus Sat. 6. & 7.

112. Sectani.] Turpis mœchi.

Ne ſequerer mœchas, conceſsâ cum venere uti
Poſſem; deprenſi non bella eſt fama Treboni,
Aiebat: Sapiens, vitatu quidque petitu
Sit melius, cauſas reddet tibi: mî ſatis eſt, ſi
Traditum ab antiquis morem ſervare, tuamque,
Dum cuſtodis eges, vitam famamque tueri
Incolumem poſſim: ſimul ac duraverit ætas
Membra animumque tuum, nabis ſine cortice. Sic me
Formabat puerum dictis: & ſive jubebat,
Ut facerem quid; Habes auctorem, quo facias hoc,
Unum ex Judicibus ſelectis objiciebat:
Sive vetabat, An hoc inhoneſtum & inutile factu
Nec ne ſit, addubites; flagret rumore malo cum
Hic atque ille? Avidos vicinum funus ut ægros
Exanimat, mortiſque metu ſibi parcere cogit;
Sic teneros animos aliena opprobria ſæpè
Abſterrent vitiis. Ex hoc ego ſanus ab illis,

INTERPRETATIO.

Quando præcipiebat *ne ſectarer adulteras, cùm liceret frui permiſſâ voluptate*; certè *pulcra non eſt exiſtimatio Trebonii, inquiebat*: porrò *philoſophus afferet tibi rationes*, propter quas *hoc fugere, illud quærere expediat: mihi ſufficit pro viribus cuſtodire inſtitutam à veteribus diſciplinam, atque integram continere vitam & exiſtimationem tuam, quandiu pædagogo indiges*: at *poſteaquàm ætas confirmarit tuum corpus ac mentem, natabis abſque ſubere. Ita me puerum* ille *præceptis imbuebat: & ſeu moneret ut aliquid agerem*: addebat: *ducem habes quo facias iſtud*; ſimulque *afferebat aliquem è Judicibus ſelectis: ſeu dehortaretur*, ſubjungebat: an *ambigeres utrum illud indecorum atque perniciosum factu ſit an non, quandoquidem turpi fama laborat hic & ille?* Certè *non ſecus ac funus vicini terret ægrotos edaciores, atque abſtinere cogit mortis metu; ita juvenum mentem non raro à peccatis avertit ignominia alterius, Per ejuſmodi inſtitutionem carui* majoribus *iis vitiis quæ exi-*

ANNOTATIONES.

113. *Mœchas.*] Matronas. Suprà, Sat. 2.

114. *Treboni.*] Is adulter expertus erat quod anteà dictum, *deprehendi miſerum eſt*.

115. *Sapiens vitatu, &c.*] Concinna planè dictio patris literis & philoſophiâ minimè imbuti, tantumque bonos mores è bonâ educatione adepti. Ego, inquit, quæ olim accepi honeſtatis documenta tibi tradere geſtio: at cùm frequentabis ſcholas Sapientum, hi cauſas tibi reddent, cur hoc petitu bonum, illud autem vitandum ſit.

120. *Nabis ſine cortice.*] Proverb. & metaph. à pueris, qui ope ſuberis natare diſcunt. Olim quippe ſuber corpori ſupponebant, ut hodie noſtri cucurbitas, Gall. *calebaces*. Senſus eſt hic: per te ipſe intelliges quid fugiendum, quid expetendum; nec egebis alieno conſilio.

123. *Unum ex judicibus ſelectis.*] Aliquem integritate, æquitate, probitate inſignem, hocque nomine ſelectum & ſuccenturiatum Judicibus, Magiſtratibus, Senatoribus.

124. *Inutile factu.*] Malum, noxium. Adverte, lector, vim & notionem hujus vocabuli. Cic. de Inv. 1. *Inutilis ſeu perniciosus patriæ civis alitur.* Similis eſt ſententia Chriſti in Evangelio dicentis, *qui non eſt mecum contra me eſt.*

Perniciem quæcunque ferunt ; mediocribus, & queis
Ignoscas, vitiis tentor. Fortassis & istinc
Largiter abstulerit longa ætas, liber amicus,
Consilium proprium. Neque enim, cùm lectulus, aut me
Porticus excepit, desum mihi. Rectius hoc est:
Hoc faciens, vivam melius : sic dulcis amicis
Occurram : hoc quidam non bellè : numquid ego illi
Imprudens olim faciam simile ? Hæc ego mecum
Compressis agito labris : ubi quid datur otî,
Illudo chartis. Hoc est mediocribus illis
Ex vitiis unum ; cui si concedere nolis,
Multa poëtarum veniet manus, auxilio quæ

INTERPRETATIO.

tium creant ; tantumque exiguis conflictor, & quibus facilè *indulgeas. Ex his etiam multum absterget ætas provectior, amicus sincerus, ratio propria. Enimverò quando versor in cubili vel in porticu, nequaquam mihi desum.* Tunc autem sic reputo : *Istud melius est : id agens rectiùs vivam : ita me præstabo gratum familiaribus : hoc non benè quidam* fecit : *egone imprudens aliquando faciam idem quod iste ? Similia tacitus ego mecum revolvo : cùm* verò *per tempus licet, in membranis ludens scribo.* Atque *hoc unum est è vitiis illis minoribus ; cui si veniam deneges, magna poetarum multitudo accedat opem*

ANNOTATIONES.

130. *Mediocribus vitiis tentor.*] Als. *teneor.* id est, obnoxius sum adhuc vitiis illis mediocribus.

132. *Liber amicus.*] Antisthenes dicebat : opus esse vel amicis ingenuis, vel acribus inimicis. Hi quippe conviciando, illi monendo à peccatis avertunt. Plutarch.

133. *Cum lectulus aut me porticus excepit, &c.*] Sive decumbo in lectulo, sive in porticu deambulo, non est otiosa mens mea : tum enim quid honestum, quid rectum, quid minùs decorum factu sit meditor, meque ipse fingo & confirmo in amore & actione virtutis. Pythagoras discipulos jubebat recensere vesperi quæ interdiu fecissent, & secum agitare, quo ivi ? quid egi ? quid omisi faciendum ? &c. Seneca l. 3. de Irâ : *animus quotidie ad reddendam rationem vocandus. . . . quod hodie malum sanasti? cui vitio obstitisti? quâ parte melior es ?*

Porticus.] Ejusmodi publicæ porticus erant Romæ complures, ambulationi & captando frigori accommodatæ ; erant & privatæ. Vide Alex. ab Alex. lib. 3, cap. 13.

139. *Chartis.*] Chartæ primùm è papyro, Ægyptiâ plantâ ; divisis acu vel scalpello ejus tunicis in tenues sed latas philyras. *Has Alexandri Magni victoriâ repertas auctor est M. Varro, conditâ in Ægypto Alexandriâ : anteà verò non fuisse chartarum usum.* Quod tamen refellunt docti. Alexandri quidem ævo charta frequentior : anteà tamen inventa & cognita. *In foliis palmarum* (alii legendum contendunt, *malvarum*) *primò scriptitatum : deinde quarumdam arborum libris ;* id est, corticibus, vel potiùs, tunicis corticem inter & lignum subtilioribus. *Posteà monumenta publica plumbeis voluminibus, mox & privata linteis confici cœpta, aut ceris.* Linteos libros commemorat T. Livius, lib. 4. *Supprimente chartas Ptolemæo, idem Varro membranas Pergami tradit repertas. Posteà promiscuè patuit usus rei, quâ constat immortalitas hominum.* Plin. lib. 13. cap. 11. & 12.

Sit mihi : nam multò plures ſumus : ac veluti te
Judæi cogemus in hanc concedere turbam.

INTERPRETATIO.

mihi latura : (complures enim ſumus) teque ad multitudinem illam te adjungere, tanquam Judæi, compellemus.

ANNOTATIONES.

142. *Multo plures ſumus.*] Indicat plurimos tunc fuiſſe qui verſus factitarent. Hos autem callidè vellicat, quod ſe *putarent eſſe poetas, ſermoni propiora ſcribentes, vel in uno ſtantes pede* multa; *concludere verſum puriſque verbis* contexere ſatis eſſe, exiſtimantes.

Veluti Judæi] Hi ſub Auguſto Romæ magno numero degebant; & quoſcunque poterant ad ſuos ritus ſuamque religionem pertrahere ſatagebant. Huc pertinet quod ait Chriſtus Matth. cap. 23. v. 15. *Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ; quia circuitis mare & aridam, ut faciatis unum proſelytum : & cùm fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos.*

143. *In hanc concedere turbam.*] Inter poetas nomen dare, cum tot aliis ad carmina perſcribenda animum appellere, etiamſi reluctetur Minerva; aut tolerare ſaltem ac probare ſcribentes.

SATIRA V.

Facetè deſcribit iter ſuum ab urbe Româ Brunduſium uſque.

EGRESSUS magnâ me accepit Aricia Româ,
Hoſpitio modico. Rhetor comes Heliodorus
Græcorum longè doctiſſimus. Inde forum Appî

INTERPRETATIO.

MAGNA Româ egreſſum me excepit Aricia parvo hoſpitio. Comitabatur me *Heliodorus rhetor inter Græcos eruditiſſimus. Hinc* perreximus *ad*

ANNOTATIONES.

1. *Egreſſum magnâ, &c.*] Lucilius Satira ſua 3. deſcripſerat iter quod ab urbe Româ Capuam, indeque ad Siculum fretum obierat : hìc noſter ejus exemplo, ſuum Româ Brunduſium iter facetè admodùm deſcribit, plus μωκοσκόπον agens quam τοπογράφον, ut ait Cruquius Anno ſcilicet U. C. 713. Antonianis & Octavianis diſſidentibus, utrinque delecti viri ſunt qui res Antonium inter & Auguſtum componerent. Itaque Brunduſium, quod Antonii exercitus obſidione premebat, convenere legati, Mœcenas ab Auguſto, Fonteius ab Antonio, cum Cocceio perinde utriuſque Imperatoris amico, qui quidem optatam fecere pacem, fœduſque Brunduſinum inde dictum ſanxerunt. Porrò Mœcenatem illuc officii causâ ſecuti Horatius, Virgilius, & alii.

Aricia.] Oppidulum in Appia via, diſtans Româ mill. paſſ. 16. hod. *la Riccia*, Ducatus inſignia oſtentat.

2. *Rhetor comes Heliodorus.*] Huc pertinet quod aiunt : *facundus comes in via pro vehiculo eſt :* maximè quod Horatius Græci erat ſermonis ſtudioſiſſimus.

3. *Græcorum longè doctiſſimus.*] Qui-

Differtum nautis, cauponibus atque malignis.
Hoc iter ignavi divisimus, altiùs ac nos
Præcinctis unum. Minus est gravis Appia tardis.
Hic ego propter aquam, quod erat deterrima, ventri
Indico bellum; cœnantes haud animo æquo
Expectans comites. Jam nox inducere terris
Umbras, & cœlo diffundere signa parabat.
Tum pueri nautis, pueris convicia nautæ
Ingerere: Huc appelle: trecentos inseris: ohe,

INTERPRETATIO.

mercatum Appii oppidi, *plenum nautis & cauponibus iniquis. Hoc iter partiti sumus pigri*, quod *unicum* fuisset viatoribus *altius quàm nos succinctis. Appia via minus est molesta lentè progredientibus. Ego istic bellum facio ventri ob aquam, quia* ibi *pessima est; cœnantes comites impatienter expectans. Jam nox prope erat terris umbras inducere, ac stellas cœlo spargere. Mox servi nautis, nautæ servis dicteria inferre* cœperunt: *huc navem applica: trecentos introducis:*

ANNOTATIONES.

dam legunt *Græcæ linguæ doctissimus:* sed perperam. Quippe, ut redarguunt alii, quæ laus esset ista Rhetori Græco, Græcam linguam apprimè callere?

Forum Appii.] Oppidum Latii in Volscorum finibus, inter Ariciam ac Feroniam, juxta Paludes Pomptinas: quare in his navigantes nautæ plurimi istic habitant; caupones item, quia frequens ea via & celebris. Vide Epist. ad Pison. v. 65. ad hæc verba, *sterilisque palus, &c.* Annot.

4. *Malignis.*] Fraudulentis, iniquâ uti mensurâ consuetis. Suprà, Sat. 1. v. 29. *Perfidus hic caupo.*

5. *Hoc iter ignavi divisimus, &c.*] Quod expediti magis quam nos unâ die confecissent, in eo biduum posuimus.

6. *Præcinctis.*] Strenuis, expeditis, εὐζώνοις: contrà discinctus ignavum significat, ut alibi dictum.

Minus est gravis Appia tardis.] Quia crebra sunt diversoria, in quibus licet commorari quoties libet.

7. *Ventri indico bellum.*] Scilicet appetenti cœnam negavi, quod nec palustrem ac fœtentem aquam bibere poteram; nec merum, propter ophthalmiam, de quâ posteà. Hinc *cœnantes* incœnatus *haud æquo expectans animo.*

9. *Jam nox inducere, &c.*] Quia terrestris via difficilior etiam vehiculis, idcircò ab Appii foro navigabatur Feroniam usque, noctu quidem; teste Strabone pòst citando. Hinc facilè intelliges, lector, quæ deinde sequuntur: ut quod puerorum nautarumque vociferatio audita subitò: quod *nil procedere lintrem* viatores haud sensere: quod vix *horâ quartâ* perventum sit eò quo ad ortum solis appellere oportuerat.

10. *Cœlo diffundere signa parabat.*] Non hæc *sermoni propior* (quod ait Sat. præced.) imò sublimior dictio, ut & alibi interdum, Poëtæ excelso vel excidit; seu quod lectoris mentem excitare identidem juvat.

11. *Tum pueri nautis, &c.*] Servi à dominis præmissi ad comparandum navigium, cum nautis rixantur & conviciantur: quod quidem familiare hujus farinæ hominibus.

Convicia.] Quasi *convocia* vociferationem plurimorum confusam significant. Festus. Alii aliter. *Vocis contentionem* notat eâ voce Tullius variis locis. Epist. 5. lib. 1. *Pompeius cùm pro Milone diceret, clamore convicioque jactatus.* Orat. n. 160. *Convicio aurium mihi extorta veritas est.*

12. *Huc appelle, &c.*] Verba sunt servorum contra nautas, qui plures quæstûs causâ, excipiebant in navim: *trecentos*, id est, nimis multos, non sine pe-

Jam ſatis eſt. Dum æs exigitur, dum mula ligatur,
Tota abit hora. Mali culices, ranæque paluſtres
Avertunt ſomnos. Abſentem cantat amicam
Multâ prolutus vappâ nauta, atque viator
Certatim: tandem feſſus dormire viator
Incipit; ac miſſæ paſtum retinacula mulæ
Nauta piger ſaxo religat, ſtertitque ſupinus.
Jamque dies aderat, cùm nil procedere lintrem
Sentimus: donec cerebroſus proſilit unus,
Ac mulæ nautæque caput lumboſque ſaligno
Fuſte dolat. Quartâ vix demum exponimur horâ:

INTERPRETATIO.

ohe, jam ſat multi *ſunt. Hora integra abſumitur, dum pecunia exigitur, dum*que *mula alligatur. Moleſti culices & ranæ paluſtres impediunt ſoporem. Nauta nimio refertus vino ac viator certatim canunt amicam abſentem. Denique viator fatigatus dormire incipit:* tum*que ignavus nauta ad ſaxum ligat funem mulæ ad pabulum dimiſſæ, atque dormit ſupinus. Jam vero lux fulgebat, quando advertimus cymbam minimè progredi, donec iracundus quidam exilit, & mulæ nautæque caput ac lumbos verberat ſaligno fuſte. Tandem vix horâ quartâ deſcendimus* è navi:

ANNOTATIONES.

riculo navigantium, ob nimium onus ac pondus.

13. *Dum æs exigitur.*] Naulum, navigationis pretium.

Mula ligatur.] Tractura navim contra aquam. Strabo lib. 5. *prope Tarracinam iter facienti Romam foſſa ad Appiam apponitur, & quidem multis in locis, quam & paluſtres & fluviatiles implent aquæ. Per eam nocturna maximè fit navigatio, ut qui primis conſcendant tenebris, oriente ſole egreſſi, via Appia reliquum evadant, & interdiu trahentibus mulis remulco, perambulent.*

14. *Mali culices.*] Culex ab aculeo dictus, vel quaſi cutilex, quod cutem laceſſat.

Ranæque paluſtres.] Ad diſcrimen aliarum quæ rubetæ vocantur, & in ſentibus ac dumis latitant. Illæ ergo coaxantes viatoribus ſeu navigantibus ſomnum adimunt, per importunum ac frequens *βρεκεκεκὲξ κοὰξ κοὰξ*. Ariſtophan. Ran.

15. *Cantat.*] Ad ſublevandum horrorem ac tædium nocturni temporis ac ſilentii.

16. *Prolutus.*] Virgil. Æneid. 1.

pleno ſe proluit auro.

18. *Ac miſſæ paſtum, &c.*] Ubi nauta qui mulam moderabatur, ſenſit dormire viatores, & ipſe dormituriens mulam ſolvit paſtumque dimittit, funem verò navigii religat ad ſaxum, moxque ſopori ſe tradit humi ſtratus, parùm ſollicitus quâ horâ perveniret ad deſtinatum locum,

21. *Donec cerebroſus, &c.*] Donec unus viatorum ſeu navigantium ad terram proſilit, atque è ſalicibus littori adſitis virgam ſecat, quâ iratus nautam dormientem excitat, ejus caput & lumbos percutiendo, nec ipſi parcit mulæ *cerebroſus*, in obvium quidlibet exonerans indignationem ſuam ac bilem.

23. *Dolat.*] Metaphora a fabris lignariis, qui dolabro coæquant expoliuntque ligna.

Quartâ vix demum exponimur horâ.] Extra navim ponimur ad Feroniam tandem, horâ poſt exortum ſolem quartâ, id eſt decimâ noſtra matutina, in æquinoctio nempè: quod pluribus explicavi in meis annotationibus ad Perſii Sat. 3. initium.

Ora manuſque tuâ lavimus, Feronia, lymphâ.
Millia tum pranſi tria repimus; atque ſubimus
Impoſitum ſaxis latè candentibus Anxur.
Huc venturus erat Mœcenas optimus atque
Cocceius, miſſi magnis de rebus uterque
Legati; averſos ſoliti componere amicos.
Hic oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere. Intereà Mœcenas advenit, atque
Cocceius, Capitòque ſimul Fonteius, ad unguem

INTERPRETATIO.

ſtatimque *faciem & manus abluimus aquâ tuâ*, ô *Feronia* : *deinde* verò *pranſi lentè proceſſimus* ad *tria* paſſuum *millia* : *ac pervenimus Anxur extructum ſuper rupes eminùs* apparentes *ob candorem. Illuc debebant convenire optimus Mœcenas atque Cocceius, legati ambo ad negotia miſſi graviſſima*; ceterum *aſſueti reconciliare amicos abalienatos. Illic ego lippientes oculos collyrio inunxi. Interim acceſſit Mœcenas & Cocceius, unàque Fonteius Capito vir ad*

ANNOTATIONES.

24. *Ora manuſque tuâ lavimus, &c.*] Ex religioſo veterum erga Deam illam cultu : quæ in Soracte monte habebat ſacrum fontem, lucum, templum : nomenque dedit urbi Feroniæ, inter Circæos & Tarracinam. Nec omittam duo quæ narrantur miracula : alterum quod Deæ illius afflati numine ardentes prunas nudis pedibus abſque læſione calcare aiunt. Alterum eſt quod Feroniæ lucus aliquando cùm arſiſſet; indeque auferre ſimulacrum accolæ meditarentur, ſubitò nemus reviruit. Hinc Virgil. Æn. 7. v. 800.

viridi gaudens Feronia luco.

Vide Strab. lib. 5. Dionyſ. Halic. Plin. Porrò quæ fuerit illa Dea, haud planè compertum. Dionyſius aſſerit Feroniam conſecratam à Lacedæmoniis illis qui tempore Lycurgi in Italiam appulſi, locum iſtum dicarint, numenque coluerint ſub hoc nomine, eo quod illuc ferri non infeliciter contigiſſet. Alii volunt ipſam Junonem eſſe quæ ibi Feronia vocetur, colaturque, ſicut apud Anxur urbem non longè remotam Jupiter Anxurus. Certè Virgil. cit. utriuſque pariter ibidem meminit. Conſtat Feroniam nemorum Deam extitiſſe, à ferendis arboribus appellatam. Imò veteres numen fecere ex illâ vi arcanâ arboribus inſitâ, per quam vigent, pullulant, florent, edunt fructus.

25. *Millia tum pranſi, &c.*] Poſtquàm ſumus pranſi Feroniæ, tria paſſuum millia confecimus lento quidem gradu, tum propter ſtomachi repletionem, cùm ob locorum acclivitatem; contendimuſque Anxur.

26. *Anxur.*] Urbs hæc Latii, pòſt dicta Tarracina, colli & ſaxo impoſita, mari Tyrrheno imminet. Olim etiam Thrachne appellata, ab aſperitate loci.

27. *Cocceius.*] Cocceius Nerva, proavus Nervæ Imperatoris, erat illuſtris Juriſconſultus, ceterum Auguſto pariter atque Antonio gratioſus.

Miſſi magnis de rebus uterque legati.] Inde enim pax Imperii & Reipublicæ Romanæ pendebat. Illi adverſos exercitus prope Brunduſium, ſancito fœdere, in una coëgere caſtra. Antonio verò in matrimonium data Octavia Auguſti ſoror. Tit. Liv. lib. 127. Appian. lib. 5. Sueton. Octav. cap. 17.

30. *Collyria.*] Oculorum medicamenta, propriè σποδιακὰ & τέφρια, ob cinereum colorem : unde Horatius vocat *nigra*. Cornel. Celſ. lib. 6. cap. 6. παρὰ τὸ κωλύειν τὸ ῥοῦν, ab inhibendâ fluxione, dictum volunt collyrion : ſed multos etiam alios ad uſus adhibetur.

32. *Capito Fonteius.*] Hunc Dio Con-

Factus homo, Antonî, non ut magis alter, amicus.
Fundos Aufidio Lusco Prætore libenter
Linquimus, insani ridentes præmia scribæ,
Prætextam, & latum clavum, prunæque batillum.

INTERPRETATIO.

amussim factus, ita *gratiosus Antonio ut nemo magis. Sponte deseruimus Fundos,* ubi *Prætor* erat *Aufidius Luscus*, *deridentes munera scribæ insanientis, prætextam, latum clavum, & batillum ignis.*

ANNOTATIONES.

sulem cum Germanico fuisse scribit. Livius & Appianus ex Antonii parte Pollionem, ex Augusti Mœcenatem duntaxat missos referunt, cum Cocceio quidem; nullam verò Capitonis faciunt mentionem.

Ad unguem factus homo.] Eximiis dotibus vir ornatissimus. metaph. à marmorariis, qui lævitatem & juncturas explorant superducto ungue. Hinc Pers. Sat. 1. v. 65.

. . . . *ut per læve severos*
Effundat junctura ungues.

34. *Fundos Aufidio, &c.*] Fundis minimè commorati sumus, sed prandimus tantùm; posteà Formias progressi, ubi pernoctavimus.

Fundos.] Oppidum hoc in viâ Appiâ, initio regni Neapolitani, Tarracinam inter & Formias medium, ad decem ferè pass. mill. vino generoso celebratur.

Aufidio Lusco Prætore.] Prætor dicitur quod præeat vel præsit juri dicundo. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 15.

35. *Insani ridentes præmia scribæ.*] Romæ scribarum officium etiam libertinis patebat, adeoque vile censebatur: attamen magistratus in municipiis sæpè merces ac præmium erat scribarum. Sic Aufidius Luscus Fundis Præturam adeptus sibi jam aliquis videbatur: at quod suâ dignitate plusculum superbiret, ludibrio fuit Mœcenati aliisque qui eum comitabantur. Hunc enim aliosque legatos à Fundano illo Prætore honoris causâ, salutatos intelligendum est. Apud Sueton Caligul. cap 12. *ex publicis monumentis certum, Aufidium Lingonem Romæ honoribus functum.*

36. *Prætextam.*] Ex Varrone lib. 5. de Ling. Lat. toga erat alba purpureo prætexta limbo: quæ quidem non puerorum fuit solùm, sed & magistratuum. Unde & prætextatus a togato differt, ut magistratus à privato. Hanc *supra tunicas honorati quique induebant*, inquit Non. Marcell. De eâ veste jam dixi in Epod. 5.

Latum clavum.] Vestis hæc nobiliorum propria, plagulis decorata aureis sive purpureis, latioribus in Senatore, angustioribus in equite. Unde Ovid. Trist. 4. Eleg. ult.

clavi mensura coacta est.

Nec matronæ carebant simili quodam ornatu. Nam & earum vestis habebat patagium, quod erat *aureus clavus qui pretiosis vestibus addebatur*, ex Nonio. Porrò nomen deducunt à similitudine cum clavorum capitibus, quibus similes essent aureæ illæ plagulæ. Nec perperam alii etymon hoc rejiciunt, asseruntque clavos istos fuisse purpureas fascias seu limbos utrinque tunicæ assutos: tunicæ, inquam; nam latus clavus erat interior vestis suprà quam assumebatur prætexta: & hoc plerique non animadverterunt contrariumque scripserunt, certè immemores Prætore capitis sententiam ferente deponi prætextam consuevisse, ac minimè laticlavum.

Prunæque batillum.] Tanta erat Aufidii insania, ut ante se ferri prunas in batillo, id est foculo ansato & gestatili, juberet, ad instar veterum Principum & Imperatorum, quibus præferebatur ejusmodi ignis, summæ auctoritatis ac potestatis index & insigne. Frustra quidam intelligunt vas parvum, in quo lustitus nempè fieret Jovi Hospitali, sive hospitibus & convivis.

In Mamurrarum laſſi deinde urbe manemus,
Murænâ præbente domum, Capitone culinam.
Poſtera lux oritur multò gratiſſima. Namque
Plotius & Varius Sinueſſæ, Virgiliuſque
Occurrunt; animæ, quales neque candidiores
Terra tulit, neque queis me ſit devinctior alter.
O qui complexus, & gaudia quanta fuerunt!
Nil ego contulerim jucundo ſanus amico.

INTERPRETATIO.

Poſteà fatigati commoramur in civitate Mamurrarum, Muræna hoſpitium, Capitone cœnam dante. Poſtera dies illuxit longè amœniſſima. Etenim Plotius, Varius, atque Virgilius obviam nobis *fuerunt Sinueſſæ; homines tales* ut *nec meliores terra protulerit, nec quiſquam ſit me conjunctior* cum illis. *O quales amplexus. & quàm magna lætitia extitit! Ego*, dum mente *ſanâ* ero, *nihil æquabo cum fideli amico.*

ANNOTATIONES.

37. *In Mamurrarum urbe.*] Sunt qui Mamurras urbem afferant inter Fundos & Formias, vern. *Itro* vel *Itri*, cujus etiamnum extent ibidem rudera. Philip. Ferrar. Verùm ipſæ hîc Formiæ accipiendæ ſunt, è quibus oriunda Mamurrarum familia Romæ quidem Senatoria. Adde quod illius oppidi maximam partem obtinebat Mamurra Eques Romanus Cæſaris amicus, opibus præpotens: quem vellicat ſanè hîc noſter; ut & Catullus. *Primum Romæ parietes cruſtâ marmoris operuiſſe totius domus ſuæ in Cœlio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum Equitem Romanum præfectum fabrorum C. Cæſaris in Gallia . . . . . . nullamque niſi è marmore columnam habuiſſe, omnes ſolidas e Caryſtio aut Lunenſi . . . hic eſt Mamurra Catulli Veronenſis carminibus proſciſſus, cujus domum Catullus dixit habere quicquid habuiſſet Comata Gallia.* Hæc Plin. lib. 36. cap. 6. Vide lib. 3. Od. 17. ubi Lamiarum originem è Formiis urbe celebrat Horatius.

Laſſi manemus.] Nam à Tarracinâ ſeu Anxure Formiæ diſtant ducentis propè ſtadiis. Quadringenta numerat Strabo certè hallucinatus.

38. *Muræna præbente domum, &c.*] Muræna & Capito Formiis habentes domum uterque, officium partiti erga præclaros hoſpites, alter hoſpitium, alter epulas præbent. Muræna ille frater erat Liciniæ, quæ poſteà nupſit Mœcenati. Vide lib. 3. Od 19.

40. *Plotius & Varius.*] Hi ſunt eximii poëtæ Virgilio perinde ac Horatio amiciſſimi, quibus ab Auguſto commiſſa eſt cura emendandæ Æneidos poſt mortem Virgilii, hac lege ut nihil adderent. Cum Plotio & Vario tertius erat Tucca, & ipſe eruditione clarus, ad recenſendum opus divinum. Servius.

Sinueſſæ.] Hæc urbs Campaniæ, ad oſtia Liris fluvii, ubi nunc *Rocca di Mondragone.* Ibi deſinit Maſſicus mons. Martial. lib. 13. Epigram. 111.

De Sinueſſanis venerunt Maſſica prælis.

Sinueſſanas porrò aquas ſterilitatem feminis, maribus autem inſaniam auferre tradunt. Plin. &c.

44. *Nil ego contulerim jucundo ſanus amico.*] Exceptâ ſapientiâ, nihil homini præſtantius amicitiâ meliuſve à Diis immortalibus datum, affirmat Tullius. Proverb. cap. 18. v. ult. *vir amabilis ad ſocietatem magis amicus erit, quàm frater.* Eccleſiaſtici cap. 6. *amicus fidelis protectio fortis: qui invenit illum, invenit theſaurum. Amico fideli nulla eſt comparatio . . . . medicamentum eſt vitæ & immortalitatis.*

Proxima Campano ponti quæ villula, tectum
Præbuit: & parochi quæ debent ligna salemque.
Hinc muli Capuæ clitellas tempore ponunt.

INTERPRETATIO.

Villula quæ vicina est *ponti Campano hospitium dedit: parochi verò quæ debent ligna & salem* præbuerunt. *Inde muli Capuæ deponunt clitellas tempestivè.*

ANNOTATIONES.

45. *Proxima Campano, &c.*] Sinuessæ pransi jucundiùs quidem ob occursum amicorum, venerunt omnes simul ad hanc villam, in quâ pernoctârunt.

Campano ponti.] Qui impositus est Vulturno Campaniæ fluvio per Venafrum, Capuam, aliasque urbes in mare Tyrrhenum decurrenti.

46. *Parochi.*] Quasi præbitores à παρέχειν *præbere*, curatores erant publici per urbes & loca jus habentes ab oppidanis exigendi certa stipendia, unde peregrinis & legatis necessaria suppeditarent Reip. nomine. Tull. ad Attic. lib. 13. Epist. 2. *Ariarathes Ariobarzanis filius Romam venit . . . . . omninò eum Sestius noster parochiis publicis occupavit;* (id est præbitionibus ac muneribus publicis. Alii legunt, *parochus publicus*) *quod quidem facilè patior. Verumtamen quod mihi magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per literas ut ad me diversetur.* Jam res patet de peregrino: de legatis autem auctoritate publicâ missis hæc habe, studiose lector. Idem Tull. item ad Attic. lib. 5. Epist. 16. ita scribit: *in perditam & planè eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito, magnâ quidem expectatione, prid. Cal. Sextil. moratus triduum Laodiceæ, triduum Apameæ, totidem dies Synnade, audivimus nihil aliud nisi civitatum gemitus, ploratus, &c. . . . . . Levantur tamen miseræ civitates, quod nullus sit sumptus in nos, neque in legatos, neque in quæstorem, neque in quemquam. Scito non modò nos fœnum, aut quod lege Juliâ dari solet, non accipere, sed ne ligna quidem; nec præter quatuor lectos & tectum, quemquam accipere quidquam: multis locis ne tectum quidem, & in tabernaculo manere plerumque. Me hercule etiam adventu nostro reviviscunt, justitiâ, abstinentiâ, clementiâ tui Ciceronis. Itaque opiniones omnium superavit.* Præclaram etiam huic loco lucem dabit T. Livius initio lib. 42. *Ante L. Posthumium Consulem*, inquit, *nemo sociis unquam in ulla re oneri aut sumptui fuit. Ideò magistratus mulis tabernaculisque & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis: privata hospitia habebant; ea benignè comiterque colebant: domusque illorum Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diverti mos esset. Legati qui repentè aliquò mitterentur, singula jumenta per oppida, iter quà faciendum erat, imperabant: aliam impensam socii in magistratus Romanos non faciebant.* At ipse, ut est paulò antè cùm senatui placuisset *Consulem, ad agrum publicum à privato terminandum, in Campaniam ire, ... priusquàm ab Româ proficisceretur, literas Præneste misit, ut sibi magistratus obviam exiret, locum publicè pararet ubi diverteretur; jumentaque, cum exiret inde, præsto essent.*

47. *Hinc muli Capuæ, &c.*] Ab eâ villulâ mulis vecti Capuam venimus tempestivè quidem, nam eâ die confecimus millia passuum non plus sexdecim.

Capuæ.] Hæc Campaniæ metropolis ac veluti arx deliciarum & arrogantiæ pridem fuit. *Alteram Romam* vocat Cicero Philipp. 12. alibi verò *superbiæ domicilium.* Annibalis virtutem corrupit ac fregit illa *pelago, cultuque, penuque potens* civitas, *deliciis, opibus, famaque;* ut canit Ausonius. Hodie jacet in ruderibus. Duobus autem exinde milliaribus versus Boream excitata est Capua nova veteri haudquaquam par. De eâ jam in Epod. 16.

Lusum it Mœcenas, dormitum ego Virgiliusque:
Nam pilâ lippis inimicum, & ludere crudis.
Hinc nos Cocceii recipit plenissima villa,
Quæ super est Claudî cauponas. Nunc mihi paucis
Sarmenti scurræ pugnam Messîque Cicerri,
Musa velim memores: & quo patre natus uterque
Contulerit lites. Messi clarum genus Osci:
Sarmenti domina exstat. Ab his majoribus orti

INTERPRETATIO.

Mœcenas ivit lusum, ego verò ac Virgilius dormitum ivimus: *nam pila* ludus est *noxius lippis atque crudis. Istinc ad Cocceii villam pergimus copiosissimam, quæ sita est supra cauponas Claudii. Jam precor, ô Musa,* ut *mihi referas paucis verbis Sarmenti scurræ certamen atque Messii Cicerri: & quo patre ambo geniti pugnam inierint. Illustris Messii origo* ab *Oscis: Sarmenti domina* etiamnum *vivit. Ab istis prognati majoribus*

ANNOTATIONES.

48. *Lusum it Mœcenas, &c.*] Pilâ palmariâ; cujus exercitatio ad sanitatem utilis robusto quidem & benè affecto: at crudis noxia & κακοστομάχοις, qualis Virgilius: contrà salubris somnus & quies; pariter & lippientibus, qualis Horatius. Scilicet agitatio corporis vehemens ciet irritatque humores; quos lentè duntaxat coquit calor naturalis. Adde quod oculorum acies non parum laborat in observandâ pilâ. Cornel. Cels. lib. 1. cap. 2. Galenus lib. 4. de Symptom. caus. cap. 5.

49. *Pila.*] Quasi pilis plena sic vocatur, ex Isidoro. Alii à πιλεῖν *densare* deducunt originem, sive quod pila potissimùm conficiatur è πίλω, id est, lanâ coactâ & compactâ. Quadruplex erat. 1. harpastum, è corio confecta minor pila, quam solo repercussam remittebant. 2. follis, ex alutâ; major brachiis, minor pugnis intorquebatur. 3. trigonalis, sive trigon: nomen à triangulari situ ludentium ternorum, qui sibi invicem ita pilam reddebant, diligenter caventes ne excideret manu sive dextrâ, sive sinistrâ. 4. paganica à pago & paganis dicta: ab his enim ad urbem venit. Plumis infarta erat; durior folle, mollior trigone. Quæ omnia bellè notat & exprimit Martialis lib. 4. Epigram. 19. lib. 12. Epigram. 84. lib. 14. Epigram. 45. 46. 47. Vide infrà lib. 2 Sat. 2. v. 11. annot.

50. *Hinc nos Cocceii, &c.*] Inde processimus ad villam Cocceii rebus omnibus abundantem. Hæc sita est *supra cauponas Claudii* cujusdam. Vel accipe oppidum quoddam ab Appio Claudio conditum. Placet tamen legere potiùs cum aliis, *Caudî*: nam inter Capuam & Beneventum sunt Caudium oppidum, hodie *Arpaia*, item Valles & Furcæ Caudinæ; in quibus intercepti aliquando Romani sub jugum turpiter missi sunt: quam tamen ignominiam paulò pòst gravi ultione eluerunt. Tit. Liv. lib. 9.

51. *Nunc mihi paucis, &c.*] Facetè admodum Poëta Musas in re ludicrâ invocat, veluti solet fieri in gravibus argumentis. Descripturus nempè duorum scurrarum ridiculam contentionem, seriò videtur grave quidpiam adoriri; quo majorem excitet jocum.

54. *Messi clarum genus Osci.*] Ironicè prorsùs. Nam hi Campaniæ populi in Latii & Samnii confinio degentes, non solùm ignobiles sed & infames erant. Vide Strabon. Huc etiam facit quod *obscœnum* quidam ab Oscis deducunt. Festus Oscos priùs Opscos teste Ennio dictos ait, & stupra inconcessæ libidinis ab ejus gentis pravâ consuetudine, obscœna dici, ex Verrio.

55. *Sarmenti domina extat.*] Ergo servus erat ille, aut servili genere. Hic scurra Augusto fuisse in deliciis atque Antonio memoratur. Ex Plutarcho: *Antonio infensa erat Cleopatra; quod in*

Ad pugnam venere. Prior Sarmentus: equi te
Esse feri similem dico. Ridemus. Et ipse
Messius, accipio; caput & movet: O tua cornu
Ni foret execto frons, inquit, quid faceres, cùm
Sic mutilus minitaris? At illi fœda cicatrix
Setosam lævi frontem turpaverat oris.
Campanum in morbum, in faciem permulta jocatus,
Pastorem saltaret uti Cyclopa, rogabat;
Nil illi larvâ, aut tragicis opus esse cothurnis.

INTERPRETATIO.

in certamen devenere. Sarmentus prior locutus: *aio te esse similem equi indomiti. Cachinnos sustulimus. Tum Messius, accipio, inquit; simulque caput agitat.* Continuò Messius *dixit: ô quid agas, si cornu tuâ fronte non esset amputatum, quandoquidem ita mutilatus minaris? nimirum turpis cicatrix ei deformarat hirsutæ frontis* partem *sinistram.* Hinc *plures jocos in vultum campanumque morbum jactans, orabat ut saltaret* ad modum *Cyclopis pastoris;* neque verò *larvâ aut cothurnis tragicis ipsum indigere.*

ANNOTATIONES.

cœnâ dixisset: ipsis quidem acidum vinum infundi: Sarmentum autem Romæ Falernum potare. Erat verò Sarmentus Cæsaris servulus ex iis qui festivitatis causâ haberi solent, quos Romani delicias appellant. Juvenalis initio Sat. 5. meminit hujus scurræ.

58. *O tua cornu, &c.*] Pergit conviciari Messio Sarmentus: quid faceres, si frons tua esset adhuc armata illo cornu, quod exsectum tibi est nimis terribili & feroci? sarcasmus.

60. *Illi fœda cicatrix, &c.*] Nempè Messii in fronte apparebat cicatrix exsectæ verrucæ, quæ amputati cornu speciem exhibebat.

62. *Campanum in morbum.*] Seu verrucas, quas habebant frequentes Campani in vultu fœdas: vel turpem quamdam aliam luem ciborum ac luxuriæ intemperantia creatam. Non absurdè Torrentius intelligit eum morbum, de quo Plin. lib. 26. cap. 1. *Sensit & facies hominum novos omnique ævo priore incognitos non Italiæ modò verùm etiam universæ Europæ, morbos: . . . sine dolore quidem illos ac sine pernicie vitæ; sed tantâ fœditate, ut quæcumque mors præferenda esset. Gravissimum ex his lichenas appellavere græco nomine; latinè mentagram, quoniam à mento ferè oriebatur, joculari primùm lasciviâ dictam: ut est procax natura multorum in alienis miseriis, occupat in multis totos utique vultus, oculis tantùm immunibus; descenditque in colla, pectusque, & manus, fœdo cutis furfure.* Campanum alii morbum interpretantur propriam ei genti luxuriam arrogantiamque.

63. *Pastorem saltaret uti Cyclopa*] Exprobrat similitudinem cum Polyphemo, quippe ille pariter ingens corpore & immani staturâ, hirsutaque fronte, in quâ etiam cicatrix oculum Cyclopis obturatum referebat. Quapropter nec *larva* facies turpis, nec crura sat procera indigerent *cothurnis*, id est, altis calceis, quibus ad majestatem utuntur Tragœdi. Petrus Crinitus de honestâ disciplinâ, lib. 17. cap. 3. appositè omninò, *inter voluptates scenicas*, inquit, *celebrari video Cyclopea. Sic vocarunt cùm Cyclopem in scenâ saltantem proferrent, habitu & ornamentis, quibus Polyphemus apud Poetas decoratur. Quod ego duxi observandum, ut Horatii locum interpretemur paulò indiligentiùs ab aliis expositum. Itaque sic allusit, cùm de Sarmento scurrâ & Messio Osco, eorumque litibus disserit: ac Messium ore fœdo & facie turpi similemque larvæ reddit. Quo loco* saltare Cyclopa *nihil pu-*

Multa Cicerrus ad hæc: donasset jamne catenam
Ex voto Laribus, quærebat: scriba quod esset,
Deterius nihilo dominæ jus esse: rogabat
Denique, cur unquam fugisset cui satis una
Farris libra foret, gracili sic, tamque pusillo.
Prorsùs jucundè cœnam produximus illam.
Tendimus hinc rectà Beneventum, ubi sedulus hospes
Pænè arsit, macros dum turdos versat in igne.

INTERPRETATIO.

Ad ista denique *Cicerrus plurima retorsit: interrogabat, numquid jam ex voto* sua *vincula consecrasset Laribus: quamvis esset scriba, nihilo minus hera jus* in eum *superesse: quærebat tandem quare fugisset aliquando* ipse *cui sufficeret una farris libra*, scilicet *adeo tenui & parvo. Hilariter sanè peregimus eam cœnam. Inde rectà nos contulimus Beneventum, ubi hospes officiosior propemodum deflagravit, cùm turdos macilentos ad focum torreret.*

ANNOTATIONES.

te aliud ab Horatio intelligi, quam & fronte & habitu talem fuisse Messium, ut Polyphemum in scenâ saltantem posset exprimere; ac risum de se spectantibus facile commovere. Polyphemum ab Ulysse occæcatum lege apud Homerum, Odyss. 9. Virgil. Æneid. 3. De eo Servius ita scribit: Multi Polyphemum dicunt unum habuisse oculum, alii duos, alii tres. Sed totum fabulosum est. Vir ille prudentissimus fuit, & ob hoc oculum in capite habuisse fertur, id est, juxta cerebrum, quia prudentia plus videbat. Verùm Ulysses eum tamen prudentiâ superavit: & ob hoc eum cæcasse fingitur. Vide & Euripid. Cyclop.

65. *Donasset jamne catenam, &c.*] Servi enim manumissi seu Laribus, seu Deorum alicui consecrabant vincula quibus olim stricti fuerant. Ita Cicerrus servilem objicit turpitudinem Sarmento. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 20.

67. *Deterius nihilo dominæ jus esse.*] In servos etiam manumissos domini retinebant jus operarum, v. g. sarciendi vestes, suendi calceos, &c.

Scriba.] Alii scribæ dicebantur à suâ functione; alii erant magistratuum, putà Quæstorii, Prætorii, Æditilii, &c. Scribæ officium apud Romanos mercenarium; nec magni testimonii aut pretii. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 2.

68. *Cur fugisset.*] Nullum servo probrum gravius, quàm fugisse. Hinc enim contumeliosè furcifer appellabatur, eo quod hæc erat fugitivi servi pœna, furcam collo appensam circumferre.

Cui satis una farris libra foret.] Hæc sæpiùs erat servis fugiendi causa, quòd nimis parcè à dominis alerentur. At Cicerrus utpote gracilis ac pusillus, tenui alimento poterat ac debebat esse contentus, unâ videlicet farris librâ servis quotidie dari solita ad victum. Quod quidem dimensum proceris corporibus exiguum ac vix sufficiens videbatur. Ex Gell. lib. 20. cap. 1. Debitori in carcere retento lex 12. Tab. jubebat dari in dies libras farris ab eo qui vinctum tenebat.

71. *Beneventum.*] Hæc urbs Hirpinorum à Diomede condita, 28 mill. pass. à Capuâ; olim dicta Maleventum: at deductâ eò coloniâ Romani, ad melius omen mutari nomen, & Beneventum dici in posterum voluerunt. Fest. Plin. &c.

72. *Turdos.*] Gall. *des grives.* Horum aviaria veteres habebant tanta quidem ut ex his agri stercorarentur, optimo certè fimo. Plin. lib. 17. cap. 9. Varro. Columella. Porrò ex omni occasione captans jocum Satiricus noster *macros* notat *turdos*, quos magnâ tamen sedulitate *hospes* ad ignem versabat hospitibus apponendos, adeò ut ipse pænè arserit ejusque domus pariter.

Nam vaga per veterem dilapſo flamma culinam
Vulcano ſummum properabat lambere tectum.
Convivas avidos cœnam ſervoſque timentes
Tum rapere, atque omnes reſtinguere velle videres.
Incipit ex illo montes Apulia notos
Oſtentare mihi, quos torret Atabulus, & quos
Nunquam erepſemus, niſi nos vicina Trivici
Villa recepiſſet, lacrymoſo non ſine fumo,
Udos cum foliis ramos urente camino.
Hic ego mendacem ſtultiſſimus uſque puellam
Ad mediam noctem expecto. Somnus tamen aufert
* * * * * *
* * * * * *

INTERPRETATIO.

Enimverò exarſit ignis; & flamma per vetuſtam culinam graſſata prope attingebat tectum. Mox aſpexiſſes convivas famelicos atque famulos trepidantes cœnam præripere, & cunctos allaborantes extinguere. Exinde Apulia cœpit oſtendere montes mihi cognitos, quos adurit Atabalus, quoſque nunquam præteriiſſemus, niſi nos excepiſſet villa Trivici proxima, haud abſque fumo lachrymas eliciente, dum in *foco incenderentur humidi rami cum frondibus. Illic ego demens mendacem meretricem expecto* fruſtra *ad mediam uſque noctem Tum vero ſopor* me *invaſit* * * *

* * * * *

* * * * * *

* * * * *

ANNOTATIONES.

74. *Vulcano,*] Hic Deus ignis ponitur non raro pro ipſo igne, metonym. vide lib. 1. Od. 4.

Summum properabat lambere tectum.] Hujus incendii facilè graſſantis ut rationem intelligas, ſcire te, lector, oportet quod cum aliis ſcribit Cœlius Rhodig. lib. 26. cap. 21. *habuiſſe veteres in domibus tecti medio apertionem, quam nuncupabant capnodochen*, id eſt fumi receptaculum. Nec enim, ut fit hodie, in excavato pariete caminus erat, ſed in medio cubiculo hyberno: ſiquidem in æſtivo non erat focus. Vitruv. lib. 7. cap. 3. Hinc & nunc abutimur voce *caminus* fornacem, hypocauſtum, ignem, ſignificante: quam tamen uſurpamus pro fumario, ſeu gulâ fumum emittente extra tectum. Iſidor. lib. 19. cap. 6.

75. *Convivas avidos, &c.*] Cœnam jam paratam ſervare ſatagunt famelici illi magis quàm ædes ſcilicet alienas.

77. *Incipit ex illo montes, &c.*] Benevento egreſſis incipiunt aſpici montes Apuliæ, Horatio quidem regio notiſſima, exinde orto videlicet. De *Apulia* lib. 3. Od. 30. & Epod. 2.

78. *Atabulus.*] Ventus Apuliam infeſtans, dictus quaſi ἄτην βάλλων, immittens calamitatem. Plin. lib. 17. cap. 24. Gell. lib. 2. cap. 22. hunc, ut volunt, eumdem noſter vocat Iapyga lib. 1. Od. 3.

79. *Erepſemus.*] Syncope, pro *erepſiſſemus*, id eſt tranſiviſſemus. Sic poſteà Sat. 9. *ſurrexe* pro *ſurrexiſſe*. Virgil. Æneid. 4. v. 606. *extinxem*, pro *extinxiſſem*. Lucretius pariter *confluxet*. Terentius in Adelph. *produxe*. *&c.*

Trivici.] Hoc oppidum eſt in Campaniæ finibus, montuoſâ valdè regione, viiſque arduis ac difficilibus: quapropter in villâ proximâ ſubſiſtere ſæpiùs neceſſe eſt.

Quatuor hinc rapimur viginti & millia rhedis,
Manſuri oppidulo, quod verſu dicere non eſt;
Signis perfacile eſt. Vænit viliſſima rerum
Hîc aqua: ſed panis longè pulcherrimus; ultrò
Callidus ut ſoleat humeris portare viator;
Nam Canuſi lapidoſus: aquæ non ditior urna:
Qui locus à forti Diomede eſt conditus olim.
Flentibus hinc Varius diſcedit mœſtus amicis.

INTERPRETATIO.

Inde rhedis vehimur per quatuor & viginti millia paſſuum, *commoraturi in parva urbe quam indicare non licet verſu* hexametro; *ſignis* autem, *eſt facillimum. Ibi venditur aqua rerum viliſſima: at panis* eſt *optimus certe*; adeo *ut prudens viator conſueverit ſponte humeris ferre; quia Canuſii* eſt *lapidoſus: urna* autem *aqua haud felicior: quod oppidum ædificatum eſt quondam à ſtrenuo Diomede. Illinc Varius triſtis abſceſſit ab amicis dolentibus.*

ANNOTATIONES.

87. *Oppidulo quod verſu dicere non eſt.*] Scilicet Equotutico; quæ vox ſtare nequit in verſu hexametro. Equotutium, vel ut legunt alii, Equotuticum, ſive Equus Tuticus, Apuliæ Dauniæ fuit oppidulum, hodie *Ariano* dicitur, aliis *Foggia*: in colle ſitum eſt ad Apenninum montem: à Benevento in ortum diſtat milliaribus duodecim, ex Sanſone. Illius meminit Cicero ad Attic. lib. 6. Epiſt. 1. *Scire vis tuas ego quas acceperim literas. Omnes fere quas commemoras, prater eas quas ſcribis Lentuli pueris & Equotutico ac Brunduſio datas.*

Quod verſu dicere non eſt.] Imitatio eſt Lucilii ita Sigillaria indicantis Sat. 7.

. . . . *Servorum feſtu' dies eſt,*
Quem planè hexametro verſu non dicere poſſis.

De hoc ſervorum die continuò poſt Saturnalia celebrari conſueto, Macrob. lib. 1. cap. 10.

88. *Vænit viliſſima rerum hic aqua.*] Quæ ſcilicet aliunde petenda & longè, è fonte aliquo.

89. *Ultrò callidus.*] Quidam legunt *ultra*, id eſt, in ulteriorem regionem. Quod ſatis placet.

91. *Canuſi.*] Canuſium Apuliæ oppidum, hodie *Canoſa*, in colle ædificatum apud Aufidum amnem: à Cannis exciſis diſtans tribus milliaribus.

Lapidoſus.] Lapidis inſtar durus & inſipidus: vel lapidibus plenus, è farinâ minimè purâ; ſive malè concinnatâ molâ, ſive non ſat durâ, quæ grana conterendo ipſa deteratur ruptis inde particulis, quæ immixtæ pani dentes manducantis offendunt.

Aquæ non ditior urna.] An quod Aufidus eſt duntaxat lacus, quemadmodum Strabo aſſerit; cujus proinde aqua potu injucunda eſſet? an, ut ſcribunt nonnulli, quod Aufidi fluvii alveus interdum areſcit?

92. *Qui locus à forti Diomede eſt conditus olim.*] Diomedes Ætoliæ rex; poſt Achillem & Ajacem fortiſſimus inter Græcos: ſingulari pugnâ cum Hectore & Ænea congreſſus eſt; Palladium abſtulit; Martem quoque & Venerem vulneraſſe in bello Troiano fertur. Quapropter indignata Dea uxorem ejus Ægialen libidinibus fœdis adeo perdidit, ut ille tum ab ipsâ tum à patriâ abhorruerit; diverteritque in Apuliam, ubi cum Dauno rege fœdere inito, non unam urbem condidit. Memorantur Canuſium, Arpos ſive Argos Hippium, quæ & Argyrippa.

93. *Varius diſcedit.*] Vocantibus aliò negotiis. Alii volunt ad caſtra Cæſaris contendiſſe aliâ viâ.

Inde Rubos fessi pervenimus, utpote longum
Carpentes iter, & factum corruptius imbri.
Postera tempestas melior, via pejor ad usque
Bari mœnia piscosi. Dehinc Gnatia lymphis
Iratis exstructa dedit risusque jocosque;
Dum flammâ sine, thura liquescere limine sacro
Persuadere cupit. Credat Judæus Apella:

INTERPRETATIO.

Hinc Rubos perreximus fatigati, quod longius iter feceramus, atque ob pluviam molestius. Postridie tempus fuit magis opportunum, at via deterior usque ad muros Barii piscosi. Deinde Egnatia infensis aquis condita præbuit risum ac ludum, quod persuadere volunt thura absque igne incendi in templi aditu. Fidem habeat Judæus recutitus:

ANNOTATIONES.

94. *Rubos.*] Rubi urbs Apuliæ, quibusdam *Ruvo* dicta, Canusium inter & Barium.

Fessi.] Confectis à Canusio, ubi pranderant, viginti milliaribus aut circiter.

96. *Postera tempestas melior, &c.*] Cœlum non pluvium, ut heri.

Via pejor.] Ob hesternum imbrem, locorumque difficultatem.

97. *Bari mœnia piscosi.*] Barium Apuliæ oppidum, regioni nomen dedit Barianæ dictæ: mari alluitur, ad oram sinus Veneti: quare *piscosum* vocat Horatius. Conditum est & nominatum ab incolis Baræ parvæ insulæ apud Brundusium, teste Festo.

Gnatia.] Hæc & Egnatia dicitur, hodie *Gnazzi*, vel, *Nazzi*: urbs Salentinorum etiam maritima, media ferè inter Barium & Brundusium, ab utroque distans triginta circiter milliaribus.

Lymphis iratis exstructa.] Seu quod aquæ dulcis penuriâ laborat: seu potiùs quod sic notare vult Poëta Gnatianos ut lymphaticos id est insanos, quippe qui non modò credant sed & aliis persuadere velint rem incredibilem aut superstitiosam, de quâ mox Vide Festum in voce, *lympha*, ubi egregiè ostendit lympham dici pro nymphâ, mutatâ literulâ: & lymphatos dici furiosos, eo quod creditum veteribus, à nymphis si conspicerentur furorem immitti. Ludit igitur Poëta in ambiguâ voce.

99. *Dum flammâ sine, thura liquescere, &c.*] Hujus miraculi superstitiosi meminit Plinius cap 107. lib. 2. ita scribens: *in Salentino oppido Egnatiâ, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam existere.* Porrò notavimus alibi cognitos Ethnicis sacros codices, è quibus non pauca mutuati fabulis asperserunt. Certè patet adumbratum hîc quod habetur lib. 3. Reg. cap. 18. de vocato cœlitùs igne Eliæ precibus, quo repente consumpta sunt holocaustum, & ligna, & altare lapideum & superfusa copiosè aqua. Vide lib. 2, Od. 19.

100. *Credat Judæus.*] Insimulat Horatius Judæos superstitionis, eo quod mox relatum miraculum crederent ac venditarent. Hinc & rem Gnatianam ejusmodi credulis hominibus narrandam suadendamque remittit: quæ sibi suisque comitibus duntaxat *risum dedit & jocos.* Romanos tamen non parum superstitionibus addictos lege apud Plin. lib. 28. cap. 2. &c.

Apella.] Quasi sine pelle in præputio circumciso: recutitus. Pers. Sat. 5. v 184. *recutita sabbata* deridet: ubi nos plura de hac lege Judæis a Deo datâ: item ad Juvenal. Sat 14. v 99 Salmasius etymologiam istam doctè refellit; tum quod nequaquam brevis esse posset prima syllaba vocis *apella*, tum quod potius dicendum foret *impella* vel *abpella*, sicut dicitur imberbis, & absimilis, &c. Solerter autem & appositè ait fuisse tum Romæ Judæum quemdam nomine Apellam, ad quem sanè Horatius respexerit.

Non

Non ego. Namque Deos didici securum agere ævum:
Nec si quid miri faciat natura, Deos id
Tristes ex alto cœli demittere tecto.
Brundusium longæ finis chartæque viæque.

INTERPRETATIO.

ego certè *minimè* credam. *Quippe Deos accepi tranquillam vitam ducere: ac si quidpiam mirandum edat natura, illud nequaquam à numinibus sollicitis immitti è summis ædibus olympi. Brundusium terminus* fuit *prolixi itineris*, erit *etiam* hujus *descriptionis*.

ANNOTATIONES.

101. *Deos didici securum agere ævum.*] Ab Epicuro sic statuente, mortalia & inferiora quælibet minimè Diis curæ esse. Vide lib. 1. Od. 34. lege & Plin. lib. 2. cap. 7.

104. *Brundusium.*] Hæc urbs regni Neapolitani maritima, in provinciâ Hydruntinâ, ad oram maris Adriatici. *Brindes.* Ennius:

Brundusium pulcro præcinctum præpete portu.

Longæ finis viæ.] *Viæ* causa & finis patet ex dictis initio.

Longæ.] Nam Româ distat Brundusium milliaribus trecentis & sexaginta. Hæc verò confecit Horatius quindecim diebus. Quidam numerant septemdecim, sed perperam.

SATIRA VI.

Vera nobilitas non generis splendore aut avorum titulis metienda: sed virtute & honestate morum. Reprehenduntur qui majora se appetunt. Bona educatio præferenda claris natalibus. Mediocris fortuna opulentæ præstat.

NON, quia, Mœcenas, Lydorum quidquid Etruscos

INTERPRETATIO.

O Mœcenas, quod nobilior te nullus sit ex

ANNOTATIONES.

1. *Non quia, &c.*] Satira hæc tota nitescit cùm veræ nobilitatis definitione, tum bonæ educationis præceptionibus & emolumentis, tum grati in bonum patrem animi testificatione.

Non quia Mœcenas Lydorum, &c.] Non tu Mœcenas licet nobilissimus, quod plerique magnatum faciunt, humiles ac plebeios aspernaris. Enimverò me libertino patre natum adeo non despexisti, ut contrà *esse in amicorum numero* jussèris, quod me *purum & insontem* comperisti.

Lydorum quicquid, &c] Ferunt nempè Lydiæ populos, duce Tyrrheno Herculis filio vel nepote, in Italiam dudum appulisse atque Hetruriam tenuisse: unde Hetrusci dicantur Tyrrheni pariter ac Lydi. Virgil. Æneid. 9. v. 11.

Lydorumque manum.

Incoluit fines, nemo generosior est te;
Nec quod avus tibi maternus fuit atque paternus,
Olim qui magnis legionibus imperitarint,
Ut plerique solent, naso suspendis adunco
Ignotos, ut me libertino patre natum:
Cùm referre negas, quali sit quisque parente
Natus, dum ingenuus. Persuades hoc tibi verè,
Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum,
Multos sæpè viros nullis majoribus ortos
Et vixisse probos, amplis & honoribus auctos:

INTERPRETATIO.

Lydis, quotquot Tusciæ terram habitarunt, aut quod habuisti avos paternos ac maternos qui pridem magnis exercitibus præfuere, non propterea, *more multorum, subsannas obscuros, sicut me libertini patris filium: quando affirmas nihil referre quo parente quilibet oriundus, dummodo probus sit. Benè* profectò *existimas, ante Servii auctoritatem atque imperium haud illustre, plerosque sæpiùs viros ignotis ortos majoribus & bonos extitisse & magnis dignitatibus amplificatos:*

ANNOTATIONES.

Et Æneid. 2. v. 781.

Ad terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
Inter opima virûm leni fluit agmine Tybris.

De Mœcenatis ex Hetruriæ principibus origine, fusè lib. 1. Od. 1. &c.

Etruscos fines.] Etruria sive Hetruria, quæ & Tuscia pariter ac Thuscia scribitur, Italiæ notissima regio, vernaculè *la Toscane*: ab ortu rigatur fluvio Tiberi, à meridie mari Tyrrheno.

2. *Generosior.*] A genere *generosus* antonomasticωs dicitur, cui opponitur *degener*. Senec. Trag. Troad.

Generosa in ortus semina exurgunt suos.

3. *Nec quod avus tibi, &c.*] Paterno maternoque genere nobilissimum indicat Mœcenatem.

4. *Legionibus.*] Synecdoche. Propriè verò legio ad Romanos pertinebat: continebat sex hominum millia: singulis autem millibus Tribunus imperitabat, tempore quidem C. Marii. Hic enim primus legionem sex millium conscripsit, quæ anteà quatuor millium fuerat. Vide Isidor. lib. 9. cap. 3. Veget. lib. 2. Fest. &c.

5. *Naso suspendis adunco.*] Vafrè & salsè derides. Quintil. lib. 11. cap. 3. *naribus quidem derisus, contemtus, fastidium significari solet.* Plin. lib. 11. cap. 37. *altior homini tantum nasus, quem novi mores subdolæ irrisioni dicavere.*

6. *Libertino.*] Servus manumissus vocatur libertus: ejus filii dicuntur libertini. Qui ab his deinceps nascuntur ingenui sunt.

8. *Ingenuus.*] Non propriè adhibetur vox ista hoc loco: significat autem hîc non liberum, sed moribus præditum bonis, ingenuo & nobili viro dignis.

9. *Ante potestatem Tulli.*] Antequam Romæ sextus regnaret Servius Tullius, Tarquinii successor & gener, Ocrisiâ matre captivâ natus. Unde noster ejus *regnum ignobile* appellat. Quanquam apud Corniculum suam patriam domi valdè nobilis fuisse cognoscitur. Vide Dionys. Halic. lib. 4. Tit. Liv. lib. 1. cap. 41. ubi Tanaquil uxor Tarquinii sic hortatur Servium hunc: *Erige te, Deosque duces sequere: qui sis, non unde natus sis, reputa: & nos peregrini regnavimus. Tuum est, Servi, si vir es, regnum, &c.*

Nullis majoribus ortos.] Originem trahentes ex iis qui hactenus non inclaruerant, & nullius fuerant nominis ac celebritatis.

Contra Lævinum Valeri genus, unde Superbus
Tarquinius regno pulſus fuit, unius aſſis
Non unquam pretio pluris licuiſſe, notante
Judice, quem noſti, populo; qui ſtultus honores
Sæpè dat indignis, & famæ ſervit ineptus;
Qui ſtupet in titulis & imaginibus. Quid oportet
Nos facere, á vulgo longè latéque remotos?
Namque eſto, populus Lævino mallet honorem
Quàm Decio mandare novo: cenſorque moveret

INTERPRETATIO.

è contrario Lævinum è Valerii ſtirpe, per quam Tarquinius Superbus dejectus imperio eſt, uno aſſe pluris nunquam æſtimatum eſſe judicio populi, quem ſcis inſanum frequenter attribuere dignitates immeritis, & ſtolidè famam ſequi; nec non admirari titulos atque imagines. Ergo *quid nos decet agere à vulgo planè differentes? Nam certè populus dignitatem Lævino deferre mallet quàm Decio ignoto: & Appius Cenſor arceret*

ANNOTATIONES.

12. *Contra Lævinum, &c.*] Contrà verò domi nobiles interdum tam degeneraſſe, ut etiam contemptui fuerint, nulloſque adepti magiſtratus.

Lævinum Valerii genus.] Pub. Valerius Lævinus, quod virtute careret, vel populo deſpectus: quanquam erat è familiâ perilluſtri, per quam reges exacti Româ. P. enim Valerius Publicola ſuffectus olim Conſul Collatino abdicare coacto, unà cum Junio Bruto collega regno pepulit Tarquinium Superbum. T. Liv. lib. 2.

15. *Qui ſtultus honores, &c.*] Ubi nempe viget Democratia, ſeu populi dominatio, ut Romæ. Tit. Liv. paſſim. Lucilius olim dixerat:

honorum
Judicium eſt craſſis.

16. *Famæ ſervit ineptus.*] Plus ducitur vanâ opinione & ventosâ exiſtimatione, quàm verâ virtute & gloriâ. Unde omnia deferre ſolet ei quicumque natalium ſplendore, domeſticâ famâ & opibus præfulget, tametſi per ſe haud ullum virtutis ſpecimen ediderit. Iſocrat. ad Demon. *vulgus ignorat veritatem, & famam reſpicit.* τὴν ἀλήθειαν ἀγνοοῦσι, πρὸς δὲ τὴν δόξαν ἀποβλέπουσι πολλοί.

17. *Stupet in titulis & imaginibus.*] Nobilitatis inſignia demiratur, non ipſam virtutem, quæ ſola eſt nobilitas: ſtupet videns honorum titulos & ſtatuas majoribus conſtitutas, nec advertit hæc uni virtuti decreta & conceſſa fuiſſe. Cic. in Piſon. *Obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione fumoſarum imaginum, quarum nihil habes ſimile præter colorem.* Juvenal. Sat. 8.

Stemmata quid faciunt? Quid prodeſt, Pontice, longo
Sanguine cenſeri, pictoſque oſtendere vultus
Majorum? &c.

Quid oportet nos, &c.] Quid nos ſentire & judicare decet, ſi quidem à vulgi errore liberi, & ſapientum inſtitutis informati ſumus?

19. *Lævino mallet honorem quàm Decio mandare novo.*] Homini majorum gloriâ colluſtrato, per ſe verò ignobili, potiùs quà viro propriâ laude conſpicuo, cujus majores non anteà clari. Pub. Decius Mus è Deciis primus ſummâ in Rempublicam fide conſulatum meritò eſt adeptus, fortiterque & glorioſè adminiſtravit cum T. Manlio Torquato. Cic. de Divin. 1. Tit. Liv. lib. 8. &c.

20. *Cenſorque moveret Appius.*] Repelleret ac ſummoveret me à petendo magiſtratu Appius ille Claudius Cæcus ſeverâ notus cenſurâ, creatus anno U. C. 443. Is primus libertinos in urbanas tribus redegit. Sueton. Claud. cap. 16.

Appius, ingenuo si non essem patre natus];
Vel merito, quoniam in propriâ non pelle quiessem,
Sed fulgente trahit constrictos gloria curru
Non minus ignotos generosis. Quo tibi, Tulli,
Sumere depositum clavum, fierique tribunum?
Invidia accrevit, privato quæ minor esset.
Nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus

INTERPRETATIO.

me, *si libero parente non essem genitus; & quidem jure, quia non mansissem in propriâ conditione. Verumenim gloriâ splendente* suo *curru nexos allicit tam obscuros quàm illustres. Quid* prodest *tibi, Tulli, resumere ablatum clavum, & creari Tribunum?* Scilicet *aucta est invidia quæ minor erga privatum foret. Etenim cùm primùm aliquis demens mediam tibiam inseruit cothurno, &*

ANNOTATIONES.

& 24. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 13. ubi Censorum origo & potestas explicatur Inter alia debebant Senatores legere & cooptare, summotis indignis, & honestissimis allectis Censoria lex ita jubebat: *Censores populi familias censento: urbis templa, vias, ærarium, vectigalia tuentor: populum in tribus distribuunto: mores populi regunto: probrum in senatu ne relinquunto, &c.*

22. *Quoniam in propriâ non pelle quiessem.*] Quia vellem assurgere suprà meam conditionem ac proprium statum. Allusio est ad fabulam asini leoninâ pelle contecti. Æsop.

23. *Sed fulgente trahit, &c.*] Neque verò mirandum quod ignoti ac novi homines quandoque ad dignitates aspirent; siquidem hi, perinde ac generosi nobilesque, trahuntur splendore gloriæ; quæ omnes ad suum veluti currum constrictos rapit. Cic. Offic. I. *Vix invenitur qui laboribus susceptis periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam. At fortis animus & magnus duabus rebus maximè cernitur, quarum una in rerum externarum despicientia ponitur, &c.* Et posteà, n. 68. *cavenda est gloriæ cupiditas. Eripit enim libertatem, pro quâ magnanimis viris omnis debet esse contentio.*

24. *Quo tibi, Tulli, &c.*] Quid tibi emolumenti est recepisse vestem & dignitatem Senatoriam, quam tibi Cæsar ademerat? Porrò non benè est notus ille. Sic habet vet. Comment. *Tullius hic Senatu motus est à Cæsare quasi Pompeianus: occiso verò Cæsare recepit latum clavum, & Tribunus militum factus est.*

25. *Tribunum.*] De plebis Tribunatu locum hunc explicant nonnulli, sed frustrà. Tribunus militum nemo fiebat, quin priùs alam duxisset: alam non ducebat nisi qui cohorti præfuisset. Is milites in castris habebat dicto audientes, ad exercitationes deducebat, in stationes mittebat, claves portarum suscipiebat; vigilias & munitiones diu noctuque circuire, militum nomina memoriâ tenere, sauciorum curam agere, ne cui arma, pabula, alimenta deessent cavere debebat, &c. Vide Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 18. &c.

26. *Privato quæ minor esset.*] Si degeres absque magistratu, nemo tibi invideret: nunc verò tibi dignitatem nacto plures invident.

27. *Nam ut quisque insanus, &c.*] Cic. cit. Offic. I. *Nec imperia expetenda: ac potius aut non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam . . . . . Multi quærentes eam tranquillitatem à negotiis publicis se removerunt, ad otiumque perfugerunt. In his & nobilissimi Philosophi longéque principes, & quidam homines severi & graves, &c.* Ex quibus patet insanire quisquis publicam rem ultrò capessit exiguis munitus adjumentis.

Pellibus, & latum demisit pectore clavum,
Audit continuò, Quis homo hic est? quo patre natus?
Ut si quis ægrotet quo morbo Barrus, haberi
Ut cupiat formosus; eat quacumque, puellis
Injiciat curam quærendi singula; quali
Sit facie, surâ quali, pede, dente, capillo:
Sic qui promittit, cives, urbem sibi curæ,
Imperium fore, & Italiam, & delubra Deorum;
Quo patre sit natus, num ignotâ matre inhonestus,
Omnes mortales curare & quærere cogit.
Tunc Syri, Damæ, aut Dionysi filius, audes
Dejicere è saxo cives, aut tradere Cadmo?

INTERPRETATIO.

laticlavio pectus operuit, statim audit, Quis est vir iste? cujus filius? Quemadmodum si quispiam eodem *quo Barrus morbo laboret, velitque censeri pulcher; qualibet pergat, desiderium puellis creabit sciscitandi singula; quali sit vultu, quali surâ, pede, dente, capillo: ita qui pollicetur curaturum se populum, civitatem, imperium, Italiam, & templa numinum; is cunctos homines cogit sollicitè percontari quo sit editus parente, an obscurus matre ignobili. Num tu filius Syri, Demetrii, vel Dionysi, audes è rupe* Tarpeiâ *præcipitare cives, aut Cadmo tradere?*

ANNOTATIONES.

Nigris medium impediit crus pellibus, &c.] Magistratum iniit, in Senatum est allectus: ac proinde jus habet utendi ocreis mollioribus nigri coloris pedem ac mediam quoque tibiam tegentibus: item latum induendi clavum. Calcei Patriciorum differebant à plebeiis. Horum crassiores; illorum tenuiores ex alutâ, seu molli & subtili corio: quales gestavere pridem reges Albanorum. Festus. Martial. lib. 2. Epigramm. 29.

Coccina non læsum pingit aluta pedem.

Isidor. lib. 19. cap. 34. ait istos nobilium calceos alto fuisse solo, cothurnis similes, ad medium crus pervenisse, quatuor corrigiis religatos & fibulis aureis vel argenteis: assutam denique desuper habuisse lunæ crescentis effigiem; seu potius literam C, quæ centenarium primùm numerum fuisse Senatorum notabat. Vide Plutarch. Quæst. Centur. Rom. Item Cœl. Rhodig. lib. 20. cap. 28. Juvenal. Sat. 7. v. 192.

Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.

28. *Latum demisit pectore clavum.*] De eâ interiori veste & tunicâ nobilibus propriâ, dixi fusè Sat. præced. v. 36.

29. *Audit continuo, &c.*] Scilicet homines novos ad dignitates evehi populus indignatur.

30. *Quo morbo Barrus.*] Mulierum amore effræni, proindeque formositatis affectatione. Sat. 4. præced. *Barrus inops.*

34. *Qui promittit cives, urbem, &c.*] Cruquius observat hîc formulam quamdam juramenti ejus qui magistratum accipit. Certè Senatoribus ac magistratibus incumbit cura urbis, civium, imperii, religionis, &c.

38. *Syri, Damæ, Dionysi.*] Nomina servorum sunt ista.

Audes dejicere è saxo cives, &c.] Tu genere libertino oriundus audes Prætoris aut Tribuni plebis officio fungi, civesque Rom. morti addicere, ac lictori tradere è rupe Tarpeiâ dejiciendos.

39. *Dejicere è saxo cives.*] Usitatum erat hoc Romæ supplicium. Vide Plin. lib. 7. cap. 44.

Tradere Cadmo.] Lictori seu carnifici notæ eo tempore crudelitatis tradere vel necandos vel torquendos.

At Novius collega gradu poſt me ſedet uno:
Namque eſt ille, pater quod erat meus. Hoc tibi Paulus
Et Meſſala videris? At hic, ſi plauſtra ducenta
Concurrantque foro tria funera, magna ſonabit,
Cornua quod vincatque tubas. Saltem tenet hoc nos,
Nunc ad me redeo libertino patre natum,
Quem rodunt omnes libertino patre natum,
Nunc, quia ſim tibi, Mœcenas, convictor; at olim
Quod mihi pareret legio Romana tribuno.
Diſſimile hoc illi eſt. Quia non ut forſit honorem
Jure mihi invideat quivis, ita te quoque amicum;
Præſertim cautum dignos aſſumere, pravâ
Ambitione procul. Felicem dicere non hoc
Me poſſum caſu, quod te ſortitus amicum:
Nulla etenim mihi te fors obtulit. optimus olim

INTERPRETATIO.

At, inquies, *Novius collega uno poſt me gradu conſidet: eſt enim ipſe quod erat parens meus. Ob id* nempe *tibi videris* eſſe *Paulus & Meſſala? Verùm hic, ſi ducenti carri treſque pompæ funebres in foro ſimul procedant, tollet vocem ingentem cornua & buccinas ſuperantem. Id ſaltem nos detinet. Jam revertor ad me parentis libertini filium, cui exprobrant univerſi originem è patre libertino, eo quod modò ſim tuus conviva*, ô *Mœcenas; quondam verò præfectus eſſem Romanæ legioni. Hoc ab illo differt. Quamvis enim dignitatem* iſtam *mihi fortaſſe merito quiſpiam invidere queat*, at *non pariter tuam amicitiam; maximè cùm dignos eligere caveas, perversâ ambitione longè* pulsâ. Ob *hoc me fortunatum appellare nequeo, quod fortuitò nactus* ſim *te amicum: nulla quippe fortuna mihi dedit te:* ſed *eximius*

ANNOTATIONES.

40. *At Novius, &c.*] Reſpondet Tullius ille, collegam ſuum uno gradu inferiorem ſe eſſe & ignobiliorem. Nempè Novius erat libertus; Tullius verò libertinus. De Nonio illo poſteà ſub finem hujus Satiræ.

41. *Hoc tibi Paulus & Meſſala videris.*] Tullio reponit Horatius: ſcilicet quod à ſervili conditione diſtas uno gradu plus quàm Novius, an ideo tibi videris eſſe perinde nobilis ac Paulus Æmilius, & Meſſala Corvinus apud Romanos illuſtriſſimi? De illo lib. 1. Od. 12. De Valerio Meſſala Corvino Aurel. Victor, &c.

42. *At hic, &c.*] Salſa ironia in ejuſmodi homines novos honoribus exornatos. Indicat Poëta Novium digniorem fuiſſe præconis munere quam Senatoria dignitate; quippe ingenti voce præditum à naturâ, non autem claris natalibus aut virtutibus.

44. *Cornua quod vincatque tubas.*] In funeribus adhiberi ſolebant cornua tubæque. Perſ. Sat. 3. v. 103. *hinc tuba, candelæ, &c.* Propert. lib. 4. Eleg. 12. ſive ult. v. 9.

Sic mæſtæ cecinere tubæ, &c.

48. *Quod mihi pareret legio Romana.*] Cùm in Bruti caſtris militarem. Vide lib. 2. Od 7.

49 *Diſſimile hoc illi eſt.*] Honoribus quiſque invidere poteſt, quos non raro indignis etiam dat fortuna: non verò amicitiæ & gratiæ apud virum ſapientem, qui non niſi dignos eligere cognoſcitur.

Virgilius, post hunc Varius, dixere quid essem.
Ut veni coram, singultim pauca locutus.
(Infans namque pudor prohibebat plura profari.)
Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano vectari rura caballo,
Sed quod eram, narro. Respondes, ut tuus est mos,
Pauca. Abeo: & revocas nono post mense: jubesque
Esse in amicorum numero. Magnum hoc ego duco,
Quod placui tibi, qui turpi secernis honestum,
Non patre præclaro, sed vitâ & pectore puro.
Atqui si vitiis mediocribus ac mea paucis
Mendosa est natura alioqui recta; (velut si
Egregio inspersos reprendas corpore nævos)
Si neque avaritiam, neque sordes, ac mala lustra
Objiciet verè quisquam mihi: purus & insons
(Ut me collaudem) si vivo, & carus amicis;
Causa fuit pater his, qui macro pauper agello
Noluit in Flavi ludum me mittere, magni
Quò pueri magnis è centurionibus orti,

INTERPRETATIO.

primò Virgilius, ac deinde Varius narraverunt quis essem. Cùm verò steti coram te, modica dixi interruptis verbis. (Nam verecundia elinguis haud sinebat plura loqui.) Non me illustris parentis filium, non equo me generoso vehi circa meos agros, sed quod eram, commemoravi. Tu pauca, ut soles, respondisti. Discedo: meque post novem menses accersis: præcipisque esse inter amicos tuos. *Illud ego magni facio quod placui tibi qui pravum à recto distinguis, non* per *nobilem patrem, sed* per *mores & animum innocentem. Verùm si mea indoles parvis ac paucis nævis maculata est de cetero proba; (quemadmodum si maculas formoso corpore effusas damnes) si nec sordidam cupiditatem, nec impura ganea ullus mihi justè exprobret: si etiam (ut me approbem) ob integritatem & innocentiam gratiosus amicis vivo; his causam præbuit meus parens, qui modico agro non dives noluit me* tamen *mittere ad scholam Flavii, ad quam pergebant clari juvenes illustrium centurio-*

ANNOTATIONES.

55. *Varius.*] De eo Sat. præced. als. *Varus.* De Quintilio Varo lib. 1. Od. 18.

59. *Satureiano.*] E Satureianis pascuis, ubi equi nutriebantur optimi. Saturum vel Satureum, quibusdam Satyreum, v. *Saturo*, hodie vicus hortis amœnus, olim oppidum in Calabriâ, ex *Servio*, secundum alios regio Tarento vicina.

72. *Flavii ludum.*] Is erat arithmeticæ, sive computandi, numerandi rationes & calculos conferendi magister & doctor famosus: ad quem instituendi mittebantur pueri ab iis qui fœnori studebant & avaritiæ. Vide Epist. ad Pison. v. 325. ubi

Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere, &c.

73. *Magnis è centurionibus orti,*] Centurio qui centum milites regit: quod additur, *magnis*, videtur significare primipilos & primorum ordinum ductores, qui ferè Tribunis dignitate pares. Sic notat Poëta cupiditatem & avaritiam primorum quorumque filios ad quæstum & sordes magis formare curantium quam ad probitatem & virtutem. At longè diversam laudabilioremque iniit viam Horatii pater ad erudiendum filium, quam-

Lævo ſuſpenſi loculos tabulamque lacerto;
Ibant octonis referentes Idibus æra.
Sed puerum eſt auſus Romam portare docendum
Artes, quas doceat quivis eques atque ſenator
Semet prognatos: veſtem ſervoſque ſequentes
In magno ut populo ſi quis vidiſſet, avitâ
Ex re præberi ſumptus mihi crederet illos.
Ipſe mihi cuſtos incorruptiſſimus omnes
Circum doctores aderat. Quid multa? pudicum,
(Qui primus virtutis honos) ſervavit ab omni
Non ſolùm facto, verùm opprobrio quoque turpi:
Nec timuit ſibi ne vitio quis verteret, olim
Si præco parvas, aut (ut fuit) ipſe coactor

INTERPRETATIO.

num filii, ſiniſtro brachio ſuſpenſum ferentes *ſacculum & tabulam; atque reportantes lucrum Iduum octonarum. Quinimo non dubitavit* me *puerum Romam ducere informandum diſciplinis, quibus filios ſuos inſtituat quilibet eques aut ſenator: adeo ut ſi quis in urbe populosâ conſideraſſet veſtimenta* mea, *& famulos comitantes*, facilè *ſibi perſuaderet impenſas iſtas mihi ſuppeditari ex avorum facultatibus. Ipſe mihi pædagogus integerrimus non diſcedebat* à me *apud præceptores quoſcunque. Uno verbo, caſtum* me *præſtitit ab omni non tantùm actione ſed & ſuſpicione infami: (qui primus decor* eſt *virtutis:) neque formidavit ne quiſpiam ipſum redargueret, ſi exiguas mercedes præco vel coactor, (qualis ipſe fuit) aliquando ſectarer.*

ANNOTATIONES

vis *macro pauper agello*, non ut illi pinguibus & opimis prædiis locupletes.

74. *Lævo ſuſpenſi loculos tabulamque lacerto.*] Centurionum filii euntes ad ludum ſeu ſcholam, ipſi ſua geſtabant, nec unus famulus aderat; præ avaritia patrum: at contrà Horatium ſequebantur ſervi portantes ipſi neceſſaria; ut ſcribet mox. *Loculos*, in quibus calculi; *tabulam*, chartas, ſcrinia, Gall. *pour apprendre à calculer, compter à la plume & aux jettons.*

75. *Octonis referentes Idibus æra.*] Sunt qui interpretentur: mercedem afferentes magiſtro ſingulis Idibus, quæ dies octo complectuntur. Verùm licet apud nos hodie ludimagiſtris merces pendatur menſtrua: at apud Romanos annuam fuiſſe docet Juvenalis Sat. 7. in fine Et Macrob. Saturnal. 1. cap. 12 *Annus à Martio incipiebat . . . . hoc menſe magiſtris exolvebant mercedes, quas completus annus deberi fecit.* Meliùs itaque intelligunt alii locum hunc de calculo & rationibus confectis: ut pueri quaſi penſum ex mandato præceptoris domi expeditum referrent, ſcripto oſtendentes in tabulâ, quantum lucri rediret ſingulis menſibus ex certâ ſummâ pecuniæ ad fœnus creditâ. Porrò quod *Idibus* ſolerent uſuræ colligi, fusè explicavi ad calcem Epod. 2. Iduum verò etymon lib. 4. Od. 11. ſtroph 4.

76. *Romam portare.*] E patriâ Venuſio minori oppido transferre Romam urbium reginam & artium omnium emporium nobile.

78. *Veſtem ſervoſque ſequentes; &c.*] Populus videns Romæ habitum comitatumque Horatii, ſanè illum credebat re familiari copiosâ, avitiſque facultatibus probè inſtructum: adeo non ullis parcebat ſumptibus pater, ut honeſtam filio & bonam daret indolem, educationem, diſciplinam, inſtitutionem.

86. *Præco, coactor.*] Præco res vænales

Mercedes

Mercedes ſequerer. Neque ego eſſem queſtus. Ob hoc nunc
Laus illi debetur, & à me gratia major.
Nil me pœniteat ſanum patris hujus: eoque
Non, ut magna dolo factum negat eſſe ſuo pars,
Quod non ingenuos habeat clarosque parentes,
Sic me defendam. Longè mea diſcrepat iſtis
Et vox & ratio. Nam ſi natura juberet
A certis annis ævum remeare peractum,
Atque alios legere ad faſtum quoſcunque parentes
Optaret ſibi quiſque; meis contentus, onuſtos
Faſcibus & ſellis nolim mihi ſumere: demens
Judicio vulgi, ſanus fortaſſe tuo; quod
Nollem onus, haud unquam ſolitus, portare moleſtum.
Nam mihi continuò major quærenda foret res;
Atque ſalutandi plures: ducendus & unus
Et comes alter: uti ne ſolus ruſve peregrève
Exirem: plures calones atque caballi

INTERPRETATIO.

Neque ego conqueſtus fuerim. Imò *hanc ob rem laudabilis eſt, pluſque illi ego debeo. Certè patris ejuſmodi ſapientem me nunquam pœniteat: adeoque me non tuebor ſicut multi, dicentes nequaquam ſuâ culpâ accidiſſe quod non ſortiti fuerint parentes liberos & illuſtres. Sermo meus atque judicium abeſt procul ab iſtis. Enimverò ſi natura imperaret denuò percurrere tempus præteritum ab annis aliquot, & alios parentes aſſumere ad oſtentationem quoſlibet quiſque vellet;* ego *meis contentus nollem accipere mihi claros faſcibus & ſellis* curulibus: *inſanus à plebe* quidem, *à te* verò *ſapiens judicandus, ni fallor; quod ferre grave onus recuſarem,* ad id *minimè aſſuetus. Nam proinde oporteret comparare majores divitias; nec non plures viſere: ac circumducere duos aſſeclas: nec* liceret *ſolum proficiſci rus aut peregrinari: nutriendi* forent *plures equi & famuli:*

ANNOTATIONES.

in auctionibus proclamabat, ac licitantibus addicebat.

Coactor.] A cogendâ ſeu redigendâ pecuniâ nominatus rerum venditarum pretium proſequebatur & colligebat: unde & collectarius aliquando appellatus. Idem etiam pecuniam publicanorum & vectigalia exigebat. Gall. *un Sergent.*

96. *Onuſtos faſcibus & ſellis.*] Quidam legunt *honeſtos.* Faſces, & ſellæ curules, inſignia magiſtratuum: ſynecdoc. pro magiſtratibus & dignitatibus. De *faſcibus* diſſerui alibi fusè. De *ſella* curuli dicam poſteà in lib. I. Epiſt. Interim ex Gell. lib. 3. cap. 18. hæc accipe: *Senatores qui curulem magiſtratum geſſiſſent, curru vehebantur in curiam, honoris gratiâ: in eo verò curru ſella erat, ſuper quam conſiderent; quæ ob eam cauſam Curulis appellata. Senatores autem majoribus honoribus nondum perfuncti, pedibus itabant in curiam: unde & pedarii nominabantur.* Alii tamen aliter de ſellæ curulis origine ſentiunt.

99. *Onus.*] Onera & incommoda nobilis conditionis & dignitates honoreſque capeſſentis gerentiſque.

101. *Salutandi plures.*] Ambiendo ſuffragia, benevolentiam captando, Magiſtratum petendo: ut moris eſt.

Ducendus & unus & comes alter, &c.] Hoc enim requirit decorum, honor, majeſtas, dignitas.

Paſcendi : ducenda petorrita. Nunc mihi curto
Ire licet mulo, vel, ſi libet, uſque Tarentum;
Mantica cui lumbos onere ulceret, atque eques armos.
Objiciet nemo ſordes mihi quas tibi, Tulli,
Cùm Tiburte viâ prætorem quinque ſequuntur
Te pueri laſanum portantes œnophorumque.
Hoc ego commodiùs, quàm tu, præclare ſenator,
Multis atque aliis vivo. Quacunque libido eſt
Incedo ſolus : percunctor quanti olus, ac far :
Fallacem circum veſpertinumque pererro

Interpretatio.

pertrahenda vehicula. Jam verò *etiam Tarentum uſque, ſi placet, decurtato poſſum vehi mulo; cui lumbos ſarcina, armos vero ſeſſor vulneret. Nullus mihi ſordidam* avaritiam *exprobrabit, ſicut tibi, Tulli, quando Tiburtinâ viâ Prætorem* te *comitantur ſervi quinque laſanum ferentes & vas vinarium.* Ob *hoc vivo beatior te, ô illuſtris Senator, aliiſque benè multis. Ambulo ſolus quacunque placet : quæro frumentum & herba quanti* væneant : *perluſtro circum fraudulentum, & forum veſpertinum fre-*

Annotationes.

104. *Petorrita.*] Petoritum eſt genus carri quatuor rotarum; ab Æolico πέτωρες, pro τέσσαρες : vel ab Oſcâ voce, *petora*, ſimiliter quatuor ſignificante. Dicitur etiam gallicum eſſe vehiculum, non abſurdè; ut Galli acceperint a Maſſilienſibus Græcâ linguâ utentibus. Sunt qui etymon ducant a Britannis & Celtis apud quos *pedar* eſt quatuor : ſed perperam. Vide Feſtum : item Agell. lib. 15. cap. 30.

Curto mulo,] Vili, turpi, cui decurtata eſt cauda. Propert. lib. 4. Eleg. 1. *curto equo.*

105. *Uſque Tarentum.*] Vel ad ultimos Italiæ fines. De Tarento, lib. 1. Od. 28. lib. 2. Od. 6. lib. 3. Od. 5.

106. *Mantica cui lumbos, &c.*] Ex Lucilio :

Mantica cantherii coſtas gravitate premebat

Ad rem Seneca Epiſt. 88. *ô quantum erat ſeculi decus, Imperatorem, triumphalem, cenſorium, & quod ſuper omnia hæc eſt, Catonem uno caballo eſſe contentum, ac ne toto quidem : partem enim ſarcinæ ab utroque latere dependentes occupabant!*

107. *Objiciet nemo ſordes mihi, quas tibi, Tulli.*] Tibi quidem Prætori ac diviti objici jure poteſt quod ſordidè vivas & parum decorè : non ita verò privato mihi. Multa enim tolerantur in privatis & plebeiis, quæ in magiſtratibus ac Patriciis minimè

108. *Tiburte viâ.*] Ante omnium oculos viâ frequenti & celebri, quæ ducit Tibur : de qua urbe lib. 1. Od. 7. & 18. lib. 2. Od. 6.

109 *Laſanum portantes.*] Inſtrumenta & vaſa quælibet viliſſima, coquendis etiam cibariis utilia : ne aut hæc aut illa aut aliud quidquam pretio comparare ſit opus in meritoriis tabernis ac diverſoriis : quod quidem præparci eſt hominis ac ſordidiſſimi. Laſanum Græcis λάσανον duo ſignificat, matulam, & lebetem : poſteriori ſanè accipiendum eſt hic ſenſu. Heſychio, Suidæ, Polluci λάσανον idem eſt quod χυτρόπους *olla pedes habens* : pariter & Schol. Ariſtoph. in Pace.

111. *Multis atque aliis*] Legunt alii, *millibus atque aliis* Rursùm alii aliter interpretantur : quidam ſic : ob hoc & alia multa commodiùs vivo, &c.

113. *Fallacem circum.*] Circum maximum, à Tarquinio Priſco ſpectaculis deſignatum, Palatium inter & Aventinum montem, tria ſtadia & amplius longum, quatuor verò jugera latum. Dionyſ. Halic. lib. 3. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 25. *Fallacem* : ubi ſortilegi ſomnio-

Sæpè forum: assisto divinis: inde domum me
Ad porri & ciceris refero lachanique catinum.
Cœna ministratur pueris tribus: & lapis albus
Pocula cum cyatho duo sustinet. Adstat echinus
Vilis, cum paterâ guttus, Campana supellex.

INTERPRETATIO.

quenter: asto ad hariolos: hinc redeo domum ad patinam porri, ac ciceris & lachani. Cœnanti porrò mihi *famulantur servi tres: lapis autem candidus portat binos scyphos cum cyatho. Adest vilis echinus, & guttus cum paterâ, supellex è Campaniâ.*

ANNOTATIONES.

rum interpretes, astrologi, circulatores, & alii fumum, ut aiunt, vendentes; aut *questûs causâ ariolantes*, ut ait Tull. 1. de divin. sub finem. Vide Juvenal. Sat. 6. v. 581. & seq.

Vespertinum forum.] Vel quod vesperi minor frequentia in foro, quàm manè; tuncque illuc conveniunt nugatores & otiosi homines ad confabulandum, & si quid novi spargendum ac ventilandum: vel ambulandi causâ, cùm adsint porticus ad id commodæ.

114. *Assisto divinis.*] Apage qui explicant, rebus divinis & sacris intersum: imò nihil ad rem. Intellige verò: animi gratiâ audio divinos & ariolos plebi incautæ verba dantes, ut in circo, sic etiam in foro.

Inde domum me.] Inde domum me recipio ad cœnam oleribus & leguminibus constantem.

115. *Lachani.*] Sic placet legere; non, ut alii, *lagani*, quod quidem placentæ genus, & ad delicias magis pertinet: at Horatii mens & sensus innuit potiùs lachanum. Nam λάχανον, *olus*, vel *beta* Atticis, pertinet ad cœnam facilem & parabilem, magisque cum *porro & cicere* convenit.

116. *Lapis albus.*] Describit apparatum non cœnæ modò suæ ac cibariorum, sed & abaci vasorumque in eo repositorum.

Lapis albus.] Mensa ex albo lapide seu marmore, quæ Delphica dicebatur, erat pro abaco: Gall. *buffet.*

117. *Pocula duo.*] Alterum vini, alterum aquæ: atque ita bina semper singulis convivis ponebantur.

117. *Cum cyatho.*] Quo vasculo haustum ex urnis vinum aut aqua in pocula infundebatur; aut etiam diluebatur ac miscebatur. Quod qui ministerium præstabat, κυαθίζειν dictus Græcis. Non omittendus hìc jocus Marcelli gravis & lepidus æquè. Cùm Syracusas obsideret, ejusque naves Archimedes sublevaret, rursumque mari illideret atque immergeret, ut depressâ puppi vel prorâ, aquæ plurimum acciperent; ludens aiebat Marcellus, Archimedem suis navibus pro cyathis uti. Plutarch. &c.

117. *Echinus.*] De hujus interpretatione vocis adhuc sub judice lis est. Quidam salinum echini marini piscis formam habens intelligunt: alii ampullam scorteam aut vitream: alii lignum cum uncinis ad reponendos calices. Nec ineptè quibusdam videtur esse pollubrum seu malluvium, id est, vas lavandis manibus, Gall. *un bassin à laver les mains*: ac proinde *guttus* ab iisdem explicatur aqualis, seu vas ad aquam affundendam.

118. *Patera.*] Ad libationes: quas quidem religiosi veteres in epulis nunquam omittebant. Diis nimirum offerebant in paterâ seu vinum seu primitias ciborum: atque his vesci religioni ducebant. Unde Cic. 2. de Finib. n. 22. *Atqui reperiemus*, inquit, *asotos primùm ita non religiosos, ut edant de patellâ.*

Guttus.] Vas ita dictum quod guttatim fundat & minutatim. Varro 4. de Ling. Latin. Gell. lib. 17. cap. 8. &c. Non absurdi quidam volunt guttum illum ad uncturam sive unctionem epularem adfuisse: id est ad oleum, acetum, similemque liquorem, aut aliud condimentum quodlibet *patinis irrorandum*, ut loquitur Persius, Satirâ 6.

Deinde eo dormitum, non ſollicitus, mihi quod cras
Surgendum ſit manè, obeundus Marſya, qui ſe
Vultum ferre negat Noviorum poſſe minoris.
Ad quartam jaceo. Poſt hanc vagor: aut ego lecto
Aut ſcripto, quod me tacitum juvet. Ungor olivo,
Non quo fraudatis immundus Natta lucernis.

INTERPRETATIO.

Poſteà vado cubitum, minime anxius quod die *craſtinâ ſurgendum ſit diluculo, viſendusque Marſyas, qui aſſerit intolerabilem ſibi eſſe conſpectum junioris Noviorum. Decumbo* uſque *ad* horam *decimam. Deinde prodeo* foras: *vel lectito aut ſcriptito quod ſilentem me recreet. Ungor oleo, non quo impurus Natta lychnos defraudans.*

ANNOTATIONES.

Suum verò ſit cuique judicium, ego dicam quod ſentio: movet me quod Poeta jungat *cum paterâ guttum*: ſicque videatur indicare guttum libando vino deſtinatum. Quocirca malim *echinum* ſupra interpretari ſalinum, aut vas aliud quodvis, etiam malluvium, ſi lubet: at *guttus* nequaquam ſit aqualis, ſeu vas aquam abluendis manibus affundens.

Campana ſupellex.] Iſta porrò vaſa fictilia ſunt, ex iis quæ in Campaniâ fiunt ex argillâ.

120. Obeundus Marſya.] Sive ad vadimonium, nec enim litigare aveo: ſive ad ſumendam à fœneratoribus pecuniam, aut ſolvendas uſuras: nam ab his abhorreo. In primâ fori parte erat pro roſtris Marſyæ ſtatua, ad litigatorum terrorem poſita: ad quam vadimonia ſiſtebantur: conveniebant etiam cauſidici, aliique negotia tractantes & componentes: nec non ibidem ſedebant fœneratores. Porrò Marſyam norunt omnes fuiſſe Phrygium tibicinem; quem ab Apolline, quod temerè cum eo contendiſſet, excoriatum fabulantur. Satyrum fuiſſe ſcribit Ovidius, Metam. 6. cap. 5. Vide Cœl. Rhodig. lib. 28. cap. 12.

Qui ſe vultum ferre negat Noviorum poſſe minoris.] Quod illa ſtatua Marſyæ ſublata erat manu, ſatyrice & ſarcaſticè noſter interpretatur Marſyam averſari, velut indignabundum quod Novius libertus inter judices & ſenatores allectus eſſet; &, quod pejus, turpi fœnerandi ſtudio totus incumberet: unde geſtu oſtendat abhorrere ſe ab iſtis ſordibus, & ab ejus aſpectu.

121. Noviorum minoris.] Novii fratres erant duo, quorum natu minor ad Marſyæ ſtatuam quotidie ſedebat. De illo ſuprà, v. 40.

1.2. Ad quartam jaceo.] In cubili jaceo ad horam uſque decimam matutinam: quod non ſemel jam explanavi.

Aut ego lecto aut ſcritto.] Si foras non prodeo, poſtquàm è lecto exilui, operam do lectioni vel ſcriptioni. Valeat Theod. Marcilius, qui pertinaciter hîc è nominibus facta verba ab interpretibus indignatur, vultque ablativos eſſe abſolutè poſitos; ut ſit ſenſus; aut ego poſtquam legi aut ſcripſi quod tacitum me juvet, ungor olivo: &c. prior certè præpollet explicandi ratio, ut *lecto* pro *lectito*, *ſcripto* pro *ſcriptito* dixerit Horatius.

124. Non quo fraudatis, &c.] Ungor olivo optimo, non lucernario laternario ac fœtente, adeoque fraudatis quaſi lucernis detracto: ut facit *Natta* per ſordidam ac turpem avaritiam. Pari ſenſu Juvenalis ſcripſit Sat. 5. v. 87. *qui pallidus offertur miſero tibi caulis olebit laternam.*

Natta.] Quidam legunt *Nacca*. De ſordido iſto homine, & noſter alibi, & Juvenalis Sat. 8. v. 95. & Perſius Sat. 3. v. 31.

Non pudet ad morem diſcincti vivere Natta?

Ast ubi me fessum sol acrior ire lavatum
Admonuit, fugio rabiosi tempora signi.
Pransus non avidè, quantum interpellet inani
Ventre diem durare, domesticus otior. Hæc est
Vita solutorum miserâ ambitione gravique.
His me consolor, victurus suavius, ac si
Quæstor, pater atque meus, patruusque fuissent.

INTERPRETATIO.

Cùm verò sol ardentior fatigatum me monet intre balnea, evito sideris rabidi tempus. Modicum prandeo quantum impediat vacuo esse ventre per *diem* integram: *domi* resideo *otiosus. Hæc vita est carentium infelici & molestâ ambitione. Istis me sublevo; vivamque fortunatior quàm si quæstor fuisset meus pater, avus, atque patruus.*

ANNOTATIONES.

125. *Ast ubi me fessum sol acrior, &c.*] Æstivo tempore, ac diebus Canicularibus. Minus sapiunt qui intelligunt solem meridianum cujusque diei. Nam qui modicè curare se cuticulam prædicat, longè abest ut innuat quotidie se balneis uti: quod certè luxuriem & delicias oleret.

126. *Rabiosi tempora signi.*] Tunc sublevo me, & mitigo ardores Caniculæ: de quâ lib. 1. Od. 17. lib. 3. Od. 13. Pers. Sat. 3. initio,

insana Canicula messes
Jam dudum coquit: & patulâ pecus omne sub ulmo est.

127. *Pransus non avidè.* Antiqui nimirum haud bis in die epulabantur: modico verò circa meridiem sumpto cibo, vesperi cœnabant: atque ita negotiis ac laboribus diem impendebant, noctem verò curandis corporibus. Domitianus tamen refertur lautè prandisse, parcè autem cœnitasse: ut apud nos modò plerique facere amant; ita suadente medicinâ & sanitatis ratione.

128. *Domesticus otior.*] Otio liberali vaco, non inerti & ignavo.

SATIRA VII.

Rixam Rupilii cum Græculo Persio describit.

PROSCRIPTI Regis Rupilî pus atque venenum

INTERPRETATIO.

CVNCTIS *puto cognitum esse lippis ac tonsoribus, quâ ratione Persius*

ANNOTATIONES.

1. *Proscripti, &c.*] Superiore Satirâ refutavit Horatius obtrectatores & malevolos quosdam libertinum genus ipsi objicientes tùm nempè cùm & Augusto reconciliatus & Mœcenati gratiosus esset: at longè anteà idem ei probrum fuerat ingestum. Scilicet cùm Tribunus militum esset, cum ipso pariter in exercitu Bruti militabat Rupilius, in eumque illud convicii effutierat. Itaque noster oportuno tempore se ultus est, datâ occasione litis, quæ isti Rupilio cum Græculo quodam nomine Persio inciderat.

Proscripti Regis, &c.] Rupilius cogno-

Ibrida quo pacto sit Persius ultus, opinor
Omnibus & lippis notum & tonsoribus esse.
Persius hic permagna negotia dives habebat
Clazomenis, etiam lites cum Rege molestas;
Durus homo, atque odio qui possit vincere Regem;
Confidens tumidusque; adeo sermonis amari,
Sisennas, Barros ut equis præcurreret albis.
Ad Regem redeo. Postquam nihil inter utrumque

INTERPRETATIO.

ibrida vindicarit pus aut virus Rupilii Regis proscripti. Persius iste ingentia habebat negotia Clazomenis, necnon graves rixas cum Rege; homo pervicax & qui molestiâ vincere posset Regem; arrogans & superbus; denique *tam acerbâ dicacitate ut Sisennas Barrosque albis equis anteverteret. Redeo ad Regem. Cùm nulla utrique concordia* esset,

ANNOTATIONES.

mento Rex in urbe præturam gerens, ab Augusto Triumviro proscriptus ad Bruti castra confugit.

Pus atque venenum.] Maledicentiam linguæ virulentæ. Lucil.

Luciu' marcebat febris, senium, vomitus, pus.

2. *Ibrida.*] Perperam alii *hybrida* scribunt, frustra & deducunt ab ὕβρις vel ὑβριστὴς sive ὑβριδὴς, ut significetur conviciator, petulcus & contumeliosus. Benè viderunt eruditi *Ibrida* scribendum, ut notetur Persius Asiatico patre ortus matre autem Romanâ. Nam antiqui spurios item diverso genere procreatos dicebant umbros, imbros, indeque ibros & ibridas. Sic ibridæ canes lycisca. Isidor. lib. 12. cap. 1. *in animantibus*, inquit, *bigenera dicuntur quæ ex diversis nascuntur, ut mulus ex equâ & asino, burdo ex equo & asina, ibrida ex apris & porcis, &c.* Plin. lib. 8, cap. 49. *è musmonibus & ovibus natos prisci umbros vocarunt.* & cap. 53. *semifera animalia antiqui vocabant ibridas, ad homines quoque, ut in C. Antonium Ciceronis in consulatu collegam, appellatione translatâ.* Ita apud Valer. Maxim. lib. 8. cap. 6. *Q. Varius propter obscurum jus civitatis ibrida cognominatus, &c.* natus nimirùm Hispano patre, matre Veronensi.

3. *Lippis notum & tonsoribus.*] Proverbialis dictio. Lippi quod raro foras prodeunt vix lucem ferentes, hinc curiosè percontantur ab invisentibus quid sit novi per urbem: tonstrinæ verò, in quas multi conveniunt otiosi & loquaces, sunt proinde rumorum & confabulationum officinæ. Huc referri potest quod Theophrastus ait: τὰ κουρεῖα ἄοινα συμπόσια, *tonstrinæ compotationes sine vino.*

5. *Clazomenis.*] Urbs ista minoris Asiæ in Ioniâ, ad oram maris Ægæi inter Smyrnam & Chium; priùs dicta Gryne, unde Apollo Grynæus: Anaxagoræ patria fuit.

8. *Sisennas, Barros.*] Homines famosos dicacitate, conviciis, linguæ petulantiâ. De *Barris* anteà. Sisenna cognomen erat Aproniorum & Corneliorum. Dio lib. 54. meminit Cornelii Sisennæ, qui de uxoris vitâ in Senatu reprehensus ausus fuerit dicere, se illam sciente & suadente Augusto duxisse; atque ita Principis cum eâ consuetudinem, quam nuptiis celatam vellet, apertè & falsè notaverit.

Equis præcurreret albis.] Figurata locutio inde nata quod equi albi credantur velocissimi. Plaut. Asin.

Si huic occasioni se tempus subterduxerit,
Nunquam edepol quadrigis albis indipiscet postea.

Convenit; (hoc etenim sunt omnes jure molesti,
Quo fortes, quibus adversum bellum incidit. Inter
Hectora Priamiden animosum atque inter Achillem
Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors:
Non aliam ob causam, nisi quod virtus in utroque
Summa fuit. Duo si discordia vexet inertes,
Aut si disparibus bellum incidat, ut Diomedi
Cum Lycio Glauco; discedat pigrior, ultrò
Muneribus missis) Bruto prætore tenente
Ditem Asiam, Rupilî & Persî par pugnat, uti non
Compositus melius cum Bitho Bacchius. In jus
Acres procurrunt; magnum spectaculum uterque.
Persius exponit causam: ridetur ab omni
Conventu: laudat Brutum, laudatque cohortem.
Solem Asiæ Brutum appellat, stellasque salubres
Appellat comites, excepto Rege: Canem illum,

INTERPRETATIO.

(*nam molesti omnes eodem sunt animo, quo strenui quibus contraria pugna contigit.* Sic *inter Hectorem Priami filium & fortem Achillem odium extitit implacabile, quod sola mors tandem dirimeret: haud aliâ de causâ quàm quod ambobus summa virtus inerat.* At *si contentio fuerit duobus ignavis, vel certamen contingat imparibus, putà Diomedi cum Glauco Lycio; inertior cedat, datis sponte muneribus*) *dum Prætor Brutus ageret in opimâ Asiâ, dimicavit par Rupilii atque Persii,* adeo *ut non convenientius sit commissus Bacchius cum Bitho. Ad judicium ardentes properant: ambo spectaculum ingens. Persius rem explicat: cœtus universus cachinnos tollit: laudat* ille *Brutum, laudat comites. Brutum vocat Asiæ solem, comites verò salutaria sidera nuncupat, dempto Rege: hunc* enim *accessisse* velut *Cani-*

ANNOTATIONES.

10. *Hoc etenim sunt omnes jure molesti, &c.*] Ut fortes sic & molesti nunquam cedere volunt: illud est eorum ingenium & velut jus quoddam à naturâ comparatum. lib. 1. Od. 6. *gravem Pelidæ stomachum cedere nescii.*

13. *Ultima divideret mors.*] Ira enim non senescit nisi per mortem, ut ait Sophocles: θυμοῦ γῆρας οὐδὲν ἄλλο ἐστὶ πλὴν θανεῖν.

16 *Diomedi cum Lycio Glauco, &c.*] Ex Iliad. 6. ubi Jupiter dicitur Glauco mentem ademisse, indeque Glaucus arma aurea sua cum Diomedi æreis permutasse. De *Diomede* suprà Sat. 5. Glaucus Lyciorum dux ad auxilium Troianorum venit: erat præterea nepos Bellerophontis, qui Jobati Lyciæ regis gener & regni hæres fuit.

18. *Bruto Prætore tenente ditem Asiam.*] Ne accipe, lector, Asiæ Prætorem Brutum: imò tunc Romæ Prætor erat Brutus: in Asiam verò se contulerat ad contrahenda adversùs Augustum auxilia: ibique permulta gessit laude digna.

19. *Ditem Asiam.*] Cic. pro lege Maniliâ: *Asia tam opima est & fertilis, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat.*

20. *Cum Bitho Bacchius.*] Par gladiatorum insigne erant Bithus & Bacchius. Sueton. Octav. Erasm. adag.

25. *Canem illum, &c.*] Alios Bruti comites stellas quasi salutares venisse, at Rupilium fatale sidus ac veluti Caniculam. De hac Virgil. Æn. 10. *Sirius ardor:*

Invisum agricolis sidus, venisse: ruebat
Flumen ut hibernum, fertur quo rara securis.
Tum Prænestinus salso multumque fluenti
Expressa arbusto regerit convicia; durus
Vindemiator & invictus, cui sæpè viator
Cessisset, magnâ compellans voce cucullum.

INTERPRETATIO.

culam, astrum agricolis infestum: fluebat velut amnis hyeme, ad quem securis infrequenter accedit. Tunc Præneste natus illi *mordaci & valde copioso dicteria retorquet* ex *arbustivâ* vite *deprompta, vinitor acer ac vinci nescius, cui frequenter viator cessisset grandi voce appellans cuculum.*

ANNOTATIONES.

Ille sitim morbosque ferens mortalibus agris
Nascitur, & lævo contristat lumine cælum.

Vide, si vacat, annot. ad Od. 17. lib. 1. & Od. 13. lib. 3.

26. Ruebat flumen ut hibernum.] Persii oratio fluebat rapidè torrentis instar, aut fluvii nivibus hyemalibus intumescentis & exundantis. Vide lib. 4. Od. 2.

Fertur quo rara securis.] Ad cujus fluminis ripam rarò venit frondator cum securi quâ ligna cædat; seu quod ipse metuit ne exundante fluvio abripiatur, seu quod adsitæ arbores impetu decurrentium aquarum totæ eradicantur & auferuntur.

28. Prænestinus.] Rupilius Rex oriundus Præneste. Hæc Latii civitas Româ distat 21 mill. pass. Ortum versus: hod. *Palestrina.* Condita fertur & nomen sortita à Prænesto Ulyssis & Circes filio.

Salso multumque fluenti.] Malè quidam hæc jungunt cum sequenti voce *arbusto:* quæ certè referenda sunt ad Persium, de quo antè. Heinsius asseveranter legendum contendit, *mustoque fluenti*, ut respondeat sequenti vocabulo *vindemiator.* Sed conjectura hæc audacior sanè est: & quicquid dicat, de eâ lectione dubitabimus.

29. Expressa arbusto regerit convicia.] Velut durus vindemiator in viatorem dicteriis lacessentem scommata regerit ex arbusto suo: ita Rupilius acerba convicia reddidit Persio magnâ linguæ volubilitate & petulantiâ contumelias ingerenti.

Arbusto.] Id est, vite arbori innixâ: de quâ Plin. lib. 17. cap. 23. ubi scribit, *nobilia vina nonnisi in arbustis gigni, & in his quoque laudatiora summis, sicut uberiora imis: adeo excelsitate proficitur, &c.* Columell. lib. 4. *vites*, inquit, *maximè gaudent arboribus . . . . . hoc genus vitium arbustivum vocamus.*

30. Vindemiator.] Observa, lector, vocem istam esse hic quatuor syllabarum, atque in unam coire i & a, ut metri constet ratio.

Cui sæpe viator, &c.] Solebant prætereuntes cum vindemiatoribus seu vineam putantibus, item cum frondatoribus certare conviciis. Auson. in Mosella:

inde viator
Riparum subjecta terens, hinc navita labens
Probra canunt seris cultoribus.

31. Magna compellans voce cucullum.] Stolidum, fatuum, desidem & pigrum, instar cuculi: vel quod vinitores putationem & culturam vineæ donec cuculi vox audiatur, seriùs tardantes viator deridebat cuculi exprimens cantum. Plin. lib 18. cap. 26. *Putationem æquinoctio peractam habeto.* Et postea: *Sic ferè in 6. Id. Maii . . . . . quo temporis intervallo, 15 diebus primis agricolæ rapienda sunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium non suffecerit, cum sciat inde natam exprobrationem fœdam putantium vites per imitationem cantûs alitis temporarii quem cuculum vocant. Dedecus enim habetur opprobriumque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehendi, ut ob id petulantiæ sales*

At

At Græcus, postquam est Italo perfusus aceto,
Persius exclamat: Per magnos, Brute, Deos te
Oro, qui reges consueris tollere, cur non
Hunc Regem jugulas? operum hoc, mihi crede, tuorum est.

INTERPRETATIO.

Tum Græculus Persius, posteaquam salibus Italicis aspersus fuit, exclamat: O Brute, per magnos te Deos obsecro, qui reges exterminare solitus es, quare non istum Regem tollis? Hoc, mihi crede, unum *est è tuis facinoribus.*

ANNOTATIONES.

etiam cum primo vere ludantur.

Cucullum.] Vel potiùs *cuculus*, mediâ productâ, κοκκυξ, avis verna, à voce, quam sæpiùs ingeminat, appellata. Unde & κόκκυγας Græci vocant homines molestos, eadem sæpiùs insulsè repetendo caput obtundentes. Plin. lib. 10. cap. 9. *procedit vere coccyx, occultatur Caniculæ ortu: semperque parit in alienis nidis, maxime palumbium, majori ex parte singula ova, quod nulla alia avis; raro bina. Causa subjiciendi pullos, quod sciat se invisam cunctis avibus. Nam minutas quoque infestat. Ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, nisi fefellerit. Quare nullum facit nidum, alioquin trepidum animal, ... pullus avidus ex natura præripit cibos reliquis pullis. Itaque pinguescit, & nitidus in se nutricem convertit. Illa gaudet ejus specie, miraturque seipsam quod talem pepererit: suos comparatione ejus damnat ut alienos, absumique etiam se inspectante patitur, donec corripiat ipsam quoque jam volandi potens*: ex genere accipitrum, quanquam *nec aduncis unguibus nec capite similis illis, nec alio colore ac rictu*, seu aspectu, *quàm columbi.*

32. Italo perfusus aceto.] Italicâ dicacitate Rupilii: *mordaci lotus aceto*, ut ait Pers. Sat. 5. v. 86. Plaut.

Ecquid habet is homo aceti in pectore?

33. Exclamat.] Erumpente irâ tandem, quam exstimularat *homo acidæ linguæ*, ut loquitur Seneca, Controv.

34. Qui reges consueris tollere.] Tarquinios olim quidem majores tui, putà Jun. Brutus: tu verò deinde ipse Jul. Cæsarem.

35. Hunc Regem.] Ludus in vocabulo.

Operum hoc, mihi crede, tuorum est.] Et hoc te dignum est opus, ut jugules ac tollas molestum & indignum hunc vitâ hominem.

SATIRA VIII.

Priapum inducit Canidiæ & Saganæ veneficia describentem ac detestantem.

OLIM truncus eram ficulnus, inutile lignum:

INTERPRETATIO.

ERAM anteà stipes ficulnus, lignum iners:

ANNOTATIONES.

1. Olim, &c.] Prosopopoeia est lepida prorsus & faceta, quâ Horatius evulgat illud Canidiæ veneficium, de quo in Epod. ult. ubi Canidia:

Cùm faber incertus scamnum faceretne Priapum,
Maluit esse Deum. Deus inde ego, furum aviumque
Maxima formido. Nam fures dextra coërcet.
* * * * * *
Ast importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetatque novis considere in hortis,
Huc priùs angustis ejecta cadavera cellis

INTERPRETATIO.

quando artifex dubius an *scamnum fabricaret, an Priapum, maluit fieri Deum. Exinde ego Deus* extiti, *ingens terror prædonum atque volucrum. Etenim dextra* mea *arcet prædones* * * * * * * * * * *at arundo in summo capite infixa deterret aves molestas, ac prohibet consistere in hortis recentibus. Antea conservus cadavera cellis arctis ejecta loca-*

ANNOTATIONES.

Et Esquilini Pontifex veneficii, &c. Porrò mirè hîc Deastrorum vanitas & falsitas suggillatur. Unde S. Hieronym. lib. 12. in Isai. cap. 44. sub finem ita scribit: *Flaccus in satirâ, deridens simulacra gentium, ait;* Olim truncus eram, &c.

Truncus eram.] Sic Propert. lib. 4. Eleg. 2. Vertumnus de se dicit:

Stipes acernus eram properanti falce dolatus,
Ante Numam gratâ pauper in urbe Deus.

Truncus ficulnus.] Truncus fici arboris.

Inutile lignum.] Minimè apta ad opus materia, ob fragilitatem. Quo etiam referri potest, quod sub finem hujus satiræ dicitur, *diffissa nate.* Vel *inutile*, id est, nondum dolatum, nondum in effigiem aliudve opus effictum & formatum.

2. *Priapum.*] Is Bacchi & Veneris filius hortis præesse velut custos credebatur. Diodor. Sic. lib. 5. cap. 1. mox citand. Ejus statua rudis & informis ponebatur: unde ex ficu ut plurimum fiebat, quod lignum fragile & ad alia opera artificiosè fingenda ineptum. Aliam alii rationem afferunt, quod ficus admodum fertilis, Priapus verò fœcunditatem designet: teste Plutarcho de Iside & Osir.

4. *Fures dextra coërcet.*] Diodor. Sic. cit. *Priapus non solum in urbium templis, sed & in agrestibus quoque locis tanquam vinearum atque hortorum custos colitur, fructuum fures castigans.* Hinc falcem ligneam tenens fingebatur, quasi fures illâ confossurus, seu prostraturus. Columell. de hortorum cultu, ita de Priapo:

. . . . Sed truncum forte dolatum
Arboris antiquæ, numen venerare Ithyphalli,
* * * *medio qui semper in horto,*
* * *prædoni falce minatur.*

Virgil. Georg. 4. v. 110.

Et custos furum atque avium cum falce salignâ,
Hellespontiaci servet tutela Priapi.

6. *In vertice arundo terret fixa.*] Hoc avibus terriculamentum poni solebat. Tibullo ascriptum Epigramma sic habet:

Placet Priape, qui sub arboris comâ
Soles sacrum revincte pampino caput
Ruber sedere * *sæpe floribus novis*
Tuas sine arte deligavimus comas.

7. *Novis in hortis.*] Quos nuper in Esquiliis Mœcenas instituit, ob salubrem ejus loci aërem, ut dicetur posteà.

8. *Huc priùs, &c.*] Ubi modò stat Priapus, in hortis scilicet istis novis, ibi antea sepulcretum erat. In hunc ipsum locum plebeiorum cadavera portabantur humanda.

Angustis ejecta, &c.] Adverte singulas voces ad contemptum facientes.

Ejecta cellis angustis cadavera.] Non atriis aulisve magnis elata cum honore ad sepulturam, more divitum. *Cellæ* enim dicuntur mansiunculæ præsertim servorum.

Conſervus vili portanda locabat in arcâ.
Hoc miſeræ plebi ſtabat commune ſepulcrum,
Pantolabo ſcurræ, Nomentanoque nepoti.
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat: heredes monumentum ne ſequeretur.
Nunc licet Eſquiliis habitare ſalubribus, atque

INTERPRETATIO.

bat iſtuc efferenda in vili ſandapilâ. Hoc erat commune plebeculæ ſepulcrum, Pantolabo ſannioni, & Nomentano patrimonii diſſipatori. Iſtic cippus aſſignabat agri *pedes millenos in latitudinem, trecentos* verò *in longitudinem*, vetabatque, *ne ſepulcrum ad heredes pertineret. Jam verò licet habitare in Eſquiliis*

ANNOTATIONES.

9. *Conſervus portanda locabat.*] Viles & abjectos vilis abjectuſque veſpillo ſepeliebat. Nam veſpillones, inquit Feſtus, appellantur, qui veſpertino tempore operam locant iis humo condendis, qui funebri pompâ duci propter inopiam nequeunt. At contra divitum funeri curando advocatur libitinarius. Hic verò ſubminiſtros adhibet pollinctores, ſandapilarios, veſpillones.

In arcâ vili.] Non in feretro exornato, ut divites ſolent, ſed in brevi loculo, ſeu communi ſandapilâ, quam Martialis vocat *Orcinianam ſpondam*, quâ egenorum itemque damnatorum cadavera portabantur à ſandapilariis. Juvenal. Sat. 3. v. 32.

Conducere . . . portandum ad buſta cadaver.

10. *Hoc miſeræ plebi, &c.*] Eſquilina regio ſepulcris ſervorum atque miſerorum dedicata erat: inquit vet. Comment.

11. *Pantolabo ſcurræ.*] Aptum nomen ſcurræ, qui dilapidatis facultatibus egens mutuam à pluribus pecuniam accipiebat. Itaque Mallius ille *Pantalobus* ſepulcro pauperum & miſerorum infertur, ſicut & Caſſius *Nomentanus* patrimonii decoctor inſignis.

12. *Mille pedes in fronte, &c.*] Datus olim fuerat locus ille ad ſepulturam plebeiorum, continens *mille pedes, &c.* Quod quidem agri ſpatium heredibus detractum erat. Et hæc cippo inſcripta notabantur ex more. Erat enim *cippus* in agro erectus lapis ſeu limes, in quo deſignabatur certa pars agri excepta & ex teſtamento data legataque plebi, vel alicui privato.

Mille pedes in fronte, &c.] Juxta vias erant ſepulcra. Ergo ſepulcri frons eſt latitudo, at longitudo in agrum quaquà verſùs intelligenda. Ita vetus Inſcriptio. IN FRONTE LAT. PED. XX. IN AGR. LONG. PED. XX. &c. Valeant qui geographicè longitudinem hîc accipiunt in majori diſtantiâ. Nec enim id locum habet niſi in Geographicis. Ptolem. lib. 1. cap. 6.

13. *Heredes monumentum, &c.*] In cippo ſcribi & notari ſolebant literæ iſtæ: H. M. H. N. S. Hoc monumentum heredes non ſequitur. Federic. Cerutus Veronenſis ſic interpretatur locum hunc, luculenter quidem: hic in Eſquiliis extabat cippus his notatus literis: ab eâ parte, quæ publicam viam attingit, mille pedes agri ad ſepulturam plebis tribuuntor: ab eâ verò parte, quæ conjunctos agros ſpectat, pedes trecenti. Hac Inſcriptione: HERES HUNC SIBI LOCUM SEPULTURÆ NE VINDICET.

14. *Nunc licet Eſquiliis, &c.*] Nunc verò ſepulcreti amotâ fœditate per Mœcenatem, jam licet frui Eſquiliarum ſalubri aëre; licet hîc habitare, quin & deambulare in amœnis hortis, ubi priùs arida mortuorum oſſa triſtem aſpectum dabant.

Eſquiliis.] Hæc urbis Romæ regio, Epod. 5. & ult.

Salubribus.] Illuc propterea, & ad hortos Mœcenatianos in Eſquiliis ſecedebant Tiberius ad quietem, Auguſtus

Aggere in aprico ſpatiari, quo modo triſtes
Albis informem ſpectabant oſſibus agrum.
Cùm mihi non tantùm fureſque feræque ſuetæ
Hunc vexare locum, curæ ſunt atque labori,
Quantum carminibus quæ verſant atque venenis
Humanos animos. Has nullo perdere poſſum
Nec prohibere modo, ſimul ac vaga luna decorum
Protulit os, quin oſſa legant herbaſque nocentes.
Vidi egomet nigrâ ſuccinctam vadere pallâ
Canidiam, pedibus nudis, paſſoque capillo,
Cum Saganâ majore ululantem. Pallor utraſque
Fecerat horrendas aſpectu. Scalpere terram
Unguibus, & pullam divellere mordicus agnam
Cœperunt. Cruor in foſſam confuſus, ut inde

INTERPRETATIO.

ſalubribus, & ambulare in colle aprico, ubi nuper mœſti cernebant agrum albis oſſibus deformem. Quanquam non tam me angunt & vexant prædones ac feræ agrum iſtum infeſtare ſolitæ, quàm mulieres, *quæ humanas mentes infle ctunt incantamentis & veneficiis. Has nullâ ratione poſſum abigere, aut prohibere quominus colligant oſſa & herbas noxias, ſtatim atque luna currens pulcrum oſtendit vultum. Ego ipſe conſpexi Canidiam atrâ veſte ſuccinctam incedere nudis pedibus, crinibus ſolutis, ejulantem cum Saganâ ſeniore. Pallor ambas fecerat viſu terribiles. Humum cœperunt unguibus effodere, moxque diſcerpere dentibus oviculam nigram. Cruor in ſcrobem effuſus* eſt, *ut hinc*

ANNOTATIONES.

verò æger ad valetudinem procurandam. Sueton.

17. *Cùm mihi non tantùm.*] In hortis quidem ſedeo amœnitate cœlique temperie pergratis, inquit Priapus: at id mihi moleſtum, quod veneficas inde exterminare nequeo ſepulcra frequentare aſſuetas. Fures aveſque facilè abigo, at non ita improbas anus iſtas.

Fureſque, &c.] Hi ventitabant illuc ad exquiſitos fructus ſurripiendos: *feræ* autem ad projecta ſupplicio affectorum cadavera olim venire aſſuetæ inde vix abſterrebantur; ſemperque ad locum notum, cupitamque prædam recurrebant.

20. *Has.*] Veneficas, Canidiam, Saganam.

21. *Simul ac vaga luna, &c.*] Decorem ſuum oſtentat luna dum plena eſt: & hoc præſertim tempus ad perpetranda veneficia aſſumunt. Vide Epod. 5. & ult.

22. *Oſſa legant.*] Paulus Juriſconſultus: *qui è ſepulcro corpora extraxerint, vel oſſa eruerint, humilioris quidem fortunæ ſummo ſupplicio afficiuntur: honeſtiores autem in inſulam deportantur: aliàs aut relegantur, aut ad metalla damnantur.* Vide Epod. ult. ſub finem.

Herbaſque nocentes] E ſepulcris natas, quaſi ſacras Diis manibus, proindeque veneficiis idoneas. Mentâ præ cæteris herbis utebantur. Hæc enim dicitur pellex fuiſſe Plutonis, à Proſerpinâ demum concerpta, & in herbam ſui nominis transformata. Porrò notandum Mœcenatis hortis non totas Eſquilias occupatas; ſuperfuiſſe verò illic aliquot ſepulcra.

25. *Cum Saganâ majore.*] Hæc Sagana liberta fuit Pomponii Senatoris, qui à Triumviris proſcriptus eſt: habuit verò ſororem natu minorem ſe. Ita vetus Commentator.

28. *Ut inde Manes elicerent.*] Cruor

Manes elicerent, animas reſponſa daturas.
Lanea & effigies erat, altera cerea. Major
Lanea, quæ pœnis compeſceret inferiorem.
Cerea ſuppliciter ſtabat, ſervilibus, utque
Jam peritura modis. Hecaten vocat altera, ſævam
Altera Tiſiphonem. Serpentes atque videres
Infernas errare canes: Lunamque rubentem,
Ne foret his teſtis, poſt magna latere ſepulcra.

INTERPRETATIO.

umbras evocarent, animas reſponſa reddituras. Porrò *aderat imago lanea, & altera cerea. Grandior lanea, quæ minorem* ceream *plecteret. Cerea ſupp ex procumbebat, ſervili ratione, ac velut mox interitura.* Veneficarum *altera inclamat Hecaten, altera diram Tiſiphonem. Tùm aſpiceres currere angues, & canes Stygios: lunam verò erubeſcentem ſe abſcondere poſt majora monumenta, ne teſtis adeſſet iſtis* ſceleribus.

ANNOTATIONES.

re ſcilicet ebibendo gaudentes. Sic veteribus creditum.

29. *Animas reſponſa daturas.*] Necromantia eſt, quâ magi futura per mortuos aut mortuorum umbras rimantur. Vide Epod. ult. in fine ibique annot. lib. 1. Reg. cap. 28. Saül rex per Pythoniſſam ſuſcitat impiè animam Samuelis Prophetæ: ab eoque diſcit ſuam ſuorumque perniciem proximè futuram. *ſtatimque Saül cecidit porrectus in terram: extimuerat enim verba Samuëlis, &c.*

30. *Lanea & effigies erat, &c.*] Erant ibi effigies duæ, una lanea, altera cerea. Hanc minorem altera major affligebat, vexabat, verberabat, perdere volebat. Nam & ſic cum cruciatu homines enecant veneficæ. Unde Ovid. Epiſt. Hypſipylæ:

Per tumulos errat paſſis diſcincta capillis,
Certaque de trepidis colligit oſſa rogis.
Devovet abſentes, ſimulacraque cerea fingit,
Et miſerum tenues in jecur urget acus.

32. *Cerea ſuppliciter ſtabat.*] Hæc repræſentans eum quem perditum ibant & cupiebant. At laneum ſimulacrum referebat carum veneficis illis caput, quod alterius ſagæ incantamentis liberare & exſolvere contendebant.

33. *Hecaten vocat altera.*] Canidia invocat Proſerpinam umbrarum dominam, ſacrorum magicorum præſidem: dictam *Hecaten*, ſeu quod victimis centum placaretur, ſeu quod annos centum errare faciat inſepultos. Ita Servius. Alii, quod centum, id eſt, varias habeat virtutes & poteſtates. Nam & idcircò *tergemina Hecate* vocatur à Virgilio Æneid. 4. Eſt nempè Luna in cœlo, Diana in terris, Proſerpina in inferis. Alii etiam aliter, quod Hecatos dicatur Apollo, hinc ejus ſoror Hecate appellatur, inquiunt, ab ἑκὰς *longè*, quaſi radios eminùs ad nos vibrans.

34. *Altera Tiſiphonem.*] Sagana vocat Tiſiphonem unam è Furiis, à plectendis cædibus ita nominatam.

Serpentes atque videres infernas errare canes.] Canes infernæ adventantem Proſerpinam præcurrendo annuntiabant; ſerpentes autem Tiſiphonem. Deas enim illas ejuſmodi aſſeclæ nunquam non comitantur. Furiarum capillos ſerpentibus implexos, manuſque pariter armatas finxere.

35. *Lunamque rubentem.*] Pudore ſuffuſam, & abhorrentem à talibus flagitiis veneficiiſque.

36. *Poſt magna latere ſepulcra.*] Hinc patet, quod antè jam annotavi, ad Eſquilias & hortos Mœcenatis, propè extitiſſe quæpiam adhuc monumenta, quamvis alia diruta fuiſſent atque ſubmota.

Mentior at si quid, merdis caput inquiner albis
Corvorum; atque in me veniant mictum atque cacatum
Julius, & fragilis Pedacia, furque Voranus.
Singula quid memorem? quo pacto alterna loquentes
Umbræ cum Saganâ resonarent triste & acutum:
Utque lupi barbam variæ cum dente colubræ
Abdiderint furtim terris: & imagine cereâ
Largior arserit ignis; & ut non testis inultus

INTERPRETATIO.

Quod si aliquantum mentior, conspurcetur meum *caput merdis albis corvorum; ac mictum & cacatum super me veniant Julius, mollis Pedacia, & Voranus fur. Quid referam singula? Quemadmodum alternatim colloquerentur anima cum Saganâ, voce tenui & stridulâ. Quomodo clam humo infoderint barbam lupi, & dentes colubra maculosa:* utque *ignis ingens corripuerit effigiem cercam: denique quo pacto aver-*

ANNOTATIONES.

37. *Merdis caput inquiner albis corvorum.*] Huc facit quod in Epigram. antè cit. ad Priapum scribit Tibullus:

Abegimusque voce sæpe, cum tibi
Senexve corvus, impigerve graculus
Sacrum feriret ore corneo caput.

Arnobius autem lib. 6. disertè. *Non videtis sub istorum simulacrorum cavis stelliones, sorices, murices, blattasque lucifugas nidamenta ponere atque habitare? spurcitias huc omnes conducere . . . . . In ore simulacri ab araneis ordiri retia, atque insidiosos casses quibus volatus innectere stridularum possint impudentiumque muscarum? Hirundines intra ipsos ædium circumvolantes tholos, jaculari stercoris plenas; & modò ipsos vultus modò numinum ora depingere, barbam, oculos, nasos, aliasque omnes partes, in quascunque se detulerit deonerati proluvies podicis?*

39. *Julius, &c.*] Quidam luxurie perditus, cetera minimè notus.

Pedacia.] Muliebri nomine ob mollitiem & impudicitiam vocat per contemptum & ludibrium. Is Pedacius, vel Pediatius, dicitur fuisse Eques Romanus, suum verò patrimonium abligurriisse, flagitiosisque posteà libidinibus serviisse.

Furque Voranus.] Iste fuit Q. Luctatii Catuli libertus, furax & astutus apprimè: qui cùm nummulario cuidam surripuisset aliquot nummos, hos calceis inseruit absconditque. Deprehenso verò ad calceos alludens quispiam subridensque ait: Bellè si te non ἐγχαλκεύει, id est, verberibus tanquam æs tundat ac recudat.

41. *Triste & acutum.*] Sic Æneid. 6. v. 492. umbræ seu animæ Græcorum apud inferos Æneam videntes obstupescunt, *pars vertere terga . . pars tollere vocem exiguam*, id est, exilem, lugubrem, deductam: unde & *inceptus clamor frustratur hiantes.* Ibid.

42. *Lupi barbam.*] Egregiè Marcilius, *vide*, inquit, *offucias magicæ artis:* barba lupi veneficium: at rostrum lupi veneficiis resistit. Atqui barba lupi in rostro. Plin. lib. 28. cap. 10. *veneficiis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt, ob idque villarum portis præfigunt.*

43. *Imagine cereâ largior arserit ignis.*] Virgil. Eclog. 8.

Aspice corripuit tremulis altaria flammis
Sponte suâ, dum ferre moror, cinis ipse bonum sit.

Ergo hîc indicatur pernicies ejus, in quem veneficia fiebant, quique imagine cereâ adumbratus erat. Absurdè quidam putant ignem adfuisse, & liquescente cerâ exarsisse. Imò cit. Virgilii locus contrarium docet: verbaque ista clarè ostendunt, *sponte suâ.*

Horruerim voces Furiarum & facta duarum.
Nam, displosa sonat quantum vesica, pepedi
Diffisâ nate ficus. At illæ currere in urbem.
Canidiæ dentes, altum Saganæ caliendrum
Excidere, atque herbas, atque incantata lacertis
Vincula, cum magno risuque jocoque videres.

INTERPRETATIO.

satus sim præsens, *atque vindicaverim verba & actiones ambarum Furiarum* istarum. *Etenim quanto* sonitu *crepat vesica disrupta*; tanto ego *ficulnus* olim truncus *divisis natibus crepui*. Protinùs *autem illæ* veneficæ *fugere in urbem* cœperunt. Tumque *non sine ludibrio & cachinnis aspexisses Canidiæ dentes*, ac *sublimem Saganæ comam decidere*, *herbas item*, *& licia brachiis fascinata*.

ANNOTATIONES

45. *Furiarum duarum.*] Canidiæ & Saganæ Furiis similium.

47. *Diffissa nate.*] Ita lignum recens & adhuc viride, si in opus fingatur, finditur & crepat.

Ficus.] Ego Priapus ex arbore ficu deus factus.

At illæ currere in urbem.] Ridicula omnia. Insignes veneficæ, omnibus terribiles levi peditu terrentur, ac fugantur.

48. *Canidiæ dentes. &c.*] Tanto pavore percelluntur illæ: ut excidant Canidiæ edentulæ appositi *dentes*; Saganæ verò glabræ seu calvæ coma ex alienis capillis addita.

Altum caliendrum.] Adulterini capillitii suggestum, ut vocat Papinius. Juvenal. Sat. 6. v. 501. *compagibus altum ædificat caput.* Hinc patet novum non esse, quod nostro seculo in mulieribus videmus; atque olim etiam in earum capitibus insanas capillamenti substructiones extitisse.

Caliendrum.] κάλυντρον est *ornamentum.* κάλυπτρον sive κάλυντροι *operimentum.* Hoc alii interpretantur crinem hypocriticum vel suppositititium; alii reticulum, redimiculum, galericulum: vetus Interpres; peplum capitis, seu ornamentum. Varro etiam hanc usurpat vocem in lib. qui inscribitur *Virgula divina.* Arnobius item lib. 6.

50. *Vincula.*] His hominum animos illigabant, vinciebant, detinebant. Virgil. Eclog. 8.

Terna tibi hæc primùm triplici diversa colore
Licia circumdo.

SATIRA IX.

Describit obvii cujusdam importunam & obstinatam loquacitatem.

IBAM fortè viâ sacrâ, sicut meus est mos,

INTERPRETATIO.

PERGEBAM fortè per *viam sacram*, *nugas nescio quas*,

ANNOTATIONES.

1. V. *sacrâ.*] De eâ Epod. 4. v. 7. & Epod. 7. v. 8. vide ibi annot.

Neſcio quid meditans nugarum; totus in illis:
Accurrit quidam notus mihi nomine tantum;
Arreptâque manu, Quid agis, dulciſſime rerum?
Suaviter, ut nunc eſt, inquam: & cupio omnia quæ vis.
Cum aſſectaretur, Num quid vis? occupo. At ille,
Noris nos, inquit; docti ſumus. Hîc ego: Pluris
Hoc, inquam, mihi eris. Miſerè diſcedere quærens,
Ire modò ocyùs, interdum conſiſtere: in aurem
Dicere neſcio quid puero: cùm ſudor ad imos
Manaret talos. O te, Bollane, cerebri
Felicem: aiebam tacitus! Cùm quidlibet ille
Garriret; vicos, urbem laudaret; ut illi
Nil reſpondebam, Miſerè cupis, inquit, abire;
Jamdudum video: ſed nil agis: uſque tenebo:
Perſequar: hinc quo nunc iter eſt tibi? Nil opus eſt te
Circumagi: quemdam volo viſere non tibi notum:

INTERPRETATIO.

ut ſoleo, mente *verſans; iis planè intentus. Accurrit quidam nomine dumtaxat mihi cognitus; atque apprehenſâ manu* meâ, ait, *Quomodo te habes omnium ſuaviſſime? Reſpondi: Benè, ſicut res præſentes fluunt:* tibi *pariter apprecor cuncta quæ exoptas. Cùm* verò me *ſequeretur, præveniens dixi: An* aliud *quidpiam expetis* à me? *Mox ille, Ut me cognoſcas, inquit: ſum eruditus. Tum ego: Eò majoris à me æſtimaberis. Vehementer* autem *abire cupiens jam velociùs incedebam, identidem ſubſiſtebam: famulo neſcio quid in aurem inſuſurrabam: intereà ſudor ad imos talos defluebat. Cogitabam apud me: quàm beatus tu Bollane* tali *cerebro! Cum* verò *iſte quidvis effutiret, laudaret civitatem* ac *regiones; quod nihil reſponſi facerem, ait: Sollicitè quæris diſcedere: jam pridem intelligo: verùm operam perdis: ſemper adhærebo: aſſectabor: ecquò jamjam iſtinc contendis?* Cui ego: *Nequaquam neceſſe eſt te circumduci: aliquem inviſere cupio tibi minimè cognitum:*

ANNOTATIONES.

2. *Nugarum.*] Verſiculorum.

4. *Arreptaque manu.*] Quaſi valdè familiaris & conſuetus, quamvis nomine vix Horatio notus: ergo imprudenter & ineptè.

5. *Suaviter ut nunc eſt, &c.*] Indolem Horatii bonam, imò egregiæ fructum educationis in eo conſidera: qui hominem paſſim moleſtum quin & pertinaciter importunum æquo fert animo, nihilque durum illi aut inurbanum reponit. Quod quidem deinceps animadverte.

Cupio omnia quæ vis.] Ita loquebantur olim ad amicos.

6. *Num quid vis?*] Hæc erat dictio abire volentium, ne id durè facere viderentur: ut obſervat Donatus in Terent. Eunuch. Act. 2. Scen. 3. ad hæc verba:

Dum hæc dicit, abiit hora. Rogo, num quid velit.
Rectè, inquit. Abeo.

7. *Noris.*] Cupio ut noris me: ſum enim doctus. O inſulſam orationem!

10. *Cùm ſudor ad imos manaret talos.*] Præ animi angore & æſtu.

11. *Bollane.*] Is ὀξύχολος, iracundus, ſtomachoſus, atque, ut ait noſter Sat. 5. præced. cerebroſus, nugaces & ineptos quoſque verbis aſperis amoliebatur ſtatim, & abire procul à ſe adigebat, loquacitatis & loquacium omninò impatiens.

14. *Miſere cupis, inquit, abire, &c.*] Confer impudentem hunc garruli ſermo-

Trans

Trans Tiberim longè cubat is, prope Cæſaris hortos.
Nil habeo quod agam, & non ſum piger: uſque ſequar te.
Demitto auriculas ut iniquæ mentis aſellus,
Cùm gravius dorſo ſubiit onus. Incipit ille:
Si benè me novi, non Viſcum pluris amicum,
Non Varium facies. nam quis me ſcribere plures
Aut citiùs poſſit verſus? quis membra movere
Molliùs? invideat quod & Hermogenes, ego canto.
Interpellandi locus hic erat: Eſt tibi mater,
Cognati, queis te ſalvo eſt opus? Haud mihi quiſquam:
Omnes compoſui. Felices. nunc ego reſto:

INTERPRETATIO.

hic procul manet, ultrà Tiberim, juxta hortos Julii *Cæſaris.* Ille verò: *Nihil agendum inſtat mihi, neque ſum deſes: quolibet te comitabor.* Tum ego *deprimo aures velut aſinus impatiens, quando pluſculum oneris tergo imponitur. Ille* autem *exorſus eſt: Si me benè cognoſco, non Viſcum non Varium cariorem* me *familiarem habebis. Ecquis enim verſus plures ac velociùs quàm ego facere valeat? Quis ſaltare decentiùs? Ego* ſic *cano ut etiam Hermogenes invideat. Hæc erat occaſio interrumpendi:* Itaque aio illi: *Habeſ*ne *matrem* aut *propinquos, quibus neceſſaria ſit tua ſalus?* Reſpondit: *Nemo* ſupereſt *mihi: cunctos ſepelivi.* Tum ego tacitè: Illi *fortunati:* miſer *ego jam vivo: interfice. Enimverò*

ANNOTATIONES.

nem cum Horatii modeſtâ reſponſione, *nil opus eſt te circumagi, &c.* Gall. *c'eſt vous donner trop de peine.*

18. Cubat.] Sunt qui interpretentur, ægrotat: ſicut Sat. 3. lib. 2.

Mater ait pueri menſes jam quinque cubantis.

Prope Cæſaris hortos.] Longinquam proponit urbis regionem, ad abigendum garrulum, ſed fruſtrà. Sueton. Jul. Cæſar. cap. 83. *Populo hortos circa Tiberim publicè, & viritim trecenos ſeſtertios legavit.* Tiber cap. 72. *triremi uſque ad proximos Naumachiæ hortos ſubvectus eſt: diſpoſitâ ſtatione per ripas Tiberis, &c.* Vide & Plutarch. in M. Bruto; ubi ſcribit, cùm teſtamento Cæſar civi cuilibet ſeptuaginta & quinque drachmas legaviſſet; præterea verò etiam *hortos, qui trans Tiberim erant*, ubi nunc eſt Fortunæ templum, ingentem benevolentiam & admirabile deſiderium omnibus fuiſſe.

20. Demitto auriculas, &c.] Metaphora à jumentis, quæ aures demittendo oſtendunt ſuam defatigationem, ac velle ſe excutere impoſitum onus. Plin. lib. 11. cap. 37. *aures in equis & omnium jumentorum genere, indicia animi præferunt; feſſis marcidæ, micantes pavidis, ſubrectæ furentibus, reſolutæ ægris.*

22. Viſcum, Varium.] Hi duo fuerunt eximii Poëtæ, ingenio & eruditione clari; Horatio certè amiciſſimi. De Viſco poſteà, Sat. ſeq. & alibi. De Vario Sat. 5. præced. item lib. 1. Od. 6.

25. Hermogenes.] Cantor famoſus, de quo Sat. 3. præcedenti.

26. Eſt tibi mater, &c.] Callidè vult Horatius monere garrulum ut ſuæ ſaluti conſulat in gratiam propinquorum; neve ſine causâ ita ſe circumagat ac defatiget, quin potiùs ipſe ſe tantum virum totque & tam eximiis dotibus inſignem familiæ ſuæ diu conſervet.

28. Omnes compoſui.] De hujus vocis ſignificatione dixi, ad Perſ. Sat. 3. v. 104.

Felices.] Qui nimirùm tuâ garrulitate & ineptiis ſunt liberati. At ego miſer *reſto* diſcruciandus à te ac jugulandus.

Confice. namque inſtat fatum mihi triſte, Sabella
Quod puero cecinit divinâ mota anus urnâ.
Hunc neque dira venena, nec hoſticus auferet enſis,
Nec laterum dolor, aut tuſſis, nec tarda podagra:
Garrulus hunc quando conſumet cumque: loquaces,
Si ſapiat, vitet, ſimul atque adoleverit ætas.
Ventum erat ad Veſtæ, quartâ jam parte diei

INTERPRETATIO.

urget fatum lugubre, quod puero mihi Sabella vetula præſagiit commotâ urnâ divinans. Iſtum, aiebat, *nec ſæva toxica nec gladius hoſtilis interimet, nec laterum dolor, vel tuſſis, nec iners podagra: occidet verò loquax aliquando tandem.* Ergo *ubi primum ætate adultâ erit, fugiat garrulos, ſi prudens eſt. Deveneramus ad* templum *Veſtæ, tranſactâ jam*

ANNOTATIONES.

29. *Sabella.*] Nutrix Horatii natione Sabella, vaticinandi perita. De Sabinis ſive Samnitibus artium ejuſmodi vanarum anteſignanis, dixi in Epod. 17.

30. *Divinâ mota anus urnâ.*] Sortilega mulier & fatidica conjectis in urnam ſortibus, commotis, eductis, fatum eliciens & futura prædicens. Iſta divinandi ratio viguit tum apud Græcos, tum apud Romanos. Sic autem peragebatur. Habebantur literæ dictioneſque permultæ: quæ permixtæ in urnâ, & mox eductæ vel effuſæ, ſi quid exprimerent caſu & fortè conjunctæ, id eſſe in fatis ac divinitus præmonſtrari credebatur. *Sortes, taleolæ aut ſurculi è ligno fuere non grandes: quibus literæ ad divinandum inſculptæ, ſive notæ. Eæ privatim habitæ; eæ publicè. Sed quæ in publico, in primis religioſæ, & canâ quadam veritate ſacræ, in templis ſervabantur in arcâ reconditæ, tæniis vittiſque laneis ſeorſum involutæ.* Hæc J. Lipſ. Elect. 1. cap. 12. ubi *attenuatas* ſponte ſortes apud Liv. mox citand. ingenioſè corrigit, *extæniatas*, id eſt, tæniis vittiſque ſolutas. Sortes Præneſte inventas refert Cicero 2. de divin. n. 85. ubi originem earum pariter ac vanitatem excutit. *hoc genus divinationis vita jam communis exploſit. Fani pulcritudo & vetuſtas Præneſtinarum etiam nunc ſortium nomen retinet, atque id in vulgus. Quis enim magiſtratus, aut quis vir illuſtrior utitur ſortibus? Ceteris verò in locis ſortes planè refrixerunt.* Hæc ille ibidem: & paulò antè. *Quid ſors? Idem propemodum quod micare, quod talos jacere, quod teſſeras. Quibus temeritas & caſus, non ratio vel conſilium valet. Tota res eſt inventa fallaciis, aut ad quæſtum, aut ad ſuperſtitionem, aut ad errorem.* Sueton. Tiber. cap. 63. Præneſtinarum ſortium majeſtate deterritum aliquando Tiberium ſcribit. T. Livius initio lib. 22. inter prodigia quædam & hoc refert: *Sortes ſuâ ſponte attenuatas, unamque excidiſſe ita ſcriptam:* MAVORS TELUM SUUM CONCUTIT: *& per idem tempus Romæ ſignum Martis Appiâ viâ ſudaſſe.*

31. *Hunc neque dira venena, &c.*] Verba ſunt mulieris de Horatio puero vaticinantis.

32. *Laterum dolor.*] Pleuritis. Cic. de Orat. 3. n. 6. *Craſſus cum febri domum rediit, dieque ſeptimo eſt lateris dolore conſumptus.*

33. *Loquaces.*] Vide Plutarch. de Garrulitate: ubi ſtatim initio pronuntiat illam eſſe morbum curari difficilem.

35. *Veſtæ.*] Ædem Romæ habebat Veſta ad clivum Capitolinum inter palatium & Capitolium. Varro. Feſtus, &c. Cic. de Nat. Deor. lib. 2. n. 67. de Veſta diſſerit: *hæc Dea*, inquit, *eſt rerum cuſtos intimarum. . . Græcis è Ἑστία dicitur. . . . Ejus vis ad aras & focos pertinet . . . Non abſunt longe ab ea Dii Penates, &c.*

Quarta jam parte diei.] Diximus alibi diem naturalem horas ſeu partes duodecim complecti, ſcilicet ab ortu Solis

Præteritâ ; & caſu tunc reſpondere vadato
Debebat : quod ni feciſſet, perdere litem.
Si me amas, inquit, paulùm hic ades. Inteream, ſi
Aut valeo ſtare, aut novi civilia jura :
Et propero quò ſcis. Dubius ſum quid faciam, inquit ;
Téne relinquam, an rem. Me, ſodes. Non faciam, ille ;
Et præcedere cœpit. Ego, ut contendere durum eſt
Cum victore, ſequor. Mœcenas quomodo tecum ?
Hinc repetit. Paucorum hominum, & mentis benè ſanæ,
Nemo dexteriùs fortunâ eſt uſus. haberes

INTERPRETATIO.

parte diei quartâ : & fortè debebat tunc vadato reſpondere, vel causâ cadere, niſi vadimonium *obiiſſet. Dixit* verò : *Quæſo paululum iſtic* me *adjuva.* At ego : *Moriar, ſi valeo ſtare, vel ſcio leges civiles : adde quod feſtino* illuc *quo noſti.* Tum *ille ait : Incertus ſum quid agam ; an te deſeram, an litem.* Cui ego : *Me, me, obſecro. Nequaquam,* inquit *iſte ; & cœpit praire. Ego, quoniam cum fortiori pugnare arduum eſt, ſequor. Inde* verò ſermonem ille *reſumit. Mœcenas quomodo tecum* agit ? *Paucos amicos* recipit, inquam : *& certe ſapit.* Ille : *Nemo unquam uſus eſt fortunâ callidiùs quàm tu.* Næ *magnum auxiliatorem*

ANNOTATIONES.

ad occaſum. Ergo diei pars quarta hora tertia Romæ dicebatur, & reſpondet noſtræ nonæ matutinæ. Porrò quod ſequitur, *& caſu tunc reſpondere vadato debebat,* explicatur per Martial. Epigram. 8. lib. 4. ubi conſuetæ Romanis occupationes ad horas ſingulas notantur.

Prima ſalutantes atque altera continet hora.
Exercet raucos tertia cauſſidicos.
In quintam varios extendit Roma labores.
Sexta quies laſſis, &c.

36. *Reſpondere vadato debebat.*] Garrulus in jus à quodam vocatus erat, vadeſque dederat : ergo niſi adfuiſſet, vades ejus ac fidejuſſores condemnati ipſum poſteà egiſſent reum, ex lege.

38. *Paulum hic ades.*] In judicium veni quæſo mecum, ad proximum tribunal Prætoris ; ibique me juva contra adverſarium.

Si valeo ſtare.] Infirmis ego cruribus haud valeo diu ſtans manere, in foro ante Prætorem ; ubi ſedere non licet. Alii *ſtare* interpretantur, ſtare in jure, ſeu contendere ac depugnare contra adverſarium, ut faciunt Juriſconſulti, patroni, cauſidici.

39. *Aut novi civilia jura.*] Non ſum idoneus ad ſuggerenda tibi verba legis ac juris cauſæ tuæ faventia : proindeque tibi adeſſe nequeo.

40. *Propero quo ſcis.*] *Volo viſere* hominem *quemdam,* ut antè dixi, *prope hortos Cæſaris* habitantem. Viam itaque ſat longam obire *propero.*

41. *Me ſodes.*] Me relinque potiùs quàm rem tuam.

Non faciam.] Minimè verò te relinquam. Scilicet ſperabat garrulus per Horatium adipiſci Mœcenatis familiaritatem, quod pluris æſtimabat perdendâ lite.

43. *Mœcenas quomodo tecum ?*] Sermocinationem inde repetit ille : Eſtne ſemper amicus tibi Mœcenas ?

44. *Paucorum hominum.*] Non cuivis ſe familiarem exhibet : paucos admittit in ſuam amicitiam. Macrob. lib. 3. Saturnal. cap. 16. *paucorum hominum eſt iſte acipenſer.* Ex Cicerone, de Fato.

45. *Nemo dexterius fortunâ eſt uſus.*] Tu bellè admodum uſus es fortunâ, qui Mœcenatem ita demerueris. Quod ſi me ad ipſum perduceres, juvarem te

Magnum adjutorem, posset qui ferre secundas,
Hunc hominem velles si tradere: dispeream, ni
Summosses omnes. Non isto vivimus illic
Quo tu rere modo. domus hac nec purior ulla est
Nec magis his aliena malis: nil mî officit unquam:
Ditior hic, aut est quia doctior: est locus uni
Cuique suus. Magnum narras, vix credibile. Atqui
Sic habet. Accendis, quare cupiam magis illi
Proximus esse. Velis tantummodò: quæ tua virtus,
Expugnabis: & est qui vinci possit: eoque

Interpretatio.

haberes, secundas quidem partes *agendi peritum, si velles* ad Mœcenatem *perducere istum virum: moriar, nisi cunctos amoliri* posses. Ego verò: *Minimè eâ ratione quâ putas illic agimus: nulla domus ejusmodi malis est purgatior aut remotior quàm illa: nihil unquam nocet mihi quod alius opulentior adfuerit vel doctior: suum quisque gradum obtinet.* Tum garrulus: *Rem* sanè *magnam dicis*, & quæ prope *supra fidem* sit. *Verumenim ita est*, inquam. Mox ille: *Inflammas ut ardentiùs velim ad eum accedere.* Respondeo: *Satis est cupias: vinces, pro tuâ virtute: atque is est qui expugnari queat: ideoque difficilem præstat*

Annotationes.

mirum in modum: nec primas ante te captarem unquam, nec uspiam tibi officerem: imò alios omnes hoc pacto facile summoveres, primumque locum tu consequereris. Hæc garrulus ad Horatium.

46. *Posset qui ferre secundas.*] Metaphora à Scenicis ludis & actoribus. Hac pariter utitur Cicero Divinat. in Verrem, n 48. & huic loco dabit lucem. *Qui princeps in agendo est ornatissimus & paratissimus esse debet . . . . Apuleium esse video proximum subscriptorem . . . . . deinde habet Allienum; hunc tamen à subselliis . . . . . Ac ne is quidem tantùm contendet in dicendo quantum potest: sed consulet laudi & existimationi tuæ: & ex eo quod ipse potest in dicendo, aliquantum remittet, ut tu tamen aliquid esse videare. Ut in actoribus Græcis fieri cernimus: sæpè illum qui est secundarum aut tertiarum partium, cùm possit aliquanto clariùs dicere, quàm ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quàm maxime excellat: sic faciet Allienus; tibi serviet, tibi lenocinabitur; minus aliquanto contendet quàm potest.*

47. *Hunc hominem.*] Seipsum indicat ac digito monstrat garrulus. Plaut. Bacchid. *Hunc hominem decet auro expendi.*

Tradere.] Commendare, Mœcenatis amicitiam conciliare.

48. *Non isto vivimus, &c.*] Respondet Horatius. Alia est longe conditio amicorum Mœcenatis. Ab his procul exulant mala & pestes quibus solent ædes magnatum vexari & corrumpi. Inde verò absunt omnis ambitio, invidia, æmulatio, criminationes, insidiæ, supplantationes. Suprà, Sat. 6. Mœcenatem dixit *cautum dignos assumere, pravâ ambitione procul.*

54. *Velis tantummodo, &c.*] Non sine falsâ derisione fatuum, vanum & arrogantem hominem palpat Horatius, ab illo expugnandam facile amicitiam spondens Mœcenatis.

55. *Eoque difficiles aditus primos habet.*] Eo quod norit se vinci paulò faciliorem: ironicè. Alii perperam pro antecedenti dictione *possit*, legunt, *poscit*: & hîc intelligunt, Mœcenatem assiduis officiis & obsequiis vinci amantem ac poscentem adeuntibus se præstare difficilem, ut accendat magis studium ambiendi suam familiaritatem & consuetudinem, quàm scit amœnissimam. Apa-

Difficiles aditus primos habet. Haud mihi deero;
Muneribus servos corrumpam : non, hodie si
Exclusus fuero, desistam : tempora quæram :
Occurram in triviis : deducam. Nil sine magno
Vita labore dedit mortalibus. Hæc dum agit, ecce
Fuscus Aristius occurrit, mihi carus, & illum
Qui pulcrè noscet. Consistimus. Unde venis? &
Quo tendis? rogat, & respondet. Vellere cœpi
Et prensare manu lentissima brachia, nutans,
Distorquens oculos, ut me eriperet. Malè salsus
Ridens dissimulare: meum jecur urere bilis.
Certè nescio quid secretò velle loqui te

INTERPRETATIO.

priorem accessum. Diligentiam adhibebo, inquit ille; *famulos donis captabo : si hodie repulsam patior, minime abscedam : occasionibus insidiabor : obviam ibo in plateis : comitabor. Nihil absque magnis ærumnis vita hominibus largitur. En* verò *dum ista versat* ille, *occurrit Fuscus Aristius mihi dilectus, & qui probè cognoscebat hunc* garrulum. *Subsistimus. Unde venis? & quo vadis? quærit, ac respondet. Cœpi vellicare & stringere brachia mollissima, innuens, oculos torquens, ut me liberaret.* Hic verò *maligne versutus ridet* ac *dissimulat : bilis autem urit jecur meum.* Porrò addidi : *dicebas profectò velle te mecum nescio quem arcanum conferre ser-*

ANNOTATIONES.

ge ista quæ omnino pugnant cum indole Mœcenatis, quam hîc & alibi commendat Horatius.

56. *Difficiles aditus primos habet.*] Vide suprà Sat. 6. v. 60. & seq.

Haud mihi deero, &c.] Potiundæ jam rei spe accensus ille pollicetur diligentiam suam non defore, sed quàm stultam & futilem, animadverte.

57. *Muneribus servos corrumpam.*] Ita plerique ad procerum ædes penetrabant, servis munera largiendo.
Juvenal. Sat. 3. v. 184.

Quid das ut Cossum aliquando salutes?

59. *Nil sine magno vita labore, &c.*] Pulcra sed malè collocata sententia, ut ait Landinus. Ex Epicharmo

Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντ' ἀγαθὰ θεοί.

Laboribus vendunt nobis omnia bona Dii.

61 *Fuscus Aristius.*] Nobilis ille Grammaticus, ad quem est inscripta Ode 22. lib. 1. & Epist. 10. lib. 1.

63. *Rogat, & respondet.*] Interrogat me Fuscus *unde venis? & quo tendis?* atque mihi similia roganti *respondet.*

Vellere cœpi & prensare manu, &c.] Quos nobis adesse gaudemus, & à quibus auxilium speramus, eorum prensamus manus & brachia : præcipuè cùm angimur, nec apertè licet conqueri. Cruq.

64. *Prensare.*] Legunt alii, *pressare.*

Lentissima brachia.] Malignè cedentia, illo dissimulante intelligere quid vellem. Alii non malè interpretantur, segnia, tarda, stupida, quæ vellicatione & prensatione non movebantur. Quo significatur frigida mens Aristii amico laboranti subvenire detrectantis. Cic. ad Attic. *nihil ego illo novi impudentius, astutius, lentius.* Sueton. Tiber. 57. *Sæva ac lenta natura ne in puero quidem latuit.*

Nutans, distorquens oculos.] Nutibus oculisque signum dans.

67. *Certe nescio quid secretò, &c.*] Horatius instat rursum ut sibi Aristius succurrat : sed hic omnes ejus eluctatur conatus, ridens, dissimulans, denique *male salsus.*

Aiebas mecum. Memini benè; ſed meliori
Tempore dicam: hodie triceſima ſabbata. vin' tu
Curtis Judæis oppedere? Nulla mihi, inquam,
Relligio eſt. At mî. ſum pauló infirmior; unus
Multorum. ignoſces: aliàs loquar. Hunccine ſolem
Tam nigrum ſurrexe mihi? Fugit improbus, ac me
Sub cultro linquit. Caſu venit obvius illi
Adverſarius; &, Quo tu turpiſſime? magnâ
Inclamat voce; &, Licet anteſtari? Ego veró
Oppono auriculam. rapit in jus. clamor utrinque.

INTERPRETATIO.

monem. Recordor ſane, ait; *ſed tempore loquar aptiori: hodie triceſima ſabbata* ſunt. *An velles recutitis Judæis oppedere? Haud religioni duxero, inquam. Ego* verò ducam, ait: *ſum paulò ſuperſtitioſior*, atque *pluribus ſimilis. indulge* mihi: *aliàs alloquar.* Tum demum ego: Ergone merui *diem hunc adeo funeſtum mihi eſſe?* Interim *fugit malignus, ac me ſub gladio deſeruit.* Verùm ecce *adverſarius iſti* garrulo *forte occurrit*, ſtatimque *vociferatur: Ecquo nempe tu viliſſime abis?* ad me *verò: Potes teſtis eſſe? Ego mox aurem offero.* Tum hic illum *ad judicium trahit. Exclamant ambo.*

ANNOTATIONES.

69. *Hodie triceſima ſabbata*] Hodie Judæi ſolemne feſtum celebrant, quo intermitti omne negotium fas eſt. His ego adſtipulor: quare nec morari, nec ſermones conferre tecum licet modò. *Triceſima ſabbata* quidam explicant Neomeniam, quod in novilunio ſabbatum magnum Judæis haberetur. Pſalm 80. *Buccinate in Neomeniâ tubâ, in inſigni die ſolemnitatis veſtræ.* Alii intepretantur Calendas menſis Niſan qui primus in æquinoctio verno dies habebat triginta. Alii intelligunt maximum ſabbatum & vetus phaſe, quo agnum comedebant ritu ſanctiſſimo. Quare verò *triceſima?* Quod revera ab anni Judæi principio triginta numerentur hebdomades ad iſtam ſolemnitatem: videlicet à Septembri menſe quem *Tiſri* vocabant, ad dimidium ferè Aprilis, illis *Niſan*; quo Paſcha celebrabant. De ſabbato Judæorum diſſerui ad Juvenal. Sat. 6. v. 158. & Perſ. Sat. 5. v. 184.

70. *Curtis.*] Vide Sat 5. in fine, annot. ad iſtas voces, *Judeus apella.*

Oppedere.] Vox ridicula ad contemptum appoſita. κατα[illegible] ventris crepitum emittere contra, id eſt, reſpuere, aſpernari, ludibrio habere.

Nulla mihi, inquam, religio eſt.] Sanè Judaïcos ritus abſque religione violarim, illoſque flocci facio, inquit Horatius.

71. *At mi.*] Reſpondet Ariſtius: Ego contrà, mores Judæorum colo: unde religio mihi eſſet hodiernum feſtum cum illis non celebrare.

Unus multorum.] Εἷς τῶν πολλῶν, unus è plebe, ejus ſimilis ego, pariter infirmus & ſuperſtitioſus: ſi libet, ita me appella: at mihi veniam dabis, Horati, ſi in hoc tibi contradicam.

73. *Surrexe.*] Vide ſupra Sat. 5. ad vocem *erepſemus.*

76. *Et, licet anteſtari?*] Et converſus ad me, dixit, vis anteſtari? Cui libentiſſimè annui, ac de more aurem obtuli tangendam. Lex 12. Tab. ita jubebat: *Si in jus vocatus, ni it, anteſtator: igitur im capito*: vel ut habet J. Lipſ. Epiſtolic. Quæſt. lib. 4. Epiſt. 26. *Si vis vocationi fuat, anteſtaminor: ni it, aurem capito anteſtati.* Quod ſic ille ibid. explicat: in anteſtatione, inquit, actor imam auriculam tangebat anteſtati, addens hoc verbum, *Memento.*

77. *Oppono auriculam.*] Plin. lib. 11.

Undique concursus. Sic me servavit Apollo.

INTERPRETATIO.

Hinc & inde plebs *affluit. Ita me Apollo liberavit.*

ANNOTATIONES.

cap. 45. *est in aure imâ memoria locus, quem tangentes attestantur*; vel potiùs *antestantur*: ut contra Rœvardum ex lege & more veteri asserit Lipsius mox citatus.

Rapit in jus.] Post factam antestationem licebat trahere in jus vel reluctantem reum.

78. *Apollo.*] Bonorum is poëtarum tutor ac vindex. Alii respici volunt ad Augusti forum, ubi erat statua Apollinis eburna eo ipso in loco, in quo jus dicebatur. Plin. lib. 36. cap. 5. Juvenal. Sat. 1. v. 128.

Sportula; deinde forum, Jurisque peritus Apollo.

SATIRA X.

Quod de Lucilio in quartâ superiori scripserat, in hac asserit & explicat.

NEMPE incomposito dixi pede currere versus
Lucilî. Quis tam Lucilî fautor ineptè est,

INTERPRETATIO.

SCRIPSI nimirum Lucilii carmina ire pede incondito. Ecquis tam stulte est Lucilii defensor, ut id minime

ANNOTATIONES.

Hoc primum te, lector, monitum volo, spurios octo versus huic Satiræ præfixos legi in quibusdam manuscriptis: quos ne desideres, hîc apponendos censui. Sic habent:

Lucili quàm sis mendosus, teste Catone
Defensore tuo pervincam, qui male factos
Emendare parat versus. Hoc lenius ille
Est quo vir melior. Longe subtilior ille
Qui multum puer, & loris & funibus udis
Exornatus, ut esset opem qui ferre poëtis
Antiquis posset contra fastidia nostra,
Grammaticorum Equitum doctissimus. Ut redeam illuc,
Nempe incomposito, &c.

Horum sensus est iste: Si quidem Cato Lucilii admirator, ejus tamen versus complures emendare parat, certè non carent mendis. Verùm est qui Lucilium Catone meliùs defendat: is nempe qui secum defert funes & flagella, quibus percutiat & coërceat eos omnes qui obtrectarint Lucilio & veteribus Poëtis. Et hæc ironicè. Quæ quidem ostendunt & Lucilium habuisse reprehensores dudum, & pariter fautores etiam *inepte*, quod ait hîc Horatius.

1. *Nempe incomposito, &c.*] Hoc certè esse legitimum hujus Satiræ ex abrupto exordium sanxerunt eruditi.

Incomposito dixi pede, &c] Lucilium, fateor, reprehendi; dixique duriusculos esse ejus versus: sed laudavi pariter quod vitiosos cives Rom. acriter insectatus sit. Uno verbo nec debita negavi elogia, nec indebita concessi. Sanctus Hieron.

Ut non hoc fateatur? At idem quod ſale multo
Urbem defricuit, chartâ laudatur eâdem.
Nec tamen hoc tribuens, dederim quoque cetera. nam ſic
Et Laberî mimos, ut pulcra poëmata mirer.
Ergo non ſatis eſt riſu diducere rictum
Auditoris: & eſt quædam tamen hîc quoque virtus.

INTERPRETATIO.

concedat? Verùm ille *ipſe eâdem in membranâ laudatur, quod acerbitate plurimâ civitatem perfricuit. Neque verò id ei largiens, alia perinde concedam. Hoc etenim pacto mimos etiam Laberii velut pulcra carmina celebrarem. Itaque non ſuffieit riſu extendere cachinnos auditoris: quanquam eſt in hoc quoque nonnulla virtus.*

ANNOTATIONES.

Epiſt. 45. ad Pammach. *mordetur*, inquit, *& Lucilius quod incompoſito pede currat, & tamen ſales ejus lepoſque laudantur.*

3. *Ut non hoc fateatur.*] Sic eſt. Sunt qui probent omnia in eo quod aliquâ parte admodum placuit: nolintque fateri nævos ineſſe ei, in quo perfecta quæpiam admirantur. Verumtamen *nihil eſt ex omni parte beatum.*

Sale multo urbem defricuit.] Sanctus Hieronymus Epiſt. 47. de vitand. ſuſp. contub. *ubi illa quondam conſtantia, quâ multo ſale orbem defricans Lucilianum quidpiam retuliſti.* Perſ. Sat. 1. v. 114.

. . *ſecuit Lucilius urbem:*
Te, Lupe; te, Muti: &c.

Lege Cic. lib. 1. de Finib. n. 9. ubi Lucilii refert verſus. Vide & quæ annotavi ad Perſ. cit.

5. *Nec tamen hoc tribuens, dederim quoque cetera.*] Ita profecto æquus rerum æſtimator eſt Horatius & rectus judex: quicquid velit Quintil. lib. 10. cap. 1. ubi, *Lucilius*, inquit, *quoſdam ita deditos ſibi adhuc habet amatores, ut eum non ejuſdem modo operis auctoribus ſed omnibus poëtis præferre non dubitent. Ego quantum ab illis tantum ab Horatio diſſentio, qui Lucilium fluere lutulentum, & eſſe aliquid quod tollere poſſis, putat. Nam eruditio in eo mira, & libertas atque inde acerbitas, & abundè ſalis. Multo eſt terſior ac purus magis Horatius, & ad notandos hominum mores præcipuus.* Senſus Horatii eſt: Tribuens Lucilio quod ſalibus & acerbitate polleat, non proinde fateor pulcra eſſe, concinna & perfecta ejus poëmata. Alias etiam laudare & mirari oporteret mimos utpote dicacitate præſtantes.

6. *Laberî mimos.*] Comœdias Laberii ſalibus & facetiis plenas. Sueton. Jul. Cæſar. cap. 39. *Ludis mimum ſuum egit Decimus Laberius eques:* & quod Cæſari admodum placuiſſet, *donatus quingentis ſeſtertiis, & annulo aureo, ſeſſum in quatuordecim è ſcenâ per orcheſtram tranſiit.* Hunc verò tranſitum minimè ferens Cicero eos ludos tum ſpectans, Laberio ſedile quærenti ait: *Recepiſſem te, niſi anguſte ſederem:* ſimul & illum reſpuens, & in novum ſenatum jocatus, cujus numerum Cæſar ſuprà fas auxerat. Id verò non impunè. Reſpondit enim Laberius: *Mirum ſi anguſte ſedes, qui ſoles duabus ſellis ſedere:* exprobrans Ciceroni levitatem & lubricum fidei. Hæc Macrob. Saturnal. lib. 2. cap. 3. & lib. 7. cap. 3. Vide ejuſdem lib. 2. cap. 7. Gell. lib. 10. cap. 17. & Cic. lib. 7. Epiſt. 11.

Mimos.] Mimus erat fabula planè dicax, ab uno actore agi ſolita, nec in plures actus diviſa: abſque exordiis, ſine cantu & geſticulatione. Diomed. Item, eſt factorum cum laſcivia imitatio: unde nomen à *μιμεῖσθαι imitari.* Gell. lib. 17. cap. 14. C. *Cæſarem*, inquit, *ita Laberii maledicentia & arrogantia offendebat, ut acceptiores & probatiores ſibi eſſe Publii quàm Laberii mimos prædicaret.*

Eſt

Est brevitate opus, ut currat sententia, neu se
Impediat verbis lassas onerantibus aures.
Et sermone opus est, modo tristi, sæpè jocoso,
Defendente vicem modò rhetoris, atque poëtæ,
Interdum urbani, parcentis viribus, atque
Extenuantis eas consultò. Ridiculum acri
Fortiùs & meliùs magnas plerumque secat res.

INTERPRETATIO.

Brevitas requiritur, ut sententia fluat, neve se involvat dictionibus aures offendentibus & fatigantibus. Item requiritur sermo nunc severus, nunc hilaris, sustinens vices quandoque rhetoris, ac poëtæ, alias faceti, qui vires continet, & illas datâ operâ diminuit. Certè *res magnas aliquando jocosum decidit efficacius & aptius quam acerbum.*

ANNOTATIONES.

9. *Ut currat sententia.*] Ne vel nimia brevitas obscuram faciat orationem, vel prolixitas verbis pluribus animum legentis oneret & impediat: in quo peccabat Lucilius. Huc pertinet quod Augustus Agrippinam neptim admonebat in quadam Epistola: ejus nempè laudans ingenium, cùm de suâ vitâ casibusque suorum commentarios scriberet; aiebat: *Opus est dare te operam ne moleste scribas.* Sueton. Octav. cap. 86. Tacit. Annal. 4.

12. *Modo rhetoris, atque poetæ, interdum urbani.*] Horatius, egregiè suo more, tres istas virtutes requirit in satirographo; defendat vicem *rhetoris*, argumentis pugnando; *poëtæ*, solertem & aptam dictionem adhibendo; *urbani*, salibus & jocis quædam etiam gravia traducendo solvendoque. Cic. 1. de orat. n. 17. *accedat lepos quidam, facetiæque, & eruditio libero digna, celeritasque & brevitas respondendi & lacessendi, subtili venustate & urbanitate conjuncta.*

13. *Parcentis viribus.*] Sapienter, consultò, callidè, stylum acrem aliquando coërcentis; neque semper acerbè excandescentis aut mordicùs lacerantis. Et hoc vitii habebat Lucilius, qui passim *ense velut stricto ardens infremit:* Juvenal. Sat. 1. v. 165. atque auditorem ita dente carpit, ut etiam *genuinum frangat.* Pers. Sat. 1. v. 115. Noster contra, ut ait ibid. Persius,

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, & admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

14. *Ridiculum acri fortius, &c.*] Nonnunquam sermo hilaris, facetus, salsus, festivus plus valet & efficit quàm vehemens, gravis, pugnax, dicax, acerbus. Hic enim adversarium irritat, & vires novas colligere impellit; at ille quasi nervos succidit, ac prosternit. Gorgias Leontinus dicebat, res severas risu, risum rebus severis discuti: ex Aristot. l. 3. de arte dicendi. Gell. lib. 12. cap. 12. ita scribit: *hæc quoque disciplina rhetorica est, callide & cum astu res criminosas citra periculum confiteri: ut si objectum sit turpe aliquid, quod negari non queat, responsione joculari eludas . . . , Ita Cicero, urbano facetoque dicto diluit id quod inficiari non poterat &c.* Scilicet cùm à Pub. Sylla, qui tum reus erat, pecuniam mutuò, ad emendam in palatio domum, accepisset; atque hæc ei exprobrarentur; utrumque firmiter negavit: atque tum, inquit, verum sit accepisse me pecuniam, si domum emero. At re subinde proditâ, emptâque domo, cùm hoc mendacium in senatu ei ab inimicis objiceretur, risit satis, respondit que: *parum certe consulti homines estis, qui ignoratis, prudentis & cauti patrisfamilias esse, quod emere velit empturum se negare, propter competitores em-*

Illi, ſcripta quibus comœdia priſca viris eſt,
Hoc ſtabant, hoc ſunt imitandi: quos neque pulcher
Hermogenes unquam legit, neque ſimius iſte,
Nil præter Calvum & doctus cantare Catullum.
At magnum fecit, quod verbis Græca Latinis

INTERPRETATIO.

Eo pollebant, in *eo ſunt imitatione digni homines illi à quibus vetus comœdia condita eſt: quos nunquam evolvit aut bellus Hermogenes, aut ſimius iſte, nihil ſciens canere niſi Calvum & Catullum. Atenim* Lucilius *laudabile* hoc *præſtitit quod Græcas voces Latinis miſ-*

ANNOTATIONES.

ptionis. Id. ibid. Vide Orat. pro L. Muræna; ubi cavillans aſtutè Cicero adverſarii Catonis auctoritatem eludit vincitque.

16. *Illi, ſcripta quibus, &c.*] Comœdiæ veteris auctores, Eupolis, Cratinus, Ariſtophanes, &c. De quibus Sat. 4. præced.

17. *Hoc ſtabant, &c.*] His virtutibus, quas modò laudavi, excellebant: variâ eruditione, ſententiarum argutâ brevitate, ſatyricum ſalem aptè affricabant, acrimoniam ſtyli modò exerentes, interdum cohibentes; & conſultò viribus parcentes, &c.

18. *Hermogenes.*] Tigellius, acer Lucilii fautor, de quo Sat. 3. præced.

Simius iſte.] Demetrius poëta, & fabularum actor: de quo paulò pòſt: *ſimius:* corpore deformis; vel ineptus & inſulſus imitator.

19. *Nil præter Calvum, &c.*] Uterque ille hos tantum poëtas amatoria ſcriptitantes legebat, nunquam verò eximios illos veteris Comœdiæ ac perfectorum hujus generis carminum ſcriptores. Sic Horatius Hermogenem & Demetrium imperitiæ notat pariter atque luxuriæ: indeque probat Satiræ veras ignoraſſe virtutes; & hinc illos eſſe ineptos admiratores Lucilii.

Calvum.] Cor. Licinius Calvus in poëmatis ſcribendis perelegans, ingenio lepido & urbano; Catulli poëtæ amicus fuit. Cicero in Epiſt. eum laudat, aitque Iambicis præſtitiſſe: quibus civitatis etiam principes, C. Cæſarem & Pompeium acerrimè inſectari minimè dubitavit. Quintil. & Seneca Calvum ſcribunt contendiſſe cum M. Tullio de principatu eloquentiæ. Petr. Crinit. Gregor. Gyrald. &c.

Catullum.] C. Valer. Catullus Veronenſis, in urbe claruit quo tempore Terentius Varro: Docti cognomen adeptus eſt peculiari epitheto, ex eruditorum conſenſu. Val. Martialis ad Macrum,

Nec multos mihi præferas poëtas.
Uno ſed tibi ſim minor Catullo.

Scripſit Lyrica, Elegias, Epigrammata. Commendatur mirum in modum à Gellio. Crinit. de eo vulgatum eſt diſtichon iſtud:

Tantum parva ſuo debet Verona Catullo,
Quantum magna ſuo Mantua Virgilio.

20. *At magnum fecit, &c.*] Ita loquuntur Lucilii fautores: quos refellit Horatius deinceps. Iuſulſi nimirùm palati homines id laudabant quod eſt fatuum & vitio vertendum; nempe, *verbis Græca Latinis miſcere.* Lucilius apud Cicer. de Finib. 1. n. 9.

χαῖρε, *inquam, Tite* . . . χαῖρε, &c.

De Finib. 2. n. 24.

. , *Læliu' clamores ſophos ille ſolebat*
Edere, &c.

Apud Non. Marcel. in voce *compernes:* Lucil. Sat. l. 17.

Nunc cenſes καλλιπλόκαμον καλλίσφυρον *illam*
. . . . . .
Compernem aut varam fuiſſe Amphitryonis ἄκοιτιν
Alcmenam, ...
Τυρῶ εὐπατέρειαν, &c.

Miſcuit. O ſeri ſtudiorum ! quive putetis
Difficile & mirum Rhodio quod Pitholeonti
Contigit. At ſermo linguâ concinnus utrâque
Suavior : ut Chio nota ſi commiſta Falerni eſt.
Cum verſus facias, teipſum percontor, an, & cùm
Dura tibi peragenda rei ſit cauſâ Petilli,
Scilicet oblitus patriæque patriſque Latini,
Cum Pedius cauſas exſudet Poplicola, atque
Corvinus, patriis intermiſcere petita
Verba foris malis, Canuſini more bilinguis ?

INTERPRETATIO.

cuit. O *ſtupidi in literis !* Ergone *exiſtimatis arduum & admirabile quod fecit Pitholeon Rhodius ? Sed*, inquies, *dulcior* eſt *oratio utroque ſermone conſtans : velut ſi vinum Falernum miſceatur Chio.* Verumenim *quandoquidem condis* tu *carmina*, *quæro* à te, *ſi tibi defendenda eſſet difficilis cauſa Petillii accuſati, utrum patriæ videlicet & Latini parentis immemor, ſatageres quæſita foris vocabula patriis admiſcere, ad inſtar Canuſini duplici linguâ utentis ; contra quàm Pedius Poplicola & Corvinus orationes* puras *elaborant ?*

ANNOTATIONES.

21. *O ſeri ſtudiorum.*] ὀψιμαθεῖς, qui ſerò animum ad ſtudia appulerunt, proindeque minus eruditi : contrà παιδομαθεῖς, qui ab ipſa pueritia literis incubuerunt.

Quive putetis.] Al. *Quine* : quæ particula reſpondet Græc. γε *utique, certe* : nec redundare eſt exiſtimanda. Priſcian. lib. 16. cap. 1. Alii interrogativè accipiunt.

22. *Pitholeonti.*] Pitholeon, ex inſulâ Rhodo, Epigrammata quædam inſulſa compoſuit, & Græcis vocibus infercire amavit.

24. *Ut Chio nota ſi, &c.*] Falernum vinum paulò auſterius temperabatur lenitate Chii Quid ſit *nota* illa, vide lib. 2. Od. 3. v. 8. ubi & de *Falerno*, pariter & lib 1. Od. 20. De *Chio* lib. 3. Od. 19 v. 5.

26. *Petilli.*] De Petillio fure aureæ Jovis coronæ, jam mentio fuit in Sat. 4. ſuperiori.

27. *Latini.*] Quidam legunt, *Latine*, & jungunt cum ſequentibus. Sed non placet iſta mutatio, quanquam à viris ſanè gravibus invecta.

28. *Pedius Poplicola.*] Hic filius fuit Q. Pedii, qui à Jul. Cæſare ſcriptus hæres ; & Conſulatum Romæ geſſit cum Auguſto, poſt Hirtium & Panſam.

Exſudet] Magnis ſudoribus elaboret, ad puritatem ſermonis patrii aſſerendam.

29. *Corvinus.*] Meſſala Corvinus domi valdè nobilis, ac pariter clarus orator, atque Græcis vocibus Latinæ orationi admixtis infenſus : κοινοβάτην Latinè funambulum reddidiſſe fertur. Quintil. lib. 10. cap. 1. *Meſſala*, inquit, *nitidus & candidus, & quodammodo præ ſe ferens in dicendo nobilitatem ſuam.* Crinitus de hon. diſcipl. lib. 1. cap. 12. inter alia de illo non pauca, ſic habet: De ejus ſingulari prudentiâ & gravitate teſtimonium extat ampliſſimum M. T. Ciceronis. Sic enim ad Brutum : Meſſalæ, inquit, excellentiam non poſſum ſilentio prætertire. Cave putes quemquam eſſe illi ſimilem conſtantiâ, curâ & ſtudio Reipublicæ atque eloquentiâ, quâ mirabiliter excellit. Tametſi Meſſala idem cùm provectior foret, memoriæ ſenſum ſic amiſit, ut ſui quoque nominis oblitus tradatur. Idque ei biennio ante obitum contigit : quod Orbilio itidem Beneventano accidiſſe conſtat. Vide & Cœl. Rhodig. lib. 11. cap. 13. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 20. &c.

30. *Canuſini more bilinguis.*] De Canuſio oppido Apuliæ, jam dixi ſuprà ad

Atqui ego cùm Græcos facerem, natus mare citra,
Versiculos; vetuit me tali voce Quirinus
Post mediam noctem visus, cùm somnia vera;
In silvam non ligna feras insaniùs, ac si
Magnas Græcorum malis implere catervas.
Turgidus Alpinus, jugulat dum Memnona, dumque
Diffingit Rheni luteum caput, hæc ego ludo,

INTERPRETATIO.

At cùm versus Græcos meditarer, natus ego cis mare, Quirinus apparuit de mediâ nocte, tunc *quando vera* sunt *insomnia,* ac *me prohibuit his verbis: Non stultiùs in silvam portes ligna, quàm magnas Græcorum turmas augere studeas.* Itaque *dum inflatus Alpinus jugulat Memnonem, & dum cœnosum Rheni fontem deformat, ego ista scribo lubens,*

ANNOTATIONES

Sat. 5. sub finem. Hoc à Diomede conditum: hincque cives partim Græcè partim Latinè loquebantur. Totus etiam ille terrarum tractus magna Græcia est appellatus.

31. *Natus mare citrà.*] Apud fines Apuliæ in Italiâ; non ultra mare, in Græciâ.

32. *Vetuit me tali voce Quirinus.*] Lepida fictio. Quirinus Latini populi sermonisque auctor & conditor deterruit à scribendis Græcè versiculis.

33. *Cùm somnia vera.*] Quando jam coctis alimentis purgatiores esse debent sensus. Atque ita statuebat veterum superstitio. Tertull. de animâ, cap. 22. *certiora & collatiora somniari affirmant sub extremis noctibus, quasi jam emergente animarum vigore, producto sopore, &c.* Philostrat. lib. 2. *Si tempus antelucanum sit & somni matutini, conjectant somnium illud, quasi tunc animâ verum vidente.* Theocrit. Idyll. 19. initio scribit, à Venere immissum Europæ somnium, cùm tertia pars noctis staret, proximâ jam aurorâ, quando somnus oculos molli vinculo detinet, ac tum veracia pascuntur insomnia. Tibull. lib. 3. Eleg. 4.

Dii meliora ferant, ne sint insomnia vera,
Quæ tulit extremâ proxima nocte quies.

Ovid. Epist Heronis.

Namque sub aurorâ, jam dormitante lucernâ,
Tempore quo cerni somnia vera solent.

34. *In silvam non ligna, &c.*] Verba sunt Quirini Horatium redarguentis.

35. *Magnas Græcorum catervas.*] Ingentem numerum Græcorum Poëtarum vel poëmatum.

36. *Turgidus Alpinus jugulat dum Memnona.*] Ego, inquit noster, à Quirino edoctus has ludo satiras; dum alii carmen heroicum miserè disperdunt, temerè ac ineptè attentantes grave scribendi genus: v. g. dum Alpinus de Memnone (ex Hesiodi Theogoniâ) ab Achille interfecto tam insulsam Tragœdiam profert, inflatis quidem & turgidis versibus, ut ipse magis quàm Achilles Memnonem jugulare videatur.

Alpinus.] Aulus Cornelius Alpinus iste longè est alius ab insigni poëta Cornelio Gallo, de quo Virgil. Eclog. 10. ut eruditè monet Torrentius, contra Cruquium.

37. *Diffingit Rheni luteum caput.*] Idem Alpinus Epicum etiam carmen molitus fuerat de bello Germanico, ubi Rhenum descripserat adeò perditè, ut nobile flumen deturparet, limpidis aquis pulcroque capiti quasi lutum, grandi certè argumento sordes aspergens. Non abs re putes hìc alludi ad morem pingendi effingendique fluvios specie humanâ, ex urnâ aquam fundentes. Sunt qui legant *defingit*: alii, *depingit*: sed minùs benè.

Quæ nec in æde ſonent certantia, judice Tarpa;
Nec redeant iterum atque iterum ſpectanda theatris.
Argutâ meretrice potes, Davoque Chremeta
Eludente ſenem, comis garrire libellos
Unus vivorum, Fundani. Pollio regum
Facta canit pede ter percuſſo. Forte epos acer,
Ut nemo Varius ducit: molle atque facetum.

INTERPRETATIO.

nec recitanda in Apollinis templo ad certamen, Tarpa judice; nec reponenda bis terque in *theatro ad ſpectaculum.* Tu quidem, ô *Fundani*, *ſolus viventium noſti urbane ſcribere verſus* comicos, in quibus *meretrix aſtuta & ſervus decipiunt vetulum Chremetem. Pollio principum geſta refert pede ter percuſſo. Varius carmen heroicum exequitur tam ſtrenuè quàm ullus alius.*

ANNOTATIONES.

38. *Quæ nec in æde ſonent certantia.*] Hæc, inquam, ſcribo ludens, minimè verò propalanda in certaminibus & commiſſionibus poëtarum ab Auguſto inſtitutis, apud Apollinis Palatini templum. De quo diſſerui dudum in Perſii Prologo. Vide Sueton. Octav. cap. 89.

Judice Tarpa.] Spurius Metius Tarpa recitantium auditor aſſiduus, unuſque è quinque arbitris, quorum debebant calculo probari quæ in æde Muſarum proponebantur: nec in ſcenam perferebantur quæ ab eis fuiſſent exploſa. De illo iterum in Epiſt. ad Piſones, v. 387.

39. *Iterum ſpectanda theatris.*] Neque dramata compoſui in ſcenam producenda, ad auram vulgi & publicum favorem captandum. Hac ſum etenim ambitione procul.

40. *Arguta meretrice potes, &c.*] O Fundani, ſolus poëtarum qui modò vivunt, peritus es; atque unus ſcitè ac facetè vales ſcribere comœdias: in quibus *arguta meretrix* & ſervus aſtutus *comiter garrientes eludunt ſenem*, ejus crumenam emungunt, &c.

Davoque Chremeta.] Alluſio eſt ad Terentii Andriam, ubi Chremes ſenex, Davus ſervus, notæ ſunt perſonæ comicæ.

41. *Comis.*] Hæ voces, comis, comœdia, comeſſatio, habent originem à *κῶμος feſtivitas.* Hoc etiam nomine colebatur Deus hilaritatis & laſciviæ. Varro 6. de Ling. Lat.

42. *Fundani.*] Mirum ſanè quod à nemine uſquam laudetur Fundanius ille, quem tam inſigni elogio exornat Horatius.

Pollio regum facta canit.] Tragœdias eleganter ſcribit: *pede ter percuſſo;* verſibus ſenariis tres dimenſiones habentibus: qui *ſenos reddunt ictus*, ut eſt in Epiſt. ad Piſon. v. 253. In tragœdiis nempe, ut norunt omnes, *facta regum* ſunt argumenta conſueta, & verſus Iambici trimetri duntaxat adhibentur. Vide lib. 2. Od. 1. ubi de Pollione, &c.

43. *Forte epos.*] Varius Epicum carmen ſtrenuè exequitur: *forte*, quippe quod nequit expediri ſine forti & conſtanti ſpiritu, & venâ abundanti ac divite: eſtque opus longum, animique ſolertis ac diu multumque attenti. Vide lib. 1. Od. 6. ubi de Vario excellenti poëta. Item Petr. Crinit. Poët. Lat. lib 3. cap. 44.

44. *Molle atque facetum Virgilio, &c.*] Virgilius Bucolica & Georgica ſtylo molli & idoneo compoſuit. Tunc nimirum Æneis nondum in lucem prodierat, cùm ſcriberet iſta Horatius.

Facetum.] Quintil. lib. 6. cap. 3. *facetum non tantum circa ridicula opinor conſiſtere. Nec enim diceret Horatius, facetum carminis genus naturâ conceſſum eſſe Virgilio. Decoris hanc magis & excultæ cujuſdam elegantiæ appellationem puto. Ideoque in Epiſtolis Cicero hæc Bruti verba refert:* næ illi ſunt pedes faceti, &c. *quod convenit cum illo Horatiano,* Molle atque facetum.

Virgilio annuerunt gaudentes rure Camœnæ.
Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino,
Atque quibusdam aliis, meliùs quod scribere possem,
Inventore minor: neque ego illi detrahere ausim
Hærentem capiti multâ cum laude coronam.
At dixi fluere hunc lutulentum, sæpe ferentem
Plura quidem tollenda relinquendis. Age, quæso,
Tu nihil in magno doctus reprendis Homero?
Nil comis tragici mutat Lucilius Atti?

INTERPRETATIO.

Musæ silvarum amantes donarunt Virgilio tenerum ac lepidum. Istud restabat à Varrone Atacino & aliquot aliis tentatum frustrâ, quod felicius expedire possem ego, auctore tamen *inferior: cui nequaquam velim auferre lauream magnâ cum laude capiti* ejus *aptatam. Sed dixi illum currere cœnosum, sæpe vehentem assumenda plura certe rejiciendis.* Dic verò, *precor, numquid tu eruditus nihil redarguis in Homero magno? Numquid Lucilius* ipse *facetus nihil mutat Attii Tragœdiarum scriptoris?*

ANNOTATIONES.

46. *Hoc erat experto.*] Carmen satyricum erat, quod ego meliùs aliis multis possem scribere: non tamen par Lucilio inventori.

Experto frustra Varrone Atacino.] Pub. Terent. Varro Atacinus, ab Atace Narbonis Galliæ vico vel fluvio cognominatus, iis natus temporibus quibus Cicero & Hortensius clari habebantur in eloquentiâ; ingenio præclaro fuit: scripsit Epigrammata, Elegias, & alia mirifico studio. Argonautica ejus celebrant Probus Valerius, aliique Grammatici, & ex illis sæpè versiculos referunt. At in Satiris frustra desudavit. Adeo verum est quod canit in Eclog. Virgilius: *non omnia possumus omnes.* Vide Petr. Crinitum lib. 2. cap. 31. Quintil. lib. 10. cap. 1. ita scribit: *Atacinus Varro in iis per quæ nomen adeptus est, interpres operis alieni, non spernendus quidem, verùm ad augendam facultatem dicendi parum locuples.* Ejus etiam meminit Euseb. Chron. natumque refert ad Olymp. 174. annis circiter viginti à morte Lucilii: & Græcas literas summo studio didicisse anno ætatis 35.

48. *Inventore minor.*] Quod Lucilius Satiras primus scripsit, & quod *miram eruditionem, libertatem, acerbitatem, & abunde salis* habet, hinc eo se minorem profitetur noster, quanquam *tersior multo ac purus magis, & ad notandos mores præcipuus:* ut fatetur Quintil. antè citatus.

52. *Homero.*] Qui bonus licet & magnus interdum ipse dormitasse reperitur: neque omninò est sine mendis, quamvis agnoscatur ab universis ingenio, arte, eruditione, aliisque virtutibus, omnium facilè princeps. Vide Longinum.

53. *Nil comis tragici mutat Lucilius Atti?*] Si Lucilius ipse in prioribus poëtis quædam emendat: cur nos Lucilium ad trutinam non revocabimus?

L. Attius.] (*Accius* scribunt quidam) Tragœdiarum scriptor Pacuvio paulò junior, ingenio acri fuit. Ejus versibus exornari templorum ac monumentorum aditus volebat Decius Brutus, teste Cicerone in orat. pro Archiâ poëtâ, n. 27: Pacuvius autem Accii Tragœdiam Atreum laudavit velut grandem & sonoram: reprehendit verò quasi subacidam & duriusculam. Quod fassus est Attius; addiditque, se non pœnitere; quia sicut poma acerba primùm & dura paulatim fiunt mitia; ita & ingenia: contrà quæ victa gignuntur & mollia, ad veram frugem & maturitatem nunquam perve-

Non ridet versus Ennî gravitate minores,

INTERPRETATIO.

An non deridet Ennii versus quosdam *leviores*,

ANNOTATIONES.

niunt; sed potiùs ac magis putrescunt. Vide Crinit. de Poëtis lib. 1. cap. 7. Gell. lib. 13. cap. 2. & lib. 18. cap. ult. ubi sic scribit in fine: *posteà Q. Ennius, & juxta Cæcilius & Terentius, ac subinde Pacuvius, & Pacuvio jam sene Attius, clariorque tunc in poëmatis eorum obtrectandis Lucilius fuit.* Attius Tragœdias benè multas scripsit, quarum fragmenta quædam supersunt: comœdias etiam. Quam fortassis ob rem *comis Tragicus* hîc appellatur. Vulgò tamen vox *comis* non in genit. accipitur, sed in nominat. refferturque ad seq. *Lucilius.* Tragœdiæ Accii celebrantur, Phœnice, Medea, Menalippus, Alcmeon, Prometheus, Atreus, Philoctetes, Neoptolemus, &c. in primis autem Argonautæ, unde est illud carmen de Argo navi laudatissimum:

. . Tanta moles labitur.
Fremebunda ex alto, ingenti sonitu & strepitu,
Præ se undas volvit: vortices vi suscitat.
Ruit, prolapsa pelagus respergit: profluit.
Ita dum interruptum credas nimbum volvier:
Dum quod sublime ventis expulsum rapier
Saxum; aut procellis, vel globosos turbines
Existere ictos undis concursantibus.
Nisi quas terrestres pontus strages conciet:
Aut forte Triton fuscinâ verrens specus
Subter radices penitus undanti in freto
Molem ex profundo saxeam ad cœlum eruit.

Vide & apud Cic. cit. Attii versus, variis locis de Divin. 1. n. 44. &c.

54. *Ennî.*] Q. Ennius Poëta natus est Tarenti, vel, ut plerique volunt, Rudiis in oppido Salentinorum Tullius pro Archiâ, *Rudium hominem* vocat, & mirè commendat Ennium: nec minus alii, velut acri virum ingenio, eruditione multiplici, fide, comitate, probitate, doctrinâ omninò singulari. Floruit temporibus Plauti Comici & M. Catonis oratoris clarissimi. Quem deinceps secuti sunt Cæcilius, Pacuvius, Attius, &c. Permulta composuit vario carmine, Annales, Tragœdias, Comœdias, Satiras, &c. ex Lucretio lib. 1. v. 118.

Ennius . . . . . primus amœno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
Per gentes Italas hominum quæ clara clueret.

Quintilianus Ennium scribit pari veneratione colendum, ac sacros vetustate lucos, in quibus grandia robora non tantam habent speciem quantam religionem. Ennii versus affert Cicero pluribus locis. Lege de Divin. 1. n. 40. &c. Vide & Macrob. Saturnal. lib. 6.

Ridet versus gravitate minores.] Quamvis tanti habitus est Ennius, in ejus carminibus quædam rectè reprehendit ac deridet Lucilius tanquam haud satis graviter & accuratè scripta. Anneus Seneca Epist. ad Lucil. *admiror*, inquit, *eloquentissimos viros & deditos Ennio, pro optimis ridicula laudasse*: & hosce de Cethego versus Ennii affert:

Is dictus cunctis ollis popularibus olim
Qui tum vivebant homines atque ævum agitabant,
Flos delibatus populi, Suadæque medulla.

Ennium tamen defendit Gell. lib. 12. cap. 2. Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 4. & lib. 6. cap. 3. *nemo*, inquit, *ex hoc viles putet veteres poëtas, quod versus eorum scabri nobis videntur. Ille enim stylus Enniani seculi auribus solus placebat: diuque laboravit ætas secuta, ut magis huic molliori stylo acquiesceretur.* Neque verò præterire hîc licet aut ridiculos aut scabros Ennii versiculos istos:

O Tite, tute Tati tibi tanta tyranne

Cùm de ſe loquitur, non ut majore reprenſis?
Quid vetat & noſmet Lucilî ſcripta legentes,
Quærere num illius, num rerum dura negarit
Verſiculos natura magis factos, & euntes
Mollius? At ſi quis pedibus quid claudere ſenis
Hoc tantum contentus; amet ſcripſiſſe ducentos
Ante cibum verſus, totidem cœnatus: Etruſci

INTERPRETATIO.

quando loquitur de ſeipſo haud tanquam perfectiore iis quæ carpit? Quid pariter impedit nos ſcripta Lucilii evolventes diſquirere, an ejus, an rerum natura difficilis prohibuerit verſus limatiores & ſuavius fluentes? Quod ſi aliquis id unum ſatis habeat carmen *aliquod includere ſex pedibus; is gaudeat feciſſe ducentos verſus ante cœnam, ac totidem poſt: qualis*

ANNOTATIONES.

tuliſti.

At tuba terribili ſonitu taratantara dixit.

55. *Cum de ſe loquitur, &c.*] Cùm Lucilius quoſdam Ennii verſus ridet ac reprehendit, non tamen eo ſe majorem dicit: ſic ego Lucilii quædam reprehendens, haud quaquam me illi præferendum exiſtimem. Iſta verba Horatii de Ennio intelligenda contendit Heinſius, exploſiſque aliorum interpretationibus cantat, εὕρηκα, *inveni*: verùm quàm longè ab Horatii mente aberrarit, luculenter & eruditè, ut certè alia, exequitur noſter Dacerius, ad quem te paulùm divertere, lector, nuſquam pigeat.

57. *Num illius num dura rerum natura negarit, &c.*] Utrum Lucianorum verſuum compoſitio rudis & impolita ex materiæ & rerum natura difficili prodierit; an ex ipſius ingenio duriori, vel certè ex indiligentiâ, & quod ſcribentem *offenderet lima labor & mora*? Epiſt ad Piſ. v. 290.

58. *Verſiculos magis factos.*] Cic. in Bruto: *intellectum eſt quantam vim habeat accurata & facta quodammodo oratio.*

Euntes molliùs.] Martial.

Carmina nulla probat molli quæ tramite currunt,
Sed quæ per ſalebras altaque ſaxa cadunt.

59. *At ſi quis.*] Quanta hîc varietas difficultaſque? Alii legunt, *ac ſi quis* junguntque cum antecedentibus, & ſic explicant: *verſiculos euntes mollius, ac ſi quis pedibus, &c.* id eſt, verſus molliores & concinniores, quàm facere ſoleat poëta negligens, qui ſatis habet plures ſcribere parvo labore verſus, parum etiam venuſtos. Alii, *aut ſi quis.* Alii, *an ſi quis, &c.* Prima legendi ratio ſatis placet: malim tamen, *an ſit qui pedibus, &c.* hoc ſenſu: quid vetat nos ſcripta Lucilii recenſentes quærere unde fiat, ut plerique verſus ejus incompoſiti, non magis facti, & molliùs eant? an ex vitio rerum; an ex ipſius rudiori naturâ; an is ipſè fuerit qui *pedibus quid claudere ſenis hoc tantum contentus, amaverit ſcripſiſſe ducentos, &c.* nec ſtuduerit recenſere, emendare, ac *malè tornatos incudi reddere verſus*: ut eſt in Epiſt. ad Piſ. v. 441.

61. *Etruſci quale fuit, &c.*] Caſſius Parmenſis abundantis ac fœcundæ magis quàm divitis & pulcræ venæ poëta, ab Auguſto juſſus interfici, tum quod ipſi obtrectare pergeret, tum præcipuè quod Jul. Cæſaris percuſſoribus hoſtibuſque ſuis ſemper adhæſerat. Hinc eum ſponte vellicat Horatius Auguſto velificans. Sueton. Octav. cap 4. *Caſſius Parmenſis quadam epiſtola non tantùm ut piſtoris, ſed etiam ut nummularii nepotem, ſic taxat Auguſtum*: materna tibi farina: ſiquidem ex crudiſſimo Ariciæ piſtrino hanc pinſit manibus collybo decolorati Neruloneniis menſarius. Vide Vell. Paterc. lib. 2. Oroſ. lib. 6 cap. 19. Appian. bell. civil. lib. 5. item Valer. Max.

Quale

Quale fuit Caſſi rapido ferventius amni
Ingenium: capſis quem fama eſt eſſe libriſque
Ambuſtum propriis. Fuerit Lucilius, inquam,
Comis & urbanus; fuerit limatior idem,
Quam rudis & Græcis intacti carminis auctor,
Quamque poëtarum ſeniorum turba: ſed ille,
Si foret hoc noſtrum fato dilatus in ævum,
Detereret ſibi multa; recideret omne quod ultra

INTERPRETATIO.

fuit vena Caſſii Etruſci vehemente fluvio rapidior: quem narrant crematum fuiſſe ſcriniis & ſcriptis ſuis. Dico igitur: Eſto, *fuerit Lucilius facetus ac lepidus; fuerit etiam magis politus quàm inventor poëmatis nondum exculti, atque Græcis haud tentati, & quam omnes poetæ ſuperiores: atqui ſi ipſe ad noſtram hanc ætatem reſervatus à fatis eſſet,* certè *plurima ſibi reſecaret: quicquid tranſgreditur perfectum* modum

ANNOTATIONES.

lib. 1. cap. 7. art. 7. Crinit. lib. 3. cap. 47.

63. *Capſis libriſque ambuſtum propriis.*] Tot libros ac verſus futiles ille ſcripſerat, inquit noſter jocosè & dicaciter, ut cremando ejus cadaveri ſuffecerint. Quod ex Senatuſconſulto factum aſſerit vet. Comment. Verùm id refellitur ex his verbis, *fama eſt.*

Caſſi Parmenſis de Orpheo carmen hoc afferunt:

Arguta primùm cum plectra parentis, & auro
Diſtinctam ſumpſit citharam Rhodopeius heros;
Ridebant ſegnes pulſus, digitoſque micantes
Seriùs, & chordis indocta diſſona vocis.
Mox pudor exardens & gloria dulcis honeſti
Luſibus avertit puerilibus, omnis & illuc
Perditus incumbens Muſæ pallebat amore.
Et nunc maternis inhiat, nunc ille paternis
Cantibus, hinc illinc diſcens dependet utrimque.
Nulla Venus faciem cepit mentita doloſis
Compedibus: ſomni fuerat parcuſque Lyæi:
Donec ridiculus dudum modulamine ſilvas,
Evulſoſque ſuis ſcopulos radicibus egit:
Auſus & ire viam viventibus inconceſſam,
Pœnarum oblitos demulſit carmine Manes.
Non levis aſcenſus, ſi quis petit ardua. Sudor
Plurimus hunc tollit, nocturno exſomnis olivo
Immoritur, delet quod mox laudaverit in ſe,
Qui cupit æterna donari frondis honore.

66. *Quam rudis & Græcis intacti carminis auctor.*] Quam Ennius, qui primus omnium ſatiras ſed rudes omninò ſcripſit: at Lucilius ſubinde limatiores & perfectiores. Quare hic ſatiræ quaſi primus auctor aut certè artifex jure habeatur. Alii vocem *rudis* in caſu nominativo accipiunt, ſicque interpretantur: fuerit Lucilius limatior quàm rudior, &c. Sed perperam.

Græcis intacti.] Græcorum nemo Satiras ſcripſit. Unde Quintilianus lib. 10. cap. 1. *Satira quidem tota noſtra eſt, in qua primus inſignem laudem adeptus eſt Lucilius, &c.* Aliter ſentit Jul. Scaliger, Poët. lib. 1. cap. 12. & lib. 3. cap 98. Vide Caſaub. de Satirâ.

67 *Poetarum ſeniorum.*] De his Sat. 4. præced.

69. *Recideret omne quod, &c.*] Su-

Perfectum traheretur: & in versu faciendo
Sæpè caput scaberet; vivos & roderet ungues.
Sæpè stylum vertas, iterùm quæ digna legi sint,
Scripturus: neque te ut miretur turba, labores;
Contentus paucis lectoribus. An tua demens
Vilibus in ludis dictari carmina malis?
Non ego. Nam satis est equitem mihi plaudere: ut audax
Contemptis aliis explosa Arbuscula dixit.
Men' moveat cimex Pantilius? aut crucier, quod

Interpretatio.

rescinderet: atque in condendis carminibus frequenter caput scalperet; atque ungues ad vivum admorderet. Sæpe stylum converte, editurus quæ mereantur haud semel evolvi: nec satagas ut te plebs admiretur: imò *satis habe* ut *pauci* tua *legant. An vero stulte gaudeas tuos versus dictari in scholis ignobilioribus? Ego nequaquam. Sufficit enim ut equites mihi applaudant: quemadmodum Arbuscula explosa constanter aiebat, ceteris spretis. An moveat me Pantilius cimex? aut doleam, quod*

Annotationes.

perflua, inconcinna. *ambitiosa recidet ornamenta*, inquit noster ad Pis. v. 447. item, *omne supervacuum pleno de pectore manat.* v. 337. Vide illic annotanda.

71. *Caput scaberet.*] Hæc enim haud raro facit quisquis accuratæ & perfectæ compositioni operam navat. Marcilius & alii quidam hîc alludi volunt ad Minervam è cerebro Jovis editam.

Vivos & roderet ungues.] Pers. Sat. 1. v. 106.

Nec pluteum cadit, nec demorsos sapit ungues.

Sic leviter scribendi genus significat ille, ut notat lib. 10. cap. 3.

72. *Sæpè stylum vertas, &c.*] Quintil. lib. 10. cap. 4. *Emendatio pars studiorum longe utilissima. Neque enim sine causa creditum est, stylum non minus agere cum delet. Hujus autem operis est, adjicere, detrahere, mutare. Sed facilius in iis simpliciusque judicium, quæ replenda vel dejicienda sunt: premere verò tumentia, humilia extollere, luxuriantia adstringere, inordinata digerere, soluta componere, exultantia coërcere, duplicis operæ. Nam & damnanda [illegible] quæ placuerant; & invenienda quæ fugerant.*

Stylum vertas.] Veteres nimirùm in cerata scribentes tabella utebantur stylo, cujus pars altera acuta erat, & acumen dicebatur: altera obtusa, quâ delebant id quod erat exaratum, complanantes & æquantes ceram, ut novam scripturam inducerent. Ergo qui aliquid volebat mutare, stylum vertebat, atque alteram ejus partem adhibebat. Rem graphicè exponit P. Crinitus lib. 17. de hon. discipl. cap. 4. & Prudent. Hymn. 9. de coronis:

Inde alii stimulos & acumina ferrea vibrant,
Quà parte aratis cera sulcis scribitur:
Et quâ secti apices abolentur, & æquoris hirti
Rursus nitescens innovatur area.

75. *Vilibus in ludis dictari carmina.*] Pers. Sat. 1. v. 29.

Ten' cirratorum centum dictata fuisse
Pro nihilo pendas?

77. *Explosa Arbuscula dixit.*] Mima illa cùm à plebe & vulgo explodebatur, parvi ducebat, dummodò paucis nobilioribus placuisset. Illius meminit Tullius ad Attic. lib. 4. Epist. 14. *Quæris nunc de Arbuscula. Valde placuit. Ludi magnifici & grati.*

78. *Men' moveat cimex Pantilius?*]

Vellicet absentem Demetrius: aut quod ineptus
Fannius Hermogenis lædat conviva Tigelli?
Plotius, & Varius, Mœcenas, Virgiliusque,
Valgius, & probet hæc Octavius optimus, atque
Fuscus, & hæc utinam Viscorum laudet uterque.
Ambitione relegatâ te dicere possum,
Pollio; te Messala tuo cum fratre; simulque
Vos Bibuli, & Servi; simul his te candide Furni;

INTERPRETATIO.

absentem me *Demetrius reprehendat: aut quod redarguat nugax Fannius Hermogenis Tigellii conviva? Approbent ista Plotius, Varius, Mæcenas, Virgilius, Valgius, optimus etiam Octavius, & Fuscus, nec non ambo Visci laudent velim. Citra ambitionem licet accensere te, ô Pollio; te, ô Messala, cum tuo fratre; vos quoque Bibule, & Servi; ac te pariter, ô syncere Furni; atque alios*

ANNOTATIONES.

Profitetur Horatius parum se moveri dicteriis Pantilii scurræ ipsi obtrectare assueti.

Cimex.] Gall. *punaise*. metaphor. homo putidus & mordax instar illius insecti omnibus invisi & molesti ob aculeum & fœtorem.

79. Demetrius.] Hunc anteà simium vocavit.

80. Fannius.] De hoc vili poëta, item de Hermogene Tigellio, in Sat. 4. superiore.

81. Plotius & Varius.] De *Plotio* Tucca, in Sat. 5. præced. De *Vario*, lib. 1. Od. 6.

Mæcenas.] Is literatorum patronus & ipse literis mirabiliter imbutus, facilitate ingenii, eloquentiâ mediocriter excelluit, & poëticâ facultate. Scripsit varii generis poëmata, Elegias, Tragœdias. De sepulcri contemptu fertur cecinisse:

Nec tumulum curo: sepelit natura relictos.

Virgilius.] De hoc poëtarum certe principe nulla quàm pauca annotasse præstat.

8 . *Valgius.*] T. Valgius consulari ortus familiâ, elegans fuit in condendis carminibus, teste vel Tibullo ad Messalam ita scribente,

Est tibi qui possit magnis se accingere rebus
Valgius: æterno propior non alter Homero.

De eo jam lib. 2. Od. 9. ipsi inscripta.

Octavius optimus.] Optimus nempe is poëta historias etiam scripsit. Cave, lector, ne Augustum accipias.

83. *Fuscus.*] De Aristio Fusco celebri Grammatico jam antè, lib. 1. Od. 22. ipsi inscriptâ, item Sat. 9. præced. iterumque postea Epist. 10. lib. 1.

Viscorum uterque.] Duo nempe fratres erant, bonus uterque poëta: nati patre Vibio Visco Equite Romano opibus & gratia apud Augustum pollente.

84. *Ambitione relegatâ.*] Citra adulationem.

85. *Pollio.*] Asinius Pollio orator præclarus, Augusto pergratus, Romæ scholam tenuit post Timagenem: primus scripta sua recitavit; primus etiam Romæ bibliothecam fecisse dicitur. Bella Cæsaris & Pompeii scripsit. Diligentiæ plurimùm, consilii & animi satis habebat: teste Quintiliano: at nitore carebat & jucunditate Ciceronis. Vide lib. 2. Od. 1. illi inscriptam.

Messala.] De hoc anteà v. 29. ad vocem, *Corvinus.*

86. Vos Bibuli, & Servi.] Bibulorum atque Serviorum Romæ insignes fuisse familias nemo nescit. Jul. Cæsaris in consulatu collega Bibulus. Ad Servium Sulpitium sunt multæ Ciceronis Epistolæ lib. 4.

Furni.] Furnius historiarum scriptor elegans & accuratus, etiam Romæ Consul fuit.

Complures alios, doctos ego quos & amicos
Prudens prætereo: quibus hæc, ſint qualiacumque,
Arridere velim: doliturus, ſi placeant ſpe
Deterius noſtrâ. Demetri, teque, Tigelli,
Diſcipularum inter jubeo plorare cathedras.
I puer, atque meo citus hæc ſubſcribe libello.

INTERPRETATIO.

non paucos eruditos amicoſque, quos taceo ſponte: quibus iſta, qualiacumque ſint, placere cupio; ægrè laturus ſi minùs arrideant quàm ſpero. Te autem, ô *Demetri*, teque ô *Tigelli jubeo flere inter ſedilia diſcipularum. Vade ô famule, & quamprimùm hæc adjunge ſcriptis meis.*

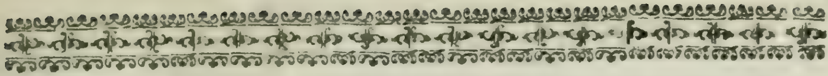
ANNOTATIONES.

91. *Diſcipularum inter, &c.*] Locum hunc plerique interpretum tranſiliunt intactum; quanquam, ut mihi videtur, ſtylo non indignum. Quidam volunt Horatium imprecari luctum & infortunium Demetrio atque Tigellio tanquam ineptis & inſulſis ſcriptoribus, qui mulierculis duntaxat placere ſtuderent. Ego verò ſic interpretor Horatium, quaſi dicat: Ite molles & effeminati, pergite adoleſcentibus corruptis vel etiam mulierculis recitare Elegias, amatoria carmina, voce flebili & affectata ad mollitiem: juxtà id quod habet Perſius, Sat. 1. v. 34.

. . . . . *Vatum plorabile ſi quid,*
Eliquat, & tenero ſupplantat verba palato.

92. *Meo citus hæc ſubſcribe libello.*] Iis quæ anteà de Lucilio ſcripſi hæc adjunge. Nimirum Satiræ quartæ præcedenti hanc attexi jubet, quæ illam explicat & aſſerit.

Q. HORATII FLACCI SATIRARUM LIBER II.

SATIRA I.

Se non posse Trebatii consilium sequi à scribendâ Satirâ dehortantis.

SUNT quibus in Satirâ videar nimis acer, & ultra
Legem tendere opus. Sine nervis altera quicquid
Composui pars esse putat; similesque meorum
Mille die versus deduci posse. Trebati,

INTERPRETATIO.

HORAT. SUNT homines, *quibus videar nimis asper in Satirâ, & carmen intendere supra modum. Pars altera existimat sine viribus esse id omne quod scripsi : atque* uno *die condi posse millenos versus æquales meis.* O

ANNOTATIONES.

1. *Sunt quibus, &c.*] Dialogismus istic est Horatii ac Trebatii. Hunc nempè magni nominis Jurisconsultum facetè consulit ille quid agat, num Satiras scribere debeat. Tandem omnes Trebatii dissuadentis rationes ac legum etiam præscripta risu solvit Horatius.

Videar nimis acer.] Nimis dicacem & acerbum me redarguunt alii : alii contrà velut enervatum & satyrico sale destitutum. O hominum judicia !

Ultra legem.] Vel, ultra modum Satiræ convenientem; quæ quidem lepida, jocosa, salsa potiùs quàm aspera, injuriosa, contumeliosa. Vel, ultra quam jubet lex seu 12. tab. seu Julia de Majestate, utraque scilicet vetans quemquam famoso carmine aut libello violari. Vide posteà v. 82. Item Epist. ad Pis. v. 283. ubi sic habetur,

. . *Sed in vitium libertas excidit & vim*
Dignam lege regi, &c.

2. *Tendere opus.*] Metaph. ab instrumentis musicis, in quibus tensæ nimis chordæ rumpuntur.

4 *Deduci.*] Epist. ad Augustum,

. . . . *Tenui deducta poemata filo.*

Trebati] C. Trebatius Testa probitate, juris scientiâ, bellicâ etiam virtute insignis : Eques Romanus, Julio Cæsari charus, & assecla comesque ad bellum Gallicum : Tullio Ciceroni perquàm familiaris & amicus passimque laudatus, Epist. ad Famil. lib. 7. ad Attic. lib. 10. Epist. 1. Topic. &c. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 23. scribit, *Trebatium sub disciplinâ Ciceronis Juris peritissimum aliquot*

Quid faciam præscribe. Quiescas. Ne faciam, inquis,
Omninò versus? Aio. Peream malè, si non
Optimum erat: verùm nequeo dormire. Ter uncti
Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,
Irriguumque mero sub noctem corpus habento.
Aut si tantus amor scribendi te rapit, aude
Cæsaris invicti res dicere; multa laborum
Præmia laturus. Cupidum, pater optime, vires
Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis
Agmina, nec fractâ pereuntes cuspide Gallos,
Aut labentis equo describat vulnera Parthi.
Attamen & justum poteras & scribere fortem,

INTERPRETATIO.

Trebati, jube quid agam. TREBAT. *Abstine.* HOR. *Dicis ne omnino scribam versus.* TREB. *Dico.* HOR. *Misere inteream, nisi optimum foret: at dormire non possum.* TREB. *Qui egent profundo sopore, oleo delibuti ter Tiberim transnatent, atque vesperi vino corpus irrigent. Vel si tam vehemens scribendi cupido te occupat, insuperabilis Augusti facinora canenda suscipe, ingentem operæ mercedem accepturus.* HOR. *O bone parens, cupientem nervi destituunt. Nec enim quisque* valet *dicere cohortes spiculis asperas, aut Gallos ruptis telis morientes, vel Parthos equis decidentes* præ *vulneribus.* TREB. *Atqui poteras Cæsarem justum ac strenuum celebrare,*

ANNOTATIONES.

libros de Jure Civili composuisse, ac de religionibus novem: nec non heroico versu plurimum valuisse, atque inter poetas annumeratum.

5. *Quiescas. . . . . . Aio.*] Adverte dictiones Jurisconsulto præscribenti accommodatas.

7. *Ter uncti transnanto, &c.*] Jocosæ querimoniæ jocosa & callida responsio, certè apta homini natandi studiosissimo, qualem fuisse Trebatium dicit Tullius, lib. 7. Epist. 10. *in re militari multo es cautior, quàm in advocationibus; qui neque in Oceano natare volueris studiosissimus homo natandi . . . . . sed jam satis jocati sumus, &c.*

Ter.] Corporis defatigatio somnum conciliat.

Uncti.] Olei calore muniebant se naturi adversus aquæ frigus.

9 *Irriguumque mero, &c*] Neque hoc a Trebatii moribus & ingenio prorsùs abhorrens. ait enim ad eum Tullius lib. 7. Epist. 22. *illuseras heri inter scyphos, quod dixeram, &c.*

12. *Pater optime.*] Cic. lib. 7. Epist. 16. *Tu mi vetule, non jero: &c.*

14 *Fractâ pereuntes cuspide Gallos.*] Ex historiâ C. Marii, quem adversus Cimbros pugnantem Plutarchus refert nova tela excogitasse. Scilicet hasta lignea quæ ferrum ingreditur, duabus fibulis ferreis contineri solebat: tunc autem Marius alteram ut antè reliquit; alterâ verò exemtâ clavum ligneum fragilem in ejus locum immitti jussit, eo consilio ut jaculum hostili clypeo impactum curvaretur aut frangeretur: corpori autem vulnerato inhæreret ferrum à ligno separatum; aut lignum transversâ cuspide hærens deorsum penderet, quo fiebat, ut vix evelli obliquè infixum; certè ab hostibus retorqueri non posset incurvatum aut corruptum.

15. *Labentis equo describat vulnera Parthi.*] De his lib. 1. Od. 12. & 19. & lib. 3. Od. 5.

16 *Attamen & justum, &c.*] Atqui si Augusti bella non vales describere, poteras certè justitiam, animi magni-

Scipiadam ut sapiens Lucilius. Haud mihi deero,
Cùm res ipsa feret. nisi dextro tempore, Flacci
Verba per attentam non ibunt Cæsaris aurem:
Cui malè si palpere, recalcitrat undique tutus.
Quanto rectius hoc quàm tristi læstere versu
Pantolabum scurram, Nomentanumque nepotem:
Cùm sibi quisque timet, quanquam est intactus, & odit.
Quid faciam? Saltat Milonius, ut semel icto
Accessit fervor capiti, numerusque lucernis.
Castor gaudet equis: ovo prognatus eodem
Pugnis. Quot capitum vivunt, totidem studiorum
Millia. me pedibus delectat claudere verba

INTERPRETATIO.

sicut prudens Lucilius Scipionem. HOR. *Hoc præstabo diligenter, quoties dabit se occasio:* verumtamen *non nisi opportuno tempore verba Horatii adibunt aures Augusti sapientis; cui si perperam aduleris, respuit munitus undequaque.* TREB. *Quanto melius id, quàm molesto carmine offendere Pantolabum scurram, & Nomentanum decoctorem; quandoquidem omnes sibi metuunt, atque aversantur* poëtam, *etiam minime lacessiti.* HOR. *Ecquid agam?* Enimvero *saltat Milonius cum primum capiti* per *vinum percusso accrevit ardor, & numerus lampadibus.* Sic & *Castor equis, eodem* autem *ovo editus cæstibus delectatur. Quot capitum, tot studiorum millia existunt. Me juvat numeris voces*

ANNOTATIONES.

tudinem, aliasque virtutes celebrare; quemadmodum Scipionis Lucilius, qui vitam ejus privatam descripsit, Ennius autem bellica facinora.

20. *Undique tutus.*] Rerum cognitione & sapientiâ affatim instructus quasvis adulationes statim repellit ac respuit.

22. *Pantolabum scurram Nomentanumque.*] De his nebulonibus jam dictum Sat. 8. lib. 1.

23. *Cum sibi quisque timet, &c.*] Naturâ duce id nobis timemus malum, quod aliis fieri cernimus.

24. *Quid faciam? saltat Milonius, ut semel, &c.*] Non magis à scribendâ Satirâ possum temperare, quàm à saltando Milonius temulentus. Cic. pro Muræna: *nemo fere saltat sobrius, (nisi forte insanit) neque in solitudine, neque in convivio moderato atque honesto. Intempestivi convivii, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio.*

25 *Numerusque lucernis.*] Vini vaporibus concutitur mens & caput, nec sibi constat: simul oculorum nervis nimium & inæqualiter distentis, visuales, ut aiunt, radii distrahuntur: & hinc lucernam unam videns ebrius plures se videre putat. Aristot. Problem. sect. 3. Athen. lib. 10. Cœl. Rhodig. lib. 28. cap. 34. Lucret. lib. 4. &c.

Bina lucernarum flagrantia lumina flammis,
Et duplices hominum facies & corpora bina,

Juvenal. Sat. 6. v. 302.

. . . . geminis exurgit mensa lucernis.

Huc etiam referri potest quod ait Virgil. Æneid. 4.

Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas.

26. *Castor gaudet equis, &c.*] De Castore & Polluce lib. 1. Od. 3. & 12.

Hunc equis, illum superare pugnis Nobilem.

27. *Quot capitum vivunt, totidem studiorum millia.*] Terent.

Quot homines, tot sententiæ.

Lucili ritu, nostrum melioris utroque.
Ille velut fidis arcana sodalibus olim
Credebat libris: neque, si malè cesserat ùsquam
Decurrens aliò, neque si benè. quo fit ut omnis
Votivâ pateat veluti descripta tabellâ
Vita senis. Sequor hunc, Lucanus an Appulus, anceps:
Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus,
Missus ad hoc, pulsis (vetus est ut fama) Sabellis,
Quo ne per vacuum Romano incurreret hostis:
Sive quod Appula gens, seu quod Lucania bellum

Interpretatio.

astringere ad instar Lucilii nobis ambobus præstantioris. Is pridem sua *secreta committebat chartis tanquam amicis fidelibus, nec aliò confugiebat unquam, sive prospere sive infeliciter* res *caderent. Unde evenit ut senis* illius *vita omnis appareat quasi depicta* in *tabellâ ex voto facta. Hunc imitor* ego *dubius utrum Lucanus* sim, an *Appulus: quippe Venusinus agricola* terram *exercet ad utriusque limites; eam ob rem deductus* istuc, *post ejectos Samnites (quemadmodum antiqua fert opinio) ut hostis per inane non irrueret* in *Romanos: vel quia natio seu Appulorum seu Lucanorum gra-*

Annotationes.

Pers. Sat. 5.

Mille hominum species, & rerum discolor usus.
Velle suum cuique est: nec voto vivitur uno.
Hic campo indulget, &c.

29. *Melioris.*] Poëticâ facultate. Alii malè referunt ad nobilitatem & opes: de quibus infrà, v. 75.

31. *Male cesserat.*] Legunt alii, *gesserat.*

32. *Decurrens aliò.*] Id est, non aliud quærebat levamen suum aut solatium in adversis: nec in rebus secundis lætitiam suam cum aliis communicabat

33. *Votiva tabella.*] Infortunia enim sua perinde ille descripsit, ut prosperos vitæ successus. De naufragis tabellam in templis Deorum suspendere consuetis, lib. 1. Od. 5.

34. *Vita senis.*] *Senem* vocat Lucilium Poëta non tam ætatis quam honoris & venerationis causâ. Nec ad rem videtur quod afferunt ex Gell. lib. 10. cap. 28. milites annum quadragesimum sextum supergressos seniores fuisse appellatos. Nec valde certum est mortuum Lucilio contigisse anno ætatis 46. quod refert Eusebius. Sunt qui senem vocari putent quod veteribus poëtis accenseatur Lucilius Lib. 1. Sat. 4. & 10.

Lucanus an Appulus, anceps.] Quid hæc Poëtæ dubitatio ad rem præsentem? fortassis ita se jocosè & facetè ostendit ancipitem dubitare de Trebatii consiliis.

35. *Venusinus.*] Venusia, hodie *Venosa*, urbs in Apuliæ Lucaniæque sita confinio, Horatii patria. Vide lib. 3. Od. 4. v. 9.

36. *Ad hoc missus, &c.*] Colonia Romana Venusiam missa est, expulsis inde Sabellis, id est Samnitibus: qui quàm graves fuerint Romanis hostes, passim legitur apud Tit. Liv. lib. 7. 8. 9. 10. Porrò ne a Samnitibus crederetur oriundus noster Poëta, postquam Venusinum se indicavit, notat inde pulsos olim Samnites, coloniamque illuc Rom. fuisse transmissam, unde originem habuerit.

Sabellis.] Hi a Sabinis orti ac denominati Samnium incoluerunt.

37. *Per vacuum.*] Si Venusia præsidio Rom. destituta mansisset, vel recurrisset *hostis* inde pulsus, nempe Samnites; vel Apuli ac Lucani res continuò novas moliri potuissent.

Incuteret

Incuteret violenta. Sed hic stylus haud petet ultrò
Quemquam animantem, & me veluti custodiet ensis
Vaginâ tectus. Quem cur distringere coner
Tutus ab infestis latronibus? ô pater & rex
Jupiter ut pereat positum rubigine telum:
Nec quisquam noceat cupido mihi pacis! at ille
Qui me commorit (melius non tangere, clamo)
Flebit, & insignis totâ cantabitur urbe.
Servius iratus leges minitatur & urnam:
Canidia Albutî quibus est inimica, venenum:
Grande malum Turius, si quis se judice certet.
Ut quo quisque valet suspectos terreat, utque
Imperet hoc natura potens, sic collige mecum.
Dente lupus, cornu taurus petit. Unde, nisi intùs

INTERPRETATIO.

via bella molirentur. Verum aculeus iste meus *neminem vivum sponte lædet, me verò tuebitur ut gladius vaginâ conditus.* Etenim *quare hunc eduxerim securus ab infensis latronibus? O parens & dominator Jupiter*, faxis *ut ensis tectus rubigine absumatur; nullusque me provocet amantissimum pacis. Sed quisquis me lacesset* (*satius* esse *moneo non provocare* me) *pœnas dabit, & famosus* per *omnem civitatem decantabitur.* Ita *Servius offensus interminatur leges & judicium: Canidia Albutii* filia *toxicum* his *quibus fuerit irata: Turius damnum ingens, si quispiam disceptarit* apud *se Judicem. Quod* autem *quisque terreat invisos* eâ parte *quâ valet* plurimùm, *& quod hoc suadeat natura maximè, ita mecum intellige. lupus dente, taurus cornu impetit. Unde* hoc, *si non intùs suggeratur.*

ANNOTATIONES.

38. *Appula gens.. Lucania.*] De Lucaniâ, Epod. 1. sub finem. De Apuliâ, lib. 3. Od. 30. & Epod. 2.

46. *Insignis totâ cantabitur urbe*] Populi fabula erit, me illum diffamante. Plato monebat, si quis infamari metueret, ne ullum offendere Poëtarum: hos enim valere plurimum ad famam; seu laudent, seu vituperent.

47. *Servius*] Al. Cervius: is certè delator ac Sycophanta crebris accusationibus insignis & formidolosus. *Leges minitatur*, minatur se acturum reos, & accusaturum quos odit.

Urnam] Judiciariam nimirùm. Nam quia cautum est tacitè ferri suffragia, in urnam tabellas conjiciebant Judices, quarum aliæ continebant literam A. Id est absolvo; aliæ literam C. Id est condemno. Cic. 3. de leg. Ascon. in divin. Sigon. de Judic. Alex. ab Alex l. 3. cap. 5. Jauvenal. Sat. 13.

Gratia fallaci Prætoris vicerit urnâ.

48. *Canidia.*] De eâ veneficâ insigni, Epod. 3. 5. 17. *Canidiâ Albuti.* Sic Virg. Æn. 6. v. 36.

Deiphobe Glauci.

49. *Turius*] Judex maximè severus & corruptus, atque in primis iracundus.

52. *Dente lupus, &c.*] Cic. de Nat. D. 2. n. 117. *Jam illa cernimus, ut contra metum & vim suis se armis quæque defendat. Cornibus tauri, apri dentibus, morsu leones, aliæ fuga se aliæ occultatione tutantur, &c.*

Lucret. lib. 5.

Sentit enim vim quisque suam, quâ possit abuti.
Cornua nata prius vitulo quàm frontibus extent;
Illis iratus petit, atque infensus inurget.
At catuli pantherarum, scymniq; leonum

Monstratum? Scævæ vivacem crede nepoti
Matrem, nil faciet sceleris pia dextera. mirum.
Ut neque calce lupus quemquam, neque dente petit bos:
Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.
Ne longum faciam, seu me tranquilla senectus
Exspectat, seu mors atris circumvolat alis;
Dives, inops, Romæ, seu fors ita jusserit, exul:
Quisquis erit vitæ scribam color. O puer, ut sis
Vitalis metuo, & majorum ne quis amicus
Frigore te feriat. Quid? cùm est Lucilius ausus
Primus in hunc operis componere carmina morem,
Detrahere & pellem, nitidus quâ quisque per ora
Cederet, introrsùm turpis; num Lælius, aut qui

INTERPRETATIO.

Scæva luxurioso committe parentem longævam: Illius bona manus haud patrabit ullum crimen. (*mirandum* scilicet. *Ita nec pedibus lupus, nec dentibus taurus ullum impetit.*) *Sed improba cicuta melle admixto vetulam interficiet. Ne diu morer, sive quieta senectus mihi erit, sive mors nigris alis circa me volat: seu dives,* aut *pauper;* seu *Romæ,* seu *extorris* vixero, *sic volente fortunâ; quicunque futurus est vitæ status,* ego versus *condam.* TREB. *O juvenis, timeo ne non diu vivas: ac ne aliquis magnatum* tibi modò *amicus* aspectu *frigido te percutiat.* HOR. *Ecquid? Quando Lucilius haud dubitavit primus condere versus ejusmodi, & auferre larvam quâ quisque facie decorus incedebat fœdus* licet *intùs, an Lælius vel* is *qui justum*

ANNOTATIONES.

Unguibus ac pedibus jam tum morsuque repugnant,
Vix jam etiam cùm sunt dentes unguesque creati.

Ante hos autem Phocylid. carm. admonit. Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεὸς, &c. *arma*, inquit ille, *unicuique Deus attribuit, avibus magnam celeritatem, robur leonibus, tauris cornua, apibus aculeos innatum tutamen dedit. At ratio propugnaculum est homini, ac telum omni telo potentius.*

53. *Scævæ*] Hic veneno matrem impie necaverat, melle dulcem effectam potionem ei propinans. De *cicuta* succo ob nimium frigus lethifero dixi ad Epod. 3. v. 3.

60. *O puer*] Horatius patrem vocavit Trebatium, initio.

Ut sis vitalis, metuo.] Plaut. Bacchid. Scen. 20.

Da, si esse salvum vis me aut vitalem tibi.

Homer. Iliad. 18. ad Achillem filium sic Thetis:

ὠκύμορος δή μοι τέκος ἔσσεαι, οἷα ἀγορεύεις.

61. *Majorum ne quis amicus frigore te feriat.*] Ne quis procerum Satiris tuis offensus tibi necem inferendo se ulciscatur. vel, ne Mœcenas aliquando tandem adversetur & excludat te ab sua familiaritate velut contumeliosum & sycophantam. Ita Persius Sat. 1 v. 108.

Vide, sis, ne majorum tibi fortè limina frigescant

62. *Frigore.*] Morte quæ frigida est: vel, frigido ac fastidioso vultu.

Quid; cùm est Lucius ausus, &c.] Trebatio respondet Horatius: seque tuetur exemplo Lucilii, qui Satiras scribens valde acres, nec vitæ damnum tulit, nec ab amicorum familiaritate excidit.

64. *Detrahere & pellem, &c.*] Occulta procerum vitia divulgare, ac turpes ostendere eos ipsos qui honesti & probi existimabantur.

65. *Lælius, &c.*] Scipionis Africani impensè ille amicus, magnâ sapientiæ

Duxit ab oppressâ meritum Carthagine nomen,
Ingenio offensi? aut læso doluere Metello,
Famosisque Lupo cooperto versibus? Atqui
Primores populi arripuit populumque tributim,
Scilicet uni æquus virtuti atque ejus amicis.
Quin ubi se à vulgo & scenâ in secreta remorant
Virtus Scipiadæ & mitis sapientia Lælî,
Nugari cum illo & discincti ludere, donec
Decoqueretur olus, soliti. Quidquid sum ego, quamvis

INTERPRETATIO.

elogium à deletâ Carthagine retulit, animo irato fuerunt? *an ulti sunt Metellum offensum, ac Lupum carmine dicaci proscissum? Attamen ille insectatus erat populi primates & singulas tribus, soli nimirum virtuti ejusque studiosis parcens. Imo verò cùm à publico & spectaculis in privatum secesserant fortis Scipio & sapiens benignusque Lælius, cum Lucilio nugari consueverant & liberè jocari, dum herba coquerentur.*

ANNOTATIONES.

famâ apud Rom. inclytus. Huic Dialogum de Amicitiâ Cicero inscripsit.

66. *Qui duxit ab oppressâ, &c.*] Scipio Æmilianus, seu minor, ab Africani majoris filio adoptatus, qui deletâ incendio Carthagine etiam Africanus appellatus est. Is Lucilium juvenem duxit ad bellum Numantinum, semperque deinde familiariter adhibuit. Vell. Paterc.

67. *Metello.*] Consulares multi hujus nominis Romæ extitere, rebus præclarè gestis insignes. Macedonicus à domitâ Macedoniâ cognominatus cum Scipione simultates exercuerat: posteà Metellus Numidicus Iugurthæ ac Numidarum triumpho clarus, Scipionis æmulus fuit. Quem Lucilius petiverit Scipionem amicum ultus, haud constat. Vide Valer. Max. lib. 7. cap. 1. & seq. Plin. lib. 7. c. 43. & 44.

68. *Lupo.*] Pub. Rutilius Lupus impietatis etiam arcessitus à Lucilio istis versibus:

Si Lupus, aut Carbo, aut Neptuni filiu' Divos
Esse putasset, tam impius aut perjuru' fuisset?

Vide Cicer. lib. 1. de Nat. D. n. 63. Rutilius iste Lupus neglectâ Aruspicum obnuntiatione adversùs Marsos pugnans, ipse cum exercitu contrucidatus est.

69. *Primores populi, &c.*] Consules, Prætores.

Tributim] De Pop. Rom. in tribus 35. diviso T. Liv. &c. Cic. 3. in verrem. n. 14. *Credent omnes quinque & triginta Tribus homini gravissimo.*

73. *Discincti.*] Solutis vestibus & animis ab omni curâ.

Ludere.] Cic. de Orat. 2. Ita Catullus loquitur: *Sæpe ex socero meo audivi cum is diceret socerum suum Lælium semper fere cum Scipione solitum rusticari: eosque incredibiliter repuerascere esse solitos, cùm rus ex urbe tanquam è vinculis evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris; sed tamen ita solet narrare Scævola, conchas eos & umbilicos ad Cajetam & ad Laurentum legere consuesse, & ad omnem animi remissionem, ludumque descendere.* Vetus Comment. in hunc locum sic habet: Scipio Africanus & Lælius feruntur tam fuisses familiares & amici Lucilio, ut quodam tempore Lælio circum lectos triclinii fugienti Lucilius superveniens, eum obtortâ mappâ quasi feriturus sequeretur.

74. *Donec decoqueretur olus.*] Dum parabatur cœna frugalis ex oleribus; ex lege nimirum sumptuariâ, quæ tunc vigebat, vide A. Gell. l. 2. cap. 24.

Olus.] maluæ, betæ, heluellæ, fungi,

Infra Lucilî censum ingeniumque, tamen me
Cum magnis vixisse invita fatebitur usque
Invidia: & fragili quærens illidere dentem,
Offendet solido: nisi quid tu, docte Trebati,
Dissentis. Equidem nihil hîc diffindere possum.
Sed tamen ut monitus caveas, ne fortè negoti
Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum.
Si mala condiderit in quem quis carmina, jus est
Judiciumque. Esto, si quis mala: sed bona si quis
Judice condiderit laudatur Cæsare. si quis

INTERPRETATIO.

Qualis qualis ego sum, tametsi Lucilio inferior opibus & ingenio, cum proceribus tamen vixisse me *vel invita fatebitur invidia:* quæ *si dentem volet imprimere fragili, impinget* ad *solidum: si quidem ita judicas, erudite Trebati.* TREB. *Certè nihil in hoc mutare queo.* *At nihilominus, ut monitus tibi consulas, ne fortasse damnum aliquod tibi facessat ignoratio sanctarum legum;* hoc scito: *Si quis malos versus fecerit in quempiam, jus & judicium existit.* HOR. *Fateor, si quis malos; at si bonos scripserit, laudatur Augusto arbitro:*

ANNOTATIONES.

aliaque; quæ quidem ita condiebant, ut nihil esset suavius: teste Cic l. 7. Epist. 26. ubi etiam de seipso ita scribit: *qui me ostreis & murenis facilè abstinebam, à betâ & malvâ deceptus sum.*

75. *Infra Lucilî censum.*] Lucilius erat è Patritiâ gente, utpote cujus soror fuerit avia Magni Pompeii.

Census] Equestris census erat sestertiorum 400. Senatorius 800. Vide Epist. ad Pis. v. 383. ibiq; Annot.

76. *Cum magnis.*] Augusto, Mœcenate, Pollione.

77. *Fragili quærens illidere dentem, &c.*] Alludit ad Fabulam de Viperâ & Limâ. Phœdr lib. 4. Fab. 7.

78. *Nisi quid tu docte Trebati dissentis.*] Hoc modestiæ & reverentiæ causâ dictum quidam referunt ad sequentem sententiam; ego cum aliis ad præsentem: nec verba hæc, *Equidem nihil hîc, &c.* attribuenda putem Horatio, sed potius Trebatio; ut mox dicam: quanquam non nemo contrà sentiat.

79. *Equidem nihil hîc diffindere possum.*] Fateor, Horati, invidiæ te morsibus superiorem, sed tamen cave te legibus obnoxium.

Diffindere.] Verbum juris vetus, significans mutare, rescindere, differre; Trebatio Jurisconsulto valde appositum & accommodatum: quod non ita congrueret Horatio licet satyricè loquenti: quod volunt quidam. Suum tamen sit cuique arbitrium atque judicium. Gell. lib. 14. cap. 2. *In rerum diffissionibus, comperendinationibus, & aliis quibusdam legitimis, &c.*

82. *Si mala condiderit in quem, &c.*] Vide Annot. in Epist. ad August. v. 152. ubi sic habetur:

Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Describi.

Jus est judiciumque.] Datur actio adversùs eum qui libellos famosos in quemquam scripserit: isque reus agitur ex lege.

83 *Esto: si quis mala.*] Ludit Poëta in voce, *mala*, significante, *maledica*; quam tamen joco è accepit pro inconcinnis & ineptis carminibus Itaque ipse utitur præcepto suo, quod in Sat. 10 libri primi tradit v. 14.

Ridiculum acri
Fortiùs ac meliùs magnas plerumque secat res.

84. *Judice laudatur Cæsare*] Augustus enim & versus faciebat interdum, & quotquot bonos facerent amabat.

Opprobriis dignum laceraverit, integer ipſe;
Solventur riſu tabulæ: tu miſſus abibis.

INTERPRETATIO.

ſi quiſquam innocens probroſum vellicarit, libelli diſrumpentur cachinis: tu verò *abſolutus diſcedes.*

ANNOTATIONES.

86. *Solventur riſu tabulæ.*] Non ſine ludibrio ejus qui dignè fuerit laceratus, rumpentur tabulæ accuſatoris, ſeu libelli in reum conflati accuſationem frivolam & futilem continentes.

Tu miſſus abibis.] Poëta quilibet opprobriis dignum hominem inſectatus juſtè ac meritò, abſolutus dimittetur & impunè.

SATIRA II.

Sumtuoſi victûs incommoda: frugalitatis emolumenta.

QUÆ virtus & quanta, boni, ſit vivere parvo;
(Nec meus hic ſermo eſt, ſed quem precepit Ofellus
Ruſticus, abnormis ſapiens, craſſâque Minervâ)
Diſcite non inter lances menſaſque nitentes,
Cùm ſtupet inſanis acies fulgoribus, & cùm

INTERPRETATIO.

QUÆ quantaque virtus ſit medico victitare (neque mea eſt hæc oratio, ſed quam docuit Ofellus *agreſtis, ſapiens abſque diſciplinâ, & rudis.)* O *boni, accipite non inter catinos epulaſque lautas; quando oculi percelluntur vano ſplendore.*

ANNOTATIONES.

1. *Quæ virtus, &c.*] Sub Ofelli ruſtici quidem at boni & ſapientis viri perſonâ inſectatur homines luxui & ſumptui deditos: tum frugalis victûs emolumenta percenſet. Vide ultimam hujus libri Satiram argumento non longè diſſimilem.

Boni.] Legunt aliqui, *bonis*; nec ita perperam ut videtur nonnullis.

3. *Abnormis.*] A naturâ non in ſcholis inſtitutus bonoſque mores ſortitus. Alii leg. *abnormi*, & jungunt cum ſequenti voce, *Minerva.* Huc facit quod Tullius ſcribit in Lælio n. 18. *nunquam ego dicam C. Fabricium, M. Curium. . . . ad iſtorum normam fuiſſe ſapientes.*

Craſſaque Minerva.] Simplex rectus ſincerus, licet minimè imbutus Philoſophicis regulis & documentis, aut iis artibus ac ſcientiis quibus præeſt Minerva. Tullius mox cit. *agamus igitur pingui Minervâ, ut aiunt.* Scilicet proverbium eſt de hominibus ingenii rudioris & impoliti.

4. *Diſcite non inter lances.*] Perſ. Sat. 1. v. 30.

Ecce inter pocula quærunt
Romulidæ ſaturi, quid dia poëmata narrent.

Menſaſque nitentes.] Tum copiâ ciborum, tum vaſis aureis, argenteis, &c.

5. *Cum ſtupet inſanis*] Tunc enim & mens malè feriata nequit rectè judicare de temperantiæ virtute & præſtantiâ: quin imo in omnem errorem facilè propendet.

Acclinis falsis animus meliora recusat;
Verùm hìc impransi mecum disquirite. cur hoc?
Dicam si potero. Male verùm examinat omnis
Corruptus Judex. Leporem sectatus, equove
Lassus ab indomito, vel si Romana fatigat
Militia assuetum græcari, seu pila velox,
Molliter austerum studio fallente laborem,
Seu te discus agit; pete cedentem aëra disco.
Cùm labor extuderit fastidia; siccus, inanis

INTERPRETATIO.

mensque decepta falsis respuit præstantiora: sed hic mecum examinate jejuni. Quare hoc? explicabo si possum. Judex quilibet corruptus nunquam bene disquirit veritatem. Cùm fueris *venatus leporem, vel defatigatus ab equo indomito; aut si Romana exercitationes deterrent te græcos imitari solitum; sive levis pila sive discus te delectat, oblectamento leniente operam mediocriter gravem, disco verbera aërem cedentem: quando*, inquam, *labor expulerit nau-*

ANNOTATIONES

9. *Leporem sectatus, &c.*] Romani se venatione, equitatione, ac militaribus artibus exercebant.

11. *Assuetum græcari.*] Delicati quidam à duris laboribus & exercitationibus ante dictis abhorrentes, ludis saltem græcorum operam navabant. Hos octo fuisse refert Alex. ab Alex. mox citand. Alii de compotatione græcâ interpretantur: cujus ita meminit Cic. act. 3. in Verrem: *Discumbitur: fit sermo inter eos & invitatio, ut græco more biberetur: hospes hortatur; poscunt majoribus poculis; celebratur omnium sermone lætitiaque convivium.* In istis græcorum conviviis toties bibere oportebat, quoties deos aut charos nominassent: Lex autem erat, ἢ πῖθι ἢ ἄπιθι, aut bibe aut abi. Hanc refert & explicat Tullius sub finem Tusc. 5. *Et rectè*, inquit, *aut enim fruatur cum aliis pariter voluptate potandi: aut ne sobrius in violentiam vinolentorum incidat, ante discedat.*

Pila velox.] Apud veteres ludus pilæ & folliculi præcipuæ commendationis & magni studii fuit. Eo Jul. Cæsar, Octavius, aliique viri graves, putà Scævola Jurisconsultus, Dionysius tyrannus, exercendi corporis & animi vegetandi causâ studiosissimè lusere. Rom. autem juventus in campo Martio frequenter ludebat pilâ seu paganicâ, seu trigonali; in quâ sinistræ usus præcipuus traditur magis quàm dextræ; corporis autem agilitas maximè valebat; ut sciret aptè pilam jacere atque excipere, modò incurrere modò recurrere. Hæc Alex. ab Alex. lib. 3 c. 21. Pilâ etiam mulieres lusitasse, Homerus docet. De Mœcenate constat ex l. 1. Sat. 5. v. 48. Vide ibi Ann.

12. *Studio fallente laborem.*] Gall. *L'application & le divertissement fait oublier la peine.*

13. *Discus.*] Nomen à δίκω, *jacio.* Moles erat saxea, plumbeâ, ferrea, figuræ planæ ac rotundæ; cujus jactu decertabant athletæ. Victor erat, qui aut altiùs, aut longiùs, aut propriùs destinatam metam projecisset. Vide jam annotata lib. 1. Od. 8.

Cedentem aëra.] projecto disco cedit aër: utpotè gravioribus corporibus leviora cedunt.

14. *Cùm labor extuderit fastidia.*] Postquam labor satietatem discusserit, famemque revocarit excitaritque; tum profectò quemlibet vilem cibum ac potum cum voluptate capies. Hippocratis præceptum est: ὁ πόνος σίτου ἡγείσθω, *labor cibo præeat.* Cic. de fin. 2. n. 90. *Socratem audio dicentem, cibi condimentum esse famem, potionis sitim.* Tusc.

Sperne cibum vilem: nisi Hymettia mella Falerno
Ne biberis diluta. Foris est promus, & atrum
Defendens pisces hiemat mare: cum sale panis
Latrantem stomachum bene leniet. Unde putas? aut
Quî partum? Non in caro nidore voluptas
Summa, sed in teipso est. tu pulmentaria quære

INTERPRETATIO.

seam, sitiens & famelicus respue viles escas: neque bibas Falernum vinum *nisi melle Hymettio mitigatum. Cellarius exierit foras; & mare procellosum inhibeat pisces; panis cum sale optimè sedabit stomachum obmurmurantem. Unde credis, vel quomodo* sic *factum?* Nimirùm *summa voluptas haud in odore* ciborum *exquisitorum, sed in temet consistit. Tu condimenta para* tibi *ad*

ANNOTATIONES.

5. n. 97. *Socratem ferunt cùm usque ad vesperam contentiùs ambularet, quæsitumque esset ab eo, quare id faceret, respondisse, se quo meliùs cœnaret, opsonare ambulando famem.*

15. *Sperne cibum vilem.*] Id est, profectò non spernes cibum vilem, quando inani stomacho fueris.

Nisi Hymettia mella Falerno ne biberis diluta] Hypalage, idest, ne biberis nisi optimum vinum melle optimo dilutum & suave effectum. De *Falerno* vino, lib. 1. Od 20 *Hymettus* regionis Atticæ mons, Athenis proximus, thymi atque adeo mellis excellentissimi copiâ celebratus. Porrò vini austeritatem veteres temperare solebant melle admixto, vel alio vino mitiori: ut est. l. 1. Sat. 10. v. 24. Vide & infrà Sat. 4. v. 24. Virgil. Georg. 4. v. 101.

Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum
Et liquida; & durum Bacchi domitura saporem.

16. *Foris est promus, &c.*] Si domo abfuerit promus qui tibi famelico promat apponatque opsonia & dapes; vel tempestas hyberna impedierit piscari: tum certe esurienti satisfaciet *cum sale panis* simplex. Cic. Tusc. 5. n. 102. *aperta res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quàm paucis quàm parvis rebus egeat quàm vilibus.*

17. *Cum sale panis.*] Plin. lib. 31. c. 7. *Varro pulmentarii vice usos veteres, auctor est. esitasse enim salem cum pane & caseo, ut proverbio apparet.* Ex Plutarcho Symp. l. 4. q. 4 citra salem nihil prope est edendò: qui panem quoque gratum facit additus. hincque Neptunus eodem quo Ceres templo colitur. Cic. Tusc. 5. ex Xenophonte, *Persæ nihil ad panem adhibebant quidquam præter nasturtium.*

18. *Unde putas, &c.*] Unde putas fieri ut jucundus tunc videatur cibus quilibet vilis & parabilis?

20. *Pulmentaria quære sudando.*] Opsona famem laborando, tuque fac ut tibi quævis esca videatur suavis & optima. Cic. Tusc. 5. cit. *Parvo cultu natura contenta. Quis non videt desideriis condiri omnia? Darius in fugâ, cùm aquam turbidam & cadaveribus inquinatam bibisset, negavit unquam se bibisse jucundiùs. Nunquam videlicet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolemæus ederat, cui cùm peragranti Ægyptum, comitibus non consecutis, cibarius in casâ panis datus esset, nihil visum est illo pane jucundiùs.* Lege ibidem quod Dionysio tyranno jus quoddam nigrum fastidienti respondit cocus: *Scilicet condimenta defuere, labor in venatu, sudor, cursus, fames, sitis.*

Pulmentaria.) Plin. lib. 18. cap. 8. *Pulte, non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde & pulmentaria hodieque dicuntur.* Porrò pulmenta & pulmentaria usurpari pro cibis delicatis, vel pro condimentis palatum jucunde titillantibus, patet ex Macrob. lib. 7. cap. 4. sub finem, ubi sunt hæc verba ad rem præsentem omnino

Sudando. Pinguem vitiis albumque nec ostrea,
Nec scarus, aut poterit peregrina juvare lagois.
Vix tamen eripiam, posito pavone velis quin
Hoc potius quam gallinâ tergere palatum,
Corruptus vanis rerum: quia veneat auro
Rara avis, & pictâ pandat spectacula caudâ.
Tanquam ad rem attineat quidquam. Num vesceris istâ,

INTERPRETATIO.

sudorem usque *laborando.* Enim verò *vitiisè opimum & pallidum non delectabunt ostrea vel scarus, vel lagois externa. Attamen vix obtinebo, si pavo apponatur, ut non hoc libentiùs quàm gallinâ fricare palatum velis*, scilicet *vanâ rerum specie delusus; eo quod avis rara vendatur auri* pretio, *& spectaculum præbeat caudâ pictâ: quasi ad rem aliquid faciat.*

ANNOTATIONES.

pertinentia: *Pulmentorum varietas recipit varia condimenta, quibus gula ultra quàm natura necesse est, lacessitur: & fit inde congeries, dum pruritu desiderii ampliùs vel certè de singulis parva libantur. Hinc Socrates suadere solitus erat, illos cibos potusque vitandos, qui ultra sitim famemque sedandam producunt appetentiam, &c.*

21. *Pinguem vitiis albumque, &c.*] Nimio cibo potuque plenum, atque ex cruditate & ægrâ coctione laborantem & inde pallidum te non juvabunt exquisita quævis, ostrea, scarus, lagois. Seneca de brev. vitæ: *Quàm multi continuis voluptatibus pallent!* Vide infrà v. 76.

Album] Quidam interpretantur, nitidum, cute bene curatâ & candidâ: quales esse solent qui optimo victu utuntur abundanter quidem. Pers. Sat. 3. v. 98.

Turgidus hic epulis, atque albo ventre lavatur.

Ostrea.] Ostreis delectatos Romanos patet ex Varrone. Juvenal. Sat. 4. v. 140. & seq. Item Sat. 8. v. 85. Plin. lib. 32. cap. 6. Gell. lib. 7 c. 16.

22. *Scarus.*] Gall. *Sarget.* de hoc pisce exquisito, Epod 2 v. 50. Annot.

Peregrina lagois.] E longinquis regionibus advecta avis, cujus caro similis leporinæ: unde nomen. Nam Græcis λαγὼς vocatur lepus. Plin. lib. 8. c. 57. *Censoriæ leges cœnis ademere conchylia, & ex alio orbe convectas aves.* Piscem esse lagoin perperam credunt nonnulli. Siquidem ex Plin. lib. 32. c. 1. lepus marinus *venenum est in cibo vel potu datus, atque etiam visus, &c.* Eo extinctus est Titus Imperator a Domitiano fratre, consorte imperii & successore: ut quidam scribunt. Isto etiam genere veneni usum aliquando Neronem affirmant. Vide Cœl. Rhodig. lib. 26. cap. 30.

23. *Vix tamen eripiam, &c.*] Neque tamen istis rationibus & argumentis evincam, ut abjicias errorem mentis vanâ specie delusæ. Quin, si tibi apponantur simul pavo & gallina, huic illum anteferes; & suaviorem putabis pavonem, quia carior & rarior, quàm gallina, tametsi non est revera melior.

24. *Tergere palatum.*) Pers. Sat. 5 in fine.

Tentemus fauces. tenero latet ulcus in ore
Putre, quod haud deceat plebeiâ radere betâ.

25. *Quia veneat auro*] Juvenal. Sat. 11. v. 14.

Interea gustus elementa per omnia quærunt,
Nunquam animo pretiis obstantibus. Interiùs si
Attendas, magis illa juvant quæ pluris emuntur.

27. *Tanquam ad rem attineat quidquam.*) Quasi ad gustum & saporem

Quam

Quam laudas, plumâ? coctove num adest honor idem?
Carne tamen quamvis distat nihil hac magis illa,
Imparibus formis deceptum te patet. Esto.
Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus, an alto
Captus hiet? pontesne inter jactatus, an amnis

INTERPRETATIO.

An comedes eam plumam quam demiraris? an par decor superest cocto? Quandoquidem nullum discrimen est hanc inter & illam carnem, specie dissimili te deceptum constat. Sanè. Unde animadvertis utrum *appositus iste lupus Tiberi vel mari captus os pandat? an inter pontes exagitatus, an ad ostium*

ANNOTATIONES.

faciat plumarum fulgor. Cic. 5 de finib. n. 18. *Quædam à natura ad usum donata sunt, ut crura, pedes: alia nullam ob utilitatem, sed ad quemdam ornatum, ut cauda pavoni.* Vide Athen. lib. 8. cap. 12. Idem lib. 14. cap. 10 ex Anaxandride. *An non furiosum alere domi pavones, quorum pretio queant emi statuæ?* Ibid. Strattis: *Tanti sunt hæc facienda, quanti pavones, & alia vestra nugæ, quas domi pascitis ob pennarum pulcritudinem.* Vide lib. 1. Sat. 2. v. 116. ibique Annot.

Coctove num adest honor idem?] An cocto pavoni remanet idem pennarum nitor & splendor?

29. *Carne tamen quamvis, &c.*] Ergo cùm discrimen nullum fit inter carnem pavonis & gallinæ, patet te delusum specie & formâ pavonis. ut hunc suaviorem putes, quia gallinam vincit pulcritudine.

31. *Unde datum sentis, &c.*] Unde habes ut gustu'explores, judices, sentias quo loco sit captus iste piscis, lupus nempè: an in alto mari, an in Tiberi: neque hoc solùm, sed etiam utrum ad ostium Tiberis, an inter pontes? O sagacem & ingeniosam nimis profectò gulam! Juvenal. Sat. 4. v. 140. similiter canit:

Circeis nata forent, an
Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo
Ostrea, callebat primo deprendere morsu:
Et semel aspecti littus dicebat echini.

32. *Hiet.*] Piscis iste à voracitate dictus lupus hianti ore bellè exprimititur: sive quod pisces omnes recens capti os diducunt.

Pontesne inter jactatus, &c.] E mari pisces quidam subire flumina cognoscuntur: atque hos inter lupus marinus. Porrò ex fastidiosi helluonum seu catillonum palati judicio, bonus erat ille è medio mari; melior ad ostium Tiberis fluvii; at optimus qui inter pontes concitatiori aquâ jactatus, proindeque tenerior, pinguior, suavior effectus fuerat. Columel. lib. 12. cap. 16. *Multorum gula subtilior . . . & erudita palata fastidiunt fluvialem lupum, nisi quem Tiberis adverso torrente defatigasset.* Plin. l. 9. c. 54. *Quandò*, inquit, *eadem aquatilium genera alìubi atq; aliubi meliora: sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Ravennæ, murena in Siciliâ, &c.* Vide Macrob. lib. 3. Satur. cap. 16. ubi ex Varrone & Lucilio statuit lupum marinum *egregii saporis* habitum qui inter duos pontes captus esset: atque à Lucilio piscem hunc dici *catillonem quasi liguritorem; scilicet qui proximè ripas stercus insectaretur*:

. . pontes Tiberinu' duo inter captu' catillo.

Id. Ibib. ex C. Titio ætatis Lucilianæ viro homines prodigos describente: *edimus turdum pinguem, bonumque piscem lupum germanum qui inter duos pontes captus fuit.*

Amnis Tusci.] Tiberis Tusciam alluentis & à Latio disterminantis. Virg. Georg. 1. sub finem. *Tuscum Tiberim.*

Oſtia ſub Tuſci? laudas inſane trilibrem
Mullum: in ſingula quem minuas pulmenta neceſſe eſt,
Ducit te ſpecies, video. Quò pertinet ergo
Proceros odiſſe lupos? Quia ſcilicet illis
Majorem natura modum dedit, his breve pondus.
Jejunus rarò ſtomachus vulgaria temnit.
Porrectum magno magnum ſpectare catino
Vellem, ait Harpyiis gula digna rapacibus. at vos

INTERPRETATIO.

fluminis Hetruſci? Stulte, laudas barbum trium librarum, quem oportet dividas in plura fruſtula. Capit te forma, ut *cognoſco. Quorſum igitur ſpernis lupos ingentes? nempè quod natura menſuram ampliorem tribuit illis, iſtis* verò *minorem. Stomachus eſuriens rarò communia reſpuit. Cuperem videre ingentem* mullum *ingenti patinâ extenſum, inquit gula digna rapacibus Har-*

ANNOTATIONES.

33. *Laudas, inſane, trilibrem mullum, &c.*] delicatorum & catillonum erat etiam aliud vitioſi faſtidii genus: inter piſces naturâ parvos laudabant volebantque magnos: contra parvos quærebant ex iis quos natura magnos facit. Itaque Horatius in ejuſmodi faſtidioſos helluones inſurgens, *laudas*, inquit inſane, *trilibrem mullum*, eo quod rarò talis inveniatur: *odiſti* verò lupum marinum qui procerus eſt & magni ponderis. Plin. lib. 9. cap. 17. *Ex reliquâ nobilitate & gratia maxima eſt & copia mullis, ſicut magnitudo modica: binaſque libras ponderis rarò admodum exuperant, nec in vivariis piſcinisque creſcunt. . . . algâ veſcuntur, & oſtreis, & limo, & aliorum piſcium carne.*

34. *Mullum.*] Barbatulos vocat Cicero, Gall. *barbeau*: quidam tamen ſunt imberbes, at minùs laudantur. Plin. mox cit. *Barbâ geminâ inſigniuntur inferiori labro . . . laudatiſſimi conchylium ſapiunt. Nomen his Feneſtella* (mullis) *à colore mulleorum calciamentorum datum putat . . . . . mulium expirantem verſicolori quadam & numeroſâ varietate ſpectari, proceres gulæ narrant . . . . Aſinius Celer è Conſularibus, hoc piſce prodigus, Claudio principe, unum mercatus octo millibus nummûm.* Vide Senec. Epiſt. 95. Sueton. Tiber. c. 34. refert *tres mullos triginta millibus nummûm veniſſe*: quod damnavit Tiberius. Vide Macrob. lib. 3. cap. 16. Juven. Sat. 4. v. 15.

Mullum ſex millibus emit
Æquantem ſanè paribus ſeſtertia libris.

In quem locum olim pluribus diſſerui, ut & Sat. 5. v. 92.

39. *Porrectum magno, &c.*] Obſerva, lector ſtudioſe, verſum hunc crebris ſpondeis exprimentem grave mulli pondus. Alibi jam notavi luxuriam Romanorum in apponendis magnis & integris opſoniis. Juvenal. Sat. 1. v. 140.

. . . . Quanta eſt gula quæ ſibi totos
Ponit apros?

Contrà Tiberius *Ut parſimoniam publicam exemplo quoque juvaret, ſolemnibus ipſe cœnis pridiana ſæpè ac semeſa opſonia appoſuit, affirmans dimidiatum aprum omnia eadem habere quæ totum.* Sueton. Tiber. cap. 34.

40. *Harpyiis gula digna.*] Harpyiæ appellatione & numero incertæ; in primis celebrantur Aello, Celœno, Ocypete, Iris, Thyella: dicuntur ab ἁρπάζω, *rapio*. Has deſcribit Virgil. Æn. 3. v. 215. & ſeq. Sic de iis fabulantur. Phineus rex ob excæcatos filios, à Jove excæcatus immitſis etiam Harpyiis pœnas dedit. Hæ alatæ furiæ (nam Harpyias in inferis eſſe & vocari Furias Servius affirmat) appoſita ſtatim opſonia rapiebant ex alto devolantes: quin & relictas

Præsentes Austri coquite horum obsonia: quanquam
Putet aper, rhombusque recens, mala copia quando
Ægrum sollicitat stomachum: cùm rapula plenus
Atque acidas mavult inulas. Necdum omnis abacta
Pauperies epulis regum: nam vilibus ovis,
Nigrisque est oleis hodie locus. Haud ita pridem
Galloni præconis erat acipensere mensa

INTERPRETATIO.

pyiis. Sed vos, Austri, adeste, atque harum dapes corrumpite: quanquam fœtet aper & rhombus recens, cùm mala abundantia vexat morbosum stomachum; quando satur expetit rapas & inulas acres. Verùm *omnis* cibus *vilior nondum exulat à mensâ divitum. Etenim admittuntur ova & olivæ nigræ, neque dudum Gallonii præconis mensa acipensere infamata fuit.*

ANNOTATIONES.

fortè dapes tetro odore fœdabant & corrumpebant. Virgil. cit.

Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris
Proluvies, uncæque manus, & pallida semper
Ora fame . . . . . nec sævior ulla
Pestis, & ira Deûm stygiis sese extulit undis.
. . . . . . Quatiunt clangoribus alas,
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdunt
Immundo, &c.

41. *Præsentes Austri coquite horum opsonia.*] Satyricus excandescens in gulosos helluones, invocat Austros meridionales ventos, qui humido suo calore illorum cibos putrefaciat. Sed mox ipse se corrigit, memor scilicet iis putrida videri quævis opsonia.

42. *Quanquam putet aper, &c.*] Verùm non opus est Austri flatu, ipsa illorum satietas nauseam movet stomacho repleto: atque facit putere cibos etiam recentes.

Rhombus.] de eo pisce laudatissimo, Gall. *Turbot*, in Epod. 2. v. 50.

43. *Cùm rapula plenus, &c.*] Cùm satur cupit acida, rapas, inulas, quibus appetitus excitetur, discussis viscosâ pituitâ crudisque humoribus.

Rapula.] Gall. *des raves.* De his plura narrat Plin. lib. 18. cap. 13. Item lib. 20. cap. 3. *Est & rapo vis medica*, inquit.

44. *Inulas.*] Gall. *de l'aulnée.* Plin. lib. 19. cap. 5. Item lib. 20. cap. 5. inulæ virtutes affert. priori loco sic habet: *amarior inula per se stomacho inimicissima, eadem dulcibus mistis saluberrima. Pluribus modis austeritate victâ gratiam invenit . . . . . . defectus præcipuè stomachi excitat, illustrata maximè Julia Augusta quotidiano cibo.*

Necdum omnis abacta pauperies, &c.] cibi vulgares, viles, parabiles, adhuc locum habent in mensâ & coviviis divitum. Nam *ova* caput cœnæ sunt: & ab iis semper ducitur initium epulandi: ut dixi lib. 1. Sat. 3. v. 6. ad hæc verba: *ab ovo usque ad mala.*

46. *Nigris oleis.*] Nigror in oleis & uvis maturitatem indicat.

47. *Galloni.*] Is helluo insignis, primus apposuit acipenserem exquisitissimum piscem: atque ob id à Lucilio carpitur satyrâ suâ 4. istis versibus, quos etiam refert Cicero 2. de finibus n. 24.

O Publi, ô gurges, Galloni, es homo miser, inquit:
Cœnasti in vitâ nunquam bene, cùm omnia in istâ
Consumis squillâ atque acipensere cum decumano.

Ibib. n. 90. *Qui ad voluptatem omnia referens vivit ut Gallonius, &c.*

Infamis. Quid? tum rhombos minùs æquor alebat?
Tutus erat rhombus, tutoque ciconia nido:
Donec vos auctor docuit Prætorius. Ergo
Siquis nunc mergos suaves edixerit assos;
Parebit pravi docilis Romana juventus.

INTERPRETATIO.

Quid? An *tunc mare minùs nutriebat rhombos? Securus rhombus, & secura nido ciconia degebat, usquequo Pratorius indicavit primus. Itaque si aliquis modò suadeat jucundos esse mergos assatos,* continuò *auscultabit Romana juventus facilis doceri vitiosa.*

ANNOTATIONES.

Idem Cicero pro Quintio n. 94. *Qui, relictâ bonorum virorum disciplinâ, & quæstum & sumtum Gallonii sequi maluerunt.*

Acipensere.] Acipenser vel acipensis, Gall. *Eturgeon*; vulgò tursio, vel sturio, sed perperam; Galeno γαλαξίας; Rondelet. ex genere galeorum est: valdè pretiosus & nobilis; utpote qui singulari pompâ inferretur mensæ divitum. Plin. lib. 9. c. 17. *Piscium nobilissimus acipenser, unus omnium squamis ad os versis, contra aquam nando meat . . . rarus inventu.* Macrob. lib. 3. cap. 16. *Nec acipenser illius seculi delicias evasit . . . quo in honore fuerit hic piscis apud P. Scipionem Africanum illum & Numantinum, accipite ex Cicer. dialog. de Fato. Nam cùm esset apud Lavernium Scipio, unaque Pontius, allatus est fortè Scipioni acipenser qui admodum raro capitur: sed est piscis inprimis nobilis . . . acipenser iste paucorum hominum est . . . . . à coronatis ministris cum tibicine introferri solitus . . . . . hac Sammonicus prodens venerationem quâ piscis habebatur, ut à coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quadam veluti non diliciarum sed numinis pompâ.* Athen. lib. 4. cap. 5. *his praerat fortissimus imperator acipenser, insignis hastâ: quem etsi jam satur gustare percupivi: ambrosia certè is mihi visus est.* lib. 7. cap. 12. *Quem acipenscerem vocant Romani, cum tibiis & coronis circumferunt in cœnis: coronatis etiam illis qui portant . . . . . . Acipenser minor est galeo, rostro longiore, figurâ magis triangulari.* Quæ cùm ita sint, ne, Lector, mirere quod scribit Martial. lib. 13. Epig. 91.

Ad palatinas acipensem mittite mensas,
Ambrosias ornent munera rara dapes.

48. *Infamis.*] Nam & Gallonius à Lucilio, *gurges* vocatus, & quivis gulâ & helluationibus turpis Gallonii similis vulgò dictus. Patet ex cit. Cicer. de finibus 2. &c.

Tum rhombos minùs æquor alebat?] Ostendit Poëta non tam obsoniorum bonitatem quàm gulæ insanum fastidium valere ut plurimum. Olim, inquit acipenser in pretio ac deliciis fuit; deinde rhombus: aliàs ciconiæ, pavo, &c. imo si quis modò novas dapes excogitet etsi minimè bonas, v. g. mergos assos: hos continuò ceteris omnibus anteponi & optimos haberi cernas.

50. *Donec vos auctor docuit Prætorius.*] Asinius Sempronius Rufus ciconias primus devorare instituit, Augusti temporibus. illum vocat Satyricus *Prætorium* ironicè; quoniam Præturam petens ob gulæ infamiam repulsus est: hique de eo versiculi per ludibrium etiam claudicantes in vulgus sparsi:

Ciconiarum Rufus iste conditor,
Hic est duobus elegantior Plancis;
Suffragiorum puncta non tulit septem,
Ciconiarum populus ultus est mortem.

51. *Mergos assos.*] Gall. *plongeon.* Hi cùm sint macri admodum, si etiam assentur nihil præter ossa & pellem erunt. Si quis tamen gulæ antesignanus & magister edicat mergos assos suaves esse,

Sordidus à tenui victu distabit, Ofello
Judice. Nam frustra vitium vitaveris illud,
Si te aliò pravum detorseris. Avidienus,
Cui Canis ex vero ductum cognomen adhæret,
Quinquennes oleas est & silvestria corna:
Ac nisi mutatum parcit defundere vinum, &
Cujus odorem olei nequeas perferre, (licebit
Ille repotia, natales, aliosve dierum
Festos albatus celebret) cornu ipse bilibri
Caulibus instillat veteris, non parcus aceti.
Quali igitur victu sapiens utetur, & horum

Interpretatio.

Sordidus cibus à frugali differt, Ofello Judice. Enimverò frustra vitium hoc declinabis, si te ad aliud malè convertas. Avidienus Canis meritò appellatus edit olivas quinquennes & corna silvestria: nec libenter defundit vinum nisi corruptum: ipse verò è vase *corneo duas libras* continente *brassicas aspergit oleo veteri, cujus odorem tolerare non possis, largè quidem fundens acetum; quamvis repotia, natales, aliosque dies festos colat indutus veste candidâ. Quo ergo victu utetur sapiens; & quem isto-*

Annotationes.

& sic apponi debere; parebit juventus stultè, & quasi bonos devorabit.

53. *Sordidus à tenui victu distabit.*] Prudenter monet Poëta tenuem frugalemque victum differre à sordido; hunc vitiosum ac turpem, illum contra honestum dignum laude.

55. *Avidienus, &c.*] Exemplo demonstrat quid sit victus sordidus. Avidienus à sordibus & immunditiâ canis cognominatus verè est, quippè qui vescitur oleis vetustate corruptis, & cornis silvestribus: caules verò aspergit exiguo oleo vetere quidem & fœtente, acetum dumtaxat abundè affundens. Hæc certè vivendi ratio sordida est.

58. *Ac nisi mutatum parcit defundere vinum.*] Etiam in libationibus ad honorem deorum fieri solitis, ille vappam adhibet; nec vinum paterâ defundit nisi acescens.

60. *Repotia.*] Festus. *Postridie nuptias apud novum maritum cœnatur, & quasi reficitur potatio:* quæ inde ἐπαυλία dicitur, pridie verò nuptiarum προαυλία, inquit Cælius lib. 15. cap. 18. & 24. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 5. Repotia, inquit, postridie nuptias lætiore convictu affines apud novum maritum percolebant: quâ die nova nupta in viri domum libertatem auspicari, & dominam agere simul, & rem divinam facere assuerat.

Natales.] Vide Pers. init. Sat. 2. ubi natalem diem *meliore lapillo numerandam*, hilariterque transigendam, atque in eâ *fundendum Genio merum*, præcipit.

Aliosve dierum festos.] In his mos erat optimum vinum promere & quidem liberaliter, ad lætitiam excitandam: nam *lætitiæ Bacchus dator*, ex Virgil. Æn. 1. v. 738. At Avidienus contra.

61. *Albatus.*] Ex more veterum: togâ indutus recens lotâ & dealbatâ. Pers. mox cit. Sat. 2. v. 40:

. . . . . . negato
Jupiter hæc illi, quamvis te albata rogarit.

Cornu ipse bilibri caulibus instillat veteris.] Adverte singulas voces sordidam parcitatem notantes: è vasculo in olus vile guttas aliquot olei fœtidi instillat ipse quidem, veritus ne alter copiosiùs affundat; vel ne servus inde quid delingat, delibet, surripiat.

Utrum imitabitur ? Hac urget lupus, hac canis angit.
Mundus erit qui non offendet ſordibus , atque
In neutram partem cultus miſer. Hic neque ſervis ,
Albuci ſenis exemplo , dum munia didit ,
Sævus erit : nec ſic ut ſimplex Nævius , unctam
Convivis præbebit aquam. Vitium hoc quoque magnum,
Accipe nunc victus tenuis quæ quantaque ſecum
Afferat. In primis valeas bene : nam variæ res

INTERPRETATIO.

rum imitabitur ? Indè premit lupus, illinc inſtat canis. Nitidus erit qui nec ſordidâ peccarit vivendi ratione, *nec ſe miſerè curabit hac aut illâ parte. Is neque verberabit famulos officia diſtribuens , ad inſtar Albutii vetuli ; neque , ut Nævius inconſultus , dabit convivis aquam immundam.* Eſt enim *hoc etiam grande peccatum.*

Jam diſce quæ & quanta bona *ſecum advehat frugalitas. Primo ſanitatem habebis. Etenim ciborum diverſi-*

ANNOTATIONES.

Veteris.] Hoc epithetum alii jungunt cum præcedenti voce , *olei* : alii cum ſequente , *aceti.* Simile quid habet Perſ. Sat 3 v. 27. & ſeq.

Pannoſam fæcem morientis ſorbet aceti.

63. *Horum utrum imitabitur ?*] An Galionium luxurioſum & prodigum , an Avidienum ſordidum & nimis parcum ?

64. *Hac urget lupus , hac canis angit.*] Loco vocis, *angit* , quidam leg *aiunt.* Certè proverbium eſt. Porrò comminiſcuntur hinc edacitatem & ingluviem *lupi* , illinc immunditiam *canis*: item delicias interpontani lupi , de quo ſuprà ; atque ſordes Avidieni canis cognominati.

65. *Mundus erit. &c.*] Is erit mundus honeſtus , bonus, rectus in vivendi modo , qui medium tenebit ac modum ; nec profusè ſumptuoſus , nec indecorâ parſimoniâ ſordidus.

66. *Non offendet ſordibus , in neutram partem cultus miſer.*] Non ſe odioſum aut miſerum præſtabit , cultu ſeu ſumptibus ſeu parcitate immoderato ; neutrâ parte nimius erit. Vocem , *cultûs* , accipe in genit. id eſt , curæ ſui majoris aut minoris quam par ſit.

67. *Albuci ſenis exemplo.*] Hunc avaritiæ quidam , alii contrà profuſionis accuſari volunt. Neutri benè. Horatius primò culpavit intemperantiam & immoderationem in quærendis cibis carioribus, pariter ac ſordidiorem victum. Jam damnat nimium lautitiæ & elegantiæ ſtudium in ſtruendo parandove convivio , atque huic contrarium negligentiæ vitium : affertque exempla Albucii & Nævii oppoſita. Albucius nimiâ curâ peccat , qui ſævit etiam in famulos injunctis officiis paulo minùs ſedulos ; ac ſi quid non ſatis accuratum comperit , durè plectit : imò , inquiunt , ſervos ille ante verberabat ; ſeu ad arcendam ſtatim ſegnitiem , ſeu ne poſteà peccantes cædere non vacaret. Contrà Nævius indiligens & parum lautus ; ut mox dicetur.

Didit.] Dat , dividit. Vetus eſt verbum dido , is : quod frequens uſurpat Lucretius ; quin & Virgil. Æneid. 7. v. 144.

Diditur hic ſubitò Trojana per agmina rumor,

Et Æneid. 8. v. 132.

Tua terris didita fama.

68. *Simplex Nævius.*] Negligens , parùm ſapiens & prudens, non ſatis mundus ; quippè qui aquam impuram , lutulentam , ſordibus contaminatam præbet conviviis admiſcendam vino ac bibendam. Ergo Albutius ille plus æquo erat curioſius in epularum apparatu ; Nævius autem minùs quam decet : quod utrumque vitium magnum eſt.

70. *Accipe nunc victus tenuis , &c.*]

Ut noceant homini, credas, memor illius escæ,
Quæ simplex olim tibi sederit. at simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis;
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta fert pituita. Vides ut pallidus omnis

INTERPRETATIO.

tatem esse homini perniciosam minimè dubitabis, recordatus ejus escæ, quæ una tibi aliquando constiterit. verùm si miscueris elixa cum *assatis*, & *conchylia cum turdis; dulcia mutabunt se in bilem, atque iners pituita stomachum perturbabit.* An *aspicis quemadmodum*

ANNOTATIONES.

Cic. Tuscul. 5. n. 99. *Adde siccitatem quæ sequitur continentiam in victu. Adde integritatem valetudinis.* & offic. 2. n. 86. *Valetudo sustentatur . . . . continentiâ in victu omni atque cultu, &c.*

72. *Credas memor illus escæ, &c.*] Facilè credes varietatem ciborum homini esse noxiam, si modò velis meminisse quàm utilis tibi fuerit esca simplex, quæ in stomacho placidè cocta, bono succo, atque ut aiunt, chylo, repararit vires corporis: & è contrario, quantum molestiæ tibi crearit esca multiplex; quoties deglutiisti simul assa cum elixis, carnes cum piscibus, &c.

73. *Tibi sederit.*] Quieverit concocta absque ullo ventriculi aut stomachi perturbatione ac tumultu. Teste Hippocrate, cibi dissimiles invicem se corrumpunt & seditionem concitant. τὰ γὰρ ἀνόμοια στασιάζει. Plutarch. Sympos. 4. *Ciborum copia turbat & corrumpit.* Senec. Epist. 2. *Fastidientis est stomachi multa degustare, quæ uti varia sunt & diversa, non alunt, sed inquietant & inquinant.* Vide Macrobium Saturn. lib. 7. cap. 4. & 5. hac de re pluribus & luculenter disserentem. *Qui simplicem cibum sumit facilè quo succo ejus corpus vel juvetur vel gravetur usu docente cognoscit: atque ita cujus causa deprehensa est, noxam facile divitat. Qui autem multiplicem, è diversitate succorum diversas patitur qualitates; nec concordant humores ex materia varietate nascentes, nec efficiunt liquidum purumve sanguinem, in quem jecoris ministerio vertuntur; & in venas cum tumultu suo transeunt. Hinc morborum scaturigo ex repugnantium sibi humorum discordiâ, &c.*

74. *Conchylia.*] Pisces conchis inclusos, ostrea, &c. Cicero in Pisonem, *Mensa extructa non conchyliis aut piscibus, sed multâ carne.* Plin. lib 8 cap. 57. *Censorinæ leges, princepsque M. Scaurus in consulatu, cœnis ademere conchylia, & ex alio orbe convectas aves.* Cœl. Rhodig. lib. 27. cap. 23. ex Phalereo Demetrio, & Sophrone mimographo; *Conchylia*, inquit, *gulæ proceribus adeo probata, ut vel inde sit conformatum adagium*: esse conchylia viduarum cupedias.

Turdis.] Gall. *grives.* De his jam lib. 1. Sat. 5. & postea lib. 1. Epist. 15. *obeso nil melius turdo.* Vide ibi Annot.

75. *Dulcia se in bilem vertent.*] Quæ scilicet non bene cocta fuerint in ventriculo, maxime verò dulcia in bilem amarosque humores convertuntur.

Stomachoque tumultum lenta feret pituita.] Pituita humidus ac frigidus humor à cerebro defluens in stomachum, ibique offendens excitatam bilem calidam & siccam, turbas ingentes ac tumultus movebit. Macrob. ante cit. *Humores repugnantes ac discordes non purum faciunt sanguinem, & in venas cum tumultu suo transeunt.*

76. *Pallidus omnis, &c.*] Decolor, male habens, dum ægrè coquitur cibus

Cœnâ desurgat dubiâ ? quin corpus onustum
Hesternis vitiis, animum quoque prægravat unà,
Atque affigit humo divinæ particulam auræ.
Alter ubi dicto citiùs curata sopori
Membra dedit, vegetus præscripta ad munia surgit.
Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam:
Sive diem festum rediens advexerit annus;
Seu recreare volet tenuatum corpus: ubique
Accedent anni, & tractari molliùs ætas
Imbecilla volet. tibi quidnam accedet ad istam
Quam puer & validus præsumis mollitiem, seu
Dura valetudo inciderit, seu tarda senectus ?
Rancidum aprum antiqui laudabant; non quia nasus

INTERPRETATIO.

quisque pallens surgat è convivio sumptuoso? Imò corpus oppressum præcedenti intemperantiâ simul deprimit animum, & prosternit in terram divini spiritûs portionem. Alter contrà, *postquam recreavit corpus brevi cibo & somno, exurgit alacer ad injunctas functiones. Nihilominus iste poterit transire interdum ad lautiorem* cibum, *seu tempus recurrens adduxerit sacrum diem, seu cupiet debilitatum corpus reficere; item cùm anni multiplicati fuerint, atque meliùs curari poscet ætas ingravescens. Tu* verò *ad eam mollitiem quam* adhuc *juvenis ac vegetus præripis, quid adjunges, cùm vel ægritudo molesta vel senectus pigra acciderit? Prisci amabant aprum rancidulum, non quod carerent odoratu;*

ANNOTATIONES.

multiplex & varius; qui calorem naturalem gravat imbecilliorem & extinguit. atque hinc pallor.

77. *Cœnâ dubiâ.*] Sumtuosa, tam copiosa, ut quem è tot cibis capias dubius sis. Terent. Phorm. act. 2. Ph.

Cœna dubia apponitur, Ge. *Quid istuc verbi est ?* Ph. *Ubi tu dubites quid sumas potissimum.*

78. *Animum prægravat unà.*] Hebetem reddit ac sui similem, secumque ad terram inclinat animum, qui cùm divinæ consors naturæ sit, sursum debet & ad sublimia cœlestiaque conniti. Cic. Tuscul. 5. n. 100. *Quid, quod ne mente quidem rectè uti possumus multo cibo & potione completi ?*

79. *Affigit humo.*] Al. *affligit humi.* Cic. de Senectute. *Est animus cœlestis ex altissimo domicilio depressus, & quasi demersus in terram locum divinæ naturæ æternitatique contrarium.*

Divinæ particulam auræ.] Cic. Tusc. 5. n. 38. *Humanus animus ex divinâ mente decerptus cum alio nullo nisi cum ipso Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest.* Senec. Epist. 56. ratio nihil aliud est quàm in corpus humanum pars divini spiritûs mersa. Juvenal. Sat. 15. v. 146.

Sensum à cœlesti demissum traximus arce.

Egregiam hanc illi Ethnici sententiam hausere ex sacris codicibus, quos non ignoravere, ut alibi dixi. Genes. cap. 2. *Formavit Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ: & factus est homo in animam viventem.*

80. *Alter ubi dicto citiùs, &c.*] Alter frugali utens victu, postquam cibo somnoque modico curavit corpus, surgit alacer & expeditus ad solitas actiones. Contrà qui hesternis epulis adhuc graves, ad resumendum manè laborem parum sunt vegeti.

82. *Hic tamen ad melius, &c.*] Qui cibum quotidie capit exiguum, po-

Illis

Illis nullus erat : ſed credo, hac mente, quod hoſpes
Tardiùs adveniens vitiatum commodiùs quàm
Integrum edax dominus conſumeret. Hos utinam inter
Heroas natum tellus me prima tuliſſet !
Das aliquìd famæ, quæ carmine gratior aurem
Occupat humanam ? Grandes rhombi patinæque
Grande ferunt unà cum damno dedecus. Adde
Iratum patruum, vicinos, te tibi iniquum,
Et fruſtrà mortis cupidum, cùm deerit egenti
As, laquei pretium. Jure, inquis, Thraſius iſtis
Jurgatur verbis. ego vectigalia magna,

INTERPRETATIO.

ſed, ut *opinor, eo conſilio quod hoſpes ſerò accedens aptiùs comedat* paulò *corruptum, quàm vorax dominus incorruptum. Utinam me prima terra genuiſſet inter iſtos heroas. An quidpiam tribuis exiſtimationi, quæ jucundior carmine intrat* in *aures hominum ? Magni rhombi & catini magnum probrum ſimul cum detrimento afferunt. Adjunge infenſum patruum, vicinos, temet tibi inimicum, & fruſtrà mori quærentem, quando inopi non aderit as pretium reſtis.*

Dices : meritò quidem *Thraſius ejuſmodi ſermonibus increpatur : Ego* verò

ANNOTATIONES.

terit interdum lautiori ſe convivio exhilarare & recreare, ſeu publicæ lætitiæ causâ & occaſione : ſeu ob propriam neceſſitatem. Qui verò molliter vivit, ſenio vel ægritudini incidenti quod præbeat levamen aut ſolatium nullum inſuper habet..

94. *Quæ carmine gratior.*] Vel, quæ gratior quavis modulatione : vel, quæ fit per carmen celebrior. Norunt omnes Alexandrum illum magnum Achilli invidiſſe, quod nactus eſſet eximium laudum ſuarum præconem Homerum.

97. *Adde iratum patruum, &c.*] Præter allata jam luxurioſi victûs mala, adde quod odium incurris propinquorum, amicorum, imò & vicinorum, qui omnes oderunt luxuriam. Cic. contra Rullum : *Odit Populus Roman. privatam luxuriam.* Offic. I. *Turpè eſt diffluere luxuriâ . . . . . Luxuria cùm omni ætati turpis, tum ſenectuti fœdiſſima eſt.*

Patruum.] Cujus es tutelæ commiſſus, & cui proinde obſequi te par eſt à prodigendo patrimonio deterrenti, ſumptus nimios vetanti.

Te tibi iniquum.] Quippè qui tuas opes effundis in alios, nihil tibimet reſervans, ſeu quo ingruenti inopiæ ſubvenias, ſeu quo in deſperatione rerum tuarum mortem tibi conſciſcas.

99. *Æs laquei pretium.*] Sat pecuniæ ad emendum laqueum. Placet alia lectio *as*, hoc ſenſu ; ut nec aſſem unum habeas ſupeſtitem, quo emas reſtim, ad ſuſpendium, finiendaſque ſimul cum vitâ ærumnas & miſeriam ſummæ egeſtatis aſſeclas. Huc ſpectat adagium : *ad aſſem redactus.*

Thraſius.] Homo prodigus, & hinc prorsùs inops & egens rerum omnium.

Ego vectigalia magna, &c.] Prolepſis eſt. Qui non amplas habet & magnas opes, ac ſumptus facit magnos, is jure admonetur & objurgatur. Atqui ego non ita. Nam ingentes divitias poſſideo cuilibet magno ſumptui pares.

Vectigalia.] Privatos reditus copioſos publicis vectigalibus æquales.

101. *Tribus amplas regibus.*] Plutarchus ita ſcribit, Marium ædes & opes habuiſſe multis regnis pares.

Divitiasque habeo tribus amplas regibus. Ergo
Quod superat, non est melius quo insumere possis?
Cur eget indignus quisquam te divite? Quare
Templa ruunt antiqua Deûm? Cur, improbe, caræ
Non aliquid patriæ tanto emetiris acervo?
Uni nimirum tibi rectè semper erunt res?
O magnus posthac inimicis risus! uterne
Ad casus dubios fidet sibi certiùs; hic, qui
Pluribus assuerit mentem corpusque superbum;
An qui contentus parvo, metuensque futuri,
In pace, ut sapiens, aptarit idonea bello?
Quo magis his credas: puer hunc ego parvus Ofellum
Integris opibus novi non latiùs usum,

INTERPRETATIO.

reditus ingentes possideo, & opes tribus regibus suffecturas. An *igitur deest melior ratio insumendi quod superfluum est? Quare inops est aliquis immeritus*, dum *tu es opulentus? Cur vetusta numinum fana decidunt? Quare, pessime, è tam abundanti cumulo non detrahis quidquam dilectæ patriæ* largiendum? *Scilicet tibi soli bene semper fluent omnia: O cachinnus ingens deinde adversariis! Quis duorum sibi confidet securiùs in casibus incertis;* an *is qui animum & corpus arrogans assuefecerit multis, an qui modico contentus & futuri providus, in pace comparaverit necessaria ad bellum, uti* solet *sapiens?* Verùm *ut majorem his habeas fidem; Ego parvus puer Ofellum hunc animadverti non largiùs usum facultatibus integris, quàm nunc attritis.*

ANNOTATIONES.

102. *Ergo quod superat non est melius quo, &c.*] Respondet Horatius: Atqui divitias illas ingentes non dilapidare, sed rectè insumere oportet superflua tibi multa sunt. quin iis sublevas cives quos iniqua sors pauperes fecit meliori conditione alioqui dignos? Quin restauranda curas diruta vetustate deorum templa? Quin è tanto bonorum acervo decerptum aliquid impertis Reipubl. & patriæ, quæ tibi certè chara esse debet?

106. *Uni nimirum tibi, &c.*] Attende verò quàm stultè præsenti rerum statui confidas, quasi prospera semper habiturus. imò cave ne alto corruens lapsu graviore, præbeas & inimicis risum ac ludibrium, & malitiosæ fortunæ ludum ac jocum, atque, ut ait Juvenalis, *mimum*: Sat. 6. v. 607.

107. *Uterne ad casus dubios, &c.*] Urget porrò noster Poëta: Dic, amabo: uter in adversis constantior futurus est, an qui rerum omnium copiâ semper se satiarit, an qui bonis licet affluens modico se victui assuefecerit? exemplo rem accipe. Ofellus olim dives, nunc pauper, mutatam sortem vix sentit; quoniam inter opes non abundantiori cibo usus est, *futuri metuens*; atque *in pace*, & secundis rebus, *ut sapiens, aptans idonea bello* & egestati præsidia, nempè tolerantiæ studium, animumque & corpus *contentum parvo*.

112. *Ofellum.*] Post Philippensem victoriam reductis in Italiam militibus agros divisit Augustus veteribus dominis ademptos. Sic & Propertius prædia amisit, quod ipse conqueritur: & Virgilius ipse suorum possessione depulsus ac tantùm non spoliatus est. patet ex Bucolicis, Ecl. 1. & 9. Sic etiam Ofellus suum agrum Umbreno cuidam militi attributum perdidit; ac deinceps velut

Quàm nunc accisis. Videas metato in agello
Cum pecore & natis, fortem mercede colonum,
Non ego, narrantem, temere edi luce profestâ
Quidquam præter olus fumosæ cum pede pernæ.
Ac mihi cùm longum post tempus venerat hospes,
Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
Vicinus, bene erat, non piscibus urbe petitis,
Sed pullo atque hœdo: tum pensilis uva secundas,
Et nux ornabat mensas cum duplice ficu.
Post hoc ludus erat cuppâ potare magistrâ:

INTERPRETATIO.

Cernas jam in dimenso agro cum liberis & grege strenuum agricolam mercenarium sic *loquentem: haud ego die non festâ comedi quidpiam temerè nisi herbas cum pede fumoso porci. Quando verò hospes accesserat post diuturnum intervallum, aut vicinus jucundus mihi conviva, per pluviam laborem intermittenti; lauta erant* epulæ *non è piscibus urbe quæsitis, sed è pullo & capro. Deinde pensiles uvæ, & nuces, & crassiores ficus instruebant secundam mensam. Postea ludus erat bibere*

ANNOTATIONES.

alienum mercede conductum excoluit: suoque labore & operâ rusticâ se suamque familiam sustentavit & aluit.

114. *Metato in agello.*] Salmasius *metatum* interpretatur opimum, quasi sorclectum & assignatum. Malim tamen cum aliis intelligere simpliciùs, perticâ dimensum. Nam ita cuique certa mensura, certa jugera assignabantur. Virg. in Diris.

Pertica quæ nostros metata est impia agellos.

Propert.

Abstulit excultas pertica tristis opes.

Non ego, &c.] Hæc & quæ sequuntur ad finem hujus Satyræ, Ofelli *narrantis* verba sunt.

Pernæ.] Pernam cum petasone male confundunt aliqui. Petaso est coxa porcina salita costas etiam comprehendens: *perna* est petasonis pars carnosior, pedi proxima, cum ipso pede. Unde patet Poëtæ nostri accurata dictio, atque Ofelli parsimonia, qui profestis diebus non *pernam* sed *pedem* tantùm pernæ partem deteriorem comederet, etiam dum *integræ opes erant.*

119. *Per imbrem.* Dum plueret, atque intermitti opus necesse erat.

Pensilis uva.] Quæ passa suspenditur hyeme comedenda. Varro de re rust. lib. 1. cap. 58. *Cato ait . . . . uvas quas suspendas, oportunissimas esse duracinas, amineas, & scantianas.* & cap. 68. *pensilia ut uva, mala, & sorba, ipsa ostendunt quando ad usum promi oporteat: quod colore mutato, & contractu acinorum, si non dempseris ad edendum, ad abjiciendum descensurum se minitautur.* Plin. lib. 14. cap. 1. *Uvæ durant aliæ per hyemem pensiles nodo concameratæ, congeminatæ, conglomeratæ.* Sunt enim variæ lectiones hujus vocis.

122. *Cum duplice ficu.*] Alii intelligunt caricas seu ficus siccàs duplicis generis, albas & nigras, præcoces & serotinas. Alii referunt ad ficum quæ bifera dicitur. Alii volunt significari mariscas, quæ sunt ficus grandiores at insipidæ, viles, *fatuæ* Martiali lib. 7. Epigr. 24. certè Ofelli convenientes frugali mensæ. Aristot. Problem. ἰσχάδες αἱ δίχα ἐσχισμέναι. Vide Columel. lib. 12. cap. 15. Plin, lib. 15. cap 18. Macrob. lib. 3. cap 20. &c.

123. *Ludus erat cuppâ portare magistrâ.*] Nullâ archiposiâ, nullo convivii rege bibendi modum præscribente; sed quasi ipsâ cuppâ duntaxat dominâ, potabamus ad arbitrium, liberè, quan-

Ac venerata Ceres, ut culmo ſurgeret alto,
Explicuit vino contractæ ſeria frontis.
Sæviat atque novos moveat fortuna tumultus;
Quantum hinc imminuet? quanto aut ego parciùs, aut vos
O pueri nituiſtis, ut huc novus incola venit?
Nam propriæ telluris herum natura, neque illum,
Nec me, nec quemquam ſtatuit. nos expulit ille:
Illum aut nequities, aut vafri inſcitia juris,
Poſtremo expellet certè vivacior heres.

Interpretatio.

cratere magiſtro Denique *Ceres rogata ut celſam ariſtam erigeret, vino porrigebat frontem rugoſam & ſollicitam.* Ergo *ſors adverſetur novaque bella moliatur, quid inde auferet? Quanto minùs vel ego, vel vos, ô pueri, culti fuiſtis, ex quo novus inquilinus iſtuc acceſſit? Etenim proprii agri dominum neque hunc neque me nec ullum natura conſtituit, iſte nos abegit: iſtum abiget vel fraus, vel ignoratio tricarum juris, tandem certè heres ſuperſtes.*

Annotationes.

tum placeret. De rege ac legibus convivii, lib. 1. Od. 4. & lib. 2. Od. 7. Quidam legunt *culpâ*, ut qui peccaſſet adverſùs leges convivii & ſympoſiarchæ, in pœnam haurire cyathum juberetur: afferuntque Plaut. Stich. *Qui peccarit poculo multabitur.* Verùm hæc parum congruunt ſimplicitati ruſticæ & moribus Ofelli.

Cuppa.] A *κύββα poculum*: Heſych. Gall. *une couppe.*

124. *Venerata Ceres.*] Religioſâ libatione Cererem venerabamur, ac precabamur ut amplam daret meſſem: tumque bonâ ſpe conceptâ hilaritati indulgebamus. Antiqui *venero* & *veneror* dixerunt. Virgil. Æneid. 3. v. 460. *Venerata ſacerdos*: paſſivâ ſignificatione, ut hoc Horatii loco.

126. *Sæviat atque novos, &c.*] Fortunam rectè provocat Ofellus *anguſtam pauperiem pati* aſſuetus. Ad idem omnino Seneca Epiſt. 18. *Quod neceſſitati ſat eſt Fortuna debet etiam irata.*

127. *Quanto aut ego parciùs, &c.*] Ex quo Umbrenus tenet agrum meum, an Fortunæ ictus, an diminutum victum ſenſimus? an corporis color ac nitor deperiit? Imò cibi parabiles, ut ante, in promptu ſemper adfuerunt: eadem vivendi agendique ratio: idem animus.

129. *Nam propriæ telluris herum, &c.*] Cic. Offic. 1. n. 21. *Sunt autem privata nulla naturâ: ſed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt: aut victoriâ, ut qui bello potiti ſunt: aut lege, pactione, conditione, ſorte.* Senec. Epiſt. 88. *Non dominus iſtò ſed colonus intraſti.*

131. *Illum aut nequities, &c.*] Sua ipſius luxuria, vel aliena fraus & improbitas. *vafri inſcitia juris*: Gall. *une chicane malicieuſe.* Vide poſtea lib. 2. Epiſt. 2. v. 172. & ſeq.

132. *Vivacior heres.* Horat. mox cit.

. . . *Perpetuus nulli datur uſus; & heres*
Heredem alterius velut unda ſupervenit undam.

133. *Nunc ager Umbreni, &c.*] Expreſſa dictio ex Luciani Epigrammate.

Ἀγρὸς Ἀχαιμενίδου γενόμην ποτέ, νῦν δὲ Μενίππου.
Καὶ πάλιν ἐξ ἑτέρου βήσομαι εἰς ἕτερον.
Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔχειν μέ ποτ' ᾤετο, καὶ πάλιν οὗτος
οἴεται· εἰμὶ δ' ὅλως οὐδενὸς, ἀλλὰ Τύχης.

Ager Achæmenidæ eram olim, nunc verò Menippi. Et rurſus ab alio tranſiio ad alium. Etenim ille poſſidere me pu-

Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Ofelli
Dictus, erit nulli proprius: sed cedet in usum
Nunc mihi, nunc alii. quocirca vivite fortes:
Fortiaque adversis opponite pectora rebus.

INTERPRETATIO.

Ager ille modò sub nomine Umbreni, paulò ante Ofelli nuncupatus, nemini proprius est: at fructum afferet jam mihi, mox alteri. Quapropter constantes estote; & rebus contrariis, magnos animos objicite.

ANNOTATIONES.

tabat: & hic modò putat. Nullius autem omnino sum, sed Fortuna.

135. *Cedet in usum nunc mihi, nunc alii.*] Lib 2. Epist. cit.

. . . . tanquam
Sit proprium cuiquam, puncto quod mobilis hora,
Nunc prece, nunc pretio: nunc vi, nunc sorte supremâ,
Permutet dominos, & cedat in altera jura.

136. *Quocirca vivite fortes, &c.*] Quæ cum ita sint, ô pueri mei, discite exemplo, meo nihil proprium vobis existimare, parvo contenti esse, & sic Fortunæ vim frangere.

SATIRA III.

Fusè tractat paradoxum illud Stoicum: Omnes stultos insanire.

SIC raró scribis, ut toto non quater anno

INTERPRETATIO.

DAMASIP. *TAM infrequenter scribis, ut anno integro vix quater*

ANNOTATIONES.

1. *Sic raró, &c.*] Plures hîc dialogisini, sed duo sunt præcipui: prior Damasippi Philosophi cum Horatio, usque ad versum 39. ubi hunc ille Stoico supercilio redarguit, quod nihil novi scriberet: alter est Stertinii item Stoici cum Damasippo. Vel si mavis, Damasippus ipse refert Horatio Stertinii secum & cum aliis quibusdam sermocinationem sat prolixam. Atque in hac Satyricus noster excutiendo solemne Stoicis placitum, acutè vellicat plerosque vanæ mentis homines, qui solos se sapere venditabant.

Ut toto non quater, &c.] Primùm se castigari insimularique desidiæ à Damasippo fingit Horatius, ut inde sensim ac pedetentim ad propositum subrepat; atque *vafer vitium* ac vulnus quod rescindere vult, *tangat*: quemadmodum ait Persius Sat. 1. v. 16.

Membranam poſcas, ſcriptorum quæque retexens;
Iratus tibi, quod vini ſomnique benignus
Nil dignum ſermone canas. Quid fiet? ab ipſis
Saturnalibus huc fugiſti. Sobrius ergo
Dic aliquid dignum promiſſis. incipe. nil eſt.

INTERPRETATIO.

petas membranam, ſingula tua *ſcripta recenſens; adversùs temetipſum iratus, quod vino & ſomno indulgens nihil componas dignum celebrari. Ecquid erit? Huc veniſti ab ipſis Saturnalibus. Igitur ſobrius ſcribe quidpiam pollicitis reſpondens. Age: nihil prohibet.*

ANNOTATIONES.

2. *Membranam poſcas.*] Ex adverſariis in membranam nihil tranſcribis velut emendatum, atque hominum lectioni dandum. multa quidem habes in tabulis exarata, quæ perpetuo retexis, ſed pauca aut nulla in chartam & mundum refers. Priſci nimirum ſcriptitavere primò in ceratis tabellis; ut annotavi lib. 1. Sat. 10. Deinde in chartâ ſeu papyro: lib. 1. Sat. 4. Poſtea in membranis: quæ pelles animalium, quod Pergami inventæ & aptatæ ad ſcribendum, pergamenæ dictæ ſunt. Plin. lib. 13. cap. 11 S. Hieron. Epiſt. ad Chromatium; *tam parvam Epiſtolam miſeritis . . . chartam defuiſſe non puto, Ægypto miniſtrante commercia. Et ſi alicui Ptolemæus maria clauſiſſet, tamen rex Attalus* (Eumenes) *membranas à Pergamo miſerat, ut penuria chartæ pellibus penſaretur: unde & pergamenorum nomen ad hunc uſque diem, tradente ſibi invicem poſteritate ſervatum eſt.* Ubi ex occaſione & ἐν παρόδῳ, Lector, meminiſſe oportet, Pergami reges ferè omnes appellari conſueviſſe Attalos: pariterque Ægyptios nominatos deinceps Ptolemæos, qui antea Pharaones.

Retexens.] In tabellis enim, verſo ſtylo, cerâque complanatâ, licebat mutare & reſcribere quidlibet: non perinde in membranis. Ovid.

Incipit, & dubitat: ſcribit, damnatque tabellas
Et notat, & delet; mutat, culpatque, probatque.

Vide Quintil. lib. 10. cap. 3. ſub finem.

3 *Iratus tibi quod, &c.*] Quod ſatis elaboratum nihil tibi videtur, iraſceris & ſuccenſes tibimet: hinc relegis, deles, vertis, donec aliquid menti occurrat quod ipſe probes, dignumque judices evulgari & tradi lectitandum eruditis. Epiſt. ad Piſones . . . . *carmen reprehendite quod non*
Multa dies & multa litura coercuit, &c.

4. *Dignum ſermone.*] Dignum Satiris mandari, proindeque legi & laudari.

Ab ipſis Saturnalibus huc fugiſti.] Quorſum huc ſeceſſiſti in villam tepidiori cælo, vel foco luculentiori commodam, quaſi ad ſcribendum aptiorem?

5. *Saturnalibus.*] In memoriam priſcæ libertatis ſub imperio Saturni, Romæ celebrabantur Saturnalia 14. Cal. Janu. tumque ſervis domini præſtabant epulas, ipſique miniſtrabant; omni datâ quidvis loquendi licentiâ. Vide Macrob. lib. 1. Saturnal. cap 10 Athen. lib. 14. & infrà Sat. 7. v. 4. ubi de *libertate Decembri.*

Sobrius ergo dic aliquid, &c.] Si quidem Romanæ plebis in Saturnalibus comeſſationes ac tumultus fugiens huc veniſti; & quiete exoptatâ jam frueris, vinoque & ſomno parcè indulgere licet, jam ſcribe quidpiam ſobriâ mente dignum.

6. *Nihil eſt.*] Nihil excuſationis habes.

Culpantur fruſtra calami.] Non eſt quod pueriliter culpam rejicias in calamos parum idoneos. Vide Perſ. Sat. 3. init. ubi.

Culpantur frustra calami; immeritusque laborat
Iratis natus paries dis atque poëtis.
Atqui vultus erat multa & præclara minantis,
Si vacuum tepido cepisset villula tecto,
Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro?
Eupolim, Archilochum, comites educere tantos?
Invidiam placare paras virtute relictâ?

INTERPRETATIO.

Sine causâ calamos accusas: nec jure caditur paries factus adversis numinibus & poëtis. At vultu multa & eximia spondebas, cùm primum villa domicilio calenti te excepisset. Quid prodest adjunxisse Platonem Menandro: atque *Eupolim & Archilochum assumpsisse comites egregios? An speras invidiam sedare virturem deserendo?*

ANNOTATIONES

Tum queritur crassus calamo quod pendeat humor.

. . . .

An tali studeam calamo?

7. *Immeritusque laborat, &c.*] Immeritò cædis parietem, iratus quod votis respondentia non pariat mens. Pers. Sat. 1. v. 106. *nec pluteum cadit, &c.* Quintil. lib 10. cap. 3. *Tum illa quæ apertiorem animi motum sequuntur, ... jactare manum, torquere vultum, ... quæque Persius notat, &c.* Hîc nonnulli perperam afferunt fuisse veteribus parietes ceratos, in quibus noctu scriberent si quid menti occurreret. At fuerunt tabulæ ceratæ; quas quidem, vel fortasse ipsas parietibus lecto proximis appensas, ceratos parietes interpretari licet. Prior tamen explicandi ratio magis arridet.

8. *Iratis natus paries Diis, &c.*] Qui nempè toties immeritò verberetur, Poëtis suam exonerantibus indignationem & iram quod animus eximia non excogitaret. Ita veteres dixere Diis adversis fieri, si quid malè cederet.

10. *Si vacuum tepido, &c*] Horatius impatiens frigoris in villam suam prope Tarentum secedere consueverat. lib. 2. Od 6.

Ver ubi longum, tepidasque præbet
Jupiter brumas.

lib. 1. Epist. 7.

Quod si bruma nives Albanis illinet
agris,

Ad mare descendet vates tuus, &c.] vide & Epist. 16.

11. *Quorsum pertinuit, &c.*] Quorsum igitur tot libros tecum detulisti? *Platonem*, ad sententias. Epist. ad Pis. *Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ. Menandrum*, ad motum imitationem, quâ præcellit: *Eupolidem & Archilochum*, ad sales & acrimoniam. Quæ quidem omnia juvabant scripturum Satiras. Vide Platonis Alcibiad. poster. unde hujus materia satiræ desumpta.

Platona.] Cic. de Orat. *Non intelligendi solùm, sed etiam dicendi gravissimus auctor & magister Plato.* Et postea: *Platonis locutio potiùs poëma putandum quàm Comicorum Poëtarum.*

Menandro.] Hic Athenis oriundus, novæ comœdiæ scriptor eximius: quem Terentius secutus est. Quintil. lib. 10. c. 1. *vel unus*, inquit, *diligenter lectus ad cuncta efficienda sufficiat Menander: ita omnem vitæ imaginem expressit: tanta in eo inveniendi copia, & eloquendi facultas: ita est omnibus rebus, personis, affectibus accomodatus . . . . in omnibus mirè custoditur ab hoc Poëta decorum. Atque is quidem ejusdem operis auctoribus abstulit nomen, & fulgore quodam suæ claritatis tenebras obduxit.*

12. *Eupolim, Archilochum.*] De hoc in Epod. 6. de illo Sat. 4. lib. 1.

13. *Invidiam placare paras, &c.*] An times homines malos offendere, quod non soles, carpendo vitia eorum, &

Contemnêre miser. Vitanda est improba Siren
Desidia : aut quidquid vitâ meliore parasti,
Ponendum æquo animo. Di te, Damasippe, deæque
Verum ob consilium donent tonsore. Sed unde
Tam benè me nosti ? Postquam omnis res mea Janum
Ad medium fracta est, aliena negotia curo,
Excussus propriis. Olim nam quærere amabam,

Interpretatio.

O felix despectui eris. fugienda est inertia mala Siren : vel pariter amittendum id omne quod meliore vitâ acquisivisti. Horat. *O Damasippe, Dii Deæque, propter salutare monitum, dent tibi tonsorem. Verùm quomodo tam bene me cognoscis.* Damansip. *Postquam cuncta mea facultates perierunt apud Janum medium, rerum alienarum satago dimotus à propriis. Etenim pridem cordi erat*

Annotationes.

satyricum salem iis affricando ? An verò sic invidiam formidare incipis & inimicitias imbroporum ? Cic. Catil. I. *Hoc animo semper fui, ut invidiam virtute partam gloriam putarem, non invidiam.*

14. *Improba Siren desidia.*] Hæc enim velut Siren hominibus blanditur & perniciem affert. Frustra est quod Cruquius hîc comminiscitur dogmaticas Sirenes, de quibus Laertius lib. 10. in vita Epicuri : quasi ad eas invidiosè alluserit Stoicus Damasippus. De Sirenibus, lib. I. Epist. 2. v. 23.

15. *Vitâ meliore.*] Meliori vitæ parte, eâ nimirum quæ peracta est virtutem colendo & exercendo, bonumque tibi nomen ac famam acquirendo.

16. *Damasippe.*] Is Senatoriâ dignitate clarus ad inepta mercaturæ studia & negotia deflexit : in quo perditis facultatibus, futile Stoici Philosophi nomen captavit & habitum.

17. *Donent tonsore.*] Lepida pariter & salsa gratiarum actio : adsit tonsor qui radat ac tondeat aptè barbam illam tuam philosophicam prolixiorem. Nihil certè aliud optari posse videbatur homini res omnes spernenti, unamque virtutem & sapientiam æstimanti ; quanquam barbâ tenus sapienti & philosopho.

18. *Postquam omnis res mea, &c.*] Posteaquam fœnore, versuris, mercaturis, omnia bona disperdidi ; antiquas imagines & statuas, villas item & ædes egregias emendo venditandoque ; nihil jam habens pro me gerere negotii, res alienas deinceps curo, sic mihi nota sunt quæ ad te pertinent.

Janum ad medium.] Ad medium Romæ forum, nimirùm hinc & inde Jani duplex erat effigies : medius autem locus mercatoribus frequens erat ; dicebaturque Janus medius, eo quod esset duas inter Jani statuas, quarum altera Janus superior, altera Janus inferior, appellabatur. Hinc postea lib. I. Epist. I. v. 54.

Virtus post nummos. Hæc Janus summus ab imo
Perdocet.

Meminit etiam Tull. in fine lib. 2. Offic. *à quibusdam viris optimis ad medium Janum sedentibus commodiùs disputatur de quærendâ, de collocandâ, etiam de utendâ pecuniâ.* Et Philip. 6. *de statuâ illa palmari non possem sine risu dicere ;* L. Antonio Jani medii patrono. *Itane ? Janus medius in L. Antonii clientelâ sit ?*

20. *Olim nam quærere amabam, &c.*] Corinthium æs, vasaque antiqua studebam cognoscere : v. g. quæ Sisyphi ævo conflata, signata, cælata : nec non quæ haberentur molliùs ac solertiùs fabricata.

Quo

Quo vafer ille pedes laviſſet Siſyphus ære:
Quid ſculptum infabrè, quid fuſum durius eſſet.
Callidus huic ſigno ponebam millia centum:
Hortos egregiaſque domos mercarier unus
Cum lucro noram. unde frequentia Mercuriale
Impoſuere mihi cognomen compita. Novi,
Et morbi miror purgatum te illius. Atqui
Emovit veterem mirè novus, ut ſolet, in cor
Trajecto lateris miſeri capitiſque dolore:
Ut lethargicus hic cùm fit pugil, & medicum urget.
Dum ne quid ſimile huic, eſto ut lubet. O bone, ne te

INTERPRETATIO.

inveſtigare, quo vaſe *æreo pedes abluiſſet Siſyphus ille callidus: quid ſine arte inciſum, quid imperitè conflatum eſſet.* Ego *ſolers illi ſtatuæ* pretium *ſtatuebam centena millia: ſoluſque noveram hortos & ædes magnificas emere cum quæſtu. Quocirca plateæ celebres cognominarant me Mercurii amicum.* HOR. *Scio & admiror te liberatum eo morbo.* DAMAS. *Nimirum veterem* morbum *novus depulit miro modo: ſicut fit quando laborantis lateris aut capitis ægritudo tranſit ad ſtomachum: atque lethargicus aliquis fit pugil, & medicum verberat.* HOR. *Eſto quidvis, dummodo non* accidat *quidquam par iſti.* DAMASIP. O *bone, ne*

ANNOTATIONES.

21. *Siſyphus*] Æoli filius, Corinthi rex: de quo lib. 2. Od. 14. v. 20. & Epod. ult. *v. 16.*

23. *Callidus huic ſigno, &c.*] Tanquam peritiſſimus iſtarum rerum æſtimator, & negotiator famoſus, ego pretium imponebam ſignis, ſtatuis, ædibus magnificis, &c.

Millia centum.] Supple, ſeſtertiûm. Vide Annot. lib. 1. Sat. 3. v. 15.

24. *Hortos egregiaſque domos, &c.*] Cic. lib. 7. Epiſt. 23. emptorem exoptat vanum quempiam & fatuè curioſum Damaſippi ſimilem, cui vendere poſſit ſigna quædam haud ſibi grata. Et Epiſt. 32. lib. 12. Atticum rogat ut Damaſippum aggrediatur, atque ab eo quoſdam agros ſibi mercetur ad ripam Tiberis ſitos.

25. *Mercuriale.*] Antonomaſticè nimirum. Nam commune hoc alioqui mercatorum & lucrionum cognomen. Quid leg. *Mercuriali*, pari ſenſu. Mercurium præeſſe lucro & mercaturæ, cuilibet eſt compertum. lib. 1. Od. 10.

27. *Morbi miror purgatum.*] Miror te purgatum eâ veſanâ libidine mercandi cum lucro.

28. *In cor trajecto lateris capitiſve dolore*] Ne hîc cor ipſum, ſed ſtomachum aut ventriculum intellige. Græcis καρδία cor ſignificat, item ſtomachum ſive os ventriculi ſuperius, indeque pro ipſo ventriculo ponitur. Eo ſenſu percommodè intelligitur quod dicitur hîc in cor è capite vel latere dolor trajici: primum quidem, cùm pituita corrupta in ventriculum è capite defluit: alterum verò, cùm bilis in latere ſæviens effunditur in ventriculum; atque illinc ægritudinem huc & malum transfert, oſque ventriculi afficit.

30. *Ut letargicus hic cùm fit pugil.*] Quando lethargus morbus vertitur in phrenitim. Scilicet veternum creat frigidior & abundantior pituita; quæ ſi quâ ratione accendatur, cerebri membranas inflammat, mentiſque perturbationem, delirium, furorem gignit: Quo fit ut phreneticus æger quemvis impetat quaſi *pugil*, nec ipſi parcat medico. Corn. Celſ. lib. 2. cap. 20.

31. *Dum ne quid ſimile huic, &c.* Feſtivè hoc & ſatyricè Horatius: o Da-

Fruſtrere, inſanis & tu, ſtultique propè omnes,
Si quid Stertinius veri crepat; unde ego mira
Deſcripſi docilis præcepta hæc, tempore quo me
Solatus juſſit ſapientem paſcere barbam,
Atque à Fabricio non triſtem ponte reverti.
Nam malè re geſtâ cùm vellem mittere operto
Me capite in flumen, dexter ſtetit: & cave faxis
Te quidquam indignum. pudor, inquit, te malus urget;
Inſanos qui inter vereare inſanus haberi.
Primum nam inquiram, quid ſit furere. hoc ſi erit in te
Solo: nil verbi, pereas quin fortiter, addam.
Quem mala ſtultitia & quæcunque inſcitia veri
Cæcum agit, inſanum Chryſippi porticus & grex

INTERPRETATIO.

aberres, tu quoque inſanus es, pariterque ſtulti omnes, ſi quidem *vera docet Stertinius; à quo ego pulchra hæc documenta ſponte hauſi tum cùm me conſolatus præcepit alere barbam ſapientem, ac lætum redire à ponte Fabricio. Enimverò perditis opibus cùm obvoluto capite vellem me præcipitare in fluvium, oportunus adfuit, aitque* (Stertin.) *Cave* ne *perpetres aliquid te indignum: improba te verecundia afficit, qui times inſanus exiſtimari ab inſanis. Etenim ſciſcitabor primum; Quid ſit inſanire: Quod ſi reperiatur in te uno, nihil ultra loquar, ne impavidè mortem oppetas.* Atqui *ſchola & diſcipuli Chryſippi ſtatuunt inſanum* eſſe *quemcunque prava ſocordia & qualibet veritatis ignoratio detinet in errore:*

ANNOTATIONES.

maſippe, ſis licet inſanus ac, mutato morbo, phreneticus quantumlibet modò ne pugnis me contundas ac verberibus urgeas.

O bone, ne te fruſtrere, &c.] En arripit occaſionem Stoicum dogma aggrediendi & expendendi.

33. *Stertinius.*] Ut gravis auctor profertur ille ſtatim, ad fidem faciendam. De eo poſtea lib. 1. Epiſt. 12.

35. *Juſſit ſapientem paſcere barbam.*] Nimirum externam ſapientiæ ſpeciem aſſumere juſſit, ac barbam deinceps alere ad umbilicum uſque promiſſam. Is erat Philoſophorum habitus, ſeu ad venerationem, ſeu ad neglectum corporis indicandum. Perſ. Sat. 4. init. *barbatum magiſtrum* vocat Socratem. Arnob. lib. 6. Æſculapii gravitatem notat ex *barbâ ampliſſima, boni ponderis, ac philoſophicæ denſitatis.*

36. *Atque à Fabricio, &c.*] Et prohibuit ne in rerum mearum deſperatione me præcipitem darem in fluvium Tiberim è ponte Fabricio.

Fabricio] Is inſulam Tiberinam urbi Romæ jungit, à Fabricio Conſule ædificatus: hod. *Ponte giudeo*, quod Judæis habitetur: item *Ponte di quattro capi*, ſeu quatuor capitum, vulgo dicitur, ob quadrifrontis Jani ſtatuam ibi extantem.

37. *Operto capite.*] Seu pudoris & indignationis causâ: ſeu ob contemptum lucis huius ac vitæ.

38. *Dexter.*] Contrà *lævus*, malum & infortunium deſignat.

43. *Mala ſtultitia.*] Vitioſa animi affectio à veri cognitione aliena, ſapientiæ contraria: nam alioqui furor ſeu phreneſis ſapienti etiam contingere poteſt ex atrâ bile, nec vitio cuiquam verti debet.

44. *Chryſippi porticus*] Porticus, græ-

Autumat. Hæc populos, hæc magnos formula reges,
Excepto ſapiente, tenet. Nunc accipe quare
Deſipiant omnes, æquè ac tu, qui tibi nomen
Inſano poſuere. Velut ſilvis, ubi paſſim
Palantes error certo de tramite pellit,
Ille ſiniſtrorsùm, hic dextrorsùm abit: unus utrique
Error, ſed variis illudit partibus. Hoc te
Crede modo inſanum, nihilo ut ſapientior ille,
Qui te deridet, caudam trahat. Eſt genus unum
Stultitiæ, nihilum metuenda timentis: ut ignes,
Ut rupes, fluvioſque in campo obſtare queratur.
Alterum & huic varium, & nihilo ſapientius, ignes
Per medios fluvioſque ruentis. clamet amica
Mater, honeſta ſoror, cum cognatis, pater, uxor;
Hîc foſſa eſt ingens, hîc rupes maxima: ſerva;
Non magis audierit, quàm Fuſius ebrius olim,
Cùm Ilionam edormit, Catienis mille ducentis,

INTERPRETATIO.

Atque ſententia iſta populos æquè ac principes complectitur, uno *excepto Sapiente. Jam intellige cur perinde ut tu inſaniant* ii *omnes qui te inſanum vocant. Quemadmodum* in *ſilvis, ubi paſſim error vagabundos agit extra veram viam; hic ad lævam, iſte ad dextram pergit: ambo æquè aberrant etſi diversâ ratione decepti. Sic te deſipere exiſtima, ut qui te illudit haud minus inſipiens caudam trahat. Eſt fatuitatis altera ſpecies, metuentis ea quæ formidari non debent; velut* ſi quis *conqueratur flammas, ſcopulos, flumina,* ſibi *obſtare in campo: altera priori diſſimilis minimè verò ſanior,* temerè *petentis medios ignes ac fluvios.* Quamvis autem *ſedula parens, bona ſoror, pater, conjux, propinqui* omnes *increpent: Illic* eſt *barathrum immane, illic horrendus ſcopulus; cave* tibi*: haud magis auſcultabit quàm Fuſius quondam temulentus, dum ſopitam Ilionam ageret, quando mille ducenti Catieni inclamabant:*

ANNOTATIONES.

cè στοὰ, ſignificat ſcholam Stoicam; eo quod in porticu deambulantes Zeno ejus auctor ac deinceps alii philoſopharentur. *Chryſippi* verò dicitur hîc, quod eam fulcire putabatur ille, ut ait Tull. Acad. qu. Vide lib. 1. Sat. 3. v. 127. Annot.

45. *Formula.*] Apud Juriſconſultos formulæ dicuntur ſolemnes quædam propoſitiones ad veritatis indagationem dirigentes: axiomata ſeu placita vocant philoſophi.

53. *Caudam trahat.*] Æquè, ut tu, ridiculus & inſanus habendus. Dictio proverbialis ex eo facta, quod ebriis & inſanis pueri ſoliti ſint tergo appendere quidpiam inſtar caudæ, ad ludibrium; veluti exprobrantes ſic hominibus illis quod in beſtiæ naturam & ſpeciem degenerarint. Abſurdi ſunt qui *caudam trahere* interpretantur, ſuperbè incedere, & terram ſyrmate verrere.

60. *Fuſius ebrius.*] Actor ille tragicus, cùm dormientis Hecubæ ſive Ilionæ ſomnum ſimulare deberet, ex vino & potu verè ſopitus, fruſtra ab inclamantibus vocatus nequaquam evigilavit.

61. *Ilionam.*] Ex tragediâ Attii, vel Pacuvii, in quâ Polydori â Polymneſtore Thraciæ rege clam interfecti umbra

Mater te appello, clamantibus. huic ego vulgum
Errori similem cunctum insanire docebo.
Insanit veteres statuas Damasippus emendo:
Integer est mentis Damasippi creditor? esto.
Accipe, quod nunquam reddas mihi, si tibi dicam:
Tune insanus eris, si acceperis? an magis excors
Rejectâ prædâ, quam præsens Mercurius fert?

INTERPRETATIO.

O *parens te invoco.* Porrò *ostendam homines universos huic pari insaniâ laborare. Desipit* certè *Damasippus mercando antiquas imagines.* An verò *sapit qui credit Damasippo? Age; si tibi dicam: Accipe quod nunquam mihi reddas, an tu desipere* existimeris *si accipias? an insanior, si prædam repudiaveris à Mercurio propitio oblatam?*

ANNOTATIONES.

sororem suam Ilionam Polymnestoris uxorem noctu vocat dormientem, ut suis manibus justa persolvat, inhumatumque sepeliat. Quidam volunt hic intelligi Hecubam, tum quod esset verè Polydori mater, tum ex sequentibus verbis, tum ex Euripide & Cicerone: conjiciuntque Hecubam alio nomine Ilionam fortè dictam. Sed quid opus istis? Ilionam matrem appellat Polydorus, vel ætatis provectæ, aut venerationis, aut etiam miserationis excitandæ causâ. Adde quod puer ille domi fuerat ab Ilionâ velut à parente educatus. Vide Euripid. Hecub. Virgil. Æneid. 3. Cic. Academ. Quæst. 2. &c.

Catienis mille ducenois clamantibus.] Certè histrio Catienus Polydori clamantis partes agebat. Quare verò dicuntur clamasse plures Catieni? vel Catienus pluries iterasse ac repetiisse, Mater te appello, accipiendus; vel alii histriones, vel potius spectatores errorem intelligentes suggillantesque succlamarunt; atque ut est in Epist. ad Pisones, *Romani pedites equitesque cachinnum sustulerunt.* Errant qui chorum Tragicum intelligi posse opinantur: tum quod unius Actoris partes sustinet chorus; tum præsertim quod videatur esse contra decorum, ut matrem appellet chorus similiter cum Polydoro, & accurat umbræ, quæ sola soli apparere & loqui supponenda est.

62. *Mater te appello.*] Tull. 1. Tuscul. n. 106. *Ecce alius exoritur è terrâ, qui matrem dormire non sinat.*

Mater te appello, tu quæ curam somno
suspensam levas,
Neque te mei miseret. Surge, sepeli
natum,
Priusquàm feræ volucresque, &c.

Pro P. Sextio, n. 126. *Cùm veniret, emergebat subitò. cùm sub tabulas subrepserat, ut,* Mater te appello, *dicturus videretur.* Acad. qu. 2. *Quid Iliona somno illo? Mater te appello. Nonne illa credit filium locutum, ut verè experrecta etiam crederet.*

Huic ego vulgum, &c.] Ostendam ego vulgus omne tanto erroris sopore obrutum, veluti Catienus ille, ut nullis admonitionibus retrahi queat à studio lucri: imo sæpè non advertat omnia sua perdendi periculum, dum ad speciem quæstus fertur.

65. *Damasippi creditor.*] Perillius, de quo mox, qui stultè Damasippo versipelli & doloso credit seu statuas, vasa, domos; seu pecuniam his emendis: stultè quoque & frustrà operâ Nerii argentarii, & solertiâ Cicutæ astuti fœneratoris vel tabellionis utitur ad nectendum bellè ac ritè debitorem. Quippe is velut Proteus effugiet creditorem, ac tot artibus eludet, ut debitum nunquam reddat.

Scribe decem à Nerio. non eſt ſatis : adde Cicutæ
Nodoſi tabulas centum : mille adde catenas :
Effugiet tamen hæc ſceleratus vincula Proteus.
Cùm rapies in jus malis ridentem alienis;
Fiet aper, modò avis, modò ſaxum, & cum volet, arbor.
Si malè rem gerere inſani eſt ; contrà, bene ſani :
Putidius multo cerebrum eſt (mihi crede) Perilli,

INTERPRETATIO.

Jube *ſcribi* accepta *à Nerio decem* millia. *nec ſufficit : adjunge centenas cautiones, & millena vincula vafri Cicutæ : iſtas* omnes *catenas nihilominus excutiet improbus Proteus. Cùmque ad judicium pertrahes exultantem* in *ærumnis aliorum ; fiet aper, mox avis, deinde rupes, & arbor, quando libuerit. Si inſipientis eſt bona diſperdere, contrarium* verò facere, *ſapientis ; fidem habe mihi, longè inſanior eſt Perilli mens ſcribi*

ANNOTATIONES.

69. *Scribe decem à Nerio.*] Ita Perillius Damaſippo tradens mutuò pecuniam ſuam dictare intelligendus, apud Nerium : ô Damaſippe, ſcribe te decem millia æris è pecuniâ meâ accepiſſe à Nerio, ſive per manus Nerii, ut aiunt: ſcilicet in commentariis ſeu codicillis Nerii argentarii mei ſyngrapham & chirographum inſcribe, ad majorem crediti mei ſecuritatem.

Adde Cicutæ nodoſi tabulas.] Adde ſi vis aſtutiam & nodos quibus ſcit callidus Cicuta debitores conſtringere : confice tabulas conceptis ritè & cautè verbis ; uno verbo adhibe quaſlibet cautiones ſtipulationes & obligationum inſtrumenta, velut totidem nexus & catenas : hæc omnia profectò caſſa & vana erunt. Juvenal. Sat. 8. v. 50.

. . *juris nodos, & legum ænigmata*. .

71. *Proteus.*] Is Ægypti rex in varias ſe ſpecies transformabat, ut fabulantur, ſicque facilè fugiebat quoſvis perſequentes. huic ſimile dicit Horatius fraudulentum debitorem, qui tricarum juris peritus litigando, tergiverſando, præſcribendo, creditoris actiones creditum repoſcentis improbè eluctatur.

72. *Cùm rapies in jus malis ridentem alienis.*] Cùm jure perſequeris debitorem ſceleratum ac perfidum, qui te creditorem deludit, tuaſque vanas ſollicitudines affatim & impensè deridet. Alia pridem erat lectio : *cùm rapies in jura malis ridentem alienis :* quam quidem utpote clariorem expreſſi in interpretatione meâ. Placuit verò ſubinde eruditis dictionem ac ſenſum rimari ſubtiliorem, & aſſerere expreſſam hîc ab Horatio ſententiam ex Homeri Odyſſ. 20. ſub finem, ut *alienis ridere malis*, id eſt, *maxillis*, ſit effusè cachinnari, ſoluto riſu, propriis malis ſeu maxillis haud parcendo perinde ac alienis : quemadmodum rei alienæ ac mutuo ſumptæ minùs parcitur quàm propriæ. Locus Homeri eſt, μνησῆρσι δὲ Παλλὰς Ἀθήνη ἄσβεστον γέλω ὦρσε . . . . . οἱ δὲ γναθμοῖσι γελώων ἀλλοτρίοισιν : *procis autem Pallas immoderatum riſum movit* . . . . *illi verò maxillis ridebant alienis.*

73. *Fiet aper, modo avis, &c.*] Alludere videtur ad morem regum Ægyptiorum, de quo Diodorus. Hi enim modò leonis, tauri, draconis effigiem, modò arborem, modò ignem, alias unguenta ſupra caput geſtabant, principatûs inſignia ; tum ad ornatum ſuum, cùm ad ſuperſtitionem populis injiciendam. Et hinc ſanè manavit fabula de mutabilitate & multiplici variaque transformatione Protei.

75. *Perilli.*] Creditoris, non tabellionis, ut vult Torrentius : refragatur enim ſenſus. Minùs quippe tabellionis,

Dictantis quod tu nunquam rescribere possis.
Audire, atque togam jubeo componere; quisquis
Ambitione malâ, aut argenti pallet amore:
Quisquis luxuriâ tristive superstitione,
Aut alio mentis morbo calet. Huc proprius me,
Dum doceo insanire omnes, vos ordine adite.
Danda est ellebori multo pars maxima avaris:
Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.
Heredes Staberî summam incidêre sepulcro.
Ni sic fecissent; gladiatorum dare centum

Interpretatio.

jubentis quod tu nunquam exsolvere queas. Quicunque improba honorum vel pecuniæ cupiditate afficitur, quicunque luxuriâ vel mæstâ superstitione aliove animi vitio exæstuat, togam aptet meque auscultet velim. Appropinquate istuc, atque *ordine ad me accedite singuli, dum ostendo omnes desipere. Longè maxima pars ellebori danda est avaris:* At *ignoro num ratio illis destinet Anticyram totam. Staberii heredes* legatam sibi *summam insculpsere tumulo: quod nisi fecissent debebant populo dare centum*

Annotationes.

at certè maximè creditoris refert, si debitor solvendo non fuerit.

76. *Dictantis quod tu nunquam rescribere possis.*] Tibi mutuum præbentis, adeoque dictantis syngrapham acceptæ testem pecuniæ, quam nunquam redditurus sis. Porrò quia obligatio fiebat scripturâ, hinc *scribere* significat mutuò sumere: proindeque *rescribere* est scripturam delere, factam obligationem dissolvere, mutuum sive debitum reddere. Terent. Phorm.

Illud argentum mihi jube rescibi.

77. *Togam jubeo componere.*] Ne defluens illa vos interturbet dum me attendetis de re gravi loquentem.

80. *Mentis morbo calet.*] Ut febri corpus, ita mens vitiis æstuat. S. Ambros. in Lucæ cap. 4. *Variis criminum febribus caro nostra languebat, & diversarum cupiditatum immodicis æstuabat illecebris. Nec minorem febrem amoris esse dixerim quàm caloris. Itaque illa animum, hæc corpus inflammat. Febris enim nostra avaritia est; febris nostra libido est: febris nostra luxuria est: febris nostra ambitio est: febris nostra iracundia est.*

82. *Danda est ellebori pars maxima avaris.*] Ad medendum insaniæ illorum maximæ. Plin. lib. 25. cap. 5. *Nigrum elleborum medetur paralyticis, insanientibus . . . trahit alvum, & bilem, pituitasque.*

83. *Anticyram.*] Insulam ellebori feracissimam. Vide Epist. ad Pis. v. 300. annot. Plin. mox. cit. *Drusum Tribunorum popularium clarissimum comitiali morbo constat liberatum eo medicamento, apud Anticyram. Ibi enim tutissimè sumitur, &c.* Pers. Sat. 4. v. 16.

. . . Anticyras melior sorbere meracas.

84. *Heredes Staberi, &c.*] Exemplo demonstrat quanta sit avarorum insania. Staberius opes ita deperibat, ut posteris etiam notum esse voluerit se divitem fuisse: adeoque à paupertate abhorrebat, ut nominis immortalitatem speraret, si vel epitaphium omnibus contestaretur ingentes divitias heredibus à se relictas.

85. *Ni sic fecissent.*] Apponit damnationem & pœnas, quo heredibus instet necessitas satisfaciendi conditionibus testamenti.

Damnati populo paria, atque epulum, arbitrio Arri:
Frumenti quantum metit Africa. Sive ego pravè,
Seu rectè hoc volui, ne sis patruus mihi. Credo
Hoc Staberi prudentem animum voluisse. quid ergo
Sensit, cum summam patrimoni insculpere saxo
Heredes voluit? quoad vixit, credidit ingens
Pauperiem vitium, & cavit nihil acrius: ut si
Fortè minus locuples uno quadrante periret,
Ipse videretur sibi nequior. omnis enim res,

INTERPRETATIO.

paria gladiatorum, & convivium, ad libitum Arrii; tantum etiam *tritici quantum colligit Africa*. Præterea voluerat ascribi: *Seu malè seu bene illud ego jussi, ne sis mihi censor. Existimo sapienter hoc à Staberio jussum.* DAMAS. *Quid igitur voluit quando pecuniæ* legatæ *summam jussit sepulcro ab heredibus incidi?* STERTIN. Nempè *quandiu in vivis fuit, censuit paupertatem summum* esse *malum; nihilque magis* ille *fugit* quàm eam: *ne si fortasse obiisset minùs dives uno quadrante, ipse sibi inimicus* fuisse *existimaretur. Enimverò præclaris*

ANNOTATIONES.

86. *Epulum arbitrio Arri.*] Ac proinde sumptuosum ex ingenio Arrii hominis valde sumptuosi. Cic. in Vatin. n. 30. quærit à Vatinio, cur *in epulo Qu. Arrii atratus*, seu, *cum toga pulla accubuisset* . . . subditque: *ita illud epulum est funebre, ut munus sit funeris, &c.* & paulo post: *ex epulo magnificentissimo famem illam veterem tuam non expleras?*

87. *Frumenti quantum metit Africa*] Hanc frumenti abundare jam dictum lib. 1. Od. 1. v. 10. jam verò dicendum, ex hac magnam annonæ suæ partem Romanos habuisse. Nam licet è Siciliâ & Sardiniâ frumenti plurimum colligerent, tamen Ægyptus & Africa præsertim dicebantur horrea duo populi Rom. Varro de re Rust. lib. 2. *Manus movere maluerunt in theatro ac circo, quàm in segetibus ac vinetis: frumentum locamus qui nobis advehat, quo saturi fiamus ex Africâ & Sardiniâ, &c.* Cornel. Tacit. Annal. 12. *Olim ex Italia regionibus longinquas in provincias commeatus portabant: neque nunc infecunditate laboratur; sed Africam potiùs & Ægyptum exercemus, navibusque & casibus vita populi Rom. permissa est.* Apud Claudian. de bello Gildonis, Roma sic loquens inducitur:

Tot mihi pro meritis Libyam Nilumque dedere;
Ut dominam plebem bellatoremque Senatum
Classibus æstivis alerent; geminoque vicissim
Littore diversi complerent horrea venti:
Stabat certa salus, Memphis si fortè negaret,
Pensabam Pharium Gætulis messibus annum.
Frugiferas certare rates, lateque videbam
Punica Niliacis concurrere carbasa velis.

Sive ergo pravè, &c. Hoc referunt ad Damasippum nonnulli certè perperam: melius alii ad Staberium.

88. *Ne sis patruus mihi.*] Noli me reprehendere, ut solet ultrò patruus nepotes. Vide lib. 3. Od. 12.

Credo hoc Staberi prudentem, &c.] Loquitur Stertinius.

89. *Prudentem animum voluisse.*] Alii legunt, *prudentem animum vidisse*, & explicant, *providisse*, sagaciter, nec absurdè.

94. *Videretur sibi nequior.*] Utpote qui

Virtus, fama, decus, divina humanaque, pulcris
Divitiis parent; quas qui conſtruxerit, ille
Clarus erit, fortis, juſtus, ſapiens etiam, & rex,
Et quidquid volet. hoc veluti virtute paratum,
Speravit magnæ laudi fore. Quid ſimile iſti
Græcus Ariſtippus? qui ſervos projicere aurum
In mediâ juſſit Libyâ, quia tardiùs irent
Propter onus ſegnes. Uter eſt inſanior horum?
Nil agit exemplum litem quod lite reſolvit.
Si quis emat citharas, emtas comportet in unum,
Nec ſtudio citharæ, nec Muſæ deditus ulli:

INTERPRETATIO.

opibus obediunt univerſa, probitas, exiſtimatio, gloria, divina atque humana: quiſquis illas comparaverit, is habebitur nobilis, ſtrenuus, juſtus, prudens quoque, nec non rex, & quodcunque libuerit. Itaque ille ſibi *pollicitus eſt hoc magno honori futurum tanquam à virtute prefectum. Quid ſimile* huic egit *Græcus Ariſtippus: qui famulis imperavit in mediâ Libyâ aurum abjicere, eo quod lentiùs progrederentur ob onus graves? Uter horum magis deſipit?* DAMAS. *Nihil prodeſt exemplum quod controverſiam controverſiâ dirimit.* STERTIN. *Si quis emat citharas, emtaſque unum in* locum *deferat nec peritus citharæ* pulſandæ *aut ullius muſicæ:*

ANNOTATIONES.

non caviſſet ingens malum, cùm poſſet; nec bona tot ſibi procuraſſet ex opibus manantia.

98. *Hoc veluti virtute paratum, &c.*] Hinc igitur tanta curâ divitias congeſſit ac ſervavit, quod ex his ſibi provenirent affatim fructus virtutis uberrimi & præſtantiſſimi, ut quidem exiſtimabat fatuè. Juvenal. Sat. 14. v. 136.

Cùm furor haud dubius, cùm ſit manifeſta phreneſis,
Ut locuples moriaris, egenti vivere fato.

99. *Quid ſimile iſti græcus, &c.*] Sic varia ſunt inſaniæ genera. Staberius inſaniebat pecuniæ amore: contrà deſipit Ariſtippus nimio ejus contemptu; quippè qui neceſſarium abjiciat viaticum, futili prorsùs ratione.

100. *Ariſtippus.*] Is genere Cyrenaïcus, Athenas venit Socratem auditurus; ſectæ Cyrenaïcæ auctor fuit: primus Socraticorum inſtitutionis mercedem exegit. Geſtabat ejus famulus in itinere pecuniam; & cum onere ſe preſſum queſtus eſſet: Effunde quod nimis eſt, inquit Ariſtippus; & fer quod potes. Laert. ex Bione. Suidas, &c. Alii aliter rem narrant. Porrò quod *Græcus* appellatur hîc, ratio varia affertur: vel quod græcè philoſophatus ſit; vel quod Socratis audiendi causâ Athenis commoratus ſit: vel quod eſſet ex inſula Thera, quæ Græca erat colonia.

102. *Uter.*] An Staberius, an Ariſtippus.

103. *Nil agit exemplum, &c.*] Incertum quidem ex incerto, obſcurum ex obſcuro minimè eluceſcit.

104. *Si quis emat citharas, &c.*] Conglobatis exemplis explicatur avari inſania. Qui pecunias quæ ſunt ad uſum, & χρήματα proinde Græcis dicuntur, magno ſtudio congerit, nec iis utitur; prorsùs eſt ſimilis homini citharas comparanti quas pulſare neſcit, &c.

Si scalpra & formas non sutor, nautica vela
Aversus mercaturis; delirus & amens
Undique dicatur meritò. Quid discrepat istis
Qui nummos aurumque recondit, nescius uti
Compositis, metuensque velut contingere sacrum?
Si quis ad ingentem frumenti semper acervum
Porrectus vigilet cum longo fuste, neque illinc
Audeat esuriens dominus contingere granum,
Ac potiùs foliis parcus vescatur amaris:
Si positis intùs Chii veterisque Falerni
Mille cadis; (nihil est, tercentum millibus) acre
Potet acetum: age, si & stramentis incubet, unde-
Octoginta annos natus, cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epulæ, puttescat in arcâ:
Nirum insanus paucis videatur, eo quod
Maxima pars hominum morbo jactatut eodem.
Filius aut etiam hæc libertus ut ebibat heres,
Diis inimice senex custodis, ne tibi desit?
Quantulum enim summæ curtabit quisque dierum,

INTERPRETATIO.

Si scalpra & formas congerat qui *non* est *sutor*; aut *vela nautica qui à mercaturâ abhorret: insanus & vecors ab omnibus jure appelletur.*
Atenim *quid his differt* ille *qui aurum & nummos accumulat, ignorans* bene *uti comparatis, ac timens* illa *contingere quasi rem sacram? Si quispiam jacens continuo excubet prope magnum tritici cumulum*, armatus *ingenti fuste; nec inde famelicus audeat granum accipere* licet *dominus, imo parcens* illi *alat se oleribus acerbis*: : *si conditis in* cellâ *Chii & Falerni vetusti cadis mille (parum est*, imò *trecentis millibus) acre bibat acetum: Quin etiam si in stramine decumbat annos ætatis habens octoginta uno minus, cui in arculâ putrescat stragulum vestimentum, lumbricorum & vermiculorum cibus:* is *videlicet non multis censeatur desipere, quoniam hominum pars maxima simili vitio laborat.* Vah *senex numinibus invise*, an *ea servas ut filius vel etiam libertus heres absumat*, an *ne egeas? etenim quàm minimum ex acervo diminuet quæque dies,*

ANNOTATIONES.

106. *Scalpra & formas.*] Instrumenta sutoria, cultros, pedes ligneos, &c.

114. *Foliis amaris.*] Vel silvestribus oleribus, quæ hortensibus sunt amariora; vel malè conditis, & hinc insipidis & acerbis.

115. *Chii.*] Vini exquisiti ex insula Chio. lib. 3. Od. 19. v. 5. *Falerni.* lib. 1. Od. 20.

117. *Acetum.*] Vinum acescens, corruptioni proximum.

Stramentis incubet.] Strato vili ac duro, cùm habeat molliores stragulas, peristromata, &c.

123. *Diis inimice.*] Dant enim Dii utilia hominibus, non ut recondant, sed ut ad usum promant: at avarus adeo metuit ne sibi aliquando quod opus est desit, ut semper desit, cum iis quæ adsunt non utatur.

Ungere si caules oleo meliore, caputque
Cœperis impexâ fœdum porrigine? quare
Si quidvis satis est, perjuras, surripis, aufers
Undique? Tun' sanus? Populum si cædere saxis
Incipias servosque tuos, quos ære pararis;
Insanum te omnes pueri clamentque puellæ.
Cùm laqueo uxorem interimis, matremque veneno,
Incolumi capite es? quid enim? neque tu hoc facis Argis,
Nec ferro, ut demens genitricem occidit Orestes.
An tu reris eum occisâ insanisse parente,
Ac non ante malis dementem actum Furiis, quàm
In matris jugulo ferrum tepefecit acutum?
Quin ex quo est habitus malè tutæ mentis Orestes,
Nil sanè fecit quod tu reprehendere possis.
Non Pyladen ferro violare aususve sororem

INTERPRETATIO.

etiamsi meliori oleo perfundere incœperis brassicas & caput impexum ac porrigine immundum? Quod si quidlibet parvum *sufficere* dicas, *cur violas fidem, cur depradaris ac furaris undequaque? an tu sapis? Si lapidibus petas populum aut famulos pecuniâ emptos, insanire te dicent pueri cuncti & puellæ. Quando reste conjugem vel toxico matrem occidis, an mente sanâ es? Nec tu id perpetras Argis, nec ferro; sicut Orestes furiosus interemit parentem. Nunquid putas eum in furorem actum post matrem interfectam, nec Furiis mente dejectum priusquam acutam securim calefecerit in faucibus parentis? imo ex quo* tempore *Orestes dicitur insaniisse, certè nihil commisit quod tu damnare queas. Nec Pyladem nec sororem Electram gladio*

ANNOTATIONES.

125. *Ungere si caules.*] Si victu paulò meliore ac lautiore utaris. Vide lib. 1. Sat. 6. sub finem.

126. *Porrigine.*] E sordibus & incuriâ pectendi capitis oritur porrigo, quo vitio caput furfuribus velut farinâ obsitum in squammulas quasdam resolvitur.

131. *Cùm laqueo uxorem, &c.*] Carpit Horatius quosdam sceleratos sui temporis, quales Scæva, de quo hujus lib. Sat. 1. v. 53. & Nerius, de quo Pers. Sat. 2. v. 14.

Nerio jam tertia ducitur uxor.

Hic nempè, ut dotibus potiretur, uxores necabat; ille matri vitam eripiebat, ut hæreditatem adiret, vel ne diutius aleret.

132. *Neque tu hoc facis Argis.*] Non in urbe græcâ, sed Romæ.

133. *Nec ferro.*] Sed veneno. Sarcasmus. cit. Sat. 1. hujus lib.

Orestes.] Hic matrem Clytemnestram peremit ulturus patrem Agamemnonem ab eâ interfectum. Vide Sophocl. Electram: Euripid. Oresten. Senec. Agamemnonem.

135. *Ante dementem.*] Quocirca tu, Scæva, Oreste nequior & insanior.

Actum Furiis.] Virgil. Æn. 4. v. 471.

Agamemnonius scenis agitatus Orestes
Armatam facibus matrem & serpentibus atris
Cùm fugit, ultricesque sedent in limine Diræ.

139. *Pyladem*] Amicum. vide Cic. de amic. n. 24. Porrò singularis Orestem

Electram. tantùm maledicit utrique, vocando
Hanc furiam, hunc aliud, jussit quod splendida bilis.
Pauper Opimius argenti positi intus & auri,
Qui Vejentanum festis potare diebus
Campanâ solitus trullâ, vappamque profestis;
Quondam lethargo grandi est oppressus, ut heres
Jam circum loculos & claves lætus ovansque
Curreret. Hunc medicus multum celer atque fidelis
Excitat hoc pacto. mensam poni jubet, atque
Effundi saccos nummorum, accedere plures
Ad numerandum. hominem sic erigit. addit & illud:
Ni tua custodis, avidus jam hæc auferet heres.
Men' vivo? Ut vivas igitur, vigila: hoc age. Quid vis?
Deficient inopem venæ te, ni cibus atque
Ingens accedat stomacho fultura ruenti.

INTERPRETATIO.

petiit. ambos dicteriis dumtaxat incessit, hanc vocans furiam, illum autem *aliud, quod micans bilis suggessit. Opimius indigens auro & argento domi reconditis, qui poculo fictili è Campaniâ bibere Vejentanum consueverat festis diebus, vappam autem nefastis, olim oppressus est veterno maximo; adeo ut heres exultans ac triumphans jam curreret ad arcam & claves.* At *hunc medicus fidus & velox expergefecit istâ ratione. mensam admoveri imperavit, effundique saccos nummorum, ac plures accingi ad supputandum. Ita virum excitavit, adjungens hæc etiam* verba: *nisi tua defendis, ea mox heres inhians asportabit. Me* scilicet *vivente?* exclamat æger. *Ergo ut vitam retineas*, inquit medicus, *expergiscere: istud cura. Quid præcipis? Venæ te imbecillum destituent, nisi alimenta & fulcrum validum adhibeantur labenti stomacho.*

ANNOTATIONES.

inter & Pyladem amicitia etiam proverbio decantata. Tull. de finib. 2. n. 84. *Pyladea amicitia.*

140. *Maledicit utrique.*] Aliter paulò Euripides. Sed Poëtis licet adjuncta rei immutare, & comminisci nova; ut dicetur in Epist. ad Pis.

141. *Aliud quod jussit splendida bilis.*] Aliud convicium, quod suggerebat iracundia, seu furor è flavâ bili. Alii atram bilem interpretantur. Pers. Sat. 3. v. 8. *Vitrea bilis.*

142. *Pauper Opimius.*] Opimia gens Romæ præclara celebritatem dedit Opimiano etiam vino & marmori. Hic *pauper* dicitur ob sordidam avaritiam, cui deest tam quod habet quàm quod non habet: ut habet adagium.

143. *Vejentanum.*] Vinum insipidum & vile è Vejentano Hetruriæ agro. meminit Pers. Sat. 5. v. 147.

. . . . Vejentanumque rubellum
Exhalet vapidâ læsum pice sessilis obba.

Festis diebus.] Quibus tamen lætitiæ causâ vinum optimum debet poni.

144. *Campanâ trullâ.*] Vase fictili è Campaniâ.

Vappam.] Corruptum vinum. lib. 1. Sat. 1.

146. *Claves.*] Ad arcas aperiendas, auferendosque nummos Opimii.

152. *Men' vivo?*] Inquit expergiscens ille è veterno, ad sonitum pecuniæ commotæ, & ad voces jacturam illius minantes

Hoc age. Quid vis?] Sermocinatio est lethargici vix evigilantis, & medici

Tu cessas? agedum: sume hoc ptisanarium oryzæ.
Quanti emtæ? Parvo. Quanti ergo? Octo assibus. Eheu!
Quid refert, morbo, an furtis, pereamne rapinis?
Quisnam igitur sanus? Qui non stultus. Quid avarus?
Stultus & insanus. Quid? si quis non sit avarus:
Continuò sanus? Minimè. Cur Stoice? Dicam.
Non est cardiacus (Craterum dixisse putato)
Hic æger. Rectè est igitur, surgetque? Negabit:
Quod latus aut renes morbo tententur acuto.
Non est perjurus neque sordidus. Immolet æquis
Hic porcum Laribus. Verùm ambitiosus & audax.
Naviget Anticyram. quid enim differt, barathrone

INTERPRETATIO.

quid moraris? age: accipe hanc pultem oryzæ. Quanti constat? Vili. Quanti, inquam? Octo assibus. Eheu, quid interest, utrum moriar ægritudine, an furtis & rapinis? DAMASIP. *Quis ergò tandem sapit?* STERTIN. *Is qui non vecors.* DAMASIP. *Quid avarus?* STERT. *Fatuus est & demens.* DAMASIP. *Ecquid? Si aliquis non avarus sit, an proinde sapiens?* STERTIN. *Nequaquam.* DAMASIP. *Quare, ô Stoice?* STERTIN. *Explicabo. Ægrotus iste non est cardiacus: (crede tibi Craterum loqui) an ergò venè valet, atque exurget? Minimè; inquiet: nam latus vel renes afficiuntur acri morbo. Non est perjurus nec sordidè parcus. Ille suem mactet benignis Laribus. Atqui est ambitiosus ac temerarius. Navi pergat Anticyram. Quid enim interest, utrum bona tua*

ANNOTATIONES.

lethalem soporem discutere satagentis.

155. *Ptisanarium.*] Diminutivum est à ptisanâ. à πτίσσειν, pinsere, decorticare, est πτισάνη vel πτισσάνη, ptisana, seu hordeum pistum & à cortice purgatum, unde fit puls optimi & salubris succi restaurandis viribus accommodati. Galen. lib. 1.

Oryzæ] Ex oryzâ, gall. *du ris*, fit pariter, ut ex hordei farinâ, puls sanitati perutilis. Plin. lib. 18. cap. 7. *Indi maximè quidem oryzâ gaudent Italicâ* (Al. ut Itali) *è quâ ptisanam conficiunt quam reliqui mortales ex hordeo Oryzæ quidem folia carnosa, porro similia, sed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmæ rotunditatis.*

156. *Quanti emtæ.*] Adverte sordes avari moribundi plus quidem etiam tum anxii de pretio remedii necessarii ad salutem, quam de propriâ salute.

Octo assibus.] Al. octussibus. Gallicâ monetâ circiter *deux sols dix deniers.*

158. *Quisnam igitur sanus?*] Damasippus loquitur cum Stertinio.

161. *Cardiacus.*] Ore ventriculi affectus: laborans eo morbo, quem Græci καρδιαλγίαν nuncupant; Gall. *mal d'estomac.*

Craterum.] Illustrem medicum tempore Augusti. Eum laudat Persius Sat. 3. v. 65. nec non Tullius ad atticum.

164. *Immolet æquis hic porcum Laribus.*] Laribus diis domesticis creditam hominum curam veteres existimabant. Hinc iis sacrificabant sive ut à vitiis ac malis essent liberi eorum præsidio; sive pro collatâ ope grati. Quoniam verò mater Larium Mania dicebatur, patrocinium illorum requirebant ad depulsionem insaniæ, quæ Græcis μανία. *Porcum* ritu proprio Laribus immolari, patet ex Ode 23. lib. 2.

166. *Naviget Anticyram.*] Elleborum scilicet ibi quæsiturus, ad expurgandam insaniam quâ laborat. Vide supra.

Dones quidquid habes, an nunquam utare paratis?
Servius Oppidius Canuſi duo prædia, dives
Antiquo cenſu, natis diviſſe duobus
Fertur, & hoc moriens pueris dixiſſe vocatis
Ad lectum: Poſtquam te talos, Aule, nuceſque
Ferre ſinu laxo, donare, & ludere vidi;
Te Tiberi numerare, cavis abſcondere triſtem;
Extimui, ne vos ageret veſania diſcors:
Tu Nomentanum, tu ne ſequerere Cicutam.
Quare per divos oratus uterque Penates,
Tu cave ne minuas, tu ne majus facias id
Quod ſatis eſſe putat pater, & natura coërcet.
Præterea ne vos titillet gloria, iure-

INTERPRETATIO.

projicias in barathrum, an acquiſitis utare nunquam? Servius Oppidius veteri cenſu locuples duo prædia duobus filiis Canuſi partitus eſſe narratur; moribundus autem vocaſſe liberos ad cubile, & ſic allocutus: Ex quo te, Aule, perſpexi talos ac nuces aperto ſinu portare, necnon largiri atque ludere: Te verò, *Tiberi, mæſtum ſupputare, & in cavis occultare; veritus* equidem *ſum ne vecordia diſpar vos teneret; ne tu Nomentanum, tu Cicutam imitareris. Quamobrem per deos Penates ambos obſecro, tu ne dilapides, tu ne augeas id quod pater ſufficiens arbitratur ac natura definit. Inſuper utrumque ſacramento obligabo, ne vos capiat ho-*

ANNOTATIONES.

Barathro.] Ventri admodum voraci. Quidam explicant, ambitioni, quæ eſt veluti gurges. Propriè *barathrum* locus erat Athenis profundiſſimus, in quem demittebantur noxii & capite damnati. Senſus Horatii eſt: quid differt utrum prodigalitate an avaritiâ pecces, & ad inſaniam ruas.

168. *Servius Oppidius.*] Rem illuſtrat exemplo patris prudentiſſimi filios duos à diverſâ inſaniæ ſpecie deterrentis.

Canuſi] Hæc urbs eſt Apuliæ, de quâ lib. 1. Sat 5.

169. *Diviſſe.*] Diviſiſſe ſyncope.

171. *Aule.*] Fili mi.

Talos.] Ne teſſeras luſorias Gall. *dez*, accipe Lector, ſed ocellatos. His enim non item illis luſitabant pueri. Sueton. Octav. cap. 83 *Animi laxandi causâ, modò piſcabatur hamo: modò talis aut ocellatis, nucibuſque ludebat cum pueris minutis.* ubi *oſſiculis* alii, alii *oſcillis* legunt: alii etiam *ocellatis nucibus*, id eſt, in oculi figuram compoſitis.

172. *Ferre ſinu laxo.*] Abſque magnâ curâ, negligenter.

173. *Tiberi.*] Alter hic eſt Servii Oppidii filius.

174. *Veſania diſcors.*] In pueris nempè elucebant mores, jam ſtudia micabant. Aulus propendebat in prodigalitatem, Tiberius ad avaritiam vergebat.

175. *Nomentanum.*] Hominem profuſione & luxuriâ famoſum: de eo lib 1. Sat. 8.

Cicutam.] Fæneratorem avaritiæ ſordidæ.

178. *Natura coërcet.*] Nimirum illa paucis contenta dumtaxat requirit quod ſufficiat.

179. *Ne vos titillet gloria.*] Ne vos ambitione duci & teneri contingat: ne ambiatis ullum magiſtratum, ædilitatem, præturam, &c.

Jurando obstringam ambo: uter ædilis fuerit, vel
Vestrum prætor; is intestabilis & sacer esto.
In cicere, atque fabâ, bona tu perdasque lupinis,
Latus ut in circo spatiere, aut æneus ut stes;
Nudus agris, nudus nummis insane paternis?
Scilicet ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu,
Astuta ingenuum vulpes imitata leonem?
Ne quis humasse velit Ajacem, Atrida, vetas cur?

INTERPRETATIO.

norum cupiditas: *uter vestrum ædilis aut prætor fuerit, is testimonii expers & execrandus esto.* Nempè *ut in circo magnificè incedas, vel stes ex ære conflatus, tu stulte opes in cicere & fabâ & lupinis effundas, ac prædiis & pecuniis à patre acceptis spoliere? Nimirum ut plausus quos accipit Agrippa, tu* quoque *accipias,* quasi *vafra vulpes generosum leonem æmulatu? O Atrida, quare prohibes ne quispiam curet sepeliendum Ajacem?*

ANNOTATIONES.

181. *Intestabilis.*] Ademto jure testimonii dicendi & condendi testamenti infamis. Gell. lib. 6. cap. 7. & lib. 15. cap. 13.

182. *In cicere, atque fabâ.*] Ejusmodi nempè donaria & congiaria faciebant demulcendæ & captandæ plebis gratiâ, qui ad magistratus sibi viam munire studebant: spargebant in vulgus legumina quæ magni tum æstimabantur à populo nondum locuplete & superbiente. Plin. lib 18. cap. 12. varia cicerum genera affert: ejusdem verò capitis initio ita scribit: *Inter legumina maximus honos fabæ: quippè ex quâ tentatus sit etiam panis.* cap. 14. *lupino*, inquit, *usus est proximus; cùm sit & homini, & quadrupedum generi ungulas habenti communis.* & postea; *maceratum calidâ aquâ homini quoque in cibo est.*

183 *Latus ut in circo, &c.*] Ut in circo magnificè & gloriosè ambules, cùm ædilis ex more ludos Florales procurabis; tumque munera etiam plebi disperges, ad benevolentiam ejus aucupandam, atque majores aliquando magistratus capessendos. Perf. Sat. 5. v. 177.

. . . . *cicer ingere largè*
Rixanti populo, nostra ut Floralia possint
Aprici meminisse senes.

Æneus ut stes.) Ut erigatur tibi statua ex ære.

184. *Nudus agris, &c.*] Plures certè bona sua profuderunt in missilibus & donariis: & Milo quidem tria dicitur patrimonia consumpsisse auram venando popularem congiariis.

185. *Agrippa.*] Augusti gener, populo item dilectissimus. de eo lib. 1. Od. 6.

186. *Astuta ingenuum, &c.*) Tu pusillus magnos perperam æmulatus. Sunt qui alludi velint ad Æsopi fabulam de vulpe seu asino Cumano leoninis exuviis induto.

187. *Ne quis humasse velit, &c.*) Novus dialogus, quo ambitiosos pariter insanire demonstratur: asseriturque id quod est suprà v. 45. *Hac magnos formula reges tenet.* Itaque Stertinius seu plebeius quispiam inducitur loquens cum Agamemnone; qui quidem, ut *regum maximus* appelletur, grande piaculum non dubitat perpetrare; videlicet propriam filiam ambitioni suæ magis immolat quàm Dianæ aut publicæ utilitati. Vide Euripid. Iphigen. in Aulide.

Ajacem.) Telamonis filium, excepto Achille solo, fortissimum Græcorum: eorumque *insigne propugnaculum*, atque inter ceteros *capite & latis humeris eminentiorem*: teste Homero Illiad. 2.

Rex ſum. Nil ultra quæro plebeius. Et æquam
Rem imperito : ac ſi cui videor non juſtus, inulto
Dicere quæ ſentit permitto. Maxime regum
Dii tibi dent captâ claſſem deducere Trojâ.
Ergo conſulere, & mox reſpondere licebit?
Conſule. Cur Ajax heros ab Achille ſecundus
Putreſcit, toties ſervatis clarus Achivis;
Gaudeat ut populus Priami Priamuſque inhumato,
Per quem tot juvenes patrio caruere ſepulcro?
Mille ovium inſanus morti dedit, inclytum Ulyſſem
Et Menelaum unà mecum ſe occidere clamans.

Interpretatio.

Agamemnon. Quia *rex ſum.* Stertin. Ego *unus è plebe nihil amplius interrogo.* Agamem. Quin & *rem juſtam jubeo. Quod ſi quis me iniquum judicat*, huic *per me licet impunè loqui quicquid cenſet.* Stert. O *regum maxime, tibi numina largiantur, ut expugnatâ Trojâ claſſem reducas* incolumem. *Igitur interrogare, ſtatimque reſponſum dare permittis?* Agamem. *Permitto.* Stertin. *Quare Ajax Heros poſt Achillem maximus computreſcit, Græcis toties liberatis inclytus? An ut lætetur populus Priami* ipſeque *Priamus* quod ille maneat *inſepultus, per quem tot adoleſcentes patriâ ſepulturâ privati ſunt?* Agamem. Imò quod *mille oves furens trucidavit, vociferans; mactare ſe præclarum Ulyſſem, ac Menelaum, atque ipſum me.*

Annotationes

& 3. vide lib. 2. Od. 4.

Vetas cur?] Ajacem propriâ manu interfectum Teucer frater ad ſepulturam efferre moliebatur: at prohibitus eſt juſſu Agamemnonis, eò quod hoſtilem in Græcos animum ille præbuiſſet, ut mox explicabitur.

188. *Nil ultra quæro.*] Quidam legunt, *quære*, ut continuus ſit Agamemnonis ſermo.

195. *Gaudeat ut populus Priami, &c.* Gaudium nempè hoſtibus Trojanis ingens paras: ex Iliad. 1.

Priamus.] Is non Trojæ ſolùm, ſed propè totius Aſiæ rex: pater Hectoris, Paridis, aliorumque numero 50 teſte Cic. Tuſc. 1. quorum 17. è legitimâ uxore. Hos bello Trojano fere omnes vidit ab hoſtibus occiſos: ipſe denique Trojâ captâ interemptus à Pyrrho Achillis filio.

197. *Mille ovium inſanus morti dedit, &c.*] De armis Achillis mortui contendit Ajax cum Ulyſſe; causâ verò cecidit: unde irâ & furore percitus in Græcos ulciſci putans, pecudes benè multas trucidavit. Demum ad mentem reverſus facinoris pudore ſemet gladio peremit. Vide Sophocl. Ajac. flagell. Ovid. Metam. 13. &c.

Mille ovium.] De hac loquendi formula, *mille hominum, &c.* Gell. l. 1, cap. 16. Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 5.

198. *Menelaum.*] Agamemnonis fratrem, Spartæ regem: cujus uxor Helena à Paride rapta Trojæ incendio flammas ſuppeditavit.

Unà mecum ſe occidere clamans] arietes nempè grandiores ac boves occidens Ajax arbitrabatur ſe mactare Agamemnonem, Ulyſſem, Menelaum; & ſcommata etiam in eos jactabat. Sophocl. cit. Juvenal. Sat. 14.

Hic bove percuſſo mugire Agamemnona credit.

Tu cùm pro vitulâ ſtatuis dulcem Aulide natam
Ante aras, ſpargiſque molâ caput improbe ſalsâ:
Rectum animi ſervas? Quorſum? Inſanus quid enim Ajax
Fecit, cùm ſtravit ferro pecus? abſtinuit vim
Uxore & nato: mala multa precatus Atridis;
Non ille aut Teucrum, aut ipſum violavit Ulyſſem.
Verùm ego, ut hærentes adverſo littore naves
Eriperem, prudens placavi ſanguine divos.
Nempè tuo, furioſe. Meo, ſed non furioſus.

INTERPRETATIO.

STERT. *At at, quando tu* in *Aulide filiam dilectam loco juvencæ altaribus admoves, caputque molâ ſalsâ ſcelerate conſpergis*, num *tenes judicii æquitatem?* AGAM. *Quid* loqueris? STERT. *Enimverò quid peccavit Ajax furioſus, quando pecudes enſe jugulavit? haud conjugem & filium læſit. diras* quidem *in filios Atrei jactavit: at nec Teucrum nec ipſum Ulyſſem percuſſit.* AGAM. *Atqui ut abſtraherem naves iniquo littore detentas, ego ritè numina placavi ſanguine.* STERT. *Tuo Videlicet, inſanè* AGAM. *Meo*, inquam, *ſed minimè inſanus.*

ANNOTATIONES.

199 *Tu cùm pro vitulâ, &c.*] Vide Euripid. Iphigen. in Aulide. Virgil. Æn. 2. v. 116.

Sanguine placaſtis ventos & virgine cæſâ.

Porrò totam hanc fabulam confinxerunt Poëtæ ex hiſtoriâ Jephtæ: lib. Judic. cap. 11. Item ex ſacrificio Abrahæ: Geneſ. cap. 22. Præclarè Cicero lib. 3. n. 95. *Quid Agamemnon, cùm devoviſſet Dianæ quod in ſuo regno pulcherrimum natum eſſet illo anno:* (obſerva Lector, hiſtoriæ varietatem ſeu variam narrationem) *immolavit Iphigeniam, quâ nihil erat eo quidem anno natum pulcrius? Promiſſum potiùs non faciendum, quàm tam tetrum facinus admittendum fuit. Ergo & promiſſa non facienda nonnunquam.* Sic profectò & Jephte culpatur, tum quod vovit ſtultè, tum quod putavit ſtultum votum adimplendum eſſe.

Statuis dulcem Aulide natam ante aras.] Ad Aulidem Bœotiæ portum detinebatur claſſis Græcorum, ſuſpenſis ventis, & graſſante peſtilentiâ, ob Dianæ cervum ab Agamemnone imprudenter venando interfectum. Quâ de re conſulti Vates, reſponderunt placandos eſſe Deos mactatâ Iphigeniâ Agamemnonis filiâ. Itaque ſacrificio peracto Græci proſperam navigationem habuerunt, Trojamque exciderunt. Euripid. cit. Ovid. Metam. 12. Alii aliter. Vide Cicer. ante cit. Offic. 3.

200. *Spargiſque mola caput, &c.*] Ex ſolemni ritu ſacrificorum; qui quidem talis erat: 1. Inter cornua victimæ deponebant molam ex farre molito & ſale: unde facta vox *immolare.* Vide lib. 3. Od. 23. ubi *farre pio & ſaliente micâ.* 2. In caput hoſtiæ effundebatur vinum; è quo priùs tum Sacerdos tum aſtantes deguſtare ſeu delibare ſolebant: hincque dicta libatio. 3. Ipſe manu ſetas evellebat inter hoſtiæ cornua, atque in ignem velut prima libamina projiciebat. 4. Victimariis mandabat hoſtiam cædere ac jugulare. 5. Aruſpex cultro ferreo viſcera explorabat, an perlitatum foret. 6. Miniſtri è ſingulis viſceribus ac membris certas partes exſecabant, farinaque involutas & in calathis compoſitas ſacrificanti offerebant: hic verò aris imponebat, accenſoque foculo cremabat. 7. Epulas inſtruebant, circum aras ſaltabant, choreas ducebant, hymnos Diis concinebant.

203. *Uxore.*] Tecmeſſâ. *nato*, Euryſace. *Atridis.* Agamemnoni & Menelao.

204. *Teucrum.*] Fratrem ſuum.

Qui

Qui species alias veris, ſceleriſque tumultu
Permiſtas capiet, commotus habebitur; atque
Stultitiâne erret, nihilum diſtabit an irâ.
Ajax immeritos dum occidit, deſipit, agnos?
Cum prudens ſcelus ob titulos admittis inanes,
Stas animo? & purum eſt, vitio tibi cum tumidum eſt cor?
Si quis lecticâ nitidam geſtare amet agnam,
Huic veſtem ut natæ, paret ancillas, paret aurum,

INTERPRETATIO.

STERT. Verùm *qui ſpeciebus falſis & ſcelere confuſis conſpurcatiſque ducitur*, certè *furioſus cenſeri* debet: *nec intereſt utrum per inſaniam an per iram peccet.* Nunquid *Ajax inſanit, cùm agnos perimit innocentes?* an tu *mente ſanâ es; quando ſponte crimen perpetras ob vanam gloriam?* utrum *culpâ caret animus dum ſuperbit?* Age verò, *ſi quis agnam lecticâ circumferre gaudeat; ac velut filiæ veſtes, aurum, famulas tribuat;*

ANNOTATIONES.

Ulyſſem.] Cui tamen Ajax iratus maximè.

208. *Qui ſpecies alias veris &c.*] Urget Stertinius, quaſi diceret: imò furioſus es ac demens, quippè falſis rerum ſpeciebus illuſus, atque (ut ait Tull. Tuſc. 5. n. 98.) *mentem* habes *imbutam pravitatis erroribus.* Quod ſi *animo ſtares*, ſi *commotus* non eſſes, veras utique ſpecies habuiſſes, *rectum animi ſervaſſes*, atque adeo intellexiſſes hominis cædem haud placere numinibus, à quibus vita nobis tribuitur: neque vanâ honoris cupiditate deceptus crimen infandum ſpecioſâ religionis umbrâ velatum ſtultè admiſiſſes. Certè ſana mens *cauſas rerum & conſecutiones videt.* Cic. de finibus 2. n. 45.

212. *Ob titulos inanes.*] Vanæ gloriæ, ſummi Græcorum imperii, ambitioſi nominis ſtudio, ut totius Græciæ exercitûs imperator dicaris. Vide Iliad. 2. ſub finem: ubi numerantur & nominantur reges ac duces Græcarum copiarum. Præcipui verò iſti: Achilles Myrmidonum, Ulyſſes Ithacenſium, Thoas Ætolorum, Idomeneus Cretenſium, Tlepolemus Rhodiorum, Philoctetes Melibæorum, Ajax Telamonius Salaminiorum, Ajax Oileus Locrenſium, Meneſtheus Athenienſium, Neſtor Pyliorum, Diomedes Argivorum, Menelaus Lacædemoniorum, Agapenor Arcadiorum, &c. Quibus omnibus, id eſt navibus circiter mille ac ducentis, virorum autem millibus centum & viginti præerat Agamemnon Mycenenſium rex.

213. *Stas animo.*] An non tua mens de ſuâ ſede mota ac dejecta eſt? cum enim ſtat illa, rectè ſentit, rectè cogitat, rectè agit.

Purum eſt, vitio tibi cùm tumidum eſt cor?] Alii ſic interpungunt: *purum eſt vitio*, tibi cùm tumidum eſt cor? certè bonus utrobique ſenſus.

214. *Si quis lecticâ, &c.*] Aliud argumentum à ſimili. Porrò ne cui ea ſimilitudo videatur futilis aut infulſa, legat lib. 2. Reg. cap. 12. ubi Nathan Propheta ex pari ſimilitudine Davidem regem redarguit: *Pauper nihil habebat omnino præter ovem unam parvulam, quæ creverat apud eum cum filiis ejus, de pane illius comedens, & de calice ejus bibens, & in ſinu illius dormiens: eratque illi ſicut filia.* Item Sueton. Calig. cap. 55. nimirùm Imperator ille equo ſuo, *præter equile marmoreum, & præſepe eburneum, præter & purpurea tegumenta, ac monile è gemmis, domum etiam & familiam & ſupellectilem dedit, quo lautiùs nomine ejus invitati acciperentur: conſulatum quoque traditur deſtinaſſe.* Quid verò Xerxes Plata-

Pupam aut pupillam appellet, fortique marito
Destinet uxorem : interdicto huic omne adimat jus
Prætor, & ad sanos abeat tutela propinquos.
Quid, si quis natam pro mutâ devovet agnâ?
Integer est animi? Ne dixeris. Ergo ubi prava
Stultitia, hic summa est insania. qui sceleratus,
Et furiosus erit. quem cepit vitrea fama,
Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.
Nunc age luxuriam & Nomentanum arripe mecum:
Vincit enim stultos ratio insanire nepotes.
Hic simul accepit patrimonî mille talenta,

INTERPRETATIO.

puellam vel puellulam nominet; atque viro generoso conjugem dare velit: isti Prætor edicto omnem auferat potestatem; curaque sit penes cognatos sapientes. Quid si aliquis filiam loco agnæ mutæ addicit morti? an *mente constat? Nequaquam affirmes, Itaque ubi est iniqua fatuitas, ibi summa est insania. Qui improbus, erit pariter insanus. Quisquis præclaræ existimationis avidus* fuerit, *hunc attonitum fecit Bellona sanguinolenta.* STERT. ad DAMAS. *Jam verò mecum excute luxuriam & Nomentanum. quippè ratio probabit luxuriosos desipere & furere. Iste ubi à patre accepit mille talenta,*

ANNOTATIONES.

no arbori donans aureum monile, assiduumque satellitem, ex eorum numero qui immortales vocabantur? Herodot. lib. 7. vide annot. lib. 2. Od. 15. v 4.

216. *Pusam aut pusillam.*] Pusus & pusa, unde pusilla & pusio, idem significant quod puer, & puella: Varro 6. de Ling. Lat. Alii legunt, *pupam & pupillam.*

217. *Interdicto huic omne adimat jus Prætor*] Huic homini tanquam malè sano Prætor interdicat omni jure administrandi bona sua.

218. *Abeat tutela.*] Bonorum illius administratio seu procuratio transferatur & committatur propinquis. Lex 12. tab. Ita statuebat: *si furiosus existit, agnatorum gentiliumque in eo pecuniaque ejus potestas esto.*

219. *Quid si quis natam, &c.* Quid ergo Agamemnon morti addicens filiam, & aris devovens, num integrâ mente est?

221. *Qui sceleratus, & furiosus exit.*] Non abludit quod legitur apud Isai. cap. 35. *Via sancta vocabitur & directa, ita ut stulti non errent per eam.*

221. *Vitrea fama.*] Vel, fragilis; vel splendens, instar vitri.

222. *Hunc circumtonuit, &c.*] Hunc bellicæ gloriæ plus æquo avidum & stultè appetentiorem scilicet attonitum indeque vesanum reddidit Bellona bellorum Dea. Juvenal. Sat. 4. v. 123.

. . . . *ut fanaticus*
œstro
Percussus Bellona tuo.

Græcis ἐμβρόντητος, vesanus, fulmine vel tonitru stupefactus: ἐμβροντησία, stupor, vesania.

224. *Nunc age luxuriam, &c.*] Ostendimus insanire avaros & ambitiosos: modò luxuriosos arripiamus, omnesque Nomentani similes.

Nomentanum.] Hominem profusione & luxuriâ famosum, de eo jam lib. 1. Sat. 8. & lib. 2. Sat. 1.

226. *Hic simul accepit, &c.*] Statim atque Nomentanus pinguem hereditatem accepit, eam dilapidare totam aggreditur.

Mille talenta.] Gallicæ monetæ, *six*

Edicit, piſcator uti, pomarius, auceps,
Unguentarius, ac Tuſci turba impia vici,
Cum ſcurris fartor, cum Velabro omne macellum
Mane domum veniant. quid tum? venere frequentes.
Verba facit leno: Quidquid mihi, quidquid & horum
Cuique domi eſt, id crede tuum: & vel nunc pete, vel cras.
Accipe quid contra juvenis reſponderit æquus.
In nive Lucanâ dormis ocreatus, ut aprum

INTERPRETATIO.

ſtatim *venire manè in ſuam domum jubet piſcatores, pomarios, aucupes, myropolas, turbamque ſceleratam Hetruſci vici, ſcurras, fartores, denique macellum totum ac Velabrum. Quid inde? magno numero confluxere. Leno proloquitur: Quicquid habeo, quicquid etiam illorum ſinguli domi habent, tuum illud puta: ac ſeu mox, ſeu cras poſce. Audi quid ad hæc repoſuerit bonus adoleſcens: In nivibus Lucaniæ pernoctas ocreas indu-*

ANNOTATIONES.

cens mille écus: ſi quidem unum quodq; Talentum ad rationes noſtras facit nummos ſexcentos.

227. *Pommarius.*] Qui fructus ſive poma omnis generis vendit.

228. *Unguentarius.*] Pharmacopola. lib. 1. Sat. 2. Gall. *Parfumeur.*

Tuſci turba impia vici.] Quotquot voluptatum aſſeclæ & miniſtri habitant vicum Tuſcum; qui palatium inter & capitolium ſitus eſt: dictus à Tuſcis incolis. Quam appellandi rationem variè quidem explicant. Varro de Ling. Lat. lib. 4. Tit. Liv. lib. 2. Dionyſ. Halic. vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 18. In eo meretrices habitarunt; item unguentarii: unde & Thurarius dictus eſt: certè malæ famæ notam habuit. Plaut. Ciſtell. *Tuſco modo indignè dotem quæras corpore.* Et Curcul. *in Tuſco vico, ibi ſunt homines qui ipſi ſeſe venditant.*

229. *Scurris.*] Gall. *Bouffons.*

Fartor.] Qui aves farcit & ſaginat: qui lucanicas aliaque id genus farcimina facit & condit.

Cum Velabro omne macellum.] Cuncti ſimul cupediarum ac delicarum artifices & miniſtri.

Velabro.] Velabrum à vehendo dictum volunt aliqui cum Varrone lib. 4. de Ling. Lat. paluſtris & aquoſus pridem locus erat, per quem etiam Tiberis defluxit donec ab Auguſto in alveum eſt coactus: quemadmodum dicetur in Arte Poët. v. 67. hinc & Tibul. lib. 2. Eleg. 5.

At quà Velabri regio patet, ire ſolebat
Exiguus pulsâ per vada linter aquâ.

Exinde vicus fuit Romæ celebris; ex quibuſdam, in foro boario: ex aliis, in foro olitorio; hod. *S. Giorgio in Velabro.* Nomen alii deducunt ex eo quod locus erat obtentus velis, ſub quibus vendebantur oleum, caſei, & ſimilia. Plaut. Captiv. *quaſi in Velabro olearii.* Martial. lib. 13. Epigr. 32. caſeum Velabrenſem commendat.

Macellum] Locus obſoniis vendendis Romæ deſtinatus: à mactandis pecoribus ac venumdandis appellatus: vel à quodam Macello nomine, cujus domus olim ibi diruta fuerit. Alii aliter.

231. *Leno*] Hic vel à leniendo, vel ab alliciendo dictus accomodatum planè ſuo nomini ſermonem habet ad juvenem prodigum.

233. *Æquus.*] Ironicè. Nomentanus ſcilicet erga nequam illos homines at jucundos libidinum miniſtros benignus ac liberalis.

234. *In nive Lucanâ, &c.*] Quantas, inquit, pro me fers ærumnas, ve-

Cœnem ego: tu pisces hiberno ex æquore verris:
Segnis ego, indignus qui tantum possideam. aufer;
Sume tibi decies: tibi tantumdem: tibi triplex,
Unde uxor mediâ currat de nocte vocata.
Filius Æsopi detractam ex aure Metellæ
(Scilicet ut decies solidum exorberet) aceto
Diluit insignem baccam. quî sanior, ac si
Illud idem in rapidum flumen jaceretve cloacam?
Quinti progenies Arrî, par nobile fratrum,
Nequitia & nugis pravorum & amore gemellum,

INTERPRETATIO.

tas, ut aprum ego comedam: tu pisces hyeme in mari quæris mihi. *Ego certè deses haud mereor tantas* opes *habere. Tolle accipe tibi decies* centena millia sestertiûm: *tibi tantumdem: triplum* verò *tibi, per quem festinat conjux mediâ nocte accersita. Æsopi filius margaritam eximiam ex aure Metellæ ablatam aceto liquefecit, nempè ut absorberet decies* centena *simul: nonne tam insanus quàm si idipsum projecisset in currentem fluvium aut in cloacam? Filii Q. Arrii, par fratrum illustre improbitate & scurrilitate & criminum studio simillimum;*

ANNOTATIONES.

nando in Lucaniæ montibus ac silvis, vel dum nivibus rigescunt, ut mihi apros afferas! de Lucaniâ, in Epod. 1. sub finem.

235. *Verris.*] Hinc retis genus piscatorium vocarunt *everriculum.* Non. Marcel.

237. *Sume tibi decies.*] En vobis præmia rependere statui; dono videlicet tibi, venator, decies centena millia sestertiûm: tantumdem quoque tibi, piscator: tibi verò triplum, ô leno, qui sedulo mihi voluptates procuras.

239. *Filius Æsopi, &c.*] Æsopus Tragœdus fuit locuples admodum & luxuriosus. Clodius pariter ejus filius decoxit ab eo relictum sibi hæreditatem ducenties sestertiûm, ut aiunt: & cùm à Cæciliâ Metellâ adamaretur, pendentem ex ejus aure margaritam ingentis pretii detraxit, atque aceto liquefactam exorbuit. Vide Valer. Max. lib. 9. cap. 1. Macrob. lib. 3. c. 14. Plin. lib. 9. cap. 35. ubi de Cleopatræ Antoniique epulis pariter luxuriosis; subditque: *Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius Tragœdi Æsopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres; ne in Triumviratu suo nimis superbiat Antonius, penè histrioni comparatus, &c.* Caligula quoque pretiosissimas margaritas aceto liquefactas sorbuit. Sueton. Calig. cap. 37.

240 *Scilicet ut decies solidum exorberet.*] Plin. mox cit. *Duo fuere maximi uniones per omne ævum: utrumque possedit Cleopatra Ægypti reginarum novissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Hæc, cum exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, ut regina meretrix lautitiam ejus omnem apparatumque obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ possit, respondit, unà se cœnâ centies sestertiûm absumpturam, &c.*

Aceto diluit] Hanc inesse vim aceto, docet Vitruv. lib. 8. cap. 3. Macrob. lib. 3. cap. 17. Plin. cit. *Ex præcepto ministri unum tantùm vas ante eam posuere aceti, cujus asperitas visque in tabem margaritas resolvit.* Idem lib. 23. cap. 1. sub finem: *acetum saxa rumpit infusum, quæ non ruperit ignis antecedens.*

243. *Quinti progenies Arri, &c.*] Pariter leves ac luxuriosi duo fratres

Luſcinias ſoliti impenſo prandere coemptas.
Quorſum abeant ſani? cretâ an carbone notandi?
Ædificare caſas, ploſtello adjungere mures,
Ludere par impar, equitare in arundine longâ,
Si quem delectet barbatum; amentia verſet.
Si puerilius his ratio eſſe evincet amare,

INTERPRETATIO

aſſueti comedere luſcinias magno pretio *emptas; quâ parte credantur ſapere? an candido, an atro lapide notandi? Si vetulus quiſpiam gaudeat extruere domunculas, parvo currui mures alligare, ludere par impar, equitare in longo fuſte;* hunc dicas *agi veſaniâ. Si ratio vincat, amare puerilius eſſe quàm iſta;*

ANNOTATIONES.

Q. Arrii filii. Is videtur eſſe, de quo ſupra v. 86.

245. *Luſcinias ſoliti impenſo prandere.*] Valer. Max. cit. Æſopi Tragœdi filius, inquit, *non ſolùm perdita ſed etiam furioſa luxuria juvenis, cantu commendabiles aviculas immanibus emptas pretiis in cœnâ pro ficedulis ponere, acetoque liquatos magnæ ſummæ uniones potionibus aſpergere ſolitus, ampliſſimum patrimonium velut amaram ſarcinam quàm celerrimè abjicere cupiens.* Plin. lib. 10. cap. 51. *Inſignis eſt Æſopi hiſtrionis tragici patina ſexcentis millibus ſeſtertium taxata: in quâ poſuit aves cantu aliquo aut humano ſermone vocales, nummis ſex ſingulas coemptas: nullâ aliâ inductus ſuavitate, niſi ut in his imitationem hominis manderet, ne quæſtus quidem ſuos reveritus illos opimos & voce meritos: dignus prorsùs filio, à quo devoratas dixi margaritas.*

Prandere.] Vox fortaſſe ad augendam invidiam poſita. Nam qui tam exquiſitas dapes prandebant, quas non cœnabant? Si quidem ex Plutarcho Sympoſ. 8. cap. 6. prandium erat matutina quæpiam eſitatio, ſine apparatu, ex obviis quibuſlibet: cœna verò convivium paratum & elaboratum. Unde & ſoli prandebant, at cœnabant in cœtu amicorum; unde nomen. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 21.

246. *Quorſum habeant ſani?*] Quomodo ſanis annumerentur. Marcilius haud abſurdè corrigit; Quorſum abeant? ſanin'? cretâ an carbone notandi?

Cretâ, an carbone notandi?] An laudandi, an vituperandi? Perſ. Sat. 5. v. 108.

Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notaſti.

247. *Ædificare caſas, &c.*] Amantes etiam deſipere jam probat; tamque puerilia agere, quam ſolent pueri domunculas extruentes è cæno & lapillis; mures velut jumenta ad ploſtellum alligantes, &c.

248. *Ludere par impar.*] Sicut pueri manu prementes copiam nucum, fabarum, caſtanearum, nummorum, divinandum alii aliis proponunt, ſitne par numerus, an impar. Sic tamen viri luſitarunt interdum, imò & Auguſtus. Sueton. Octav. cap. 71. *Aleæ rumorem nullo modo expavit: luſitque ſimpliciter & palam oblectamenti causâ etiam ſenex.* Et poſtea: *ſcribit ad filiam: Miſi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos ſingulis convivis dederam, ſi vellent inter ſe, inter cœnam vel talis vel par impar ludere.* De his Jul. Pollux lib. 9. cap. 7. Ovid.

Eſt etiam, par ſit numerus, qui dicat, an impar;
Ut divinatas auferat augur opes.

Equitare in arundine longâ] Ita cum filiolis luſiſſe narratur ſapiens ille Socrates; nec ſupervenientem Alcibiadem erubuiſſe.

249. *Si quem delectet barbatum*] Id eſt, ſi quis barbatus & ſenex ludos iſtos

Nec quicquam differre, utrumne in pulvere, trimus
Quale prius, ludas opus, an meretricis amore
Sollicitus plores: quæro, faciasne quòd olim
Mutatus Polemon: ponas insignia morbi,
Fasciolas, cubital, focalia: potus ut ille
Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,
Postquam est impransi correptus voce magistri?

INTERPRETATIO.

nec ullum esse discrimen utrum in arena ludas iisdem *ludis quibus olim ludebas tres annos natus, an amore meretricis anxius lacrymere:* *rogo* te, *num acturus sis quod Polemo quondam* egit *errore liberatus? an abjicies morbi signa, fascias, palliolum, faucium operimenta: quemadmodum ille comessatus narratur coronas capiti detraxisse, statim ac reprehensus est à sobrio præceptore.*

ANNOTATIONES.

pueriliter consectetur, ac totus iis incumbat. Nam, ut dixi, tum paulò ante tum alibi, nugari ac ludere viri graves aliquando visi sunt. Vide Sat. 1. hujus lib.

254. Mutatus Polemon.] Is adolescens Atheniensis luxuriâ perditus, die quadam ebrius & comessabundus scholam Xenocratis ingressus est: hunc verò cum de temperantiâ, sobrietate, pudicitiâ vehementer disputantem audisset, adeo commotus est ejus oratione, ut luxuriosum morem extemplo ejurarit. Quin & factus Xenocratis discipulus post ipsum docuit magnâ cum laude. Diog. Laert. l. 4. Valer. Max. lib. 6 cap. ult. Suidas, &c. Meminit & S. Ambros. lib. de Eliâ, cap. 12.

255. Fasciolas.] Integumenta pariter & ornamenta, quibus tibias & crura præligabant ac vinciebant præsertim molles: Græci periscelidas vocant; Latini subligar, caligas, bracas, feminalia: Gall. *bas & haut de chausses.* Cic. de Harusp. respon. *P. Clodius à mitrâ, à muliebribus soleis, à purpureis fasciolis, à strophio . . . est factus repente popularis.* Quintil. l. 11. c. 3. *fascias quibus crura vestiuntur.*

Cubital.] Pulvillum cœnantis cubito supponendum aliqui interpretantur absurdè quidem: Nam quid ad rem? Imò erat palliolum quoddam super humeros ad cubitos usque protensum, caput etiam cucullo protegens contra frigus. Quintil. mox cit.

Focalia.] Torques, coronas floreas, inquiunt. Imò colli ac faucium involucrum & fomentum, è fasciis laneis. Vide Pers. Sat. 1. v. 17. annot. Quintil. cit. *palliolum, sicut fascias quibus crura vestiuntur, & focalia, & aurium ligamenta, sola potest excusare valetudo.* Senec. Natur. quæst. 4. *videbis quosdam graciles, palliolo focalique circumdatos.* Martial. lib. 14. Epigr. 142.

Si recitaturus dedero tibi forte libellum,
Hoc focale tuas asserat auriculas.

& lib. 4. Epigr. 41.

Quid recitaturus circumdas vellera collo?

Potus ut ille dicitur ex collo furtim carpsisse coronas.] Valer. Max. cit. *Polemo . . . vino gravis, unguentis delibutus, sertis capite redimito, pellucidâ veste amictus, patentem Xenocratis scholam intravit turbâ doctorum hominum refertam . . . . Cujus gravitate sermonis resipiscere coactus, primùm coronam capite detractam projecit; paulo post brachium intra pallium reduxit; procedente tempore oris convivalis hilaritatem deposuit; ad ultimum totam luxuriam exuit.*

257. Postquam est impransi correptus voce magistri.] Ex Diogene Laertio cit. & aliis, Xenocrates valde sobrius & continens fuit. Ergò quod *impransus* hic dicitur ille: Et quod ait Persius Sat. 3. v. 85. *cur quis non prandeat, hoc est?* similiter utrobique notat sobrietatem philosophorum semel in die cibum ca-

Porrigis irato puero cum poma; recusat.
Sume catelle: negat. si non des; optat. amator
Exclusus qui distat? agit ubi secum, eat an non,
Quo rediturus erat non arcessitus, & hæret
Invisis foribus. Nec nunc, cùm me vocet ultrò,
Accedam? an potiùs mediter finire dolores?
Exclusit, revocat, redeam? non si obsecret. Ecce
Servus non pauló sapientior. O Here; quæ res
Nec modum habet neque consilium, ratione modoque
Tractari non vult. In amore hæc sunt mala: bellum,

Interpretatio.

Si offers poma irato puero, respuit. Accipe mi *pusille*, inquies: ille *abjicit. Quod si deneges, efflagitat. In quo differt amator expulsus, cùm animo pugnat; redeat*ne accersitus, *an non*, eò *quo reversurus fuerat* etiam *non revocatus: nec recedit ab infestâ januâ? Quamvis me modò spontè accersat, an ibo? an potiùs finem doloribus conquiram? Repulit;* jam *accersit*: an revertar? *minimè, licet precetur. En famulus longè prudentior.* O *domine, consilio & ratione haud geritur negotium modo & ratione carens. In amore hæc sunt incommoda; bellum,*

Annotationes.

pientium, ne *multo cibo & potione completi minùs rectè uti possent mente* ac ingenio; ut loquitur Cic. Tusc 5. Porrò ut siccus Xenocrates, ita & castus: Nam & Phrynes & Laidis nobilium meretricum blandimentis atque illecebris nequicquam tentatus pudore suffudit ipsas impudentes; quæ demum victæ prædicarunt non virum illum sed statuam visum esse. Diog. Laert. lib. 4. &c.

Correptus voce Magistri.] Valer. Max. ante cit. *Non contentus* Polemo *tam deformi introitu, consedit etiam, ut clarissimum eloquium & prudentissima præcepta temulentiæ lasciviis eluderet.* At Xenocrates *vultum in eodem habitu continuit; omissisque de quibus disserebat, de modestiâ ac temperantiâ loqui cœpit.* . . . Itaque Polemo *unius orationis saluberrimâ medicinâ sanatus, ex infami ganeone maximus Philosophus evasit. Peregrinatus est hujus animus in nequitiâ, non habitavit.*

258. *Porrigis irato puero, &c.*] Comparat actiones amatoris cum actionibus pueri.

259. *Amator exclusus.*] Ex Terentii Eunuch. Sc. 1. ubi Phædria expulsus à Thaide meretrice, ac post accersitus ita secum agit ac deliberat:

Quid igitur faciam? non eam? Ne nunc quidem
Cum accersor ultro? an potius ita me comparem
Non perpeti meretricum contumelias?
Exclusit: revocat. redeam? Non si me obsecret.

Pers. Sat. 5. v. 171.

Nunc ferus & violens. at si vocet, haud mora, dicas:
Quidnam igitur faciam? ne nunc, cùm accersat & ultrò
Supplicet, accedam?

261. *Hæret invisis foribus.*] Odit & aversatur januam, ubi repulsam tulit, nec tamen ab eâ potest discedere. Vide Pers. mox cit.

263. *An potiùs mediter finire dolores?*] Pers. cit.

. . . . *finire dolores*
Præteritos meditor.

265. *Servus non paulò sapientior.*] Parmeno servus Phædriæ juvenis amatoris, ipso quidem hero suo longè sapientior.

Quæ res nec modum habet, &c.] Ex Terentio cit.

Pax rursum. Hæc si quis tempestatis propè ritu
Mobilia, & cæcâ fluitantia sorte, laboret
Reddere certa: sibi nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certâ ratione modoque.
Quid? cum Picenis excerpens semina pomis
Gaudes, si cameram percusti forte; penes te es?
Quid? cum balba feris annoso verba palato;
Ædificante casas quî sanior? adde cruorem
Stultitiæ, atque ignem gladio scrutare. modo, inquam,

INTERPRETATIO.

ac *deinde pax. Ista si quispiam firma reddere nitatur*, quæ *tempestatis instar incerta* sunt, *atque cæco impetu moventur:* is *non magis proficiat, quàm si velit desipere certâ ratione & modo. Ecquid? cùm Picenis pomis semina detrahens lætaris, si casu ferias* tectum *convexum; an tui es compos? Quid? quando senili palato mellicu[l]as voces fingis num sapientior* es puero *domunculas extruente? adjunge sanguinem dementiæ; & flammam ense rimare.* Dic vero,

ANNOTATIONES.

Here, quæ res se in neque consilium
neque modum
Habet ullum, eam consilio regere non
potes.
In amore hæc omnia insunt vitia,
injuriæ
Suspiciones, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rursum. Incerta hæc si tu
postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas
Quàm si des operam ut cum ratione
insanias.

Plutarch. amant, oderunt: eumdem absentem desiderant, præsentem metuunt: adulantur, convicia dicunt: pro amato moriuntur, occidunt: optant non amare; abstinere amore nolunt, &c. Vide Plaut. Cistell. Sc. 4. *Credo ego, &c.*

272. *Quid cùm Picenis, &c.*] Alias amantium ineptias confert cum puerorum nugis. Nimirum solebant amatores pomi semina seu grana primoribus digitis pressare & in altum ejaculari; quæ si cameram sive lacunar triclinii contigissent, velut felix augurium accipiebant; sique rem concupitam sperabant assecuturos. Vide Jul. Poll. lib. 9 cap. 7.

Picenis.] Synecd. pro quibuslibet malis ac pomis. laudabantur verò illa quæ proveniebant in Piceno Italiæ regione, quæ modo complectitur Marchiam Anconitanam & partem Aprutii.

273. *Gaudes si cameram, &c.*] Ineptè & puerilitur exultas leni ac futili de causâ. an ergò sapis?

274. *Cum balba, &c.*] Cum tu senex molliusculè verba effers, & pueri ad instar balbutiendo pronuntias, blanditiarum causa, ad captandam puellæ benevolentiam. Tibul

Et sibi blanditias tremulâ componere
voce.

Persius simile quid habet Sat. 1. v. 33.

Rancidulum quiddam balbâ de nare
locutus,
Phyllidas, Hypsipilas, vatum & plo-
rabile si quid
Eliquat; & tenero supplantat verba
palato.

275. *Adde cruorem stultitiæ.*] Verùm amor non tantùm facit insanos, sed & crudeliter furiosos. Nam in ad cædes etiam perpetrandas impellit & cogit.

276. *Ignem gladio scrutare.*] Pythagoricum illum symbolum ac præceptum erat: *Ignem gladio ne fodito:* id est, hominis præsertim verò potentis iram jam ardentem ne magis accende & move. Diog. Laert. lib. 8. Hîc Horatius innuit, eum qui jam gravi affectu seu amore abreptus, alio insuper affectu seu irâ commovetur, omnino insanire,

Hellade

Hellade percussâ Marius cum præcipitat se;
Cerritus fuit, an commotæ crimine mentis
Absolves hominem, & sceleris damnabis eundem,
Ex more imponens cognata vocabula rebus?
Libertinus erat qui circum compita siccus,
Lautis manè senex manibus currebat; & unum,
Quid tam magnum? addens, unum me surpite morti;
Diis etenim facile est, orabat; sanus utrisque
Auribus atque oculis; mentem nisi litigiosus

INTERPRETATIO.

Marius nuper Hellade occisâ præcipitem se dans, fuitne furiosus? utrum insaniâ laborasse illum negabis; ac sceleratum ipsummet affirmabis; proximâ, ut fit, appellatione res quasque *designans? Erat libertinus* quidam *vetulus, manè jejunus discurrens per plateas, manibus lautis: atque* ita *precabatur*: *unum me*, (*quid tam magnum? aiebat*) *unum*, inquam, *ab interitu vindicate*, ô *Dii*; *nam potestis*. Is *aures ambas & oculos integros habebat*: at *mentem exciperet*

ANNOTATIONES.

imò ad quodvis patrandum facinus & crimen accingi. Sic Marius nuper, inquit, Helladem puellam quam deperibat, præ irâ & zelotypiâ trucidavit: ac deinde semetipsum præ dolore præcipitavit. Rem suo tempore videlicet factam Poëta commemorat.

278. Cerritus.] Quasi Ceteritus, id est, à Cerere perculsus & in furorem actus.

281. Libertinus erat, &c.] Jam superstitiosos aggreditur, omnemque simul religionem deridet.

An commotæ crimine mentis, &c.] Urget valdè hæc ratio. an, inquit Stertinius, mavis istum hominem sceleratum dicere, quam fateri insanum? verùm quoquo modo respondeas, nihil proficis: si quidem improbus quilibet insanit.

Circum compita.] In compitis coli Penates jusserat Augustus.

Siccus, manè, senex, &c.] Singulæ voces advertendæ, animum tranquillum & hoc magis superstitiosum notantes.

282. Lautis manibus.] Ritè omnia peragit, purasque manus ad deos tollere satagit, fatuè tamen.

283. Quid tam magnum?] Quid hoc diis magnum & difficile? unum scilicet hominem morti eripere. Alii leg. *quid nam magnum?* Alii vulgò *quiddam magnum addens*. Verùm nostra lectio clarior, ac meliorem sensum gignit.

Unum me surpite morti.] Immortalitatem concedite mihi vestrum observantissimo. Huc pertinet vetus etymon vocis *superstitio*, cujus meminit Cicero 2 de Nat Deor. n. 72. *Qui totos dies precabantur & immolabant, sui ut liberi sibi superstites essent, superstitiosi sunt appellati: quod nomen posteà latiùs patuit.* Contrà tamen pugnat Lactant. lib. 4. de verâ Sap. cap. 28. Saltem liquet superstitionis vocabulum olim aptatum iis hominibus qui superstites esse cupiebant vehementiùs, mortem abhorrentes pluſculum, & vitam à Diis enixè flagitantes.

285. Mentem nisi litigiosus exciperet dominus, &c.] Id est, libertinus ille sive libertus, sanus quidem erat corpore, at mente nequaquam: Quocircà si eum adhuc servum dominus vendidisset, vitium mentis dicere debuisset ementi, si lites habere cum eo noller; atque adeo sanum asseverans, mentem debebat excipere. Cic. offic. 3. n. 91. *In mancipio vendendo dicenda illa vitia, quæ nisi dixeris, redhibeatur mancipium jure ci-*

Exciperet dominus, cùm venderet. hoc quoque vulgus
Chryſippus ponit fecundâ in gente Meneni.
Jupiter, ingentes qui das adimiſque dolores,
Mater ait pueri menſes jam quinque cubantis,
Frigida ſi puerum quartana reliquerit, illo
Manè die, quo tu indicis jejunia, nudus
In Tiberi ſtabit. caſus medicuſve levarit

INTERPRETATIO.

eum venumdans herus, ſi lites fugiſſet: atque hoc etiam hominum *genus recenſet Chryſippus in numeroſo Meneni grege. Mater pueri à quinque menſibus ægrotantis ita orabat: ô Jupiter qui magnas ægritudines immittis & aufers, ſi frigida quartana reliquerit* meum hunc *filiolum, nudus in Tiberi ſtabit manè, quo die tu jejunia præſcribis.* Itaque ſeu *caſus ſeu medicus ægrotum è periculo*

ANNOTATIONES.

vili. Vide Gell. lib. 4. cap. 2. ubi ſic ſcribit: *In edicto Ædilium Curulium, qua parte de mancipiis vendundis cautum eſt, ſcriptum ſic fuit: Titulus ſervorum ſingulorum ut ſcriptus ſit curato ita uti intelligi rectè poſſit quid morbi vitiique cuique ſit, &c.* Unde ſi morboſum aut vitioſum noxave non ſolutum ignoraſſet emptor, redhibere poterat ex lege.

286. *Hoc quoque vulgus, &c.*] Hanc ſuperſtitioſorum turbam accenſet Chryſippus numeroſæ genti ac multitudini inſanorum ſive ſimilium Menenii. de Chryſippo lib. 1. Sat. 3. v. 127.

287 *Fœcunda in gente.*] Sap. *ſtultorum infinitus eſt numerus.*

Meneni.] Hic parum integræ ſanæve mentis vivebat Horatii tempore, ſuperſtes unus ex illá Meneniorum familiâ pridem celebri quamvis plebeiâ Notus in primis extitit Agrippa ille Menenius, qui ſo erti membrorum ac ventris diſſidentium apologo, patres & plebem alienatos in concordiam reduxit. Tit. Liv. lib. 2.

288. *Jupiter ingentes, &c.*] Aliud ſuperſtitionis genus & exemplum. Mater ſtultè votum facit ac ſtultiùs adimplet. Vovet pro incolumitate filii; voti rea incolumem ipſa enecat.

290. *Frigida quartana.*] Ex atrâ bile quartana febris proficiſcitur: atque hujus paroxyſmo incipiente, totum corpus frigore & horrore concutitur.

291. *Illo die quo, &c.* Die nempè Jovis, quo jejunia indicebantur à Magiſtratibus ac Sacerdotibus, quæ à populo in Jovis honorem obſervanda erant. Morem certè hunc hauſerant à Judæis, Chaldæis, Ægyptiis, quorum ingens erat Romæ numerus. Illi enim ad ſolemnes feſtos ſe jejuniis præparabant, ut & hodie Chriſtiani.

Nudus in Tiberi ſtabit.] Quaſi ut toto ablutus corpore, hinc purior ad Jovis ſacra procederet. Is veterum mos erat ſuperſtitioque Virgil. Æn. 4.

Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Juvenal. Sat. 6. v. 521.

Hybernum fractâ glacie deſcendet in amnem:
Ter matutino Tiberi mergetur, & ipſis
Verticibus timidum caput abluet.

Perſ. Sat. 2. v. 5.

Hac ſanctè ut poſcas, Tiberino in gurgite mergis
Mane caput bis terque, &c.

292. *Caſus medicuſve levarit.*] Sæpiùs enim parum valet Medici induſtria adversùs quartanam: quæ proinde vocatur *medicorum opprobrium.*

Ægrum ex præcipiti; mater delira necabit
In gelidâ fixum ripâ, febrimque reducet.
Quone malo mentem concussa? timore deorum.
Hæc mihi Stertinius sapientum octavus amico
Arma dedit, posthac ne compellarer inultus.
Dixerit insanum qui me, totidem audiet, atque
Respicere ignoto discet pendentia tergo.
Stoice, (post damnum sic vendas omnia pluris)

INTERPRETATIO.

liberaverit, vesana parens in frigido littore statuet, ac revocatâ febri interimet. Ecquo morbo mente affecta? metu numinum. DAMASIP. ad HORAT. *Ista mihi* velut *amico dedit arma Stertinius sapientum octavus, ne deinceps impunè* dicteriis *incesserer. Quisquis me dementem appellarit, pariter* à me *vocabitur; monebiturque advertere pendentia dorso averso.* HOR. O *Stoice, post jacturam* bonorum, *ita venundes cuncta pluris:*

ANNOTATIONES.

293. *Mater delira necabit.*] Vesana mater voti se religione putans obstringi ad statuendum eum nudum in gelido flumine, reducet febrim depulsam, & filium enecabit.

295. *Timore deorum.*] Cic. de Nat. Deor. 1. n. 118. *In superstitione inest timor inanis deorum: religio deorum cultu pio continetur.*

296. *Hæc mihi Stertinius, &c.*] Damasippus sermonem finiens, hæc ego documenta, inquit, hausi & accepi à Stertinio, qui sanè meretur annumerari septem Græciæ sapientibus. Quæ verò illa? (adverte quàm acre ludibrium) nimirùm tota sapientiæ Stertinii laus in eo est, quod omnes stultos esse docuerit.

Sapientum octavus.] Sic Juvenalis Sat. 2. v. 40.

Tertius è cælo cecidit Cato.

De septem illis viris sapientiæ famâ inclytis, ita Cic. de fin. 2. n. 7. *Septem illi non suo, sed populorum omnium suffragio nominati sunt.* Non consentiunt omnes de singulis tamen; at quatuor hi ab universis agnoscuntur: Thales Milesius, Bias Prieneus, Pittacus Mitylleneus, Solon Atheniensis: quibus alii alios subnectunt. Ergo & isti celebrantur, Aristodemus, Cleobulus, Periander, Chilo, Anaxagoras, Pythagoras, Anacharsis, Arcesilaus, &c. Vide Diogen. Laert. lib. 1. Cic. 2. de leg. n. 26. *Thales sapientissimus inter septem*, inquit.

297. *Ne compellarer inultus.*] ô egregium sapientiæ fructum! imò ridiculam vanitatem! non deinceps inultus compellabitur ipse stultus, quippè qui pariter alios possit stultos vocare, didiceritque ferè omnes insanire; unde conviciantì conviciari queat.

299. *Ignoto discet pendentia tergo.*] Nimirùm fabulatus est Æsopus homines duas habere peras hinc & illinc pendentes: in anteriore aliena reponi vitia, propria verò in posteriore quæ à tergo est: quo fit ut illa facilè videant, hæc non ita. Sensus itaque est: discet scrutari & cognoscere propria vitia quæ ignorabat. Catull. carm. 21.

Sed non videmus manticæ quod in tergo est.

Pers. Sat. 4.

Sed præcedenti spectatur mantica tergo.

Non absurdus omnino, sed apros dionysius qui locum hunc interpretetur ex verbis antea positis, *caudam trahat;* hoc sensu: discet ille pendere sibi alligatam tergo caudam insaniæ videlicet indicem ac probrosam notam. Vide ibi, si vacat & libet, v. 53.

300. *Stoice post damnum, &c.*] Abhinc ad satiræ finem Horatius cum

Quâ me ſtultitiâ (quoniam non eſt genus unum)
Inſanire putas? ego nam videor mihi ſanus.
Quid? caput abſciſſum demens cùm portat Agave
Nati infelicis, ſibi tum furioſa videtur?
Stultum me fateor (liceat concedere veris)
Atque etiam inſanum: tantùm hoc ediſſere, quo me
Ægrotare putes animi vitio. Accipe: primùm
Ædificas: hoc eſt, longos imitaris, ab imo
Ad ſummum totus moduli bipedalis: & idem
Corpore majorem rides Turbonis in armis
Spiritum & inceſſum. Qui ridiculus minus illo?
An quodcunque facit Mœcenas, te quoque verum eſt,
Tanto diſſimilem, & tanto certare minorem?

Interpretatio.

dic verò, *quandoquidem diverſa ſunt inſaniæ genera, ecquo me laborare autumas? enimverò ſapere me exiſtimo.* DAMASIP. *Quid? furens Agave miſeri filii caput geſtans amputatum,* num *ſe credit inſanire?* HORAT. *Fatebor quod res eſt, concedo me dementem, imò & veſanum: at ſaltem doce, quâ me animi noxâ affectum arbitreris.* DAMASIP. *Audi: ædes quidem conſtruis: id eſt tu à vertice ad calcem vix duos pedes altus æmularis proceros: ipſeque armati Turbonis animum & greſſum corpore majorem deridens, quomodo videare minùs illo ridiculus? Quicquid* autem *præſtat Mœcenas, an expedit te certatim moliri tanto diſparem & inferiorem?*

Annotationes.

Damaſippo colloquitur.

Sic vendas omnia pluris, &c.] Ironica prorſus apprecatio: faxint dii ut quæſtuosâ negotiatione reſarcias priora damna jacturaſque olim factas: quandoquidem ex inope tam ſapiens evaſiſti, ac tot ſapientiæ arcana mihi revelaſti. At cùm me inſanum tam aſſeveranter pronunties, quî fit ut ſanus ipſe mihi videar?

303. *Quid? caput abſciſſum, &c.*] Tibi nempè ſanus videris: nec tamen ſanus es. Enimverò in propriis cæcutimus. Dic amabo, nunquid agave ſe furere noverat cùm maximè fureret?

Agave.] Hæc cum aliis Bacchantibus Orgia peragens Pentheum filium ſacra illa contemnentem, & ad ea curioſiùs & contra fas penetrantem, Bacchi furore incitata diſcerpſit, abſciſſumque caput quaſi ovans thyrſo circumtulit, rata ſe occidiſſe immanem aprum, vel, ut alii ſcribunt, vitulum. Vide Ovid. Metam. 3. & Perſ. Sat. 1. v. 100. & quæ annotavi lib. 2. Od. 19. v. 14.

305. *Stultum me fateor.*] Victus iſtâ ratione Horatius fatetur quod ante negabat: inquirit tamen quæ ſua ſit ægritudo, quod animi vitium? Quæ quidem Damaſippus ipſi ediſſerit.

308. *Ædificas.*] Hoc primum: ædificandi libidine vexaris, magnates ambitiosè æmulatus.

Longos imitaris.] Ludus eſt in ambiguâ voce, *longos*. Tu puſillus magnos, tenuis & modicus bonis opulentos ac divites vis imitari, ſtultè quidem: ædes moliris facultatibus majores.

309. *Moduli bipedalis.*] Minima certè hæc eſt humani corpuſculi menſura. Vide Plin. lib. 7. cap. 16.

Turbonis.] Gladiator ille ſtatura exiguus erat, ceterùm grandis animo, inceſſu, actione.

312. *An quodcunque facit Mœcenas, &c.*] Hic in Eſquiliis ſumptuoſas ædes

Absentis ranæ pullis vituli pede pressis,
Unus ubi effugit, matri denarrat ut ingens
Bellua cognatos eliserit. Illa rogare,
Quantane? num tandem, se inflans, sic magna fuisset?
Major dimidio. Num tanto? cum magis atque
Se magis inflaret; non, si te ruperis, inquit,
Par eris. hæc à te non multum abludit imago.
Adde Poëmata nunc: hoc est, oleum adde camino;
Quæ si quis sanus fecit, sanus facis & tu.
Non dico horrendam rabiem, (jam desine) cultum
Majorem censu, (teneas Damasippe tuis te)
Mille puellarum, puerorum mille furores.
O major tandem parcas insane minori.

INTERPRETATIO.

Sic profectò fabulantur: *absentis ranæ pullis vituli pede contritis, unum effugisse. Is verò matri edisserit, quâ ratione immanis bestia consanguineos oppresserit. Illa sciscitatur: ecquanta? atque intumescens* quærit, *an ergo tanta esset? Major dimidio. An sic? Cumque plus & plus intumesceret; ait* pullus: *Etiamsi diffregeris te, haud par fueris. Imago ista non valde tibi dissimilis. Adde jam carmina: (id est, oleum igni appone) quæ si condit sapiens quisquam, tu quoque sapis* illa *faciens. Taceo iracundiam graviorem,* (HORAT. *Obe satis est.*) *nitorem facultates excedentem,* (HORAT. O *Damasippe, rerum satage dumtaxat tuarum*) *amores sexcentarum puellarum totidemque puerorum.* HORAT. *O stultorum maxime, indulge denique minori.*

ANNOTATIONES.

hortosque magnificos tunc temporis moliebatur.

314. *Absentis ranæ pullis, &c.*] Æsopi fabula est, quam Phædrus paulò immutavit.

321. *Adde Poëmata.*] Apud Stoïcos pridem, ut & plerumque apud alios, & etiamnum, vix benè sani Poëtæ habiti sunt. Epist. ad Pisones v. 296.

excludit sanos Helicone poëtas Democritus.

Oleum adde camino.] Proverbium est: indicat hîc hominem jam fortè insanum, si versus faciendi prurigine insuper titillatur, duplici insaniâ laborare.

323. *Horrendam rabiem, &c.*] Patientiam inprimis colebant Stoïci: cultum verò corporis & nitorem vestium negligebant. Duo his contraria Damasippus objicit Horatio. Quæ quidem ipse non diffitetur. Nam iracundum seu *irasci facilem* se innuit, tum in Epist. ult. lib. I. tum alibi non semel. *cultum verò* mundiorem atque *majorem censu* etiam declarat lib. I. Sat 6. v. 78.

Jam desine.] Hæc & sequentia quædam iracundulus reponit Horatius, crebrò Damasippum interpellans, tam lepidè quâm falsè.

324. *Teneas Damasippe tuis te.*] Tua vitia discute, non mea.

325. *Mille puellarum, &c.*] Erat enim libidinosus admodum atque *in Venerem putris*, ut loquitur Persius Sat. 5.

326. *Major tandem parcas, &c.*] Cùm sis maximè insanus, mihi parce minùs te insano.

SATIRA IV.

Unde, & quò Catius? Non est mihi tempus aventi
Ponere signa novis præceptis, qualia vincant

Interpretatio.

Horat. *Unde* venit, *&* *quò* vadit *Catius?* Cat. Tibi respondere *non licet mihi per tempus, cupienti notare nova documenta, quæ supergre-*

Annotationes.

1. *Unde, & quò, &c.*] Quemadmodum Satirâ præcedenti falsos & adulterinos Stoicos sub Damasippi personâ Horatius insectatus est; sic in hac sophistas Epicureos exagitat sub personâ Catii.

Unde, & quò.] Fortuitum occursum fingit Poëta. Simile est exordium Phædri Platonici.

Catius.] Hic ipse est M. Catius Epicureus Philosophus Insuber, cujus mentionem faciunt Cicero & Quintilianus. Quintil. lib. 10. cap. 1. Ita scribit: *In Epicureis levis quidem, sed non injucundus tamen auctor est Catius.* Nempè is de rerum naturâ, & de summo bono quatuor libros scripsit; inquit Vet. Comment. teste verò Cicerone mox citando, doctrinam Epicuream latinè descripsit. Cic. lib. 15. Epist. 16. Cassium à Stoicâ ad Epicuri disciplinam translatum quasi transfugam vellicat: *Ne te fugiat Catius Insuber Epicureus, &c.* . . . . *Jam biennium aut triennium est, cùm virtuti nuntium remisisti, delinitus illecebris voluptatis.* Epist. 18. seq. *Ubi igitur, inquies, philosophia? Tua quidem in culinâ, mea molesta est.* Rescribens autem Ciceroni Cassius eod. lib. Epist. 19. sic habet: *Non mehercule in hac meâ meâ peregrinatione quidquam libentiùs facio, quàm scribo ad te. Videor enim cum præsente loqui & jocari. Nec tamen hoc usu venit propter spectra Catiana: pro quo tibi proxima epistola tot rusticos Stoicos regeram, ut Catium Athenis natum esse dicas* . . . . . *difficile est hominibus persuadere τὸ καλὸν δι' αὑτὸ αἱρετὸν esse: ἡδονὴν verò & ἀταραξίαν virtute, justitiâ, τῷ καλῷ parari: & verum & præterea probabile est. Ipse enim Epicurus, à quo omnes Catii & Amafinii mali verborum interpretes proficiscuntur, dicit; οὐκ ἔστιν ἡδέως ἄνευ τοῦ καλῶς καὶ δικαίως ζῆν. Itaque & Pansa, qui ἡδονὴν sequitur, virtutem retinet: & ii qui à nobis φιλήδονοι vocantur, sunt φιλόκαλοι καὶ φιλοδίκαιοι; omnesque virtutes & colunt & retinent.* Ex quibus intelligitur doctrina Epicuri quidem sana, & quorumdam Epicureorum, è quorum se esse numero Cassius ille ostendit: insana verò aliorum plurium, inter quos iste Catius, quem hic subsannat Poëta. Hi nimirum ad corporis voluptates perperam referebant quicquid Epicurus tribuebat voluptati dumtaxat ei quam animus è virtute percipit ac metit. Vide Sat. 8. seq.

Non est mihi tempus, &c.] Interpellantem amovet & amandat, quasi rem gravem moliatur anxiè, dum culinæ mysteria pertractat.

2 *Ponere signa.*] Hæc σημεῖα καὶ μνήματα vocat Plato in Cratylo: & certè non minùs per imagines quàm per literas rerum memoria conservatur. Vide Cicer. 3. ad Heren. Senec. Epist. 6.

Qualia vincant Pythagoram.] Talia sunt hæc documenta, ut pluris æstimanda videantur quam quæ scripsere Pythagoras, Socrates, Plato. quocirca

Pythagoram, Anytique reum, doctumque Platona.
Peccatum fateor, cum te sic tempore lævo
Interpellarim: sed des veniam bonus, oro.
Quod si interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox;
Sive est naturæ hoc, sive artis; mirus utroque.
Quin id erat curæ, quo pacto cuncta tenerem;
Utpote res tenues tenui sermone peractas.
Ede hominis nomen; simul an Romanus, an hospes.
Ipsa memor præcepta canam: celabitur auctor.
Longa quibus facies ovis erit, illa memento,

INTERPRETATIO.

diantur Pythagoram, & accusatum ab Anyto, atque eruditum Platonem. HOR. *Confiteor erratum, quod te avocarim horâ tam inopportunâ: sed, precor, indulge benignus; si enim excidat tibi modò quidpiam, seu illud pendet à naturâ seu ab arte, revocabis facilè, cùm utrâque polleas.* CAT. *Imò satagebam ut singula retinerem quippè subtilia subtili dictione comprehensa.* HOR. *Eloquere nomen viri: pariterque dic, an Romanus sit an externus.* CAT. *Præcepta quidem recitabo memoriter:* at *reticebo auctorem. Cura ut apponas ova figura oblonga,*

ANNOTATIONES.

laboro ne quid memoriâ effluat, ait Catius.

3. *Pythagoram.*] Samo insulâ oriundus ille floruit ante Christum annis fermè sexcentis. discendi cupidus ad Ægyptios & Babylonios se contulit. Diogen. Laert. lib. 8 venit in Italiam regnante Tarquinio Superbo: eamque regionem, quæ magna Græcia dicta est, privatim & publicè exornavit præstantissimis institutis & artibus. Cùm verò doctrina ejus longè latèque flueret, permanavit in urbem Romam. Hæc Cicero Tusc. 1. n. 38 Tusc. 4. n. 2. Tusc. 5. n. 10. de eo jam antea lib. 1. Od. 28. & Epod. 15.

Anytique reum.] Socratem, quem reum egerunt Anytus quidam dives, Melitus poëta, & Lycon orator, quasi malè de Diis sentientem Alia ab aliis accusationis capita referuntur. Invidiâ & calumniis oppressum constat. *Quæ verò publicè damnarat Atheniensium civitas; publicè luxit*; atque in ejus accusatores indignationem & ultionem convertit: ut scribit S. August. de civ. D. lib 8. cap. 3. vide Lactant. lib. 5. cap. 15. Platon. Apolog. Socratis. Apul. de as. aur. lib. 10. Athen. lib. 13. Nec prætermitte Cicer. tùm variis locis, cùm præcipuè Tusc. 1. n. 71. *Socrates*, inquit, *impiis damnatus sententiis . . . cùm jam in manu mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est ut non ad mortem trudi, sed in cœlum videretur ascendere.* de Socrate jam dixi non pauca lib. 3. Od. 21.

Platona.] Hic Socratis auditor, magistro par aut major evasit, divini etiam consecutus elogium: facundus adeo & eloquens, ut platonicè locuturum fuisse Jovem, si græcè loqui voluisset, vulgò dicerent. cælebs & castus vixit ad annum ætatis 81. teste D. August. Vide Sat. præced. v. 11. annot. Item Cæl. Rhodig. lib. 22. c. 4. lib. 30. cap. ult. & alibi sæpè.

7. *Mirus utroque.*] Memoriâ valens tum naturali tum artificiali, ac mirum in modum solers. Ita nempè Catio blanditur assentaturque, ut impellat ad dicendum.

11. *Celabitur auctor.*] Videlicet eo quod Epicuri nomen erat vulgò odiosum; inquiunt. Verùm quid hæc ad Epicurum præcepta attinent?

12. *Longa quibus, &c.*] Incipit Ca-

Ut succi melioris, & ut magis alba rotundis
Ponere: namque marem cohibent callosa vitellum.
Caule suburbano, qui siccis crevit in agris,
Dulcior. Irriguo nihil est elutius horto.
Si vespertinus subito te oppresserit hospes,
Ne gallina malum responset dura palato,
Doctus eris vivam misto mersare Falerno:
Hoc teneram faciet. Pratensibus optima fungis
Natura est: aliis male creditur. Ille salubres

INTERPRETATIO.

utpote gratioris saporis, atque rotundis candidiora. Etenim duriora continent masculum vitellum. Brassica in arido solo educata suavior est *suburbanâ*. certè *nihil est magis exuccum horto sæpè rigato. Si tibi hospes inopinanti advenerit serò, ne gallina durior palato malignè reluctetur, memento* adhuc *spirantem perfundere Falerno* aquâ *diluto. id molliculam reddet. Præstantem naturam habent fungi in pratis nascentes. alii non tutò comeduntur. Is æstates sanus*

ANNOTATIONES.

tius edisserere. Sunt qui velint ridiculum exhiberi Catium quod statuat omnia convivalibus præceptis optimorum auctorum diffidentia; plusque consulat palato quàm valetudini. Verùmtamen quædam affert satis probabilia & vera. Ergò ridiculus ille potiùs quod rem futilem putà culinariam, ut jam dixi, tam studiosè anxièque moliatur, quâm alii res quasque gravissimas.

Longa quibus facies ovis erit, &c.] Ab ovis epulas incipiebant veteres. Vide lib. 1. Sat. 3. v. 6.

13. *Ut succi melioris, &c.*] Plin. lib. 10. cap. 52. *Quæ oblonga sint ova, gratioris saporis putat Horatius. Fœminam edunt quæ rotundiora gignuntur: reliqua marem.* Columel. pariter scribit: *cùm volet quis mares excludi, ova longissima & acutissima subjiciet: & rursus cùm fœminas, rotundissima.* Contrarium verò his omnino docet Aristot. histor. animal. lib. 6. nimirùm rotundis & obtusis ovis mares, longis & acutis fœminas produci. Vide Cæl. Rhodig. lib. 27. cap. 17. ubi ex Avicenna & Alberto sic habet: *ex orbiculari ovo brevique progignitur mas: ex oblongis acutisve fœmina. Ipsum hoc comprobat experimentum; & suffragatur ratio: si quidem virtutis perfectio in masculinis ovis ambit æqualiter, & continet extrema. At in fœminis à centro longiùs abit materia, in quo est vitalis calor: hoc verò planè imperfectionis argumentum est.* Certi tamen nihil est in istis. Nam & è longioribus ovis mares excluduntur.

14 *Callosa.*] Densiora, proindeque duriuscula: veluti callo obducta. Itaque callus ovi est putamen sive testicula; alii intelligunt albumen: sed perperam.

15. *Caule suburbano, &c.*] Sive quod siccum solum caulibus est aptum: seu quod irrigatio frequentior terræ succum ac bonitatem eluit, detergit, demit. Porro suburbanos hortos tenent olitores, eosque rigant crebriùs. Sic enim celeriùs & copiosiùs olera gignuntur, sed minùs bona.

19. *Vivam misto mersare Falerno.*] Fit tenior gallinæ caro, si adhuc palpitans submergatur aquâ frigidâ; magisque, si mista vino vel aceto: sic enim fortiùs repercutiuntur includunturque spiritus naturales, quorum intus actio carnis partes dirimit. Lambinus aliam docet rationem teneram efficiendi gallinam. *Sume*, inquit, *quodlibet lapathi genus: hanc herbam in ollam, in quâ gallinam seu quaslibet alias carnes coquere volueris, imponito: hoc teneras faciet.*

20. *Pratensibus optima fungis natura est.*] Certè aperto aëre crescentia quæli-

Æstates

Æstates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante gravem quæ legerit arbore solem.
Aufidius forti miscebat melle Falerno,
Mendosè: quoniam vacuis committere venis
Nil nisi lene decet. leni præcordia mulso
Prolueris meliùs. Si dura morabitur alvus,

INTERPRETATIO.

traducet, qui prandia finiet moris nigris ex *arbore decerptis ante solem ardentem. Aufidius mel immiscebat Falerno valentiori, malè* quidem : *nam vacuis venis nihil debet infundi nisi dulce. Viscera suavi melicrato perfundes aptiùs. Si piger ac durus fuerit venter.*

ANNOTATIONES.

bet meliora sunt: fungos verò ubique reperiri alios bonos, alios malos, etiam constat. Vide Plin. lib. 22. cap. 23. ubi sic habet: *Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? Familias nuper interemere fungi, & tota convivia, Anneum Serenum præfectum Neronis vigilum, & tribunos & centuriones.* Corn. Tacit. Annal. 15. & Senec Epist. 63.

21. *Qui nigris prandia moris finiet.*] Imò, teste Galeno, quod facilè corrumpantur mora, noxia sunt post alios cibos sumpta: initio verò cœnæ prosunt magis. Aliter locum hunc intelligere possumus, ex more veterum, qui levem & modicum dumtaxat cibum manè capiebant: nimirùm è refrigerantibus valdè moris prandium utile esse æstate. hæc & apud nos in jentaculo plerique amant.

23. *Ante gravem quæ legerit arbore solem.*] Tunc enim virtutem suam totam nocturno frigore inclusam continent teneriores fructus. Contra duriores ardore solis quasi cocti & perfecti ex arbore decerpi debent fervente potissimùm die.

24. *Aufidius.*] Ejus meminit Plin. lib. 10. cap. 20. *Mar. Aufidius Lurco saginare primus instituit pavones, circa novissimum piraticum bellum: ex eoque quæstu reditus sestertiûm sexaginta millia habuit.*

Forti miscebat mella Falerno.] Jam ante est observatum Sat. 2. huj. lib. v. 15. solitos veteres inchoare convivia à promulside seu potione mulsi, id est vini cum melle mixti. à mulcendo factum nomen quod venas mulceat lenitate suâ. Varro de re rust. lib. 3. cap. 16. *Venit favus ad altaria, & mel ad principia convivii.* Porrò mulsi potionem confectam interdum apponebant; aliquando vinum & mel separatim; ut conviva utrumque temperans, sibi mulsum arbitrio quisque suo faceret. Mulsum laudat Plin. lib. 22. cap. 24. *Multi senectam, longam mulsi tantùm nutritu toleravere, neque alio ullo cibo, celebri Pollionis exemplo. Centesimum annum excedentem eum D. Augustus hospes interrogavit, quânam maximè ratione vigorem illum animi corporisque custodisset. At ille respondit: intùs mulso, foris oleo.*

25. *Mendosè: quoniam vacuis, &c.*] Imò benè. Quippè ex cit. mox Plin. *Mulsum ex vetere vino utilissimum, facillimeque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam evenit. Ex austero factum non implet stomachum, neque ex decocto melle, minusque inflat, quod ferè evenit. Appetendi quoque revocat aviditatem cibi.* Vide Dioscorid. lib. 5. cap. 16. & Macrob. lib. 7. cap 12.

26. *Leni præcordia mulso prolueris meliùs.*] Delicato & fastidioso Catii palato mulsum è Massico leniori placuisset magis quàm è forti Falerno: cujus tamen austeritas melle & quadam vetustate mitigata, virtus autem adhuc

Mitulus & viles pellent obstantia conchæ,
Et lapathi brevis herba : sed albo non sine Coo
Lubrica nascentes implent conchylia lunæ.
Sed non omne mare est generosæ fertile testæ.
Murice Bajano melior Lucrina peloris.

INTERPRETATIO.

obices removebunt mitulus & conchæ viliores, & rumex herba foliis *breviribus, sed non absque albo Coo. Luna crescens implet conchylia fluentia. Sed non mare quodlibet profert optima testacea. Bajano murici præstat peloris Lucrina.*

ANNOTATIONES.

satis vegeta roborando stomacho longè utilior : docet Martialis lib. 13. Epig. 108.

Attica nectareum turbastis mella Falernum.
Misceri decet hoc à Ganymede merum.

28. *Mitulus & viles pellent obstacula conchæ.*] Alvum duram emolient obstructamque laxabunt mitulorum aliarumve concharum salsus humor, lapathi herbæ succus, & vinum album ; hoc scilicet illis concoctis admixtum. Cornel. Celsus lib. 2. cap. 29. *Alvum*, inquit, *movent cochleæ, garum, salsamenta, ostrea, pelorides, echini, musculi, & omnes ferè conchulæ, maximè jus earum.* Anthen. lib. 3. cap. 9. *Ex conchyliis, alvo movendæ ciendoque lotio excellunt pectines, musculi, chamæ, ostrea.* Vide Caton. de R. R. cap. 158. Plin. lib. 32. cap. 9.

Mitulus.] Alii scribunt, *mytilus*, & *mutilus* : pisciculus est è concharum genere, in arenosis potissimùm locis proveniens. Martial. meminit lib. 3. Epigr. 50. Non defuit qui isto Horatii loco legeret, *mugilis.*

29. *Lapathi.*] De lapatho jam in Epod. 2. Lucilius apud Cicer. de Fin. 2. n. 24.

O lapathe, ut jactare necesse est cognitu' cui sis

Coo.] Cos sive Coos, hod. *Lango*, insula maris Ægæi Cariæ proxima, producebat vina lenia alvum solventia : quæ idcirco *lubrica* vocat Persius Sat. 5. v. 135.

30. *Lubrica.*] Lubricantia, alvum solventia. Alii absurdè interpretantur polita intùs & lævia. Athen. lib. 3. cit. *Ostrea cum malvâ & lapatho aut piscibus ventrem leniter ducunt.*

Nascentes implent conchylia lunæ.] Lucilius.

Luna alit ostrea, & implet echinos; muribu' fibras,
Et pecu addit.

Idem scribunt Cicero 2. de divin. n. 33. Gell. lib. 20. cap. 7. Plin. lib. 2. cap. 41. *Lunari potestate augeri rursusque minui corpora ostrearum, conchyliorumque omnium : quin & soricum fibras respondere numero lunæ.* Verùm errorem hunc jam dudum experientia contraria discussit.

32. *Murice Bajano, &c.*] Bajani sinûs murice melior est peloris capta in Lucrino lacu. De *Baiis* lib. 2. Od. 18. *Murex* piscis aculeos habens & cuspides complures. Plin. lib. 9. cap. 33. *Firmioris jam testæ murices & concharum genera : in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concavis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, lævibus, rugatis, verticе muricatim intorto, &c.*

Lucrina peloris.] Hoc conchylium nomen habet a Peloro Siciliæ promontorio, ubi frequenter capitur : non autem a voce græcâ πέλωρον magnum ; ut scribunt quidam, ex Athenæo ante citato. Est de genere chamarum, seu ostreorum testam hiantem habentium.

Lucrinæ.] Lucrinus lacus, ad intimum sinûs Puteolani recessum, piscibus

Ostrea Circæis, Miseno oriuntur Echini.
Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum
Nec sibi cœnarum quivis temerè arroget artem,
Non prius exactâ tenui ratione saporum.
Nec satis est carâ pisces averrere mensâ,
Ignarum quibus est jus aptius, & quibus assis

INTERPRETATIO.

Ostrea præstantissima juxta Circæos, echini verò è *Miseno proveniunt. Tarentum delicatum venditat ampliores pectunculos. Nemo sibi temerè attribuat scientiam epularum, nisi antea subtiles exploraverit sapores. Nec è mensâ pisces caro pretio auferre prodest, si ignoretur quibusnam jusculum sit magis idoneum: & quibus assis* excitatus

ANNOTATIONES.

olim delicatissimis abundabat; at modò cænosa est palus terræ motu facta anno 1538. De eo jam lib. 2. Od. 15.

33. *Ostrea Circæis.*] Optima capiuntur ostrea apud Circæos urbem, vel ad Circæum promontorium: quod in mare Tyrrhenum excurrit prope Circæi rudera; quæ fuit olim civitas Latii, nominata à Circe sorore Medeæ. Circæis ostreis *nec dulciora nec teneriora esse ulla compertum est*, inquit Plin. lib. 32. cap. 6. At Lucrina tamen in primis laudabantur: ut dictum est in Epod. 2. Tarentina quoque celebrat Varro, item Gellius lib. 7. cap. 16.

Miseno.] Misenum urbs & promontorium juxta Bajas, dictum à Miseno Æneæ nauclero ibidem submerso & sepulto.

Echini.] Echinus, Gall. *herisson*, de genere cancrorum, spinas habet pro pedibus. alius terrestris, alius marinus. Plin. lib. 9. cap. 31. Nomen habet ἀπὸ τοῦ ἔχειν ἑαυτὸν, quod convolutus ita se condat & contineat, ut nullæ carnes appareant: vel ἀπὸ τοῦ μὴ δύνασθαι ἔχεσθαι, quod teneri minimè possit, ob aculeos quibus totus inhorrescit & contegitur: unde echinum vocarunt *spinosum castaneæ operculum*. Plin. lib. 27. cap. 9. *In cacumine capitula sunt echinata spinis*, inquit. Martial. lib. 13. Epig. 86.

Iste licet digitos testudine pungat acutâ,
Cortice deposito, mollis echinus erit.

34. *Pectinibus patulis.*] Hi pisces Gall. *Petoncles*, conchas habent serratas instar pectinis; unde nomen. Græcis κτένες vocantur dentes anteriores, item pisces isti ob allatam rationem. *patulos* dicit Horatius, ob apertum os & testam. Aristot. lib. 4. histor. Animal. cap. 4. *Testaceorum alia sunt patula ut pectines, musculi, &c.* Athen. lib. 3. cit. cap. 9. & seq. de his plura.

Molle Tarentum.] De hac urbe lib. 1. Od. 28. lib. 2. Od. 6. lib. 3. Od. 5. *molle*: vel propter aërem molliorem; vel ob purpuram & lanas exquisitas; atque luxuriam: vel à *Tereno* Sabinorum linguâ *molle* significante Macrob. lib. 3. cap. 18.

35. *Arroget artm cœnarum.*] Est coquorum gens arrogans & fastuosa; teste Athenæo l. 7. c. 11. ubi refert quorumdam coquorum vanos sermones non infacetos. *Ambrosiam ego reperi: jam mortui si olfecerint, ut reviviscant ego efficiam.* Item alius: *Si semel coquinam aptavero, quod olim apud Sirenas accidebat, id ipsum tu videbis modò contingere. præ odoris suavitate nemo poterit hac angiporti præterire viâ. Si quis autem propiùs accedet ad has fores; aperto statim ore stupefactus consistet, velut affixus clavis, & mutus, donec aliquis accurrens nares prehensas vellat.*

37. *Averrere mensâ.*] Quasi everriculo abstrahere pisces omnes in mensâ piscatoriâ expositos & venales.

38. *Quibus est jus aptiùs, & quibus assis.*] Qui pisces elixari debeant, & in

Languidus in cubitum jam se conviva reponet.
Umber, & ilignâ nutritus glande rotundas
Curvet aper lances carnem vitantis inertem.
Nam Laurens malus est, ulvis & arundine pinguis.
Vinea summittit capreas non semper edules.
Fœcundi leporis sapiens sectabitur armos.
Piscibus atque avibus quæ natura & foret ætas,
Ante meum nulli patuit quæsita palatum.

Interpretatio.

conviva jam satur in cubitum sese repone[t]. Aper ex umbriâ & quernâ glande nutritus rotundas oneret patinas aversantis carnem flaccidam. Nec enim bonus est Laurens palustribus herbis & arundinibus saginatus. Vinea capellas haud semper facit esui bonas. Prudens requiret humeros leporis fœcundi. Ante meum gustum nemo scivit distinguere qua natura ætasque sit piscibus & avibus.

Annotationes.

jusculo condiri & inferri : item quos assari magis conveniat, & absque ullo condimento & jure apponi. Ex Non. Marcello *a[illegible]um in ob[illegible]onii:* dicitur quod est *sine pigmento saporis alieni; sicut merum dicitur solum.*

39. *In cubitum jam se conviva reponet.*] Excitatâ quasi novâ fame novos cibos appetens, & ad jucundè comedendos se rursùs componens. Eum porrò discumbendi morem veterum & rationem fusè explicavi lib. 1. Od. 27. ad has voces; *& cubito remanete presso* : item lib. 1. Sat. 4. v. 86.

40. *Umber.*] Umbria Italiæ regio, inter Hetruriam, Picenum, & mare Adriaticum, Apennino monte divisa. Statius Sylv. 4. carm. 4.

. . . cur Tuscus aper generosior Umbro.

41. *Curvet aper lances.*] Pondere scilicet magno. Integros enim apros olim appositos, docet Juvenalis Sat. 1. v. 140.

. . . . quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter convivia natum!

42. *Laurens malus est.*] Insipidus est aper ex agro Laurenti paludoso : quem idcirco canis aptiorem dicit Martialis lib. 10. Laurentes agri & populi Lavinio proximi fuere, versùs oram Tyrrheni maris. Virgil. Æneid. 10. n. 707.

de montibus altis
Actus aper (multos Vesulus quem pinifer annos
Defendit, multosque palus Laurentia) sylvâ
Pastus arundineâ.

43. *Vinea summittit capreas, &c.*] Non semper gustui grata est caro caprearum & capreolorum vitis palmitibus nutritorum. Virgil. Georg. 2. v. 371. docet, vitem sepibus muniendam adversùs capreas sequaces.

44. *Fœcundi leporis.*] Plin. lib. 8. cap. 55. disserit de leporum & cuniculorum innumerâ fœcunditate. Quidam legunt, *fœcundæ* : nempè incerti sexûs habitus est lepus apud veteres.

Sapiens.] Qui subtili & sagaci est palato gustuque. Cic. 2. de Fin. n. 24. *Non sequitur*, inquit, *ut cui cor sapiat, ei non sapiat palatus.*

Sectabitur armos.] Plerique nostrûm sectantur potiùs lumbum, *le rable*, velut sublimioris saporis & succi : non abs re tamen quis *armos* præferat ut teneriores. At suum cuique judicium est, similiter & palatum.

45. *Piscibus atque avibus quæ natura, &c.*] Sic apud Juvenal. Sat. 4. v. 139. Montanus ille describitur delicati & so-

Sunt quorum ingenium nova tantum cruſtula promit.
Nequaquam ſatis in re una conſumere curam :
Ut ſi quis ſolum hoc, mala ne ſint vina, laboret ;
Quali perfundat piſces ſecurus olivo.
Maſſica ſi cælo ſupponas vina ſereno ;
Nocturnâ, ſi quid craſſi eſt, tenuabitur aurâ,
Et decedet odor nervis inimicus. at illa
Integrum perdunt lino vitiata ſaporem.
Surrentina vafer qui miſcet fæce Falernâ
Vina ; columbino limum bene colligit ovo :
Quatenus ima petit volvens aliena vitellus.

INTERPRETATIO.

Sunt quorum ingenium novas dumtaxat placentas excogitat. Non ſufficit unam rem curare : quemadmodum ſi quiſpiam hoc tantùm ſatagat ut vinum ſit exquiſitum, parum ſollicitus quo oleo piſces inungat. Si aperto aeri exponas vina Maſſica, quicquid craſſi ineſt expurgabitur nocturnâ aurâ, & abigetur odor infeſtus nervis : illa verò lino percolata omnem amittunt ſaporem. Qui vinum Surrentinum Falernæ faci ſcitè infundit, limum bene coërcet ovo columba : quoniam vitellus decidens in fundum ſimul abripit aliena.

ANNOTATIONES.

lertis admodum palati.

. . . nulli major fuit uſus edendi,
Tempeſtate meâ. Circeis nata forent, an
Lucrinum ad ſaxum, Rutupinove edita fundo
Oſtrea, callebat primo deprendere morſu :
Et ſemel aſpecti littus dicebat echini.

47. *Cruſtula.*] Gall. *de la patiſſerie.* De his ſcriptum à Catio librum refert vet. Comment. Eò forte reſpicit & alludit Satiricus noſter.

51. *Maſſica ſi cælo ſupponas vina, &c.*] Plin. lib. 14. cap. 21. *Mitiores plàga doliis condunt, infodiuntque terra tota, aut ad portionem ſitûs : item cælum præbent : alibi verò impoſitis tectis arcent.* & poſteà. *Campaniæ nobiliſſima vina expoſita ſub dio in cadis, verberari ſole, lunâ, imbre, ventis, aptiſſimum videtur.* Scilicet ubi cælum calidius, vina ſub dio relinquuntur : ubi frigidius, defodiuntur tota : ubi medium, partim abduntur terrâ, partim cælo permittuntur : inquit Dalecampius. Athenæus lib. 1. cap. 25. pariter docet vina quædam aperto loco ſub dio exponenda, ut nimia illorum vehementia exſpirando minuatur. De *Maſſici* vini bonitate, lib. 1. Od. 1.

53 *Et decedet odor nervis inimicus.*] Plin. lib. 23. cap. 1. ſcribit, nervis prodeſſe Albanum, non item Falernum : & paulò poſt, *vinum illud quod vetuſtate dulceſcit, minùs infeſtare nervos.*

54. *Integrum perdunt lino vitiata ſaporem.*] Per ſaccum lineum tranſmittebant & colabant vina, ad ea defæcanda ; vel ad frangendam vim. Plin. lib. 14. &c. Martial. lib. 12. Epig. 41.

Turbida ſollicito tranſmittere Cæcuba ſacco.

55 *Surrentina vafer qui miſcet fæce Falerna.*] Nimirum ut ex Falerni bonitate aliquid contrahat Surrentinum paulò auſterius. De *Falerno* lib. 1. Od. 20. *Surrentinum*, ex agro Campaniæ prope Surrentum urbem, convaleſcentibus optimum, caput minimè tentans, ac ſtomachi & inteſtinorum rheumatiſmos cohibens : ex Plin. l. 14. c. 6. & lib. 23. cap. 1.

56. *Columbino limum bene colligit ovo.*] Vitellus ovi, vel, ut alii aſſerunt,

Tostis marcentem squillis recreabis & Afrâ
Potorem cochlea : nam lactura innatat acri
Post vinum stomacho. pernâ magis ac magis hillis
Flagitat in morsus refici : quin omnia malit,
Quæcunque immundis fervent allata popinis.
Est operæ pretium duplicis pernoscere juris
Naturam. Simplex è dulci constat olivo :
Quod pingui miscere mero muriâque decebit,

Interpretatio.

Potorem languentem excitabis per squillas tostas & cochleas Africanas. Etenim post epulas lactura innatat acerbo stomacho. Quin potiùs ad edendum restaurari debet pernâ atque hillis. Imò præferret cuncta quæ ex popinis minimè lautis afferrentur *calida. Expedit nosse naturam jusculi mixti. Simplex* quidem *conficitur ex oleo dulci : cui oportebit immiscere crassum vinum & muriam non*

Annotationes.

albumen potiùs, in dolium vini turbidi conjectum, *aliena*, id est, fæcem omnem ad ima devolvit secumque detrahit; ac purum efficit vinum.

58. *Tostis squillis.*] Assis, vel frictis. *Squilla* est è cancrorum genere. Plin. lib. 9. cap. 42.

Afra cochlea.] Varro 3. de R. R. cap. 14. has commendat.

59. *Lactuca innatat acri post vinum stomacho.*] Lactucam utpote frigidam veteres adhibebant post epulas & vinum, ad hujus vapores comprimendos. Unde est illud.

Grataque nobilium requies lactura ciborum.

Posteà verò contrà factum, atque initio cœnæ intulerunt, seu ad movendam & lubricandam alvum, seu ad somnum conciliandum. Martial. lib. 11. Epig. 53.

Prima tibi dabitur ventri lactuca movendo
Utilis.

Et lib. 13. Epig. 14.

Claudere quæ cœnas lactuca solebat avorum,
Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes?

60. *Hillis.*] Tomaculis, lucanicis, Gall. *andoüilles, saucisses.* Varro 4. de L. L. *Hilla ab hilo, id est, minimo dicta.* Festus autem, ab hira intestino, quod jejunum vocant, fit diminut. hilla sive hillum, inquit : & inde ponitur pro suillis intestinis & carnibus minutatim concisis & aruinâ fartis : ut mox dictum.

61. *In morsus refici.*] Ut modò sic & olim in conviviis adhibita sunt quædam irritamenta gulæ, ad redintegrandam edendi appetitionem, v. g. oleæ sale conditæ, rapæ, cappares, aliaque edulia aceto & sinapi macerata, pernæ, &c. vide Athen. lib. 4. Quidam leg. *immorsus*, & explicant, *impransus, jejunus*, absurdè quidem; ut animadverterunt doctiores : sensus enim illic continuus est; quem illi separant perperam.

63. *Duplicis pernoscere juris naturam.*] Simplex jus ex olivo dulci tantùm : duplex autem seu mixtum, cùm insuper illi adduntur muria, vinum, crocum, herbæ concisæ, &c.

65. *Muria.*] Isidorus lib. 20. cap. 3. docet esse piscium liquorem sive liquamen salsum. Plin. lib. 31. cap. 7. & 8. *aliud etiamnum*, inquit, *liquoris exquisiti genus, quod garum vocavere, intestinis piscium, ceterisque quæ abjicienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies.* Illud garum seu liquamen exquisitum è scombris fiebat, & divitum erat. aliud erat pauperum vile è thunnis. Vide Martial. lib. 13. Epig. 102. & 103.

66. *Byzantia orca.*] De eâ marinâ belluâ Plin. lib. 9. cap. 6. Quidam

Non aliâ quàm quâ Byzantia putruit orca.
Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis,
Corycioque croco sparsum stetit; insuper addes
Pressa Venafranæ quod bacca remisit olivæ.
Picenis cedunt pomis Tiburtia succo:
Nam facie præstant. Venucula convenit ollis.
Rectiùs Albanam fumo duraveris uvam.
Hanc ego cum malis, ego fæcem primus & alec;

INTERPRETATIO.

aliam quam quâ putruit orca Byzantina. Postquam autem *hoc herbis concisis mixtum* atque *incoctum est, & Corycio croco perfusum conquievit, adjunges præterea quod exprimitur è baccâ Venafranâ. Picentina poma succo præstant Tiburtinis* licet *pulcrioribus. Venucula* uva *ollis apta est: Albanam aptiùs fumo induraveris. Ego primus invenior in mundis patinis illam circumposuisse cum pomis,*

ANNOTATIONES.

intelligunt thunnum; qui quidem in Bosphorum Thracium seu fretum Byzatinum aliquandò penetrat. Alii *orcam* interpretantur vas fictile ventricosum, ore angusto, in quo muria reponi solita esset: quale Byzantii frequens erat in usu. Persius eo sensu dixit, Sat 3. v. 76.

Menaque quod primâ nondum defecerit orcâ.

Byzantia.] Byzantium urbs ad Bosphorum Thracium celebratissima: Constantinopolis subinde appellata, hodie *Stamboul.*

68. *Corycioque croco*] Corycus urbs & mons Ciliciæ optimi croci abundanter ferax. Strabo.

Stetit.] Deferbuit. Alii explicant, concrevit: quos bene redarguit Torrentius, ex eo quod liquidum esse oporteat, minimè verò concretum jus, in quo pisces aliave obsonia innatent.

Insuper addes, &c.] Postquam supradicta illa simul incocta sunt aspergitur crocum, & affunditur oleum *Venafranum* De hujus excellentiâ lib. 2. Od. 6.

70. *Picenis cedunt pomis, &c.*] Deinceps præcepta dat ad secundam mensam pertinentia. *Picena* poma jam laudavit Horatius in Satirâ præced. & meminit Plinius lib 15. cap. 15. De Tibure ac *Tiburtino* agro dixi lib. 1. Od. 7. & 18. item lib. 2. Od. 6.

71. *Venucula convenit ollis.*] Albana uva optimè servatur passa & fumo indurata: at Venucula in ollis meliùs custoditur. Hinc *ollares* uvæ apud Martial lib. 7 Epigr. 19 Item apud Columell. Hic lib. 3. cap. 2. *Vva*, inquit, *temporibus hyemis durabiles vasis conduntur, ut Venucula.* Vide & lib. 12. cap. 43. Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 20. appellat *Venunculam.* Plinius autem *Veniculam*, dicit, *ollis aptissimam*: lib. 14 cap. 2. capite verò primo; *durant,* inquit, *aliæ post hyemem, pensili concatenatæ nodo, aliæ in suâ tantùm continentur animâ ollis fictilibus, & insuper doliis inclusæ . . . . . aliis gratiam, qui & vinis, fumus affert fabrilis, &c.*

73. *Hanc ego cum malis, &c.*] Ego primus docui in vasis nitidis circumponere Albanam uvam fumo exsiccatam; item alec seu muriam, &c. *circumposuisse*: vel singulis convivis aut certè binis catillum unum, vel certis locis catilla quædam communia disponere, unde facilè acciperent plures.

Fæcem & alec.] Denotat ἓν διὰ δυοῖν: nempè vel pisces fæcatos seu fæce conditos: vel pisciculorum fæcem, seu è tabefactis illorum intestinis. Enimverò *alec* non est certi piscis nomen: imò significat minimos quosvis pisciculos; aut certè liquamen ex iis, muriæ vel garo non absimile.

Primus & invenior piper album cum sale nigro
Incretum puris circumposuisse catillis.
Immane est vitium, dare millia terna macello,
Angustoque vagos pisces urgere catino.
Magna movent stomacho fastidia, seu puer unctis
Tractavit calicem manibus, dum furta ligurit:
Sive gravis veteri crateræ limus adhæsit.
Vilibus in scopis, in mappis, in scobe, quantus
Consistit sumptus? neglectis, flagitium ingens.
Ten' lapides varios lutulenta radere palma:

INTERPRETATIO.

item fæcem atque alec, nec non piper candidum cum sale nigro mixtum. Grande est flagitium macello tribuere tria millia sestertiûm, *& pisces vagabundos arctâ patinâ congerere. Ingentem nauseam stomacho faciunt sive famulus scyphum contrectavit sordidis manibus, dum ligurit surrepta; sive crassior limus occupat antiquam crateram. Quàm parva sunt immensa in scopis, in mappis, in scobe;* tam *gravis culpa* est, *si negligantur. An convenit te lapides varii* coloris *mundare palmâ cœnosâ;*

INTERPRETATIO.

75. *Incretum.*] Vel, mixtum; vel, incerniculo seu cribro quodam à furfure expurgatum: ab incerno, purgo.

77. *Angustoque vagos, &c.*] Sumtuoso & vano luxu accumulatos pisces uno catino apponere; emptos videlicet tribus millibus sestertiûm: Gall. *pour soixante & quinze écus de poissons dans un plat.*

81. *Vilibus in scopis, &c.*] Ut nimius sumtus in obsoniis damnatur; ita certè negligentiam vel sordes in vasis ac supellectili nemo probaverit. Ergo calices, lances, mensam, mappas, triclinii pavimentum, toros ac toralia, munda esse oportet: ut etiam præcipitur lib. 1. Epist. 5.

Mappis.] Erat mappa utilis ad tergendas manus tantùm: mantile, ad sternendam seu tegendam mensam. Absurdus esto quisquis aliter scripserit. Ad convivia seu privata seu publica suam quisque mappam detulit pridem: at mantili sternebat mensam qui convivium præbebat. Vide Martial. lib. 12. Epigr. 29.

Scobe.] Scobs est limatura, sive ramentum & strigmentum è materiâ qualibet, dum vel serrâ discinditur, vel terebrâ perforatur, vel limâ imminuitur aut politur, Gall. *limaille, scieure.* Scobe triclinium inspergi solebat, ad colligenda faciliùs post cœnam purgamenta & scopis auferenda. Senec. Controv. lib. 9. declam. 2. *Inter purgamenta & jactus cœnantium, atque sparsam in convivio scobem, humanus sanguis everritur.* Scobs etiam pretiosa ad fastum spargebatur. Lamprid. Heliogabal. *Scobe auri porticum stravit & argenti, dolens quod non posset & electri.* Adhibebatur quoque lignea scobs ad atria emundanda. Juvenal. Sat. 14. v. 64.

Ergo miser trepidas ne stercore fœda canino
Atria displiceant oculis venientis amici;
Ne perfusa luto sit porticus: & tamen uno
Semodio scobis hæc emendat servulus unus.

Id est, servus inspergens scobis semodium, statim abradet lutum ac sordes omnes: mundaque præstabit atria, porticum, &c. Valeant qui scobem autumant utilem fuisse ad defricanda vasa, dandumque iis splendorem.

83. *Lapides varios.*] Pavimentum è

Et Tyrias dare circum illota toralia vestes?
Oblitum, quanto curam sumptumque minorem
Hæc habeant, tanto reprehendi justius illis,
Quæ nisi divitibus nequeunt contingere mensis.
Docte Cati, per amicitiam divosque rogatus,
Ducere me auditum, perges quocunque, memento.
Nam quamvis referas memori mihi pectore cuncta;
Non tamen interpres tantumdem juveris. Adde
Vultum habitumque hominis: quem tu vidisse beatus
Non magni pendis, quia contigit. at mihi cura

INTERPRETATIO.

& Tyria operimenta imponere toralibus immundis; immemorem quo minor sumptus & cura est in his, eo redargui justiùs quàm *iis qua non possunt occurrere nisi* in *mensis divitum.* HORAT. *Erudite Cati, oro te per deos & familiaritatem* nostram, *fac ut me deducas ad audiendum, quocunque ibis. Etenim licet memoriter enarres mihi singula; at renuntians haud ita prodest. Adde hominis vultum gestumque; cujus tu potitus aspectu non multi æstimas, quoniam hoc*

ANNOTATIONES.

versicoloribus lapidibus & marmoribus. Vide lib. 2. Od. 14. in fine.

Palma.] Scopis è palmâ. Martial. lib. 14. Epig. 82.

In pretio scopas testatur palma fuisse.

84. *Tyrias vestes.*] Stragula & peristromata pretiosa seu purpurea ex urbe Tyro; de quâ lib. 3. Od. 29. in fine.

Toralia.] Torus à tortis herbis dictus: quod in iis congestis olim sedebant ac discumbebant. *Toral*, quod ante torum est, ex Varrone 4. de Ling. Lat. puta congestæ herbæ, paleæ, arundinis, item lanæ, vel etiam plumæ involucrum seu operimentum. Itaque lecto imponebatur matta, culcita, lodix; Gall. *paillasse, matelas, lodier.* Hæc verò interdum contegebantur purpureis stragulis, ad pompam & fastum. Cicer. Tuscul. 5. *Collocari hominem jussit in aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo magnificis operibus picto.* Ubi tria vides, Lector, distingui, lectum toral, sive stratum, stragulum. Ovid. Metam. 8.

. . . *In medio torus est de mollibus ulvis.*
Vestibus hunc velant; quas non nisi tempore festo
Sternere consuerant.

Horat. Lamprid. cit. Heliogabal. *primus omnium privatorum toros aureis toralibus texit.* Ex his intelligi potest iste Horatii locus satis commodè. Verùm magis ad rem videtur quod *toral* significat etiam segestria, sive amictum vel tegmen linteum, tricliniari lecto circumdatum, quasi munimen adversùs cœnantium purgamenta & jactus, atque ad custodiendam à sordibus stragulam pretiosam: quod quidem toral seu tegmen quando sordidum erat, lavabatur & eluebatur, ne odore fœdo ac turpi nares offenderet: ut innuitur lib. 1. Epist. 5.

. . . *ne turpe toral, ne sordida mappa*
Corruget nares.

Isidorus lib. 19. cap. 26. hoc sensu, *toralia* dicit esse *longas perpetuasque mappas à toro appellatas.* Ergò hîc Horatius vel potiùs Catius damnat incuriam hominis *toralia* expurgare negligentis, sed ea *illota* & immunda *vestibus Tyriis*, seu pretiosæ stragulæ ac purpureæ *circumdantis* & circumponentis.

91. *Adde vultum habitumque hominis.*] Seneca Epist. 34. *conspectus & præsentia & conversatio habet aliquid vivæ voluptatis.*

Non mediocris ineſt, fontes ut adire remotos,
Atque haurire queam vitæ præcepta beatæ.

INTERPRETATIO.

habuiſti: ego verò magnopere cupio ignotos poſſe adire fontes, & percipere documenta vitæ fortunatæ.

ANNOTATIONES.

94. *Fontes remotos.*] Ipſos auctores illius doctrinæ tam excellentis mihi incognitos.

SATIRA V.

Deſcribit artes & inſidias captantium teſtamenta & hereditates.

HOc quoque, Tireſia, præter narrata, petenti
Reſponde: quibus amiſſas reparare queam res
Artibus atque modis. Quid rides? Jamne doloſo

INTERPRETATIO.

ULYSS. O *Tireſia, præter* jam *reſponſa, illud* etiam *quæſo dic, quibus rationibus & artibus reſarcire poſſim facultates perditas. Quare rides?* TIRES. *Ergone tibi verſuto*

ANNOTATIONES.

1. *Hoc quoque, &c.*] Non ſine multo ſale perſequitur noſter Satiricus, quibus Romæ blandimentis & artibus ſenum animos ineſcarent captatores, ut heredes ab iis ſcriberentur. Inducit itaque Ulyſſem apud Inferos cum Tireſiâ vate ſermocinantem & poſt alia multa quærentem modos ſarciendi ſuas res afflictas. Unde eſt initium illud, *hoc quoque*, velut continuatio ſermonis quem Ulyſſes habet conſulens Tireſiam de ſuo reditu; apud Homer. Odyſſ. 11. Vel, ſi mavis, fingit Horatius Ulyſſem ad Inferos reverſum poſt amiſſa naufragio bona, rurſumque a Tireſiâ reſponſa perſcrutari de reparandis opibus.

Tireſia.] Thebanus ille vates apud Inferos etiam gratioſus Proſerpinæ fuit: quæ illi mortuo mentem firmam ac ſapientem ſoli tribuiſſe dicitur, Odyſſ. 10. ſub finem: ubi Circe Ulyſſi perſuadet ut ad Inferos deſcendat Tireſiam conſulturus. Ejus meminit Cic. 1. de Divin. n. 88. Tuſc. 5. n. 115. de Nat. D. 2. n. 7.

2. *Amiſſas res.*] Tireſias enim Ulyſſi prædixerat reditum in patriam, ſi modò ipſe ac ſocii non violarent boves Solis in Siciliâ paſcentes. Verùm illi Ulyſſe dormiente mactatos devorarunt. Quare naufragio perierunt conſcelerati; Ulyſſes autem nudus vix enatavit.

3. *Jamne doloſo.*] Videtur Tireſias Ulyſſi exprobrare crimen ſociorum vel doloſè permiſſum, vel non ſatis diligenter ab eo impeditum.

Non ſatis eſt Ithacam revehi, patrioſque penates
Aſpicere? O nulli quidquam mentite, vides ut
Nudus inopſque domum redeam, te vate: neque illic
Aut apotheca procis intacta eſt, aut pecus. atqui
Et genus & virtus, niſi cum re, vilior alga eſt.
Quando pauperiem miſſis ambagibus horres;
Accipe qua ratione queas diteſcere. Turdus,
Sive aliud privum dabitur tibi; devolet illuc,
Res ubi magna nitet domino ſene. dulcia poma;
Et quoſcunque feret cultus tibi fundus honores;
Ante Larem guſtet venerabilior Lare dives.
Qui quamvis perjurus erit, ſine gente, cruentus
Sanguine fraterno, fugitivus; ne tamen illi
Tu comes exterior, ſi poſtulet, ire recuſes.

INTERPRETATIO.

non ſufficit Ithacam repetere ac reviſere domum paternam? ULYSS. *O nemini falſa locute, cernis quemadmodum ſpoliatus & egens revertar in patriam ex tuis oraculis: nec ibi proci pepercerunt cellis aut gregibus. Verumenim & origo & virtus vilior eſt algâ, ſi opibus deſtituatur.* TIRES. *Quandoquidem abſque tergiverſatione paupertatem averſaris, audi quo pacto locupletari liceat.* Si *donetur tibi turdus vel quidpiam privatum, ſtatim deferatur eò ubi magnæ opes fulgent domino ætate provecto. quoſlibet fructus exquiſitos & munera producet ager excultus, deguſtet* ea ſenex *opulentus præ Laribus colendus. Qui licet perfidus fuerit, ignobilis, fratricida, ſervus; ne tamen dubites eum aſſectari tu comes inferior, ſi petat.*

ANNOTATIONES.

4. *Non ſatis eſt Ithacam revehi.*] Quod maximum erat, & in votis Ulyſſis præcipuum. Cic. 1. de Orat. *Patria nos delectat: ejuſque rei tanta vis eſt, ut Ithacam illam in aſperimis ſaxulis tanquam nidulum affixam ſapientiſſimus vir immortalitati anteponeret.*

Ithacam.] Hæc inſula maris Ionii hod. *Val di Compare*, inter Cephaleniam ad occaſum & Echinadas ad ortum; Ulyſſis patria fuit.

6. *Te vate.* Odyſſ. 11. cit. reditum fore dificilem prænuntiarat Tireſias: at mala quamvis patientes Ithacam perventuros, modò ſuum Ulyſſes ac ſociorum animum coerceret, illæſique permitterentur boves Solis. Quod niſi caveret, navim ac ſocios interituros; ipſum verò calamitoſum fore, domique reperturum ſuperbos viros ipſius victum abſumentes.

7. *Apotheca.*] Reconditorium, locus in quo reponitur id omne quod pertinet ad victum, ſeu fruges, ſeu vinum, &c.

Aut pecus.] Odyſſ. 1. proci Penelopæ dicuntur cibo veſci alieno; atque ad epulandum mactant boves & oves Ulyſſis. quod & Minerva queritur.

10. *Turdus*] Vide lib. 1. Sat. 5. & huj. lib. Sat. 2.

11. *Privum.*] Propriis deliciis reſervatum.

14. *Ante Larem.*] Laribus Diis fructuum primitias deferebant. Vide lib. 2. Od. 23. & huj. lib. Sat. 3. v. 165.

15. *Sine gente.*] Nullis majoribus, qui jam claruerint; homo novus, libertus, libertinus. Cic. Topic. n. 29 *Gentiles ſunt qui inter ſe eodem ſunt nomine ab ingenuis oriundi, quorum majorum nemo ſervitutem ſervivit, qui capite non ſunt diminuti.*

17. *Comes exterior.*] Inferiori parte

Utne tegam spurco Damæ latus? haud ita Trojæ
Me gessi, certans semper melioribus. Ergo
Pauper eris. Fortem hoc animum tolerare jubebo:
Et quondam majora tuli. tu protinus, unde
Divitias ærisque ruam, dic augur, acervos.
Dixi equidem, & dico. captes astutus ubique
Testamenta senum: neu, si vafer unus & alter
Insidiatorem præroso fugerit hamo,
Aut spem deponas, aut artem illusus omittas.
Magna minorve foro si res certabitur olim;
Vivet uter locuples sine natis, improbus ultro
Qui meliorem audax vocet in jus, illius esto
Defensor. Famâ civem causâque priorem

INTERPRETATIO.

ULYSS. *Egone turpis Damæ sim assecla? minimè sic vixi apud Trojam; imò præstantioribus nunquam cessi.* TIRES. *Inops igitur vives.* ULYSS. *Imperabo animo id ferre viriliter: & pejora dudum sustinui. At tu vates doce quamprimum, unde congeram opum cumulos.* TIRES. *Certè docui, ac repeto, callidus passim occupare legata senum: ac si unus aut alter effugerit captatorem hamo circumroso; ne vel spem abjicias, vel deceptus studium deseras. Si quando* in *foro disceptetur* de *re* seu *gravi* seu *parvâ: quisquis erit dives* & *absque liberis ejus propugnator sis, qui sceleratus ac petulans meliorem spontè lacessiverit. Contemne*

ANNOTATIONES

incedens, honoris deferendi causâ. *Interior* comes, qui ad dextram, *exterior* qui ad lævam.

18. *Utne tegam.*] Gall. *Moy? je servirois d'estafier à un coquin?* Abhorret magnus Ulyssis animus à sordidâ & infami illâ ditescendi ratione. *Latus* alicui *tegere* dicitur qui virum honoratum vel stipat ut satelles, vel comitatur ut assecla; atque ad ejus capessenda imperia est expeditus.

Damæ.] Servi nomen est, diminut. à Demetrio. Vide lib. 1. Sat. 6. item Pers. Sat. 5. v. 76. & 79.

19. *Certans melioribus.*] Virtute & gloriâ contendens cum Agamemnone, Ajace, &c.

20. *Fortem hoc animum, &c.*] Paupertatis ærumnas ferre conabor potiùs quàm vitæ sceleratæ infamiam. Aliter vulgò interpretantur. sed absurdi planè, qui decorum & notos Ulyssis mores pravè immutari volunt ab Horatio, contra id quod ipse tam luculenter præcipit Epist. ad Pis. v. 119.

21. *Tu protinùs, &c.*] Ne mihi illude, vates optimè, turpem res perditas reparandi modum ne propone: meliora quæso verba profer, meóque nomine dignas rationes doce.

23. *Dixi equidem, & dico.*] Satiricus in instituto pergit, atque per veridicum vatem effert quicquid reipsa fiebat turpiter Romæ passim ab improbis testamentorum captatoribus.

25. *Præroso fugerit hamo.*] Sicut piscis escam prærodens, hamum verò non arripiens; ita fortè quispiam veterator mentem tuam intelligens callidè operâ tuâ officiis tuis ac donis abutetur, nec te scribet heredem: sed ne statim despera, ne ab incœpto desiste: sic enim rem aliquando facies, ac si unus effugerit, alios captabis.

28. *Vivet uter, &c.*] Considera uter litigantium vivet locuples & sine gnatis; atque huic causam licet deteriorem habenti auxiliatorem te acriter præsta.

Sperne; domi si natus erit fecundave conjux.
Quinte, putà, aut Publi, (gaudent prænomine molles
Auriculæ) tibi me virtus tua fecit amicum.
Jus anceps novi : causas defendere possum.
Eripiet quivis oculos citiùs mihi quam te
Contemptum cassâ nuce pauperet. hæc mea cura est.
Ne quid tu perdas, neu sis jocus. Ire domum, atque
Pelliculam curare jube. fi cognitor ipse.
Persta, atque obdura : seu rubra Canicula findet
Infantes statuas, seu pingui tentus omaso
Furius hybernas canâ nive conspuet Alpes.

INTERPRETATIO.

verò *civem existimatione & jure potiorem, si liberos aut uxorem fecundam habuerit.* Et quoniam *aures delicatæ amant prænomen* sic alloquere: *Quinte scilicet, vel Publi, tua virtus amicum tibi me devinxit: jus controversum calleo; causas orare valeo. quilibet oculos mihi eruet priusquam te victum defraudet nuce vacuâ. Ista mea est sollicitudo, ut nihil amittas, neve ludibrio habearis.* Mox *suade ut domum se recipiat, & genio indulgeat.* Interim *tumet procurator esto; labora & persevera; sive ardens Canicula dissecabit mutas imagines, sive Furius obeso ventre distentus Alpes hyeme consperget albis nivibus.*

ANNOTATIONES.

31. *Sperne, domi si natus erit, &c.*] Juvenal. Sat. 5. v. 140.

Jucundum & carum sterilis facit uxor amicum.

32. *Quinte putà aut Publi.*] Ejusmodi prænomina erant nobilium dumtaxat: Gall. *Monseigneur.* Porrò virum honoratum assentatores prænomine salutabant: at familiares cognomine se invicem appellabant: ut, *Cæsar Pulcro.*

Molles auriculæ.] Assentationibus assuetæ.

34. *Jus anceps.*] Quod in utramque partem sæpiùs trahi potest. Unde *varium & controversum* dicit Tullius. Verùm *juris ignoratio potiùs litigiosa est quàm scientia*, inquit ipse de Legib. 1.

36. *Cassâ nuce.*] Re qualibet inani & minimâ.

38. *Fi cognitor ipse.*] Causæ ipsius cognitionem, curam, defensionem, suscipe. *Cognitor* dicitur qui præsentis causam novit, & sic tuetur ut suam; inquit Ascon. in 1. Verr. Porrò *fi* est imperandi modus à fio, quo & Plautus non semel usus est. Alii legunt *sis.*

39. *Seu rubra Canicula, &c.*] Æstatis & hyemis incommoda, æstum & frigus sustine patienter. de *Caniculâ*, alibi dixi.

Findet infantes statuas.] Ut acriori gelu finduntur lapides, sic etiam æstu dicit findi *statuas* lapideas, ligneas, &c. quas & *infantes* vocat. Dura sanè dictio, quam esse crediderim insulsi cujusdam poëtæ nobis ignoti, ac notari proscindique ab Horatio, quemadmodum & mox Furii metaphoram, *conspuit.*

40. *Pingui tentus omaso.*] Omasum intestinum, pro ventre, Synecd. Ita Pers. Sat. 1. Calvi poëtæ *aqualiculum sesquipede extantem* ridet.

41. *Furius hybernas, &c.*] Parodia est Furiani versiculi, quem ut duriorem carpit Horatius: similiter & notat Quintil. lib. 8. cap. 6. Furius nempè hyemem describens dixerat:

Jupiter hybernas canâ nive conspuit Alpes.

Nonne vides (aliquis cubito ſtantem prope tangens
Inquiet) ut patiens, ut amicis aptus, ut acer?
Plures annabunt thynni, & cetaria creſcent.
Si cui præterea validus malè filius in re
Præclarâ ſublatus aletur; ne manifeſtum
Cælibis obſequium nudet te, leniter in ſpem
Arrepe officioſus, ut & ſcribare ſecundus

INTERPRETATIO

Tum enim *quiſpiam proximum cubito pulſans monebit : an non advertis quàm ille patiens, quàm ſedulus, quàm amicis* ſit *commodus?* Mox *adnatabunt thunni plurimi, & augeſcent piſcinæ.* *Porrò ſi aliquis filium valetudine parum firmâ educet ac nutriat inter opulentam familiam; ne aperta cælibis obſervantia te detegat, ſenſim per officia perveni ad ſpem, ut heres ſubſtituaris;*

ANNOTATIONES.

Ceterum poëta ille cognomento Bibaculus ſummo ingenio & in primis lepido fuiſſe narratur, ut non minorem laudem tulerit quàm Catullus aut Horatius. Certè quædam ex eo mutuari atque imitari Virgilius non dubitavit. Cremonæ natum aiunt iiſdem temporibus quibus Lucilius & Sext. Turpilius interierunt : & in carmine Iambico egregiè verſatum. P. Crinit. lib. 2. de Poët. Lat. cap. 31. Macrob. Saturnal. lib. 6. Quintil. lib. 10. cap. 1. Gell. lib. 18. cap. 11. Crinitus cit. hos Furii verſus affert de villa Tuſculanâ Catonis, quæ propter æs alienum creditoribus ceſſerat:

Catonis modo, Galle, Tuſculanum
Totâ creditor urbe venditabat.
Mirati ſumus unicum magiſtrum,
Summum grammaticum, optimum poëtam,
Omnes ſolvere poſſe quæſtiones,
Nullum difficile expedire nomen.
En cor Zenodori, en jecur Cratetis.

42. *Nonne vides, aliquis. &c.*] Hæc ſi feceris, aliquis ſeni aſtans tuam ſedulitatem laudabit, dicetque ei : videſne hominis tibi addicti ſtudium & laborem? &c.

Cubito tangens.] Perſ. Sat. 4. v. 34.

Eſt prope te ignotus cubito qui tangat, &c.

44. *Plures annabunt thynni.*] Plures exinde ſenes opulenti accedent ad te, priorem tuam diligentiam aſſiduaque officia contemplati, ſeque ultrò ſuaſque res tuæ fidei & curæ committent. *Thynni* ſunt piſces grandiores, vitæ brevis, &c. Plin. lib. 9. cap. 15. cum his aptè comparantur ſenes opibus potentes, ut & captator cum piſcatore. Similiter Juvenalis Sat. 12. v. 122. orbum ſenem ab inſidiatore captum dicit *incluſum carcere naſſæ.* Sic habet.

. . . *ſi Libitinam evaſerit æger;*
Delebit tabulas incluſus carcere naſſæ,
Poſt meritum ſanè mirandum.

Cetaria creſcent.] Allegoria. cete, Ciceroni piſtrices, ſunt piſces maximi: hinc *cetaria* ſunt vivaria ſeu piſcinæ, in quibus aluntur magni quilibet piſces.

46. *Sublatus aletur.*] Propriè : nam infantes olim in lucem mox editi humi deponebantur. Tum ii tollebantur, atque ut adoleſcerent educandi tradebantur, ſi placerent parentibus : dicebanturque ſublati. Alii contrà ſpernebantur, jubebanturque exponi ac fortunæ permitti, ſeu in viâ publicâ, ſeu in ſilvâ, ſeu in ripâ maris aut fluminis.

Ne manifeſtum cælibis obſequium nudet te.] Ne homini uxore carenti officium frequentius exhibitum patefaciat mentem tuam atque inſidias, prudenter age & cautè : paulatim ejus animum demerere, ne ſuſpicioni locum des,

Heres; & si quis casus puerum egerit Orco,
In vacuum venias. perrarò hæc alea fallit.
Qui testamentum tradet tibi cumque legendum,
Abnuere & tabulas à te removere memento:
Sic tamen ut limis rapias quid prima secundo
Cera velit versu: solus multisne coheres,
Veloci percurre oculo. plerumque recoctus
Scriba ex Quinqueviro corvum deludet hiantem;
Captatorque dabit risus Nasica Corano.
Num furis, an prudens ludis me, obscura canendo?
O Laertiade, quicquid dicam, aut erit, aut non.

INTERPRETATIO.

ac si casus aliquis puerum ad Inferos demiserit, locum vacantem subeas. Iste ludus valdè rarò frustratur. At *quicunque tabulas offeret tibi legendas, cave ut recuses, atque à te codices rejicias: ita nihilominus ut obliquis* oculis *inspicias quid prima* tabula *cerata edicat* in *secundâ lineâ. Celeri aspectu observa* an *solus an cum pluribus sis heres,* Enimverò *nonnunquam scriba ex Quinqueviro sæpè factus hiantem corvum frustrabitur; & Nasica insidiator Corano ludum præbebit.* ULYSS. *An insanis, an sciens ludificas me, involuta respondendo?* TIRES. O *Laërtis fili, quodcunque pronuntiavero vel fiet, vel non.*

ANNOTATIONES.

48. *Secundus heres.*] Secundo gradu heres; substitutus heredi seu filio parum valenti, si hereditatem non adierit: ut tum succedas ei fortè è vivis excedenti, vacuumque locum occupes.

49. *Egerit Orco.*] Morti addixerit. Orcus inferorum fluvius est quibusdam; aliis est Cerberus, Ciceroni est ipse Pluto, 3. de Nat D. n. 43. ab ὅρκος, *juramentum*: quod nihil sit religiosius, quàm cùm per Stygiam paludem juratur. Festus scribit *orchum*, & ab urgendo vult dici, quod ad mortem urgeat.

Perrarò hæc alea fallit.] Ratò fit ut inanis sit labor iste, & ars captandi: imò ferè semper optatum sortitur eventum.

52. *Tabulas à te removere memento.*] Callide nimirum, ne suspiciosus videare.

53. *Rapias.*] Raptim & celeriter legas & observes.

Prima cera.] In ceratis tabulis olim scribebant, ut jam dictum lib. 1. Sat. 10. ubi de stylo. Itaque *prima cera* significat primam testamenti paginam. Vide Sueton. Neron. cap. 17.

Secundo versu.] In primo versu nomen testatoris, in secundo heredis nomen, in imo substitutiones scribebantur.

55. *Recoctus scriba ex Quinqueviro.*] Senex quidam exercitatus ac peritus rerum, vafer, astutus; utpote qui diu scriba fuerit; ac Magistratus etiam in provincias comitatus sit: vel in municipiis Quinquevir extiterit, publicâ interdum aliquâ administratione & procuratione functus, à numero dicti Duumviri, Triumviri, &c.

56. *Corvum deludet hiantem.*] Captatorem alienæ hereditati inhiantem eludet, non secùs ac vulpes corvum, in Æsopi fabulâ.

57. *Risus dabit Nasica Corano.*] Deceptus captator ludibrio erit omnibus, quemadmodum Nasica olim delusus Corano seni. Vide infra

58. *Num furis.*] An more vatum furore correptus? an sanus & tui compos?

59. *Laertiade.*] Ulysses filius Laertis, Ithacæ & Dulichii insularum rex: vir

Divinare etenim magnus mihi donat Apollo.
Quid tamen ista velit sibi fabula, si licet, ede.
Tempore quo juvenis Parthis horrendus, ab alto
Demissum genus Æneâ, tellure marique
Magnus erit; forti nubet procera Corano
Filia Nasicæ metuentis reddere soldum.
Tum gener hoc faciet: tabulas socero dabit, atque
Ut legat, orabit. Multum Nasica negatas

INTERPRETATIO.

Quippè magnus Apollo dat mihi vaticinandi peritiam. ULYSS. *Attamen si fas est, edoce quid significet hæc fabula.* TIRES. *Quo tempore adolescens Parthis formidolosus, propagata soboles ab excelso Æneâ, terrâ & mari potens existet, strenuo Corano locabitur grandis filia Nasicæ detrectantis exsolvere integrum* debitum. *Tum gener hoc aget, testamentum offeret socero, rogabitque ut legat. Nasica diu recusatum*

ANNOTATIONES.

facundus, vafer, bellicosus, laborum patientissimus, inter Græcos Principes eximius, ab Homero totâ Odysseâ celebratus.

Aut erit, aut non.] Magna hîc inter doctores etiam controversia. Alii contendunt seriò loqui Horatium, sive Tiresiam, hoc sensu: ceteri vates loquuntur obscura & per ambages; ego verò loquor apertè & sine ambagibus; quodque futurum prædico, erit: & contrà non erit quicquid dico non futurum. Alii volunt jocari Horatium, & satiricè irridere ambigua vatum responsa.

61. *Tempore quo, &c.*] Tiresias designat non tantùm personas & nomina, sed & tempus ipsum quo res eventuræ sunt: quod alii vates non solent facere. Horatius autem aptè inducit Tiresiam velut divinantem ac prædicentem futura quæ nuper facta eo tempore noscebantur. Sunt in Æneide multa ejusmodi longinqua egregiè à Virgilio tempori accommodata: pendetque ex hoc non minima lux ac virtus poëseos. Vide Æneid. 6. sub finem.

Juvenis Parthis horrendus.] Augustus; de cujus in Parthos victoriâ, terrore, fama, receptisque signis, lib. 3. Od. 5. & lib. 4. Od. 15.

Ab alto demissum genus Æneâ.] De Augusti origine, lib. 4. Od. 5. init. & Od. 15. in fine.

64. *Forti Corano.*] Juvenal. Sat. 16. v. 54. meminit pariter Corani. Sic habet.

. . . . *Ergo Coranum*
Signorum comitem, castrorumque æra merentem
Quamvis jam tremulus captat pater.

65. *Nasicæ metuentis reddere soldum.*] Nasica avarus pecuniam mutuò acceperat à Corano sene perinde avaro, sed astutiore. cumque fugeret exsolvere debitum, filiam tradidit; sperans insuper atque ita captans Corani hereditatem. Nasicæ mentem Coranus intellexit; sibique mimum fecit è delusâ insidiatoris captatione. Neque modò nihil testamento reliquit, sed & voluit Nasicam rescire nihil sibi legatum: atque ex ejus dolore ac mæstitiâ gaudium sibi affatim risumque dedit.

Soldum.] Seu dotem filiæ, seu debitam dudum summam pecuniæ integram.

66. *Gener socero.*] Coranus Nasicæ. Ironiæ plena animadverte passim verba; eòque magis, quod seria prorsùs & gravis dictio videtur. Sic & paulò ante, *forti Corano nubet procera filia Nasicæ, &c.*

67. *Multum Nasica negatas, &c.*] Callidè nimirum ex more captatorum,

Accipiet

Accipiet tandem, & tacitus leget; invenietque
Nil sibi legatum, præter plorare, suisque.
Illud ad hæc jubeo: mulier si fortè dolosa,
Libertusve senem delirum temperet; illis
Accedas socius: laudes, lauderis ut absens.
Adjuvat hoc quoque: sed vincit longè priùs ipsum
Expugnare caput. Scribet mala carmina vecors?
Laudato. Scortator erit? Cave te roget: ultro
Penelopen facilis potiori trade. Putasne,
Perduci poterit tam frugi tamque pudica,
Quam nequiere proci recto depellere cursu?
Venit enim magnum donandi parca juventus,
Nec tantum Veneris quantum studiosa culinæ.
Sic tibi Penelope frugi est: quæ si semel uno
De sene gustarit, tecum partita lucellum;
Ut canis à corio nunquam absterrebitur uncto.

INTERPRETATIO.

tandem capiet, ac leget secretò; videbitque nihil sibi & suis relictum nisi fletus. Istis hæc monita addo. Si fortè astuta fœmina vel libertus regat senem delirantem, adjunge te his socium; lauda eos, *ut absentem* ii *te laudent.* Nam *& hoc prodest. Verùm multò utilius est ipsum hominem captare.* Qui si *demens inconditos faciat versus, applaude.* Si *Mœchus fuerit, ne te oret, cave: spontè ei potiori* tuam *Penelopen facilis dona.* ULYSS. *An credis tam probam & castam posse flecti, quam proci à rectâ viâ dimovere non potuerunt?* TIRES. Scilicet *ad eam accessere juvenes haud liberaliter munifici, neque tam amoris quam gulæ sectatores. Hinc pudicam habes Penelopen. Quæ si semel delibarit ex uno sene, lucri partem nacta tecum, vix unquam amovebitur, velut canis ab uncto corio.*

ANNOTATIONES.

ad amovendam suspicionem, ut ante jam dictum.

69. *Sibi suisque*] Nec sibi, nec filiæ suæ.

76. *Putasne perduci poterit.*] Persuaderi, ac pellici in adulterium. Penelopes uxoris Ulyssis invictam pudititiam totus Homerus cantat. Porrò sicut priùs *Damæ latus tegere* Ulysses recusavit, ita & suam Penelopen turpiter addicere multò magis negare intelligendus.

79. *Venit enim magnum donandi, &c.*] Muneribus expugnari sæpè castitatem notat.

Studiosa culinæ.] Suprà annotat. ℣. 7.

83. *Ut canis à corio, &c.*] Canibus venaticis ad venationem excitandis dari solet captæ feræ corium recens detractum & sanguinolentum, cujus appetentissimi cognoscuntur.

84. *Me sene quod dicam, &c.*] Aliud Tiresiæ monitum ad demerendum testatoris animum, scilicet frequentioribus ac nimiis officiis non esse urgendum.

Anus improba Thebis.] Anus quædam ita est captata, ut captatorem importunum ac molestum aversaretur. Itaque cùm non posset viva, saltem mortua ulcisci voluit. Cavit nimirùm suo testamento, ut cadaver multo

Me sene, quod dicam, factum est. anus improba Thebis
Ex testamento sic est elata: cadaver
Unctum oleo largo nudis humeris tulit heres:
Scilicet elabi si posset mortua: credo,
Quod nimium institerat viventi. Cautus adito:
Neu disis operæ, neve immoderatus abundes.
Difficilem & morosum ostendet garrulus. ultrò
Non etiam sileas. Davus sis comicus: atque
Stes capite obstipo, multum similis metuenti.
Obsequio grassare. mone, si increbuit aura,
Cautus uti velet carum caput: extrahe turbâ
Oppositis humeris: aurem substringe loquaci.
Importunus amat laudari? Donec ohe jam
Ad cælum manibus sublatis dixerit, urge, &
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.

INTERPRETATIO.

Dum senex eram contigit id *quod enarrabo. Apud Thebas vetula* quædam *malitiosa ad sepulcrum sic elata est ex testamento. Heres nudis humeris portavit cadaver oleo multo perfusum. Nempè si posset mortua effugere. Quia ut opinor, nimiis officiis vivam prosecutus fuerat. Callidus accede: nec labori parce; nec plus æquo urge. Verbosus displicebit moroso & difficili. Ne verò spontè taceas. Esto Davus comicus. permane inflexo capite, valdè similis timenti. per officia irrepe. Si ventus acrior ingruat, admone ut carum caput operiat diligenter. Defende à turbâ objectis humeris. aurem accommoda garrulo.* Quod si *plusculum laudari amat; insta, atque inflatum utrem imple verbis adulatoriis, donec elatis sursum manibus dicat: Heus, satis est,*

ANNOTATIONES.

perunctum oleo nudis humeris heres efferet, quasi elabi cupiens, illumque legatis fraudare. Ea quippè conditio erat; ut si portanti cadaver, portans hereditate excideret.

Thebis.] Non una est hujus nominis civitas. Alia caput Thebaidis, Hecatompylos dicta, in Ægypto, hod. *Minio.* neque de hac mentio est hic. Alia in Bœotia, hodiè *Stives*, Heptapylos cognominata, patria Herculis, Bacchi, Pindari, Epaminondæ, Tiresiæ vatis, &c.

90. *Ultro non etiam sileas.*] Ne contrà nimis taciturnum te exhibeas.

91. *Davus sis comicus.*] Talis esto, qualis Davus comicus, qui timidè & verecundè semper herum alloquitur.

92. *Capite obstipo.*] In alterum humerum inclinato & immoto: quod hominem notat modestum, subditum, & obsequi paratissimum.

95. *Aurem substringe loquaci.*] Accinge te ad audiendas quascunque ejus narrationes molestas licet & graves. apage qui interpretatur, adulatoriè prehende auriculam.

98. *Crescentem tumidis infla sermonibus.*] Homini vano adulationibus gaudenti affatim tribue & indulge, donec ille, velut plenus vento uter, amplius non expetat; imò dicat: Ohe, satis est,

Cùm te servitio longo curaque levarit ;
Et certum vigilans, quartæ sit partis Ulysses
Audieris heres : Ergo nunc Dama sodalis
Nusquam est ? unde mihi tam fortem tamque fidelem ?
Sparge subinde : & si paulùm potes, illacrymare. Est
Gaudia prodentem vultum celare. Sepulcrum
Permissum arbitrio sine sordibus extrue. funus
Egregiè factum laudet vicinia. Si quis
Forte coheredum senior malè tussiet ; huic tu
Dic, ex parte tuâ, seu fundi sive domûs sit
Emtor, gaudentem nummo te addicere. Sed me
Imperiosa trahit Proserpina. Vive, valeque.

INTERPRETATIO.

Quando verò *te liberaverit diuturnâ servitute & sollicitudine, ac verè experrectus audiveris : Ulysses esto heres quartæ partis :* tum exclama *: Igitur non extat amplius amicus Dama ? Repete* verò *identidem : Ubi reperiam æquè fidum æquè constantem ? sique vales, affunde lacrymas aliquot. oportet ficto vultu occultare lætitiam. Sepulcrum tuæ voluntati commissum ædifica sumtuosè. Vicini celebrent præclarè factas exequias. Quod si aliquis coheredum ætate provectus laboret tussi periculosâ ; sive prædium sive domum emere velit, huic tu dic, latè* quidem *sestertio te* ei *traditurum partem tuam. At me Proserpina dominatrix* jam *revocat, vive & vale.*

ANNOTATIONES.

99. *Cum te servitio &c. levarit.*] Per mortem suam.

108. Ex parte tuâ.] Ex parte hereditatis tibi relictâ.

109. *Gaudentem nummo te addicere.*] Alii sic explicant : Dic te pecuniam malle quàm fundum, adeoque libenter te venditurum. Alii interpretantur de fictâ & simulatâ venditione. Lex nempè vetabat rem testamento legatam donare. At legi fraudem faciebant, uno rem nummo addicentes. Sic enim res verè empta & vendita dicebatur.

Sed me imperiosa trahit Proserpina.] Aptè omnino sermo abrumpitur, ne Ulysses loquatur id quod loqui decorè non poterat. Benè verò Tiresiam repentè revocat Proserpina uxor Plutonis & inferorum domina, pro suo in mortuos summo imperio. Vide lib. 1. Od. 28. Item Virgil. Æneid. 6. v. 545.

SATIRA VI.

Sorte suâ mediocri contentum se esse. Otium rusticum præstat urbanis tumultibus & molestiis.

HOc erat in votis : modus agri non ita magnus ;
Hortus ubi, & tecto vicinus jugis aquæ fons,
Et paulùm silvæ super his foret. auctius atque
Dii melius fecere. benè est. nihil amplius oro,
Maiâ nate, nisi ut propria hæc mihi munera faxis.
Si neque majorem feci ratione malâ rem,
Nec sum facturus vitio culpâve minorem :
Si veneror stultus nihil horum : O si angulus ille
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum :

INTERPRETATIO.

HORAT. *ILlud fuerat in optatis; mensura agri non valdè ampla, ubi esset hortus, & fons aquæ perennis domui propinquus, ac nemus aliquod præter ista. Dii amplius ac melius* quidpiam *concesserunt. abundè est. O fili Maiæ, nihil ultra peto, nisi ut ista bona mihi perpetua facias.* Ergo *si nec opes auxi malis artibus, nec absumturus sum peccatis ac sceleribus: si nihil insanus efflagito ejusmodi : ô si angulus iste vicinus, qui agrum* meum *deformat adjungatur :*

ANNOTATIONES.

1. *Hoc erat in votis.*] Lepida est hæc Satira ; & quædam præcepta morum habet valdè luculenta : nonnulla etiam grati animi testimonia erga Mœcenatem.

Modus agri.] Modicum prædium. Virgil. Georg. 2. v. 412.

Laudato ingentia rura : Exiguum colito.

Columel. *Modus erit sua cuique moderata voluntas facultasque.* Vide Plin. lib. 18. cap. 5. & 6.

3 *Auctius atque Dii melius fecere.*] De villa Horatianâ lib. 1. Epist. 16 jamque de eâ ante nonnihil, lib 1. Od. 7. lib. 2. Od. 18. lib. 3. Od. 13. & Epod. 1

4. *Nihil amplius oro.*] Vide lib. 3. Od. 16. & Epod. 1.

Satis superque me benignitas tua ditavit.

5. *Maiâ nate.*] Mercurium præcipuè colit & invocat Horatius memor frequentis ejus tutelæ : de quâ lib. 2. Od. 7. & 13. &c.

8. *Veneror.*] Enixè & votis importunis exposco. Quidam legunt *venor* : sed perperam.

O *si angulus ille.*] O si haberem partem illam agri vicini, quæ meum agrum inæqualem reddit. Persius Sat. 6. v. 13. hunc imitatus est Horatii locum.

9. *Denormat.*] Vitruv. lib. 7. *Anguli ad normam respondentes exigantur ; longitudines ad regulam, altitudines ad perpendiculum.*

O si urnam argenti fors quà mihi monstret, ut illi
Thesauro invento, qui mercenarius agrum
Illum ipsum mercatus aravit, dives amico
Hercule : si quod adest gratum juvat : hac prece te oro;
Pingue pecus domino facias & cetera, præter
Ingenium : utque soles, custos mihi maximus adsis.
Ergo ubi me in montes & in arcem ex urbe removi,
Quid prius illustrem Satiris Musâque pedestri?
Nec mala me ambitio perdit, nec plumbeus Auster,
Autumnusve gravis, Libitinæ quæstus acerbæ.

INTERPRETATIO.

O si fortuna alicubi ostendat mihi urnam pecuniâ refertam, *quemadmodum ei, qui cùm thesaurum invenisset, Hercule propitio locupletatus, emit & coluit eumdem agrum*, quem antea colebat *conductum* : *si contentus sum iis quæ habeo*; *à te* dumtaxat *peto hoc*, ut *pingues efficias greges & alia, præter ingenium; atque, ut consuevisti, adsis mihi tutor perpetuus. Itaque postquam ex urbe secessi in colles & arcem, quid potiùs exornem quàm Satiras & Musam pedestrem?* Illic *neque me prava corrumpit ambitio, neque gravis Auster vel Autumnus morbifer, lucrum* præstans *duræ Libitinæ*.

ANNOTATIONES.

10. *O si urnam argenti, &c.*] O si thesaurum terræ infossum inveniam. Pers. Sat. 2. v. 10.

. . . . : . *O si*
Sub rastro crepet argenti mihi seria, dextro
Hercule.

Porrò thesaurus definitur quædam vetus depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat. nec enim thesaurus censetur quod metûs vel custodiæ causâ terræ infossum conditumque fuerit.

12. *Amico Hercule.*] Hic lucro inopinato & recludendis thesauris præesse credebatur. Diodor. Sic. lib. 5. cap. 2. Macrob. lib. 3. cap. 12. Plutarch. problem. Arnob. lib. 4.

14. *Præter ingenium.*] Ludit in ambiguâ significatione vocis *pingue*. Sensus est : ne verò ingenium etiam facias pingue, idest, crassum, hebes, stupidum.

15. *Custos mihi maximus adsis.*] Poëtæ nimirùm in tutelâ sunt Mercurii. lib. 2. Od. 7. & 17.

16. *In arcem.*] Villam Tusculanam in edito colle sitam. Epod. 1. sub finem. Item lib. 1. Epist. 16.

17. *Quid prius illustrem Satiris, &c.*] Sunt qui sic interpretentur : quid priùs canam & carminibus celebrem quàm Deos agrestes, Satyros, Faunos, &c. Vide lib. 3. Od. 18. Alii meliùs : quid aptius scribam quàm Satiras, oratione quidem strictâ, sed quæ solutæ similis videatur, & vulgari *sermoni propior* : ac proinde *musa pedestris* vocari queat. Vide 1. Sat. 4. v. 40. & sequ.

18. *Plumbeus Auster.*] Gravia & tardiora efficiens corpora. lib. 2. Od. 14.

Frustra per Autumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum.

19. *Autumnusque gravis.*] Juvenal. Sat. 4. *lethiferum* appellat : benè quidem. tunc enim acutiores morbi sunt & frequentiores. Hipocrat. Gal. &c. Idem Sat. 6. v. 516.

. . . *metuique jubet Septembris & Austri*
Adventum.

Cur autem Horatius in suâ villâ non metuat Austrum in Autumno quamvis noxium, ipse explicat Epist. 16. sita

Matutine pater, seu Jane libentiùs audis,
Unde homines operum primos vitæque labores
instituunt; (sic Diis placitum) tu carminis esto
Principium. Romæ sponsorem me rapis: eia,
Ne prior officio quisquam respondeat, urge:

INTERPRETATIO.

O *Pater Matutine, sive mavis, Jane; à quo homines exordiuntur primos labores actuosæ vitæ; ita numinibus placet: tu initium sis versuum* meorum. Quando *Romæ* sum, *me fidejussorem esse cogis.* eia, inquis, *propera; ne quisquam officiosior ante respondeat.*

ANNOTATIONES.

nempè illa opportunè & salubriter haud excipiebat pestilentes Austri flatus.

Hæ latebræ dulces, etiam si credis, amœnæ
Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.

Libitinæ quæstus acerbæ.] Pluribus enim in Autumno morientibus, majorem quæstum habent ii qui funeribus procurandis incumbunt, dicti Libitinarii à Libitinâ funerum Deâ: de quâ lib. 3. Od. 30. Seneca 6. de Beneficiis, comparat vota eorum qui testamenta captant cum votis Libitinariorum: nempè utrique lucri gratiâ mortem hominum cupiunt, etiam amicorum. Huc verò præcipuè facit quod ex instituto Servii Tullii Rom. regis, nascentes recensebatur in æde Junonis Lucinæ; puberes, in juventæ; morientes, in veneris Libitinæ; nummo quidem pro singulis delato. Dionys. Halic. lib. 4. hinc Sueton. Neron. cap 39. *Tantis ex Principe malis probrisque accesserant quædam & fortuita: pestilentia unius autumni, quâ triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt.*

20 *Matutine pater.*] Janus dicitur *Matutinus* à Matutâ, sive Aurorâ; & quod manè primus invocaretur, ut qui temporibus præsit, ac velut rerum omnium incipiendarum auctor. Arnob. lib 3. *quem in cunctis ant[e] [precibus] precibus.* Et alibi: *incipiamus ergo solemniter ab Jano & nos patre.*

Pater.] Janum vocamus *Patrem*, quasi deorum Deum: inquit Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 9.

Jane.] Sic appellatur quod quasi Janua sit ad novum annum, imò ad menses singulos; omniaque regat tempora. Macrob. cit.

Libentius audis.] Seu mavis appellari Jani nomine. Deos suos pluribus insigniebant appellationibus, honoris vel assentationis causâ. Macrob. *in sacris invocamus Janum geminum, Janum patrem, Janum Junonium, Janum Quirinum, Janum Consivium, Janum Patulcium & Clausium, &c.* Sic & Horat. Carm. secul.

Lenis Ilithyia tuere matres;
Sive tu Lucina probas vocari,
Seu Genitalis.

22. *Sic diis placitum.*] Ut præsideas temporibus & primis hominum laboribus, desque iis felix auspicium: Quippè tu *in Italia primùm Diis templa fecisti, & ritus instituisti sacrorum: unde in Sacrificiis præfationem meruisti perpetuam.* Macrob. jam cit.

Carminis esto principium.] Fave mihi hanc Satiram exordienti, in quâ urbanæ vitæ incommoda à matutinis horis persequor.

23. *Romæ sponsorem me rapis.*] Hoc primum est incommodum, quod pro aliis spondere frequenter necesse sit, ac forensibus tumultibus interesse.

24. *Ne prior officio.*] Ne desis amico, acriter subveni, laborantem in judicio tuere & juva: officium præbe, sive per hyemis frigora, sive per

Sive Aquilo radit terras, seu bruma nivalem
Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.
Postmodo quod mi obsit clarè certumque locuto,
Luctandum in turba: facienda injuria tardis.
Quid vis, insane, & quas res agis? improbus urget
Iratis precibus. tu pulses omne quod obstat,
Ad Mœcenatem memori si mente recurras.

INTERPRETATIO.

Sive Aquilo stringat terras, sive hyems contrahat dies nivosos orbe interiori, oportet ire. Postea verò *quàm apertè & manifestè dixi quod mihi noceat, certare habeo contra turbam : vis facienda lentis.* Hi verò increpant : *Quid petis stultè; & quid moliris?* Quidam autem *iracundas addit inprecationes : An* igitur *evertas quicquid obsistit* tibi *ad Mœcenatem festinanti, urgente memoriâ?*

ANNOTATIONES.

angustias dierum brevissimorum.

25. *Aquilo.*] Septentrionalis ventus, à vehementissimo instar aquilæ volatu dictus, ex Festo. Græcis Boreas, *ἀπὸ τῆς βοῆς, à boatu*: quoniam sit violenti flatus & sonori. Gell. lib. 2. cap. 22.

Bruma.] A dierum brevitate dicitur, ex Varrone & Festo. Alii factum nomen putant è *βραχὺ ἦμαρ, brevis dies.* Macrob. Sat. 1. Isidor. lib. 5. Jul. Scalig. lib. 1. de caus. L. L. *Bruma*, sive solstitium hyemale, ex Ovid. Fast. 1. est dies

prima novi, veterisque novissima Solis.

26. *Interiore gyro.*] Breviori cursu & ambitu : circulum minorem, utpote qui centro propior sit, Sole in Capricorno decurrente, ac breviores hinc dies faciente. Scil. in Sphæra nostrâ obliquâ, hyemalis Tropicus ita ab Horisonte intersecatur, ut minor pars supra terram, major autem sub terrâ existat. Cic. 2. de Nat. Deor. Cynosura, inquit ex Arato,

cursu interiore brevi convertitur orbe.

Ire necesse est.] Ad spondendum pro altero.

27. *Postmodò quod mi obsit, &c.*] Alterum est incommodum, quod postquam spopondi, vix è turbâ me eripere liceat; quodque luctandum & jurgandum sit cum obviis & remorantibus.

Quod mihi obsit.] Certè rarò est expers molestiæ & damni quisquis pro altero spondet. Proverb. cap. 6. *si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam; illaqueatus ex verbis oris tui, & captus propriis sermonibus.* Bias sapienter admodum dicebat : *Sponde, noxa præsto est.* Cic. Epist. ad Brut. *dependendum tibi est quod mihi pro illo spopondisti.*

Clarè certumque locuto.] Debet enim sponsio ac fidejussio præstari disertis verbis & sine ambagibus. Alii locum hunc minùs rectè intelligunt de advocatione & peroratione causarum : afferuntque verba Tullii de petit. Consul. *Nonnullos esse tibi iratos ex iis causis quas egisti, necesse est.* & alibi, *quos læsisti cùm pro amico contra eos diceres.*

28. *facienda injuria tardis.*] In forensi turbâ pulsare oportet & objurgare tardiùs euntes, dum inde quam primum exire contendo.

29. *Quid vis insane.*] Ita reluctatur qui ab Horatio festinante pulsatus est; trudentem retrudit; atque execrationes jaculatur. Quidam *iratas preces* explicant iram hominis adversùs Horatium excandescentis, quod ipsius obtestantis patrocinium aut suscipere detrectet, aut non satis acriter assumat. Prior interpretatio magis probatur.

31. *Ad Mœcenatem memori si mente recurras.*] Dum properas adire Mœ-

Hoc juvat, & melli est, non mentiar. at simul atras
Ventum est Esquilias; aliena negotia centum
Per caput, & circa saliunt latus. Ante secundam
Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras.
De re communi Scribæ magnâ atque novâ te

Interpretatio.

Ut verum dicam, illud jucundum & suave est. Verùm cùm ad Esquilias atras perveni, aliena centum negotia invadunt caput & latera. Roscius poscit ut *ei cras opituleris ad Puteal, ante* horam *secundam. Horati, Scribæ te*

Annotationes.

cenatem condicto tempori: vel quod acceptorum beneficiorum memor quotidianis officiis vel semel deesse metuas.

32. *Hoc juvat, & melli est.*] Objurgationes ejusmodi quantumvis invidiosæ me quidem delectant, & quasi mel dulces videntur. adeo Mœcenatis mentio, nomen, & recordatio veneranda mihi sunt.

At simul atras ventum est, &c.] Tertium hoc genus molestiarum urbanarum est. Cum verò ad Mœcenatis ædes in Esquiliis sitas veni, assiliunt importuni plerique sua mihi negotia commendantes: quos amoliri nefas. De Mœcenatis ædibus apud Esquilias, lib. 3. Od. 29. v. 10. & lib. Sat. 8. v. 14. vide ibi annot.

Atras Esquilias.] De atris curis quidam interpretantur: at meliùs alii de sepulcreto, quod fuerat olim in Esquiliis; ut fusè disserui ad Epod. 5. v. 100. Epod. 18. v. 6. & lib. 1. Sat. 8.

34. *Per caput & circa saliunt latus*] Undique adoriuntur & circumobsident. Præclara hypotyposis.

Ante secundam.] Maturè, ut tempus habeat de re suâ disserendi tecum, priusquam forum aperiatur, ac disceptandum sit in judicio. *Ante secundam.* Gall. *à huit heures precises du matin, plûtost devant qu'aprés*: unâ scilicet horâ ante judicia; quæ horâ tertiâ exercebantur.

Exercet raucos tertia causidicos.

Martial. lib. 4. Epigr. 8. ubi & diei varias occupationes pro diversis horis explicat. Porro ex alibi annotatis, Lector, intellige illam diei naturalis horam tertiam Romanorum nobis quidem Francis nonam esse matutinam. Vide lib. 1. Epist. 19. v. 8. & Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 20.

35. *Sibi adesses.*] Quasi advocatus, adjutor, fautor. Apud Judices actor & patronus rei causam dicebat. At aderant præterea quidam advocati; suaque præsentiâ vel testimonio etiam, si opus esset, reum adjuvabant.

Ad Puteal.] Ad judicium. *Puteal* locus erat in comitio Romæ, ubi jus reddebatur. lib. 1. Epist. 19. v. 8. *forum Putealque Libonis mandabo siccis.* Nimirum in ipsis gradibus, ad lævam Curiæ, statua erat Actii Navii Auguris, qui, inspectante Tarquinio Prisco rege, cotem novaculâ disciderat. Ibidem portò cotem illam & novaculam esse defossam tradunt, supraque impositum puteal, id est, umbellam sive operculum, quale puteis imponi solet. Cic. de Divin. 1. n. 32. Illic etiam fœneratores convenire solitos idem testatur pro Sextio, n. 18. *Puteali & fœneratorum gregibus inflatus.* Item Pers. Sat. 4.

Si puteal multâ cautus vibice flagellas.

Vide Cæl. Rhodig. lib. 10. cap. 17.

36. *De re communi Scribæ, &c.*] De Scribarum se numero fuisse ostendit.

Scribæ.] Gall. *les Greffiers, ou Secretaires de l'Epargne.* Horum officium erat, acta publica literis mandare, litteras publicas scribere, &c. Constat

Orabant

Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti.
Imprimat his cura Mœcenas signa tabellis.
Dixeris, Experiar: Si vis, potes, addit & instat.
Septimus octavo propior jam fugerit annus,
Ex quo Mœcenas me cœpit habere suorum
In numero; dumtaxat ad hoc, quem tollere rhedâ
Vellet, iter faciens; & cui concredere nugas
Hoc genus: Hora quota est? Thrax est gallina Syro par?
Matutina parum cautos jam frigora mordent:
Et quæ rimosa bene deponuntur in aure.
Per totum hoc tempus, subjectior in diem & horam
Invidiæ. Noster ludos spectaverat unà,
Luserat in campo, Fortunæ filius, omnes.

INTERPRETATIO.

rogant ut hodie redeas ad negotium commune ac novum. Fac ut Mœcenas has tabellas obsignet. Quod si his *respondeam; Tentabo:* est qui *reponat & urgeat:* Atqui *potes, si lubet. Propè finem habet annus septimus, & mox octavus* incipiet, *ex quo* tempore *Mœcenas inter familiares me ascivit, ad id* verò *solùm, quem in currum assumere placeret, quando viam init: & cum quo loqueretur futilia ejusmodi: Quota est hora? Gallina Thracius estne par Syro? Incautos jam stringit frigus matutinum; &* similia *quæ committi queant auribus perfluentibus. Exinde* verò *magis ac magis obnoxius invidiæ* fui. Aiunt *plerique: Noster Fortunæ filius ludos spectavit: in campo* Martio *cer-*

ANNOTATIONES.

scribas maximæ probitatis à Quæstoribus allectos. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 2.

37. *Imprimat his cura, &c.*] Alius ita rogat: ô Horatii, cura ut Mœcenas sigillo muniat has tabellas: oro te etiam atque etiam.

Signa.] De sigillo sive annulo Augusti intellige. Hunc enim ab eo concreditum Mœcenati, diximus ad Epod. 1. v. 3. & constat ex Xiphilino ibi cit. Item ex Dione lib. 51. &c.

39. *Dixeris, Experiar.*] Si huic dixero: Curabo, & experiar, numquid à Mœcenate id beneficii queam obtinere tibi, &c. Horatii modestiam adverte, Lector, suam apud Mœcenatem gratiam extenuantis, tametsi apud eum summè valere diceretur. Vide & quæ sequuntur.

40. *Septimus octavo propior.*] Septimus hic annus propè est elapsus, & mox octavus agetur, ex quo, &c.

41. *Dumtaxat ad hoc.*] Non ad res graves, sed ad nugas & jocos, atque ad relaxandum animum magnis curis passim distentum me adhibet Mœcenas, inquit noster, dumtaxat.

44. *Thrax est Gallina Syro par?*] An ille gladiator huic par est virtute, robore, arte, peritiâ; ille secutor huic retiario; ille Thrax huic Mirmilloni? Horum pugnandi rationem diversamque armaturam fusè explicavi ad Juvenal. Sat. 2. v. 143 & Sat. 8. v. 200.

45. *Matutina parum cautos, &c.*] Verba hæc innuunt scriptam Autumni tempore hanc Satiram.

46. *Et quæ rimosâ, &c.*] Et similia quæ loquacissimo cuilibet possunt committi, atque homini nullum secretum retinenti, sed passim quod audivit in obvios quosque statim effundenti, qualis ille apud Terent. de seipso prædicans:

Plenus rimarum sum: hac atque illac perfluo.

48. *Noster ludos spectaverat unà, &c.*]

Frigidus à Rostris manat per compita rumor;
Quicumque obvius est, me consulit: ô bone (nam te
Scire, deos quoniam propius contingis, oportet)
Numquid de Dacis audisti? Nil equidem. Ut tu
Semper eris derisor. At omnes di exagitent me,
Si quidquam. Quid? militibus promissa Triquetra
Prædia Cæsar, an est Italâ tellure daturus?
Jurantem me scire nihil, mirantur, ut unum
Scilicet egregii mortalem altique silenti.
Perditur hæc inter misero lux, non sine votis:
O rus, quando ego te aspiciam? quandoque licebit,
Nunc veterum libris, nunc somno & inertibus horis
Ducere sollicitæ jucunda oblivia vitæ?
O quando faba Pythagoræ cognata, simulque

INTERPRETATIO.

tavit cum Mœcenate. Quod si è *Rostris per plateas frigidus rumor discurrat; quisquis occurrerit interrogat me: ô bone, an de Dacis aliquid accepisti? quippè te scire oportet, qui ad magnates accedis.* Tum ego: *Nihil certè.* Illi continuò: *Ergone tu semper derisor fueris? Me*, inquam, *disperdant omnes dii, si quidquam* scio. *Ecquid?* aiunt. *agros militibus promissos an assignabit Augustus in Siciliâ*, an in *Italicâ regione?* At *affirmantem me nihil scire admirantur velut hominem raræ & profundæ taciturnitatis. In istis diem perdo infelix, non absque desideriis: ô villa, quando te adibo? ecquando gratam oblivionem vitæ anxiæ capiam* ibi, *modò scripta veterum* legendo, *modò dormiendo & otiando? ô quando apponetur Faba Pythagoræ affinis, simulque*

ANNOTATIONES.

Sic de Horatio loquuntur invidi: En ille Fortunæ filius simul cum Mœcenate ludos spectavit: en cum ipsò lusit in campo Martio. de hoc vide lib. 1. Od. 8. Annot.

50. *Rostris.*] In foro Rom. erant Rostra. id est, suggestum ante Curiam Hostiliam extructum, ornatum verò navium rostris ab Antiatibus captarum. unde nomen. Tit. Liv. lib. 8. Varro lib. 4. de L. L. Ex eo loco leges ferebantur, & conciones ad populum habebantur: imò & jus dicebatur.

Rumor.] Est fama incerta sine capite, id est, sine autore. *frigidus.* vel, tristis; vel levis.

52. *Deos.*] Augustum, Mœcenatem.

53. *De Dacis.*] Cum his tunc Romani bellum habebant. Vide lib.2. Od.20.

55 *Militibus promissa prædia.*], Sicut jam assignata fuerant post Philippensem victoriam. Vide suprà Sat. 2. v. 110. & seq. Item Virgil. Eclog. 1.

Triquetra.] Sicilia Trinacris etiam dicitur ob triangularem formam; habetque in triplici angulo triplex promontorium, Pelorum, Pachynum, Lilybæum. hinc Ovid. Fast. 4.

Terra tribus scopulis vastum procurrit in æquor
Trinacris; à positu nomen adepta loci.

63 *O quando faba &c.*] Quando ruri vescar fabis, oleribus, &c. tranquillam ejusmodi vitam agrestem præfero lautis epulis quibuscunque.

Faba Pythagoræ cognata.] Varia hìc varii comminiscuntur. Aiunt plerique *fabam Pythagoræ cognatam* dici ironicè quidem & satiricè, quasi homini coævam & consanguineam; nempè quod ille assereret fabam ex eâdem origine & eodem tempore cum homine natam; eamque, si pyxide inclusa servetur vel infodiatur, in carnem & sanguinem

Uncta ſatis pingui ponentur oluſcula lardo?
O noctes, cœnæque Deûm, quibus ipſe meique
Ante Larem proprium veſcor: vernaſque procaces
Paſco libatis dapibus. prout cuique libido eſt,
Siccat inæquales calices conviva, ſolutus
Legibus inſanis: ſeu quis capit acria fortis
Pocula, ſeu modicis humeſcit lætiùs. Ergo
Sermo oritur, non de villis domibuſve alienis;
Nec male necne Lepos ſaltet: ſed quod magis ad nos
Pertinet, & neſcire malum eſt, agitamus: Utrumne
Divitiis homines, an ſint virtute beati?

INTERPRETATIO.

olera condita larido pingui? O *noctes & epulæ Deorum*, in *quibus ego & familiares cœnamus ad Larem meum: ac protervos famulos alo cibis libatis.* Ibi *quiſque liber à ſtultis legibus, ad arbitrium exhaurit ſcyphos diverſos; ſive capax ingentes ſumit calices, ſive minoribus cupit madeſcere. Tum fit confabulatio non de aliorum prædiis vel ædibus; neque* utrum *Lepos ineptè ſaltet, an non: ſed quod utilius, quodque ignorare ſit nefas, quærimus; an opibus homines, an virtute felices exiſtant:*

ANNOTATIONES.

converti. Ego nec fabulas nec metempſycoſim afferre huc velim: *cognatam* interpretabor amicam. Fabis enim aliiſque leguminibus atque oleribus omnique cibo parabili Pythagoras & Pythagorici libenter veſcebantur: carnibus autem vix aut nunquam, frugalitatis quidem & ſanitatis gratiâ. quanquam nonnulli contrarium ſcribunt. Vide Cic. de Divin. 2. n. 119, Diogen. Laert. lib. 8. Athen. lib. 4. & 10. Plin. lib. 18. cap. 12. Gell. lib. 4. cap. 11. Cæl. Rhodig. lib. 21. cap. 3. lib. 28. cap. 12. lib. 30. cap. 36. Et quæ nos ad Juvenal. Sat. 15. v. 173. ubi de anthropofagis quibuſdam itá ſcribit:

. . . . *Quid diceret ergò*
Vel quò non fugeret, ſi nunc hæc monſtra videret
Pythagoras, cunctis animalibus abſtinuit qui
Tanquam homine, & ventri indulſit non omne legumen?

Pythagoræ. Vide lib. 1. Od. 28. Epod. 15. & Sat. 4. hujus lib.

65. *O noctes, cœnæque Deûm.*] O quieti ſomni! ô epulæ tranquillæ & jucundæ, quantumvis ſobriæ & frugales; certè nectari & ambroſiæ Deorum æquiparandæ! vel *noctes* dicit Poëta, quod olim in multam noctem producerent cœnam, ut alibi notavimus.

66. *Ante Larem proprium*] Religiosè Diis domeſticis libans, & primitias offerens ruſticarum dapum; ac poſteà è *libatis dapibus* hilariter cum familiaribus & ſervis cœnans. Vide lib. 1. Od. 12.

Vernas.] Sic vocantur qui ex ancillis nati ſunt verno tempore. Feſtus. *procaces*, à procando, ſive poſcendo.

69. *Legibus inſanis.*] De his conviviorum legibus, vide lib. 2. Od. 7. annot.

69. *Seu quis capit acria fortis pocula.*] Plin. lib. 14. cap. 22. refert *Ciceronem Marci filium binos congios ſimul haurire ſolitum:* atque ebrietatis mala eleganter deſcribit. Vide Macrob. Saturn. 2. cap. ultimo. Gell. lib. 15. cap. 2.

70. *Humeſcit.*] Al. *uveſcit.* lib. 4. Od. 5. in fine. *uvidi*, ideſt, bene poti, madidi ac pleni vino.

71. *Non de villis domibuſque alienis.*] De his invidi & avari ſermocinantur: ut deliciarum ſectatores & voluptarii de ſaltatoribus & ſcurris.

72. *Lepos.*] Auguſti ſcurra, archimimus, egregius ſaltator; Lepos dictus, à molli,

Quidve ad amicitias, usus rectumne, trahat nos?
Et quæ sit natura boni, summumque quid ejus?
Cervius hæc inter vicinus garrit aniles
Ex re fabellas. Nam si quis laudat Arelli
Sollicitas ignarus opes, sic incipit: Olim
Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum;
Asper, & attentus quæsitis, ut tamen arctum
Solveret hospitiis animum. Quid multa? neque illi
Sepositi ciceris nec longæ invidit arenæ:
Aridum & ore ferens acinum, semesaque lardi
Frusta dedit; cupiens variâ fastidia cœnâ
Vincere tangentis male singula dente superbo:

INTERPRETATIO.

utrum nos ad amicitias impellat, utilitas an honestum: item quid sit bonum, & quæ ejus perfectio? Interea Cervius vicinus aniles fabulas ad propositum narrat. Etenim si quis imperitus laudat anxias Arellii divitias, ita exorditur: Quondam mus agrestis urbanum murem cavernulâ dicitur excepisse, vetus hospes veterem amicum; durus, & studiosus rerum *congestarum; ita tamen ut animum restrictum laxaret hospitum gratiâ. Quid plura? Nec parcè dedit è congesto cicere, nec ex avenâ oblongâ: ore portans acinum desiccatum, & semesa laridi frustula obtulit, optans multiplici dape vincere nauseam fastidiosè singula delibantis superbo dente;*

ANNOTATIONES.

scitâ, & lepidâ saltandi ratione.

Quod magis ad nos pertinet, &c.] De aptis convivio sermonibus Gell. lib. 13. cap. 11. &c.

75. *Usus, rectumne.*] Alii quippè sentiebant amicitias propter utilitatem colendas: Alii propter virtutem. Vide Cic. Lælium. ubi: *Solem*, inquit, *è mundo tollere videntur qui amicitiam è vitâ tollunt. . . . . Amicitia tantas opportunitates habet, quantas vix queo dicere, &c.*

Rectumne.] Cic. mox cit. *Virtus amicitiam & gignit & continet . . . . . Virtutum amicitia adjutrix à naturâ data est.* Et in fine ejusdem lib. *Vos hortor, ut ita virtutem locetis, sine quâ amicitia esse non potest; ut, eâ exceptâ, nihil amicitiâ præstabilius esse putetis.*

76. *Summumque quid ejus?*] In quo consistat summum bonum? hoc enim in voluptate alii, alii in virtute reponebant. Vide Cicer. de finib. Tusc. Quæst. &c.

78. *Ex re fabellas.*] Sunt fabulæ ad persuadendum valdè commodæ & efficaces, si appositè adhibeantur. Hinc sacri etiam codices proverbiis & parabolis inspersi sunt. Hisque persæpè usus est Christus Dominus, veritas Dei & Sapientia. *Ut quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem & exempla teneatur*: S. Hieronym. lib. 3. Comment. in Matth.

Arelli.] Arellius famosè avarus, contra stultam ejus de opibus opinionem Cervius affert aptè exemplum & apologum rustici muris & urbani.

83. *Hospitiis.*] Hospitibus amicè excipiendis.

84. *Nec longæ invidit avenæ.*] Hellenismus.

86. *Variâ cœnâ*] *Dubiam cœnam* dixit suprà Sat. 2. v. 77.

Cum pater ipse domûs paleâ porrectus in hornâ
Esset ador loliumque, dapis meliora relinquens.
Tandem urbanus ad hunc, quid te juvat, inquit, amice,
Prærupti nemoris patientem vivere dorso?
Vis tu homines urbemque feris præponere silvis?
Carpe viam, mihi crede, comes: terrestria quando
Mortales animas vivunt sortita, neque ulla est
Aut magno aut parvo lethi fuga. quo bone circa,
Dum licet, in rebus jucundis vive beatus:
Vive memor, quàm sis ævi brevis. hæc ubi dicta
Agrestem pepulere; domo levis exilit. Inde
Ambo propositum peragunt iter; urbis aventes
Mœnia nocturni subrepere. Jamque tenebat
Nox medium cœli spatium, cùm ponit uterque
In locuplete domo vestigia: rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos,
Multaque de magnâ superessent fercula cœnâ,
Quæ procul extructis inerant hesterna canistris.
Ergo ubi purpureâ porrectum in veste locavit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes;

INTERPRETATIO.

dum ipse ædium dominus in stramine jacens ederet frumentum ac zizaniam, cibis optimis abstinens. Denique urbanus hunc sic allocutus est: Amice quorsum ærumnosus degis ad latus montis ardui? visne homines & urbem præferre silvis desertis? Mihi ausculta, iter mecum ingredere; quandoquidem animantia super terram vitam agunt morti obnoxiam, nec effugiendi ratio *est sive parvo sive magno. Quocirca, ô bone quandiu potes, rebus fruere jucundis, recordatus quàm brevi* tempore *sis victurus. Sermonibus illis excitatus rusticus prosilit alacer è domicilio. Hinc uterque viam institutam decurrunt, cupientes noctu subire civitatis pomœrium. Et jam nox attigerat medium cœli locum, quando pedem ambo inferunt in ædes opulentas, ubi stragula fulgebat purpurea super thoros eburneos, & plurima dapes restabant è lauto convivio, quæ heri procul fuerant in sportulis congesta. Postquam igitur rusticum statuit in stragula pretiosâ recumbentem, velut expeditus hospes circumcursat;*

ANNOTATIONES.

88. *Horna.*] Novâ, hujus anni. lib. 3. Od. 23. v. 3.

89. *Ador.*] Frumenti genus, ab edendo appellatum; vel, quod aduratur, ut è testo fiat mola salsa ad sacrificia utilis. Festus. Alii aliter.

93. *Terrestria quando, &c.*] Vel ex personâ murium aliorumque brutorum; vel ex personâ atheorum, hoc dicit Poëta.

97. *Vive memor quam sis brevis ævi.*] Eamdem hanc orationem tribuit Herculi Euripides in Alcestide, ut benè observavit Muretus.

104. *Fercula.*] A ferendo vocantur sic vasa eduliorum, & per Synecd. ipsa edulia, &c.

108. *Vernaliter.*] Al. *Verniliter*, more servorum prælambens dapes quas affert.

Continuatque dapes: nec non vernaliter ipsis
Fungitur officiis, prælambens omne quod affert.
Ille cubans gaudet mutatâ sorte, bonisque
Rebus agit lætum convivam: cùm subitò ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave, magisque
Exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
Personuit canibus. Tum rusticus, Haud mihi vitâ
Est opus hac, ait, & valeas. me silva cavusque
Tutus ab insidiis tenui solabitur ervo.

INTERPRETATIO.

cibos cibis accumulat, & instar famuli ministrat sedulus, prægustans quicquid apportat. Ille quietus lætatur mutatâ conditione, hilaremque se convivam exhibet favente fortunâ; quando magnus repente forium strepitus thoris ambos expulit. Mox *trepidi* cœperunt *fugere per omne cubiculum: graviùs autem expavescere* quasi *moribundi, cùm ædes ampla insonuerunt magnis canibus. Tunc agrestis dixit: Nequaquam me juvat vita ista:* eique *nuntium remitto. me nemus & cavernula à periculis libera consolabuntur exiguo legumine.*

ANNOTATIONES.

114. *Molossis.*] Ingentibus canibus è Molossiâ regione Epiri. Apud Molossos Epiri populos erant canes venatici generosissimi.

117. *Ervo.*] Quovis legumine. Synecd. *Ervum*, Græcis ὄροβος, Gall. *ers*, legumen est pisis affine, saginandis armentis utile. Columel. Plin. Virgil. Ecl. 3. v. 100. ejus meminit, si fides quibusdam veteribus membranis. Nam aliæ habent, *arvo*. aliæ, *ervo.*

SATIRA VII.

Inducitur servus, pro libertate Saturnalium, heri vitia taxans & carpens.

JAM dudum auſculto, & cupiens tibi dicere ſervus
Pauca, reformido. Davuſne? Ita, Davus amicum
Mancipium domino, & frugi, quod ſit ſatis: hoc eſt,
Ut vitale putes. Age, libertate Decembri
(Qûando ita majores voluerunt) utere: narra.
Pars hominum vitiis gaudet conſtanter, & urget

INTERPRETATIO.

DAVUS. *JAM diu* eſt quod te *audio: atque avens tibi pauca loqui*, ego *famulus timeo*: HORAT. *Nunquid Davus?* DAV. *Etiam Davus hero ſervus fidelis, ac frugalis abundè: id eſt, ut vitâ dignum exiſtimes.* HOR. *Age, fruere licentiâ* menſis *Decembris, quandoquidem ita ſanxerunt majores* noſtri; *loquere.* DAV. *Plerique hominum obſtinatè vitiis delectantur; & perſeverant in* pravis *moribus.*

ANNOTATIONES.

1. *Jam dudum auſculto.*] Suum ipſe ſervum vitia ſibi objicientem ita inducit Horatius, ut quilibet vitioſus à ſervo ſuo pariter reprehendi ſe juſtè quidem putet & ſentiat. Porrò ſententiam hanc aſſerit: Solum ſapientem eſſe liberum: quam tractat Cicero Parad. 5. & Perſ. Sat. 5.

Auſculto.] Ad omne obſequium paratus aſto.

2. *Davuſne.*] Ipſene *Davus* hæc loquitur.

3. *Ut vitale putes.*] Habebant domini in ſervos jus vitæ ac necis. Davus ait, pro ſedulâ & diuturnâ ſervitute videri ſibi meruiſſe apud herum ut vivat. Alii alias interpretationes afferunt, at meo judicio longè petitas. Quidam volunt Davum ſignificare ſe mediocriter bonæ eſſe indolis, quod contrà raro ſint longævi qui indole ſunt eximiâ: Seneca Controv. 1. *tam immaturè magnum ingenium non eſſe vitale.* Alii ſic: Davus oſtendit ſe in victu moderatum ac temperantem diutiùs eſſe victurum, contra morem ſervorum, quos edacitas brevi conficit.

4. *Libertate Decembri utere.*] Dic liberè quicquid volueris, ſiquidem hoc tibi dant Saturnalia. Ea nempe 14. Cal. Janu. celebrabantur, in honorem Saturni, & monimentum aurei ſub ejus regno ſeculi, quo tempore cuncti æquales erant tam ſervi quàm ingenui. Macrob. lib. 1. cap. 10. *Saturnalia uno die ſolita peragi: poſt in triduum propagata, adjectis à Cæſare huic menſi diebus, deinde ex edicto Auguſti; quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit .... ſed Sigillariorum adjecta celebritas in ſeptem dies diſcurſum publicum & lætitiam religionis extendit.* Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 22. *Saturni feſtis diebus ſervos ingenuorum miniſteria occupare, pileos ſumere, & à liberis nullo diſcrimine differre, ſtipeſque invicem dare, & munera miſſitare, ſervatum eſt. Regna quoque ſortiri inter æqua-*

Propositum : pars multa natat ; modò recta capessens ;
Interdum pravis obnoxia. Sæpe notatus
Cum tribus annellis, modò lævâ Priscus inani,
Vixit inæqualis, clavum ut mutaret in horas :
Ædibus ex magnis subito se conderet, unde
Mundior exiret vix libertinus honestè :
Jam mœchus Romæ, jàm mallet doctus Athenis
Vivere ; Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis.

INTERPRETATIO.

Alii multi fluctuant, nunc virtutem sequentes, alias vitiis obsequentes. Sic *Priscus frequenter visus* est *cum tribus annulis : paulò* verò *post sinistrâ vacuâ diversus vixit ;* adeo *ut vestem mutaret horis* singulis *: exiens* autem *superbâ è basilica repente migraret* illuc, *unde vix decenter egrederetur libertinus nitidulus. Modò Romæ adulter, modò Athenis eruditus degere cuperet : certè natus infestis omnibus Vertumnis.*

ANNOTATIONES.

les, & tanquam reges imperitare, magistratus purpuram induere, reliques in veste candidâ diem concelebrare. Qui etiam mos Græcis & exteris communis fuit. Namque apud Babylonios Sacea appellantur festa, quibus dies quinque imperabant servi dominis : eorumque unus stolâ sumptâ dominabatur, &c. Vide supra Sat. 3.

7. *Natat.*] Instabilis est : sicut natantes modò contra flumen, modò currente feruntur amne.

9. *Cum tribus annellis.*] Plures annullos gestare luxuriosum habebatur.

Priscus.] Hic orator fuisse dicitur, Senatorii quidem vel certè Equestris ordinis.

Lævâ inani.] Sine ullo annulo. quod egestatis signum. In læva utpote minùs actuosâ annuli gestantur. Macrob. lib. 7. cap. 13. *Annulum in digito, qui minimo vicinus est, quem etiam medicinalem vocant, & manu præcipuè sinistrâ gestandum esse.* Gell. lib. 10. cap. 10. *repertum est nervum quemdam tenuissimum ab eo digito ad cor hominis pervenire.* Hinc tali honore eum digitum placuit decorari. Vide Plin. lib. 33. cap. 1. Ubi de origine & jure annulorum aureorum. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 9. &c.

10. *Inæqualis.*] Sibi parum constans.

Clavum.] Modò latum, modò angustum sumens. De eâ veste præclarâ lib. 1. Sat. 5. v. 36.

11. *Ædibus ex magnis.*] E superbo domicilio in vile & abjectum migraret.

13. *Jam mœchus Romæ.*] Salsus in Romanorum impudicitiam sarcasmus.

Jam mallet doctus Athenis vivere.] Modò otiosum & luxuriosum præferens vitæ genus ; modò studia literarum & honestos doctrinæ ac Philosophiæ labores.

Athenis.] Ubi fons omnium doctrinarum, Cic. de Orat. ubi artium exquisitarum officina : ubi præcipuè coluntur ea mysteria, quibus ex agresti immanique vitâ exculti ad humanitatem & mitigati sumus. Id. de Leg. 4. ubi tanta auctoritas, ut de ejus urbis possessione inter Deos certamen fuerit ; ut jam fractum propè ac debilitatum Græciæ nomen hujus urbis laude nitatur. Id. Orat. n. 25.

14. *Vertumnis.*] Vertumnus Deus anno vertendo præsidens, multiformis erat ; & variè pingebatur, & variis colebatur locis tum in urbe tum in municipiis ; modò fossor, modò arator, seminator, plantator, messor. Hinc plurali numero Vertumni appellantur. Aiunt etiam sensus & cogitationes hominum ab eo verti. Unde iratis Ver-

Scurra

Scurra Volanerius, poſtquam illi juſta chiragra
Contudit articulos; qui pro ſe tolleret, atque
Mitteret in phimum talos, mercede diurnâ
Conductum pavit. quanto conſtantior idem
In vitiis; tanto levius miſer ac prior ille,
Qui jam contento, jam laxo fune laborat.
Non dices hodie, quorſum hæc tam putida tendunt,
Furcifer? Ad te, inquam. Quo pacto, peſſime? Laudas
Fortunam & mores antiquæ plebis, & idem
Si quis ad illa Deus ſubito te agat, uſque recuſes:
Aut quia non ſentis, quod clamas, rectius eſſe;
Aut quia non firmus rectum defendis; & hæres,

INTERPRETATIO.

Contrà *Volanerius ſannio, quando juſta chiragra illi fregit digitos*, hominem *quotidianâ mercede conductum aluit, qui taxillos pro ſe colligeret ac immitteret in alveolum. quanto magis conſtans in pravis, tanto minùs infelix quàm prior iſte, qui nunc intento nunc laxato fune luctatur.* HORAT. An *non hodie declarabis, furcifer, quo ſpectent illa adeo inepta?* DAV. *Dico, ad temetipſum.* HOR *Ecquâ ratione, ô nequam?* DAV. *Extollis conditionem & inſtituta priſci populi; tuque ipſe fortiter abnuas, ſi numen aliquod ad ea te redigat: ſive quod non* firmiter *tenes melius eſſe id quod aſſeris: ſive quod non conſtanter virtutem propugnas; atque haſitas,*

ANNOTATIONES.

tumnis dicitur natus quiſquis ſemper incertùs & inconſtans aliis aliiſque affectibus agitatur. Tibul.

Talis in ætherio felix Vertumnus olympo
Mille habet ornatus, mille decenter habet.

15. *Chiragra.*] Vel metri cauſâ licenter & contra etymon primam corripit ſyllabam: vel Poëta ſcripſit *cheragra*, ut volunt quidam. ἀπὸ τῆς ἄγρας τῆς χειρὸς, Poëticè χερὸς. *Juſta*, digna luxuriæ pœna. Perſius Sat. 5. v 58

Sed cùm lapidoſa chiragra
Fregerit articulos.

Scilicet morbus ille articularis manûs ac digitorum uſum præpedit, non ſecus ac ſi fracti & contuſi eſſent articuli manuum.

16. *Qui pro ſe tolleret.*] Cùm talis ſemper ludere conſuevisset, interclusâ manus ſuas movendi facultate alienâ manu talos colligebat, movebat, jactabat.

17. *Phimum.*] Vaſculum ligneum, corneum, eburneum, oris anguſti, è quo tali antea agitati effunduntur in alveum ſeu tabulam. *Fritillum* vocant Juvenalis & Seneca, *orcam* Perſius, *turriculam* Martialis, *pyrgum* (quæ vox Græca turriculam deſignat) alii, & hîc Horatius, ut placet multis hiſque doctiſſimis. Gall. *cornet à dez.* Jul. Poll. lib. 10. cap. 31 phimum φιμὸν numerat inter aleatoris inſtrumenta: item Æſchines in Timarch. apud Suidam.

20. *Qui jam contento.*] Metaphorica dictio. Velut Priſcus modò parcus admodum & frugalis; modò laxus, magnificus, luxurioſus; utrinque nimius & vitio laborans.

21. *Putida.*] Auditu ingrata, tranſlatio à naribus ad aures.

22. *Furcifer.* Servus hoc probro inceſſebatur, cùm ob delictum quodpiam levius, appenſam collo furcam cogebatur ferre, ignominiæ causâ.

23. *Mores antiquæ plebis.*] Probos nimirum & caſtos Nam ſubinde vitia tenuim gliſcere viſa ſunt.

Nequicquam cœno cupiens evellere plantam.
Romæ rus optas, absentem rusticus urbem
Tollis ad astra levis. si nusquam es forte vocatus
Ad cœnam; laudas securum olus, ac velut usquam
Vinctus eas, ita te felicem dicis, amasque,
Quod nusquam tibi sit potandum. jusserit ad se
Mœcenas serum sub lumina prima venire
Convivam, Nemon' oleum feret ocyùs? Ecquis
Audit? cum magno blateras clamore, furisque.
Milvius & scurræ, tibi non referenda precati,
Discedunt. Etenim fateor me, dixerit ille,
Duci ventre levem. nasum nidore supinor:
Imbecillus, iners, si quid vis, adde, popino.
Tu cùm sis quod ego, & fortassis nequior, ultrò
Insectere velut melior, verbisque decoris

INTERPRETATIO.

frustrà exoptans pedem luto extrahere. Cùm *Romæ* versaris, *cupis ruri* degere. *cùm ruri degis, remotam urbem laudas inconstans. Si à nemine invitatus es ad cœnam, extollis olera tranquilla: & quasi pergas coactus, sic te beatum prædicas; atque gratularis* tibi, *quod apud nullum cœnare contingat.* Verùm *si Mœcenas vocet* te *cœnatum apud se vesperi ad primas candelas; horrendum vociferaris furibundus: Nullusne afferet unguenta citiùs? quisnam auscultat?* Tum verò *Milvius & parasiti abeunt, tibi imprecati minimè narranda. At dicet aliquis me ventri obnoxium esse, nasum tollere supinum ad nidores; ignavum, segnem* esse, *adde* etiam, *popinarum sectatorem, si lubet: non infitiabor. Tu* verò *cum sis* servus, *ut ego, & fortasse pejor; cur me sponte reprehendis quasi præstantior? Quare præclaris sermonibus tegis* quod *pravum*

ANNOTATIONES.

27. *Nequicquam cœno cupiens evellere plantam.*] Frustrà cupiens è gurgite vitiorum emergere.

30. *Laudas securum olus.*] Tranquillam domi cœnam è cibo parabili laudas & præfers quibuslibet lautis & opimis apud alios epulis, ad quas invitatus fueris.

31. *Velut usquam vinctus eas.*] Videri vis ad alienam ire cœnam velut coactus, vinctus, invitus: ac felicem te dicis quod nemo te vocarit. Verùm te dissimulas.

33. *Serum sub limina prima.*] Serò quidem cœnabant magnates pluribus negotiis occupati; at alii vulgò circa tertiam aut quartam horam pomeridianam. Martial. lib. 4. Epig. 8.

Imperat extructos frangere nona toros.

34. *Nemon' oleum feret ocyùs, &c.*] Clamitas moræ impatiens, & mirum quantum properans ire illuc bene lotus bene unctus. Sic nimirum veteres ad cœnam invitati pergebant, unguentis odoriferis perfusi.

35. *Furisque.*] Alii leg. *fugisque*, id est cum magna festinatione domo abis, & ad Mœcenatis cœnam curris.

36. *Milvius & scurræ, &c.*] Parasiti & scurræ apud te cœnâ speratâ fraudati diras in te jactant, imprecantur tibi mala omnia discedentes.

38. *Nasum nidore supinor.*] Elactum habeo nasum ad captandos odores opsoniorum; tanquam ventris & gulæ

Obvolvas vitium ? Quid, si me stultior ipso
Quingentis empto drachmis deprenderis ? aufer
Me vultu terrere : manum stomachumque teneto,
Dum quæ Crispini docuit me janitor, edo.
Te conjux aliena capit, meretricula Davum :
Peccat uter nostrum cruce dignius ? acris ubi me
Natura incendit ; * * * *
* * * * * * *
* * * * * *
Dimittit neque famosum neque sollicitum, ne
Ditior aut formæ melioris * * *
Tu, cum projectis insignibus, annulo equestri,
Romanoque habitu, prodis ex Judice Dama
Turpis, odoratum caput obscurante lacernâ ;

INTERPRETATIO.

habes ? Quid si tu agnosceris insanior me, quem *emisti drachmis quingentis ? Desine vultu terrorem mihi facere : coerce manum atque iram, dum loquor ea quæ didici à Crispini janitore. Tu sectaris uxorem alterius, Davus meretricem. Uter nostrum cruce dignior peccat ? Cùm me ardens libido inflammat,* * * * * * * * * * * * * * ab ea *discedo nec infamis, nec anxius, ne opulentior vel pulcrior eâdem potiatur. Tu* verò *quando exutis ornamentis, annulo equestri, & Romanâ veste, è Judice mutaris in vilem servum, cucullo obvolvente caput unguentis delibutum,*

ANNOTATIONES.

mancipium cœnas venor.

43. *Quingentis empto drachmis.*] Gall. *acheté cinquante écus.* Siquidem drachma Attica sex asses sive solidos nostræ monetæ continebat.

Me stultior deprehendis.] Ego enim vitia mea ipse agnosco & fateor : tu vero tua celas & vano decore tegis ; & hinc aliis tibique etiam bonus videri gaudes stultè.

44. *Manum stomachumque teneto.*] Ne minas, ne verbera mihi intentes, dum tibi vera loquor.

45. *Dum quæ Crispini docuit janitor edo.*] Doctum se servus à servo Philosophi aptè dicit. Certe à Magistris publicis documenta quædam servi eorum captabant, seu domi, seu custodientes januam Scholarum, in quibus docebant, audire nempe multa atque utiliter excipere poterant, si paulùm ingeniosi essent. De *Crispino* Stoicam sectam amplexo, lib. *1*. Sat. 1. & 3.

46. *Te conjux aliena capit.*] Adulteriorum sectator quilibet hîc arguitur, non ipse Horatius : qui ab iis abhorrebat. lib. 1. Sat. 2.

53. *Tu cùm projectis insignibus.*] Deposita togâ, exuto angusto clavo, equestrique annulo & dignitate, quibus ab Augusto es insignitus ; servilem autem indutus habitum, ne agnoscaris ; jam non videris eques Romanus, sed vilis servus. Vide Gell. lib. 13 c. 20.

54. *Ex Judice.*] Certarum rerum cognitio & judicium ad equites Rom. pertinebat, sive quòd eligebantur Judices tam ex Equestri quam ex Senatorio ordine.

55. *Lacernâ.* Pallio caput etiam adversus imbres protegente. *Cucullum* vocat Juvenalis Sat. 3. 6. & 8. Gall. *une cape.*

Non es quod ſimulas ? metuens induceris, atque
Altercante libidinibus tremis oſſa pavore.
Quid refert, uri virgis, ferroque necari ?
Auctoratus eas, an turpi clauſus in arcâ,
Quò te demiſit peccati conſcia herilis,
Contractum genibus tangas caput ? Eſtne marito
Matronæ peccantis in ambos juſta poteſtas ?
In corruptorem vel juſtior. Illa tamen ſe
Non habitu mutatve loco, * * *
Cùm te formidet mulier, neque credat amanti.
Ibis ſub furca prudens, dominoque furenti
Committes rem omnem, & vitam, & cum corpore famam.
Evaſti ? credo metues, doctuſque cavebis ?
Quæres quando iterum paveas, iterumque perire

INTERPRETATIO.

an *non es quod fingis ? pavidus* quidem *intremitteris, & corpore concutieris, metu adverſus cupiditates luctante.* Age verò, *quid intereſt, virgis cædi, & gladio interfici ?* an pe ga *addictus; an infami incluſus arcâ*, in *quam te compegit* ancilla *flagitii hera particeps genibus tangas caput inflexum ?* Dic porrò, *ſi vir matronæ delinquentis jus habet adversùs utrumque, an non æquius contrà adulterum ? Certè femina hæc ſuum non mutat habitum, vel locum; * * * * quoniam te metuit, nec amanti fidit. ſponte feres patibulum. atque hero furioſo addices cuncta bona, vitam, corpus, exiſtimationem* Quod ſi incolumis *evadas*, deinceps *oris vereberis. & eruditus evitabis ?* Imò verò *inquires rurſum timendi pereundique occaſiones.*

ANNOTATIONES.

56 *Metuens induceris.* [In domum mœchæ induceris metuens pericula, de quibus lib. 1. Sat. 2.

58. *Quid refert, uri virgis, &c.*] Gladiatores emens has illis conditiones proponebat, flammis uri, virgis cædi & ſecari, ferro necari : quas cùm accepiſſent certo quidem pretio auctorati dicebantur, ſeu obligati & obſtricti ad quidlibet perpetiendum. Senſus eſt. Tu ſervili metu continuò preſſus, ſervili auctoramento quaſi addictus, an non verè ſervus es ? nihil certè intereſt gladiatorem inter & adulterum. Gladiator virgis cædendum, ferroque necandum ſe addicit : tu pariter cum adulteria committis. Quid enim, cum timens adulteræ maritum in arcâ recluderis ?

63 *Eſtne marito matronæ pecc. &c.*] Olim adulterum in adulterio deprehenſum marito licebat occidere, ſimul & adulteram. Lex ſubinde Julia de adulteriis, nonnihil immutavit; atque flagitiorum ejuſmodi cognitionem ad certos Judices referri juſſit. Vide Annot. lib. 1. Sat. 2.

64. *Non habitu mutatve loco.*] Adultera non egreditur domo ſuâ, non inſignia deponit, ut tu : proindeque longè pejus illâ facis, juſtiorque pœna te ſequitur.

66. *Ibis ſub furcam prudens.*] Spontè ſubis ſervilem ignominiam & pœnam

Dominoque furenti, &c.] Vel, irato & ultionem anhelanti marito; vel affectui vehementi cuilibet tibi tyrannicè dominanti paratus es addicere bona, famam, vitam.

68. *Evaſti ? credo metues, &c.*] Ironicè. Quod ſi è vitæ periculo emer-

Possis. O toties servus! Quæ bellua ruptis
Cum semel effugit, reddit se prava catenis?
Non sum mœchus, ais. Neque ego, Hercule, fur, ubi vasa
Prætereo sapiens argentea. Tolle periclum,
Jam vaga prosiliet frenis natura remotis.
Tune mihi dominus, rerum imperiis hominumque
Tot tantisque minor? quem ter vindicta quaterque
Imposita haud unquam miserâ formidine privet?
Adde suprà dictis, quod non levius valeat. Nam
Sive vicarius est qui servo paret, uti mos
Vester ait, seu conservus; tibi quid sum ego? nempe
Tu mihi qui imperitas, aliis servis miser, atque
Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.

INTERPRETATIO.

O multis modis mancipatus! Ecqua fera vinculis fractis improbè se religat, si quando evasit? Atenim *non sum adulter, inquis. Nec ego certe fur, quando argentea vasa cautus transeo. Aufer* verò *periculum, statim indoles soluta erumpet sublatis frenis.* Quæ cùm ita sint, *an meus es herus, tu subditus dominatui tot rerum atque hominum: quem virga* Prætoris *ter aut quater incussa non unquam liberet molesto metu? His adjunge quod non minoris momenti sit. Etenim seu vicarius est qui servo obedit, sicut institutum vestrum docet, sive conservus; quid ego sum erga te? Scilicet ipse qui mihi dominaris, aliis obtemperas miser, ac moveris, perinde ac lignea effigies viribus non propriis.*

ANNOTATIONES.

gas, fortè cautus deinceps simile discrimen longè fugies. Imò verò quæres semper novas mœchandi totiesque periclitandi occasiones: adeo mancipatus es tyrannidi vitiorum.

70. *Quæ bellua ruptis, &c.*] Hunc Horatii locum imitatus est Persius Sat. 5. v. 158 & seq.

72. *Non sum mœchus, ais, &c.*] Si tu non es mœchus, eo quod apertè non sectaris matronas; nec ego fur sum, qui argentea vasa quælibet obvia metu pœnæ non surripio palàm. Verùm si periculi formido removeatur, jam ego furabor, & tu mœchaberis: & vitiosæ indoli ambo serviemus. Ergo tu perinde servus ac ego. Huc pertinet quod Stoici plus animum peccandi spectabant quàm factum.

75. *Rerum imperiis hominumque tot tantisque minor.*] Obnoxius libidini, timori, ambitioni, &c. quâ è servitute Prætor eximere te non valet.

76. *Vindicta.*] Tribus modis à servitute vindicabatur & in libertatem asserebatur servus. 1. censu. 2. testamento 3. vindictâ; nempe cùm virgâ capiti servi ter incussâ ritè manumittebat servum Prætor. Vide Pers. Sat. 5. v. 88. ubi sic habet:

Vindicta postquam meus à Prætore recessi.

77. *Haud unquam miserâ formidine privet.*] Corporis quidem dabit libertatem, at animi nequaquam.

79. *Vicarius.*] Inter servos erat unus præcipuus, ut plurimum atriensis, quibusdam dispensator dictus. Hic aliis servis distribuebat ex more dimensum cibum aut frumentum; habebatque in eos quandam auctoritatem. Reliqui servi dicebantur vicarii, seu conservi: communem etenim habebant dominum.

82. *Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.*] Tu qui meus es dominus, affectuum ac vitiorum servus es; atque

Quisnam igitur liber ? Sapiens : sibi qui imperiosus :
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent :
Responsare cupidinibus, contemnere honores
Fortis, & in seipso totus teres atque rotundus,
Externi ne quid valeat per læve morari :
In quem manca ruit semper fortuna. Potesne
Ex his, ut proprium, quid noscere ? Quinque talenta
Poscit te mulier, vexat, foribusque repulsum
Perfundit gelidâ. rursùs vocat. Eripe turpi
Colla jugo. Liber, liber sum, dic age. Non quis.
Urget enim dominus mentem non lenis, & acres
Subjectat lasso stimulos, versatque negantem.

INTERPRETATIO.

HORAT. *Ergo quisnam liber?* DAV. *Sapiens, qui sibi dominatur : quem nec egestas nec mors nec catenæ territant :* qui *valet repugnare cupiditatibus, & spernere dignitates, atque* est *in semet omnino æqualis & globosus, ut nihil externi queat retardare per expolitum : quem fortuna impetit semper debilis. An potes aliquid ex istis velut tuum observare ? femina talenta quinque à te exigit, urget, domo ejicit, aquâ aspergit, iterum accersit. Exime cervicem infami servitute. Heus dic : Liber, liber sum.* Atqui *non vales. quippe animum premit herus gravis; acresque stimulos subdit fatigato, & reluctantem exagitat.*

ANNOTATIONES.

ab eis duceris, perinde ac imagunculæ ligneæ certis nervis & fidiculis motæ, per se videntur moveri, caput, brachia, pedes agitare, oculos etiam torquere, &c. Gell. lib. 14. cap. 1. *Nihil arbitratu suo faciunt*, inquit, *sed ludicra νευρόσπαστα esse videantur, id est nervis moventia.*

86. *Totus teres atque rotundus.*] Tam lævis, politus, æquabilis, ut quasi perfectus globus facilè moveatur; nihilque asperum ansatumve habeat quo retineri ac retardari queat, aut invitus impelli vi quadam externâ. Pers. Sat. 1. v. 64.

Ut per leve severos
Effundat junctura ungues.

88. *In quem manca ruit semper fortuna.*] Sicut affectibus non servit, ita nec fortunæ : & quemadmodum irruentium vitiorum, sic & fortunæ impetum frangit.

91. *Perfundit gelidâ.*] Mulierum ea est improbitas. De qua Pers. Sat. 5.

Soleâ puer objurgabere rubrâ.

92. *Eripe turpi colla jugo.*] Si tu liber es, age, te liberum ostende : spernentem te meretriculam sperne & desere. Atqui non vales cupiditati subditus. Cic. Parad. 5. *An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat, cui leges imponit, præscribit, jubet, vetat quod videtur : qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet ? Poscit ? dandum est. Vocat ? Veniendum. Ejicit ? Abeundum. Minatur ? Extimescendum.* Ego *vero istum non modò servum, sed nequissimum servum puto.*

93. *Urget enim Dominus.*] Dominatur tibi libido, invitumque trahit. Pers. cit. Sat. 5. v. 124.

Liber ego. Unde datum hoc sumis tot subdite rebus ?
An dominum ignoras, nisi quem vindicta relaxat ?

Vel cùm Pausiacâ torpes, insane, tabellâ,
Quî peccas minùs atque ego, cùm Fulvi, Rutubæque,
Aut Placideiani contento poplite miror
Prælia, rubricâ picta aut carbone, velut si
Re vera pugnent, feriant, vitentque moventes
Arma viri? nequam & cessator Davus: at ipse
Subtilis veterum judex & callidus audis.
Nil ego, si ducor libo fumante: tibi ingens
Virtus atque animus cœnis responsat opimis.
Obsequium ventris mihi perniciosius est cur?
Tergo plector enim. quî tu impunitior, illa
Quæ parvo sumi nequeunt, cùm obsonia captas?

INTERPRETATIO.

Verumenimverò quando stupens miraris tabellam à Pausiâ pictam, *quâ ratione leviùs delinquis quam ego cùm attentus contemplor pugnas Fulvii, Rutubæ, & Placideiani, rubricâ vel carbone delineatas, intento poplite* altero, *quasi reipsa viri decertent, moveant arma, impetant, declinent?* Nempe *Davus iners & pravus* habebitur: *tu vero solers & peritus cognitor* rerum *antiquarum prædicaberis. Si trahor* odore *placentæ calidæ,* homo *nihili sum.* at *tibi magna virtus & mens temnit lautas dapes. Quare* verò *damnosius mihi est optemperare ventri?* nimirùm *quia dorsum verberatur.* Sed *quo pacto minus tu puniris, quoties appetis edulia ista, quæ* prætio *exiguo haberi non possunt?*

ANNOTATIONES.

95. *Vel cùm Pausiacâ torpes insane tabella.*] Cùm præ immoderato pictarum egregiè tabellarum studio velut insanis. Cic. Parad. 5. *Sunt pari stultitiâ, quos signa, quos tabulæ, quos cælatum argentum, quos Corinthia opera, quos ædificia magnifica nimiopere delectant. . . . . Echionis tabula te stupidum detinet, aut signum aliquod Polycleti . . . . intuentem te, admirantem, clamores tollentem cùm video, servum te esse ineptiarum omnium judico. Nonne igitur sunt ista festiva? sunt. Nam nos quoque oculos eruditos habemus. Sed obsecro te, ita venusta habeantur ista, non ut vincula virorum sint, sed ut oblectamenta puerorum.*

Pausiaca.] Pausias insignis Pictor, de quo Plin. lib. 21. cap. 2. & lib. 35. cap. 11.

96. *Fulvi, Rutubæ, Placideiani.*] Hi famosi erant gladiatores.

97. *Contento poplite.*] Is gestus est certantium & digladiantium.

98. *Prælia rubricâ picta aut carbone.*] Publicè & propalam exposita. Plin. lib. 35. cap. 7. *Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus clarissimi pictores; ex albis melino, ex silaceis Attico, ex rubris sinopide Pontica, ex nigris attramento . . . . publicas porticus investivit picturâ, gladiatorum, ministrorumque omnium veris imaginibus redditis . . . . . . Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta à C. Terentio Lucano.*

101. *Subtilis veterum Judex & callidus audis.*] Cic. ante citat. *Nos quoque oculos eruditos habemus.*

105. *Quî tu impunitior.* Pers. Sat. 5. v. 130. similiter

. . . . *quî tu impunitior exis?*

Nempe inamarescunt epulæ sine sine petitæ,
Illusique pedes vitiosum ferre recusant
Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer uvam
Furtivâ mutat strigili? Qui prædia vendit
Nil servile gulæ parens habet? Adde quod idem
Non horam tecum esse potes, non otia rectè
Ponere: teque ipsum vitas fugitivus & erro;
Jam vino quærens, jam somno fallere curam:
Frustra: nam comes atra premit, sequiturque fugacem.
Unde mihi lapidem? Quorsum est opus? Unde sagittas?
Aut insanit homo, aut versus facit. Ociùs hinc te

INTERPRETATIO.

Quinimò amara fiunt dapes frequentiùs captatæ: & pedes vacillantes detrectant portare corpus vitiatum. Denique *nunquid peccat servus quispiam pro uvâ dans strigilem subreptam circa noctem: qui verò gulæ indulgens prædia venumdat, nihil servile exhibet? Adde quod tu nequis* unâ *horâ tecum versari, nec bene uti otio: atque temet fugis* ut servitutem *abhorrens & vagabundus; nunc vino nunc somno quærens levare sollicitudines. inutiliter. quippe* hæ *tristes asseclæ fugientem urgent ac persequuntur.* HORAT. *Quâ parte habebo lapidem?* DAVUS. *Ecquid necesse est?* HORAT. *Ubi tela inveniam?* DAVUS. *Vel furit homo* noster, *vel condit carmina.*

ANNOTATIONES.

107. *Nempe inamarescunt epulæ.*] Immodicè epulatus das pœnas, cùm debilitatum cruditate corpus vexatur; pedesque bono succo & alimento proindeque viribus destituti vacillant, solitumque officium non præstant. Vide Sat. 2. huj. lib. v. 73. & seq.

1.0 *Furtiva mutat strigili.*] Dans strigilem quam furatus est, ad habendam uvam, quam appetiit. Strigil instrumentum est æneum, ferreum, argenteum, quo in balneis sudorem veteres detergebant.

112. *Non horam tecum esse potes.*] Variis distractus cupiditatum illecebris, unâ horâ manere apud te, solus esse vix potes; animo tranquillo nunquam frueris: ac proinde *otia rectè ponere*, utiliterque tempus insumere non vales in rebus seriis & honestis. Pers. in fine Sat. 4 *Tecum habita.* Nunquam minus solus Sapiens, quam cum solus est.

113. *Teque ipsum vitas.*] Vitiosi sibimetipsis graves sunt, maximè si soli sint; quia tunc recurrente flagitiorum memoriâ & conscientiâ ampliùs torquentur.

Fugitivus & erro.] A te discedere cupis, vel omnino, vel ad tempus; sicut molestum dominum evitat servus *fugitivus*, redire nunquam volens; aut saltem velut *erro*, dies multos absens tandemque rediens.

116. *Unde mihi lapidem, &c.*] Unde lapidem habebo; quo feriam impudentem servum? *Unde sagittas*, quibus illum confodiam?

117. *Aut versus facit.*] Poëtico furore abreptus. Satira 3. hujus libri in fine.

Adde Poëmata nunc: hoc est oleum adde camino.

Ni rapis

Ni rapis, accedes opera agro nona Sabino.

INTERPRETATIO.

HOR. *Nisi hinc abis velociter, ibis ad agrum* meum *Sabinum nonus operarius.*

ANNOTATIONES.

118. *Accedes opera agro nona Sabino.*] Protinùs hinc te amandabo ad ergastula prædii & villæ meæ apud Sabinos, ubi cum aliis octo servis operi rustico incumbas; fiasque agrestis ex urbano, vinctus è soluto, sordidus & abjectus è præcipuo. Juvenal. Sat. 14. v. 24. *carcer rusticus.* Plin. lib. 18. cap. 3. *Vincti pedes, damnatæ manus rura exercent.* Et cap. 6. *Coli rura ab ergastulis pessimum est, & quicquid agitur à desperantibus.*

SATIRA VIII.

Cœnæ Nasidieni luxum minimè lautum irridet.

UT Nasidieni juvit te cœna beati?
Nam mihi quærenti convivam dictus here illic
De medio potare die. Sic ut mihi nunquam
In vitâ fuerit melius. Da, si grave non est,
Quæ prima iratum ventrem placaverit esca.

INTERPRETATIO.

HORAT. *Quomodo te oblectavit cœna Nasidieni divitis? Etenim heri mihi te cœnaturum* apud me *perquirenti dictum* est te *ibi epulari à meridie.* FUNDANIUS. *Ita ut nunquam, ex quo vivo, rectiùs habuerim.* HOR. *Si molestum non est, dic quod edulium primo sedarit graviorem famem.*

ANNOTATIONES.

1. *Ut Nasid.*] Horatius à Fundanio percunctatur qualis fuerit cœna illa quam vanus ostentator Nasidienus præbuerat Mœcenati, & cui ille interfuerat.

Nasidieni.] Is eques Rom. fuisse dicitur. Porrò ad metri legem, vel quadrisyllabam vocem accipe, ut *vindemiator*, lib. 1. Sat. 7. v. 30. vel Anapæstum loco Dactyli. Apage qui legunt; *Ut te Nasid. &c.* vel, *Nasidieni qui juvit te, &c.* Nam reclamant codices; nec non Priscianus lib. 17.

2. *Here.*] Heri & here dicebant veteres; ut vespere & vesperi. Priscian. Juvenalis Sat. 3. v. 23.

3. *De medio potare die.*] Solemnes ergo epulæ, quæ tam maturè inirentur, contra morem, de quo alibi. Juvenal. Sat. 11. v. 88.

Ad has epulas solito maturius ibat.

In primis Lucanus aper leni fuit Auſtro
Captus, ut aiebat cœnæ pater. acria circum
Rapula, lactucæ, radices; qualia laſſum
Pervellunt ſtomachum; ſiſer, alec, fæcula Coa.
His ubi ſublatis puer altè cinctus acernam
Gauſape purpureo menſam perterſit; & alter
Sublegit quodcunque jaceret inutile, quodque
Poſſet cœnantes offendere; ut Attica virgo
Cum ſacris Cereris, procedit fuſcus Hydaſpes,
Cœcuba vina ferens: Alcon Chium maris expers.

INTERPRETATIO.

FUNDAN. *Initio fuit aper è Lucaniâ, Auſtro placido captus, quemadmodum affirmabat convivator: circa* erant *acres rapæ, lactucæ, radices; & quæ languentem ſtomachum excitant, ſiſer, alec, fæx* vini *Coi. Poſtquam remota ſunt iſta, ſervus altè ſuccinctus menſam ex acere deterſit mappâ villoſâ purpureâ; alter autem corraſit quicquid ſupervacuum, & quod poſſet nauſeam creare convivis.* Tum *ſubniger Hydaſpes progrediens ad inſtar puellæ Athenienſis quando ſacra Cereris portat, vinum Cæcubum detulit, Alcon* autem *Chium abſque marinâ* aquâ.

ANNOTATIONES.

6. *Lucanus aper.*] De Lucaniâ Italiæ regione apris fecundâ jam dictum eſt Sat. 3. hujus libri.

Leni Auſtro captus.] Fruſtra conatur Naſidienus venditare ſic teneriores factas eſſe illius apri carnes; & fruſtra excuſat fœtorem inductum vehementiori Auſtri flatu; cum nares convivarum eo offenderentur. Vide Sat. 2. huj. lib. v. 40.

7. *Cœnæ pater.* [Convivii Præfectus; infrà *Parochus*, nempe Naſidienus.

8 *Acria circum rapula, &c.*] Aptè ſatis ad emendandum fœtorem apri.

9. *Siſer.*] Olus utile ſtomacho, urinam ciens appetitum excitans. Gall. *chervy*, vel *ſelris.* Dioſcorid. Plin, &c. Tiberius Cæſar eo delectatus narratur.

Alec.] Vide Satira 4. hujus libri. v. 73.

Fœcula Coa.] Condimentum è fæce, ſive è craſſiori ſedimento Coi vini. ſuprà ſat. 4.

10. *Altè cinctus.*] Quo expeditior foret.

Acernam menſam.] Ex acere arbore Gall. *Erable.* Plin. lib. 16. cap. 15. *acer*, inquit, *operum elegantiâ & ſubtilitate citro ſecundum.* Pariter & Martial. lib. 14. Epig. 90.

11. *Gauſape purpureo menſam perterſit.*] Gauſape & gauſapa, periſtroma ſeu tapes, quo menſa inſternebatur. At hîc adhibetur ad tergendam menſam, quæ nullo mantili tecta fuiſſe oſtenditur.

13. *Ut Attica virgo.*] Ut Cereris ſacra in caniſtris portat virgo Attica, ſublatis ſupra caput manibus: ita famulus altè defert vaſa vinaria, proceditque lento gradu, ad faſtum & pompam. Vide lib. 1. Sat. 3.

14. *Hydaſpes.*] Puer formoſus, ortus in Parthiâ, prope Hydaſpen fluvium, indeque adeptus nomen. Vide libro 1. Od. 22.

15. *Cæcuba.*] De his lib 1. Od. 20.

Alcon.] Alter famulus.

Chium maris expers.] De Chio vino ſuprà Sat. 4. Quod addit, *maris expers*, vel indicat vinum in Italiâ factum, adeoque non tranſmarinum,

Hic herus, Albanum, Mœcenas, ſive Falernum
Te magis appoſitis delectat; habemus utrumque.
Divitias miſeras. ſed queis cœnantibus unà,
Fundani, pulcrè fuerit tibi, noſſe laboro.
Summus ego, & prope me Viſcus Turinus; & infra,
Si memini, Varius: cum Servilio Balatrone
Vibidius; quos Mœcenas adduxerat umbras.
Nomentanus erat ſuper ipſum; Porcius infra,
Ridiculus totas ſimul abſorbere placentas.

INTERPRETATIO.

Mox dominus dixit: *Si* fortè *Albanum vel Falernum*, ô *Mœcenas*, *iſte priuſculum juvat*, quàm *quæ allata ſunt*, *utrumque adeſt*. HORAT. *O infortunatas opes! at aveo ſcire, quibuſcum opulantibus* tam *lautè cœnaveris*, ô *Fundani*. FUNDAN. *Ego ſupremo in thoro*, *& juxta me Viſcus Thurinus* accumbebat; *atque inferiori* loco, *ſi* bene *recordor*, *Varius*. Aderant in medio lecto *Servilius Balatro*, *& Vibidius*; *quos aſſeclas adduxerat Mœcenas*. In imo *erat Nomentanus ſupra Naſidienum*; *infrà* verò *Porcius*, *riſum præbens* cùm *devoraret ſimul integras placentas*.

ANNOTATIONES.

quod tamen pro Chio & Græco venditetur. Vel hinc jactat purum eſſe, & cui nihil aquæ marinæ admixtum ſit. Nam ſolebant Græci vino infundere marinam aquam, ut firmius, defæcatius, & incorruptius redderetur. Columel. Athen. lib 1. Plin lib. 23. cap. 1. Huc pertinet oraculum quoddam paſtoribus editum, quod jubebat Dionyſium in mare mergere.

16. *Albanum.*] Lib. 4. Od. 11.

Falernum.] Lib. 1. Od. 20.

18. *Divitias miſeras.*] Hoc alii dici volunt à Fundanio, alii ab Horatio. Senſus eſt: miſeras divitias, quæ divitem nedum faciant beatum; imò perſæpe ſordidum & miſerum reddunt! Certe hìc ſordes Naſidienus exhibet, qui non ſtatim optima vina Mœcenati depromat. Eccui enimverò alii reſervabat Albanum ſuum & Falernum?

19. *Fundani.*] Hic erat eo tempore poëta Comico ſale & facetiis clarus.

20. *Summus ego.*] Ego ſummus in ſummo lecto. De ſitu diſcumbentium, & ratione diſcumbendi ad menſam, egi lib. 1. Od. 27. Item lib. 1. Sat. 4. v. 86. Porrò notandum eſt, honoratiorem in quoque thoro locum fuiſſe medium: & convivii dominum in imo lecto ſemper accubuiſſe. Itaque hìc in ſummo thoro medius erat Fundanius viſcum Thurinum ſuperiorem inter & Varium inferiorem. In medio lecto medius Mœcenas Balatronem inter & Vibidium, *quos adduxerat umbras*. In imo Naſidienus cum ſuis convivis Nomentano ſcilicet & Porcio.

Viſcus Thurinus.] Thurio Calabriæ oppido oriundus. Lib. 1. Sat. 10. v. 83.

21. *Varius.*] De eo celebri Poëta lib. 1. Od. 6. lib. 1. Sat. 5. & 8.

22. *Umbras.*] Scurras, paraſitos, homines non invitatos à convivatore ſed ab invitatis adductos velut comites. Sic enim pridem ad cœnam vocatus, de hoſpitis confiſus benevolentiâ, quoſdam deducebat aſſeclas ſecum: quibus nomen datum ex eo quod invitatum ſequerentur, velut umbra corpus. Plutarch. Sympoſ. lib. 7. cap. 6.

23. *Nomentanus.*] De eo luxurioſo nepote lib. 1. Sat. 8. & alibi.

Porcius.] Famoſus nepos.

24. *Placentas.*] Hæ cenſebantur inter præcipuas veterum cupedias & delicias. Caſaubon. in Athen. lib. 3. cap.

Nomentanus ad hoc, qui ſi quid forte lateret,
Indice monſtraret digito. Nam cætera turba,
Nos, inquam, cœnamus aves, conchylia, piſces,
Longè diſſimilem noto celantia ſuccum:
Ut vel continuò patuit, cùm paſſeris atque
Inguſtata mihi porrexerit ilia rhombi.
Poſt hoc me docuit melimela rubere, minorem
Ad lunam delecta. Quid hoc interſit, ab ipſo
Audieris meliùs. Tum Vibidius Balatroni,
Nos, niſi damnosè bibimus, moriemur inulti.
Et calices poſcit majores. Vertere pallor

INTERPRETATIO.

Porrò *Nomentanus propterea* aderat, *ut digito indicaret ſi quid fortaſſe* apponeretur *reconditi* ſaporis. *Etenim reliqui è vulgo, nos inquam comedimus aves, conchylia, piſciculos, ſaporem habentia valde cognito diſparem. Hocque mox innotuit, quando mihi obtulit ilia paſſeris & rhombi, qualia non* ante *guſtaram. Tum me docuit melimela rubicundiora eſſe, ſi decerpantur imminutâ Lunâ. Quid* autem *id referat, ab ipſo meliùs acceperis. Subinde Vibidius* ait *Balatroni: niſi potamus cum damno* præbentis cœnam, *moriemur ſine ultione*; ſtatimque *petit ſcyphos capaciores. Tunc pallor cœpit immutare vul-*

ANNOTATIONES.

29. Perditiſſimi catillonis ſit, inquit, non alimentis veſci, ſed gulæ irritamentis. Epicureus quidam pro mortuo dicitur elatus, placentâ fervente devoratâ. Hieronym. ad Marcellam: *Suaves non ſunt epulæ quæ non placentam redolent.*

25 *Si quid forte lateret.* &c.] Ad hoc præſertim vocatus ille, ut cibos quoſque indicaret, & eorum ſaporem velut exquiſitum venditaret. Scilicet erat inſignis obſoniorum artifex, ſeu gulæ antiſtes & myſta.

28 *Longè diſſimilem*, &c.] Ironia. Senſus eſt: ſi illi vano oſtentatori & garrulo fides, cœnabamus exquiſita omnia, & ſuccum habentia longè diſſimilem ei quem guſtare conſuetum eſt.

29. *Ut vel continuo patuit.*] Pergit ironicè loqui.

Passeris.] Paſſer piſcis planus Gall. *carrelet*: a rhombo differt ſitu corporis duntaxat. Nam *dexter reſupinatis rhombis, paſſeri lævus*. Plin. lib. 9. cap. 20.

31. *Melimela.*] Gall. *pommes de paradis.* Plin. lib. 15. cap. 14. mala *muſtea à celeritate miteſcendi ſeu matureſcendi, quæ nunc melimela dicuntur à ſapore melleo.*

32. *Minorem ad lunam.*] Alii creſcentem, alii decreſcentem interpretantur. Ego certè *lunam minorem* dixerim potius quando minuitur, quàm cùm augetur & creſcit. aſtipulatur Plinius, qui imminui lunam ait, pro, decreſcere.

Quid hoc interſit.] Quanti referat, ut hoc vel illo ſtatu lunæ melimela colligantur, ab ipſo Naſidieno didiceris meliùs. Nempe ille magnâ verborum pompâ de re futili quâlibet uſque ad nauſeam diſſerebat.

34. *Nos niſi damnosè bibimus.* &c.] Naſidieni ejuſque convivii inſulſitatem ulciſci aliter non poſſumus quam vinum ejus affatim bibendo, cum damno ipſius & dolore.

35. *Vertere pallor.*] Avarum ſubit indignatio, ubi œnophora ſua inverti conſpicit.

Tum parochi faciem, nil ſic metuentis ut acres
Potores : vel quod maledicunt liberius, vel
Fervida quod ſubtile exſurdant vina palatum.
Invertunt Aliphanis vinaria tota
Vibidius Balatroque, ſecutis omnibus. imi
Convivæ lecti nihilum nocuere lagenis.
Affertur ſquillas inter muræna natantes

INTERPRETATIO.

tum dantis epulas, nihil tam formidantis quàm validos potores : ſive quod dicaciores fiunt, ſive quia vini calor hebetat guſtum acutiorem. Jam Vibidius & Balatro cunctique pariter urnas integras exhauriunt poculis *Aliphanis. Infimi* verò *thori homines minimè laſerunt lagenas.* Mox *apponitur muræna in catino extenſa inter ſquillas* juſ-

ANNOTATIONES.

36. *Parochi.*] παρέχω, præbeo.

38. *Fervida quod ſubtile, &c.*] Ex perſonâ avari honeſtam dolendi rationem prætexit, quaſi palatum immodici potûs calore obtuſum jam vini bonitatem ſapere nequeat.

39. *Aliphanis.*] Majoribus & capacioribus poculis, ex Aliphâ urbe Samnii, ad amnem Vulturnum, in planitiè ſitâ, non longè ab Apennino : quæ modò in ruderibus jacet. Aliphani agri meminit Tullius 2. contrà Rullum : & pro Plancio.

41. *Imi convivæ lecti, &c.*] Naſidienus ejuſque aſſeclæ duo, Nomentanus & Porcius, in imo lecto diſcumbentes parum aut nihil biberunt ; quia nos majoribus ſcyphis brevi lagenas exhauſimus, & vinaria tota invertimus, ut paulo ante dictum. Sive quod illi attoniti ſpectarent alios tam acriter & ſtrenuè potantes. Seu quod Nomentanus & Porcius Naſidieno familiari ſuo jam pallenti ex avaritiâ, novum dolorem creare formidarent, ſi ſaltem ipſi vino ejus haud pepercissent. Horatii locum hunc alii aliter interpungant, *ſecutis omnibus imis. Convivæ lecti*, &c. atque interpretentur ut libuerit : judicabit æquus Lector ſenſum fore confuſum & ineptiorem. Apage qui convivas lectos comminiſcitur, id eſt ſelectos & honoratos. Certè unus Mœcenas ibi primarius vir. Porrò quæ interpretatio, *nihilum nocuere lagenis*, à potu ſibi temperarunt, ſeu temperantiam ſervarunt ? Neque verò aptiùs huc intruduntur imi ſubſellii homines, paraſiti, ſcurræ : quorum nulla eſt ibi mentio.

42. *Squillas.*] Squilla piſciculus eſt è cancrorum genere : de quo jam ante Sat. 4. Cic. de Nat. Deor. 2. n. 123. *Pinna* (quæ eſt è conchis marinis) *cum parvâ ſquillâ coit ſocietatem comparandi cibi.* Plinius lib. 9. cap. 42. rem feſtivè explicat : nec pigebit tranſcribere. *Concharum generis pinna eſt. Naſcitur in limoſis, ſubrecta ſemper, nec unquam ſine comite, quem pinnoterem vocant, alii pynnophylacem. Is eſt ſquilla parva : alibi cancer dapis aſſectator. Pandit ſe pinna, luminibus orbum corpus intùs minutis piſcibus præbens. Aſſultant illi protinùs ; & ubi licentiâ audacia crevit, implent eam. Hoc tempus ſpeculatus index, morſu levi ſignificat. Illa ore compreſſo, quicquid incluſit exanimat ; partemque ſocio tribuit.*

Muræna.] Piſcis carens pinnis & branchiis, de genere eorum *qui flexuoſo corporum impulſu ita mari utuntur ut ſerpentes terrâ : in ſicco etiam repentes.* Plin. lib. 9. cap. 20. & 23. Idem ibid. cap. 55. celebrat murænarum vi-

In patinâ porrecta. Sub hoc herus; Hæc gravida, inquit,
Capta est, deterior post partum carne futura.
His mistum jus est oleo, quod prima Venafri
Pressit cella, garo de succis piscis Iberi,
Vino quinquenni, verùm citra mare nato,
Dum coquitur: cocto Chium sic convenit, ut non
Hoc magis ullum aliud, pipere albo, non sine aceto,
Quod Methymnæam vitio mutaverat uvam.
Erucas virides, inulas ego primus amaras
Monstravi incoquere; illutos Curtillus echinos,

INTERPRETATIO.

culo immersas. Tum dominus ait: ista prægnans capta est, quæ *minùs bonâ carne fuisset postquam peperisset. His affusum est jus* ex *oleo expresso è præcipuâ Venafri cellâ, garo è succo piscium Hispanorum, vino quinque annorum, at cismarino, dum coquitur: cocto* verò *ita Chium aptum est, ut nullum aliud aptius* sit; *non sine pipere albo, & aceto, quod vinum Lesbium corrupit. Primus ego erucas virides & inulas acerbas, Curtillus* autem *herina-*

ANNOTATIONES.

varia, & earum sex millia in cœnis triumphalibus Cæsaris Dictatoris.

43. *Porrecta.*] Ergo magna & procera. Sat. 2. huj. lib.

Porrectum magno magnum spectare catino
Vellem, &c.

44. *Gravida capta est.*] Quid hoc ad rem? & quæ ratio fulciat ea quæ mox adduntur? Profectò insulsi convivatoris vana somnia.

45. *Venafri.*] De præstantia olei Venefrani Plin. lib. 15. cap. 2. *In hoc quoque bono principatum obtinuit toto orbe Italia maximè agro Venafrano* De eo jam supra Sat. 4. v. 69. De urbe Venafro lib. 2. Od. 6. in fine.

46. *Garo de succis piscis Iberi.*] Garum muriæ genus laudatissimum è scombris piscibus, qui frequentes sunt ad Iberiæ seu Hispaniæ littora, præsertim ad Carthaginem novam. Plin. lib. 31. cap. 8. Vide suprà Sat. 4. v. 65. Nec prætermittendum adjacere parvam insulam Scombrariam, & promontorium ejusdem nominis, sic appellata à frequenti piscatione scombrorum. Strabo.

Iberi.] Iberus fluvius Hispaniæ præcipuus, eamque dividens olim in citeriorem & ulteriorem, ei quoque sæpiùs apud Poëtas appellationem tribuit.

47. *Citra mare nato.*] Vernaculo, Italico.

50. *Aceto quod Methymnæam, &c.*] Aceto optimo ex optimo vino Lesbi insulæ. Vide lib. 1. Od. 17. Methymna ibi civitas post Mitylenen præclara, vino generoso celebris. Silius Ital. lib 7.

Tmolus, & ambrosiis Aruisia pocula succis,
Ac Methymna ferax Latiis cessere Falernis.

51. *Erucas.*] Gall. *de la roquette.* Hæc herba urinam ciet, coctionem juvat, alvum laxat. Casaub. in Athen. lib. 4. cap. 2. Erucæ, inquit, in tenuiorum lautitiis: aliquando etiam in beatorum mensam admissæ, ut in cœnâ Nasidieni.

Inulas.] Gall. *de l'aunée. Tristes* vocat Columella: Horat. suprà Sat. 2. v. 44. *acidas.*

52. *Illutos Curtillus echinos, &c.*] Curtillus Epicureus docuit non faciendam è maceratis echinis muriam; sed integros potius coquendos esse *illutos*, id est non ablutos & suâ salugine non purgatos: sed quales depromuntur è

Ut melius, muriâ quam testa marina remittit.
Interea suspensa graves aulæa ruinas
In patinam fecere, trahentia pulveris atri
Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.
Nos majus veriti, postquam nihil esse pericli
Sensimus, erigimur. Rufus posito capite, ut si
Filius immaturus obisset, flere. quis esset
Finis, ni sapiens sic Nomentanus amicum
Tolleret? Heu Fortuna, quis est crudelior in nos
Te Deus? ut semper gaudes illudere rebus
Humanis! Varius mappâ compescere risum
Vix poterat. Balatro suspendens omnia naso,
Hæc est conditio vivendi, aiebat: eoque
Responsura tuo nunquam est par fama labori.
Tene, ut ego accipiar lautè, torquerier omni
Sollicitudine districtum? ne panis adustus,
Ne malè conditum jus apponatur, ut omnes

INTERPRETATIO.

eeos non lotos, *velut convenientius*, *coquenda instituimus muriâ quam testa marina reddit. Interim appensa aulæa graviter collapsa sunt in catinum*, tantumque *nigri pulveris extulerunt*, *quantum non effert Aquilo in agris Campanis. Nos timentes* aliquid *gravius*, *ubi comperimus nihil mali impendere*, *bono animo fuimus. Rufus* Nasidienus *contrà demisso capite lacrymatus est*, *quasi filius intempestivè esset mortuus. Ecquis modus adfuisset*, *nisi callidus Nomentanus ita familiarem solatus esset? Eheu Fortuna*, *quod numen est inclementius erga nos quàm tu? Quantum semper gaudium captas*, *res humanas ludendo! Varius cachinnos mappâ coercere vix poterat. Balatro cuncta in jocum trahens*, *dicebat: Ea sors est hujus vitæ. ideoque nunquam fama æqua respondebit labori tuo. itane* verò oportet *te sollicitari multiplici curâ discerptum*, *ut ego lautas* epulas *capiam: ne adustus panis; ne jus malè*

ANNOTATIONES.

vasis, in quibus saliti fuerunt.

Echinos.] De his Sat. 4. huj. lib. v. 33.

53. *Ut melius.*] Asserens nihil esse melius, quam ita illos incoquere in muriâ sive succo illo salso qui reperitur in marinâ testâ.

54. *Suspensa graves aulæa ruinas*, *&c.*] Grande certe infortunium. Olim triclinii camera velo seu tabernaculo obtendebatur ad excipiendum pulverem. Varro. Servius ad Æneid. I. v. 701.

56. *Campanis excitat agris.*] Campania quod sit plana & campestris regio, plus habet pulveris.

57. *Nos majus veriti.*] Scilicet ruinam & casum tecti ac domûs.

63. *Mappâ compescere risum.*] Appositâ ori mappâ.

64. *Suspendens omnia Naso.*] Lib. I. Sat. 6. v. 5.

65. *Hæc est conditio. vivendi.*] Ut nullum sit bonum purum, & stabile; sed *extrema gaudii luctus occupet.*

66. *Responsura tuo nunquam*, *&c.*] Fama nunquam satis prædicare poterit tuum hunc laborem in parandis ac reparandis epulis, quarum hilaritas gra-

Præcincti rectè pueri comptique ministrent ?
Adde hos præterea casus : aulæa ruant si,
Ut modò : si patinam pede lapsus frangat agaso.
Sed convivatoris, uti ducis, ingenium res
Adversæ nudare solent, celare secundæ.
Nasidienus ad hæc : Tibi dii quæcunque preceris,
Commoda dent : ita vir bonus es, convivaque comis.
Et soleas poscit. Tum in lecto quoque videres
Stridere secretâ divisos aure susurros.
Nullos his mallem ludos spectasse. Sed illa
Redde, age, quæ deinceps risisti. Vibidius dum
Quærit de pueris, num sit quoque fracta lagena,
Quod sibi poscenti non dentur pocula; dumque

INTERPRETATIO.

conditum inferatur ; ut bene expediti ministri omnes nitidique famulentur ? His adjunge infortunia, putà *si tentoria collabantur*, *ut mox* contigit ; *si offenso pede servus catinum disrumpat. Verùm sicut Imperatoris, ita convivium præbentis animum res contraria ostendere, prospera occultare consueverunt. Nasidienus ad ista* respondit : *Quæcunque bona postulabis, Dii largiantur tibi ; adeo vir probus es, & facetus conviva :* tumque, *petit crepidas. Mox in singulis thoris aspexisses clam ad aurem fieri susurrationes diversas.* Certè *nullos velim ludos spectasse potiùs quam istos.* HORAT. *At refer ea quæ postea jocum tibi dedere.* FUNDANIUS. Risimus, *dum famulos interrogavit Vibidius : An fracta etiam lagena sit, quod postulanti sibi pocula*

ANNOTATIONES.

vi aulæorum casu interturbata est.

70. *Camptique ministrent.*] Hoc Maximè ad convivii lautitiam pertinere credebant olim, ut formosi ac nitidi essent ministri, quorum aspectu convivæ oblectarentur.

72. *Agaso.*] Propriè qui jumenta curat. Gall. *Palefrenier.* Non caret sarcasmo dictio illa. qualis enim erat agaso ut ministraret convivis ?

77. *Et soleas poscit.*] Veteres priusquam accumberent, togas mutabant vestibus quas à re, cœnatoria dixerunt. Petron. *Cœnatoria repetimus, & in proximam cellam ducti sumus, in quâ tres lecti strati erant.* Tum etiam soleas pedibus demebant, ne lectum lectique stragula & toralia conspurcarent. Martial.

> *Deposui soleas, affertur protinùs ingens*
> *Inter lactucas oxygarumque liber.*

Quò verò pergit Nasidienus soleis resumtis ? convivium aulæorum casu & multo pulvere inquinatum vult raparare, Balatronis sermone scilicet erectus & ipse reparatus. Vide J. Lips. Antiq. Lect. lib. 3.

Soleas.) Calceamenti genus plantas tegens pedum, annexum teretibus habenis cetera prope nuda vincientibus. Factum nomen, quod solum dumtaxat seu plantam obtegerent. Porro calceis veteres foris utebantur, at domi soleis. Has etiam appellabant crepidas & crepidulas a Græcâ voce *κρηπῖδες*. Gell. lib. 13. cap. 10.

78. *Stridere secretâ, &c.*) Alter alteri insusurrat : Ecquo pergit ille ? quid molitur ? Observa, Lector, in hoc versu frequentiorem litteram *S* bellè susurros exprimentem.

Ridetur

Ridetur fictis rerum, Balatrone secundo,
Nasidiene redis mutatæ frontis, ut arte
Emendaturus fortunam. deinde secuti
Mazonomo pueri magno discerpta ferentes
Membra gruis sparsi sale multo, non sine farre,
Pinguibus & ficis pastum jecur anseris albi,
Et leporum avulsos, ut multo suavius, armos,
Quam si cum lumbis quis edit. tum pectore adusto
Vidimus & merulas poni, & sine clune palumbes:

INTERPRETATIO.

non præberentur? Dum verò *conflatur risus è simulatis rebus, Balatrone obsecundante;* en *revertitur Nasidienus mutatâ fronte, quasi ingenio reparaturus infortunia. Ponè sequebantur famuli* in *prægrandi lance gestantes membra gruis divisa, plurimo sale itemque farre* conspersa; *nec non jecur albi anseris pinguibus ficis saginatum; humeros etiam leporinos abstractos, tanquam longè melius* quid, *quàm si cum lumbis edantur. Jam aspeximus afferri merulas adusto pectore & palumbes absque nati-*

ANNOTATIONES.

83. *Fictis rerum.*) Ridendi prætextus fingebatur, ne se derideri Nasidienus adverteret, cùm maximè rideretur. Sat. 2. huj. lib. *Vanis rerum corruptus.*

Balatrone secundo.) Secundas partes agente, Vibidium adjuvante, ad movendum risum.

84. *Mutata frontis.*] Hilaris è mœsto factus, læto animo lætitiam instauraturus.

86. *Mazonomo.*] Genus est lancis magnæ, dicitur ἀπὸ τοῦ νέμειν μάζας, à distribuendo mazas, id est, edulia quædam è farina & lacte, ut vult Suidas, vel è farinâ aquâ & oleo, ut placet Hesychio. Varro usus est ea voce lib. 3. cap. 4. de re rust. Lucullus, inquit, è turdis aujarium fecit in Tusculano; ut alios videret positos in *mazonomo* coctos, alios circum fenestras volitantes.

87. *Discerpta ferentes membra gruis.*] Quale hoc edulium è recisis gruis membris multo sale farrato conspersis? Alii intelligunt τραχήλια seu edulia è partibus avium extremis, maximè cervicibus. Plin. lib. 10. cap. 23. *Cornelius Nepos qui D. Augusti principatu obiit, cùm scriberet turdos paulò ante cœptos saginari; addidit, ciconias magis placere quàm grues: cùm hac nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit tetigisse.*

88. *Pinguibus & ficis pastum jecur anseris albi.*] Hoc in præcipuis deliciis erat. Plin. lib. 10. cap. 22. *Nostri sapientiores qui eos* (anseres) *jecoris bonitate noverunt. Fartilibus in magnam amplitudinem crescit. exemptum quoque lacte mulso augetur.* Juvenal. Satira 5.

Anseris ante ipsum magni jecur.

Pers. Sat. 6.

. . . . *Satur anseris extis.*

Martial. lib. 13. Epigr. 58.

Aspice quàm tumeat magno jecur ansere majus;

Vide Athen. lib. 9. cap. 8.

Anseris albi.] Tales in primis commendat Varro de Re. Rust. lib. 3. cap. 10.

89. *Et leporum avulsos, &c.*] Vide huj. lib. Sat. 4. ubi,

leporis sapiens sectabitur armos.

Martial. de anate.

Tota tibi ponetur anas, sed pectore tantùm
Et cervice sapit. Cætera redde coquo.

91. *Merulas.*] Gall. *des merles.*

Palumbes.] Silvestres columbas. Gall.

Suaves res, si non causas narraret earum, &
Naturas dominus. quem nos sic fugimus ulti,
Ut nihil omnino gustaremus, velut illis
Canidia afflasset pejor serpentibus Afris.

INTERPRETATIO

bus : quæ quidem *jucunda* extitissent, *si causas eorum & naturas* importunè *herus non commemorasset.* Ergò *hunc nos ulti* sumus *ita fugientes nihilque prorsùs delibantes, perinde ac si Canidia Africanis anguibus pestilentior illa aspirando infecisset.*

ANNOTATIONES.

ramiers. Sine clune, quæ tamen pars optima est & palato suavissima. Vide Gell. lib. 15. cap. 8. *Negant ullam avem, præter ficedulam, totam comesse oportere : cæterarum avium atque altilium nisi tantum apponatur, ut à cluniculis inferiori parte saturi fiant, convivium putant inopiâ sordere : superiorem partem avium atque altilium qui edunt, eos palatum non habere,* &c.

92. *Suaves res, si non, &c.*] Quæ quidem obsonia nobis forte jucunda extitissent, si non importunâ garrulitate ea Nasidienus nimiùm venditasset; ac velut optima collaudaret quæ sunt deteriora, adductis perperam à rerum naturâ causis & rationibus.

93. *Fugimus ulti ut nihil, &c.*] Ulti sumus, nihil gustando ex iis quæ sic inepte venditarat.

94. *Velut illis Canidia afflasset, &c.*] Ut si afflatu suo venenum lethiferum affudisset *Canidia*, venefica celebris, de quâ in Epod. ult. Columel. *Cavendum ne à serpentibus afflentur, quarum odor tam pestilens, ut interimat universos.*

95 *Serpentibus Afris.*] Africa monstrorum omnis generis ferax. Alii leg. *atris.*

Q. HORATII FLACCI

EPISTOLARUM LIBER PRIMUS.

HÆC pars Horatii sermonum altera dici potest, continens Epistolas, in quibus eleganter & ornatè quidem ad amicos scribit non tam de rebus domesticis & futilibus, quàm de gravissimis quibusque, putà de moribus verâ virtute informandis. Meritò igitur *Sapientes Epistolas* nuncupat Scaliger. Quod si novum, at certè pulcrum est, versibus & strictâ oratione scribere ejusmodi Epistolas. Hinc etenim & major familiaritas in suos elucet: & nonnullam scribenti libertatem & amœnitatem tribuunt Musæ. Ita sanè quædam faciliùs enarrantur, & quæ per se austera, jucundiùs excipiuntur.

Prima hæc Epistola Mœcenatis hortatu scripta satis apparet, & quidem ætate jam provecto Poëtâ nostro. In eâ reprehenduntur homines virtutem honoribus ac divitiis posthabere soliti, & quæ ad corpus quàm quæ ad animum spectant, multò studiosiùs inquirentes. Jul. Scaliger Poët. lib. 6 quanquam durus alias castigator, *nitidioris styli* fatetur esse Epistolas. *Prima* inquit, *quovis melle dulcior est: sententiæ appositæ: dictio casta, rotunda, suavis. Quapropter arbitror postremam omnium factam, primam positam ob luculentam raritatem. Quare etiam Epistolarum librum Satiris postponendum censeo. Id quod cùm in vetustis exemplaribus videamus, nescio quid consilii in mentem venerit iis qui inventum ordinem subvertere. Grammatico nihil infelicius. Credo quod viderent versum illum :* summâ dicende camœna: *quasi verò non hanc ipsam postremam intelligeret.*

EPISTOLA PRIMA.

AD MOECENATEM.

Inconstantiam hominum redarguit, & pravum judicium de opibus & honoribus.

RIMA dicte mihi, summâ dicende camœnâ,
Spectatum satis, & donatum jam rude quæris,
Mœcenas, iterum antiquo me includere ludo.
Non eadem est ætas, non mens. Veianius armis
Herculis ad postem fixis, latet abditus agro;
Ne populum extremâ toties exoret arenâ.

INTERPRETATIO.

O *Mœcenas à me celebrate primis carminibus, & celebrande postremis, me sat probatum jamque libertate fruentem vis rursum obstringere veteri exercitatione.* Atqui *non eadem ætas adest,* *non* idem *ingenium.* En *Veianius, armis in Herculis æde suspensis, delitescit quietus ruri; ne amplius populum deprecetur in ultimâ arenâ.*

ANNOTATIONES.

1. *Primâ dicte mihi, &c.*] Similem dictionem legas apud Græcos Poëtas, Hesiod. Homer. Theocrit. Theogn. præsertim erga Deos: unde Horatius Mœcenatem quasi numen venerari se ostendit. Sic Eclogâ 8. Virgilius sive Pollionem sive Augustum alloquitur.

A te principium: tibi desinet, accipe jussis
Carmina cœpta tuis.

2. *Rude donatum.*] Acceptâ missione jam liberum. *rudis* virga erat (Palmea si quibusdam fides) quâ donabantur Gladiatores, in signum exauctorationis; ut deinceps cessarent à gladiaturâ; & alimenta ex publico caperent. Hinc dicti rudiarii. Priscian. Sueton. Tiber. cap. 7. *Munus gladiatorium dedit diversis temporibus ac locis. Primum in foro, secundum in amphitheatro; rudiariis quoque quibusdam revocatis, auctoramento centenum millium.*

3. *Antiquo ludo.*] Scribendis etiam num Lyricis & amatoriis carminibus, velut olim in juvenili flore & facultate. Atqui minùs aptus modo sum istis rebus: imo seria, honesta, Philosophica dein consector.

4. *Veianius.*] Illustris gladiator.

5. *Armis Herculis ad postem fixis.*] Armis post emerita stipendia suspensis ex more in Herculis sacello, quod erat ad Amphiteatrum: ut notat Theod. Marcilius. Cujus certè magis arridet sententia, quàm opinantium idcirco præ cæteris Diis Herculem nominari, quod ille cum monstris luctatus toties victor fuerit.

Latet abditus agro.] Apud villulam suam rusticam otio fruitur.

6. *Ne populum extremâ, &c.*] Ne ultra cogatur supplicare populo in theatro sedenti; seu ad petendam vacationem: seu ad deprecandam mortem: *extremâ arenâ*, in ultimo vitæ discrimine, & jamjam à pari suo victore enecandus: vel, in extremâ amphitheatri margine, ubi certabatur.

Eſt mihi purgatam crebro qui perſonet aurem :
Solve ſeneſcentem mature ſanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus, & ilia ducat.
Nunc itaque & verſus, & cætera ludicra pono.
Quid verum atque decens, curo & rogo, & omnis in hoc ſum :
Condo, & compono, quæ mox depromere poſſim.
Ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter :
Nullius addictus jurare in verba magiſtri,

INTERPRETATIO.

Certè *adeſt qui ſæpius inſuſurret ad aurem meam ſapientem : Dimitte prudens tempeſtativè equum ad ſenium vergentem, ne ſub finem deficiat, atque ægrè anhelitum trahens derideatur. Ergo jam carminibus aliiſque jocis nuntium remitto. Satago deinceps & quæro, quid bonum, quid honeſtum* ſit : *atque in id incumbo totus. Colligo & contexo quæ ſtatim adhibere queam* ad uſum. *Ac ne fortaſſe ſciſciteris, quem ego magiſtrum, quam diſciplinam ſequar : Nullius* videlicet *præceptoris opinionibus me addico :*

ANNOTATIONES

7. *Eſt mihi purgatam, &c.*] Prima ratio ſeu excuſatio non ſcribendi fuit Veianii Rudiarii exemplum : altera eſt rationis monitum rectè & ſapienter ſuggerentis, maturè ceſſandum, ne prior gloria poſterioribus ſcriptis & animo jam marceſcente obſcuretur.

Purgatam.] Philoſophiæ documentis excultam, & ſanam mentem. Perſ. Sat. 5. *purgatas inſeris aures fruge Cleantheâ.*

8. *Solve ſeneſcentem.*] Sicut prudentis eſt incitatoris, equum ætate fatiſcentem jamque minus alacrem ſolvere à curru & mature à circo removere, ne ilioſus ac ſuſpirioſus in curuli certamine deficiat, prioreſque victorias dehoneſtet : ita debet ſcriptor ingenioſus tempeſtivè ſe quieti dare, & à ſcribendo ceſſare, cùm ſenio fatiſcens eximia, ut ante, depromere non valet. Ennius.

Sicut fortis equus ſpatio qui ſæpe ſupremo
Vicit Olympia, nunc ſenio confectu quieſcit.

De Circenſibus Romam tranſlatis, de poſitis metis, de ſolemnibus curriculis, deque ſepteno aurigarum ad metam circuitu, ac cæteris ludorum ritibus, vide Alex. ab Alex. lib. 5. c 8. &c.

Ilia ducat.] Spiritûs ducendi laborans difficultate circi decurrere ſpatia, pari ut olim velocitate & ardore ; adeoque alios ſecum certantes prævertere & ſuperare nequeat. Plin. lib. 26. cap. 6. *tanta vis*, inquit, *verbaſco eſt, ut jumentis non modò tuſſientibus, ſed ilia quoque trahentibus auxilietur potu.*

10. *Cetera ludicra.*] Nugas, jocos, Lyria, Satyrica.

11. *Quid verum atque decens, &c.*] Philoſophiæ morali operam do ſedulam.

12. *Condo & compono.*] Moralia documenta in mente meâ recondo & rumino ; ac poſt in ordinem digeſta ſcribo, tum ad meam tum ad aliorum utilitatem.

13 *Quo duce, quo lare.*] Quam ſectam amplectar. Lib. 1. Od. 29 *Socraticam domum.* Plures nempe Philoſophorum familiæ celebres ſuum quæque ducem ac principem colebant : Academici Platonem, Peripatetici Ariſtotelem, Stoici Zenonem, Cyrenaici Ariſtippum, Epicurei Epicurum, &c. Vide Diogen. Laërt.

14 *Nullius addictus jurare, &c.*] *Nullis unius diſciplinæ legibus adſtricti, quibus in Philoſophiâ neceſſariò pareamus, quid ſit in quaque re maxime probabile ſemper requiremus.* Cicer. Tuſcul. 4. n. 7.

Jurare in verba.] Metaphora eſt à

Quò me cumque rapit tempestas, deferor hospes.
Nunc agilis fio, & mersor civilibus undis,
Virtutis veræ custos, rigidusque satelles:
Nunc in Aristippi furtim præcepta relabor;
Et mihi res, non me rebus, submittere conor.
Ut nox longa quibus mentitur amica, diesque
Longa videtur opus debentibus; ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum:
Sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quæ spem
Consiliumque morantur agendi gnaviter id quod
Æque pauperibus prodest, locupletibus æque;
Æque neglectum pueris senibusque nocebit.
Restat ut his ego me ipse regam solerque elementis.
Non possis oculo quantum contendere Lynceus;

INTERPRETATIO.

sed velut *hospes feror quocunque me impetus agit. Modò sum actuosus, & Reip. negotiis occupor, acer virtutis sinceræ defensor & observans: modò clam redeo ad Aristippi documenta; mihique res, non me rebus, velim subjici. Sicut* autem *longa nox* iis *quos meretrix fallit, & dies longior operi astrictis videtur; annus verò tardus pupillis severa disciplina novercarum obnoxiis: ita mihi lentum & molestum tempus labitur, quod spem differt ac desiderium exequendi strenuè illud quod inopibus pariter ac divitibus utile sit; spretum* verò *pueris ac senibus similiter nocebit. Superest ut me ipse his præceptionibus regam & tuear.* Enimverò quamvis *nequeas* tam *acutè videre quam Lynceus,*

ANNOTATIONES.

re militari, apud quam milites in verba ducis jurant, eique se obstringunt sacramento.

16. *Nunc agilis fio, &c.*] Interdum Stoicus, proscriptis voluptatibus, summum bonum in virtute repono; & sapientem à capessendâ Republ. non removeo.

18. *Nunc in Aristippi, &c.*] Aliàs voluptates corporis consector, atque in his summum bonum statuo: Rei verò publicæ administratione Sapienti interdico: pariter sentiens cum Cyrenaicis & Epicureis, cumque horum ducibus Aristippo & Epicuro. Cic. 4. Academ. n. 131. *Alii voluptatem finem esse voluerunt, quorum princeps Aristippus, qui Socratem audierat: unde Cyrenaici . . . . Aristippus quasi animum nullum habeamus, ita corpus solum tuetur.*

19. *Et mihi res, non me rebus, &c.*] Quid hoc sibi velit, Aristippus ipse dicat & explicet. Nimirum cum objiceretur, Habere eum Laida: minimè erubescens, *Habeo Laida,* inquit; *non habeor à Laide.* Cicer. lib. 9. Epist. 26.

24. *Agendi graviter id quod.*] Scribendi vulgandique libellum moralia præcepta continentem.

26. *Pueris senibusque.*] Pers. Sat. 5. v. 64.

. . . . *Petite hinc, juvenesque, senesque,*
Finem animo certum, miserisque viatica canis.

27. *Elementis.*] Primis Philosophiæ documentis, morum regulis

Non tamen idcirco contemnas lippus inungi.
Nec, quia desperes invicti membra Glyconis,
Nodosâ corpus nolis prohibere chiragra.
Est quôdam prodire tenus, si non datur ultra.
Fervet avaritia, miseroque cupidine pectus?
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, & magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturæ patientem commodet aurem.

INTERPRETATIO.

non ideo tamen desinas ungere oculos lippientes, ac licet non speres robur fortis Glyconis, non propterea *negligas à corpore arcere chiragram innodantem. Juvat aliquatenùs progredi, tametsi non liceat ampliùs.* Verumenim *si animus æstuat avaritiâ & cupiditate miseros* faciente; in promptu *adsunt sermones, quibus mitigare queas hoc malum, & magnam istius ægritudinis partem depellere. Si gloriæ studio inardescis, habes quædam remedia, quibus curari possis, libro ter sanctè perlecto.* Denique, *invidus, iracundus, piger, ebriosus, perditè amans, & quantumvis inhumanus quisque,* profecto *sanari potest, si quidem animum docilem præbeat disciplinæ.*

ANNOTATIONES.

29. *Non tamen idcirco, &c.*] Et si nequeas tam acres habere oculos, quàm Lynceus; non ideo tamen negligas collyrium oculis adhibere, ad arcendam vel sanandam lippitudinem. De *Lynceis* oculis, lib. 1. *Sat.* 2.

30. *Glyconis.*] Is fuisse robustus pugil dicitur. Quidam legunt, *Milonis;* nempe Crotoniatis mentionem hîc esse volunt, qui taurum vivum humeris tulit, manu mactavit, ac devoravit, in Olympicis victor. Heinsius ingeniosè & eruditè contendit intelligendum esse hîc Glyconem Philosophum, quem Laërtius scribit *firmo corpore, & habitu prorsùs athletico* extitisse.

31. *Nodosa chiragra.*] De *chiragra*, lib. 2. Sat. 7. *Nodosa*, quia nodis quasi præpedit motum & usum manuum. Seu quod humor crassus digitorum internodia occupans turgescere faciat velut nodos & lapillos quosdam. Unde Persius *lapidosam* dicit chiragram. Sat. 5. v. 58.

32. *Est quodam prodire tenùs, &c.* Al. *quadam.* Sensus est: Quanquam non licet reconditissima Philosophiæ arcana scrutari; at prodest tamen plurimum vel primis *elementis* imbui, & saltem delibare nonnihil ex istis medicamentis vitiorum. Expugnat Horatius eos qui sapientiæ studium hinc dissuadebant, quod eam assequi perfectè nemo possit.

34. *Sunt verba & voces, &c.*] Doctrina morum habet remedia adversus quemlibet animi morbum.

36. *Piacula quæ te ter purè lecto, &c.*] Adverte tria verba à rebus sacris & religione translata ad sapientiæ studium. *Piacula.* Lib. 1. Od. 2. v. 29. & Epod. 5. v. 90. *ter*, de ternario numero in sacris solemni, dixi alibi. Juvenal. Sat. 6. v. 522. Pers. Sat. 2. v. 16. *Purè*: purâ mente. Tibul.

Casta placent superis. purâ cum veste venite.
Et manibus puris sumite fontis aquam.

40. *Si modò culturæ patientem, &c.*]

Virtus eſt vitium fugere : & ſapientia prima,
Stultitia caruiſſe. Vides, quæ maxima credis
Eſſe mala, exiguum cenſum, turpemque repulſam,
Quanto devites animi capitiſque labore.
Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes.
Ne cures ea, quæ ſtulte miraris & optas,
Diſcere & audire, & meliori credere non vis.
Quis circum pagos & circum compita pugnax,
Magna coronari contemnat Olympia, cui ſpes,

INTERPRETATIO.

Virtus eſt fugere vitium : & prima ſapientia, liberum eſſe à fatuitate Cernis, quanto animi & corporis niſu declines mala quæ putas eſſe maxima, videlicet, *paupertatem, ac repulſam ignominioſam.* Sic tu *negotiator ad ultimos Indos contendis, inopiam ſtrenuè devitans, per mare, per ſcopulos, per flammas.* At verò *detrectas auſcultare ſapientiori, ac erudiri, ut ſcias ea contemnere, quæ fatuè æſtimas magni, & concupiſcis: Ecquis peritus certandi in pagis & compitis, non malit victor eſſe in celebribus Olympicis ; ſi ſpes facilis*

ANNOTATIONES.

Cic. Tuſc. 2. n. 13. *Cultura animi Philoſophia eſt, quæ vitia radicitùs extrahit, ac præparat animum ad ſatus excipiendos ; eaque mandat & ſerit, quæ adulta fructus uberrimos ferant.*

41. *Stultitiâ caruiſſe.*] Carere vitiis. Is enim vitioſus qui falſis ac ſtultis vulgi opinionibus velut normâ vivendi abutitur. Contrà qui rectæ rationis lumen ſequitur, bonus & ſapiens eſt.

43. *Turpemque repulſam.*] In petendo magiſtratu. Cic. pro Plancio. *C. Marius duas Ædilitias accepit repulſas.* Offic. 1. n. 71. *Cùm offenſiones tum repulſas quaſi quamdam ignominiam timent & infamiam.*

44. *Capitiſque dolore.*] Synecd. pars pro toto.

45. *Ad Indos.*] Ad remotiſſimas orbis regiones. Vide lib. 1. Od. 12. v. 56.

46. *Per mare pauperiem fugiens.*] Juvenal. Sat. 14. v. 275.

. . . . *A ſpice portus,*
Et plenum magnis trabibus mare. Plus hominum eſt jam
In pelago. Veniet claſſis quocunque vocarit
Spes lucri ; nec Carpathium, Getulaque tantùm
Æquora tranſiliet, &c.

Per ſaxa.] Per ſcopulos marinos, per quælibet vitæ diſcrimina.

Per ignes.] Vel per graviſſima pericula ; vel per mundi partes Zonæ torridæ ſubjectas Lib. 3. Od. 3. v. 55. Virgil. Georg. 1. v. 234.

47. *Ne cures ea, &c.*] Ut minora mala declines, v. g. paupertatem, nullum non laborem ſubeundum ultrò credis : cur igitur detrectas facilè doceri, quo pacto fugias multò gravius malum ? Scilicet *audire piget* ac *diſcere,* & *credere non vis* aſſerenti Philoſopho : *Stultum* eſſe *mirari & optare*, ſeu avidè conſectari opes & honores tantis *curis* atque laboribus.

48. *Diſcere & audire.*] ὕστερον πρότερον. Prius enim *audire*, quàm *diſcere*.

49. *Quis circum Pagos, &c.*] Majorem gloriam minori præfert vel ruſticus & hebes quiſque. Quare ergo tu virtutis decus & glorioſum pecuniæ contemptum non anteponis ipſis opibus, præſertim cùm hæ non niſi ægrè & vix haberi queant ; ille verò facilè poſſit comparari per ſtudium ſapientiæ.

50. *Olympia.*] Olympicis in ludis. Vide lib. 1. Od. 1.

Cui ſit

Cui ſit conditio dulcis ſine pulvere palmæ?
Vilius argentum eſt auro, virtutibus aurum.
O cives, cives, quærenda pecunia primum eſt:
Virtus poſt nummos. hæc Janus ſummus ab imo
Perdocet: hæc recinunt juvenes dictata ſeneſque;
Lævo ſuſpenſi loculos tabulamque lacerto.
Si quadringentis ſex ſeptem millia deſunt,
Eſt animus tibi, ſunt mores, & lingua, fideſque;
Plebs eris. At pueri ludentes, rex eris, aiunt,
Si rectè facies. *Hic* murus aheneus eſto,
Nil conſcire ſibi, nullâ palleſcere culpâ.

INTERPRETATIO.

adſit adipiſcenda victoria abſque magno *labore?* Enimverò ut *argentum auro*, ſic *aurum virtutibus poſtponi debet.* Nec audiendus qui ſic moneat: *O cives, cives, opes primo ſunt comparandæ: virtus* autem *poſt pecuniam. Illud* quidem *monſtrat Janus ſummus atque imus. Hæc præcepta recolunt tam pueri quam ſenes brachio ſiniſtro appenſa* geſtantes *loculos & tabulam.* Adde quod *ſi ſex* aut *ſeptem millia deſiderantur ad quadringenta*, licet *habueris ingenium, probitatem, facundiam, integritatem*, nihilominus eris *plebeius. Verùm* quanto melius *pueri inter ludendum edicunt: Rex eris, ſi rectè agas?* Ita ſane. *Hic* tibi *murus ſit ex ære: nullius peccati conſcium eſſe, nullius flagitii* probrum *timere.*

ANNOTATIONES.

51. *Sine pulvere.*] ἀκονιτὶ, Thucyd. & Herodian. Metaph. *citrà laborem, nullo certamine & periculo.* Ita etiam, ἀιδιτὶ & ἀνιδρωτὶ *ſine ſudore:* ἀναιμωτὶ νικᾷν, *ſine ſanguine*, ſeu *incruentam victoriam referre.*

52. *Vilius argentum eſt auro, &c.*] Caſſian. Collat 23. c. 3. præclaram ſimiliter gradationem inſtituit: *Stannum vilius argento, argentum auro, aurum gemmis, gemmæ margaritis, margarita ſanctitate.*

53. *O cives, cives, &c.*] Proſopopœia, quâ ſtultè loquens inducitur quiſpiam è vulgo.

54. *Hæc Janus ſummus, &c.*] Id norunt & docent fœneratores ac trapezitæ in foro conſiſtentes, duas inter Jani ſtatuas. De his Lib. 2. Satir 3. v. 18.

56. *Lævo ſuſpenſi, &c.*] Hunc eumdem verſum antea jam poſitum explanavi, Lib. 1. Sat. 6. v. 74. *loculos*, ad fœnus reponendum; vel in quibus calculi ad numerandum. *tabulam*. vel in quâ debitorum nomina deſcripta ſunt: vel ſuper quam poſitis calculis aut numeris ſupputatur.

57. *Quadringentis.*] Supple, millibus ſeſtertiûm; qui cenſus Equeſtris eſt: ut alibi annotavi. Quidam legunt: *Sed quadringentis*, &c. ut ſic loquatur avarus idem & ambitioſus: Quidni opes congeram ut à plebe me ſegregem, & ad Equeſtrem cenſum, ordinem, dignitatemque aſſurgam? At prior lectio & interpretatio præferenda.

59. *At pueri ludentes.*] Confutatio eſt ſtultorum præceptorum Jani, ex naturali lumine & recto puerorum judicio. Hi nimirum verè, ſanctè, juſtè ſentientes, inter ludendum ſpondent principatum ei qui rectiùs egerit, non ei qui ſit pulchrior, opulentior, nobilior. Vide Jul. Poll. lib. 9. cap. 7. ubi de Baſilindâ, aliiſque ludis puerorum.

60. *Hic murus aheneus eſto.*] Proverbialis dictio. Senſus eſt: nihil firmius tene quam doctrinam hanc. vel ut explicat Eraſmus; hoc certum ſit tibi & immutabile animi decretum. Item, muro quolibet aheneo fortior &

Roſcia, dic ſodes, melior lex, an puerorum
Nænia, quæ regnum rectè facientibus offert,
Et maribus Curiis, & decantata Camillis?
Iſne tibi melius ſuadet, qui ut rem facias, rem
Si poſſis rectè; ſi non, quocunque modo rem;
Ut propiùs ſpectes lacrymoſa poëmata Puppi:
An qui fortunæ te reſponſare ſuperbæ
Liberum & erectum, præſens hortatur, & optat?
Quod ſi me populus Romanus fortè roget, cur
Non ut porticibus, ſic judiciis fruar iiſdem;

INTERPRETATIO.

Age, reſponde, An Roſcia lex præſtantior; an puerorum edictum, quo bene agentibus regnum defertur, fortibus Curiis & Camillis celebratum? An ille tibi meliora ſuggerit, qui admonet, *ut opes acquiras juſtè* quidem, *ſi* fieri *poteſt; ſin autem, quâcunque ratione opes* congeras, *ut propiùs ſpectes flebilia carmina Puppii; an qui præſens ſuadet ac deſiderat,* ut *expeditus ac fortis arroganti fortunæ obſiſtas? Quod ſi populus Rom. à me fortaſſe percunctetur: quare non eadem* cum ipſo *judicia habeam, ſicut porticus* habeo

ANNOTATIONES.

inexpugnabilior eſt innocentia & integritas. Hæc tibi ſit velut propugnaculum ære validius.

62. *Roſcia lex.*] Lex teheatralis lata à Roſcio Othone Thrib. Pleb. quâ vetuit Equitem Rom. fieri niſi qui poſſideret quadringenta millia ſeſtertiûm. Vide Epod. 4. v. 16. ibiq. annot.

63 *Nænia.*] Propriè lugubris cantio: ſed ad alia quoque transfertur. Hîc ſignificat ſolemne dictum puerorum, de quo mox.

64. *Maribus Curiis & Camillis.*] Fortiſſimis Romanorum maſculâ virtute præditis. Lib. 1. Od. 12.

65. *Iſne tibi melius.*] Roſcius ille theatralis legis auctor, tibi ſuadens ut ſtudeas lucro per fas & nefas.

67. *Ut propiùs ſpectes, &c.*] Equeſtribus in gradibus ſedens. Nempe ludos ſpectabant Senatores ex Orcheſtrâ, qui proximus erat proſcenio locus: Equites Romani deinde è quatuordecim theatri gradibus, ex Othonis lege: denique plebs è caveâ.

Lacrymoſa poëmata Puppii.] Ironicè. Tragœdias Puppi Tragici Poëtæ, quem vetus Interpres narrat ita moviſſe affectus ſpectantium, ut etiam lacrymari cogeret: ac proinde de ſe ipſo feciſſe hoc diſtichon Iambicum:

Flebunt amici & bene noti mortem meam:
Nam populus in me vivo lacrymavit ſatis.

68. *An qui fortunæ.*] An verò melius tibi non ſuadet morum præceptor, vel animus tuus Philoſophiâ imbutus, cum docet calcandam fortunæ adverſantis ſuperbiam; cumque hortatur, ut à vitiis liber ad virtutes erigaris?

71. *Cur non ut porticibus ſic, &c.*] Cur non cum ipſo pariter ſentiam de honoribus & divitiis, ſicut promiſcuè cum illo rebus communibus utor, v. g. publicis ambulationibus, congreſſibus, colloquiis.

Porticibus.] De porticibus Romæ variis atque inſignioribus, fusè Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 23. Nos etiam aliquid lib. 2. Od. 15. Celebris in primis erat Porticus Auguſti in Palatio cum bibliothecâ Græcâ Latinâque, Numidico marmore eleganter extructa, nec

Nec ſequar aut fugiam quæ diligit ipſe, vel odit :
Olim quod vulpes ægroto cauta leoni
Reſpondit, referam : Quia me veſtigia terrent
Omnia te adverſum ſpectantia, nulla retrorſum.
Bellua multorum es capitum. nam quid ſequar, aut quem ?
Pars hominum geſtit conducere publica : ſunt qui

INTERPRETATIO.

communes : & cur *non amem vel oderim quæ ipſe amat aut averſatur : reſpondebo* idem *quod olim aſtuta vulpes aiebat leoni ægrotanti Quia me deterrent veſtigia ad te converſa omnia, nulla* autem *retrò.* O populus, *bellua es plurium capitum. Quid verò aut quem ſequar? Pars hominum gaudet conducere* vectigalia *publica. Sunt qui*

ANNOTATIONES.

non eximiis imaginibus, tum laureatis & magnificis operibus exculta. Erant præterea porticus Catuli, de manubiis Cimbricis facta : porticus Pompeii ante ipſius curiam : porticus Octaviæ juxta ædem Junonis, in quâ Auguſtus collocavit ſigna militaria olim Domitio à Dalmatis erepta : Philippi porticus, in quâ effigies Herculis, & Helenæ imago, Zeuxidis manu elaborata : porticus duplex ad circum Flaminium, opere Corinthio inſignis, ubi matronæ vectari & ſpatiari ſolebant : porticus Quirini, antiquo opere ſpectanda : porticus Claudiæ, ubi ambulationes ſubdiales miro ingenio conſtructæ & ornatæ, &c.

73. *Olim quod vulpes, &c.*] Apologus eſt Æſopi, celebratus etiam à Platone in Alcibiade primo. Leo rex animalium ægrotabat; feras jam plures officii causâ adeuntes devoraverat. Accedit & vulpes ad oſtium cavernæ : at cùm ingredi renueret, quid ita officium ſola detrectaret ? leoni interroganti, reſpondit : Quia me deterrent bellvarum veſtigia, quibus ad te ſpectantibus univerſis, cognoſco multas adiiſſe, rediiſſe nullas. Apud Non. Lucilius lib. 30.

> *Quid ſibi vult, quare fit ut introverſùs & ad te*
> *Spectent, atque ferant veſtigia ſe omnia prorsùs ?*

74. *Referam.*] Sic ego, inquit Horatius, populo quærenti cur non amem & *ſequar* eadem quæ *ipſe diligit*, nec *fugiam* quod ipſe *odit*; reſpondebo : Quoniam multos equidem cerno vitiorum inire viam; at paucos inde emergere : imò fere omnes avaritiâ & ambitione inveteratâ miſerè abſumptos.

76. *Bellua multorum es capitum.*] Velut Hydra. Egregia populi deſcriptio.

77. *Conducere publica.*] Hinc dicti publicani, qui vectigalia populi Romani redimunt, exercent, exigunt. Notandum verò ex Caio Juriſc. nullam civitatem præter Romam habere publicanos : quoniam aliæ urbes membra cenſeantur Reip. Rom. *Eum*, inquit, *qui vectigal Populi Rom. conductum habet, publicanum vocamus. Nam publica appellatio in compluribus cauſis ad Pop. Rom. reſpicit : civitates enim loco privatorum habentur.* Porrò triplex olim vectigal exigebatur; primum ex importatione rerum & exportatione, dicebaturque *portorium*, exactores autem *portitores.* Alterum ex agris. nimirum decima pars frumenti excipiebatur : quod qui redimebant, *decumani* appellabantur, quod *decumas* exigerent. Tertium è ſilvis, ſeu è paſtione pecorum; & *ſcriptura* vocabatur : qui verò paſcua publica conducebant, *magiſtri ſcripturæ*, ſeu ſcripturarii, dicebantur, à deſcribendis ejuſmodi vectigalibus. Quartum è ſalinis inſtituit Ancus Martius. Cic. pro lege Manilia ita ſcribit : Cùm

Crustis & pomis viduas venentur avaras,
Excipiantque senes, quos in vivaria mittant.
Multis occulto crescit res fœnore. verùm
Esto aliis alios rebus studiisque teneri;
Iidem eadem possunt horam durare probantes?
Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis,
Si dixit dives; lacus & mare sentit amorem
Festinantis heri: cui si vitiosa libido
Fecerit auspicium, cras ferramenta Teanum
Tolletis fabri. lectus genialis in aula est?
Nil ait esse prius, melius nil cælibe vita.
Si non est, jurat bene solis esse maritis.

INTERPRETATIO.

viduas avaras captent crustulis & pomis; atque circumveniant senes, quos mittant in vivaria. Multi opes augent occulto fœnore. At licet diversi diversa consectentur negotia & proposita, numquid *ipsi eadem constanter prosequi valent per unam horam? Si locuples dicat: Nullus sinus in mundo præstat jucundis Baiis,* statim *lacus marinus experitur cupiditatem domini properantis.* Quod *si perversum studium* ædificandi *augurium ei dederit, cras ferramenta transportabitis Teanum,* ô *artifices.* Porrò si *genialis thorus in aula* ejus *sit, affirmat nihil præstabilius esse nihil optabilius vitâ cœlibe. Si non adest, asseverat solos conjuges beatos esse.*

ANNOTATIONES.

hostium copiæ non longè absunt, etiamsi irruptio nulla facta est, tamen *pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum navigatio conquiescit.* Ita neque ex *portu*, neque ex *decimis*, neque ex *scripturâ* vectigal conservari potest.

78. *Crustis.*] Quid. leg. *frustis*, minùs benè. Alii, *fructis*, pro, fructibus: quod usurpavit Cato, Terentius, &c. At *crustula* jam habemus lib. 1. Sat. 1. posita pro muneribus ac donis vilioribus & parvis.

79. *Excipiantque senes, &c.*] Senum ac viduarum opibus & hereditatibus insidiantur nonnulli.

Quos in vivaria mittant.] Devorandos à se quasi pisces in vivariis educatos.

83. *Nullus in orbe, &c.*] Jam levitatem hominum & inconstantiam in proposito reprehendit.

Baiis.] De hac urbe deliciis tantis affluente, ut mores integerrimos depravaret, dixi jam lib. 2. Od. 18.

84. *Lacus & mare.*] Lucrinus lacus in sinu Baiano situs. De eo lib. 2. Od. 15. & lib. 2. Sat. 4.

Festinantis heri.] Cupidè properantis in locum amœnum, ad ibi struendas ædes deliciis destinatas. Juvenal. Sat. 3. v. 4.

Janua Baiarum est, & gratum littus amœni
Secessûs.

85. *Cui si vitiosa libido fecerit auspicium, &c.*] Si libido suo instinctu, vel pruritu incitarit, ac velut avis cantu aut volatu auspicium fecerit: statim Baiis relictis, Teanum alióve festinabit; eoque cæmenta, ligna, ferramenta, cæteraque instrumenta ad ædificandum necessaria transferri jubebit.

86. *Teanum.*] Cognomento Sidicinum, urbs Campaniæ in colle extructa, inter Cales & Suessam. non longè habet Acidulas aquas calculosis valde salubres Plin. lib. 31. cap. 2.

87. *Lectus genialis in aula est.*] Si

Quo teneam vultus mutantem Protea nodo ?
Quid pauper ? ride . mutat cœnacula, lectos,
Balnea, tonſores : conducto navigio æquè
Nauſeat ac locuples, quem ducit priva triremis.
Si curtatus inæquali tonſore capillos
Occurri, rides : ſi forte ſubucula pexæ
Trita ſubeſt tunicæ, vel ſi toga diſſidet impar ;
Rides . quid, mea cum pugnat ſententia ſecum :
Quod petiit, ſpernit ; repetit quod nuper omiſit :
Æſtuat, & vitæ diſconvenit ordine toto :
Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis ?
Inſanire putas ſolemnia me ; neque rides ;
Nec medici credis, nec curatoris egere

INTERPRETATIO.

Ecquo igitur vinculo conſtringam Proteum vultus variantem ? Inops autem *quid* agit *? ride . mutat domicilium, thoros, balnea, tonſores . conducta cymba faſtidio pariter afficitur, ut dives qui proprio vehitur navigio. Si obvius* tibi *fiam habens capillos inæqualiter reciſos à tonſore ; cachinnos tollis. Si ſubucula detrita ſuppoſita fuerit tunica munda, vel ſi toga inæqualis diſconvenit ; in riſum ſolveris. Quid ve*rò, *cum mea mens ſecum luctatur ; contemnit quod cupivit, requirit quod modò abjecit ; agitatur ac diſcordat toto vitæ ordine ; deſtruit, extruit ; quadrata mutat rotundis ?* tum certè *exiſtimas me communi inſaniâ laborare, neque derides, nec putas indigere medico vel curatore*

ANNOTATIONES.

uxorem habet, cælibes laudat : ſi non habet, felices prædicat matrimonio junctos. adeo levis eſt animi & propoſiti, diverſaque ſemper expetit. *genialis.* In nuptiis ſternebatur lectus ad honotem Genii : cui nomen ab antiquo geno, i. gigno. Feſtus. Vide Catul. de nuptiis Pelei ac Thetidis.

90. *Protea.*] lib. 2. Sat. 3. v. 71.

91. *Quid pauper ?*] Neque dives modò, ſed & pauper inconſtantiæ vitio laborat.

Cœnacula.] Ita vocabatur ſuperior ædium contignatio, ad quam ſcalis aſcenditur : quod quidem tenuiores domicilium ; mercede conducebant. Feſt. meminit Juvenalis Sat. 10. v. 18. Plautus Amphitr. Apuleius Metamorphoſ. Prudentius.

Omnis qui celſa ſcandit cœnacula vulgus.

Porrò cœnatio divitum erat, cœnaculum verò pauperum ; quod quidem non unum cubiculum continebat aut ſignificabat, imo quaſdam habebat appendices. Gall. *un appartement.*

94. *Si curtatus inæquali, &c.*] Senec. de brev. vitæ . *quis iſtorum non malit Remp. turbari quàm comam ? quis non ſolicitior de capitis decore, quàm de ſalute ? &c.*

95. *Si fortè ſubucula pexa.*] Si veſtium inæqualitatem, diſcrepantiam, inconcinnam poſitionem videris, rides : Quid verò, ſi mentem meam à ſeipſa diſſentientem animadvertas ?

100. *Mutat quadrata rotundis.*] Quadratam ædificationem rotundâ mutat. Illa nimirum paulo ante placuerat, hæc verò jam magis placet.

101. *Inſanire putas ſolemnia me.*] Communi omnibus errore me duci putas, ideoque me non derides.

102. *Nec medici credis, &c.* Non me credis inſanum, qui helleboro ſanandus ſim : & cui Prætor curatorem

A Prætore dati ; rerum tutela mearum
Cum ſis, & pravè ſectum ſtomacheris ob unguem
De te pendentis, te reſpicientis amici.
Ad ſummam, ſapiens uno minor eſt Jove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum;
Præcipue ſanus, niſi cum pituita moleſta eſt.

INTERPRETATIO.

à Prætore aſſignato ; cùm ſis columen rerum mearum , ô Mœcenas , *& indigneris propter malè reciſum unguem amici à te pendentis , teque* velut unicum præſidium *intuentis. Denique ſapiens Jove ſolo eſt inferior , opulentus, liber, inſignis , formoſus , imo rex regum , præſertim ſanus , niſi quando pituita ægritudinem procreat.*

ANNOTATIONES.

date debeat, ut dictum eſt, lib. 2. Sat. 3. v. 218.

104. *Pravè ſectum ob unguem.*] Ob leviſſima quævis errata, vitia, incommoda.

105. *De te pendentis.*] Clientis te velut patronum & præſidium unicum reſpicientis.

108. *Niſi cùm pituita moleſta eſt.*] Irridere videtur Stoicos aſſeverantes ; ſapientem, & ſi ægrotet, nihilominus ſanum eſſe ; item, ſapientem non dolere. *Pituita*, quod petat vitam, dicta creditur nonnullis. Hæc acida & ſalſa, morborum fons eſt, quicunque è diſtillatione fiunt, teſte Platone in Timæo,

EPISTOLA SECUNDA.

AD LOLLIUM.

Reprimendæ cupiditates. Virtus maturè excolenda.

TRoiani belli ſcriptorem, maxime Lolli,
Dum tu declamas Romæ, Præneſte relegi:
Qui, quid ſit pulcrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Pleniùs ac meliùs Chryſippo & Crantore dicit.
Cur ita crediderim, niſi quid te detinet, audi.

INTERPRETATIO.

DUM tu, Lolli ſumme vir, Romæ recitas ſcriptorem belli Troiani, ego Præneſte hunc *revolvi: qui perfectiùs & uberiùs quàm Chryſippus & Crantor, docet quid honeſtum ſit; quid flagitioſum; quid bonum, quid malum. Si nihil te prohibet, accipe quamobrem id ſic ſtatuerim.*

ANNOTATIONES.

1. *Troiani belli.*] Eximia eſt hîc laudatio poëmatum Homeri: qui ſanè velut optimus ſcriptor Epicus exemplis oſtendit luculentis quid fugere quid ſectari debeas; ita virtutis bona, vitii autem mala exprimens, ut ſtudioſus quiſque Lector afficiatur. Vide Plutarch. lib. de Homero. Plin. lib. 7. cap. 29. &c.

Maxime Lolli.] Huic nobili adoleſcenti inſcripta eſt Ode 9. lib. 4. item ſeq. Epiſt. 18. Ejus meminit Vell. Paterc. lib. 2. Sueton. Tiber. cap. 12. & 13. Dio lib. 54. Ex quibus apparet cur *maximus* dicatur. Nempe is ſubinde militum Tribunus Caio Cæſari in Armeniam pergenti rector datus eſt ab Auguſto patre. Quo magni ingenii ſummæque integritatis indicio non poteſt afferri aliud clarius.

2. *Dum tu declamas.*] Dum tu exercitii causâ ex Homeri ſcriptis recitas aliquid, ac præclarè diſſeris de virtute. Hoc faciebant Romæ præſtantes quique viri

Præneſte.] Seceſſerat Horatius in eam Latii urbem edito colli inædificatam, Tuſculum inter & Tibur: hod. *Paleſtrina* dicitur. Eam commendat Gell. lib. 16. cap. 13. ubi refert Præneſtinos à Tiberio Imper. municipes factos, pro referendâ gratiâ, quod ſub eorum oppido ex capitali morbo revaluiſſet.

4. *Chryſippo.*] Stoicus ille Philoſophus, imo Stoicorum coryphæus & columen. De eo lib. 1. Sat. 3. v. 127. nec non lib. 2. Sat. 3. v. 44.

Crantore.] Academicus iſte, Platonis auditor, Xenocratis condiſcipulus, mirè laudatur è Cicerone, tum alibi, tum Academ. qu. 4. n. 135. ubi ſic habet: *Legimus omnes Crantoris veteris Academici de luctu. Eſt enim non magnus, verum aureolus . . . . . & ad verbum ediſcendus libellus.*

Fabula, quâ Paridis propter narrantur amorem
Græcia Barbariæ lento collisa duello,
Stultorum regum & populorum continet æstus.
Antenor censet belli præcidere caussam.
Quid Paris? ut salvus regnet, vivatque beatus,
Cogi posse negat. Nestor componere lites
Inter Peleiden festinat & inter Atreiden.
Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque.
Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.

INTERPRETATIO.

Carmen quo Græcia refertur longo Phrygiæ contrita bello, ob cupidinem Paridis, complectitur motus fatuorum principum atque populorum. Antenor belli causam dicit esse *resecandam. Quid Paris* ait? *Affirmat* se ad id *impelli non posse*; quippe sic *haud felix haud incolumis perstaret. Nestor Achillem inter & Agamemnonem dissensiones conatur dirimere. Hunc amor, ambos autem indignatio pariter accendit. Quodcunque peccant magnates luunt Græci.*

ANNOTATIONES.

6. *Fabula quâ Paridis, &c.*] Ilias viginti quatuor libris comprehensa, opus omni laude majus, à summo Poëtarum antistite conscriptum, de bello Græcorum adversus Troianos ad vindicandam injuriam Helenæ Menelai regis Spartæ uxoris, ob singularem pulchritudinem per Paridem raptæ.

Fabula.] Sic vocatur Epicum carmen, item Dramaticum: quia in his conficta multa inferuntur: differuntque ab historia, quæ nihil nisi verè gestum debet complecti. Vide Epist. ad Pisones, v. 119. 151. 338.

Paridis.] Hic erat Priami & Hecubæ filius, frater Hectoris regis Troiæ, alio nomine Alexander vocatus: quem utero mater gestans vere somniavit facem se ardentem parere. Nam Troiani excidii incendiique causa fuit. De eo jam lib. 1 Od. 15.

7. *Barbariæ.*] Cur sic appelletur Phrygia, repete ex Annotatis lib. 2. Od. 4. v. 9 Item Epod. 9 v. 6.

Lento.] Quod annis decem continuum fuit.

8. *Regum & populorum.*] Tam Græcorum, quam Phrygum

9. *Antenor censet, &c.*] Unus ille ex Troianorum principibus: qui auctor fuerat Helenæ reddendæ Græcorum legatis eam reposcentibus, Iliad. 7. Paris autem negavit. Ibid.

11. *Nestor.*] Græcus princeps, de quo plura lib. 1. Od. 15. & lib. 2. Od. 9.

12. *Peleiden.*] Pelei filium; de quo lib. 1. Od 6. 8. 15. Lib. 2 Od. 4. 16. Lib. 4. Od. 6. Epod. 13 & 17.

Atreiden.] Atrei filium: de quo lib. 2. Od. 4. Lib. 4. Od. 9. Lib. 2. Sat. 3. v. 187.

13. *Hunc amor, ira quidem, &c.*] Incentivum fuit amoris, iræque, Briseis sive Hippodamia, quam adamans Agamemnon Achilli eam sortito eripuit. quæ causa implacabilis odii inter utrumque fomitem præbuit.

14. *Quicquid delirant reges, &c.*] Peccata regum luunt plebeii.

Delirant.] Lira est sulcus; lirare, arando sulcos ducere. Hinc delirare significat, a rectâ viâ declinare, aberrare, delipere. Non. Marcell. Festus; Isidor.

Achivi.] Ita vocantur ab Achaiâ Græciæ regione, vel ab Achæo rege.

Seditione, dolis, ſcelere, atque libidine, & ira,
Iliacos intra muros peccatur, & extra.
Rursùs quid virtus & quid ſapientia poſſit,
Utile propoſuit nobis exemplar Ulyſſem:
Qui domitor Troiæ, multorum providus urbes,
Et mores hominum inſpexit; latumque per æquor,
Dum ſibi dum ſociis reditum parat, aſpera multa
Pertulit, adverſis rerum immerſabilis undis.
Sirenum voces & Circes pocula noſti:

INTERPRETATIO.

Tam intra quàm extra muros Troiæ graſſantur ſeditiones, fraudes, flagitia, cupiditas, iracundia. Jam verò quid virtus quid prudentia valeat, idem Homerus *exhibet nobis utili exemplo Ulyſſis: qui poſt expugnatam Troiam perluſtravit diverſos populos,* eorum*que mores callidus* obſervavit; *& dum ſibi ſociiſque reditum procurat, gravia plurima ſubiit immenſo mari, contrariis negotiorum fluctibus nuſquam ſubmerſus. Scis cantus Sirenum, atque Circes pharmaca;*

ANNOTATIONES.

15. *Seditione.*] Achillis à reliquo exercitu ſecedentis. De quo lib. 1. Od. 15. in fine.

Dolis.] Ulyſſis Palamedem circumvenientis.

Scelere, libidine, irâ.] Paſſim exempla legas in Iliade. De Agamemnone Ajacis cadaver humari vetante, item Iphigeniam mactante, dictum eſt lib. 2. Sat. 3. De Ajace furioſo, Ibid, &c.

18. *Propoſuit nobis exemplar Ulyſſem.*] In Odyſſeâ, ubi Ulyſſes infinita mari terraque pericula modò virtute, modò arte viciſſe oſtenditur; non ſolùm contra homines & monſtra, ſed & contra Deos luctatus. Jupiter & Neptunus concutiunt & frangunt aliquando naves: Lotophagi, Cyclopes, Læſtrygonii, Circe, Sirenes, Scylla, Charybdis, proci, exitium machinantur. Ex his tamen omnibus evadens, dudum vagabundus, poſt annos viginti in patriam tandem rediit. *Quàm multa paſſus eſt Ulyſſes in illo errore diuturno!* Cic. Offic. 1. n. 113.

19. *Domitor Troiæ.*] Sic & Homerus πτολίπορθον *urbis everſorem* Ulyſſem vocat dumtaxat, nec tribuit id nominis Achilli, Agamemnoni, Ajaci, Diomedi; ita prudentiâ magis quam robore maxima quæque peragi ſignificans.

23. *Sirenum voces.*] Ampla hæc ſeges fabulatoribus. Sirenibus nomen à σειρὰ *catena.* Alii aliter. Quidam originem Hebraicam expiſcantur. Tres fuerunt, Parthenope, Leucoſia, Ligea: ſuperiore corporis ſpecie mulieres, inferiore piſces aut aves. Una tibiis, altera lyrâ, tertia voce concinebat. His fata vivere conceſſerant, quandiu pertranſeuntes cantu morarentur & captarent. Itaque prætemavigantes ſuavi ſymphoniâ allicere ſtudebant, devorabantque. At Ulyſſes à Circe edoctus, nautarum & comitum auribus cerâ obturatis, ipſe verò malo navis alligatus audivit quidem & prætervectus eſt incolumis. Unde illæ ſe in mare præcipitarunt. Sedem habebant ad Siculum littus: vel, ut alii ſcribunt, in Sirenuſis ſcopulis, & in Capreis inſulâ, atque ad Surrentinum Italiæ Promontorium Tyrrheno imminens mari; inter ſinum Puteolanum v. *Golfo di Napoli*, & Pæſtanum v. *Golfo di Salerno.* Homer. Odyſſ. 12. Ovid. Metam. 5. cap. 9. Sirenes revera erant meretriculæ tum formâ inſigni tum veneficiis animos hominum trahentes ac depravantes. In-

Quæ si cum sociis stultus cupidusque bibisset,
Sub dominâ meretrice fuisset turpis & excors:
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.
Nos numerus sumus, & fruges consumere nati;
Sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoique
In cute curanda plus æquo operata juventus:
Cui pulcrum fuit in medios dormire dies, &
Ad strepitum citharæ cessatum ducere curam.

INTERPRETATIO.

quæ si fatuè & avidè potasset, *ut* sui *comites; sub dominatu meretricis vixisset infamis & demens, ac velut fædus canis, aut porcus cœno gaudens. Nos* quidem *sumus* dumtaxat *numerus, & vivimus* tantùm *ad absumenda alimenta:* sumus quasi *proci Penelopes ignavi, atque Alcinoi juvenes curando corpori nimiam operam dantes: quibus optimum videbatur stertere* usque *ad meridiem, atque citharæ cantu lenire sollicitudines.*

ANNOTATIONES.

dicatur autem Ulysses voluptatum illecebras ac lenocinia prudenter devitasse. Plutarchus Sympos. 9. cap. 14. Homeri Sirenes, inquit, nobis immeritò fabulosum injiciunt metum. Innuit verò ille avolantes ac divagantes animos per musicam demulceri & ad cœlestia divinaque pellici.

Circes pocula.] De illâ famosâ veneficiorum antistite & antesignanâ fusè dictum est in Epod. 17. Plin. lib. 25. cap. 2. *Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus aliàs in admiratione Circes, gloriam herbarum Ægypto tribuit.* Vide Odyss. 10.

26. *Amica luto sus.*] Socii quidem Ulyssis in porcos mutati per Circem veneficam dicuntur, quia fœdis voluptatibus ita corrupti sunt, ut rationis usum amisisse viderentur. Ita S. Chrysost. & alii. Vide Epod 17. v 15. At Jo. Bodinus Andegavensis de Magorum dæmonomaniâ lib. 2. cap. 6. de ejusmodi hominum in belluas per artem magicam transformationibus fusè disputans, multis & gravibus exemplis ac testimoniis eas reverà fieri asserit; additque: Neque fabulosum est quod Homerus narrat Ulyssis comites per Circem maleficam in porcos fuisse transformatos, cum Augustinus ipse lib. de Civ. Historiam eandem adducat, quamvis opinione ipsius miram, & illam de Arcadibus; in Alpibus quoque memoriâ suâ frequens fuisse dicat ut stabulariæ mulieres imbutæ malis artibus in caseo darent viatoribus unde in jumenta illicò verterentur, ut necessaria quæque portarent, postque perfuncta opera iterum ad se redirent. Vide S. Augustinus de Civ. Dei lib. 18. cap. 17. & 18. Item Daniel. cap. 4. ubi Nabuchodonosor ab hominibus dicitur ejectus, ac per annos septem inter bestias fœnum quasi bos comedisse: postea verò, figurâ ejus reversâ ad ipsum, recuperasse pristinum sensum ac decorem honoremque regni.

27. *Nos numerus sumus.*] Turba sumus absque virtute, exercitûs numerum explentes dumtaxat, velut Thersites ille iners & inglorius: videmur tantùm vivere ut edamus.

28. *Sponsi Penelopes.*] sive luxuriæ dediti, sive gulæ; ut alibi est annotatum. Vide lib. 2. Sat. 5.

29. *Alcinoique in cute cur, &c.*] Similes sumus Alcinoo Phæacum regi apud Corcyram insulam, ejusque familiaribus & populis: qui mollitie & voluptatibus perditi, in ignaviâ socordiâque consenescebant. Proverb. Alcinoi mensa, idest, luxuriosa.

Ut jugulent homines, ſurgunt de nocte latrones:
Ut teipſum ſerves, non expergiſceris? atqui
Si noles ſanus, curres hydropicus: & nî
Poſces ante diem librum cum lumine; ſi non
Intendes animum ſtudiis & rebus honeſtis,
Invidiâ vel amore vigil torquebere. nam cur
Quæ lædunt oculos, feſtinas demere: ſi quid
Eſt animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui cœpit, habet. ſapere aude:
Incipe. vivendi qui rectè prorogat horam,
Ruſticus expectat dum defluat amnis: at ille
Labitur & labetur in omne volubilis ævum.
Quæritur argentum, pueriſque beata creandis
Uxor, & incultæ pacantur vomere ſilvæ.

INTERPRETATIO.

At quantum eſt illud dedecus? Ecce *prædones noctu ſurgunt ad homines trucidandos; tu* verò *non excitaris ad teipſum ſervandum? Verùm ſi valens detrectas ire, hydropicus feſtinabis: ac niſi ante lucem petas librum cum lucernâ, niſi mentem applices ſtudio rerum honeſtarum, vigilans cruciaberis invidiâ, vel amore,* aliove affectu. Age verò *quare tam diligenter tollis quicquid oculos offendit: differs* autem integro *anno ſanare quod animum corrumpit?* Heus, *facti dimidium tenet quiſquis incœpit. Sapientiæ* ſtudium *audacter amplectere, incipe. Qui differt tempus benè vivendi,* eſt quaſi *ruſticus expectans donec amnis defluxerit. Atqui fluit ille, ſemperque fluens volvetur.* Quorſùm verò tam ſollicitè *comparantur opes;* expetitur *conjux fecunda gignendæ proli; nec non ſterilia nemora aratro domantur?*

ANNOTATIONES.

32. *Ut jugulent homines, &c.*] Torrentius ubique ſagax errorem hîc ſubodoratus, librarii incuriâ paginas confuſas aſſerit. Iſta nimirum à v. 32. ad 64 pertinere contendit ad priorem Epiſtolam: atque reponi debere illic poſt v. 51. *cui ſit conditio.* Materiæ quidem & argumenti ratio ad hanc emendationem ducit. Judicabit æquus Lector de conjecturâ hac ſat audaci.

34. *Si noles ſanus, &c.*] Si dum ſanus es, ire nolis ad medicum; curres profectò, cùm ægrotabis. Quidam leg. *ſi non is ſanus*, &c. Ideſt, ſi ſegnis es, & ire piget, dum ſanus es; ſi torpes ignaviâ: deinde cogeris ire imò currere, cùm hydropiſi cruciaberis. curſu enim & corporis agitatione ac labore morbus iſte minuitur. Senſus eſt: niſi vitia maturè corrigas fruſtra deinde conaberis ea depellere inveterata: quin ab his opprimêre. Vulgare eſt,

Venienti occurrite morbo.

35. *Ni poſces ante diem librum &c.*] Si vigilare nolueris diſcendæ causâ virtutis ac ſapientiæ, fiet ut dormire aliquando nequeas ob invidiam, amorem, aut aliud vitium quo ſollicitabere.

40 *Dimidium facti. &c.*] Heſiodica ſententia eſt: Principium eſt dimidium totius. Auſonius.

Incipe. dimidium facti eſt cœpiſſe. ſuperſit
Dimidium: rurſùm hoc incipe, & efficies.

42. *Ruſticus expectat, &c.*] Similis eſt ruſtico illi, qui cùm ad amnem perveniſſet, ſtolidè expectabat dum effluerct omnis aqua, ut ad alteram ripam tranſire poſſet.

44 *Quæritur argentum, &c.*] Curamus omnia quæ ad corpus ſpectant;

Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.
Non domus, & fundus, non æris acervus & auri;
Ægroto domini deduxit corpore febres;
Non animo curas. valeat possessor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat uti.
Qui cupit aut metuit, juvat illum sic domus aut res;
Ut lippum pictæ tabulæ, fomenta podagram,
Auriculas citharæ collecta sorde dolentes.
Sincerum est nisi vas, quodcunque infundis acescit.
Sperne voluptates. Nocet empta dolore voluptas.
Semper avarus eget. certum voto pete finem.
Invidus alterius macrescit rebus opimis,
Invidiâ Siculi non invenere tyranni
Majus tormentum. *Qui* non moderabitur iræ,
Infectum volet esse, dolor quod suaserit & mens,
Dum pœnas odio per vim festinat inulto.

INTERPRETATIO.

verum enim *qui nactus est quantum sufficit, nihil ultra cupiat.* Quippe *nec ædes nec prædia nec auri & pecuniæ cumulus* possunt *arcere morbos à corpore vel curas ab animo domini laborantis.* Oportet benè *valere possessorem, ut fruatur congestis facultatibus.* Porrò *quisquis* vel *cupiditate vel timore conflictatur, non magis prodest illi domus & pecunia, quàm lippo tabellæ pictæ, podagræ fomenta, atque auribus ob sordes contractas malè affectis citharæ* suaviter resonantes. *Maturè* forma tuos mores. Nam *si vas non est purum, quicquid immittes vitiabitur. Contemne voluptates. Dolorem creat voluptas ægrè quæsita. Avarus semper est inops. Modum pone definitum cupiditati. Invidus torquetur rebus prosperis alterius. Siciliæ tyranni nullum habuerunt cruciatum invidiâ graviorem. Quisquis iram non compresserit,* postea *cupiet non factum fuisse quod jusserit animus incitatus, dum vehementiùs* dare *vindictam properat indignationi non*

ANNOTATIONES.

quæ animi sunt, cur negligimus?

49. *Valeat possessor oportet, &c.*] Quid prosunt opes diviti, si æger sit animo, vel corpore? si febri, si metu vel cupiditate torqueatur: an divitiæ sublevabunt?

52. *Ut lippum pictæ, &c.*] Similitudo conglobata hìc, ante, & postea.

53. *Auriculas citharæ, &c.*] Ista quidem leviter oblectant, & paulisper fallunt dolorem; nequaquam sanant.

55. *Nocet empta dolore voluptas.*] Menander. quàm sæpe ob voluptates mœrore afficimur! S. Hieronym. contra Jovinian. *Irridet Horatius appetitum ciborum, qui sumpti relinquunt pœnitentiam; dicens*

Sperne voluptates, nocet empta, &c.

56. *semper avarus eget.*] Avaro deest tam quod habet quam quod non habet.

Certum voto pete finem.] Modum & finem statue cupiditati & desideriis. Vide lib. 3. Od. 16.

58. *Siculi tyranni.*] Dionysius & Agathocles Syracusanorum, Phalaris Agrigentinorum tyranni, &c. Justin. lib. 4. *Singulæ civitates in tyrannorum imperium concesserunt, quorum nulla terra feracior fuit.*

60. *Infectum volet esse.*] Facti subinde pœnitebit.

61. *Dum pœnas odio.*] est enim odium iræ impatientia ultionem appetentis.

Ira furor brevis eſt. animum rege, qui niſi paret,
Imperat: hunc frenis, hunc tu compeſce catenâ.
Fingit equum tenera docilem cervice magiſter
Ire viam, quam monſtrat eques. Venaticus, ex quo
Tempore cervinam pellem latravit in aula,
Militat in ſilvis catulus. nunc adbibe puro
Pectore verba puer: nunc te melioribus offer.
Quo ſemel eſt imbuta recens, ſervabit odorem
Teſta diu. Quod ſi ceſſas, aut ſtrenuus anteis;
Nec tardum opperior, nec præcedentibus inſto.

INTERPRETATIO.

ſatiata. Ira eſt brevis inſania. Fræna appetitum, qui dominatur quando non eſt ſubactus. Hunc frænis hunc vinculis ſtringe. Nam certè *magiſter equum flexibilem molli cervice format ad currendum quacunque seſſor voluerit. Canis venaticus poſtquam cervi corium domi allatravit*, continuò *venatur in ſilvis.* *Jamjam ſincerâ mente documenta excipe, ô juvenis: jam optima inquire.* Enim verò *teſta cuſtodiet ſemper odorem, quo primùm infecta fuerit. Quod ſi deſes maneas, vel ſi fortiter præcurris*, ego *neque deſidem expecto, neque præeuntes antevertere contendo.*

ANNOTATIONES.

62. *Animum rege, &c.*] Appetitum vehementem compeſce: qui niſi à ratione prematur, hanc ipſe opprimit, & in præceps rapit. Perſ. Sat. 5. v. 38.

. . . *Intortos extendit regula mores:*
Et premitur ratione animus, vincique laborat.

Cic. Offic. 1. n. 101. *Duplex eſt vis animorum ac naturæ. Una pars in appetitu poſita, hominem huc & illuc rapit. Altera in ratione, docet & explanat quid faciendum fugiendumve ſit. Ita fit ut ratio præſit; appetitus verò optemperet. . . . . . . Efficiendum autem eſt ut appetitus obediant rationi, eamque nec præcurrant ob temeritatem, nec propter pigritiam aut ignaviam deſerant, &c.*

64. *Fingit equum.*] Equus tenerâ cervice domatur, & ad arbitrium fingitur: catulus ad venationem facilè eruditur: ſic puer bonos mores ſponte imbibit.

66. *Ex quo tempore cervinam pellem latravit.*] Quando pellis cervo interfecto detracta ejus inteſtinis & ſanguine cum pane impletur, & inſuitur, taliſque venaticis canibus objicitur, ad eos ad venationem acuendos, Gall. *faire la curée.*

67. *Militat in ſilvis.*] Poſtquam domi catulus odore cervi aut alterius feræ imbutus eſt, ratione mox allatâ; exinde in ſilvis feras ultro venatur.

Nunc adbibe puro.] Præcepta morum accipe, dum animus adhuc purus tibi manet, necdum ullis occupatus aut corruptus eſt pravis opinionibus vel affectibus. Quidam leg. *adhibe*: ut ſit anapæſtus pro dactylo.

68. *Nunc te melioribus offer.*] Vel præbe te imbuendum optimis documentis. Vel adi meliorem & ſapientiorem virum, à quo fingaris ad virtutem & rectum.

69. *Quo ſemel eſt imbuta, &c.*] Præclara ſententia, quam hinc mutuatus eſt S. Hieronymus ſcribens ad Lætam.

70. *Quod ſi ceſſas, &c.*] Si piger es in Philoſophiæ ſtudio, non expectabo te minimè valentem ſubſequi me acriorem. Quod ſi me ſtudioſior aut ingenioſior fueris, quem aſſequi non poſſim; nequaquam invidebo tibi aut inſtabo; nec ultra vires meas enitar. Ariſtoteles interrogatus, quo pacto diſcipuli egregiè proficerent, reſpondit: *Si curſu præſtantes proſequi ſtudeant, tardiores autem minimè expectent.* Diog. Laërt.

EPISTOLA III.

AD JULIUM FLORUM.

De Tiberio Claudio Nerone, deque literatis quibusdam eum interrogat: deinde hortatur ad studium sapientiæ, & ad fraternam concordiam.

JUli Flore, quibus terrarum militet oris
Claudius Augusti privignus, scire laboro.
Thracáne vos, Hebrusque nivali compede vinctus,
An freta vicinas inter currentia turres,

INTERPRETATIO.

O *Juli Flore, nosse desidero* in *quâ orbis regione bellum gerat Claudius Augusti privignus: an commoremini in Thraciâ ad Hebrum hyemali glacie constrictum; an apud mare aestuens inter castella proxima;*

ANNOTATIONES.

1. *Juli Flore.*] *Tota bella est hac Epistola*, inquit bellè Parthenius: *pura admodum minimeque ambitiosa*, teste Scaligero. Scripta Julio Floro Claudium Neronem comitanti, seu ad Pannonicum bellum, seu apud Armeniam, cum Tigranem in regnum restitueret. Ad illum Horatii familiarissimum inscripta est etiam Ode 2. lib 4. item 2. Epist. 2. lib. Porro in hac eò collimare videtur Poëta, ut ad bene sarciendam caritatem fraternam exhortetur: ad quod artificiosá insinuatione utitur, & per quasdam ambages sensim procedit, ut melius propositum exequatur.

Juli.] Theod. Marcilius non abs re, *Luci* reponendum contendit: quod *Julius* nusquam sit prænomen: nomen autem Floro nequeat statui: Siquidem Flori non Juliæ, sed Aquileæ gentis sint.

2. *Claudius Augusti privignus.*] Claud. Tiberius Nero, Drusi frater natu major, filius autem Liviæ Drusillæ. Hanc enim Augustus, repudiatâ Scriboniâ, marito suo *& quidem pregnantem abduxit, dilexitque & probavit unicè ac perseveranter.* Sueton. Octav. cap. 63. quin etiam erga ejus *pueros Nerones*, hoc est, in utrumque illum privignum *animi paterni* fuit. Nam & hos adoptavit: ac Drusum quidem præcipuis honoribus decoravit; Tiberio verò Liviam suam ex Scribonia filiam dedit uxorem, denique imperium tradidit. Vide lib. 4. Od. 4. & 14. ibique annot.

3. *Thraca.*] Gr. Θρῄκη. Thrace vel Thraca, pro, Thracia.

Hebrus.] Thraciæ mons & fluvius. Porro ibi vehemens rigere frigus, dixi lib. 1. Od 25.

4. *Freta vicinas inter, &c.*] Hellespontus in angustiis illis fremens, scil. inter Sestum Thraciæ, & Abydum Asiæ arces, vel oppida. Gall. *les Dardanelles.* Item, *le detroit de Gallipoli.* Ovid. Trist. 1.

Seston Abydenâ separat urbe fretum.

Turres.] Quid leg. *terras*, i. Euro.

An pingues Asiæ campi collesque morantur?
Quid studiosa cohors operum struit? hæc quoque curo:
Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit?
Bella quis & paces longum diffundit in ævum?
Quid Titius, Romana brevi venturus in ora,
Pindarici fontis qui non expalluit haustus,
Fastidire lacus & rivos ausus apertos;
Ut valet? ut meminit nostri? fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet auspice Musa:
An tragicâ desævit & ampullatur in arte?
Quid mihi Celsus agit? monitus multumque monendus,
Privatas ut quærat opes, & tangere vitet

INTERPRETATIO.

an in agris & collibus Asiæ opimis? Quid operis molitur turma literatorum? Ista scire *etiam velim, quis suscepit scribenda Augusti facinora: quis bello & pace* gesta *posteritati mandabit? quid* agit *Titius paulò post sermone Romanorum celebrandus; qui non timuit ex* ipso *fonte Pindari hauri*re, *lacus & rivulos patentes aspernatus? quomodo valet? nostrine recordatur? an musarum auspicio Pindaricos numeros accommodare Latinis chordis laborat: an graviter agit, assurgitque scribendo Tragœdias? Quid Celsus facit? admonitus iterumque admonendus, ut proprias sibi divitias compararet; caveat au-*

ANNOTATIONES.

pam & Asiam angusto illo mari seu freto divisas. Lucan. lib. 2.

Europamque Asiæ, Sestonque admovit Abydo.

5. *Pingues Asiæ campi.* Cic. pro lege Manil. n. 14. *Asia tam opima est & fertilis, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum quæ exportantur, facilè omnibus terris antecellat.*

6. *Studiosa cohors.*] Prætoriani milites literati, vel potiùs docti comites Tiberii. Ut enim ipse studiosus & literarum amans; ita secum habebat literatos quosdam & inprimis studiosos, quorum præcipui nominantur hîc; Titius, & Celsus Poëtæ; Florus autem orator, Poëta, & Jurisperitus. Vide infra Epist. 8.

9. *Titius.*] Septimius ille cognominatur quibusdam, diciturque Lyrica & Tragica scripsisse; è quibus nihil extat.

10. *Pindarici fontis qui, &c.*] Qui vulgares & vulgaria contemnens, quasi *lacus & rivos*; ipsum Pindarum Lyricorum principem atque fontem adiit: Latinisque versibus ausus est æmulari styli ejus sublimitatem & sensus profunditatem. Allegoria.

13. *Thebanos.*] Pindarus Thebis oriundus. Lib. 4. Od. 2.

14. *Desævit.*] Sævientes reges & principes repræsentans, gravesque rerum & animorum exprimens conversiones & motus; ut vulgò in Tragœdiis.

Ampullatur.] Debet magnus & splendidus esse Tragœdiæ stylus. Unde & sæpe significatur cothurno sublimi Tragicorum calceamento. Vide Epist. ad Pis. v. 80.

15. *Celsus.*] Pedo Albinovanus ipse est, cui est scripta sequens Epist. 8. Hunc monet ut plagium evitet, neve aliena scripta usurpet venditetque quasi sua. Quo iratum sibi postea redarguit Horatius obliquè, velut morosum.

16. *Privatas ut quærat opes*] Ut

Scripta, Palatinus quæcunque recepit Apollo:
Ne si forte suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes?
Quæ circumvolitas agilis thyma? non tibi parvum
Ingenium, non incultum est, nec turpiter hirtum.
Seu linguam causis acuis; seu civica jura
Respondere paras; seu condis amabile carmen;
Prima feres hederæ victricis præmia. Quod si
Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quo te cœlestis sapientia duceret, ires.
Hoc opus, hoc studium parvi properemus & ampli,
Si patriæ volumus, si nobis vivere cari.

INTERPRETATIO.

tem desumere è libellis, quos servat Apollo Palatinus: ne si avium turba suas aliquando veniat plumas resumere, risum excitet cornix spoliata surreptis coloribus. Tu verò quid agis? quæ thyma circumvolitas sedulus? Enimverò *non exiguum non rude non asperum ingenium habes*, atque adeo *sive ad causas* orandas *facundiam adhibes; sive te accingis ad interpretandum Jus civile; sive amatorios versus conscribis; præcipua tolles munera hederæ victricis. Porrò si abjiceres fomitem sollicitudinum frigidos* efficientem, certè *pervenires quo te summa eveheret sapientia. Id curemus ad id incumbamus tam parvi quàm magni, si volumus esse patriæ nobisque utiles.*

ANNOTATIONES.

proprio, quod aiunt, marte aliquid inveniat & componat: quæ vero sunt aliorum ne compilet sibique attribuat.

17. *Palatinus Apollo.*] Augustus bibliothecam in monte Palatino construxit, adjunxitque Apollinis templo. Ibi deponebantur asservabanturque scripta quæcunque judicata fuerant cedro & immortalitate digna.

19. *Moveat cornicula risum.*] Nota Æsopi fabula, notum adagium Erasmi, *Æsopicus graculus.* Cornix (vel graculus, ut alii volunt) plumarum suarum pertæsa alias undequaque mutuata est. At cùm se alienis coloribus ornatam & fulgentem admiraretur, ecce aves quæ sua erant singulæ repetentes nudam haud sine ludibrio reliquerunt.

20. *Ipse quid audes.*] Tu quidem ipse, Juli Flore, nihilne operum moliris? quæ scripta quos auctores imitaris aut evolvis, unde eximia quæque decerpas, velut apis succum è thymo & floribus optimis.

25 *Prima feres hederæ.*] Sive in foro causas orare, sive consultoribus jura explicare, sive carmina condere volueris, ubique victor & insignis habeberis.

Hederæ victricis.] In commissionibus & certaminibus ingeniosis victores hederâ coronabantur. Vide lib. 1. Od. 1. v. 29 Dicta est hedera, quod hæreat; vel quod edita petat; vel quia id cui adhæserit edat. In tutelâ Liberi putabatur esse, quia ut ille semper juvenis, ita hæc viret: vel quod ita omnia, sicut ille mentes hominum, illigat. Festus.

26 *Quod si frig. &c.*] Amicè castigat Flori vitia.

Frigida curarum fomenta.] Ambitio & avaritia curas pariunt infinitas, nutriunt ac fovent: hominemque reddant frigidum & segnem ad virtutes & studium sapientiæ.

29. *Si patriæ volumus, &c.*] Vide Cic. de Officiis.

30 Debes

Debes etiam hoc rescribere, si tibi curæ,
Quantæ conveniat, Munatius. an male sarta
Gratia nequicquam coit, & rescinditur? at vos
Seu calidus sanguis, seu rerum inscitia vexat
Indomitâ cervice feros; ubicunque locorum
Vivitis, indigni fraternum rumpere fœdus,
Pascitur in vestrum reditum votiva juvenca.

INTERPRETATIO

Illud insuper mihi *significa*, te rogo *nunquid tam carus, quàm decet, tibi sit Munatius: an concordia haud bene reconciliata dirimatur? verùm sive fervidus sanguis, sive rerum imperitia vos exagitat animo non erudito immites*; profecto *non debetis amicitiam fraternam violare*: at *quavis in regione versamini*, ego *vestrum in reditum vitulam pasco* Diis *ex voto* sacrificandam.

ANNOTATIONES.

31. *Munatius.*] Non is est Plancus ille Munatius, ad quem est Od. 7. lib. 1. Sunt qui non fratrem Julii Flori, sed familiarem duntaxat fuisse arbitrentur: *fœdus* verò *fraternum* dici posse de amicitiâ.

33 *Calidus sanguis.*] Fervens in juventure, sæpe & facilè ebulliens circa cor, iramque faciens & offensionem. Est in quibusd. codd.

Heu calidus sanguis, heu rerum inscitia vexat!

Rerum inscitia vexat.] Contrà rerum usus & experientia, pariter & doctrina morum, ejusmodi juveniles motus placat, & cohibere docet animum temere effervescentem.

32. *Votiva juvenca.*] Diis vota & promissa pro felici reditu vestro & incolumitate. Huc fortè pertinet quod, ut Tragici hircum, ita Lyrici vitulum seu juvencum solebant mactare.

EPISTOLA IV.

AD ALBIUM TIBULLUM.

Ad laborem honestum, moxque ad voluptatem hortatur.

ALBI, nostrorum Sermonum candide judex,
Quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
Scribere quod Cassi Parmensis opuscula vincat;
An tacitum silvas inter reptare salubres,
Curantem quidquid dignum sapiente bonoque est?
Non tu corpus eras sine pectore. Di tibi formam,

INTERPRETATIO.

Tibulle, bone censor nostrorum sermonum, quid putem agere te modo in regione Pedanâ? Credamne te *componere quod superet opera Cassii Parmensis: an otiosum ambulare in nemoribus amœnis*; cæterum *nihil prætermittentem* eorum *quæ decent virum probum ac prudentem? Atqui tu non corpus es absque mente. Dii elegantem tibi spe-*

ANNOTATIONES.

1. *Albi.*] Albius ille Tibullus Equestri familiâ Romæ natus, eodem tempore quo Ovidius. Ingenii solertiâ & suavitate, nec non præstanti corporis formâ insignis; nobilibus carus extitit. Elegiarum quatuor libros perelegantes scripsit. Horatio quam familiaris fuerit, patet ex Ode 33. lib. 1. & ex hac Epistola.

Sermonum.] Satirarum pariter & Epistolarum.

Candide judex.] Sine invidentiâ & adulatione. Fortè alludit ad nomen *Albii.* Epist. ad Pis. v. 445.

Vir bonus & prudens versus reprehendet inertes.
Culpabit duros, &c.

2. *Pedanâ.*] Pedum Latii oppidum fuit, non longè ab urbe Româ. Pedanos simul & Aricinos, Lavinienses ac Veliternos civitate donatos scribit Tit. Livius. In eâ porrò regione Tibullus prædium habebat amœnum & locuples. Quò cùm secessisset ad leniendas quasdam curas, ad eum scripsit Horatius, ostenditque multis donatum muneribus à naturâ, à Diis, à fortunâ etiam, frui debere illis dum liceret per usuram vitæ sensim defluentis: neque sollicitum esse oportere.

3. *Cassii Parmensis.*] Idem is creditur, de quo lib. 1. Sat. 10. quique *Etruscus* dicitur. Scripsit Tragœdias, Elegias, Epigrammata. De eo sic Vet. Comment. Cassius Parmensis Tribunus militum in partibus Cassii & Bruti fuit. Quibus victis, Athenas se contulit. Quintus autem Varus eo missus ab Augusto ut eum interimeret, studentem reperit: illoque perempto, scrinium cum libris abstulit. Unde multi credidere Thyesten Tragœdiam esse opus Cassii Parmensis.

6. *Sine pectore.*] Sine corde, excors, absque animo & ingenio.

Formam.] Egregiâ corporis formâ præstitisse dicitur Tibullus.

Di tibi divitias dederant, artemque fruendi.
Quid voveat dulci nutricula majus alumno,
Quàm ſapere, & fari ut poſſit quæ ſentiat; utque
Gratia, fama, valetudo contingat abunde,
Et mundus victus, non deficiente crumenâ?
Inter ſpem curamque, timores inter & iras,
Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum.
Grata ſuperveniet quæ non ſperabitur hora.
Me pinguem & nitidum bene curatâ cute viſes,
Cum ridere voles, Epicuri de grege porcum.

INTERPRETATIO.

ciem, opeſque, & his bene utendi facultatem largiti ſunt. Quid verò nutrix alumno cariſſimo exoptet melius, quàm ſapientiam, & quæ ſentit poſſe eloqui: nec non ut favorem habeat, & exiſtimationem, ſanitatemque, & victum lautum, & marſupium nunquam vacuum? Quoniam autem vivimus *inter ſpem & ſollicitudines, inter timores atque indignationes*, auctor tibi ſum ut *unumquemque diem ultimum tibi lucere exiſtimes.* Sic enim *jucundum tempus accedet minimè ſperatum. Certe me ſucci plenum & corpore egregiè culto fulgentem videbis*, imo, *ſi jocari velis, ſuem ex harâ Epicuri.*

ANNOTATIONES.

7. ***Dederant.***] Hoc eò referunt aliqui, cùm pauperior jam factus eſſet Albius: Alii explodunt, conſtanterque legunt, *dederunt*; penultimâ licenter correptâ. Ut & apud ipſum Tibul. lib. 2. Eleg. 5. *Hæc fuerunt olim* &c. pro, *fuerant*. apud Lucret. lib. 5. & Æneid. 3. *conſtiterunt*, ubi vulgo *conſtiterant*. certè conſentiunt de Ecl. 4. Virgil.

Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.

Artemque fruendi.] Oeconomiæ ſcientiam & peritiam.

8. *Quid voveat dulci nutricula, &c.*] Perſius de his fusè Sat. 2.

Utque.] Leg. al. *& cui.*

10. *Gratia.*] Apud magnates. Meſſala Corvinus mirè Tibullum fovit: pariter Meſſalam Tibullus celebravit. Ipſe teſtis eo diſticho.

Hic jacet immiti conſumptus morte Tibullus,
Meſſalam terrâ dum ſequiturque mari.

Fama.] Apud omnes. Ovid.

Donec erunt ignes arcuſque Cupidinis arma,
Dicentur numeri, culte Tibulle, tui.

11. *Mundus victus.*] Libro 2. Satira 2.

Mundus erit qui non offendet ſordibus, atque
In neutram partem cultus miſer.

12. *Inter ſpem curamque, &c.*] His enim vita mortalium perpetuò conflictatur.

14. *Grata ſuperveniet.*] Gratiora ſunt quæ non expectata ſuperveniunt bona, acceduntque inſperata.

15. *Me pinguem.*] Se qualis reapſe erat, pingit Horatius, obeſulum, & cultûs corporis ſtudioſum.

16. *Epicuri de grege porcum.*] Abdomini & voluptatibus ultro indulgentem. Cic. in Piſonem. *Epicure noſter ex harâ producte, non è ſcholâ.* Apud Athen. lib. 7. cap. 5. non obſcurè dicit, ſed altâ voce clamat Epicurus: *Quod bonum ſit nullum agnoſco præter voluptatem ex guſtu & venere.* Contrà tamen ſenſiſſe Epicurum, vide in Annot. lib. 2. Sat. 4. init.

EPISTOLA QUINTA.

AD TORQUATUM.

Ad cœnam frugalem invitat, & ad hilaritatem. Ebrietatis commoda recenſet.

SI potes archaicis conviva recumbere lectis,
Nec modicâ cœnare times olus omne patellâ,
Supremo te ſole domi, Torquate, manebo.
Vina bibes iterum Tauro diffuſa, paluſtres

INTERPRETATIO.

SI conviva potes accumbere in *thoris vetuſtis, nec abhorres edere quodvis olus è tenui patinâ*, ô *Torquate, expectabo te domi occidente ſole. Potabis vinum Tauro iterùm* conſule in cados *fuſum*,

ANNOTATIONES.

1. *Si potes.*] Si frugalis & tenuis cœnæ apparatus tibi placere poteſt.

Archaicis.] ἀρχαϊκός, *antiquitatem redolens, antiquum morem antiquam ſimplicitatem & ruſticitatem referens*, non ſolùm in moribus, ſed etiam in fabrefactis. Gall. *à la vieille mode*. quo ſenſu hîc uſurpatur. Apage qui ab Archea vel Archiâ humili fabro vanam etymologiam expiſcantur.

Conviva recumbere lectis.] Ad menſam accumbere tricliniaribus in lectis antiquo modo fabricatis è rudiori materiâ.

2. *Olus omne.*] Durum olus, *betam plebeiam*, Perſ. Sat. 3. v. 112.

3. *Supremo ſole.*] Sub veſperam. Perperam aliqui altiſſimum ſolem accipiunt, afferuntque illud ex lib 2. Sat. 8. *de medio potare die*. nec enim hora iſta convenit frugali cœnæ. adde quod ſequitur de *æſtivæ noctis benigno ſermone*.

Torquate.] Eſtne is L. Manlius ipſe Torquatus, cauſarum quidem patronus; ad quem eſt Ode 7 lib. 4 Theod. Marcilius, *Euge*, inquit: *Sic mortuum vocat Quintus ſcilicet*. intelligit verò Q. Nonium Aſprenatem, qui & Torquatus ſit appellatus; Auguſtoque *junctus arctiùs* dicitur Sueton. Octav. cap. 56. vide ibid. cap. 43. ubi ſic habetur: *In hoc ludicro Cl. Nonium Aſprenatem lapſu debilitatum aureo torque donavit: pariſque eſt ipſum poſteroſque Torquati ferre cognomen.*

4 *Vina bibes*] Nec generoſa; quippe è paluſtribus minturnis: nec vetuſtate inſignia; nam annis ſuperioribus fuſa in amphoras.

Iterum Tauro.] Conſulum nominibus ſolita notari vina, alibi dictum eſt Vide lib 1. Od. 20. & lib. 2 Od. 3. Porrò T Statilius Taurus homo novus, ut & Agrippa; ſed Auguſti amicitiâ, victoque in Siciliâ Lepido, rebuſque mox in Africâ geſtis, unde & triumphum meruit; amphitheatro etiam exſtructo fuit clariſſimus. Conſul primò fuiſſe dicitur an. U. C. 717. ſecundò verò an 728. cùm Horatius annum ætatis ageret 40. aut circiter. Neroni nupſit ejus abneptis Statilia Meſſalina.

Inter Minturnas, Sinuessanumque Petrinum.
Sin melius quid habes, arcesse; vel imperium fer.
Jamdudum splendet focus, & tibi munda supellex.
Mitte leves spes, & certamina divitiarum,
Et Moschi causam. Cras natò Cæsare festus
Dat veniam somnumque dies. impunè licebit
Æstivam sermone benigno tendere noctem.
Quo mihi fortunas, si non conceditur uti?
Parcus ob heredis curam, nimiumque severus
Assidet insano. potare, & spargere flores

INTERPRETATIO.

inter Minturnas paludosas & Petrinum Sinuessanum. Quod si habes aliquid melius, affer; vel jussa exequere. Jam pridem accensus est meus *ignis, meaque supellex tui gratiâ nitescit. Intermitte curam* rerum *futilium, ac labores* pro *opibus, atque Moschi defensionem. Dies crastina Cæsaris natalibus sacra indulget licentiam dormiendi: fasque erit noctem æstivalem gratis colloquiis traducere. Quid opes* juvant, *si non licet* his *frui? Si quis parcè* victitat *nimisque tristis, heredum causâ;* ille *stulto proximus est.* Ego verò contrà, *hoc magis bibam, & spargam flores.*

ANNOTATIONES.

5. *Minturnas.*] Hæc olim fuit urbs Latii satis culta, prope ostia Liris fluvii, in planitie: ubi amphitheatrum & aquæductus. Horum reliquiæ adhuc visuntur: de urbe verò superest parva turris cum tabernâ dumtaxat. Non longè aberat ingens palus, in quâ latuit Marius à Sylla profligatus. De quo Juvenal. Sat. 10. v 276.

Exilium, & carcer, Minturnarumque paludes.

Sinuessanumque Petrinum.] Montem aiunt esse urbi Sinuessæ imminentem; ubi modò oppidum cum arce, apud Sinuessam excisam, U. *Rocca di monte Dragone.* Alii dicunt fuisse vicum agri Sinuessani, qui celebris erat vini non quidem bonitate, sed copiâ. Sinuessa verò, antea *Sinope*, in orâ ubi Massicus mons desinit, inter ostia Liris & Vulturni fluminum.

6. *Imperium fer.*] Quidam interpretantur: Tu me fac regem convivii, quod mihi quidem absurdum videtur.

7. *Splendet focus, &c.*] Ad convivium parandum, coquendasque dapes.

8. *Mitte leves spes.*] Omitte paulullum solitas occupationes molestas, sive pro divitiis sive pro famâ & honoribus, sive pro defensione clientum tuorum.

9. *Moschi.*] Is fuisse Rhetor Græcus refertur origine Pergamenus, qui veneficii reus à Torquato defendebatur.

Cras nato Cæsare festus.] Cras justitium est, ob natalem Cæsaris: ac proinde silentibus judiciis ac strepitu forensi, dormire in multam lucem, & epulari, & hilaritati vacare licebit.

Nato Cæsare.] Accipiunt vulgò de natali Augusti, qui cùm in Septembri sit circa finem, ex Suetonio; ad rem præsentem non facit admodum. Malim igitur cum quibusdam intelligere natalem Julii Cæsaris, qui Julio quidem mense habet *noctes æstivas.* Vide Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 12. Dion. lib. 44.

11. *Æstivam sermone benigno tendere noctem.*] Noctem æstate breviorem extendere seu protrahere sermonibus prolixis, familiaribus, jucundis.

12. *Quo mihi fortunas.*] Ita Muretus aliique deinceps. Habent tamen codices plerique: *Quo mihi fortuna?*

13. *Parcus ob heredis curam.*] Quisquis sumptui parcit, geniumque defraudat, ut majores heredibus opes relinquat, insanit propè.

14. *Spargere flores incipiam.*] Splendidè cœnam apparabo, atque in se-

Incipiam : patiarque vel inconsultus haberi.
Quid non ebrietas designat ? operta recludit;
Spes jubet esse ratas; in prælia trudit inermem:
Sollicitis animis onus eximit; addocet artes.
Fœcundi calices quem non fecere disertum ?
Contracta quem non in paupertate solutum ?
Hæc ego procurare & idoneus imperor, & non
Invitus ; ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget nares , ne non & cantharus & lanx
Ostendat tibi te : ne fidos inter amicos

INTERPRETATIO.

nec verebor etiam temerarius vocari. Ecquid vinolentia non efficit ? detegit occulta ; firmam dat fiduciam ; inermem impellit ad certamina ; anxiæ mentis ægritudinem discutit; artes docet. Scyphi abundantes quem non reddiderunt eloquentem ? quem non liberalem vel *in angustâ inopiâ ?* Certè *aptus & non repugnans ego ista jubeor curare, ne toral immundum ne mappa illota nares* faciat *contrahi ; ut vasa & patinæ te tibi repræsentent ; ne inter fa-*

ANNOTATIONES

cundâ mensâ de more flores inspergam.

16. *Designat.*] Non. Marcel. *designare*, est , cum notâ & ignominiâ aliquid facere. Donat. in Terent. Adelph. ad eas voces ; *modò quid designavit ?* est, inquit, novum quid moliri seu malum seu bonum.

17. *Spes jubet esse ratas.*] Lib. 3. Od. 21.

Tu spem reducis mentibus anxiis.

Vide ibi, item lib. 4. Od, 12.

Inermem.] Al. *inertem* , loco mox citat.

Viresque & addis cornua pauperi,
Post te nec iratos trementi
Regum apices, neque militum arma.

18. *Sollicitis animis onus eximit.*] Hinc Liber dictus Bacchus.

Addocet artes.] Seu quia vinum moderatè sumptum acuit ingenium . sive quod ebrii plusculum sunt jactabundi, seque omnia scire prædicant , ineptè quidem.

20 *Solutum.*] Vel ab omni sollicitudine paupertatis liberum , vel prodigum in ipsâ paupertate.

21. *Idoneus , & non invitus.*] Erat enim Horatius agilis , hilaris , nec non munditiei perquam studiosus.

22. *Ne turpe toral.*] Ne thori seu lecti tricliniares offendunt convivas sordibus. Vide lib. 2. Satira 4. sub finem.

Ne sordida mappa.] Ne dum manus abstergunt convivæ inter edendum, mappæ immunditia fastidium pariat & nauseam . quod naribus corrugatis significatur. Vide locum mox citat. Sat. 4. lib. 2.

23. *Cantharus & lanx ostendat tibi te*] Vasa tam sint nitida , ut quasi speculum imaginem tuam reddant exhibeantque.

Cantharus.] Vas vinarium speciem referens scarabæi , qui κάνθαρος Græcè dicitur . tali poculo usus Bacchus , ipsi proinde sacro. Meminit Macrob. pariterque Athenæus. Item Plin. lib. 33. cap. 11. *C. Marius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur.* Arnob. sub finem lib. 6. *Quid in Liberi dexterâ pendens potorius cantharus ?* magnum ansatumque indicat Virgil. Ecl. 6. v. 17.

Et gravis attritâ pendebat cantharus ansâ.

Sit qui dicta foras eliminet : ut coeat par,
Jungaturque pari. Brutum tibi Septimiumque,
Et nisi cœna prior potiorque puella Sabinum
Detinet, assumam. locus est & pluribus umbris :
Sed nimis arcta premunt olidæ convivia capræ.
Tu quotus esse velis, rescribe : & rebus omissis,
Atria servantem postico falle clientem.

INTERPRETATIO.

miliares reperiatur qui dicta exportet extrà ; ut pares congregentur. Porrò *convivas tibi dabo Brutum & Septimium, Sabinum quoque, dummodò non detineat* eum *cœna prior & amica potior. Est etiam locus multis comitibus. At in convivio nimis constipato caprinus fœtor molestus est. Tu rescribe quotus esse cupias.* Mox *autem negotiis abjectis per fores posteriores fuge clientem in atrio stantem.*

ANNOTATIONES.

25. *Sit qui dicta foras eliminet.*] Ne quis extra limen domûs efferat, effutiat, evulget, quæ inter potandum dicta liberiùs fuerint : ex quibus temerè invidia confletur. Apud Lacedemonios, inquiunt, publica intrantibus convivia, aliquis senior ostendens fores ita monebat : *Per has ne verbum ullum egrediatur.*

Ut coeat par.] Hinc enim jucundior fit sermocinatio.

26. *Brutum tibi, &c.*] Non unus est qui legat *Brutam* : at hinc bruti nomen mereatur, meo quidem judicio.

28. *Umbris.*] De his conviviorum sectatoribus, lib. 2. Sat. 8.

29 *Sed nimis arcta prem.*] Ubi plures sunt convivæ, axillarum gravis odor creat nauseam. Vide Epod. 12.

30. *Tu quotus esse velis rescribe.*] Dic quot velis tibi sodales & convivas. Varro dicebat convivarum numerum incipere oportere à Gratiarum numero, & progredi ad Musarum ; id est, proficisci à tribus, & consistere in novem, &c. quæ lege apud Gell. lib. 13. cap. 11.

31. *Postico*] Plautus *posticulum* dicit, sup. ostium. Petronius *posticulam*, sub. januam. Gall. *porte de derriere.* Virgil. Æn. 2. v. 453. ita rem explicat.

Limen erat, cæcæque fores, & pervius usus
Tectorum inter se Priami, postesque relicti.

A tergo.

Clientem.] Moschum, vel alium, qui in atrio te observat alloquendi cupidus. Hunc autem falle egrediens per januam posteriorem, & veni ad me.

EPISTOLA SEXTA.

AD NUMICIUM.

Felix est qui nihil timet, nihil cupit.

NIl admirari, prope res est una, Numici,
Solaque quæ possit facere & servare beatum.
Hunc solem, & stellas, & decedentia certis
Tempora momentis, sunt qui formidine nulla
Imbuti spectent. quid censes munera terræ?
Quid maris extremos Arabas ditantis & Indos?
Ludicra quid, plausus, & amici dona Quiritis?

INTERPRETATIO.

O *Numici, nihil mirari, est unica ferè & sola res, quæ possit beatum efficere & servare. Reperiuntur* homines. *qui nullâ trepidatione affecti contemplantur solem hunc, & stellas, & tempora certis horis abeuntia. Quid putas de terræ donis? quid de* muneribus *maris ultimos Arabas Indosque locupletantis? quid de ludis, & applausu ac muneribus* Populi *Romani faventis?*

ANNOTATIONES.

1. *Nil adm.*] *Admirabils Epistola*, inquit Parthenius; *erudita*, Torrentius: *aurea*, Landinus. Sane admirabilis; quæ nihil stultè mirari, luculenter & mirè docet. erudita, quæ Philosophiæ moralis & Stoæ mysteria reconditissima clarè exhibet, atque solerter insinuat. aurea, quæ *aureæ mediocritatis* ac veræ virtutis imaginem eleganter adumbrat.

Nil admirari.] Non percelli admiratione illâ fatuâ, è quâ nascitur cupiditas, vel timor, animum perinde torquentes. De ea Epist. 1. v. 47. Stultæ illi admirationi virtutem contrariam Democritus vocabat ἀθαυμασίαν.

Numici.] Numicia gens Romæ patricia.

3. *Decedentia certis tempora momentis.*] Conversiones astrorum, indeque natas mutationes, temporum vices, ac tempestatum varietates, &c.

4. *Formidine nulla imbuti.*] Quod si intrepidi spectent cœlestia, certè multò magis terrena.

5. *Munera terræ.*] Aurum, argentum, &c.

6. *Munera maris.*] Margaritas, gemmas, &c.

Arabas.] De his lib. 1. Od. 29. l. 2. Od. 12.

Indos.] Lib. 1. Od. 12.

7. *Ludicra.*) Victoriam in ludis, quæ magni olim habita.

Plausus.] Benevolentiam populi significatam publicè, vel assurgendo, vel consalutando, vel acclamando, vel applaudendo. Vide lib. 1. Od. 20.

Dona Quiritis.] Honores & magistratus delatos per suffragia populi Rom. *qui dabat olim imperium, fasces, legiones, omnia.* Juvenal. Sat. 10. v. 78.

Quo

Quo ſpectanda modo, quo ſenſu credis & ore ?
Qui timet his adverſa fere miratur eodem
Quo cupiens pacto. pavor eſt utrique moleſtus;
Improviſa ſimul ſpecies exterret utrumque;
Gaudeat, an doleat; cupiat, metuatne. Quid ad rem
Si, quidquid vidit melius pejuſve ſuâ ſpe,
Defixis oculis, animoque & corpore torpet ?
Inſani ſapiens nomen ferat, æquus iniqui;
Ultra quàm ſatis eſt virtutem ſi petat ipſam.
I nunc; argentum, & marmor vetus, æraque, & artes
Suſpice: cum gemmis Tyrios mirare colores:
Gaude, quod ſpectant oculi te mille loquentem:
Gnavus mane forum, & veſpertinus pete tectum,

INTERPRETATIO.

Quo animo, quo judicio vultuque aſpicienda hæc *putas ?* Certè *qui formidat iſtis contraria, eodem modo afficitur, quo* is qui ea *deſiderat.* Atque in *utroque trepidatio eſt* æquè *moleſta; cum inſperata ſpecies utrumque perturbat; ſeu lætetur, ſeu mœreat, ſeu cupiditate ſeu formidine* percellatur. *Quid* autem *ad propoſitum, ſi cum aliquid aſpexerit fortunatius aut infelicius quàm ſperabat, oculos* tenet *immotos, atque mente ſimul* *& corpore obſtupeſcit ? Virtutem ipſam ſi* quis *nimiùm expetat; ſapiens deſipere, juſtus injuſtus eſſe exiſtimabitur. I modò, admirare argentum, & vetus marmor, & fabrefacta ex ære; purpuram & gemmas concupiſce: lætare quod te dicentem mille oculi attendunt: manè forum frequenta ſedulus, ac ſerò domum redi,*

ANNOTATIONES.

8. *Quo ſenſu.*] Stoïci dicebant perturbationes omnes opinione conſtare.

Ore.] Fronte, oculis, affectus demonſtrantur ut plurimum.

9. *His adverſa.*] Inopiam, contemptum, ignominiam, ſibilos, exploſiones.

10. *Pavor.*] *Metus eſt mentem loco movens.* Cic. Tuſcul. 4.

Utrique moleſtus.] Al. *utrobique.* cupienti ac timenti. timens enim vexatur dolore mali futuri: cupiens autem deſiderio boni abſentis.

11. *Improviſa ſimul ſpecies exterret utrumque.*] Seu ſpecies boni præſentis inſperata, quæ nimio gaudio exanimat etiam interdum: ſeu ſpecies mali præſentis triſtitiam creans eo graviorem, quo minùs expectabatur. Unde exoritur ſtupor, torpor, ægritudo, mentis alienatio, &c.

12. *Quid ad rem.*] Quid ad felicitatem, quam modò rem inveſtigamus, Horat.

17. *I nunc, &c.*] Si res bonas; ſi virtutem ipſam ultra quàm ſatis eſt expetere, ſtultum eſt; an licebit cupidè ſcrutari metalla, vaſa, lapillos, purpuram; imò famam, celebritatem nominis, opes, honores? &c.

18. *Tyrios colores.*] Vide lib. 2. Od. 18. v. 8. Ibiq. annot. Item lib. 3. Od. 29. in fine.

20. *Gnavus manè forum, &c.*] Vel primo manè forum negotiantium pete; ibique exerce quod *Janus ſummus ab imo perdocet:* hoc eſt fœnore divitias accumula. Epiſt. 1. v. 54. Item lib. 2. Sat. 3. vel, forum judiciarium frequenta, & cauſis agendis quæſtum fac. Martial.

Dives eris, Romæ ſi cauſas egeris,

Veſpertinus pete tectum.] Diem totam lucro faciendo conſume: nec domum redi niſi ſerò & ſub veſperam,

Ne plus frumenti dotalibus emetat agris
Mucius : indignum , quod ſit pejoribus ortus ,
Hic tibi ſit potius , quàm tu mirabilis illi.
Quidquid ſub terrâ eſt , in apricum proferet ætas ;
Defodiet condetque nitentia. cùm bene notum
Porticus Agrippæ , & via te conſpexerit Appi ;
Ire tamen reſtat Numa quo devenit & Ancus.
Si latus aut renes morbo tentantur acuto,
Quære fugam morbi. Vis rectè vivere ? quis non ?
Si virtus hoc una poteſt dare ; fortis omiſſis
Hoc age deliciis. Virtutem verba putas , ut

INTERPRETATIO.

ne Mucius plus tritici , quàm tu , *colligat* ex *agris dotalibus* : quippe *indignum* eſt *ut* ille *ignobiliori ſtirpe genitus à te ſuſpiciatur magis , quàm tu ab illo. Quodcunque abditum in terrâ* delitescit , id *tempus expromet in apertum ; infodiet autem & occultabit conſpicua.* Sic *poſtquam porticus Agrippæ & via Appia te ſpectaverit valdè illuſtrem ; attamen ſupereſt* ut *pergas* eo , *quò Numa & Ancus tandem iverunt.* Age verò , *ſi latus aut renes graviter dolent ; exquire* licet *doloris levamen.* At *viſne rectè vivere ? Ecquis non vult ?* inquies. Ergo , *ſi ſola virtus hoc conferre valet , ad hoc labora ſtrenuè abjectis voluptatibus.* Quod ſi contrà *virtutem cenſes* mera eſſe *verba* , *ſicut*

ANNOTATIONES.

21. *Dotalibus agris.*] Ab uxore acceptis dotis nomine.

22. *Mucius.*] Plebeius & ignobilis.

23. *Quam tu mirabilis illi.*] Quod tu Patricius illi obſcuro & abjecto non ſis mirabilis per majores divitias. Prolepſis.

24. *Quicquid ſub terra eſt.*] Quicquid modò *ſtultè miraris & optas* , peribit : & tu pariter cum iſtis : quære potiùs virtutem , quæ ſola bonum ſtabile eſt & ſolidum. Epiſt. 1. v. 47.

26. *Porticus Agrippæ.*] M. Agrippa tertium Conſul Pantheon fecit : addidit verò porticum columnis ingentibus, trabibus etiam æneis auro ſuperfuſis ſuperbam. Synecdoc. pro quavis porticu ; quæ quidem Romæ fuit multiplex. Epiſt. 1. v. 71. In his ambulare , ſeque oſtentare inſignes quique conſueverant.

Via Appi.] Appius Claudius Cenſor viam Romæ per portam Capenam Brundulium uſque conſtravit adeo latam , ut plauſtra duo ſibi occurrentia facilè pertranſirent. Hæc à Trajano inſtaurata. Statius 2. Sylv. carm. 2.

Appia longarum teritur regina viarum.

27. *Ire tamen reſtat.*] Poſtquam te omnibus oſtentaris , diuque ſplendidè egeris , tandem moriendum eſt ; perinde ac ipſi Rom. reges mortui ſunt. Vide lib. 1. Od. 28. & lib. 4. Od. 7. v. 15.

Numa.] Pompilius , ſecundus à Romulo rex , juſtitiâ clarus & religione. T. Liv. lib. 1. Plutarch. &c.

Ancus.] Martius , rex quartus Rom. Numæ ex filiâ nepos , bellicâ gloriâ effulſit. T. Liv. cit.

28. *Si latus aut renes , &c.*] Si laboras pleuritide , vel nephritide. Vide l. 2. Sat. 3. v. 29.

29. *Quære fugam morbi.*] Ut corporis ſic & animi debes morbos fugere , pari ſaltem diligentiâ.

31. *Virtutem verba putas.*] Si inane quid eſſe virtutem putas. Hercules apud Tragicum quemdam : & exinde Brutus (ex Dione lib. 47.) deploratis

Lucum ligna ? cave ne portus occupet alter,
Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas :
Mille talenta rotundentur, totidem altera; porro
Tertia succedant, & quæ pars quadret acervum
Scilicet uxorem cum dote, fidemque, & amicos,
Et genus, & formam, regina pecunia donat,
Ac bene nummatum decorat Suadela Venusque.
Mancipiis locuples eget æris Cappadocum rex.

INTERPRETATIO.

lucum arbores tantùm ; *cura* diligenter *ne alter portus occupet, neve dimittas negotiationem apud Cibyrates & Bithynos :* cura ut *mille talenta compleantur, totque altera adjiciantur, itemque tertia, imo &* quarta ; *ut cumulus reddatur quadratus. Nempe dominatrix pecunia tribuit opulentam conjugem, & fidem, & amicos, & nobilitatem, & pulcritudinem : atque divitem stipant Suada & Venus.* Verumenim *Cappadocia rex abundans servis indiget pecu-*

ANNOTATIONES.

rebus exclamasse fertur : O misera virtus, eras igitur nugæ tantummodo ! Ast ego te velut rem solidam sectabar, verùm fortunæ serviebas. tumque vocavit unum è familiaribus, ut se interficeret.

32. *Ut lucum ligna.*] Verumtamen non arbores faciunt lucum, sed religio & consecratio alicui numini.

Cave ne portus occupet alter.] Ante alios mari te committe : naviga ad Cibyrates & Bithynos : occasiones occupa negotiandi, & ex negotiatione ditescendi. Pers. Sat. 6. v. 75. *Mercare, atque excute solers omne latus mundi, ne sit præstantior alter, &c.*

33. *Cibyratica.*] Cibyra urbs Phrygiæ magnæ, in confinio Lyciæ, cognomento magna; æquitatis fama celebris; ex Strabone. Eò verò mitti solebant lucriones, & quotquot avidè quæstum odorari & sectari cognoscebantur. Altera fuit Cibyra minor dicta, apud Ciliciam, ab orâ maris distans decem propè milliaribus.

Bithyna.] Bithynia Asiæ regio, hinc Euxino mari, illinc Propontidi vicina; Thracia Asiatica Xenophonti nuncupata. Urbes habuit præclaras Chalcedonem, Nicomediam, Apamiam, Nicæam, Heracleam, Prusam.

34. *Mille talenta rotundentur.*] Rotundum dicitur omni ex parte perfectum. Gall. *faire le compte rond.*

Talenta.] Talentum, τάλαντον, *statera, lanx, pondus :* aliquando ponitur pro quovis ingenti pondere auri vel argenti : aliàs significat certum pondus; quod tamem varium variis gentibus. Celebratur in primis talentum Atticum, quod drachmas sexies mille continebat. Porrò drachma Attica respondet grosso Francico, qui valet octo solidos cum sex denariolis, aut circiter : siquidem marca argenti grossos habet sexaginta quatuor, illaque ut plurimum valet viginti sex aut septem libellas, sive Francicos, ut vocamus. Quæ cum ita sint; grossi illi sexies millies multiplicati conficiunt monetæ nostræ libellas 2550. Quanto verò talentum auri majus sit argenteo, ex auri supra argentum valore facilè æstimaveris.

35. *Quæ pars quadret acervum.*] Ut quater mille talenta inveniantur integra, completa & perfecta. Pers. cit.

Rem duplica. Feci : jam triplex,
jam mihi quartò,
Jam decies redit in rugam.

38. *Suadela.*] Sive Suada, Gr. Πειθὼ, persuasionis Dea. videtur Horatius indicare facilitatem conciliandi nuptias, tum quod addit, *Venusque :* tum quod ante dixit, *uxorem cum dote.*

39. *Mancipiis locuples, &c.*] Cappadocia minoris Asiæ perampla regio,

Ne fueris hic tu. chlamydes Lucullus, ut aiunt,
Si posset centum scenæ præbere rogatus,
Quî possum tot ? ait : tamen & quæram, & quot habebo,
Mittam. post paullò scribit, sibi millia quinque
Esse domi chlamydum : partem, vel tolleret omnes.
Exilis domus est, ubi non & multa supersunt,
Et dominum fallunt, & prosunt furibus. Ergo
Si res sola potest facere & servare beatum ;
Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
Si fortunatum species & gratia præstat ;
Mercemur servum qui dictet nomina, lævum

INTERPRETATIO.

niâ. Ne tu fueris ejusmodi ; sed potiùs Lucullo similis. *Lucullus, inquiunt interrogatus num posset centenas chlamydes ad spectaculum commodare, respondit* : *Quâ* ratione *possum tot* præbere ! *attamen quæram ; & quot inveniam præbebo. Paulò* verò *postea significat, se domi habere quinque millia chlamydum* : posse igitur *sumi partem vel cunctas.* Hoc est locupletem esse. At contrà *angusta est res familiaris, in quâ non plurima superfluunt, ignoranturque à domino, & juvant fures. Quæ cùm ita sint, sique opes sola valent reddere felicem & conservare ; hunc laborem primum assume, & ultimum dimitte. Si beatum facit decus* externum *& favor* ; *emamus servum, qui nomina* civium *suggerat,*

ANNOTATIONES.

cujus populi ad servitutem adeo nati, ut offerentibus libertatem Romanis, maluerint regem eligere Ariobarzanem. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 27. Cic. post redit. in Senatu. *Cappadocem modò abreptum de grege venalium diceres.* Pers. jam cit.

Cappadocas rigidâ pingues plausisse catastâ.

40. *Ne fueris hic tu.*] Ne sis qualis rex ille, unâ re abundans, cæterarum inops. Quin potiùs sis ut Lucullus adeo locuples rebus omnibus, ut plus possideret quàm sciret. Vult suadere Poëta, sapientiæ studendum inprimis, quam habenti omnia præsto adsunt.

Chlamydes Lucullus, &c.] Lucullus Romæ insignis vir nobilitate, facundiâ, opibus, Africam Prætor justissimè administravit, Mithridatem non semel profligavit, &c. Is rogatus à Prætore urbano, ut celebrandi causâ spectaculi commodaret chlamydes multas, longè plures etiam obtulit.

43. *Millia quinque esse domi chlamydum.*] Plutarch. in Luculli vitâ minorem numerum designat. centum nempe ait ab eo petitas, ducentas autem fuisse missas, quod certè propiùs ad verum accedit.

46. *Dominum fallunt.*] Nescientem esse tantas sibi divitias.

Prosunt furibus.] Scilicet è magno numero facile detrahitur ac surripitur aliquid, domino vix advertente. Plaut. *Nihil est hîc quæsti furibus : ita inaniis sunt oppleta atque araneis.*

47. *Si res sola potest, &c.* Si opibus fieri beatum credimus, iis maxime congerendis operam demus.

49. *Si fortunatum.*] Si nominis splendore & gratiâ apud populum constare felicitatem existimamus, captandis civium animis incumbamus, magistratus & dignitates ambiamus ; adeoque *mercemur servum* nomenclatorem, qui nobis præeat, ut sit, deducatque ad prensandum unumquemque & verbis officiosis demerendum.

50. *Qui dictet nomina, &c.*] Qui candidatum moneat, quo quisque civium appellandus nomine, quo officii

Qui fodiat latus, & cogat trans pondera dextram
Porrigere. Hic multùm in Fabiâ valet, ille Velinâ:
Cuilibet hic fasces dabit; eripietque curule,
Cui volet, importunus ebur. frater, pater, adde,
Ut cuique est ætas; ita quemque facetus adopta.

INTERPRETATIO.

qui latus sinistrum pungat, moneatque manum offerre trans moles; atque insusurret, indigitetque: *Iste plurimum potest in Fabia tribu, hic in Velinâ: ille cui voluerit fasces dabit, & cui libuerit ebur curule detrahet molestus. voca fratrem vel patrem, secundum ætatem cujusque: sic unumquemque urbanè tibi*

ANNOTATIONES.

genere obtinendum sit eius suffragium. Cic. pro Muræna: *Quid quod habes nomenclatorem? . . . . . si nomine appellari abs te cives tuos honestum est; turpe est eos notiores esse servo tuo quam tibi.* Vide Sigon. 2. de Judic. cap. 30.

51. *Lævum qui fodiat latus.*] Servus nomenclator incedens ad latus heri lævum, honoris causâ; quoties obvius repente fiebat quispiam salutandus, domini latus cubito pulsabat fodicabatque, atque insusurrabat quis & qualis esset ille civis, ut ritè & honestè appellaretur.

Trans pondera dextram porrigere.] Varia hic varii effutiunt. Sunt qui notari velint ambitiosos petitores publica pondera in largitionibus excedentes, & olei, vini, cæterorumque plusculum donantes. Alii sic explicant: moneat brachium exerere extra togam collectam & complicatam, dextramque porrigere ad prensandum occurrentem fortè civem. Hæc sane longè quæsita videantur. Vero propius est: admoneat candidatum occurrenti civi obviam ire, & manum vel prensando vel adjuvando porrigere; superatis etiam impedimentis, si quæ interveniant v. g. sive turba obstiterit, sive moles aut trabes in viâ saxaque ponderosa fuerint intermedia, eà transiliendo, & salutandum civem diligenter & officiosè adeundo.

52. *Hic multm in Fabiâ, &c.*] Sic nomenclator hero candidato suggerit: En ille civis in Tribu Fabiâ multum valet: eum perinde multis officiis & blandimentis capta.

Fabiâ, Velinâ.] Pop. Rom. in 35 tribus seu classes aut familias divisum, norunt omnes; & suffragia ferri solita modò viritim, seu per viros singulos; modò tributim aut centuriatim, id est per tribus aut centurias. Vide Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 3. ubi de comitiis curiatis, centuriatis, tributis, deque variâ subinde ratione suffragandi.

Fabia.] A gente Fabiorum nominatissimâ dicta est.

Velina.] Seu à Velia, edita urbis regione; seu à Velino lacu, cujus incolæ in civitatem asciti. Cætera Tribuum nomina, numerumque quandoque diversum lege apud cit. Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 17. &c.

53. *Cuilibet hic fasces dabit.*] Imperium, consulatum, summum magistratum hic dabit & asseret cuicunque ille suffragari voluerit; adeo valet apud tribules, totque suffragatores secum trahit. Et è contrario.

Fasces.] Nemo nescit pro magistratu poni hæc magistratuum insignia; synecd. Nimirum Dictatori apparebant lictores 24. cum fascibus: Consuli duodecim; Proconsuli & Prætori sex. *Fasces* autem erant virgæ plures securi circumligaræ, ita ut extaret ferrum: quibus significabatur potestas castigandi quæ corrigenda erant, præcidendi verò quæ non possent emendari. Plutarch. Problem.

Curule ebur.] Synecd. Magistratum, cui jus est sellæ curulis eburneæ, & in eâ sedendi, seu cùm judicia exercet, seu

Si bene qui cœnat, bene vivit: lucet, eamus
Quo ducit gula. piscemur, venemur; ut olim
Gargilius, qui manè plagas, venabula, servos,
Differtum transire forum populumque jubebat;
Unus ut è multis populo spectante referret
Emptum mulus aprum. crudi tumidique lavemur,
Quid deceat, quid non, obliti; Cærite cera
Digni; remigium vitiosum Ithacensis Ulyssei;
Cui potior patriâ fuit interdicta voluptas.
Si, Mimnermus uti censet, sine amore jocisque

INTERPRETATIO.

concilia. Quod *si beatè vivit qui lautè vescitur; dies est, pergamus quò gula trahit: piscemur, venemur; sicut pridem Gargilius, qui manè per forum populo frequens ire imperabat famulos cum retibus ac venabulis, ut coram plebe mulus unus è pluribus reveheret aprum pretio comparatum.* Epulemur etiam, *&* *balnea subeamus* cibis *non coctis pleni; nec curemus quid honestum sit, & quid indecorum:* præstemus nos licet *censura dignos:* imitemur *luxuriosos comites Ulyssis Ithacæ* regis, *qui patriam posthabuerunt vetitæ voluptati.* Si autem, *ut Mimnermus arbitratur, nihil dulce est absque amore*

ANNOTATIONES.

cùm in Curiam vehitur. Gell. lib. 3. cap. 18. Tul. Catil. 4. *Non hæc sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit.* Juvenal. Sat. 10. v. 91.

> . . . . *illi sellas donare curules:*
> *Illum exercitibus præponere, &c.*

56. *Si bene qui cœnat, bene vivit.*] Pers. Sat. 4. v. 17.

> *Quæ tibi summa boni est? unctâ vixisse patellâ*
> *Semper; & assiduo curata cuticula sole.*

58. *Gargilius.*] Is inanis & stultâ gloriosæ cupiditate ductus videri cupiebat venando cepisse feram quam pretio mercatus erat ab aliis captam.

61. *Crudi tumidique lavemur.*] Lavabant prisci helluones ad accelerandam ciborum coctionem, excitato calore naturali per frigoris antiperistasin, ut citiùs & novâ fame ad epulas redirent.

62. *Cærite cerâ digni.*] Digni referri in tabulas Cæritum, id est, à Censore infamiæ labe notari, non secùs ac urbis Cære populi, quibus ob flagitiosam defectionem jus suffragii ademptum est. Vide Gell. lib. 16. cap. 13. Item Petrum Crinit. de Hon. Disc. lib. 7. cap. 6. ubi sic habet: Primi omnium municipes facti Cærites sine ullo juris suffragio . . . . . unde tabulæ Cærites dictæ, in quas Censor eos referebat, qui notâ vel ignominiâ quapiam forent insignes. Ex quo eruditè Flaccus in epistolâ ad Numicium, dignos Cærite cerâ appellat Romanos, qui luxu & voluptatibus turpissimis tenebantur. quem locum Horatiani interpretes ineptissimè, ut alia permulta, exposuerunt. Hactenus ille.

63. *Remigium vitiosum Ithac. Ulyss.*] Ulysses à Tiresiâ vate monitus edixerat sociis, ne boves solis violarent. At illi Ulysse dormiente, ex iis mactatis epulas sibi pararunt. Quapropter iræ numinum obnoxii pœnas dederunt, naufragioque absumpti patriam non reviserunt. Vide lib. 2. Sat. 5.

65. *Mimnermus.*] Hic Poëta Epicureus, Colophonius, vel Smyrneus, septem sapientibus antiquior vel æqualis,

Nil eſt jucundum; vivas in amore jociſque.
Vive; vale. ſi quid noviſti rectius iſtis,
Candidus imperti: ſi non, his utere mecum.

INTERPRETATIO.

& jocis; in amore & jocis vive. Age, vale. Si quidpiam ſcis his melius, benignè communica nobiſcum*: ſin* autem*, illis mecum utere.*

ANNOTATIONES.

pleraque ſcripſit amatoria Elegiaco verſu, tam ſuaviter & argutè, ut Ligyoſtades appellaretur. Suidas. *Mimnermus dulces reperit ſonos, & mollis pentametri cantum.* Athen. lib. 13. cap. 8. Propert. lib. 1. Eleg. 9.

Plus in amore valet Mimnermi verſus Homero.
Carmina manſuetus lenia quærit amor.

Apud Plutarch. lib. de virtute morali, hoc Mimnermi diſtichon refertur.

Τίς δὲ χάρις, τί τὸ τερπνὸν, ἄτερ χρυσῆς Ἀφροδίτης;
Τεθναίην ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι.
Quid gratum, quid jucundum, aurea ſi Venus abſit?
Emoriar, me horum cura relinquet ubi.

67. *Iſtis.*] Quæ de ſummo bono diſſerui.

EPISTOLA SEPTIMA.

AD MOECENATEM.

Mæcenatis in ſe liberalitatem laudat. at libertatem & otium opibus præfert.

QUinque dies tibi pollicitus me rure futurum,
Sextilem totum mendax deſideror. atqui

INTERPRETATIO.

PRomiſeram tibi, Mæcenas, ruri me commoraturum non plus *quinque diebus*: ecce autem *integro* menſe *Auguſto abſum fallax.*

ANNOTATIONES.

1. *Quinq. d.*] De hac Epiſtola rectè quidem Scaliger: *Septima*, inquit, *adeo elegans eſt, adeo urbana, ut ad eas virtutes nihil addi poſſe videatur.*

Rure.] In villâ meâ Sabinâ. Vide infrà Epiſt. 16. De illâ jam anteâ l. 1. Od. 7. lib. 2. Od. 18. Lib. 3. Od. 13. Epod. 1.

2. *Sextilem.*] Hic menſis, ut & Quinctilis, à numero dictus, ſecundum Romuli ordinationem, Martio anni tenente principium. nihilominus tamen etiam poſt præpoſitos à Numa

Si me vivere vis ſanum recteque valentem;
Quam mihi das ægro, dabis ægrotare timenti,
Mœcenas, veniam: dum ficus prima, calorque
Deſignatorem decorat lictoribus atris:
Dum pueris omnis pater & matercula pallet;
Officioſaque ſedulitas, & opella forenſis
Adducit febres, & teſtamenta reſignat.
Quo ſi bruma nives Albanis illinet agris,

INTERPRETATIO.

Verùm ſi me vis incolumem vivere, & bene valere, quod ægrotanti concederes, hoc indulge ægrotare metuenti; dum prima ficus & æſtus libitinarium exornat atratis miniſtris; dum parentes filiis timent; dum ſedulus & officioſus in foro labor gignit febres, atque aperit teſtamenta. Cùm verò hyems nivibus operiet agros Albanos,

ANNOTATIONES.

Januarium ac Februarium, vetus nomen retinuerunt Quinctilis & Sextilis, quamvis non jam quintus & ſextus, ſed ſeptimus & octavus eſſent. Poſtea verò in honorem Julii Cæſaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio Marci filio Conſule, Quintilis appellatus eſt Julius, quod eo menſe ad 4. Id. Quintil. Julius Cæſar in lucem editus ſit. Auguſtus deinde eſt, qui Sextilis antea vocabatur, donec honori Auguſti daretur ex Senatuſconſulto, cujus hæc ſunt verba: *Cùm Imperator Cæſar Auguſtus menſe Sextili & primum Conſulatum inierit, & triumphos tres in urbem intulerit: & ex Janiculo legiones deductæ ſecutæque ſint ejus auſpicia ac fidem: & Ægyptus hoc menſe in poteſtatem populi Rom. redacta ſit: finiſque hoc menſe bellis civilibus impoſitus ſit: atque ob has cauſas hic menſis huic imperio feliciſſimus ſit ac fuerit; placere Senatui; ut menſis Auguſtus appelletur.* Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 12.

4. *Dabis ægrotare timenti Mœcenas veniam.*] Horatium nempe habere comitem aſſiduum Mœcenas cupiebat. At ille amantior ſuæ libertatis, hoc ſervitii genus vix ferebat. Adde quod Poëtæ & carmina ſeceſſum atque otium requirunt. Vide poſtea v. 34. annot.

5. *Dum ficus prima, calorque.*] Dum fervet Canicula, quo tempore matureſcunt ficus. Porro gravis æſtate eſt Romæ habitatio niſi divitibus domicilia quædam & viridaria ſæviente etiam æſtu frigida habentibus.

6. *Deſignatorem.*] Sic dicitur qui pompam funebrem, vel ludos ſcenicos conſtituit, ordinat, componit; quique locum & tempus ad agendum perſonis deſignat. Gall. *Juré Crieur*: Item, *Maiſtre de Ceremonies.*

Decorat lictoribus atris.] Lepidè, quaſi magiſtratum lictoribus, ſic deſignatorem exhibet Poëta noſter ſtipatum & decoratum ſuis miniſtris libitinariis, veſpillonibus, uſtoribus, pollinctoribus, ſandapilariis, qui omnes pullâ veſte induti adſint.

7. *Dum pueris omnis pater, &c.*] Ob frequentes & periculoſas eâ tempeſtate ægritudines.

8. *Opella forenſis.*] Nimia quidem opera clientibus præſtita, nimia ſedulitas in actione forenſi.

9. *Teſtamenta reſignat.*] Scilicet aperiuntur teſtamenta duntaxat poſt mortem.

10. *Albanis.*] Circumjectos Romæ agros indicat. *Alba* Latii urbs, Româ antiquior, inde diſtans 14. millia paſſ. ab Aſcanio condita paulò poſt excidium Trojanum: nunc jacet in ruderibus. Ex his autem ſurrexit crevitque Alba-

Ad mare

Ad mare descendet vates tuus, & sibi parcet,
Contractusque leget. te, dulcis amice, reviset
Cum Zephyris, si concedes, & hirundine primâ.
Non, quo more pyris vesci Calaber jubet hospes,
Tu me fecisti locupletem. Vescere sodes.
Jam satis est. At tu quantum vis tolle. Benigne.
Non invisa feres pueris munuscula parvis.
Tam teneor dono, quam si dimittar onustus.
Ut libet: hæc porcis hodie comedenda relinques.
Prodigus & stultus donat quæ spernit & odit.
Hæc seges ingratos tulit, & feret omnibus annis.
Vir bonus & sapiens dignis ait esse paratum:

INTERPRETATIO.

statim *ad mare decurret tuus Poëta; suique sollicitus rariùs leget.* Demum *ad te revertetur cum Favoniis, & primâ hirundine, si* quidem *ita volueris, ô suavis amice.* Enimverò *nequaquam mihi opes largitus es quâ ratione hospes Calaber* viatorem *cogit pyra comedere.* CAL. *Comede quæso*, ait. VIAT. *Abunde est.* CAL. *Aufer quantum placuerit.* VIAT. *Liberalis* es admodum. CAL. *Aufer* inquam *dona puerulis grata.* VIAT. *Tantum debeo* tibi ob *munera, quantum si discedam* iis *oneratus.* CAL. *Penes te* sunt omnia *ista; quæ dimittes hodie suibus devorandæ. Profusus & fatuus elargitur quæ contemnit & aversatur.* & *hæc messis ingratos procreat semperque procreabit. Probus* autem *vir & prudens profitetur* se *paratum esse largiri dignis:*

ANNOTATIONES.

num, v. *Albano*, principatùs titulo gaudens.

11. *Ad mare descendet.*] Ad urbem aliquam mari proximam, ubi per hyemem aër tepescit, æstate verò friget. de Tarentinâ temperie lib. 2. Od. 6.

Ver ubi longum, tepidasque præbet
Juppiter brumas.

12. *Contractusque leget.*] Legendis libris minùs incumbet. Metaph. à navigantibus, qui vela contrahunt, & littus legunt tempestate, ingruente vel imminente.

13. *Cum Zephyris.*] Verno tempore, quo incipiunt flare Zephyri. Vide lib. 3. Od. 1.

Hirundine primâ.] Hirundines abeunt hybernis mensibus, Africos secutæ montium recessus: redeunt vere primo. Plin. lib. 2. cap. 47. *Favonii hybernum molliunt cœlum. . . . . . Favonium statuunt quidam ad 7. Calend. Mart. Chelidoniam vocant ab hirundinis visu.* Id. lib. 10. cap. 24. & lib. 18. cap. 26. Cic. 4. ad Heren. n. 62. *Hirundines æstivo tempore præsto sunt, frigore pulsæ recedunt.* Vide Plutarch. Sympos. lib. 8. cap. 7. & Cæl. Rodig. lib. 16. cap. 10. Ubi de proverbio, *una hirundo non facit ver*: item de Aristophanis dicto: *hirundinibus plurimis indigere*: quo deridebat hominem hyeme attritas vestes habentem; & significabat, opus esse illi ut ver æstasque quamprimum adessent. Id. Rodig. lib. 21. cap. ult. asserit hirundinem albam perdice haud minorem apparuisse in Samo.

14. *Calaber.*] De Calabriâ Italiæ regione, lib. 1. Od. 31.

21. *Hæc seges ingratos tulit.*] Donatio rerum nempe vilissimarum gratum animum haud meretur. Hinc non abludit quod ait Isocrates, τὰς χάριτας ἀχαρίτως χαρίζεσθαι. Gall. *donner de si mauvaise grace, qu'on n'en a point d'obligation.*

22. *Vir bonus & prudens, &c.*] At vir prudens in dando, personam, locum, tempus considerat, cum delectu

Nec tamen ignorat quid distent æra lupinis.
Dignum præstabo me etiam pro laude merentis.
Quod si me noles usquam discedere; reddes
Forte latus, nigros angustâ fronte capillos:
Reddes dulce loqui: reddes ridere decorum, &
Inter vina fugam Cynaræ mœrere protervæ.
Fortè per angustam tenuis vulpecula rimam
Repserat in cumeram frumenti; pastaque rursus
Ire foras pleno tendebat corpore frustra.
Cui mustella procul, Si vis, ait, effugere istinc,
Macra cavum repetes arctum, quem macra subisti.
Hac ego si compellar imagine, cuncta resigno.

Interpretatio.

neque tamen nescit quod discrimen sit inter *nummos & lupinos.* Ego *quidem me præstabo dignum laude promerentis. Quod si me nusquam abire permiseris; restitue firmum robur, & nigros crines fronte arctiori: restitue lepidum sermonem, jocos facetos, & dolere Cynaræ lasciva discessum inter epulas.* Olim *vulpes macilenta per fissuram subierat tritici alveum*; deinde verò *saturata exire obeso corpore frustrà nitebatur. Huic mustella è longinquo dixit: Si cupis illinc evadere, per angustam rimam exibis gracilis, per quam gracilis intrasti. Istâ ego similitudine si urgear, omnia* libens *restituo.*

Annotationes.

agit: dignos cum indignis non confundit.

23. *Nec tamen ignorat quid distent æra lupinis.*] Novit distinguere pretiosum à vili, verum à falso, dignum ab indigno, nummos bonos à malis, ludicris, scenicis. *Lupinus* est legumen, quod aliqui dictum putant quod lupinâ quadam indole terram voret: Alii tamen meliùs ἀπὸ τῆς λύπης: quod vultum gustantis amaritudine contristet. Isidor. Hinc Virgil. Georg. 1. *tristem* lupinum dicit. Ejus leguminis semina orbiculata sunt & compressa: hinc olim iis utebantur in Comœdiis ad imitandos nummos, quò alludit Horatius hoc loco. Plaut. Pœnul. Act. 3. Sc. 2.

Ag. *Agite, inspicite, aurum est.* Col.
Profectò, Spectatores, Comicum.
Macerato hoc pingues fiunt auro in
Barbaria boves.
Verum ad hanc rem agendam Philippeum est.

26. *Reddes forte latus, &c.*] Oportet ut mihi reddas priores ac meliores annos apud te consumptos.

Nigros capillos.] Nigros olim in juventute, jam verò canos.

Angusta fronte.] Dum erant capilli densiores, angustâ; at iis decidentibus jamque rarioribus, latâ.

27. *Ridere decorum, & inter vina fugam, &c.*) Levitates amatorias & juveniles.

29. *Fortè per angustam, &c.*] Apologus & similitudo maximè ad rem, quibus solerter & ingeniosè mentem suam declarat Horatius.

30. *Cumeram.*] Vas sparteum, palmeum, vimineum, quo plebeii condebant frumenta. Ejus mentio jam lib. 1. Sat. 1. v. 53.

32. *Mustella.*] Sive mustela, Gall. *une belete.*

34. *Cuncta resigno.*] Non temere aut fictè, sed consultò & ex animi sententiâ loquitur Horatius. Ejus certè menti penitùs insidebat illud:

Non benè pro toto libertas venditur auro.

Quod quidem ostendit luculenter, cùm

Nec somnum plebis laudo satur altilium; nec
Otia divitiis Arabum liberrima muto.
Sæpe verecundum laudasti: rexque paterque
Audisti coram, nec verbo parcius absens.
Inspice si possum donata reponere lætus.
Haud male Telemachus proles patientis Ulyssei,
Non est aptus equis Ithacæ locus, ut neque planis
Porrectus spatiis, nec multæ prodigus herbæ:
Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.
Parvum parva decent. Mihi jam non regia Roma;
Sed vacuum Tibur placet, aut imbelle Tarentum.

INTERPRETATIO.

Neque plenus dapibus exquisitis laudo plebis quietem: nec libertatem opibus Arabum permutare velim. *Sæpe* me *laudasti paucis contentum*: tuque à me *rex & pater celebratus es præsens, pariterque absens. Experire num sponte queam restituere quæ dedisti. Bene quidem Telemachus patientis Ulyssis filius* aiebat: *Ithaca regio non est equis idonea: quippe nec campis aperta, nec graminis ferax. Non accipiam tua munera, ô Menelae, tibi magis idonea. Exiguo exigua conveniunt. Roma populosa nunc me non juvat, sed Tibur minùs frequens, vel Tarentum haud bellicosum.*

ANNOTATIONES.

nec ipsi Augusto suam mancipare libertatem voluit. Sic enim Mœcenati Imperator scripserat: *Ante ipse sufficiebam scribendis epistolis amicorum; nunc occupatissimus & infirmus Horatium nostrum te cupio adducere. Veniet igitur ab istâ parasiticâ mensâ ad hanc regiam: & nos in epistolis scribendis adjuvabit.* Quid verò ad hæc Horatius? Præclarum nihilominus officium deprecatus est, detrectavit, recusavit. Patet ex Augusti ad ipsum epistolâ in quâ sic erat: *Tui qualem habeo memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire . . . . . . neque enim si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque ἀνθυπερφρονοῦμεν.* Quæso, Lector, ἐν παρόδῳ adverte Imperatoris benignitatem & clementiam, quam virtutem Principibus idoneam ut magis admirere, non pigebit insuper referre quod idem ad eundem scribebat: *Sume tibi aliquid juris apud me, tanquam si convictor mihi fueris. Rectè enim & non temerè feceris: quoniam id usus mihi tecum esse voluit, si per valetudinem tuam fieri possit.*

35. *Nec somnum plebis laudo satur.*] Neque verò plebeiorum quietam frugalitatem nunc laudo, cùm sumptuosis epulis abundo & satur sum, aliam sententiam aliumque sermonem habiturus si egestatis incommoda sentiam. Imo libertatem præfero quibuslibet divitiis.

Altilium.] Avium quæ domi aluntur saginanturque ad epulas sumptuosiores ac lautiores.

36. *Divitiis Arabum.*] Vide lib. 1. Od. 29.

37. *Rexque paterque audisti.*] Ellipsis. deest, *dici*; hoc sensu: audisti dici te à me *regem* ob munificentiam, *patrem* ob amorem. Sic vulgo aiunt: *benè vel malè audire.*

40. *Haud malè Telemachus.*] Menelao scilicet equos dare volenti respondit Telemachus, haud sibi aptos esse, &c. Homer. Odyss. 4. De *Ulysse* lib. 2. Sat 5. De *Ithaca*, ibid. v. 4.

44 *Regia Roma.*] Urbium principem dicit Lib. 4 Od. 3.

45. *Vacuum Tibur.*] Minus populosum. Lib 1. Od. 7. & 18.

Imbelle Tarentum.] Voluptatibus ma-

Strenuus & fortis, causisque Philippus agendis
Clarus, ab officiis octavam circiter horam
Dum redit, atque foro nimium distare Carinas
Jam grandis natu queritur; conspexit, ut aiunt,
Adrasum quendam vacuâ tonsoris in umbrâ,
Cultello proprios purgantem leniter ungues.
Demetri (puer hic non lævè jussa Philippi
Accipiebat) abi, quære, & refer: unde domo, quis,
Cujus fortunæ, quo sit patre, quove patrono.
It, redit, & narrat, Vulteium nomine Menam,
Præconem, tenui censu, sine crimine notum,
Et properare loco, & cessare, & quærere, & uti,
Gaudentem parvisque sodalibus, & lare certo,
Et ludis, & post decisa negotia, campo.

INTERPRETATIO.

Philippus causarum actor sedulus, acer, insignis, ab occupationibus consuetis *revertebatur circa horam* diei *octavam : & jam senior conquerebatur Carinas foro longiùs abesse. Tum, inquiunt, in tabernâ tonsoris prætonsum quemdam vidit cultro ungues otiosè resecantem.* Mox *servo mandata sua strenuè capessenti* jussit *: Demetri, vade, percunctare, & narra ; quis iste, quâ conditione & familiâ, quo patre sit & quo patrono.* Ille *vadit, revertitur, ac refert : Vulteium Menam vocari, præconem esse, re familiari exiguâ, probum existimari ; discurrere, & interquiescere ; comparare, & uti ; parvis sociis fixoque domicilio frui, nec non spectaculis & campo* Martio *post negotia peracta.* Tum Philippus :

ANNOTATIONES.

gis quam bello aptum. Lib. 1 Od. 28. Lib. 2. Od. 6. Lib. 3. Od. 5.

46. *Strenuus & fortis, &c.*] Egregio lepidoque exemplo demonstrat, opibus longe præstare quietum vitæ genus quamvis mediocre & angustum.

Philippus.] L. Marcius Philippus, Consularis vir ac Censorius, gravitate, ingenio; facundia, divitiis etiam præclarus. Eum laudat Cicero in Bruto, Item in Orat. pro Quinctio.

47. *Ab officiis.*] Forensibus fatigatus officiis, quibus tam acriter incumbebat, ut *eloquentia forentissimus civitatis* diceretur. Cic. cit.

Octavam circiter horam.] Horâ post meridiem ferè secundâ : quod alibi explanavi fusè.

48. *Carinas.*] Vicus erat Romæ curvus & oblongus instar carinæ : unde nomen. In eo sita erat Philippi domus : erant & plures aliæ ædes superbæ, atque inter illas Pompeianæ : quapropter *lautas Carinas* vocat Maro Æn. 8. v.361.

49. *Grandis natu queritur.*] Iter quippe senibus molestum est.

51. *Purgantem leniter ungues.*] Quod animi tranquillitatem denotabat.

52. *Demetri, puer hic, &c.*] Adverte narrationem & hypotyposin eximiam, rem oculis obversari credas : adeo vivida sunt omnia.

56. *Præconem.*] Buccinatorem publicum, qui venalia proclamabat, aliaque denuntiabat.

57. *Properare loco.*] Tanquam viatorem, aut mercatorem.

58. *Gaudentem parvis sodalibus.*] Æqualibus sibi conditione hominibus consuescentem, & cum iis exigua sed pacata vitæ gaudia delibantem.

59. *Campo.*] De Martio campo, & frequentibus illic exercitationibus dixi lib. 1. Od. 8.

Scitari libet ex ipſo quodcumque refers. dic
Ad cœnam veniat. Non ſanè credere Mena:
Mirari ſecum tacitus. Quid multa? Benignè,
Reſpondet. Negat ille mihi? Negat improbus, & te
Negligit, aut horret. Vulteium mane Philippus
Vilia vendentem tunicato ſcruta popello
Occupat, & ſalvere jubet prior. Ille Philippo
Excuſare laborem & mercenaria vincla,
Quod non manè domum veniſſet; denique quod non
Proviſiſſet eum. Sic ignoviſſe putato
Me tibi, ſi cœnas hodie mecum. Ut libet. Ergo
Poſt nonam venies. nunc i, rem ſtrenuus auge.
Ut ventum ad cœnam eſt, dicenda tacenda locutus,
Tandem dormitum dimittitur. Hic ubi ſæpe
Occultum viſus decurrere piſcis ad hamum;

INTERPRETATIO.

Ab ipſo velim quærere ea quæ narras: ad cœnam voca. Vix fidem habet Mena: apud ſe attonitus cogitat. Quid plura? Nimis liberaliter, inquit, PHILIPP. Itane *recuſat iſte?* DEMETR. *Recuſat pertinax, teque curat parum, vel averſatur.* Poſtridie *Philippus improviſus adoritur ſalutatque prior Vulteium exiguas merces venumdantem plebeculæ tunicâ indutæ. Vulteius Philippo obtendit curas & occupationes negotiationis, propter quas ad eum manè non iviſſet:* veniamque petit *quod eum non prior ſalutaſſet.* PHILIPP. *Tum demum condonaſſe me tibi exiſtima, ſi mecum hodie cœnaveris.* VULT. *Faciam quod jubes.* PHILIPP. *Ergo venies poſt* horam *nonam. jam abi, opeſque ſeduiò congere. Poſtquam ad cœnam convenit, atque tam proferenda quàm reticenda effutiit, tandem mittitur dormitum. Mena jam frequenter rediens* velut *piſcis ad uncum obtectum,*

ANNOTATIONES.

61. *Benignè.*] Reſponſio blandè recuſantis. Gall. *c'eſt trop d'honneur qu'il me fait. Je luy ſuis fort obligé. Je le remercie.*

63. *Negat ille mihi?*] Philippus excandeſcit.

65. *Scruta.*] Gr. γρύτη & γρυτάρια, frivola. Hinc *ſcrutariam facere*, i. vilia quædam vaſa vendere, apud Apuleium lib. 4. quod tamen alii aliter exponunt Hinc & *ſcrutarium*, locus in quo venduntur ſcruta: & *ſcrutarius*, qui vendit: Lucil.

Quidni? & ſcruta quidem ut vendat, ſcrutarius laudat;
Præfractam ſtrigilem, ſoleam improbus dimidiatam.

Vide Gell. lib. 3. cap. 14.

Tunicato popello.] Infimæ ſortis plebi, non togâ ſed tunicâ ſimplice veſtitæ.

69. *Proviſiſſet.*] Al. leg. *providiſſet.*

71. *Poſt nonam.*] Ad cœnam venies horâ ſolitâ; nempe tertiâ poſt meridiem; de quâ nos alibi; & Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 21. quem adi multa ibi diſquirentem ſcitu digna.

72. *Dicenda tacenda locutus.*] Egregiè videlicet potus & cœnatus, atque hilaris è Baccho factus, quævis liberè effutiebat; ut ferè fit.

74. *Piſcis ad hamum.*] Mena rerum imperitus ad oblatum Philippi patrocinium decurrit velut piſcis ad hamum, ignorans quid inde ſibi impen-

Manè cliens, & jam certus conviva; jubetur
Rura ſuburbana indictis comes ire Latinis.
Impoſitus mannis, arvum cœlumque Sabinum
Non ceſſat laudare. videt, ridetque Philippus.
Et ſibi dum requiem, dum riſus undique quærit;
Dum ſeptem donat ſeſtertia, mutua ſeptem
Promittit, perſuadet uti mercetur agellum.
Mercatur. ne te longis ambagibus ultra
Quam ſatis eſt morer, ex nitido fit ruſticus; atque
Sulcos & vineta crepat mera; præparat ulmos;
Immoritur ſtudiis, & amore ſeneſcit habendi.

Interpretatio.

cliens manè, jamque convictor aſſuetus, jubetur ad villam ſuburbanam comitari per ferias *Latinas imperatas.* Is *equo inſidens agrum & aërem Sabinum valde laudat. Philippus videt ac ridet. dumque ſibi joca & oblectamenta undequaque perquirit, ſeſtertia ſeptem largitur, aliaque ſeptem commodare ſpondet: ſuadetque ut emat prædiolum.* Vulteius *emit.* Ac *ne te prolixo ſermone pluſculum detineam, de homine polito fit agreſtis;* & dein *loquitur ſolùm de ſulcis ac vinetis: arbores diſponit; macerat ſe curis, & in cupiditate poſſidendi inveteraſcit:*

Annotationes.

deret & conflaretur mali. Nempe ipſius libertas & animi quies in diſcrimen adducebatur.

75. *Manè cliens.*] Patronum clientes quotidie manè ſalutabant, officiumque ſuum ei deferebant.

Certus conviva.] Sic Menæ libertatati inſidiabatur Philippus, ſibique mimum parabat.

76. *Indictis Latinis.*] Feriis, quibus erat *liberis litium & jurgiorum quies, ſervis autem operum & laborum*, inquit Cicero 2. de Leg. n. 29.

Indictis.] Has enim tempore incertas Magiſtratus vel Pontifex Maximus in diem certam concipiebat indicebatque. Quatuor feriarum erant genera. Stativæ, ſtatis menſibus ac diebus obſervatæ: ut Saturnalia, Lupercalia, Agonalia, &c. Conceptivæ, ut Latinæ, Sementinæ, Paganalia, Compitalia. Imperativæ, quas Conſul Prætorve aut Pontifex max. pro arbitrio imperabat. Nundinæ, quæ feriæ paganorum nefaſtæ erant. Cetera ad ferias pertinentia lege apud Alex. ab Alex. lib. 5. c. 7.

Latinis.] Varro 5. de L. L. *Latinæ feriæ, dies conceptivus dictus à Latinis populis, quibus pariter cum Romanis jus fuit carnem petere ex ſacris*, ſcil. ex tauro in *Albano monte* ſacrificari ſolito, ad honorem Jovis Latialis. Latinas ferias Tarquinius à principio in unam diem indixit. Poſt reges autem exactos altera dies adjecta populi juſſu. Demum reſtitutâ plebe, quæ ad ſacrum montem ſeceſſerat, à Conſule vel Præfecto Latinarum indictæ ſunt in tres aut quatuor dies. Interjecto deinde tempore dilatas ſervataſque invenimus in dies decem: ultra quos duo etiam poſt Latinas religioſi habiti, quibus ſolemne ludicrum in Capitolio exhibebatur, quadrigis concito curſu decertantibus. Hæc Alex. ab Alex. mox cit.

77. *Sabinum.*] In Sabinis agris ſita erat Philippi villa. Vide Epod. 2.

80. *Septem ſeſtertia.*] Poëticè, pro ſeptem millia ſeſtertiûm. Nec enim agellus ſeptem aut etiam quatuordecim nummis ſeſtertiis emi poterat: ut benè ſtatuunt Budæus & alii. Vide poſtea lib. 2. Epiſt. 1. v. 35.

84. *Præparat ulmos.*] Ad vites ſuſtendandas.

Verùm ubi oves furto, morbo periere capellæ;
Spem mentita seges; bos est enectus arando;
Offensus damnis, mediâ de nocte caballum
Arripit, iratusque Philippi tendit ad ædes.
Quem simul adspexit scabrum intonsumque Philippus;
Durus, ait, Vultei, nimis attentusque videris
Esse mihi. Pol, me miserum patrone vocares,
Si velles, inquit, verum mihi dicere nomen.
Quod te per Genium, dextramque, deosque Penates,
Obsecro, & obtestor, vitæ me redde priori.
Qui simul adspexit, quantum dimissa petitis
Præstent, maturè redeat, repetatque relicta.
Metiri se quemque suo modulo ac pede, verum est.

INTERPRETATIO.

At cùm cœpit *oves furto, & capras morbo perdere*; cùm *messis spem fefellit, boves* autem *arando confecti sunt*; tum *jacturis perculsus, nocte mediâ inscendit equum, iratusque ad Philippi domum properat. Hunc Philippus squalidum cernens atque horridum, dixit: Vultei nimis te laboriosum & anxium video.* Vulteius *repondit: Certè miserum appellabis, ô patrone, si verè me nominare volueris. quocirca enixè te rogo per Genium, & dextram, Penatesque deos, ut restituas me priscæ conditioni.* Itaque *ubi primùm aliquis agnovit quantum relicta præcellant concupitis, statim revertatur, ac resumat dimissa. Æquum est* enim ut *se quisque suâ mensurâ & pede metiatur.*

ANNOTATIONES.

89. *Iratusque Philippi tendit ad ædes.*] Ergo jam Vulteius hamo captus ejus aculeum sentit: Philippus autem parato inde sibi ludibrio gaudet & oblectatur.

92. *Pol.*] Idest, per Pollucem.

94. *Genium.*] Præsidens natalibus numen.

Penates.] Deos patrios ac domesticos, quorum erat religio sanctissima. Qui verò illi fuerint, haud constat. Alii statuunt Jovem, Junonem, & Minervam: alii Neptunum & Apollinem: alii cœlum & terram, &c.

Dextramque.] Plin. lib. 11. cap. 45. *Inest*, inquit, *hominis dextra quadam religio, observatione gentium.* Sic Virgil. Æneid. 4. v. 314.

Per ego has lacrymas, dextramque tuam,

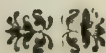
& Æneid. 7. v. 234.

Per dextram Æneæ juro dextramque potentem.

96. *Qui simul aspexit, &c.*] Hæc aliqui dicta volunt à Philippo Vulteii Menæ votis respondente: ego verò, ab Horatio apud Mœcenatem perorante.

98. *Metiri se quemque suo mod. &c.*] Debet unusquisque seipsum nosse, ac pervidere quænam sibi conditio potissimum conveniat ad beatè vivendum. Sic fermè Persius in fine Sat. 4.

Tecum habita; & noris quàm sit tibi curta supellex.

EPISTOLA VIII.

AD CELSUM ALBINOVANUM.

Quædam ejus vitia obliquè vellicat.

CElſo gaudere, & bene rem gerere, Albinovano
Muſa rogata refer, comiti ſcribæque Neronis.
Si quæret, quid agam; dic, multa & pulcra minantem
Vivere nec rectè nec ſuaviter. haud quia grando
Contuderit vites, oleamque momorderit æſtus;
Nec quia longinquis armentum ægrotet in arvis;
Sed quia mente minùs validus, quam corpore toto,
Nil audire velim, nil diſcere, quod levet ægrum:
Fidis offendar medicis, iraſcar amicis,

INTERPRETATIO.

O Muſa, Celſo Albinovano comiti & ſcribæ Neronis renuntia, quæſo, ſalutem & proſperitatem. Si interroget, quid agam; reſponde, me plurima & præclara ſpondere, at vitam ducere nec bonam nec jucundam. non quod grando fregerit vites, aut nimius calor olivas areſecerit; nec quod greges malè ſe habeant in agris remotis: ſed quoniam pejùs animo valens quàm toto corpore, nihil auſcultare nihil diſcere velim, quod ægrotum me *curet*; porrò *fidelibus medicis offendar, & amicis iraſcar*,

ANNOTATIONES.

1. *Celſo gaud, &c.*] Seipſum ita hîc Poëta reprehendit, ut Celſum in ſuâ perſonâ videatur arguere levitatis & arrogantiæ: quem ſuprà (ſi quidem is idem eſt) jam nonnihil vellicavit, Epiſt. 3. v. 15. & ſeq.

Celſo.) Corneliorum & Papiorum cognomen fuit *Celſus*; Poſthumiorum autem *Albinovanus*: ut notat Torr. ex Appiano.

Gaudere, & bene rem gerere.) Sic amicos ſalutabant Græci; χαίρειν καὶ εὖ πράττειν, quibus exoptabant proſpera omnia. Plato ſanitatem mentis potiùs optandam aiebat; atque ita ſalutandos familiares: σωφρονεῖν, vel γνῶθι σεαυτόν.

2. *Comiti ſcribæque Neronis.*] Ex iis qui Magiſtratus in provincias ſectabantur, alii officii gratiâ; ut ſcribæ, medici, accenſi, &c. alii honoris & amicitiæ cauſâ dumtaxat. Sic Jul. Florus Neronem comitabatur: de quo ſuprà Epiſt. 3. Vide Cic. Verr. 4.

Scribæ.) Librario, ſcribendis literis præpoſito. Gall. *Secretaire des commandemens.*

4. *Nec rectè.* Non ſatis ſecundum virtutem.

Nec ſuaviter.) Epicurus ipſe ſtatuebat, abſque virtute neminem poſſe ſuaviter vivere.

8. *Nil audire velim, &c.*) Malis meis remedium petere nolim è Philoſophiâ, ut *mens ſana* mihi *ſit in corpore ſano.* Juvenal Sat. 10. v. 356.

9. *Fidis offendar, &c.*) Recta monentibus minimè obtemperans amicis,

10 Cur

Cur me funesto properent arcere veterno :
Quæ nocuere sequar ; fugiam quæ profore credam :
Romæ Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
Post hæc, ut valeat ; quo pacto rem gerat, & se ;
Ut placeat juveni, percunctare, utque cohorti.
Si dicet, recte ; primum gaudere, subinde
Præceptum auriculis hoc instillare memento :
Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

INTERPRETATIO.

eo quod lethargum fatalem à me depellere studeant : imo verò *consecter noxia, devitem profutura ; Romæ inconstans desiderem Tibur, Tiburi* autem *Romam. Postea quære, quomodo se habeat, & quantum negotia promoveat, quàmque gratiosus adolescenti sit atque* ejus *familiaribus. Si respondet, bene* omnia procedere ; *primò salvere* jube, *tum ad aurem insusurra monitum istud : Nos tecum agemus, ô Celse, quemadmodum tu fortuna uteris.*

ANNOTATIONES.

qui mederi conantur ægritudini meæ.

10. *Veterno.*) Morbo pertinaci, metaph. inconstantiæ animi, superbiæ, &c. De *veterno*, seu lethargo, lib. 2. Sat. 3. v. 30.

12. *Roma Tibur amem, &c.*] Dum Romæ sum, populares strepitus abhorreo, & rusticum ocium expeto : cum verò sum ruri, solitudinis impatiens urbanam vitam desidero. lib. 2. Sat. 7. v. 28.

Romæ rus optas : absentem rusticus urbem
Tollis ad astra levis.

Tibur.] Lib. 1. Od. 7. & 18. Lib. 2. Od. 6.

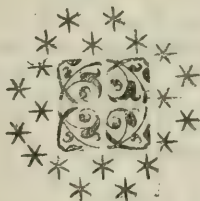
Ventosus.] Vel, levis instar venti ; vel, inflatus vento, & superbiens rebus secundis.

14. *Juveni.*] Tiberio Claudio Neroni : de quo Epist. seq. Item suprà Epist 3.

Cohorti.] Præcipuis amicis & familiaribus. Vide mox cit. Epist. 3. Sueton. Galb. c. 7. *Per hoc gratissimus Claudio, receptusque in cohortem amicorum, tanta dignationis est habitus*, &c. Senec. de Clement. l. 1. c. 10. cohors prima interioris admissionis.

17. *Ut tu fortunam, &c.*] Si ex amicitiâ Claudii Neronis prosperaque fortunâ non extollaris, te semper amicum habebimus. Sin autem, ac tui oblitus superbias, te negligemus velut amicitiâ nostrâ indignum. Lib. 3 Od. 27.

. . . . *bene ferre magnam*
Disce fortunam.

EPISTOLA IX.

AD CLAUDIUM NERONEM.

Septimium illi commendat.

SEptimius, Claudi, nimirum intelligit unus,
Quanti me facias. nam cùm rogat, & prece cogit
Scilicet ut tibi ſe laudare & tradere coner,
Dignum mente domoque legentis honeſta Neronis,
Munere cum fungi propioris cenſet amici;
Quid poſſim videt ac novit me valdius ipſo.
Multa quidem dixi, cur excuſatus abirem:
Sed timui, mea ne finxiſſe minora putarer,
Diſſimulator opis propriæ, mihi commodus uni.

INTERPRETATIO.

O *Claudi* Nero, *ſolus nempe Septimius novit quanti me æſtimes. Et enim quando* me orat *inſtatque precibus ut ipſum ad te perducam, & commendem tanquam non indignum amicitiâ & familiaritate principis*, nonniſi *probos eligentis; quandò putat me cenſeri inter amicos interiores* tuos; *animadvertit ſcitque magis quàm ego ipſe, quantum* apud te *valeam. Plurima certè cauſatus ſum, ut me excuſarem. At veritus ſum ne viderer minorem exhibuiſſe meam auctoritatem*, eamque *voluiſſe occultare*, ut *mihi ſoli utilis*

ANNOTATIONES.

1. *Septim.*] Adverte, Lector, quàm Poëta ſolers pariter ac modeſtus: qui quanto ſuam apud Claud. Neronem gratiam extenuat, tanto illam auget; oſtenditque tenere ſe artem placendi principibus viris.

Septimius.] Is eſt de quo lib. 2. Od. 6.

Claudi.] De eo Tib. Claud. Nerone Auguſti privigno, ſupra Epiſt. 3. initio.

3. *Tradere coner.*] Cic. lib. 7. Epiſt. ad Trebat. *Sic ei te commendavi & tradidi ut graviſſimè diligentiſſiméque potui.*

4. *Legentis honeſta Neronis.*] Hæc laus graviſſima eſt in magnate, tum verò præ[illegible] in juvene. Epiſt. præced. v. 14. Vide Pſaltis regis Pſal. 100. *non adhæſit mihi cor pravum . . . cum ſuperbo non edebam . . . . . non habitabit in mea domo qui loquitur iniqua, &c.*

5. *Propioris amici.*] Apud. Senec. de Benef. lib. 6. cap. 33. *non iſti ſunt amici, qui agmine magno januam pulſant, qui in primas & ſecundas admiſſiones digeruntur.*

7 *Cur excuſatus abirem.*] ne commendatitiam hanc Epiſtolam ad te ſcriberem, tibique moleſtus viderer.

8. *Mea finxiſſe minora.*] Exhibuiſſe minùs poſſe me quam poſſim.

9. *Opis.*] Virgil. Æneid. 1. v. 604.
. . . . *grates perſolvere dignas*
Non opis eſt noſtra, Dido.

Mihi commodus uni.] Quod ſanè

Sic ego majoris fugiens opprobria culpæ,
Frontis ad urbanæ descendi præmia. quod si
Depositum laudas ob amici jussa pudorem;
Scribe tui gregis hunc, & fortem crede bonumque.

INTERPRETATIO.

forem. *Itaque ego devitans gravioris peccati notam, deveni ad speciem urbani vultûs. Ergo si probas quod verecundiam abjeci, amici gratiâ; hunc tuis aggrega, & existima probum & constantem.*

ANNOTATIONES

invidiosum. Nam ex Platone, homo non sibi soli, sed aliis quoque natus.

10. *Majoris opprobria culpæ*] Dissimulationem, invidiam, solius mei studium & amorem.

11. *Frontis ad urbanæ.*] Solet qui in urbe degit, esse humanior atque officiosior; contra rusticus & agrestis, fronte & verbis asperior. Alii *frontem urbanam* interpretantur perfrictiorem, audaciorem, minus pudentem. Favet quod mox sequitur: *Depositum pudorem.*

12. *Quod si depositum laudas, &c.*] Si laudas quod malui apud te esse confidentior, quàm videri parum sincerus ac fidelis amicus.

EPISTOLA X.

AD FUSCUM ARISTIUM.

Vitam rusticam præ urbanâ laudat.

URbis amatorem Fuscum salvere jubemus
Ruris amatores: hac in re scilicet una
Multum dissimiles, ad cætera penè gemelli.
Fraternis animis, quidquid negat alter, & alter.

INTERPRETATIO.

NOS *ruris amantes salutamus Fuscum urbis amantem, in hoc tantùm dispares valde, in reliquis* autem *propè gemini. mente fraternâ, quodcunque alter respuit, alter quoque* recusat.

ANNOTATIONES.

1. *Fuscum.*] Aristio Fusco comœdiarum scriptori inscriptam vidimus jam Oden 22. lib. 1. ejus quoque mentio fuit in Satiris.

3. *Gemelli.*] Perquam similes, ut solent esse gemini.

Annuimus pariter, vetuli notique columbi.
Tu nidum servas; ego laudo ruris amœni
Rivos, & musco circumlita saxa, nemusque.
Quid quæris? vivo, & regno, simul ista reliqui
Quæ vos ad cælum effertis rumore secundo.
Utque sacerdotis fugitivus, liba recuso;
Pane egeo jam mellitis potiore placentis.
Vivere naturæ si convenienter oportet,
Ponendæque domo quærenda est area primum;
Novistine locum potiorem rure beato?
Est ubi plus tepeant hyemes? ubi gratior aura

INTERPRETATIO.

unà verò *consentimus* ut *vetuli & noti columbi. Tu nidum custodis: ego villæ jucundæ rivulos & saxa musco obducta atque silvam præfero. Quid plura? vivo, & rex sum statim atque discessi ab his quæ vos laudatis admodum, vulgo approbante. Placentas autem repudio velut servus sacerdotis: panem* verò *libis melle conditis suaviorem requiro. Quod si expedit vivere congruenter naturæ, atque area primò deligenda est ad extruendam domum; an scis locum aptiorem tranquillo rure? Estne* locus *in quo tepidiores sint hyemes: an quo mitior aer*

ANNOTATIONES.

5. *Columbi.*] Inter hos plurimus & mutuus planè amor esse consuevit.

6. *Nidum servas.*] Resides in urbe Româ, quâ mirum in modum delectaris.

Laudo ruris amœni rivos, &c.] Columella vitam rusticam dicit esse proximam sapientiæ & quasi consanguineam. Vide Epod. 2. Seneca Hippolyth. Act. 2. vitæ rusticæ commoda sic describit.

Non alia magis est libera & vitio carens,
Ritusque meliùs vita quæ priscos colat,
Quàm quæ relictis mœnibus silvas amat.
Non illum avaræ mentis inflammat furor,
Qui se dicavit montium insontem jugis:
Non aura populi, & vulgus infidum bonis,
Non pestilens invidia, non fragilis favor.
Non ille regno servit; aut regno imminens
Vanos honores sequitur, aut fluxas opes;
Spei metusque liber, &c.
Nec scelera populos inter atque urbes sita
Novit, &c.
Et teste cœlo vivit, &c.

9. *Quæ vos ad cœlum fertis.*) Scil. honores, opes, favorem populi, pompam urbanam, &c.

10. *Sacerdotis fugitivus.*] Is fastidiens liba & placentas, quæ sacerdoti è sacrificiis obveniunt, simplicem panem appetit & præfert: herumque fugit præ illorum tædio. Ovid. Fast. 3.

Liba Diis fiunt, succis quia dulcibus idem
Gaudet, & à Baccho mella reperta ferunt.

12. *Vivere naturæ convenienter.*] Naturæ impertiri duntaxat idonea & necessaria; negare autem quæ vitiosa expetit libido.

13. *Ponendæque domo, &c.*] Si vitæ beatæ & tranquillæ fundamenta jacienda sint.

Leniat & rabiem Canis, & momenta Leonis,
Cum semel accepit solem furibundus acutum?
Est ubi depellat somnos minus invida cura?
Deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quam quæ per pronum trepidat cum murmure rivum?
Nempe inter varias nutritur silva columnas;
Laudaturque domus, longos quæ prospicit agros.
Naturam expellas furcâ, tamen usque recurret,
Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.
Non qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,

INTERPRETATIO.

temperet furorem Caniculæ, & tempora quibus Leo fervens suscipit ardentem solem? Estne locus in quo molestæ sollicitudines minùs perturbent somnum? An herba pejus olet aut fulget quàm marmor Numidiæ? an aqua in vicis contendens frangere tubulos *plumbeos, limpidior* est *quàm quæ resonans labitur alveo declivi? Scilicet nemus fovetur inter columnas versicolores: & laudatur domus habens prospectum ad campos remotos.* Verùm tametsi *furcâ naturam abigas, nihileminus redibit semper; & sensim victrix perfringet improbam libidinem.* Enimverò *qui discrimen ignorarit purpuram Sidoniam inter & lanam Aquinate succo im-*

ANNOTATIONES.

16. *Rabiem Canis.*] Caniculæ ardores molestos. Lib. 1. Od. 17. v. 17. Lib. 3. Od. 13.

Momenta Leonis, &c.] Æstum ferventem, dum sol obit signum Leonis, mense Julio. Vide lib. 3. Od. 29. v. 19.

18. *Invida cura.*] Invidens homini & eripiens quietem.

19. *Libycis lapillis.*] Libya pro Numidiâ, quæ utraque est regio Africæ. Porro Numidicum marmor in pretio erat. Lib. 2. Od. 18. v. 4.

20. *Purior in vicis aqua, &c.*] Per tubos & canales plumbeos deducta. Aquæductus magno sumptu extructos Romæ passim vide apud Alex. ab Alex. &c.

22. *Nempe inter varias, &c.*] Satis patet, inquit Horatius, quanti rura æstimentur; cùm in media urbe, & in ædibus magnificentissimis nemora construantur, &c.

24. *Naturam expellas furcâ, &c.*] Erasmus, *Sensus est*, inquit, *haud facilè dedisci quæ nobis natura penitus indidit & insevit. Ducta metaphora à ramis, qua appositâ furcâ torquentur aliò quàm natura posuerat: quâ sublatâ rursum vergunt eodem quò priùs.* Alii *furcâ expellere*, interpretantur, per vim, asperè, & ignominiosè expellere. Quod magis arridet. Cic. ad Attic. lib. 16. Epist. 2. *sed quoniam furcillâ extrudimur.* quanquam ibi alii leg. aliter. Aristophanes de Pace simili dictione utitur δικροῖς τὴν θεὸν ἐώθειν. Juvenal. Sat. 13. v. 239.

. . . . . *Tamen ad mores natura recurrit*
Damnatos, fixa & mutari nescia.

25. *Et mala perrumpet furtim fastidia.*] Sapientior natura, quæ paucis contenta esse solet, vincet & damnabit fastidiosam luxuriem divitum pleraque malè expetentium, præter aut etiam contrà instinctum naturæ.

26. *Sidonio.*] Sidon & Tyrus urbes Phœniciæ, optimâ purpurâ nobiles. Vide lib. 3. Od. 29. & Epod. 16. sub finem.

27. *Contendere callidus ostro nescit Aquinatem, &c.*] Apud Aquinum La-

Certius accipiet damnum, propiusve medullis,
Quam qui non poterit vero distinguere falsum.
Quem res plus nimio delectavere secundæ,
Mutatæ quatient. Si quid mirabere, pones
Invitus. fuge magna. licet sub paupere tecto
Reges & regum vitâ præcurrere amicos.
Cervus equum pugna melior communibus herbis
Pellebat, donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frenumque recepit.
Sed postquam victor violens discessit ab hoste,
Non equitem dorso, non frenum depulit ore.
Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus; atque
Serviet æternum, quia parvo nesciet uti.
Cui non coveniet sua res, ut calceus olim,
Si pede major erit, subvertet; si minor, uret.
Lætus sorte tuâ vives sapienter, Aristi;

Interpretatio.

butam, detrimentum haud capiet majus & medullis perniciosius, quàm qui nesciet discernere falsum à vero. Qui rebus prosperis lætatur plusculum, adversis perturbabitur. Si aliquid nimium æstimes, invitus relinques. Devita grandia. In tugurio inope beatior vita duci potest, quàm ducant *principes & principum familiares. Cervus pugnatior equum arcebat pascuis communibus, donec in diuturnâ pugnâ inferior auxilium petiit ab homine, ac frenum admisit. At posteaquam vi hostem devicit, nec tergo equitem nec ore frenum excussit. Ita qui timens inopiam spoliat se libertate metallis pretiosiore, infelix dominum feret, semperque servus erit, quia parvo contentus non est. Cui suæ non congruent facultates, ut olim calceus, si pede sit amplior, destruet; si angustior, lædet. O Aristi vives sapienter conditione tuâ contentus:*

Annotationes.

tii urbem fiebat purpura, sed quam periti facilè dignoscebant longè viliorem genuinâ & pretiosâ è Tyro vel Sidone. Alii parum callidi in Aquinate, quod Sidoniam imitaretur, decipiebantur. Aquinum ignobile oppidum Angelici Doctoris Thomæ illinc oriundi fama subinde illustravit.

Ostro.] Color est subrubeus aut violaceus, è sanie confectus ostreorum, maximè verò muricis, cujus frequens piscatus est ad urbes mox dictas.

28 *Propius medullis.*] Metaph à venenis aut morbis; quibus cum medullæ ac reconditiores partes corporis attinguntur, de salute conclamatum est.

34. *Cervus equum, &c.*] Stesichoro fabulam istam attribuit Aristoteles, narratque Rhetor. 2.

40. *Dominum vehet improbus, &c.*] Sicut victor cervi equus in servitute hominis mansit, sic homo paupertate excussâ mancipium fit cupiditatis & pecuniæ sibi dominantis.

41. *Cui non conveniet sua res.*] Qui opes habebit nimias, adeoque sibi non convenientes, tam ab iis læditur quàm pes à calceo parum apto.

Ut calceus.] Proverbium est à Græ-

Nec me dimittes incaſtigatum, ubi plura
Cogere quam ſatis eſt, ac non ceſſare videbor.
Imperat aut ſervit collecta pecunia cuique;
Tortum digna ſequi potius quam ducere funem.
Hæc tibi dictabam poſt fanum putre Vacunæ;
Excepto quod non ſimul eſſes, cætera lætus.

INTERPRETATIO.

meque redargues, quando videbis accumulare pluſquàm ſufficit, & non deſinere. Opes congeſtæ unicuique dominantur vel ſerviunt, at debent magis fune trahi quàm trahere. Ego *tibi ſcribebam iſta ponè vetus Vacunæ templum, hilaris* ſanè *per omnia, niſi quod* mecum *non ſis.*

ANNOTATIONES.

cis derivatum: *Ne ſupra pedem calceus.*

47. *Imperat aut ſervit.*] Senec. de vitâ Beatâ: *Divitiæ apud ſapientem virum in ſervitio ſunt, apud ſtultum in imperio.*

48. *Tortum digna ſequi, &c.*] Dictio videtur ducta à ſacris illis ſaltationibus Romæ fieri conſuetis ad reſtim, cujus principium tenens præſultor funem ducere; alii verò fune duci, aut ductum funem ſequi dicebantur. Tit. Liv. lib. 27. *Per manus reſte data virgines ſonum vocis pulſu pedum modulantes inceſſerunt.*

49. *Hæc tibi dictabam.*] Puero vel librario dictabam Epiſtolam hanc tibi mittendam.

Poſt fanum putre Vacunæ.] Hæc vacationis Dea, Sabinis pridem culta fuit: unde fanum ejus vetuſtate & carie detritum ac *putre* dicitur. Ingeniosè verò & lepidè ſe ipſe Poëta collocat ad Vacunam, dum vacuus & otioſus ſcribit ad occupatiſſimum Fuſcum Ariſtium.

Vacunæ.] Vetuſtiſſima hæc Sabinorum Dea, in agro Reatino ſacra etiam habens nemora, ex Plin. lib. 3. c. 12. aliis dicitur Minerva, aliis Diana, Venus, Ceres. Varro rer. Divin. lib. 1. ait eſſe Victoriam, quæ facit vacare à curis. vet. Schol. Porrò Vacunalia Decembri menſe celebrabantur à ruſticis jam vacuis operum, poſt collectos fructus. Ovid. Faſt. 6.

Nunc quoque cum fiunt antiquæ ſacra Vacunæ,
Ante Vacunales ſtantque ſedentque focos.

EPISTOLA UNDECIMA.

AD BULLATIUM.

Ad felicitatem parum facit locus.

QUid tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos?
Quid concinna Samos? quid Crœsi regia Sardis?
Smyrna quid, & Colophon? majora minorane fama?
Cunctane præ campo & Tiberino flumine sordent?

INTERPRETATIO.

O Bullati, quid censes de Chio, & de Lesbo celebratissimâ? quid de Samo nitidâ? quid de Sardi Crœsi regiâ? quid de Smyrnâ & Colophone? an habent aliquid *majus aut minus famâ? An omnia* videntur *spernenda præ* Martio *campo & fluvio Tiberi?*

ANNOTATIONES.

1. *Quid tibi visa, &c.*] Bullatium clarissimas Asiæ minoris urbes pervagatum compellat Poëta: & quod nosset hanc esse ejus mentem, ut extra Romam vix se beatè vivere existimaret, occasionem sumit asserendi, felicitatem minimè à loco pendere; ac sapientem virum ubique locorum esse beatum posse.

Chios.] Insula maris Ionii: de quâ lib. 3. Od. 19.

Lesbos.] Ægæi maris insula; *nota*, cùm vino generoso, tum præsertim natalibus Alcæi & Sapphonis: de quibus lib. 1. Od. 17. & 32. item lib. 2. Od. 13.

2. *Samos.*] Insula maris Icarii contra urbem Ephesum; *concinna*, vel ædificiis elegantissimis, vel cœlo temperato, vel cultu præcipuo Junonis. Ad hæc celebritatem è vasis fictilibus, quæ Samia dicuntur; necnon ob Pythagoram illinc oriundum, &c.

Crœsi regia Sardis.] Hæc urbs Lydiæ, regni quondam Crœsi, hodie jacet. *Crœsus* immensis divitiis inclytus, à Cyro subinde victus sensit, quod ante Solon monuerat, rebus humanis haud esse fidendum. Nempe *fortuna vitrea est: cùm splendet, frangitur.*

3. *Smyrna,*] Urbs Ioniæ maritima, hod. regionis primaria.

Colophon.] Hæc civitas Smyrnam inter & Ephesum, mari pariter imminet: auro probatissimo celebrata est: dedit etiam locum dictioni isti: *colophonem imponere*, id est, ultimam operi manum adhibere. Inde fluxit, quod cùm exardesceret bellum inter populos quospiam, illud statim conficeretur, ubi primum alteros equitatu suo juvissent Colophonii. Strabo.

Majora minorane fama.] Suntne urbes istæ superiores an inferiores laudibus, quas illis fama tribuit.

4. *Campo.*] Amœnissimo illo ad Tiberim, exercitationibus Rom. juventutis celeberrimo. Metonym. pro urbe Roma. Lib. 1. Od. 8.

Tiberino flumine.] Albula pridem dictus is fluvius Romam interfluens, Tiberino Albæ rege submerso novam est appellationem sortitus. Lib. 1. Od. 2. Ovid. Fast. 2.

An venit in votum Attalicis ex urbibus una ?
An Lebedum laudas odio maris atque viarum ?
Scis, Lebedus quam sit Gabiis desertior atque
Fidenis vicus : tamen illic vivere vellem,
Oblitusque meorum, obliviscendus & illis,
Neptunum procul è terrâ spectare furentem.
Sed neque qui Capua Romam petit, imbre lutoque
Adspersus, volet in caupona vivere : nec qui
Frigus collegit, furnos & balnea laudat,
Ut fortunatam plene præstantia vitam.
Nec si te validus jactaverit Auster in alto,
Idcirco navem trans Ægæum mare vendas.

INTERPRETATIO.

An optares aliquam è civitatibus Attali ? an Lebedum cupias, maris pertæsus atque itinerum ? BULLAT. *Nosti quàm Lebedus desertum sit oppidum,* *plus* nempe *Gabiis & Fidenis : attamen* ego *mallem ibi degere, atque immemor propinquorum, iisque contemptus, è terrâ mare tumidum eminùs contemplari.* HORAT. *At nec qui Capuâ Romam pergit, pluviâ & cœno conspurcatus morari* semper *in cauponâ velit, nec qui contraxit frigus, laudat furnos & balnea tanquam præstantia vitam omnino felicem. Neque si te vehemens Auster exagitaverit in aperto* mari, *ideo vendas navim ultrà mare Ægæum.* Certe hominem *sana*

ANNOTATIONES.

Albula, quem Tiberim mersus Tiberinus in undis
Reddidit.

5. *Attalicis ex urbibus una.*] Quædam ex urbibus Asiaticis, quas tenuit rex Attalus. Lib. 1. Od. 1. Lib. 2. Od. 18.

6. *An Lebedum laudas odio maris, &c.*] Adeone pertædet navigationis & peregrinationis, ut in quovis ignobili & deserto vico malis subsistere ac residere, quàm mare aut quodvis iter amplius inire ?

Lebedum.] Oppidum Asiæ minoris, ad oram sinûs Ionici : ubi quotannis Scenici ludi celebrabantur in honorem Liberi. Strabo. Non desunt qui vicum esse in Italia maritimum dicant.

7. *Scis Lebedus, &c.*] Responsio est Bullatii *odium* suum *maris & viarum* exhibens. Hæc tamen cæteraque omnia ipsi Horatio tribui possunt.

Gabiis, Fidenis.] Duo hæc oppida Latii in Sabinis posita.

10. *Neptunum procul, &c.*] Deum maris, Meton. pro ipso mari. Lucret. lib. 2.

Suave, mari magno motantibus æquora ventis,
E terrâ magnum alterius spectare laborem.

11. *Sed neque qui Cap. &c.*] Vel se ipse Poëta corrigit : vel Bullatium refellit similitudine conglobatâ. Quasi viator in cauponâ semper diversari velit qui lutum itinere collectum illic absterserit, madidasque imbre vestes exsiccaverit ; atque imbrium lutique odio viam ac patriam nolit repetere.

Capua.] De hac urbe Campaniæ præcipuâ, Epod. 16. & Lib. 1. Sat. 5.

Romam petit.] Longo itinere.

13. *Furnos & balnea laudat.*] Calida nempe loca.

15. *Auster.*] Ventus meridionalis pluvius admodum & procellosus. Lib. 2. Od. 14.

16. *Idcirco navem trans Æg. &c.*] Velut nunquam rediturus in patriam,

Incolumi Rhodos & Mitylene pulcra facit, quod
Penula solstitio, campestre nivalibus auris,
Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.
Dum licet, & vultum servat fortuna benignum,
Romæ laudetur Samos, & Chios, & Rhodos absens.
Tu quamcunque Deus tibi fortunaverit horam,
Gratâ sume manu, nec dulcia differ in annum;
Ut quocunque loco fueris, vixisse libenter
Te dicas. Nam si ratio & prudentia curas,

INTERPRETATIO.

mentis non plus *juvat Rhodus & clara Mitylene, quàm lacerna* in *Solstitio* æstivo, *campestre tempestate nivali, Tyberis hyeme, focus mense Augusto. Dum potes, & sors propitiam exhibet faciem, Romæ lauda Samum, & Chium, & Rhodum procul positas. Quodlibet* verò *tempus felix tibi Deus concesserit, gratâ manu accipe: nec in annum differ lætitiam; ut quavis in regione degas, te sponte* ibi *commorari declares. Enimverò si ratio & sapientia,*

ANNOTATIONES.

satius ducens in regione transmarinâ vitam finire, quàm navigationis incommoda & pericula iterum experiri.

Ægæum mare.] Lib. 2. Od. 16.

17. *Incolumi Rhodos, &c.*] Vir sapiens ad beatam vitam non magis expetit Rhodum aliasve urbes florentissimas, quam penulam æstate, &c. Vel sensus est: Quamvis jactatus sis Austro & tempestatibus, attamen salvus evasisti: nec te morari debet incolumem Rhodus, &c. Ergo Romam redi quamprimum, dum vales; ubi apud nos jactes & extollas Rhodi pulcritudinem ac Mitylenæ, Samum etiam & Chium, &c.

Rhodos Mitylene.] Insulæ rebus omnibus felices. Vide lib. 1. Od. 7.

18. *Penula solstitio.*] Pallium densum adversùs imbres & frigus, fervente æstu, Junio mense; in solstitio æstivo, cùm sol ultrà non progreditur. Macrob. somn. Scip. lib. 2. cap. 7. *Constat solem neque sursùm ultrà Cancrum, neque ultrà Capricornum deorsum meare: sed cùm ad Tropicorum confinia pervenerit, mox reverti: unde & solstitia vocantur. Et quia æstivus Tropicus temperatæ nostræ terminus est, ideo cùm sol ad ipsum finem venerit, facit nobis æstivos calores, de vicino urens sensu majore subjecta.*

Campestre.] Subligaculum aliqui interpretantur: alii tenuiorem vestem, quâ induti juvenes sese in campo Martio exercebant.

19. *Per brumam Tiberis.*] Quasi verò quisquam hyeme cupiat flumen subire, seque in eo lavare, aut natare.

Sextili mense.] Ardente cœlo & Caniculâ. Vide suprà Epist. 7.

Caminus] Vox Græca est fornacem significans: ἀπὸ τοῦ καύματος, à calore. Isidor.

21. *Romæ laudetur Samos, &c.*] Hæc Buillatius: Romæ sim modò; laudabo sponte Samum, Rhodum, &c. At ad eas urbes & insulas navigare ne mihi contingat in posterum. Vel hæc pariter & quæ sequuntur intellige ab Horatio dicta, quemadmodum explicavi paulò ante.

22. *Tu quamcunque Deus, &c.*] Reponit Horatius: Imo quacunque horâ & quocunque loco lætus ac beatus esse potes, si ratio & prudentia duces tibi sint. Vel, interim dum ad nos redeas horis felicibus fruere, ubique lætus esto: & æquo animo quævis accipe.

23 *Nec dulcia differ.*] Lib. 3. Od. 8.
Dona præsentis cape lætus horæ.

Non locus effusi latè maris arbiter aufert;
Cœlum non animum mutant qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia. navibus atque
Quadrigis petimus bene vivere. quod petis, hîc est,
Est Ulubris; animus si te non deficit æquus.

Interpretatio.

non autem *situs arcens mare exundans, abigit sollicitudines; qui ultra mare navigant cœlum* quidem *mutant, non* verò *animum. Gravis nos tenet socordia. Navibus & equis vitam beatam quærimus.* Atqui *hîc est* illud *quod quæris, est Ulubris; modo tibi pacata mens adfuerit.*

Annotationes.

26. *Locus effusi latè maris arbiter.*] Urbs quævis ad mare pulcherrima & potentissima, portu commoda, navigatione celebris, egregiè munita aggeribus, quibus velut ad arbitrium fluctus maris assilientes frangit ac domat.

27. *Cœlum non animum mutant, &c.*] Pythagoras dicebat, non mutatione locorum prudentiam doceri, aut imprudentiam tolli.

28. *Strenua inertia.*] Oxymoron.

Navibus atque quadrigis.] Gall. *par mer & par terre :* Item : *à pied & à cheval.*

29. *Quod petis hic est.*] Ne longè quæras, quod in promptu est. Si sapis, ubicunque sis, felicitatem præsto habes, vel in quovis angulo & oppidulo maximè obscuro & ignobili; v. g. Ulubris, in Italia; vel Lebedi in Asiâ.

30. *Ulubris.*] Ulubræ, oppidum Latii in Campaniâ prope Velitras, desertum ac vile, hoc unum habens memorabile, quod Augustus Cæsar in eo sit educatus.

Animus si te non deficit equus.] Plaut. Aulul. *Pol, si est animus æquus tibi, satis habes qui benè vitam colas.*

EPISTOLA XII.

AD ICCIUM.

Tantum dives quisque, quantum rebus utitur.

FRuctibus Agrippæ Siculis, quos colligis, Icci,
Si recte frueris; non est ut copia major
Ab Jove donari possit tibi. tolle querelas.
Pauper enim non est cui rerum suppetit usus.
Si ventri bene, si lateri est, pedibusque tuis; nil
Divitiæ poterunt regales addere majus.
Si fortè in medio positorum abstemius herbis
Vivis & urticâ; sic vives protinus, ut te.

INTERPRETATIO.

O Icci, si verè potiaris proventibus Agrippæ, quos in Siciliâ percipis, majores tibi opes dare nequit Jupiter. Desine conqueri. Nec enim est inops qui rerum habet usum. Si venter si latus ac pedes commodè sunt, nihil amplius regum divitiæ conferre valent. Si fortè inter eduiia *possessa sobrius vesceris oleribus & leguminibus, ita porrò*

ANNOTATIONES.

1. *Fructibus Agrip.*] Ad Iccium hunc est Od. 29. lib. 1. ubi sicut & hîc ejus cupiditas notatur, non sine multo Satyrico sale.

Agrippæ.] Is Augusti gener, de quo lib. 1. Od. 6.

Siculis.] Sicilia insula Italiæ adjacens, & ab eâ angusto satis freto divisa; triangularis formæ est: habet in circuitu plus quàm sexcenta passuum millia; omnium maris mediterranei amplissima censetur. frumenti adeo ferax, ut horreum populi Romani diceretur. Cic. Verr. 4. *Sapiens ille M. Cato penariam cellam Reip. nostræ, nutricem plebis Rom. Siciliam nominavit.*

Quos colligis.] Velut procurator aut coactor ab Agrippa constitutus, ad colligendos fructus ex agris fructuariis, pascuis, vectigalibus. Sunt qui Iccio donatos ab Agrippâ asserant agros. Verùm quod ait Poëta, *frueris*, indicat magis usumfructum fuisse concessum, id est, jus utendi fruendique iis quæ Agrippæ erant.

5. *Si ventri bene, &c.*] Si cibus potusque suppetit, si stratum & cubile, si equus, vel potiùs calcei ac indumenta. Hinc volunt quidam Iccium perstringi velut Epicureum. Quin imò paulò post Stoicus fuisse ostenditur, ac rerum sublimium studiosus.

8. *Urticâ.*] Plin. lib. 21. cap. 15. *Urtica incipiens nasci vere, non ingrato, multis etiam religioso in cibo est, ad pellendos totius anni morbos.* Vide & Dioscorid. lib. 4 cap. 94. Nihil ad rem *Urtica* pisciculus carnis tenerrimæ, coctu facilis, in mari Siculo frequens: de quo Athen, lib. 3.

Confestim liquidus fortunæ rivus inauret:
Vel quia naturam mutare pecunia nescit,
Vel quia cuncta putas unâ virtute minora.
Miramur, si Democriti pecus edit agellos
Cultaque, dum peregrè est animus sine corpore velox:
Cùm tu inter scabiem tantam & contagia lucri,
Nil parvum sapias; & adhuc sublimia cures:
Quæ mare compescant causæ; quid temperet annum;

INTERPRETATIO.

victitabis, ut sors te statim aureo flumine locupletet: seu quoniam pecunia nequit indolem mutare; sive quod omnia infra solam virtutem ponis. Non est quod *demiremur si Democriti agros & sata depascatur grex* alienus, *dum mens agilis* velut *extra corpus peregrinatur; quandoquidem tu in tantâ prurigine & hac quæstus, nihil abjectum cogites, atque excelsa mediteris;* puta *quæ causæ cohibeant mare; quid tempora componat;*

ANNOTATIONES.

9. *Rivus inauret.*] Allusio est ad fabulam Midæ Phrygiæ regis, qui cùm stolidè optasset in aurum converti quicquid contrectasset, jamque cibis pariter immutatis fame periret; tandem Bacchi, vel Apollinis, consilio sese abluit in Pactolo flumine, quod exinde inauratum pretiosas cœpit arenas volvere. Cicero ad Trebatium scribit: *Malle te puto à Cæsare consuli quam inaurari.*

10. *Vel quia naturam, &c.*] Liberalior non fit avarus etsi opibus affluat; nec abundante pecuniâ cupiditas imminuitur.

11. *Vel quia cuncta putas, &c.*] Satyricè vellicat ejus parsimoniam; quasi oleribus vescatur, præ amore virtutis, & contemptu dapum exquisitarum: cùm sordidâ parcitate & avaritiâ potiùs ducatur.

12. *Miramur si Democriti, &c.*] Adeo mirari non debemus quod Democritus ita neglexerit patrimonium, unis rebus philosophicis intentus, ut etiam agros & fruges suas permitteret à vicinorum pecoribus devorari. Tu certe, Icci, mirabilior es; qui quidem augendis opibus sedulo vacas, simul & studio rerum maximè sublimium. Irrisio salsissima.

Democriti] Abderites iste Philosophus ex atomis constare omnia statuebat; Naturalia, Moralia, Mathematica, omnesque disciplinas liberales callebat. Vixit cum Socrate, circa Olympiadem 80. consenuit verò ad annum ætatis 109. Plinius eum vocat *sagacissimum ac vitæ utilissimum.* Cicero passim laudat. 1. de nat. D. n. 121. *Democritus vir magnus in primis, cujus fontibus hortulos suos Epicurus irrigavit.* n. 69. ait, *esse corpuscula quædam lævia, alia aspera; rotunda alia, partim angulata; curvata quædam & velut adunca; & ex his effectum esse cœlum atque terras, nullâ cogente naturâ, sed concursu quodam fortuito.* 4. Acad. Qu. 56. *ex individuis omnia gigni affirmat.* & n. 121. *asperis & lævibus, hamatis uncinatisque corporibus concreta hæc esse, &c.*

13. *Dum peregrè est animus.*] Dum mens extra corpus veluti peregrinata naturæ arcana scrutatur; adeoque non advertit quæ circa se gerantur. Cic pro Milone. *An vero tu solus ignoras? tu hospes in hac urbe versaris? tuæ peregrinantur aures?*

14. *Scabiem.*] Avaritiam instar scabiei adhærescentem, serpentem, mordentem.

16. *Quæ mare compescant causæ.*] Ne terram obruat, cùm eâ sit altius. Propert. lib. 3. Eleg. 4.

Curve suos fines altum non exeat æquor.

Quid temperet annum.] Quid varias temporum faciat commutationes ac

Stellæ sponte sua, jussæne vagentur & errent;
Quid premat obscurum Lunæ, quid proferat orbem;
Quid velit & possit rerum concordia discors;
Empedocles, an Stertinii deliret acumen?
Verum seu pisces seu porrum & cæpe trucidas,
Utere Pompeio Grospho; & si quid petet, ultrò

INTERPRETATIO.

an sidera per se, an imperata errent ac discurrant; quid Lunam faciat absque lumine, quid lumen ejus producat; quid valeat efficiatque dissentiens rerum consensio; utrum Empedocles, an Stertinii subtilitas aberret. At sive pisces sive porrum aut cæpe occidis, familiariter *adhibe Pompeium Grosphum; ac si aliquid roga-*

ANNOTATIONES.

vices, quatuor anni tempestates, ver, æstatem, autumnum, hyemem.

17. *Stellæ sponte suâ, jussæne vag, &c.*] An motu proprio, an jussu & impulsu externo. Virgil. Æn. 9. v. 21. *palantes cælo stellas* dicit. Plin. lib. 2. de his multa. Cap. 6. *septem sidera ab incessu vocamus errantia*, inquit, *cùm errent nulla minùs illis, &c.*

18. *Quid premat obscurum Lunæ, &c.*] Quid Lunam crescere ac decrescere mensibus singulis efficiat? Plin. mox cit. lib. cap 9. *Omnium admirationem vincit Luna sidus terris familiarissimum. Multiformi hac ambage torsit ingenia contemplantium, & proximum ignorari maxime sidus indignantium: crescens semper aut senescens: & modò curvata in cornua, modò æquâ portione divisa, modo sinuata; . . . . . Immensa orbe pleno, ac repentè nulla: aliàs pernox, alias sera*, &c.

19. *Quid velit & possit rerum concordia discors.*] Quomodo elementa quatuor inter se pugnantia concinnam tamen mundi compagem resque omnes constituant, perinde ac si virtutes non contrarias haberent. Lactant. lib. 2. c 10. *Discordi concordiâ mundum constare*, dicit. Ovid. Metamorph. 1. cap. 8.

Quippe ubi temperiem sumpsere humorque calorque,
Concipiunt; & ab his oriuntur cuncta duobus.
Cumque sit ignis aquæ pugnax, vapor humidus omnes
Res creat: & discors concordia fœtibus apta est.

20. *Empedocles, an Stertinii deliret acumen.*] Empedocles sanè haud cùm Stertinio comparandus, præter quàm quod (ut est in Epist. ad Pisones, v. 464.)

. . . . . . Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Ætnam
Insiluit.

Quâ certè unâ vesaniâ æquavit aut superavit stultitiam multiplicem Stertinii abundè ventilatam, lib. 2. Sat. 3. Præterea verò id habent simile, quod ut Stertinius ducentos ac viginti libros Stoicorum versibus Latinis descripsit, ita Empedocles Pythagorea acuto magis quàm utili carmine complexus est: ac sic nimirum uterque Philosophiam obscuriorem reddidit; fatuoque se labore pariter maceravit. De Empedocle iterùm dicemus ad locum mox cit. Epist. ad Pisones.

21. *Seu pisces, seu porrum, &c.*] Seu lautè, seu frugaliter victitas. Vel, seu Pythagoreus es sobriusque, & ab omni animalium carne abstines, leguminibus autem vesci amas: seu more Epicureorum pisces ac dapes exquisitas sectaris. In deliciis pisces habitos patet ex dictis lib. 2. Sat. 4.

22. *Utere Pompeio Grospho.*] In contubernium tuum ac familiaritatem adhibe Pompeium Grosphum, Equitem Ro. è Siciliâ oriundum. Hunc Horatii fuisse

Defer. nil Grosphus nisi verum orabit & æquum.
Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.
Ne tamen ignores quo sit Romana loco res,
Cantaber Agrippæ, Claudi virtute Neronis
Armenius cecidit. Jus imperiumque Phraates
Cæsaris accepit genibus minor. Aurea fruges
Italiæ pleno diffudit copia cornu.

INTERPRETATIO.

rit, sponte dona. Nihil Grosphus petet nisi rectum & justum. Vilis est amicorum proventus, quando bonis quidpiam deest. Ne autem nescias quo statu sit Respublica: Cantabri ab Agrippâ, Armenii à Claudio Nerone subacti sunt. Phraates supplex subdidit se legibus ac potestati Cæsaris. Abundantia pleno cornu fruges Italiæ profudit.

ANNOTATIONES.

amicum, tum ex hoc loco innotescit, cùm ex Ode 16. lib. 2.

24. *Vilis amicorum est annona, &c.*] Parvo constant amici, cùm boni viri non omnino sunt divites. hos enim vili pretio comparabis tibique adjunges, videlicet haud ita difficiles, sed officiosos; haud in petendo importunos, sed verecundos. At contrà opulentos, quippe ut plurimum arrogantes ac superbos, demereri sibique conciliare non ita facile est. Pa[s]seratius legit; *bonis ubi quid des*: Sensu non valde absimili. Plaut. Trinumn. *carissimam proborum esse annonam*, ait, *improborum verò proventum multò uberrimum.*

26. *Cantaber Agrippæ, &c.*] Ex his innuitur scripta hæc Epistola, Augusto sextùm consule, anno imperii ejus decimo sexto, qui fuit insignitus triplici ejus victoriâ, Cantabricâ, Armenicâ, Parthicâ. Georg. Fabric. Anno U. C. circiter 733. Cantabros à L. Æmilio jam ante debilitatos victosque, at rursum bellum moventes Agrippa subegit. Eodem tempore Tiberius in Armeniam profectus regnum Tigrani restituit. Parthi demum his perculsi amicitiam Augusti petiverunt: Phraatesque regnum suum recuperavit.

Cantaber.] De Cantabris lib. 2. Od. 6. lib. 3. Od. 8. lib. 4. Od. 14.

Agrippæ.] Vide citat. mox lib. 2. Od. 6.

Claudii virtute Neronis Armenius cecidit.] Sueton. Tiber. cap. 9. *Stipendia primâ expeditione Cantabricâ Tribunus militum fecit. Deinde ducto ad Orientem exercitu, regnum Armeniæ Tigrani restituit, ac pro tribunali diadema imposuit. Recepit & signa, quæ M. Crasso ademerant Parthi.* De Claud. Nerone suprà Epist. 3. & 9. De Armeniâ lib. 2. Od. 9.

25. *Phraates.*] Persarum rex & Parthorum. Vide lib. 2. Od. 2.

28. *Genibus minor.*] Supplicans apud Augustum Cæsarem. Plin. lib. 11. cap. 25. ita scribit: *Hominis genibus quædam inest religio, observatione gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc ut aras adorant: fortasse quia inest iis vitalitas.* Virgil Æn. 3. v. 607.

. . . . *Genua amplexus genibusque volutans*
Hærebat.

Quem in locum Servius, *Genua*, inquit, *misericordiæ consecrata, ut aures memoriæ, frons genio, dextra fidei.*

Aurea fruges, &c.] Abundans est frugum annona & proventus in totâ Italiâ.

29. *Pleno copia cornu.*] Vide lib. 1. Od. 17.

EPISTOLA XIII.

AD VINNIUM ASELLAM.

Docet quâ ratione libros Augusto decenter offerat.

UT proficiſcentem docui te ſæpe diuque,
Auguſto reddes ſignata volumina, Vinni;
Si validus, ſi lætus erit, ſi denique poſcet.
Ne ſtudio noſtri pecces; odiumque libellis
Sedulus importes, operâ vehemente miniſter.
Si te forte meæ gravis uret ſarcina chartæ;

INTERPRETATIO.

Quemadmodum non ſemel nec paucis admonui te diſcedentem, ô *Vinni; offeres Cæſari libros* meos *ſigillo clauſos*, *ſi* quidem benè *valeat*, *ſi hilari ſit* animo, *tandem ſi petat*. Cave *ne erres* per *nimium* erga *nos affectum*; *atque invidiam ſcriptis* noſtris *confles nimiâ ſedulitate & officioſiore ſtudio. Quod ſi librorum meorum onus tibi moleſtiam faceſſat*;

ANNOTATIONES.

1. *Ut proficiſcentem.*] Scripto iterat Horatius mandata verbo ante commiſſa Vinnio ſuo vel miniſtro vel familiari. Ruri tum fuiſſe illum intelligimus.

Sæpe diuque.] Nempe, ut ad Brutum lib. 2. Epiſt. 16. ſcribit Cicero, *permagni intereſt, quo tempore Epiſtola reddatur. Nam quemadmodum qui ad nos intempeſtivè adeunt, moleſti ſæpe ſunt; ſic epiſtolæ offendunt non loco redditæ.*

2. *Signata volumina.*] Æquum eſt enim ut primo rei miſſæ aſpectu fruatur ille ad quem mittitur, præſertim ſi vir ſit primarius. Quod ſi quis præriperet aut per incuriam improbitatemve librarii vel tabellarii interciperet, munus vile & peſſum ire cenſendum.

Volumina.] Gall. *un rouleau de papiers.*

Vinni.] Is C. Vinnius Fronto dicitur vet. Comment.

3. *Si validus, ſi lætus erit.*] Cicer. mox cit. *Præcepi ei quem ad te miſi, ut tempus obſervaret epiſtolæ tibi reddendæ . . . . utrum cùm ſollicitudinis aliquid haberes; an cùm ab omni moleſtiâ vacuus eſſes.* Noſter lib. 2. Sat. 1. v. 18.

. . . . , *Niſi dextro tempore, Flacci*
Verba per attentam non ibunt Cæſaris aurem.

Si denique poſcet.] Hinc apparet expetita ab Auguſto fuiſſe ea carmina, quæ Horatius per Vinnium mittebat. Itaque mandat Vinnio, ut ſiſtat ſe decenter coram Principe, expectetque paulùm dum ſuo nomine ſalutatus Cæſar ultrò quærat, num ab eo ſint delata quæ popoſcerat.

4. *Ne ſtudio noſtri pecces*, &c.] Quiſquis vel non opportunè, vel ineptè rem molitur, perdit. Pindarus egregie: ὁ δ' καιρὸς παντὸς ἔχει κορυφάν: *opportunitas omnis rei ſummam, caput, perfectionem continet.* Pyth. Od. 9.

6. *Si te forte gravis*, &c.] Nihil

Abjicito

Abjicito potius, quàm quo perferre juberis,
Clitellas ferus impingas, Asinæque paternum
Cognomen vertas in risum, & fabula fias.
Viribus utêris per clivos, flumina, lamas.
Victor propositi simul ac perveneris illuc,
Sic positum servabis onus: ne forte sub ala
Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum;
Ut vinosa glomos furtivæ Pyrrhia lanæ:
Ut cum pileolo soleas conviva tribulis.
Ne vulgo narres te sudavisse ferendo
Carmina, quæ possunt oculos auresque morari

INTERPRETATIO.

projice magis, quàm rusticè protrudas sarcinam illuc *quo deportare imperavi: sicque patris* tui *Asinæ cognomen traducas in ludibrium, & fabula fias. Contende per colles, fluvios, lacunas, Cùm* autem *eò deveneris feliciter quò tendis, hunc in modum fasciculum pones: ne sub brachio codices* meos *deferas, ut agrestis agnum; ut bibax Pyrrhia sphærulas lanæ furto ablatæ, ut plebeius conviva soleas ac pileum.* Præterea *ne obvio cuique effutias, te magno labore portasse carmina oculos & aures*

ANNOTATIONES.

age omnino potiùs quam temerè & inconsideratè quidquam agas coram augustissimo Imperatore. Cave ne delatum munus parum decorè tradas; aut stolidè festinando, aut præpropere mandatis perfunctum esse cupiendo.

8. *Clitellas.*] Thecas librorum. Alludit ad Asinæ cognomen, ut & in sequentibus.

Ferus.] Præceps, inurbanus, stupidus.

Impingas.] Solent asini grave molestumque sibi onus excutere, & in terram impingere.

Asinæque paternum, &c.) Pater Vinnii *Asina*, hinc Vinnius *Asella* cognomen habuere.

10. *Viribus uteris per clivos.*] Viriliter ac strenuè ascendes superabisque ardua loca urbis septem collibus inædificatæ, ut ad ædes Augusti pervenias in monte Palatino constitutas.

Lamas.] Fluvii fossas, vel majores lacunas aquam pluviam continentes. ἀπὸ τῦ λαιμῦ, quæ vorago viarum est, seu fossæ fluviorum. Hinc quoque dictæ sunt lamiæ puerorum voratrices. Hæc vet. Interp. Alii tamen aliter de istis. Ennius

Silvarum saltus, latebras, lamasque lutosas.

11. *Victor propositi simul ac, &c.*] Cùm propositum finem adeptus eris, ac perveneris ad Augusti palatium.

12. *Sic positum servabis onus, &c.*] Decenti aptoque gestu libros defer in manibus, non autem sub brachio.

Pyrrhia.] Nomen est ancillæ, in fabula quadam Titinii: quæ furata lanæ glomos ita gestavit, ut deprehensa sit. Ita vet. Schol.

15. *Ut cum pileolo soleas.*] Ut vicinus ex eadem tribu ad cœnam invitatus pileolum ac soleas portat, indeque reportat, nempe tenens sub axillâ. Ex isto loco patet, pileolum habuisse veteres conviviis proprium ac peculiarem: qualem etiamnum plerique nostrates interdum assumunt inter epulandum, velut aptiorem, leviorem, commodiorem. De *soleis* dixi ad Sat. 8. lib. 2.

Cæsaris. oratus multâ prece, nitere porro.
Vade, vale: cave ne titubes, mandataque frangas.

INTERPRETATIO.

Augusti oblectare idonea. Etiam atque etiam rogatus perge ultrà. Ito, vale: ne vacilles, aut præceptorum quidquam *prætermittas.*

ANNOTATIONES.

18. *Oratus multâ prece nitere porrò.*] A me toties rogatus, ô Vinni, diligenter ac sedulò exequere & perfice quod præcepi. Alii sic: Etsi fortè curiosus quispiam oret te percuncteturque, quid rei sit propter quam veneris; ne immorare, ne obsequere; imò abi quamprimùm.

19. *Cave ne titubes, &c.*] Constanter age: quæcunque verò docui te sæpe verbo, & nunc scripto hoc, accurate observa.

EPISTOLA XIV.

AD VILLICUM SUUM.

Illum reprehendit, quod habitationem urbis desideret.

Villice silvarum & mihi me reddentis agelli,
Quem tu fastidis, habitatum quinque focis, &
Quinque bonos solitum Barjam dimittere patres;

INTERPRETATIO.

O *Procurator nemorum & prædii me mihi restituentis, quod tu spernis, quinque* licet *familiis habitatum, & probos quinque senes Barjam mittere*

ANNOTATIONES.

1. *Villice silvarum, &c.*] Hujus Epistolæ argumentum convenit cum septimâ & decimâ, at diversè tractatur.

Villice.] Villæ custos, aliisque servis sibi subditis agrorum colendorum opus dispensans. Varro lib. 1. de re rust. cap. 11. *Villicus agri colendi causâ constitutus; appellatusque à villâ, quod ab eo in eam convehuntur fructus, & evehuntur cum veneunt.*

Mihi me reddentis.] Urbanæ scilicet occupationes me mihi præripiunt, inquit Poëta: at mihi me reddit ruris solitudo, otium, tranquillitas; ubi memetipso frui videor, ac meus esse. nam Romæ sum Mœcenatis & amicorum. Vide suprà Epist. 7.

Agelli.] Is situs erat ultra Tibur, ad octavum ab urbe lapidem in viâ Valeriâ. Postea Epist. 16.

2. *Habitatum quinque focis.*] Amplum satis & sufficientem ad habitationem quinque familiarum, servilium nempe.

3. *Quinque bonos solitum, &c.*] Bonos homines ætatis provectæ, quin-

Certemus, ſpinas animóne ego fortius, an tu
Evellas agro, & melior ſit Horatius, an res.
Me quamvis Lamiæ pietas & cura moratur
Fratrem mœrentis, rapto de fratre dolentis
Inſolabiliter; tamen iſtuc mens animuſque
Fert, & amat ſpatiis obſtantia rumpere clauſtra.
Rúre ego viventem, tu dicis in urbe beatum.
Cui placet alterius, ſua nimirum eſt odio ſors.
Stultus uterque locum immeritum cauſatur iniquè.
In culpa eſt animus, qui ſe non effugit unquam.

Interpretatio.

conſuetum; contendamus utrum ego diligentiùs ex *animo* meo *vepres evellam, an tu* ex *agro;* atque *utrum plus valeat Horatius, an* ejus *prædium. Etſi* me Romæ *detinet caritas & amor Lamiæ fratrem deſiderantis, &* ſic *eum* morte *præreptum dolentis,* ut *nihil ſolatii admittat; attamen eò me impellit mens & animus, & exoptat frangere repagula ſpatiari impedientia. Ego felicem appello degentem ruri; tu* contrà *in urbe commorantem. Scilicet qui alienam conditionem cupit, propriam odit. Fatuus uterque improbè criminatur locum innoxium.* Imò *accuſandus eſt animus, qui ſe nunquam deſerit.*

Annotationes.

que familiarum capita; ſervos frugi; qui Barjam mittebantur ad nundinas; venaleſque fructus eò convehebant. Varro ante cit. Alii interpretantur homines grandes natu mitti ſolitos ad lites in Barjâ dirimendas: imo & Senatores Romam interdum accitos. Verùm auſcultandus magis Theod. Marcilius ſic ſcribens in hunc Horatii locum: *Non injucunda ſtultitia eſt narrantium hîc de quinque Senatoribus, & quaſi Patribus conſcriptis, qui ex Horatii agello Barjam venientes de ſummâ Sabinorum Rep. deliberent.*

Barjam.] Al. *Varjam.* oppidum Sabinorum ad fluvium Anienem.

4. *Certemus ſpinas, &c.*] Videamus an tu diligentius agrum colas, an ego animum. utrum ego ſtudioſiùs curas mentem pungentes reſecem, quàm tu vepres herbaſque inutiles noxiaſque ex agro evellas.

5. *Melior ſit Horatius an res.*] Ego certè melior, inquit Horatius, quia memet excolere ſtudeo: res verò deterior; quia parum curas & colis, ô villice, quam faſtidis.

6. *Me quamvis Lamiæ, &c.*] Quanquam ego Romæ detineor, & validiſſimo amoris in Lamiam vinculo conſtringor; mens mea tamen quærit evadere; perpetuoque tendit rus & in villam.

Lamiæ pietas.] Vide lib. 3. Od. 17.

8. *Iſtuc.*] In agrum meum Sabinum, unde tu in urbem redire perperam cupis.

9. *Amat ſpatiis obſtantia, &c.*] Hinc ſæpius impedimenta quælibet excutio, frango, tranſilio; ut libertate, otio, meque ipſo fruar apud villam meam; ac ſpatier tantillum, animumque reficiam urbani tumultûs pertæſum.

Clauſtra.] Metaph. à circo, in quo certis clauſtris detinebantur equi, donec liceret ſigno dato apertoque ſtadio decurrere.

12. *Locum immeritum cauſatur iniquè.*] Nec enim locus animi eſt cauſa inquieti: ſed ipſe animus parum ſanus haud quieſcit ubi maximè quietus eſſe deberet.

13. *Qui ſe non effugit.*] Adeoque ſecum defert ſemper fomitem perturbationum, quocunque migret, & quamvis loca mutet. Vide lib. 2. Od. 16. v. 20.

Tu mediastinus tacitâ prece rura petebas:
Nunc urbem, & ludos, & balnea villicus optas.
Me constare mihi scis; & discedere tristem,
Quandocunque trahunt invisa negotia Romam.
Non eadem miramur: eo disconvenit inter
Meque & te. nam quæ deserta & inhospita tesqua
Credis, amœna vocat mecum qui sentit; & odit
Quæ tu pulcra vocas. fornix tibi & uncta popina
Incutiunt urbis desiderium, video; & quod
Angulus iste feret piper & thus ocyus uvâ:
Nec vicina subest vinum præbere taberna
Quæ possit tibi: nec meretrix tibicina, cujus
Ad strepitum salias terræ gravis. & tamen urges
Jam pridem non tacta ligonibus arva, bovemque
Disjunctum curas, & strictis frondibus exples.
Addit opus pigro rivus, si decidit imber,

Interpretatio.

Tu vile mancipium secretis votis rus exoptabas: Jam verò procurans villam expetis civitatem, & spectacula, & balnea. Me constantem esse nosti, ac mœstum abire, quoties molesta negotia Romam revocant. Haud iisdem rebus *delectamur: hinc ego tuque dissentimus. Etenim quæ deserta, aspera, & inhabitabilia* loca *vocas, ea grata putat quisquis mecum sentit; & aversatur quæ tu jucunda existimas. Tibi ganea & lauta popinæ injiciunt cupiditatem urbis, scio; & quod hic agellus producet thus & piper citiùs* quàm *uvas: nec propè adest taberna, quæ vinum tibi suppeditet; neque meretrix tibicina, cujus ad cantum saltes terram graviter* pulsans: *ac nihilominus exerces agros dudum incultos; & curas bovem otiosum, saturasque foliis decussis. Porrò desidis laborem auget*

Annotationes.

14. *Mediastinus.*] Servus in medio stans ad vilissima quæque ministeria paratus. Quod mox dicitur *optare balnea*, favet iis qui *mediastinum* appellari volunt, quod mediis in balneis, seu in medio lavantium stet ad quæque servitia promptus. quanquam illud *stinus* mera videtur esse productio vocis, ut in *clandestinus*.

19. *Tesqua.*] Loca semota, edita, aspera, agrestia, inculta, suo situ ac silentio horrorem sacrum incutientia; hincque peragendis mysteriis vel captandis auguriis apta & consecrata. Proinde quidam scribunt *tesca*, quasi *tuesca*, a tuendis sacris. Varro 6. de Ling. Lat. Fest. loca densam umbram facientia esse *tesqua*, ait Scaliger.

23. *Angulus iste.*] Exiguus iste meus ager Sabinus.

Feret piper, &c.] Adunaton.

25. *Meretrix tibicina.*] Utplurimum tibicinas fuisse meretrices alibi notavimus.

26. *Terræ gravis.*] Saltatione seu tripudiatione rudi, agresti, rusticâ, inconcinnâ. Vide lib. 3. Od. 18.

Et tamen urges.] Ironicè. negligebat enim villicus iste fastidiosus hæc quæ hic enumerantur sane ad villæ procurationem facienda.

28. *Disjunctum.*] Jugo solutum, ab altero bove compare suo dejunctum.

29. *Addit opus pigro rivus, &c.*] Longè profecto major est opera laborque in moliendo novo aggere per tor-

Multa mole docendus aprico parcere prato.
Nunc, age, quid nostrum concentum dividat, audi.
Quem tenues decuere togæ nitidique capilli;
Quem scis immunem Cynaræ placuisse rapaci;
Quem bibulum liquidi mediâ de luce Falerni;
Cœna brevis juvat, & prope rivum somnus in herba.
Nec lusisse pudet; sed non incidere ludum.
Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat, non odio obscuro morsuque venenat,
Rident vicini glebas & saxa moventem.
Cum servis urbana diaria rodere mavis.
Horum tu in numerum voto ruis. Invidet usum

INTERPRETATIO.

rivus, si pluvia decidat, constipato aggere prohibendus ne expositum devastet pratum. Disce modò quid consentire nos impediat. Me *quem* olim *subtiles vestes & crines uncti delectavere, quem nosti absque muneribus fuisse dilectum Cynaræ avaræ, & à meridie Falernum potasse, delectat* modò *frugalis cœna, & somnus in gramine juxta rivum.* *Neque* verò jam *pudet nugatum fuisse, sed nugas non abdicare. Ibi mea bona invidis oculis nemo diminuit, nec secretis inimicitiis & dicteriis depravat. vicini* autem *approbant versantem glebas & lapides. Tu cum mancipiis urbana diaria comedere expetis. His adjungi vehementer exoptas.* Atqui *versu-*

ANNOTATIONES.

rentem aquam destructo, quam fuisset in vetere muniendo & constipando. Quod si facere pigeat, rivus imbribus repentinis auctus eluvione suâ & exundatione proximum pratum devastabit.

32. *Tenues togæ, &c.*] Juvenili ætati convenientes.

33 *Cynaræ.*] De eâ lib. 3. Od. 13. & lib. 4. Od. 1.

Rapaci.] Quasi vorago est meretrix, ut dictum est in Sat. 2. lib. 1.

34. *Quem bibulum, &c.*] Quem optimi vini appetentem scis intemperanter compotasse à meridie in multam noctem. Luxuriosi hoc faciebant contrà sobrii non ante horam tertiam, aut etiam seriùs, cœnam adibant.

36. *Non incidere ludum.*) Finis enim aliquando ponendus insaniæ juvenili. Juvenal. Sat. 8. v. 165.

. . . . . . *breve sit quod turpiter audes.*

37. *Non istic obliquo.*] Rure in Sabinis nemo mihi invidet, aut maledicit, aut nocere conatur. Imo vicini gaudent cernentes me tractantem rustica instrumenta, ligone moventem cespites, protrudentem saxa, &c.

40. *Cum servis urbana, &c.*] Tu abundanti victu dudum potitus, quasi magister in villa meâ aliis servis imperans, honestæ hujus præfecturæ jam pertæsus, optas Romæ esse, ibique tenuiter victitare è dimenso in quamque diem cibo, qualis in urbe servis attributus solet. Vide J. Lips. Elect. lib. 2. c. 15. Cæl. Rhodig. lib. 7. c. 31. & lib. 25. cap. 17 & seq.

41. *Invidet usum lignorum, &c.*] Tu servis urbanis ascribi & annumerari gestis. Contrà urbanus *calo*, qui foras it lignatum &c. *tibi invidet usum* & facilitatem habendi ligna, pecudes, olera. Adeoque alienam quisque conditionem diligit, suam odit: quia suæ persentit incommoda, non autem alienæ.

Lignorum & pecoris tibi calo argutus & horti.
Optat ephippia bos piger : optat arare caballus.
Quam scit uterque, libens censebo exerceat artem.

INTERPRETATIO.

tus calo tibi invidet usum lignorum & pecudum & hortuli. Sic *bos iners ephippia, equus aratrum desiderat.* Ego verò *edicam*, ut *quisque ultrò colat artem quam novit.*

ANNOTATIONES.

42. *Calo.*] Græci lignum κᾶλον dicunt : hinc servus lignis quærendis & subministrandis deputatus, dictus *calo* quasi *lignarius*, seu lignator quo præcipuè vocabulo intelligi solet militum servus, iis præbens & portans ligna seu ligneas clavas. Fest. Pomp. Non. Marcell. Latinam verò assignat originem Servius, in Æneid. 7. Ita scribens : *calas dicebant majores nostri fustes, quos portabant sequentes dominos ad bellum : unde & calones dicti.* Lucil. *Scinde puer calam, ut caleas*; id est ; serve, frange fustem, seu lignum, fac focum, accende ignem.

43. *Optat ephippia bos.*] Proverb. in eos qui sui muneris officia & onus impatienter ferunt, aliena verò temerè appetunt.

Ephippia.] ἐφίππιον, stratum sive sella equi, apud Xenophontem.

44. *Quam sit uterque, &c.*] Quæ cum ita sint, & cum suo quemque muneri incumbere expediat, villicus rus colat : calo maneat in urbe. &c. Cic. Tusc. 1. n. 41 *bene Græcorum proverbio dicitur :*

Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.

EPISTOLA XV.

AD NUMONIUM VALAM.

Percunctatur de Velia & Salerno, deque rebus ad jucundè vivendum idoneis.

QUæ sit hyems Veliæ, quod cælum, Vala, Salerni,
Quorum hominum regio, & qualis via (nam mihi Bajas
Musa supervacuas Antonius, & tamen illis
Me facit invisum, gelidâ cum perluor undâ
Per medium frigus. Sanè myrteta relinqui,

INTERPRETATIO.

O *Vala, tuum est nobis perscribere, nostrum* verò *tibi credere* perscribenti : *qualis sit hyems apud Veliam ; qualis aër apud Salernum : quales homines* utriusque *regionis ; & qua via : (Etenim Antonius Musa Bajas haud mihi utiles* esse dicit ; *me verò illis efficit odiosum, quando frigidâ aquâ perfundor rigente frigore. Certè deseri myrteta,*

ANNOTATIONES.

1. *Quæ sit hyems, &c.*] Consilio medici profecturus Veliam & Salernum Horatius, lippitudinis curandæ causâ; significat quærere se pariter salubritatem atque delicias.

Veliæ.] Lucaniæ oppidum est maritimum, olim *Helia*, Plin. lib. 3. cap. 5. Virgil. Æneid. 6.

Portusque require Velinos.

Vide Gell. lib. 10. cap. 16.

Quod cælum.] Interrogat quæ sit temperies aëris, & quæ hyemis asperitas illic ubi hyematurus erat.

Vala.] Is dicebatur C. Numonius Vala, aut Vaala.

Salerni.] Urbs est Lucaniæ, ad Tyrrheni maris littus, dicta à copiâ salis : portum satis capacem etiamnum ostendat.

2. *Bajas.*] Vide lib. 2. Od. 18.

3. *Musa.*] Antonius Musa medicâ arte clarus, ex quo Augustum ancipiti morbo laborantem sanaverat ; ab eo non tantùm ingenti pecuniâ donatus, sed & statuâ juxta signum Æsculapii erectâ : nec non ipsi quamvis liberto, imo & quibuscunque medendi artem professis concesso jure annuli aurei. Dio lib. 53. Sueton. Octav. cap. 59. & 81.

Supervacuas.] Acrioris pituitæ in oculos defluxu vehementer affectus Poëta noster solebat proficisci Bajas ad lavacra calida : Verùm Ant. Musa contrariis utendum remediis auctor fuit, jussitque ablutiones quærere frigidas, quibus defluens humor retunderetur. Pari scilicet modo Augustum calidis frustra usum ille frigidis curaverat. Plin. lib. 29. cap. 1. *Antonius Musa Augustum contrariâ medicinâ gravi periculo exemerat.* Sueton. cit. cap. 81. Octav. *distillationibus jocinore vitiato ad desperationem redactus, contrariam & ancipitem rationem medendi necessariò subiit : quia calida fomenta non proderant, frigidis curari coactus, auctore Antonio Musa.*

5 *Myrteta.*] Amœna loca myrtis consita apud Bajas.

Dictaque cessantem nervis elidere morbum
Sulfura contemni, vicus gemit, invidus ægris,
Qui caput & stomachum supponere fontibus audent
Clusinis, Gabiosque petunt & frigida rura.
Mutandus locus est, & diversoria nota
Præteragendus equus. quo tendis? non mihi Cumas
Est iter, aut Bajas; lævâ stomachosus habenâ
Dicet eques. sed equi frenato est auris in ore.)

INTERPRETATIO.

& posthaberi aquas *sulfuratas existimatas sanare morbum nervos præpedientem, dolet oppidum invidens ægrotis qui non verentur caput & pectus subjicere aquis Clusinis, perguntque Gabios & in frigidas regiones.* Itaque *locum mutare oportet, equumque agere ultra diversoria cognita. Quo pergis? haud Cumas vel Bajas contendo: inquiet iracundus eques frenum ad lævam* torquens. *Verumenim auricula est in ore frenato equi.*)

ANNOTATIONES.

6. *Dictaque cessantem nervis elidere morbum sulphura.*] Sulphuratas aquas ibidem scaturientes non longe ab Averno lacu, quibus curari dicitur morbus articularis, *cessare* faciens *nervos*, id est præpediens usum & motum articulorum atque nervorum.

7. *Vicus gemit.*] Bajani indignantur contemni suos fontes toto orbe celebres, suasque myrtos relinqui. Plin. lib. 31. c. 2. *Emicant benignè & passim in plurimis terris aquæ, alibi calidæ, alibi frigidæ, alibi unctæ . . . alibi tepidæ, auxilia morborum conferentes . . . . . nusquam tamen largiùs quàm in Bajano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus; aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acidâ salsâve misturâ . . . . . nervis prosunt, pedibusque, &c.*

8. *Qui caput & stomachum supponere.*] Ex ægris enim alii medicantes illas aquas bibunt, alii in iis lavantur, alii partes affectas v. g. caput, ventriculum, renes, stillicidiis aquam ejusmodi affundentibus supponunt unâ horâ per dies aliquot.

9. *Fontibus Clusinis, &c.*] Aquis frigidis ad Clusium Etruriæ oppidum.

Gabiosque petunt.] Urbs ista Latii, in viâ Prænestinâ, ferè media Romam inter & Præneste. Virgil. Æneid. 7.

. . . . *quique arva Gabinæ*
Junonis, gelidumque Anienem, & roscida rivis.

Illic verò salubres aquas fuisse, testatur Strabo lib. 5. *Per hanc planitiem Anio decurrit; & aquæ frigidæ dictæ Albulæ multis è fontibus manant varios ad morbos tum bibentibus salutares, tum sedentibus infusæ.*

10. *Mutandus locus est.*] Jubente medico relinquendæ sunt Bajanæ deliciæ; pergendumque Veliam aut Salernum; ut lippientibus oculis mederi possim. Plin. cit. lib. 31. c. 2. *Capiti, auribusque privatim medentur, oculis verò Ciceronianæ aquæ . . . . In Ænariâ insulâ calculosis. . . . . . Idem contingit in Velino lacu potantibus, &c.*

11. *Quo tendis?*] Verba sunt Horatii ad equum suum.

Cumas.] Urbs est Campaniæ maritima, antro Sibyllæ celebrata: Bajis proxima.

12. *Lævâ stomach. habenâ.*] Neapolim indeque Veliam aut Salernum euntibus ad dextram sunt Bajæ. avertendo igitur equo flectenda erat ad sinistram habena.

13. *Equi frenato est auris in aure.*] Equus non verbis sed freno docetur per-

Major

Major utrum populum frumenti copia paſcat,
Collectoſne bibant imbres, puteoſne perennes
Dulcis aquæ. nam vina nihil moror illius oræ.
Rure meo poſſum quidvis perferre patique.
Ad mare cum veni, generoſum & lene requiro;
Quod curas abigat, quod cum ſpe divite manet
In venas animumque meum, quod verba miniſtret,
Quod me Lucanæ juvenem commendet amicæ.
Tractus uter plures lepores, uter educet apros:
Utra magis piſces & echinos æquora celent;
Pinguis ut inde domum poſſim Phæaxque reverti;
Scribere te nobis, tibi nos accredere par eſt.
Mænius ut rebus maternis atque paternis

INTERPRETATIO.

Uter populus majore tritici abundantiâ nutriatur: an pluvias collectas potent, an aquas dulces è fontibus perpetuò manantibus. Etenim ſperno vina iſtius regionis. In *villâ* quidem *meâ quodlibet valeo tolerare ac ſuſtinere*: at *cùm deveni ad mare, deſidero* vinum *generoſum ac lene, quod pellat ſollicitudines, quod in venas fluens ingentem fiduciam meæ menti conferat, quod verba ſuppeditet, quod me juvenem gratum reddat Lucanæ meretrici. Utra regio plures lepores, utra apros alat: utrum mare meliores piſces & echinos habeat: ut illinc domum redire queam obeſus & Phæax. Quemadmodum Mænius patrimonio devorato face-*

ANNOTATIONES.

cipitque quo ſit eundum.

14. *Major utrum populum, &c.*] Repetendus hîc & paſſim verſus 25. *Scribere te nobis . . . . par eſt*, ſcilicet, *major utrum populum, &c.* Adverte ergo, Lector, hyperbaton longiſſimum.

Utrum populum.] An Velienſem, an Salerninum.

15. *Collectoſne imbres.*] In ciſternis.

18. *Ad mare cum veni.*] Ad aliquam urbem maritimam.

19. *Quod curas abigat, &c.*] Vide lib. 1. Od. 18. &c.

20. *Animumque.*] Vini calor ſpiritus vitales excitat accenditque, hincque animum pariter.

Quod verba miniſtret.] Epiſt. 5.

Fecundi calices quem non fecere diſertum?

21. *Commendet amicæ.*] Hilarem & facetum præſtando. Apage hinc aliam interpretationem.

22. *Tractus uter.*] Velinus, an Salerninus.

23. *Echinos.*] De his libro 2. Satira 4.

24. *Pinguis ut inde, &c.*] Ut ex iſtis regionibus poſſim redire non ſolum oculis ſanus, ſed & toto corpore nitidus, pinguis, & bene curatâ cute. Gall. *gros & gras, dans l'enbonpoint.*

Phæax.] Inſtar Phæacum: de quibus ſuprà Epiſt. 2. v. 29.

25. *Accredere.*] Hac etiam voce utitur Lucretius. l. 3.

Facilè hoc accredere poſſis.

26. *Mænius ut, &c.*] Fab. Mænius Pantolabus, gurges & vorax, de quo jam antea non ſemel. lib. 1. Sat. 3. Hic nonnulli dividunt; alteramque Epiſtolam faciunt, ſed perperam. Deinceps enim explicat Horatius quod ſuprà dixit v. 17. & ſeq.

Fortiter abſumptis, urbanus cœpit haberi;
Scurra vagus, non qui certum præſepe teneret;
Impranſus non qui civem dignoſceret hoſte;
Quælibet in quemvis opprobria fingere ſævus;
Pernicies, & tempeſtas, barathrumque macelli;
Quidquid quæſierat, ventri donabat avaro.
Hic ubi nequitiæ fautoribus & timidis nil
Aut paullùm abſtulerat, patinas cœnabat omaſi
Vilis & agnini, tribus urſis quod ſatis eſſet.
Scilicet ut ventres lamnâ candente nepotum
Diceret urendos correctus. Mænius idem

Interpretatio.

tum ſe exhibuit: paraſitus ille vagabundus, cui certa non eſſet culina: qui famelicus civem ab *hoſte non diſtingueret: in quemlibet* verò *contumelias quaſque dirus confingeret: damnum, procella, & gurges macelli, quodcunque lucratus erat ventri avido largiebatur.* Porrò *iſte cùm parum aut nihil obtinuerat à luxuria patronis & formidoloſis, cœnabat è lance plenâ vervecinis extis craſſioribus quantum ſufficeret tribus urſis.* Adeo *nimirum ut emendatus aſſereret helluonum ventres ardente lamina eſſe inurendos. Ipſe Mænius cùm in fumum*

Annotationes.

27. *Urbanus.*] Lepidus, feſtivus, ut ad menſas divitum facilè admitteretur.

28. *Scurra vagus.*] Modò huc modò illuc cœnam mendicans & captans per facetias.

Præſepe.] Metaph. Eſt enim propriè locus præſeptus, in quo pecudes ſtabulantur: & per ſynecd. linter in quo pabulum jumentis apponitur.

29. *Impranſus.*] Theod. Marcilius interpretatur, bene pranſus, ſatur, temulentus.

30. *Qualibet in quemvis, &c.*] Qui fame quaſi furore quodam percitus omnes obvios impetebat, maledico dente carpebat, probris inceſſebat.

31. *Pernicies & tempeſtas, &c.*] Univerſa macelli edulia abradens, rapiens, vaſtans, quaſi tempeſtas; & abſorbens, quaſi vorago & βάραθρον.

33. *Ubi nequitia fautoribus, &c.*] Mænius iſte cùm nihil fuerat venatus apud divites luxuriam ſuam fovere & alere ſolitos, eique faventes, utpote ſimiliter luxurioſos.

Timidis.] Avaris, ſumptum facere timentibus: vel ſcurrilem nequititiam & maledicentiam reformidantibus; qui cibos interdum offerebant, ne dicteriis ejus lancirarentur.

34. *Patinas cœnabat omaſi.*] Vili qualibet eſcâ contentus domi cœnabat. Quid. leg. *tabulas*, ut ſit *tabula* lancis genus planum.

Omaſi.) Craſſior ventriculi pars adipata. Gall. *des trippes, des freſſures.* Al. caro bubula pinguior.

35. *Agnini.*] Al. *agnina*, ſup. carnis.

Urſis.) Quod animal ingens & vorax.

36. *Scilicet ut ventres, &c.*] Menius vili cibo expletus domi, *correctus*, & agnoſcens naturam haud egere lautioribus alimentis, luxuriam ipſe ultrò damnans aiebat, luxurioſos eſſe diſperdendos. Vel, *correctus*, eruditus propriâ experientiâ & egeſtate, quam ſibi per luxurioſum victum conflaverat.

37. *Correctus. Menius idem.*) Quidam leg. *correptus Beſtius. idem quicq. &c.* hoc ſenſu: Beſtius avarus à Mænio luxurioſo ſordidæ parcitatis accuſatus & acriter *correptus*, præ irâ & indignatione dicebat, *urendos nepotum ventres laminâ candente.* Beſtii avaritiam carpit. Perſ. Sat. 6.

Menius idem quicq. &c.) Ille qui

Quidquid erat nactus prædæ majoris, ubi omne
Verterat in fumum & cinerem; Non hercule miror,
Aiebat, si qui comedunt bona, cùm sit obeso
Nil melius turdo, nil vulvâ pulcrius amplâ.
Nimirum hic ego sum. nam tuta & parvula laudo,
Cum res deficiunt; satis inter vilia fortis.
Verùm, ubi quid melius contingit & unctius, idem
Vos sapere, & solos aio bene vivere, quorum
Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

Interpretatio.

& favillam redegisset si quid opimum captaverat, dicere erat solitus : *Haud equidem miror si nonnulli facultates absumant, quandoquidem nihil jucundius est pingui turdo, nihil suavius prægrandi vulvâ. Talis nempe sum ego. quippe laudo secura & exigua, quando opes desunt, sat constans inter parva. At quando præstantius aliquid & lautius nactus sum*, tum *ipse vos dico sapere & solos beatos esse, qui habetis opes bonis prædiis stabilitas.*

Annotationes

domi tenui victu contentus erat, quando lautiores nactus dapes deglutierat, exquisito sapore affectus aiebat : haud miror quod opes absumant aliqui, ut delicatiora comedant obsonia.

41. *Obeso nil melius turdo.*] Martial. lib. 13. Epigr. 92. inter aves turdo primam saporis gloriam adjudicat. Pers. Sat. 6. v. 24.

tenuem solers turdarum nosse salivam.

Nempe Romæ catillones erant subtilis adeo palati, ut gustu dignoscerent turdorum sapores varios, an silvestres, an ex aviario; an mares, an feminæ. Vide suprà lib. 1. Sat. 5. & lib. 2. Sat. 2.

Vulva.] Jucundam palato & maximè delicatam primiparæ suis vulvam, testatur Plin. lib. 8. c. 51. & lib. 11. c. 37. Martial. l. 13. Epigr. 56.

Me materna gravi de sue vulva capit.

41. *Hic ego sum.* Menio similis sum : parvo & vili contentus, cum desunt meliora. quando verò suppetunt lautiora, hæc sanè haud sperno, imo collaudo : & quibus opes atque istæ deliciæ adsunt, beatos censeo & prædico.

46. *Quorum conspicitur nitidis fundata pecunia villis.*) Censum habentes fundo certo stabilitum, villam proventus certos referentem, *opes fundatas atque optimè constitutas* : ut ait Cic. pro Rabirio. Idem pro Domo; *fundatissima familia ruina.*

EPISTOLA XVI.

AD QUINCTIUM.

Descriptio villæ Horatianæ. Quis dicendus vir bonus?

NE percuncteris, fundus meus, optime Quincti,
Arvo pascat herum, an baccis opulentet olivæ,
Pomisne & pratis, an amicta vitibus ulmo:
Scribetur tibi forma loquaciter, & situs agri.
Continui montes, nisi dissocientur opacâ
Valle; sed ut veniens dextrum latus aspiciat Sol,
Lævum discedens curru fugiente vaporet.
Temperiem laudes. Quid, si rubicunda benignè
Corna vepres & pruna ferant? si quercus & ilex
Multâ fruge pecus, multâ dominum juvet umbrâ?
Dicas adductum propiùs frondere Tarentum.

INTERPRETATIO.

NE *queras*, ô *bone Quincti*, utrum *ager meus dominum frugibus nutriat, an baccis oleæ ditet, an fructibus, an vitibus ulmo circumdatis*; en *tibi verbosè describam speciem & situm prædii* mei. *Perpetui* sunt *colles*, *nisi* quod *separantur valle umbrosâ, ita ut sol oriens aspiciat latus dextrum*, *abeunte* verò *curru decedens tepefaciat sinistrum. Temperatum* cœlum *laudaveris. Porrò sentes producunt affatim rubra corna & pruna: quercus & ilices glandem plurimam pecoribus, & densam umbram hero suppeditant. Diceres Tarentum propè advectum florere.*

ANNOTATIONES.

1. *Ne perc.*] Per insinuationem agrum suum describit Poëta: Deinde quis verè sit vir bonus explicat: ubi Quinctium notat velut adulatoribus nimis credulum.

Quincti.] Is videtur esse Quinctius Hirpinus, cui est inscripta Ode 11. lib. 2.

5. *Continui montes, &c.*] Situs ille saluberrimus, vallis amœna ventis orientalibus & occidentalibus exposita, à meridie verò & septentrione duobus collibus defensa: quæ porrò temperatâ fruatur aurâ, & fonte irrigetur cujus aquæ infirmo capiti alvoque medeantur.

6. *Valle.*] Hæc *Ustica* dicebatur, ut volunt quidam. Cruquius verò opinatur nomen hoc fuisse potiùs propinqui montis, cui ex adverso immineret Lucretilis mons, de quo Lib. 1. Od. 17.

11. *Tarentum.*] Urbem prorsus jucundam & voluptariam, quam sæpius commendat Horatius. Lib. 1. Od. 28. Lib. 2. Od. 6. l. 3. Od. 5.

Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec
Frigidior Thracam nec purior ambiat Hebrus,
Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.
Hæ latebræ dulces, etiam (si credis) amœnæ,
Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.
Tu rectè vivis, si curas esse quod audis.
Jactamus jampridem omnis te Roma beatum.
Sed vereor ne cui de te plus quàm tibi credas,
Neve putes alium sapiente bonoque beatum:
Neu si te populus sanum recteque valentem
Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi
Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.

INTERPRETATIO.

Interluit quoque fons aptus nomen rivo tribuere, quo neque frigidior nec limpidior Hebrus Thraciam irrigat; capiti malè affecto, pariter & ventri saluber. Grata hæc latibula, quin & si fidem habes, jucunda sanum tibi me faciunt mense Septembri. Tu rectè vivis, si studes esse qualis diceris. Te felicem dudum prædicamus omnes Romani. At metuo ne aliis de te plus credas quàm tibimetipsi: neve existimes felicem diversum à probo & sapiente; ac, si te sanum & bene habentem dicat populus, ne secretam febrem celes circa horam cœnæ, usquequò tremulæ fiant manus unctæ.

ANNOTATIONES.

12. *Fons etiam rivo.*] Blandusia nempe fons in finibus Sabinorum apud Mandelam pagum. De illo lib. 3. Od. 13. *rivus* autem *Digentia* vocabatur, atque in Tiberim defluebat per Farfarum flu. & Vacunæ fanum. Vide postea Epist. 18. v. 104.

Dare nomen idoneus.] Tam abundantes aquas ei rivo præbens, ut inter fluvios Sabinorum digentia numeretur & nominetur.

13. *Thracam.*] Vide lib. 1. Od. 25.

Hebrus.] Ingens Thraciæ fluvius, de quo jam suprà Epist. 3. & cit. Od. 25. lib. 1.

15. *Hæ latebræ dulces, &c.*] Autumno ineunte secedens in hanc villam meam, à morbis tunc frequentibus me vindico. Juvenalis *lethiferum Autumnum* dicit, Sat 4. v. 56. ex Hippoc. & Galen. Id: Sat 6. v. 516.

> . . . *metuique jubet Septembris & Austri*
> *Adventum.*

17. *Tu rectè vivis, &c.*] Cic. Offic. 2. n. 43. *Præclarè Socrates hanc viam ad gloriam proximam & quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret ut qualis haberi vellet, talis esset.*

19. *Sed vereor ne cui de te plus quàm tibi credas.*] Imitatus Persius Sat. 4. v. 46.

> . . . *Egregium cùm me vicinia dicat,*
> *Non credam?*

21. *Neu si te populus, &c.*] Pers. mox cit.

> *Nequicquam populo bibulas donaveris aures.*
> *Respue quod non es, tollat sua munera cerdo.*
> *Tecum habita; & noris quàm sit tibi curta supellex.*

22. *Occultam febrem dissimules, &c.*] Vereor ne vitia tibi certè non obscura dissimules & tegas, donec ea ipse prodas incautus, aut vitioso quopiam impetu abreptus, & patefactus qualis es: sicut æger edendi appetens asserit se non

Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.
Si quis bella tibi terrâ pugnata marique
Dicat, & his verbis vacuas permulceat aures:
Tene magis salvum populus velit, an populum tu,
Servet in ambiguo qui consulit & tibi & urbi,
Juppiter: Augusti laudes agnoscere possis?
Cum pateris sapiens emendatusque vocari,
Respondesne tuo, dic sodes, nomine? Nempe
Vir bonus & prudens dici delector ego, ac tu.
Qui dedit hoc hodie, cras si volet auferet: ut si
Detulerit fasces indigno, detrahet idem.
Pone; meum est, inquit. pono, tristisque recedo.
Idem si clamet furem, neget esse pudicum,
Contendat laqueo collum pressisse paternum;

INTERPRETATIO.

Improba verecundia abscondit ulcera fatuorum putrida. Si aliquis narret certamina terrâ marique à te confecta, atque aures tuas *patentes deliniat isto sermone :* Utinam *Jupiter qui te urbemque diligit, incertum* semper *teneat, utrum populus te magis exoptet incolumem, an tu populum : numquid discernere poteris Augusti laudationem ? Quando* verò *finis* te *appellari sapientem & perfectum, quaeso dic, an respondes* huic *tua appellationi ? Scilicet ego probus & sapiens vocari gaudeo, & tu* similiter. Verùm *qui hodie tribuit istud* elogium, *ipse cras eripiet, si lubet; & quasi immerito honorem detulerit, adimet. Depone, ait* populus, quod *meum est. Depono, ac mœstus abeo. Si* autem *ipse furem me aut impudicum vocet, vel patrem à me strangulatum*

ANNOTATIONES.

tentari febre, nec à cibo temperat; donec ipsa se prodat febris, edentisque manus reddat tremulas. Persius Satira 3. v. 100.

Sed tremor inter vina subit, calidumque triental
Excutit è manibus : dentes crepuere retecti :
Uncta cadunt laxis tunc pulmentaria labris.

24. *Stultorum incurata pudor, &c.*] Stulti sua vitia non curant emendare, sed curant abscondere, per malum pudorem.

26. *Vacuas permulceat aures.*] Adulationibus gaudentes, & adulatoribus semper apertas.

27. *Tene magis salvum, &c.*] Hi duo versus vel a Varo aliove Poëta in laudem Augusti scripti fuerant, ac velut noti hic referuntur : vel ab ipso Horatio facti sub tertiâ persona adhibentur.

29. *Augusti laudes agnoscere possis?*] An tibi stultè attribues quod ad Augustum noscitur pertinere : an cognosces non ad te, sed ad ipsum scriptas eas laudes?

30. *Emendatus.*] Vitiis carens.

31. *Nomine.*] Pro, *nomini* : ut bene observat Marcilius.

32. *Nempe vir bonus, &c.*] Responsio est Quinctii, quam mox Horatius refellit.

Delector ego, ac tu.] Cic. Philip. 1. n. 57. *levis est animi lucem splendoremque fugientis, veram gloriam, qui fructus vera est virtutis, repudiare.*

33. *Qui dedit hoc hodie, cras, &c.*] Populus nempe inconstans & levis. Verùm ut bonus & sapiens talis est quamvis à populo non dicatur; sic qui non

Mordear opprobriis falsis, mutemque colores?
Falsus honor juvat, & mendax infamia terret.
Quem, nisi mendosum & mendacem? Vir bonus est quis?
Qui consulta patrum, qui leges juraque servat:
Quo multæ magnæque secantur judice lites:
Quo responsore, & quo caussæ teste tenentur.
Sed videt hunc omnis domus & vicinia tota
Introrsum turpem, speciosum pelle decorâ.
Nec furtum feci, nec fugi, si mihi dicat
Servus: Habes pretium, loris non ureris, aio.
Non hominem occidi: Non pasces in cruce corvos.
Sum bonus & frugi: Renuit, negat atque Sabellus.
Cautus enim metuit foveam lupus, accipiterque
Suspectos laqueos, & opertum milvius hamum.
Oderunt peccare boni virtutis amore.

INTERPRETATIO.

afferat; an *percellar falsis* istis *criminationibus, aut expallescam? Inanis gloria delectat, & falsa contumelia exterret, ecquem, nisi vitiosum & fallacem?* Age: *quis est vir probus? Qui edicta, qui leges & instituta majorum observat: quo judice dirimuntur plures & graves controversiæ: quo adstipulatore quo testimonium perhibente causæ obtinentur. At istum cuncta familia omnesque vicini cognoscunt intus flagitiosum,* quamvis *externâ specie honestum.* Verumenimverò *si mihi servus dicat; haud furatus sum, neque aufugi: respondebo; Mercedem tenes,* scilicet, *scuticis minimè cæderis.* Si dicat; *Neminem interfeci: respondebo:* Bene est, *haud in patibulo corvis escam prabebis.* Dicat: *Probus sum & innocens: Venusinus refragatur & contradicit. Quippe lupus astutus foveam timet, accipiter autem pedicam invisam, & milvius uncum obtectum. Probi fugiunt peccatum* ob *studium virtutis.*

ANNOTATIONES.

est, talis non sit, licet dicatur.

40. *Mendacem.*] Qui se exhibet alium quàm sit, videlicet bonum & sapientem, cùm sit turpis & stultus. Sunt qui legant *medicandum*, id est egentem medicaminibus Philosophiæ, ad mores formandos aut emendandos.

Vir bonus est quis?] Ex opinione & fatuâ vulgi sententiâ, quisquis videtur esse bonus, talis existimatur & prædicatur. Itaque per ironiam describitur qui falsò bonus censetur. Plato 2. de Rep. *Si opinio & fama vim affert veritati, & penes eam est vita beata principatus, ... ergo umbracula quædam & ficta virtutis species nobis est quærenda.*

46. *Nec furtum feci.*] Rem illustrat similitudine.

48. *Non pasces in cruce corvos.*] Non affigeris cruci, quod servile pridem erat supplicium: nec tuum cadaver ibi pendens corvis pabulum erit.

49. *Renuit negat atque Sabellus.*] Ego Horatius contrarium assevero. Sabellis olim expulsis invecti sunt coloni Romani, ac Venusiam occuparunt. Vide lib. 2. Sat. 1. v. 36.

50. *Cautus enim, &c.*] Similitudine conglobatâ ostendit servum haud posse dici bonum, eo quod abstinet à peccando, metu pœnæ dumtaxat.

52. *Oderunt peccare boni, &c.*] Bias dicebat: Non metûs sed decori gratiâ

Tu nihil admittes in te formidine pœnæ.
Sit ſpes fallendi; miſcebis ſacra profanis.
Nam de mille fabæ modiis cùm ſurripis unum,
Damnum eſt, non facinus mihi pacto lenius iſto.
Vir bonus, omne forum quem ſpectat & omne tribunal,
Quandocunque deos vel porco vel bove placat,
Jane pater, clarè, clarè cùm dixit, Apollo,
Labra movet metuens audiri: Pulcra Laverna,
Da mihi fallere: da juſtum ſanctumque videri:
Noctem peccatis, & fraudibus objice nubem.
Quî melior ſervo, quî liberior ſit avarus,
In triviis fixum cum ſe demittit ob aſſem,

INTERPRETATIO.

Tu verò non peccabis metu ſupplicii. quod ſi *latere ſperes, fas & nefas attentabis. Enimverò quando è mille modiis fabarum unum furaris, injuria ſic mihi* quidem, *at non culpa minor* videtur. Nempe *vir* ille *honeſtus, quem forum univerſum & omnia tribunalia venerantur, quoties diis ſacrificat porcum aut bovem, poſtquam altâ* voce *pronuntiavit: Jane pater, vel, Phœbe; labia commovet audiri timens: Præclara Laverna, tribue mihi* ut *latere* poſſim; *concede* ut *exiſtimer integer & innoxius: crimina caligine, dolos autem nubilo obvela.* Certè *haud intelligo quâ ratione ſervo præſtantior aut liberior ſit avarus, quando in compitis ſe*

ANNOTATIONES.

abſtinendum à peccato. Cic. 1. de Leg. *Si non ipſo honeſto movemur, ut viri boni ſimus, ſed utilitate aliquâ aut fructu; callidi ſumus, non boni. Nam quid faciet in tenebris qui nihil timet niſi teſtem, vel Judicem?*

53. *Tu nihil admittes in te formidine pœna.*] Clemens Alexandrinus præclarè ſcribit, duo eſſe genera timoris: unum cui pudor junctus; quo timore bonum principem cives metuunt, & nos Deum timemus, & boni liberi parentes: alterum cui comes odium; quali afficiuntur ſervi erga dominos aſperos.

56. *Damnum eſt, non facinus, &c.*] Legunt plerique

Eſt damnum levius, ſed non facinus tamen, eſto.

quod nec ſtylum Horatianum ſapit, nec reperitur in ulla vetere membranâ.

57 *Vir bonus, omne forum, &c.*] Vir ille bonus falsò à te & a vulgo exiſtimatus.

60 *Labra movet tacitus, &c.*] Videri vult recta precari & orare ab Apolline vel Jano, ſed revera improbus improba precatur. Perſ. Sat. 2.

Mens bona, fama, fides; hæc clarè, & ut audiat hoſpes.
Illa ſibi introrſum & ſub linguâ immurmurat: O ſi
Ebullit patrui præclarum funus, &c.

Laverna.) Dea ſub cujus tutela erant fures, hinc laverniones dicti. Nomen vel à λαβεῖν, *capere*, quaſi *Laberna*, mutato b in v: vel a lavando, ſi *lavare* pro *furari*, veteres dixere: nam *levare* potiùs dixiſſe, alii affirmant: quod ſi ita eſt, *Laverna* dicta eſt pro *Levarna.* Alii deducunt à λαφυρα, *ſpolia*, ut *Laverna* dicatur pro *Laphurna*, quod minùs arridet. Alex ab Alex. lib. 4. cap. 16. ſic ſcribit, *Laverna furum Dea, in cujus luco, ut impunita eſſent furta, prædam fures ſortiri, & rapaciſſimum quemque immolare tradiderunt.* Huic erat ædes ſacra Romæ, & Lavernalis inde porta.

64. *In triviis fixum cùm ſe demittit ob aſſem.*] Cùm ad aſſem colligendum

Non

Non video. nam qui cupiet, metuet quoque. porro,
Qui metuens vivit, liber mihi non erit unquam.
Perdidit arma, locum virtutis deseruit, qui
Semper in augendâ festinat & obruitur re.
Vendere cum possis captivum, occidere noli.
Serviet utiliter. sine pascat durus, aretque;
Naviget, ac mediis hiemet mercator in undis;
Annonæ prosit, portet frumenta penusque.
Vir bonus & sapiens audebit dicere; Pentheu
Rector Thebarum, quid me perferre patique
Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem,
Lectos, argentum. Tollas licet. In manicis &

INTERPRETATIO.

inclinat propter assem defixum. Etenim quisquis appetet etiam timebit. Qui verò inter metum vitam ducit, hunc *liberum nunquam censebo. Amisit arma, stationem virtutis reliquit quicunque in opibus amplificandis laborat atque opprimitur. Quandoquidem servum licet venumdare, cave ne interficias. utile ministerium exhibebit. permitte ut arum nosus* greges *pascat*, agros *colat*, *navigationem exerceat, ac negotiando hyemem in medio mari traducat, annonam promoveat, triticum & obsonia convehat.* Tandem *vir probus & sapiens non verebitur* ita *loqui*. ô *Pentheu rex Thebarum quid me adiges innoxium sustinere ac subire? Bonis spoliabo. Nimirum* auferes *greges, supellectilem, pecuniam. aufer, potes. Manibus ac pedi-*

ANNOTATIONES.

se inclinat, ac ludibrium subit puerorum, qui assem humi defigunt ad illudendum prætereuntibus. Pers. Sat. 5. v. 111.

Inque luto fixum possis transcendere nummum.

67. *Perdidit arma, &c.*] Nihil militi est magis ignominiosum, quàm perdere arma, aut stationem deserere. Sensus est. Qui lucro avidè inhiat, sanam perdidit mentem, quæ hominis est armatura adversùs errores, quibus ut hostibus ratio ejus felicitasque impetuntur expugnanturque.

69. *Vendere cùm possis capt. &c.*] Vel, ita ratiocinari avarus est accipiendus. vel sic interpretari licet: Quemadmodum non expedit servum occidere quem vendere possumus; magisque sinendus est vivere, quia utilis ad multa erit: sic ille avarus cupiditati servire permittendus est. Nec enim inutilis erit publicæ rei. Quippe si, ad rem augendam, negotietur, frumenta comportet, &c. *annona proderit*, eam viliorem faciendo: adeoque cives juvabit.

73. *Vir bonus & sapiens.*] Vir reapsè bonus & sapiens fortiter suam tuetur libertatem inter ipsa quoque vincula.

74. *Pentheu rector Theb.*) Dialogum instituit Poëta, imitatus Euripidem in Bacchis, ubi inducitur Bacchus à Pentheo ligatus nihilominus audacter loqui, & constanti animo Penthei regis minas & vincula spernere. Hic adumbrat Horatius virum verè sapientem, quem nec metus aut minæ, nec carcer aut ulla vis servum efficere, aut à virtutis gradu valent depellere. De *Pentheo* lib. 2. Od. 19. De *Thebis* lib. 2. Sat. 5.

75. *Adimam bona.*] Cic. Parad. 1. *Nec eum ego dicam bona perdidisse, si quis pecus aut supellectilem amiserit.*

Compedibus sævo te sub custode tenebo.
Ipse Deus, simulatque volam, me solvet. Opinor,
Hoc sentit: Moriar. *mors* ultima linea rerum est.

INTERPRETATIO.

bus vinctum te retinebo sub custode sævissimo. Ipse Deus liberabit me, ubi primùm cupiam. Credo ego illum *ita sentire: Moriar. mors rerum omnium finis est.*

ANNOTATIONES.

78. *Ipse Deus.*] Exsolvet me pater meus Jupiter, inquit Bacchus ad Pentheum, apud citat. Euripid. Bacch. Act. 2.

Opinor hoc sentit.] Hæc Horatius: Credo sapientem ita secum reputare: Quid grave tandem ac durum mihi potest accidere quod metuam? quid me subigere & vincere valeat? Enimverò quibuscunque ærumnis me exsolvet mors tandem, mors inquam rebus omnibus brevi finem impositura. Adde quod corpus est animi carcer: ergo velut è carcere liberatur animus, quando per mortem corpore solvitur.

79. *Mors ultima linea rerum est*] Metaph. vel a Picturâ, vel à Geometria. *omnium mors est extremum.* Demosth. Tull.

EPISTOLA XVII.

AD SCÆVAM.

Spernenda non est amicitia principum. Quomodo comparanda?

QUamvis, Scæva, satis per te tibi consulis, & scis
Quo tandem pacto deceat majoribus uti;
Disce docendus adhuc, quæ censet amiculus; ut si
Cæcus iter monstrare velit. tamen aspice, si quid
Et nos, quod cures proprium fecisse, loquamur.
Si te grata quies & primam somnus in horam
Delectat; si te pulvis, strepitusque rotarum,
Si lædit caupona; Ferentinum ire jubebo.
Nam neque divitibus contingunt gaudia solis:
Nec vixit malè, qui natus moriensque fefellit.

INTERPRETATIO.

O Scæva, quanquam ex temetipso abundè sapis, & nosti qua demum ratione oporteat versari cum magnatibus; adhuc tamen *erudiendus accipe qua existimat parvus amicus* tuus: *velut si viam cæcus indicare tentet. Itaque adverte, si nos etiam aliquid dicamus quod tuum facere studeas. Si te juvat tranquillum esse, & dormire ad primam* usque diei *horam; si te offendit pulvis, & curruum fragor, & caupona; suadebo* ut *pergas Ferentinum. Nec enim opulenti soli habent voluptatem: neque vixit infelix qui natus & moriens*

ANNOTATIONES.

1. *Quamvis Scæva.*] Est hæc Epistola gravis, elegans, erudita, callida, magnatum affectatoribus idonea.

Scæva.] Equus Romanus.

Per te tibi consulis.] Alieno consilio nequaquam egens. Sic leniter assentatur Horatius, ut animum præparet ad auscultanda monita.

5. *Quod cures proprium facere.*] Quod in tuam utilitatem vertas.

6. *Primam in horam.*] Usque ad ortum solis, quæ prima est & olim numerabatur hora diei naturalis videlicet.

7. *Pulvis.*] Ob vehicula in urbe frequentia.

Caupona.] Ubi rixæ, pugnæ, contentiones, vociferationes, aliaque mala passim grassantur.

Ferentinum] Parum celebre oppidum Hernicorum. Synecd. pro quovis alio ejusmodi, in quo non sunt eadem incommoda quæ in magnis urbibus; ubi proinde quietam ducere vitam licet.

9. *Nam neque divitibus, &c.*] Imò tenuiores plerumque feliciùs vivunt quam divites.

10 *Nec vixit male, &c.*] Epicurus dixerat: λάθε βιώσας vitæ privatæ bona antea non semel vidimus. Ovid. Trist.

Crede mihi, benè qui latuit bene
vixit, & intrà

Si prodesse tuis, pauloque benigniùs ipsum
Te tractare voles; accedes siccus ad unctum.
Si pranderet olus patienter, regibus uti
Nollet Aristippus. Si sciret regibus uti,
Fastidiret olus, qui me notat. Utrius horum
Verba probes & facta, doce: vel junior audi,
Cur sit Aristippi potior sententia. namque
Mordacem Cynicum sic eludebat, ut aiunt.
Scurror ego ipse mihi; populo tu. rectius hoc &
Splendidius multo est, equus ut me portet, alat rex.
Officium facio. tu poscis vilia rerum,

INTERPRETATIO.

latuit. At si tuis commodis esse cupias, teque ipsum aliquanto lautiùs habere, inops ad opulentum contendes. Si herbis vesci sponte vellet *Aristippus, haud magnates sectaretur. Si cum magnatibus vivere nosset is qui me carpit, herbas respueret. Utrius istorum dicta factaque praeferas, dic; vel junior ausculta quamobrem melior videatur Aristippi sententia.* **Etenim** *Cynicum dicacem ita refellebat, ut inquiunt: Ego mihi ipse scurram ago, tu verò plebi.* Atqui *longè potiùs illud & honestius est, ut me vehat equus, & rex nutriat.* Ego *obsequium praesto. tu res viles*

ANNOTATIONES.

Fortunam debet quisque manere suam.

12. *Accedes siccus ad unctum*] Magnatum amicitiam consuetudinem & familiaritatem requires, quorum ope tibi tuisque utilis fias.

13. *Si pranderet olus, &c.*] Aristippus Alexandri magni sectator aliquando invenit Diogenem olera lavantem ad cibum capiendum. Hic verò indignanti illi dixit: Si Aristippus oleribus ad victum, ut ego, contentus esset, profectò nollet serviliter obsequi regibus. Tum Diogeni respondit Aristippus: Si Diogenes sciret uti familiaritate regum, certè olera fastidiret, malletque, ut ego, principes sectari.

14. *Aristipp.*] De eo plura lib. 2. Sat. 3. &c.

18. *Mordacem Cynicum.*] Cynici Philosophi sectatores Antisthenis, à caninâ mordacitate sic appellati, quod in mores hominum nullo discrimine inveherentur. Quos inter eluxit Diogenes ille Cynicus, dolio suo, in quo degebat, celebris, victum in singulos dies emendicare solitus, hincque dictus ἡμερόβιος: Alexandrum magnum invisentem vix alloqui dignatus, ei se admirabilem praebuit. ad annos propè nonaginta consenuit. Plutarch. Laërt. Vide Juvenal. Sat. 14. v. 311.

19. *Scurror ego ipse mihi.*] Ego, meam ad utilitatem, regibus me gratum praesto: tu *verò* te populo admirabilem exhibes per victum inopem & durum. Atqui quanto rex plebe est excellentior, tanto videtur melius regi quam populo gratiosum esse. Ita censebat Aristippus, & cum eo noster Poëta. Vox *scurror*, jam Sat. 3. lib. 2.

20. *Equus ut me portet, alat rex.*] Proverb. Graec. è Tragoedia quâdam, inquiunt; in quâ juvenis militiae adscriptus, cùm ad petendam missionem impelleretur, abnuens respondit: ἵππος με φέρει, βασιλεὺς τρέφει: *equus me portat, rex alit:* quo scilicet ostendebat bene sibi esse.

21. *Officium facio: tu poscis, &c.*] Ego me officiosum regibus exhibens, honestum victum nanciscor; tu autem

Dante minor; quamvis fers te nullius egentem.
Omnis Aristippum decuit color, & status, & res;
Tentantem majora, ferè præsentibus æquum.
Contra, quem duplici panno patientia velat,
Mirabor vitæ via si conversa decebit.
Alter purpureum non exspectabit amictum;
Quidlibet indutus celeberrima per loca vadet,
Personamque feret non inconcinnus utramque.
Alter Mileti textam cane pejùs & angue
Vitabit chlamydem. morietur frigore, si non

Interpretatio.

petis, donante inferior, tametsi dicis te nulla re indigere. Aristippum decuit quilibet habitus, & conditio, & fortuna. quærebat meliora, sed *præsentibus contentus* erat. *E contrario quem tolerantia duplici operit veste, demirabor si vitæ genus diversum deceat. Alter non expectabit vestem purpuream; & quâcunque vestitus ibit per loca maximè frequentata, nec illepidus sustinebit hunc illumque habitum. Alter Milesiam chlamydem fugiet plus* quam *canem aut serpentem: atque enecabitur*

Annotationes.

nullius egentem jactes licet, vilia tamen mendicans, te danti subjicis, quod multò est indignius.

22. *Vilia rerum, dante minor.*] Sic habent optimi codices: quod elegantius, & magis Horatianum, quam ista:

. . . *tu poscis vilia: verùm es*
Dante minor, &c.

23. *Omnis Aristippum decuit color, &c.*] Laërtio teste, conformabat se Aristippus aptissimè ad omnem vitæ humanæ conditionem, ad locum tempus & personam sese accommodans: aiebatque, turpe esse & nefas, non acquiescere præsentibus, & plus semper appetere.

25. *Contra quem duplici, &c.*] Aristippus in omni statu decorè se gerit, tam in opibus, quàm in inopiâ. at non ita Diogenes, qui inops quidem præclarè agit, at vix inter opes credam ex decoro & virtute acturum. Plato quidem ita de Aristippo sentiebat.

Quem duplici panno patientia velat, &c.] Descriptio est seu periphrasis Diogenis Cynici, de quo Laërt. *Pallium, ut volunt quidam, primus duplicatum habuit in usu, tum propter frigus, tum ut eo se dormiens involveret.*

27. *Alter purpureum non exsp. &c.*] Aristippus si desit vestis purpurea, quâ uti solet, absque morâ induet quamlibet viliorem, nec verebitur pannosus prodire in publicum. Contrà Diogenes pretiosum amictum omninò recusabit; ac si defuerit vilis sibi consuetus, nudus mallet consistere ac frigore confici.

29. *Personam feret non inconc. &c.*] Plutarch Orat. I. de fortunâ & virtute Alexandri: Aristippum mirantur, inquit, quod tam vili pallio quàm Milesiâ chlamyde utens, in utroque tuebatur personam suam.

30. *Alter.*] Diogenes sordidæ vestis plusculum tenax.

Mileti textam.] Ex optimâ lanâ, è Mileto urbe Ioniæ, versùs Cariæ fines, apud Asiam minorem, hod. *Melasso.* ubi molliores contextas olim chlamydes in matronarum deliciis habitas, testis Virgil. Georg. 3. v. 306.

. . . . . *quamvis Milesia magno*
Vellera mutentur Tyrios incocta colores.

Rettuleris pannum. refer, & sine vivat ineptus.
Res gerere, & captos ostendere civibus hostes;
Attingit solium Jovis, & cœlestia tentat.
Principibus placuisse viris, non ultima laus est.
Non cuivis homini contingit adire Corinthum.
Sedit, qui timuit ne non succederet. esto.
Quid? qui pervenit, fecitne viriliter? atqui
Hic est, aut nusquam, quod quæimus. hic onus horret,
Ut parvis animis & parvo corpore majus:
Hic subit, & perfert. Aut virtus nomen inane est,

INTERPRETATIO.

frigore, nisi suum illi *pannum restituas. Redde, & permitte* ut *vivat insulsus.* Præclara *facinora exequi, & subactos hostes civibus exhibere*, est aliquid *potestati divinæ & cœlo proximum. Neque mediocriter laudabile est demereri viros primarios. Non cuilibet datur Corinthum pervenire. Quievit qui formidavit non pertingere. Esto. at qui adiit, an strenuè se gessit? Verumenimverò quod petimus hic stat, vel nusquam* existit. *Ille fugit onus velut superans animum & corpus imbecille: iste subit & sustinet.* Profectò *vel nomen vanum est virtus,*

ANNOTATIONES.

32. *Si non retuleris pannum.*] Aiunt Diogenem ab Aristippo invitatum ad balneas: ubi cùm essent soli, prior Aristippus exiluit, ac Diogenis vile pallium induit, suumque purpureum ei reliquit. Tum verò pertinaciter repetere Diogenes quod suum erat, ac nudus remanere. quem Aristippus increpavit ut nimium famæ servientem, & perperam algere malentem quam conspici in purpureâ veste sibi insolitâ.

Refer, & sine vivat ineptus.] Præclarum schema.

Ineptus.] Non ut Aristippus, aptus & concinnus in quocunque fortunæ statu & habitu: nec animo æquo omnia suscipiens.

33. *Res gerere, &c.*] Hactenus ostendit Horatius, laudabilius videri sectari viros principes, quam obscuram & inopem vitam ducere. Jam dicit arduum esse, cum principibus versari, eorumque benevolentiam consequi Demum ad id quædam monita haud spernenda proferet.

35. *Non ultima laus est*] Prima sit laus egregiam Reip. navare operam, & præclarè gestis rebus principatum assequi: secunda erit, summis viris, ac Reip. clavum, aut primos in eâ gradus tenentibus placuisse, eorumque gratiam demereri.

36. *Non cuivis homini &c.*] Hujus proverbii varia affertur origo. Alii ad magnas Corinthiorum opes & luxum referunt. Strabo Alii ad Laidem aliasque meretrices nimio quæstu famosas, Gell. lib. 1. cap. 8. Alii optimè ad difficultatem adeundi portum Corinthiacum Isthmi causâ geminum; unde bimaris *Corinthus* dicitur. Vide libro 1. Od. 7.

37. *Sedit qui timuit ne non succederet, &c.*] Qui periclitari veretur, quoniam incertum exitum timet, is abstinet à navigatione, vel qualibet aliâ re grandi suscipiendâ; desesque manet. Et is non reprehensione dignus judicatur. Verùm qui non terretur difficultatibus, & laborem ultrò adit, remque exequitur, is sane viri fortis elogium meretur: & priore longe est laudabilior. Prolepsis est.

39. *Onus horret.*] Grave est sane magnatibus obsequi.

Hic est aut nusquam quod quærimus.]

Aut decus & pretium rectè petit experiens vir.
Coram rege ſuo de paupertate tacentes,
Plus poſcente ferent. diſtat, ſumaſne pudenter,
An rapias. atqui rerum caput hoc erat, hic fons.
Indotata mihi ſoror eſt, paupercula mater,
Et fundus nec vendibilis, nec paſcere firmus,
Qui dicit; clamat, victum date. ſuccinit alter,
Et mihi dividuo findetur munere quadra.
Sed tacitus paſci ſi poſſet corvus, haberet
Plus dapis, & rixæ multo minus invidiæque.
Brunduſium comes aut Surrentum ductus amœnum,
Qui queritur ſalebras, & acerbum frigus, & imbres
Aut ciſtam effractam, & ſubducta viatica plorat;

INTERPRETATIO.

vel peritus vir optimè quærit gloriam & præmium. Ergo hæc animadverte. *Non querentes de inopiâ coram ſuo principe, plus conſequentur* quàm qui *petunt. Intereſt utrum accipias verecundè, an extorqueas. Verumtamen hæc ſumma & cardo rei eſt. Quiſquis ita loquitur: Sororem habeo ſine dote, matrem inopem, & prædium non facile vendi, nec* ſatis *alimenti præbens; is apertè dicit: Date cibos,* Mox *alter ſucclamat: dividatur munus*, ut *etiam mihi pars diſtribuatur. Verùm ſi corvus ſilens ederet, plus ciborum haberet, & longe minus rixarum & invidiæ.* Porrò *qui Brunduſium aut Surrentum comes aſſumptus, conqueritur* de itineris *difficultate, de aſperitate frigoris, de pluviâ; vel deflet arcam ruptam,*

ANNOTATIONES.

In agendo viriliter conſiſtit ea vera laus & virtus quam quærere debemus, & de quâ modò diſputamus.

42. *Experiens vir.*] Magnum uſum habens rerum maximarum, & de iis rectè judicans.

43. *Coram rege ſuo.*] Jam præcipit quæ ſint obſervanda apud viros primarios, ad gratiam eorum promerendam, obtinendumque *decus & pretium*, id eſt, laudem pariter & præmia.

44. *De paupertate tacentes plus poſcente ferent.*] Quippe homo querulus ſit importunus & odioſus. At qui modeſtè & tacitè feret aliquandiu ſuam pauperiem, patronum movebit ad opem ſibi largiùs impertiendam. Porrò ſi cum pudore ſumat quæ dabuntur, nova in dies dona novamque ſimul gratiam nanciſcetur.

45. *An rapias.*] Qui enim avidè accipit aut poſtulat, velut inſatiabilis habetur; mox gradu excidit, & arcetur tanquam indecorè ſe gerens, indignuſque familiaritate nobilium.

Rerum caput & fons.] Hinc pendet omnis ratio captandæ magnatum benevolentiæ & gratiæ; ſi ſtudeas & ſcias cum potentioribus decenter verſari.

49. *Quadra.*] Vel, panis fruſtum; vel, lanx edulia continens. Juvenal Sat. 5. *alienâ vivere quadrâ.* Virgil. Æneid. 7. *nec parcere quadris.* Hæc ergo vox ſignificat tum placentam, tum catinum quadratæ figuræ. Metonymia eſt.

50. *Sed tacitus paſci, &c.*] Vel alludit ad apologum de corvo prædam nacto, quam vulpes crocitatione accita dolo intercepit: vel ad communem avium morem, quæ voce ſtrepunt cùm ad cibum accedunt; quod ſi tacerent, *plus haberent dapis*, non accitis garritu conſortibus.

52. *Brunduſium.*] Urbs eſt Salentinorum maritima, de qua jam lib. 1. Sat. 5. in fine.

Surrentum.] Hæc urbs Picentinorum ad mare, vino generoſo celebrata eſt.

Nota refert meretricis acumina, sæpe catellam
Sæpe perifcelidem raptam fibi flentis: uti mox
Nulla fides damnis verifque doloribus adfit.
Nec femel irrifus triviis attollere curat
Fracto crure planum, licet illi plurima manet
Lacryma per fanctum juratus dicat Ofirim,
Credite: non ludo: crudeles tollite claudum.
Quære peregrinum, vicinia rauca reclamat.

INTERPRETATIO

& viatica fubrepta; ille *imitatur folitam meretricibus aftutiam*: quæ *modò catellum modò perifcelidem amiffam lacrymantur*; adeo *ut subinde non credantur vera jactura & lacryma*. Et verò qui *femel illufus* eft, *haud fatagit erigere fraudulentum ruptâ tibiâ, quamvis abundantes fletus emittat, & facrum Ofirim conteftatus clamet: Fidem habete: minimè jocor: ô inhumani debilem erigite*. Huic enim *vicini ftrenuè respondent*: heus *peregrinum invoca*.

ANNOTATIONES.

Lib. 2. Sat. 4. Ovid. Metam. 5.

Et Surrentinos generofo palmite colles.

55 *Meretricis acumina.*] Quæ fæpe fingit fe quidpiam amififfe, & amiffa graviter flere, ut ab amatore fimilia donentur. Vide Plaut. Trucul. Ovid. 1. de arte.

Quid cùm mendaci damno mœftiffima plorat?
Elapfufque cavâ fingitur aure lapis?

Catellam.] Vel, parvam canem quam in deliciis habebat; vel potiùs, monile muliebre, ut fit diminutivum à catenâ.

56. *Perifcelidem*] Cruris vinculum & ornamentum. περὶ, *circùm*, τὰ σκέλη, *crura* vel *genua*. Gall *jarretiere*. Perifcelides funt ornamenta crurum mulierum; five armillæ pedum, quibus earum greffus ornentur: inquit Ifidorus.

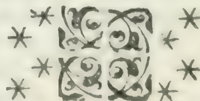
57. *Nulla fides damnis.*] Sic ille querulus explo litur: ejufque dolor & fletus apud patronum ficti habentur, nihilque muneris obtinent.

59. *Fracto crure planum.*] πλάνος, *fallax, impoftor, nebulo*, quâ etiam voce utitur Cicero pro Cluentio n 72. *Hic ille planus improbiffimus quæftu judiciario paftus.* Erat nempe quidam illufor in triviis lamentari folitus, quafi fractum crus effet, ut in vehicula tolleretur: cui cùm aliquando id mali verè contigiffet, haud etiam tum fidem habuit; & fracto genu debilem nemo fublevabat, quoniam antea fæpius illuferat.

60. *Ofirim,*] Ægyptiorum Deum: qui hîc præcipuè nominatur, feu quod planus ifte indicare vellet ab Ofiride irato immiffum fibi crurifragium. feu potiùs quia Ofiris velut alter Æfculapius credebatur ægris mederi Vide Plutarch de Ifide & Ofiride Diodor. Sic. &c.

62 *Quære peregrinum.*] Quære hominem imperitum, qui nefciat fraudes tuas & illufiones ut ei imponas. nobis enim jam perfpecti funt doli & joci tui.

Rauca.] Præ altâ vociferatione & reclamandi contentione.

EPIST.

EPISTOLA XVIII.

AD LOLLIUM.

Quæ ſint amici officia? Quid animo tranquillitatem conferat?

SI bene te novi, metues liberrime Lolli,
Scurrantis ſpeciem præbere, profeſſus amicum.
Ut matrona meretrici diſpar erit atque
Diſcolor, infido ſcurræ diſtabit amicus.
Eſt huic diverſum vitio vitium propè majus;
Aſperitas agreſtis & inconcinna graviſque,
Quæ ſe commendat tonsâ cute, dentibus atris;
Dum vult libertas mera dici, veraque virtus.
Virtus eſt medium vitiorum, & utrinque reductum.
Alter in obſequium plus æquo pronus, & imi
Deriſor lecti, ſic nutum divitis horret,

INTERPRETATIO.

SI bene cognoſco te, Lolli maximè liber, cavebis imitari ſcurram, te exhibens amicum. Sicut matrona differt à ſcorto, ita amicus à fallace ſcurrâ. Huic vitio eſt aliud oppoſitum ferè pejus, nimirum *duritia* quædam *fera, inurbana, ſevera, quæ ſe oſtentat tonsâ pelle, & nigris dentibus; cum vult exiſtimari integra libertas, & ſincera virtus. Virtus media eſt* inter *vitia, hinc & illinc recedens. Alter obſequentior*, velut *ſcurra infimi thori, ita potentis nutum* religiosè *veneratur, ita*

ANNOTATIONES.

1. *Si bene te novi, &c.*] Idem ferè eſt argumentum hujus Epiſtolæ, quod præcedentis.

Lolli.] Ad hunc inſcriptam jam vidimus ſuprà Epiſtolam 2. item Oden 9. lib. 4. Vide etiam poſtea Epiſt. ult. huj. lib. v. ult.

2. *Scurrantis ſpeciem.*] Ut potentiorum ineas amicitiam, nec adulationibus graſſabere; nec in contrarium impinges vitium, moribus feris, aſperis, agreſtibus, nimium ſeveris. vitabis ſcurrilitatem pariter & gravitatem inconcinnam.

3. *Diſpar & diſcolor.*] Diſpar omnino, tam habitu quam moribus diſſimilis.

7. *Tonsâ cute, dentibus atris.*] Vel, ſqualore hirſuti corporis: nam quæ tondentur, hirſuta piloſaque ſunt. Vel potiùs, agreſti mordacitate & dicacitate, amicum radendo ad cutem, & durè paſſim caſtigando: quaſi ea ſit loquendi libertas, ac vera virtus.

9. *Utrinque reductum.*] Ab utroque extremo remota eſt virtus.

10. *Alter in obſequium.*] Aſſentator divitibus amicis nimis obſequitur.

11. *Imi deriſor lecti.*] Paraſitus in infimo lecto vel in ſubſellio accum-

Sic iterat voces, & verba cadentia tollit,
Ut puerum sævo credas dictata magistro
Reddere, vel partes mimum tractare secundas.
Alter rixatus de lanâ sæpe caprinâ,
Propugnat nugis armatus: scilicet, ut non
Sit mihi prima fides; & verè quod placet, ut non
Acriter elatrem, pretium ætas altera sordet.
Ambigitur quid enim? Castor sciat an Docilis plus;
Brundusium Numici melius via ducat, an Appi.

INTERPRETATIO.

dicta repetit, & voces cadentes attollit, ut putes juvenem recitare dictata à duro præceptore, vel histrionem partes secundas agere. Alter jurgatur sæpe de lanâ caprina, armaque sumit pro nugis. Nempe, inquit, *ut certa mihi fides non habeatur, ut non audacter proferam quod prorsus libet, respuam ego mercedem secundæ ætatis. Enimverò quâ de re quæstio est?* Scilicet, *utrum Castor, an Docilis peritior existat.* Utrum *via Numicia, an Appia rectius perducat Brundusium?*

ANNOTATIONES.

bens aut assidens, risum diviti propinans inter epulas. Plaut. Stich. *Scis me dudum esse imi subsellii virum.* Vide lib. 1. Sat. 4. v. 86. & lib. 2. Sat. 8. v. 41.

Herret.] Admiratione & veneratione affectatâ. Virgil. Æn. 6. v. 10.

. . *horrendæque procul secretâ Sibyllæ.*

idest, sacrum horrorem summamque venerationem incutientis.

12. *Verba cadentia tollit.*] Quidquid loquitur dives ille amicus, scurra velut eximium miratur ac repetit, nec sinit elabi & cadere absque admirabundis exclamationibus. Epistola ad Pisonem, v. 428.

. . . *clamabit enim; Pulchrè, benè, rectè:*
Pallescet super his: etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem; saliet, tondet pede terram.
Derisor vero plus laudatore movetur.

13. *Ut puerum sævo, &c.*] Sicut discipulus recitare jubetur dicta vel dictata à magistro, nempe ut memoriæ infigantur.

14. *Vel partes mimum tractare secundas.*] Mimus nempe secundarius solet vocem & actionem data operâ extenuare, ut primus actor magis elucescat, & *quàm maximè excellat*; ut ait Cicero Verr. 1. Vide lib. 1. Sat. 9. v. 46. ibique Annot.

15. *Alter rixatur de lanâ, &c.*] Agrestis reprehensor, *vitio propè majori*, altercatur gravissimè de rebus levioribus: sicut ille quondam, utrum lanas an pilos setasve capra habeat. Proverbium est.

17. *Scilicet, ut non sit mihi prima fides, &c.*] Ita ille graviter, sed inconcinnè & insulsè: Liberè, inquit, loquar semper & quodcunque libuerit: neque hanc libertatem perdere velim quovis pretio, etiamsi vita diuturnior ac nova ætas offeratur.

19. *Castor an Docilis.*] Ambo gladiatores, vel pantomimi, ut alii dicunt.

20. *Brundusium.*] De eâ urbe lib. 1. Sat. 5. & Epist. præced.

Numici via, an Appi.] Utra via meliùs ducat Brundusium. Atqui nihili sunt istæ lites & controversiæ. Sunt qui corrigant *Minuci*, metri gratiâ; sed perperam: de poëticâ licentiâ rixari est.

Quem damnoſa Venus, quem præceps alea nudat;
Gloria quem ſupra vires & veſtit & ungit;
Quem tenet argenti ſitis importuna fameſque;
Quem paupertatis pudor & fuga; dives amicus
Sæpe decem vitiis inſtructior odit & horret:
Aut ſi non odit, regit; ac veluti pia mater,
Plus quam ſe ſapere, & virtutibus eſſe priorem
Vult, & ait prope vera: *Mea* (contendere noli)
Stultitiam patiuntur opes. tibi parvula res eſt.
Arcta decet ſanum comitem toga. deſine mecum

Interpretatio.

Quem libido pernicioſa & alea præcipitans diſpoliat, quem faſtus excedens facultates veſtit & lautè *nutrit, quem occupat gravis pecuniæ cupiditas, qui abhorret ab inopia,* hunc *amicus opulentus multo vitioſior frequenter execratur & averſatur: vel ſi non odio habet, moderari* vult: *atque ut bona parens, optat ſapientiorem ſe eſſe & virtutibus ſuperiorem; dicitque* quod *ferè verum* eſt: *Ne conare* mihi *exæquari: divitiæ meæ inſanire me permittunt: tu mediocres facultates nactus es. Prudenti aſſeclæ convenit toga anguſtior. ne contende par eſſe mihi.*

Annotationes.

21. *Damnoſa Venus.* Vide lib. 1. Sat. 2. &c.

Præceps alea.] Brevi aleatorem redigens ad inopiam. Perſ. Sat. 5. v. 55. *Hunc alea decoquit.* vel, *præceps*, indicat ſtudium aleæ vehemens & pertinax; quod ſummos etiam viros tenuit. Sueton. Octav. cap. 71. *alea rumorem nullo modo expavit: luſitque ſimpliciter & palam oblectamenti causâ etiam ſenex.* ubi & Auguſtus de ſe ſic ſcribit: *Luſimus per omnes dies, forumque aleatorium calfecimus. . . . . Ego perdidi viginti millia nummûm*, &c. Id. Claud. cap. 33. *Aleam ſtudioſiſſimè luſit: de cujus arte librum quoque emiſit: ſolitus etiam in geſtatione ludere, ita eſſedo alveoque adaptatis, ne luſus confunderetur.* Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 21. Aleâ taxillorum nempe jactu delectati ſunt, inquit, Porcius Cato, Auguſtus, Domitianus, Claudius. . . Inter reliquos Theodoricus Gothorum rex, qui cum in aleâ vinceret, fertur indulgentiſſimus fuiſſe: unde momenta illa promerendis gratiis captare domeſtici conſueverant. Sidonius de Theodorico ſic teſtatur. *Quibus horis tabula cordi eſt, teſſeras colligit rapidè, inſpicit ſollicitè, volvit argutè, mittit inſtanter, jocnlariter compellat, patienter expectat: in bonis jactibus tacet, in malis ridet, in neutris iraſcitur, in utriſque philoſophatur . . . . putes illum & in calculis arma tractare. Sola eſt illi cura vincendi. Cùm ludendum eſt, regiam ſequeſtrat tantiſper ſeveritatem, hortatur ad ludum libertatemque communionemque, dicam quod ſentio, timet timeri*, &c. Vide & Annotat. ad Od. 24. lib. 3. ſub finem.

22. *Gloria quem*, &c.] Qui ſuperbas veſtes & lautas nimiùm epulas amat.

28. *Mea ſtultitiam pat. op.*] Ingentes opes poſſidenti mihi licet quod minimè tibi non ita locupleti. luxuriari poſſum ego impunè, tu verò nequaquam.

Stultitiam patiuntnr opes.] Ariſtot. Rhet. 2. *Stultas eſſe divitias* ſcribit. Iſocrates Areopag. *cum potentibus ambulat amentia*, inquit.

30. *Arcta decet ſanum comitem toga.*] Vel, ut magis ſplendeat dives ampliori togâ veſtitus, cùm tu arctiorem

Certare. Eutrapelus, cuicunque nocere volebat,
Vestimenta dabat pretiosa. beatus enim jam
Cum pulcris tunicis sumet nova consilia & spes:
Dormiet in lucem; scorto postponet honestum
Officium; nummos alienos pascet: ad imum
Thrax erit, aut olitoris aget mercede caballum.
Arcanum neque tu scrutaberis ullius unquam;
Commissumque teges & vino tortus & ira.
Nec tua laudabis studia, aut aliena reprendes:
Nec, cùm venari volet ille, poëmata panges.
Gratia sic fratrum geminorum Amphionis atque
Zethi dissiluit; donec suspecta severo
Conticuit lyra. fraternis cessisse putatur

INTERPRETATIO.

Eutrapelus si *quem pessumdare cupiebat*, ei *pretiosas vestes tribuebat. Etenim*, inquiebat, *splendidus nova proposita & studia cum praclaris vestibus suscipiet; ad diem* usque *dormiet*, *meretricem decora occupationi praferet*, *nummos aliorum nutriet*, *denique gladiator fiet*, *vel equum olitoris* pacto *pretio circumducet. Tu ne cujusquam secretum expiscari velis unquam: creditum verò ne revela*, *seu vino seu irâ pertenteris. Neque tua studia laudabis*, *aut vituperabis aliena. & cum ille venatum ire cupiet*, tu *versus non proferes*. Nam *sic dissoluta est amicitia duorum fratrum Amphionis & Zethi*, *donec cithara aspero invisa siluit*. Ut

ANNOTATIONES.

habens comitaberis. Vel quod, sicut iter facienti molesta sit toga laxior, ita virum bonum impediunt opes majores. Vide Epod. 4.

31. *Eutrapelus cuicunque; &c.*] Aristot. multis, inquit, Deus largitur felicitatem non per benevolentiam, sed ut in calamitates incidant graviores. Sunt qui velint notari Volumnium Eutrapelum Antonii familiarem, cujus meminit Cic. tum in Epist. tum Philip. 13.

35. *Nummos pascet alienos.*] Alienam pecuniam grandi fœnore accipiet, atque ita pascet augebitque.

36. *Thrax erit.*] Plerique gladiatores è Thraciâ erant. Libro 2. Satira 6. v. 44.

Olitoris aget mercede caballum.] Ad vile quodlibet servitium & ministerium adigetur egestate & paupertate.

37. *Arcanum neque tu*, *&c.*] Suspectus enim & invisus fit quisquis ita curiosè scrutari vult aliorum res & arcana.

38. *Vino tortus & irâ.*] His siquidem homines explorantur: quod utplurimum bene poti & irati quidlibet effutiant.

41. *Gratia sic fratrum*, *&c.*] Amphionis & Zethi concordia dirempta & dissoluta est dissimilibus eorum studiis, cùm alter philosophiæ & musicæ totus vacaret, alter ab istis alienus agrestes & rusticos mores sequeretur. De Amphione lib. 3. Od. 11. Cic. 1. de Orat. *Miror cur Philosophia*, *sicut Zetus ille pacuvianus*, *propè bellum indixeris.* Ad Heren. n. 43. *Uti apud Pacuvium Zetus cum Amphione*, *quorum controversia de musicâ*, &c.

43. *Conticuit lyra.*] Amphion Zeto fratri obsequens lyræ studium & usum spontè abjecit, sicque amicitiam resarsit. Sic tu amici potentis voluntati obsequere; & cum venationem molietur,

Moribus Amphion. tu cede potentis amici
Lenibus imperiis ; quotiesque educet in agros
Ætolis onerata plagis jumenta, canesque ;
Surge, & inhumanæ senium depone Camenæ,
Cœnes ut pariter pulmenta laboribus empta.
Romanis solenne viris opus, utile famæ,
Vitæque, & membris : præsertim cum valeas, &
Vel cursu superare canem, vel viribus aprum
Possis. adde, virilia quod speciosiùs arma
Non est qui tractet. scis quo clamore coronæ
Prælia sustineas campestria. denique sævam
Militiam puer, & Cantabrica bella tulisti,
Sub duce, qui templis Parthorum signa refixit ;
Et nunc, si quid abest, Italis adjudicat armis.
Ac, ne te retrahas, & inexcusabilis absis,

INTERPRETATIO.

autem *Amphion narratur cessisse indoli fratris*, sic *tu morem gere æquis desideriis amici opulenti* : & *quotiescunque in agros proferet canes & jumenta Ætolis retibus onusta ; exurge, & severioris Musæ gravitatem abdica, ut simul comedas obsonia labore comparata.* Hoc enim *solemne est Romanis studium, famæ utile & vitæ & corpori : maximè cùm sis validus, & queas canem cursu, viribus aprum vincere. adde quod nemo est qui decentiùs tractet arma viris apta. Nosti quibus circumstantium acclamationibus obeas exercitationes campi* Martii. *Demum* tu *juvenis duram militiam & Cantabrica certamina confecisti sub Imperatore, qui Parthorum templis abstulit vexilla* nostra, *& nunc potestati Romanorum adjungit si aliquid deest. Ne verò* talia *relinquas,* & hinc *recessisse culperis, quanquam*

ANNOTATIONES.

cave ne Musarum studia intempestivè obtrudas.

46. *Ætolis onerata plagis.*] Ætolia regio Achaiæ in Epiri confinio. In hac erat Calydon urbs, cujus regi Oeneo irata Diana immisit aprum terribilem non calydoniæ solùm sed & totius Ætoliæ agros devastantem. At Meleager Oenei filius validis illum plagis irreti tum interfecit. Hinc Ætolæ plagæ velut optimæ celebrantur, ponunturque per Synecd.

48. *Pulmenta laboribus empta.*] E prædâ venando captâ. Quid propriè pulmentum, dixi Libro 2. Satira 2. v. 20.

49. *Romanis solenne viris opus.*] Venatio nempe, ut Græcis trochi & disci ludus. Vide Libro 3. Od. 24. Libro 2. Satira 2.

50. *Utile famæ, vitæque & membris.*] Agitatio corporis & exercitatio valetudini prodest ; roburque confert, & hinc famam fortitudinis.

52. *Speciosiùs.*] Decentiùs quam tu, Lolli : vel, quàm venator quisque.

54. *Prælia campestria.*] De his lib. 1. Od. 8.

55. *Cantabria bella.*] Vide suprà Epistolam 12. item lib. 2. Od. 6. & lib. 3. Od. 8.

56. *Qui templis Parthorum signa refixit.*] Signa Rom. Crasso erepta à Parthis, Augusto restituta. Libro 4. Od. 15.

58. *Ne te retrahas.* Ne ab exercita-

Quamvis nil extra numerum fecisse modumque
Curas, interdum nugaris rure paterno.
Partitur lintres exercitus: Actia pugna
Te duce per pueros hostili more refertur.
Adversarius est frater; lacus, Adria: donec
Alterutrum velox victoria fronde coronet.
Consentire suis studiis qui crediderit te,
Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
Protinus ut moneam, (si quid monitoris eges tu)
Quid de quoque viro, & cui dicas, sæpe videto.
Percunctatorem fugito. nam garrulus idem est:
Nec retinent patulæ commissa fideliter aures;
Et semel emissum volat irrevocabile verbum.
Non ancilla tuum jecur ulceret ulla puerve,

INTERPRETATIO.

studes nihil agere indecorè & perperam. quippe in *villâ patris quædam ludicra moliris,* scilicet *partitis naviculis pugnatur: te auctore certamen Actiacum exhibetur per adolescentes hostium ad instar* dimicantes. *frater* tuus *adversarii personam agit; lacus est* velut *mare; donec expedita victoria alterutrum coronet frondibus.* Certè Augustus *qui suis te studiis convenire intelliget, approbabit vehementer ludicra ista. Ut* autem *admonere te pergam, si quidem monitore opus habes; diligenter adverte quid de unoquoque viro, & cui loquaris. Devita percunctatorem, qui profecto est loquax: neque aures apertæ fideliter servant credita. atqui vox prolata celeriter abit, nec potest revocari. Ne in ædibus amici potentis depereas ancillam aut*

ANNOTATIONES.

tionibus campi Martii te diu removeas.

59. *Extrà numerum.*] Metaph. à saltatoribus. idest imperitè, ineptè, inconsideratè, perperam.

60. *Nugaris rure paterno.*] Ludicra prælia instituis apud villam paternam, in quâ diversaris.

61. *Partitur lintres exercitus.*] Ut sint duæ velut adversariæ classes, quæ naumachiam exhibeant, maximè verò pugnam illam navalem, quâ Augustus Antonium debellavit profligavitque apud Actium. De his lib. 1. Od. 37. & Epod. 1. & 9.

62. *Per pueros.*] Dion lib. 50. narrat pueros Romæ præsignificasse Antonii cladem. Nimirum divisi inter se pugnarunt; cùm alii se Antonianos alii Cæsarianos dicerent, biduo conflixerunt, tandemque victi sunt qui Antoniani vocabantur.

63. *Lacus, Adria.*] Lacus ruri paterno vicinus, instar est Adriatici maris. De hoc lib. 1. Od. 16. & libro 2. Od. 11.

64. *Alterutrum.*] Te, vel fratrem.

Velox victoria.] Plutarchus, Florus, aliique referunt celerrimam fuisse Actiacam victoriam. vel spectat Poëta victoriæ naturam, quæ ferè *velox* est.

66. *Fautor utroque tuum laud.*] Augustus, cui sic velificaris: vel, potentior amicus.

Utroque pollice.] Impensissimè valdè comprobabit. Pollice nimirùm compresso favor, inverso condemnatio indicabatur olim. Plin. lib. 28. cap 2. Juvenal. Sat. 3. v. 36.

69. *Percunctatorem fugito.*] Insidiosum indagatorem rerum & secretorum tuorum. supra monuit, res al[illegible] non

Intra marmoreum venerandi limen amici :
Ne dominus pueri pulcri caræve puellæ
Munere te parvo beet, aut incommodus angat.
Qualem commendes, etiam atque etiam adſpice : ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.
Fallimur, & quondam non dignum tradimus. ergo
Quem ſua culpa premet, deceptus omitte tueri :
Ut penitus notum, ſi tentent crimina, ſerves,
Tuteriſque tuo fidentem præſidio : qui
Dente Theonino cum circumroditur, ecquid
Ad te poſt pauló ventura pericula ſentis ?
Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet :
Et neglecta ſolent incendia ſumere vires.
Dulcis inexpertis cultura potentis amici :
Expertus metuit. tu, dum tua navis in alto eſt,
Hoc age, ne mutata retrorſum te ferat aura.

INTERPRETATIO.

puerum, ne herus pulcri pueri vel puellæ adamatæ remuneret te exiguo dono : vel parum benignus cruciet. Sedulò expende quem commendabis; ne paulò poſt alterius delicta probrum tibi faciant. Decipimur, & nonnunquam indignum commendamus. Quem igitur maculabit ſuum vitium, cave ne illuſus defendas velut planè cognitum. Si verò quiſpiam *calumniis impetatur, propugna & protege auxilio tuo confiſum : qui cùm impugnatur morſibus invidorum, an non ſentis imminere tibi* ſimile *diſcrimen ? Etenim tu periclitaris, quando flagrant vicinæ ædes. neglecta verò incendia gliſcere conſueverunt. Imperito jucunda eſt obſervantia divitis amici, at peritus formidat. Tu dum tua navis in alto eſt, ad hoc labora ne te ventus contrarius retrò abripiat.*

ANNOTATIONES.

eſſe indagandas ; hîc monet, ab indagatore curioſo & ſubdolo cavendum.

75. *Angat.*] Adamatum puerum aut puellam tibi denegando.

80. *Ut penitùs notum.*] Hoc alii jungunt cum præcedentibus hoc ſenſu : Cave ne quemquam temerè commendes, neve quem vitiis aut criminibus occultis inquinatum pertinaciter tuearis, velut penitùs tibi nota & perſpecta ſit ejus innocentia. Nam ſæpiùs decipimur. Alii ſic : Si quem deceptus improbum commendaſti, deſere nec tuearis ; ut defendas alium quempiam tibi penitùs notum, ſi criminationibus inceſſatur ; ſerveſque & tuteris innocentem ope tuâ fidentem & nixum.

82. *Dente Theonino.*] Theon fuit maledicentiſſimus ; ut aiunt, poſt Acronem.

84. *Paries cùm proximus ardet.*] Æn. 2. v. 311.

Jam proximus ardet Ucalegon.

86. *Dulcis inexpertis, &c.*] Qui non eſt expertus clientelam vel obſequium amici potentis, credit facilia & dulcia eſſe omnia. at qui expertus eſt quanta ſint in ea re incommoda, longè aliter ſentit.

87. *Tu dum tua navis, &c.*] Allegoria eſt aptiſſima. Tu dum gaudes benevolentia Principis, vide ne ab eâ excidas. Nam ob levem offenſionem hoc ſæpe accidit : & mutabilis omnino eſt potentium favor. Plaut. Pœn. Sc. II.

Verùm ita ſunt iſti noſtri divites,
Si quid bene facias, levior plumâ
eſt gratia.

Oderunt hilarem tristes, tristemque jocosi;
Sedatum celeres, agilem gnavumque remissi:
Potores bibuli mediâ de nocte Falerni,
Oderunt porrecta negantem pocula: quamvis
Nocturnos jures te formidare vapores.
Deme supercilio nubem. plerumque modestus
Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi.
Inter cuncta leges & percunctabere doctos;
Quâ ratione queas traducere leniter ævum:
Ne te semper inops agitet vexetque cupido;
Ne pavor, & rerum mediocriter utilium spes:
Virtutem doctrina paret, naturane donet:
Quid minuat curas: quid te tibi reddat amicum:

INTERPRETATIO.

Mœsti lætum, mœstum festivi, tardum citi, lenti promptum & alacrem non amant. Qui Falernum usque ad mediam noctem compotare solent, odio prosequuntur eum *qui propinatos calices recusat, & si affirmes te metuere vapores nocturnos. Excute fronte tristitiam. sæpe moderatus severi speciem habet,* & *taciturnus inhumani. In omnibus consule peritos, & perquire quo pacto suaviter possis vivere; ne te perturbet aut cruciet cupiditas semper egens, vel metus, vel desiderium rerum non omnino necessariorum: utrum eruditio an natura virtutem conferat: quid diminuat sollicitudines; quid te tibi amicum efficiat: quid veram tranquil-*

ANNOTATIONES.

Si quid peccatum est, plumbeas iras gerunt.

89. *Oderunt hilarem tristes, &c.*] Indolis, morum & studiorum similitudo parit amicitiam ac necessitudinem; contrà dissimilitudo alienationem & odium.

93. *Nocturnos vapores.*] Al. *tepores*, idest calores vini, vel febres. Meliùs alii *vapores* vini caput petentes afficientesque, noctu præsertim, atque somnum & quietem impedientes.

94. *Deme supercilio nubem.*] Euripid. Hippolit. ὀφρύων νέφος. Cic. in Pis. *frontis nubeculam*, idest, fastum, severitatem, ægritudinem mentis, &c. Plin. lib. 11. cap. 37. *Frons hominis tantùm index tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, severitatis. In adscensu ejus supercilia pariter & alternè mobilia: & in iis pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maximè indicant fastum. Superbia alibi conceptaculum, sed hic sedem habet. In corde nascitur; huc subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiusque invenit in corpore, ubi solitaria esset.*

98. *Inops cupido.*] Avarus enim semper eget, dum tam ei deest quod habet quam quod non habet.

100. *Virtutem doctrina paret, &c.*] Quæstio est à veteribus agitata plurimum. Tullius in Partit. Orat. *quonam pacto virtus pariatur, naturâne, an ratione, an usu.* pro Archia Poëta, sic censet: *sæpius ad virtutem naturam sine doctrinâ, quàm sine naturâ valuisse doctrinam.* at optimè Aristoteles in lib. Ethic. ad Nicomach. ait: virtutes morales à naturâ inchoatas doctrinâ & usu perfici.

101. *Quid minuat curas.*] Nempe si paucis contentus vivas, si nihil cupidiùs appetas, si nihil humani à te alienum putes.

Quid te tibi reddat amicum.] Tibi si vera bona compares, virtutes scilicet, verè amicus tibi eris.

Quid purè tranquillet; honos, an dulce lucellum,
An secretum iter, & fallentis semita vitæ.
Me quoties reficit gelidus Digentia rivus,
Quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus;
Quid sentire putas, quid credis, amice, precari?
Sit mihi, quod nunc est, etiam minus; ut mihi vivam
Quod superest ævi, si quid superesse volunt Dî.
Sit bona librorum & provisæ frugis in annum
Copia, ne fluitem dubiæ spe pendulus horæ.
Hæc satis est orare Jovem. qui donat & aufert,
Det vitam, det opes: æquum mî animum ipse parabo.

INTERPRETATIO.

litatem tribuat, an *dignitates*, *an suave lucrum*, *an vitæ genus & ratio latens & occulta.*

Quoties verò *cunque recreat me Digentia frigidus rivus, potum suppeditans Mandelæ vico valdè algenti; quid sentire, quid exoptare me putas, ô amice?* Nempe ut *maneat mihi quod habeo, vel etiam minus; ut mihi impendam quod vitæ restat, si quid amplius Dii largiantur. Sit librorum copia, & annona ad annum parata; ne anceps hæream expectatione temporis incerti. Sufficit ista à Jove postulare. qui dat & adimit, tribuat vitam & facultates: at mihimet ipse animum æquabilem præstabo.*

ANNOTATIONES.

102. *Quid purè tranquillet.*] Non certè *honos*, aut *lucrum*: nam hæc *famem importunam* & novam in dies *sitim* afferunt secum; ut est suprà versu 24. Quid ergo? horum contemptus; *nil conscire sibi;* &c. quæ alibi Poëta noster haud semel asseruit. Præclarè Cic. 1. de Finib. n. 50. *Sapientiam, temperantiam, fortitudinem, copulatas esse docui cum voluptate, ut ab eâ nec divelli nec distrahi possint. Sic de Justitiâ judicandum est; quæ non modò nunquam nocet cuiquam, sed contra semper alit aliquid tum vi suâ atque naturâ, quod tranquillet animos; tum spe, nihil earum rerum defuturum, quas natura depravata desiderat: quemadmodum temeritas, libido, ignavia semper animum excruciant ac sollicitant, turbulentaque sunt, &c.*

103. *An secretum iter, &c.*] Vita privata. Vide Epist. præced. v. 10 ibiq. annot.

Fallentis semita vitæ.] Allegoriam pete, si vis Lector, cum quibusdam, à viatoribus callidis, qui paucis cognitas ineunt semitas, vel compendiosiores, vel minimè latronibus infestas. Sic qui vitam agunt privatam tuti sunt à curis, incommodis periculis, quibus conflictantur quotquot Rempub. capessunt.

104. *Me quoties reficit, &c.*] Cùm secessu & quiete meque ipso fruor, in villâ meâ Sabina, quam rigat Digentia amnis, aquas præbens oppidanis Mandelæ pagi. De his jam Epist. 16.

105. *Rugosus frigore pagus.*] Ubi pagani præ frigore rugis contrahuntur. Vide Epist. 16.

107. *Mihi vivam.*] Tandem liber à tumultu, à negotiis officiisque urbanis. Vide Epist. 7.

111. *Hæc satis, &c.*] Bona externa.

112. *Æquum mî animum ipse parabo.*] Cic. 3. de Nat. Deor. *Judicium hoc omnium mortalium est, fortunam à Deo petendam; à seipso sumendam esse sapientiam.* Juvenal. Sat. 10. sub finem.

Monstro quod ipse tibi possis dare: Semita certè
Tranquillæ per virtutem patet unica vitæ.

EPISTOLA XIX.

AD MOECENATEM.

Vitiosam imitandi rationem damnat.

PRisco si credis, Mœcenas docte, Cratino,
Nulla placere diu, nec vivere carmina possunt,
Quæ scribuntur aquæ potoribus. ut malè sanos
Adscripsit Liber Satyris Faunisque poëtas;
Vina fere dulces oluerunt manè Camenæ.
Laudibus arguitur vini vinosus Homerus:
Ennius ipse pater nunquam nisi potus ad arma

INTERPRETATIO.

O *Mœcenas erudite, si fidem habes veteri Cratino, nulla poëmata diu placere vel celebrari queunt ab aqua potoribus condita. Postquam furentes poëtas Bacchus annumeravit Satyris & Faunis, Musæ suaves vinum sapiùs oluerunt matutino* tempore. *Homerus vinum laudans ebriosus* extitisse *notatur. Antiquus ipse Ennius nunquam nisi te-*

ANNOTATIONES.

1. *Prisco si credis.*] Poëtastri quidam vino indulgebant plusculum: idque jactabant facere se exemplo veterum poëtarum, Cratini, Homeri, Ennii: quasi bonum carmen pangere nequirent nisi qui Baccho pleni essent. Adversus hanc sententiam pugnat solerter hîc noster vates, & Eubulus apud Athen. lib. 2 cap 6.

Cratino.] Is à Suida valde bibax & vinosus extitisse traditur: à veteri autem Schol. tantæ fuisse ebriositatis, ut soleret immejere in pelles supra quas recumbebat Aristophanes eum pariter deridet velut ebriosum & submejulum. Athen. lib. 2. c. 3. *Vinum lepido poetæ est equus velocissimus. Si potantur aqua, nihil egregium producis. Cratinus hoc dixit, cùm non utrem unum redoleret, sed potius dolium integrum.* Epigramma est Nicerato attributum. Vide annot. lib. 1. Sat. 4.

3. *Ut male sanos adscripsit Liber Satyris.*] Hæc Cratinus, & quæ sequuntur. Ex quo Bacchus poëtas vini calore concitatos, velut suo numine plenos, ascripsit Satyris ac Faunis.

4. *Satyris Faunisque.*] Diis agrestibus, bibacibus quidem & vinosis. De Satyris lib. 1. Od. 1. lib. 2. Od. 19. De Faunis lib. 1. Od. 4. lib. 2. Od. 17. lib. 3. Od. 18.

5. *Vina ferè dulces oluerunt.*] Ipsæ Musæ sobriæ non fuerunt. Vide Plutarch Sympos. lib. 7. cap. 8. 9. 10.

6. *Laudibus arguitur vini vinosus Homerus.*] Iliad. 6. &c.

7. *Ennius*] De eo lib. 1. Sat. 10. *pater* ob antiquitatem. Æschylus pariter inter Græcos nunquam nisi ebrius ad scribendum se accingebat. Alcæus etiam φίλοινος notatur, Athen. lib. 10.

Prosiluit dicenda. Forum Putealque Libonis
Mandabo siccis; adimam cantare severis.
Hoc simul edixit, non cessavere poëtæ
Nocturno certare mero, putere diurno.
Quid? si quis vultu torvo ferus, & pede nudo,

Interpretatio.

mulentus prorupit ad canenda bella. Sobriis committam forum & Puteal Libonis: abstemiis auferam condendi versus facultatem. *Statim atque id pronuntiavit, cœperunt vates noctu vinum certatim* bibere, ac *diurno fœtere. Verùm si quispiam severâ fronte gravis, nudis pedibus,*

Annotationes.

8. *Forum.*] Res forenses.

Puteal Libonis.] Locum seu tribunal, ubi jus dicebat Prætor in Rom. foro constitutum à Libone. Vide lib. 2. Sat. 6. v. 35.

9. *Adimam cantare severis.*] Carmina præclarè scribere interdictum sit iis omnibus qui Bacchi munere factus non erit entheus & furens. Non videtur hic aprosdionyson quod canit Tibullus lib. 3. Eleg. 6.

. . . . poscite Bacchi Munera .
. . . .
Jam venit iratus nimium nimiumque severis.
Qui timet irati numina magna, bibat.

ubi legunt vulgo, *severus.* Attamen credam ego reponendum, *severis*, id est sobriis; multò sensu meliori: Quo notantur non qui convivia fugerent, sed potius qui inter aliorum compotationes & crebras invitationes, ebrietatem astutè & callidè vitarent. Vide Epist. præced. v. 91.

Potores bibuli mediâ de nocte Falerni
Oderunt porrecta negantem pocula, &c.

Hoc simul edixit.] Magna controversia, quis *edixit?* an Liber, an Ennius, an Cratinus? pro Cratino facit quod de eo antè annotatum est. Torrentius, ex vet. cod. legit, *edixi*; ut ipsi Horatio tribuatur velut Prætorianum hoc edictum. Placet quibusdam conjectura Heinsii transpositâ una literulâ legentis, *edixti*, pro edixisti; ut ad Mœcenatem referatur. Sed optima est lectio, *edixit*: solusque optimè Liber edixisse intelligitur, utpote Deus poeseos & poetarum.

Non cessavere Poëtæ nocturno, &c.] Diu noctuque vino se ingurgitarunt, ut egregia moliri poëmata viderentur.

11. *Nocturno certare mero.*] Romæ frequens hoc erat bibionum certamen vigiliem pergræcando noctem ducentium. Et qui sic pervigilassent strenuè præmium accipiebant placentam. Jul. Pollux, Athen. lib. 14. Schol. Aristoph. Equit.

Putere diurno.] De die *crapulam exhalantes*, ut ait Tull. Sic quidem luxuriosi quascunque horas compotationibus idoneas habebant. at viri graves & occupati non adibant cœnam nisi vesperi & ad lucernas. Unde Alcæus ita queritur, se ipse vinosum arguens in Epigrammate: πίνωμεν. τί τὸν λύχνον ἀμμένομεν; *bibamus: quid lychnum expectamus?*

12. *Quid si quis vultu*, &c.] Refellit Horatius opinionem ante allatam. Qui Cratinum imitatur in vitiosâ ipsius bibacitate, non proinde poëticam ejus virtutem assequetur; sicut qui habitûs squalorem aut vultûs severitatem Catonis imitabitur, non continuò mores ejus optimos habebit, &c. Ergo boni exemplaris non vitia sed virtutes oportet æmulari.

Pede nudo.] Cato Uticensis sine calceis & sine togâ prodibat in publicum; imo & Prætor sic ad rostra veniebat, judicia exercebat, interdum etiam bene pransus & potus, Plutarch.

Exiguæque togæ ſimulet textore Catonem;
Virtutemne repræſentet moreſque Catonis?
Rupit Hyarbitam Timagenis æmula lingua;
Dum ſtudet urbanus, tenditque diſertus haberi.
Decipit exemplar vitiis imitabile. quod ſi
Pallerem caſu, biberent exangue cuminum.
O imitatores ſervum pecus, ut mihi ſæpe
Bilem, ſæpe jocum veſtri movere tumultus!
Libera per vacuum poſui veſtigia princeps;
Non aliena meo preſſi pede. qui ſibi fidit
Dux regit examen. Parios ego primus Iambos

INTERPRETATIO.

& brevis togæ uſu Catonem exhibeat, num proinde *Catonis referat mores ac virtutem? Hyarbitam perdidit* ſua *lingua Timagenem æmulata, cum lepidus & eloquens videri cupit. Fallit exemplar vitiis imitabile.* Enimverò *ſi fortè pallidus forem, potarent cumini* ſuccum *pallere* facientem. *O imitatores ſtolidi & ſerviles, quàm ſæpè agitationes veſtræ excitarunt mihi indignationem & riſum!* Ego verò *primus intuli pedem in vacua* ſpatia *nec ſecutus ſum* veſtigia *alterius. Qui confidit ſibi turmam ducit & gubernat. Ego prior Iam-*

ANNOTATIONES.

13. *Exiguæque togæ textore.*] Breviori togâ vilis texturæ; ſicut Epiſt. 1. ait, *curtatus inæquali tonſore capillos*, pro, inæquali tonſurâ. Quod è vili plebecula quempiam decuiſſet, non verò patricium & nobilem. Lucanus Catonem illum Uticenſem canit: *hirtam Romani more Quiritis induxiſſe togam.* Sunt qui legant, *teſquore*, id eſt, ſqualore, inquiunt.

15. *Rupit Hyarb. &c.*] Alii ſcribunt, *Iarbitam*, ab Iarbâ rege Africani litoris. Hyarbita ignobilis ac vix nomine notus quidam, volens imitari ſales & dicacitatem Timagenis, ſemet perdidit, ut ille; petulantem ejus linguam æmulatus velut urbanam & diſertam.

Timagenis.] Hic Rhetor fuit Alexandrinus, ex aliis Ægyptius: ſub Pompeio magno Romam adductus à Gabinio captivus, redemptus à Fauſta Syllæ filio; Rhetoricam docuit ad tempora Auguſti, demum ob maledicentiam urbe ejectus in prædio Tuſculano diem ſuum obiit. Suidas.

17. *Decipit exemplar vitiis immutabile.*] Præclarum exemplar quodlibet vix omnino vitiis caret; & ſtultum imitatorem decipit, qui non quod perfectum, ſed quod fortè vitioſum ineſt, imitari ſolet.

18 *Biberent exangue cuminum.*] Poetaſtri noſtri, inquit Horatius, ſi pallido eſſem vultu, pallorem ſibi procurarent, ut æmulari me in ceteris etiam crederentur, paremque mihi poëſeos facultatem adipiſci. Vide Dioſcorid. lib. 3. cap. 68. Plin. lib. 20. cap. 14. *cuminum pallorem bibentibus gignit. Ita certè ferunt Porcii Latronis clari inter magiſtros dicendi aſſectatores ſimilitudinem coloris ſtudiis contracti imitatos*, &c. Perſ. Sat. 5. v. 55.

. . . . . *Pallentis grana cumini.*

21. *Libera per vacuum, &c.*] Ego Lyricam poëſim Latinam primus tentavi, abſque ullo exemplari mihi propoſito. *vacuum*, locum à nemine ante occupatum. Vide Od. ult. lib. 3. & lib. 4. Od. 3.

23. *Regit examen.*] Metaph. ab apibus. Lyricorum ego princeps aliis deinceps exemplum præbebo.

Oſtendi Latio ; numeros animoſque ſecutus
Archilochi, non res & agentia verba Lycamben.
At ne me foliis ideo brevioribus ornes,
Quod timui mutare modos & carminis artem :
Temperat Archilochi Muſam pede maſcula Sappho,
Temperat Alcæus : ſed rebus & ordine diſpar,
Nec ſocerum quærit, quem verſibus oblinat atris,
Nec ſponſæ laqueum famoſo carmine nectit.
Hunc ego non alio dictum prius ore Latinis
Vulgavi fidicen. juvat immemorata ferentem
Ingenuis oculiſque legi, manibuſque teneri.
Scire velis, mea cur ingratus opuſcula lector
Laudet, ametque domi ; premat extra limen iniquus ?
Non ego ventoſæ plebis ſuffragia venor

INTERPRETATIO.

hos protuli apud Latinos, Archilochi Parii metrum & virtutem imitatus, non autem materiam & dictiones Lycamben adigentes ad ſuſpendium. *Neque verò me propterea minoribus corones frondibus, quoniam veritus ſum immutare numeros ac metri legem.* nam *Archilochi poeſim verſu mitigat Sappho virilis, etiamque Alcæus : at diſſimilis ſententiis & diſpoſitione, nec petit ſocerum acerbo carmine proſcindendum, nec ſponſæ reſtim parat verſibus contumelioſis. Hunc à nullo alio antea celebratum ego lyrâ canens Latinis oſtendi.* & *gaudeo nova proferens oculis ingenuorum perlegi, & manibus contrectari.* Porro ſi *noſſe cupis, cur Lector iniquus mea carmina collaudet atque in pretio habeat domi* quidem, *foris* autem *improbè vituperet.* Nempe *ego levis plebeculæ*

ANNOTATIONES

24. *Parios ego primus iambos oſtendi Latio.*] Iambos etiam verſus Latinè ſcripſi primus, ad inſtar Archilochi Græcorum Iamborum inventoris, ex inſula Paro oriundi. De hac lib. 1. Od. 19.

25. *Archilochi.*] De iſto Poëta jam antè in Epod. 6. & poſtea in Epiſt. ad Piſ. v. 79.

Lycamben.] Socerum, de quo cit. Epod. 6.

28. *Temperat Archilochi, &c.*] Archilochi aſperitatem temperavi ſuavitate Alcæi & Sapphonis. ſcilicet Iambi ſatis acres Epodorum temperantur Alcaicis & Sapphicis Odarum.

Maſcula Sappho.] Hæc nempe dicitur virilem adepta virtutem, quod ſe præcipitarit ex eo ſaltu, unde viri tantum ſolebant ſe jaculari præ amoris impatientiâ. Hinc Auſon. Eidyl. 6. v. 25.

Et de nimboſo ſaltum Leucate minatur
Maſcula Leſbiacis Sappho peritura ſagittis.

29. *Alcæus.*] Vide lib. 1. Od. 32. & lib. 2. Od. 13. ubi etiam de Sapphone.

30. *Socerum.*] Lycamben.

31. *Sponſæ.*] Neobulæ Lycambes filiæ, quæ ſe quoque poſt patrem laqueo peremit. Epod. 6.

32. *Hunc.*] Archilochum ; quem, antè Horatium, nemo Latinorum fuerat imitatus.

37. *Non ego ventoſæ, &c.*] Idcircò mihi invidiam creant, quia laudes & approbationem non capto, ut alii plerique, per munera & cœnas aſſentatoribus datas. Perſ. Sat. 1.

Impensis cœnarum, & tritæ munere vestis.
Non ego, nobilium scriptorum auditor & ultor,
Grammaticas ambire tribus & pulpita dignor.
Hinc illæ lacrymæ. spissis indigna theatris
Scripta pudet recitare, & nugis addere pondus,
Si dixi; Rides, ait, & Jovis auribus ista
Servas. fidis enim manare poëtica mella
Te solum, tibi pulcher. Ad hæc ego naribus uti
Formido; & luctantis acuto ne secer ungui,
Displicet iste locus; clamo, & diludia posco.

INTERPRETATIO.

approbationem non quæro sumptuosis cœnis, & donando vestes detritas. Auctorum ego illustrium auditor & censor non dignor prensare Grammaticorum familias & suggesta. Inde veniunt *istæ querimoniæ. Si dicam: Pudet recitare carmina* mea *frequentibus theatris indigna, & nugas ostentare:* mox aliquis *inquiet: Derisor es, & Jovis auribus hæc reservas. Quippe te unum producere mellita carmina confidis, tibimet præclarus. Ad ista ego timeo exhibere sannam: ac ne proscindar acerbo ungue contendentis, locum istum devito, vociferor, & dilationem postulo.*

ANNOTATIONES.

calidum scis ponere sumen:
Scis comitem horridulum tritâ donare lacernâ.

Martial.

Quid tam grande Sophos clamat tibi turba togata?
Non tu Pomponi; cœna diserta tua est.

Vide postea Epist. ad Pis. v. 419.

Ut præco ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores jubet ad lucrum ire Poeta
Dives agris, &c.

39. *Auditor.*] Juvenal. Sat. 1.

Semper ego auditor tantum?

Ultor.] Optimorum auctorum errata notando & castigando; nulli per adulationem parcendo. Quidam interpretantur: mea scripta vicissim recitando. Juvenal. cit.

. . . . . . *nunquamne reponam?*

Prior interpretatio magis ad rem. Nam mox ait: *non ambire pulpita dignor.*

40. *Grammaticas ambire tribus.*] Ut scripta mea discipulis suis dictent & proponant ediscenda. Pers. Satira 1. v. 29.

Ten' cirratorum centum dictata fuisse,
Pro nihilo pendas?

Pulpita.] E quibus recitentur carmina mea a Grammaticis, vel à meipso. De hac Romanorum ambitiosâ recitatione Persius cit. & nos ibidem non pauca.

41. *Hinc illæ lacrymæ.*] Terentianus iste locus ex Andriâ, in proverbium abiit: eoque utitur etiam Tullius pro M. Cælio: *Hinc illæ lacrymæ: & hæc causa est omnium scelerum.*

42. *Nugis addere pondus.*] Velut eximium quiddam altè & graviter pronuntiando res leviculas.

43. *Ait.*] Quispiam invidus.

Jovis.] Augusti. Virgil. Eclog. 1. de eodem.

Deus nobis hæc otia fecit.

44. *Fidis enim manare, &c.*] Unum te credis edere suavia poemata.

45. *Tibi pulcher.*] Ipse tibi videris præstare ceteris omnibus: nullumque tibi parem existimas.

Naribus uti.] Naribus corrugatis indignationem vel derisionem signifi-

Ludus enim genuit trepidum certamen, & iram:
Ira truces inimicitias, & funebre bellum.

INTERPRETATIO.

Etenim ludus gignit trepidationes, pugnas, indignationes: indignatio verò acerba odia, & bellum lugubre.

ANNOTATIONES.

care timeo, ne ejuſmodi hominis iram in me concitem. Perſ. Sat. 1.

Rides, & nimis uncis naribus indulges.

Vide ſuprà lib. 1. Satira 6. & lib. 2. Satira 8.

47. *Iſte locus.*] Theatrum, pulpita.

Diludia.] Ludorum dilationem: id eſt, ſpatium intermiſſionemque, ad accuratiùs emendenda quæ ſcripſi, antequam vulgentur, quod luculenter admonet Epiſtola ad Piſones. Metaphora eſt à gladiatorio ludo. Nam intra dies pugnæ deſtinatos, ſpatium concedebatur gladiatoribus, ut ſe ad certandum meliùs compararent. Malim ego tamen cum doctiſſimo Salmaſio legere, *deludia*, & ludendi ceſſationem & finem, interpretari.

48. *Ludus enim, &c.*] Climax eſt. Ludus certamen, certamen iras, ira inimicitias, hæ bellum generant aliquando funebre & luctuoſum.

EPISTOLA XX.

AD LIBRUM SUUM.

VErtumnum Janumque, liber, ſpectare videris.
Scilicet ut proſtes Soſiorum pumice mundus,
Odiſti claves, & grata ſigilla pudico.
Paucis oſtendi gemis, & communia laudas,
Non ita nutritus. fuge quò diſcedere geſtis:
Non erit emiſſo reditus tibi. Quid miſer egi?
Quid volui? dices, ubi quis te læſerit. & ſcis
In breve te cogi, cùm plenus languet amator.

INTERPRETATIO.

O *Liber*, ut *video*, *reſpicis Vertumnum & Janum. nempe ut venalis fias Soſiorum pumice expolitus, claves fugis & ſigilla verecundo grata. doles exhiberi paucis, & magni pendis divulgari, minimè ſic educatus. Perge quò ire cupis, redire non licebit tibi vulgato.* Tum verò: *Quid infelix egi, quid petii? inquies, quando te non nemo proſcindet. Noſti verò te in arctum compingi*, cùm lector primò *avidus* mox *faſtidioſus negligit.*

ANNOTATIONES.

1. *Vertumn.*] Per proſopopœiam librum ſuum à publico deterret, ob imminentia pericula.

Vertumnum Janumque.] Hi Dii præſidere vendentibus ementibuſque credebantur: & ad eorum ſtatuas ac templa erant tabernæ bibliopolarum. De Vertumno lib. 2. Sat. 7. De Jano lib. 2 Sat. 3. & 6.

Spectare videris.] In lucem prodire vis, & publicè vendi.

2. *Soſiorum pumice mundus.*] Pellibus integebantur libri: pelles autem pumice lævigari, exæquari, expoliri ſolebant. *Pumex*, lapis cavernoſus, quo rudia & aſpera complanantur. Vide Plin. lib. 36. cap. 21. *Soſii* fratres erant bibliopolæ inſignes: unde hic antonomaſticè nominantur.

3. *Odiſti claves, &c.*] Tædet incluſum reſidere: ampliùs in arcâ domi contineri non vis.

5. *Non ita nutritus.*] Non eo conſilio tamen ſcriptus ut prodires in publicum.

Diſcedere.] Al. *Deſcendere*, Scil. è collibus in Thuſcum vicum ad imum Cælii montis, apud velabrum; ubi Vertumnus ædem habebat; & plures erant tabernæ, librariorum præſertim.

6. *Non erit emiſſo reditus.*] Cùm ſemel emiſſus & vulgatus fueris, non poteris ad me redire, ut expurgeris erratis quæ in te forte notabuntur.

8. *Scis in breve te cogi, &c.*] Scis in anguſtum & diſcrimen redigi te, cùm jam aſpernari incipit qui priùs diligebat. Alii ſic: ſcis te contrahi & complicari; vel, non integrum te legi, ſed quædam pervolvi dumtaxat, & pleraque præteriri à lectore jam defeſſo & languente.

Quod

Quod si non odio peccantis desipit augur;
Carus eris Romæ, donec te deserat ætas.
Contrectatus ubi manibus sordescere vulgi
Cœperis; aut tineas pasces taciturnus inertes;
Aut fugies Uticam; aut vinctus mittêris Ilerdam.
Ridebit monitor non exauditus: ut ille,
Qui malè parentem in rupes detrusit asellum
Iratus. *Quis* enim invitum servare laboret?
Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem
Occupet extremis in vicis balba senectus.

INTERPRETATIO.

Quod si non insanit augur odio delinquentis, Romæ in pretio eris usquequò te juventus deficiat. Cùm autem vulgi manibus tritus negligi incipies, vel clam nutries blattas inutiles, vel ablegaberis Uticam vel obligatus deportaberis Ilerdam. Tunc *ridebit castigator non auditus: velut iste qui asinum non obedientem iratus impulit in præcipitium. Ecquis enim conetur invitum servare? Illud etiam tibi continget, ut senex balbutiens te adhibeat docendis pueris primas literas ultimis in vicis.*

ANNOTATIONES.

9. *Quod si non odio, &c.*] Si non omnino fallor, si benè auguror, primò quidem novitate celebraberis, at sensim in fastidium incurres. Sic enim ferè fit.

12. *Tineas pasces.*] Neglectum & projectum exedent tineæ & blattæ. *Taciturnus*, obscurus, & despectui habitus; jam tacentibus de te hominibus.

13. *Fugies Uticam.*] Tanquam exilio mulctatus, sermone Romanorum haud ampliùs celebris.

Uticam.] Urbs est Africæ Catone minori nobilitata: in quâ nimirum sibi mortem ille conscivit; & ab eâ dictus Uticensis. Vide lib. 1. Od. 12. & lib. 2. Od. 1.

Vinctus mitteris Il.] Veluti captivus. Ex te fient mercium aut literarum involucra Ilerdam mittendarum. Olim Epistolas chartis intectas obligari obsignarique mos erat. Alii legunt: *unctus*, optimo sensu. Nam salsamenta, garum, piper, thus, aliaque ejusmodi bene multa involvi solent chartis inutilibus. Vide lib. 2. Epist. 1. in fine.

Catul.

Et laxas scombris sæpe dabunt tunicas.

Pers. Sat. 1. v. 43.

Horat.

Nec scombros metuentia carmina nec thus.

Ilerdam.] Hæc urbs v. *Lerida*, Hispaniæ Tarraconensis, sive Cataloniæ, ad Secorim fluvium. Ejus ita meminit Lucanus lib. 4.

. . . . fundata vetustâ
Surgit Ilerda manu; placidis prælabitur undis.

15. *Qui malè parentem.*] Quidam rusticus asinum cernens ad præcipitem rupem obstinatè contendere, retrahebat pro viribus. at pertinax bestia renitebatur. tum iratus ille asinum impulit quo tendebat, detrusitque in præcipitium.

17. *Ut pueros elementa docentem occupet, &c.*] Ut attereris vili manu senis cujuspiam balbi, pueros docentis elementa. Juvenalis pariter notat miseram hanc sortem cùm Virgilii tum nostri Horatii. Sat. 7. v. 226.

. . . . cùm totus decolor esset
Flaccus, & hæreret nigro fuligo Maroni.
Rara tamen merces, &c.

Vide, si vacat, quæ ibi pridem annotavi.

18. *Extremis in vicis.*] Ludimagistri scholam habere amant in triviis, in quæ incidunt ac desinunt plures vici, loco

Cum tibi Sol tepidus plures admoverit aures;
Me libertino natum patre, & in tenui re
Majores pennas nido extendisse loqueris:
Ut quantum generi demas, virtutibus addas.
Me primis urbis belli placuisse domique;
Corporis exigui, præcanum, solibus aptum,
Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.
Forte meum si quis te percunctabitur ævum:
Me quater undenos sciat implevisse Decembres;
Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

INTERPRETATIO.

Cumque Sol tepescens plures auditores tibi præbuerit, dices me libertini patris filium; quamvis non opulentum extendisse alas ultrà nidulum: scilicet *ut* tantum *addas virtuti, quantum detraxeris origini.* Narrabis *gratiosum fuisse me Romæ optimatibus* tam *in bello* quàm *in pace; staturâ brevi, canum ante* tempus, *aprico gavisum, iracundum, sed mitigari facilem. Quod si quispiam à te inquirat meam ætatem; discat me quater undecim hyemes decurrisse quo anno Lollius Lepidum collegam sortitus est.*

ANNOTATIONES.

nempe maximè frequentato. Vel Horatius designat vilem magistrum in remotissimâ urbis regione habitantem.

19. *Cum tibi sol tepidus, &c.*] Cùm verò non pueri tantùm, sed & alii plures ad te audiendum confluxerint, dum fervet æstus: vel sub vesperam & sole jam defervescente, cùm dictata discipulis traduntur.

20. *Me libertino natum patre, &c.*] Multa de me tum narrabis, ex obscurâ origine evasisse in præclarum nomen ac splendorem, &c.

Libertino nat. patre.] Vide libro 1. Sat. 6.

21. *Majores pennas nido extendisse.*] Natalium ac generis ignobilitatem illustrasse me nobilibus scriptis.

23. *Primis urbis.*] Mœcenati, Augusto, Pollioni, &c.

24. *Corporis exigui.*] Lib. 2. Sat. 3.

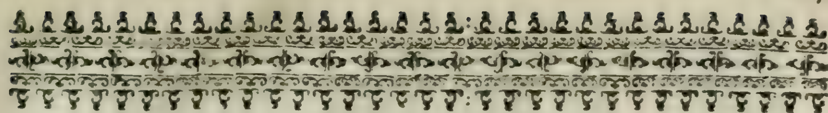
. . . . *longos imitaris ab imo*
Ad summum totus moduli bipedalis.

25. *Irasci celerem, tamen ut, &c.*] Cic. ad Attic. lib. 1. Epist. 14. scribit, *irritabiles esse animos optimorum sæpe virorum, eosdemque placabiles: & esse hanc agilitatem mollitiemque naturæ plerumque bonitati.*

27. *Quater undenos, &c.*] Annos ætatis quatuor & quadraginta complevisse, cum consulatum inirent Lollius ac Lepidus: anno scil. U. C. 732. Nam Horatius natus erat L. Manlio Torquato & L. Aurelio Cotta Coss. an. U. C. 688 ut dictum est lib. 3. Od. 21.

28 *Collegam Lepidum quo, &c.*] M. Lollius virtute singulari & Cæsaris gratiâ adeptus consulatum, gessit laudabiliter cum Q. Æmilio Lepido. Dio lib 54. Ad eum sunt Epist. 2. & 18. & lib. 4. Od. 9.

Q. HORATII FLACCI

EPISTOLARUM LIBER SECUNDUS.

EPISTOLA I.

AD AUGUSTUM.

Optimum maximumque Principem mirâ solertiâ collaudat. De poësi multa refert : Et vetera dumtaxat æstimantes redarguit. Demum Cæsaris in Poëtas benevolentiam stimulat.

CUM tot sustineas & tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,

INTERPRETATIO.

QUandoquidem ô Auguste, portas unus molem *tot tantarumque rerum, Italiam armis defendis, institutis*

ANNOTATIONES.

1. *Cum tot.*] Epistolam hanc sanè eximiam expressit Augustus ab Horatio, cum ad eum scripsisset his verbis : *Iratum me tibi scito, quod non in plerisque ejusmodi scriptis mecum potissimùm loquaris. An vereris ne apud posteros infame tibi sit, quod videaris familiaris nobis esse?* Nempe legerat sermones Horatii Cæsar, suique nullam in eis factam mentionem ægrè ferebat. Antea verò jam seculare carmen imperaverat scribere item Vindelicam victoriam privignorum suorum Tiberii ac Drusi Neronum : Odarumque librum 4. Sueton. in vitâ Horatii.

Sustineas.] Summus Princeps alios quidem adhibet in consilium, at solus imperii molem sustinet. Talis est orbis judicio LUDOVICUS MAGNUS.

Solus.] Discussis jam factionibus, victo Lepido, Antonio profligato.

2. *Res Italas.*] Rom. Imperii splendorem.

Moribus.] Optimis institutis, rectaque disciplinâ, quibus mores optimi formantur.

Legibus emendes ; in publica commoda peccem ,
Si longo ſermone morer tua tempora, Cæſar.
Romulus , & Liber pater , & cum Caſtore Pollux ,
Poſt ingentia facta , deorum in templa recepti,
Dum terras hominumque colunt genus , aſpera bella
Componunt , agros aſſignant, oppida condunt ;
Ploravere ſuis non reſpondere favorem
Speratum meritis. diram qui contudit hydram,
Notaque fatali portenta labore ſubegit ,
Comperit invidiam ſupremo fine domari.
Urit enim fulgore ſuo, qui prægravat artes
Infra ſe poſitas ; extinctus amabitur idem.

INTERPRETATIO.

exornas, *legibus corrigis*, ego ſanè *peccarem adversùs utilitatem publicam*, *ſi prolixâ epiſtolâ interpellem occupationes tuas* graviores.

Romulus, *&* *Bacchus* , *Caſtor atque Pollux* , *poſt magna facinora admiſſi in Deorum fana* , *dum in terris verſantur cum hominibus* , *difficilia bella conficiunt* , *agros diſtribuunt* , *urbes ædificant* ; *doluerumt gratum animum non exhiberi meritis ſuis parem. Qui ſævam hydram peremit* , *famoſaque monſtra ſuſtulit labore fatali* , *cognovit invidiam* ſolâ *morte vinci* . *Nam ſplendore ſuo accendit qui inferiorem induſtriam opprimit* : *ipſe* verò *mortuus diligetur*.

ANNOTATIONES.

3. *Legibus emendes.*] Cic. Philip. 1. *Lex eſt recta & à numine Deorum tracta ratio* , *imperans honeſta* , *prohibens contraria.* Suetonius Octav. 32. 34. &c. utiliter ab eo ſancita pleraque commemorat : & cap. 27. etiam in Triumviratu *recepiſſe morum legumque regimen perpetuum.*

5. *Romulus.*] Quatuor primi verſus inſtar procemii ſunt. jam Auguſtum extollit ſupra Heroes maximos , per comparationem. Vide lib. 1. Od. 12.

Liber pater.] Indorum victor , animum curis liberans , &c. De hoc alibi.

Caſtor Pollux.] De his Ode 3. & 12. lib. 1.

6. *Deorum in templa recepti.*] In Deorum numerum adſciti.

7. *Aſpera bella componunt.*] Multa in homines beneficia conferentes.

8. *Agros aſſignant.*] Colonias deducendo vel mittendo , agroſque urbibus adjacentes iis diſtribuendo.

9. *Ploravere ſuis non reſpond. &c.*] Queſti ſunt quod parum grati populi haud pares ſuis meritis honores deferrent.

10. *Diram qui contudit hydram.*] Hercules duodecim laboribus exantlatis clarus , quos celebrat Lucretius initio lib. 5. Vide lib. 1. Od. 3. & libro 4. Od. 4.

Non hydra ſecto corpore firmior
Vinci dolentem crevit in Herculem ;
&c.

11. *Fatali.*] Erat in fatis , non aliter inſerendum cœlo Herculem , quam debellatis monſtris.

12. *Invidiam ſupremo fine domari.*] Non ante mortem : & mox rationem ejus rei ſubdit. Quintil. Declam. *Res inter initia urunt : at livor morâ ſolvitur.*

13. *Urit enim fulgore , &c.*] Qui cæteris præcellit horum excitat invidiam , quia videntur ſibi ab eo deprimi. At cum fato eſt functus , jam virtus ejus ab invidis etiam colitur , ampliùs non metuentibus viventis fulgore perſtringi & obrui,

Præsenti tibi maturos largimur honores,
Jurandasque tuum per nomen ponimus aras,
Nil oriturum aliàs, nil ortum tale fatentes.
Sed tuus hic populus sapiens & justus in uno,
Te nostris ducibus, te Graiis anteferendo,
Cætera nequaquam simili ratione modoque
Æstimat: & nisi quæ terris semota, suisque
Temporibus defuncta videt, fastidit & odit.
Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,

INTERPRETATIO.

Viventi tibi cultum deferimus tempestivum, arasque erigimus, ad quas jurabitur per nomen tuum, profitentes nihil par tibi *extitisse nihil*que *futurum unquam. Verùm tuus ille populus in unâ te justus & sapiens*, nempe quod *te Imperatoribus Romanis Græcisque præfert, non æquè benè judicat de aliis* rebus: scilicet *negligit atque aspernatur* omnia, *præterquam quæ terris abstracta dudumque præterita comperit: adeo vetusta probans, ut tabulas delinquere pro-*

ANNOTATIONES.

15. *Præsenti tibi, &c.*] Tu, Cæsar, vivus etiam in deliciis es, invidiamque vicisti: quod est prorsùs singulare. Nempe tua magnitudo cuncta supergreditur: invidia verò non reperitur nisi inter æmulos & ferè æquales. Adeoque solus honores divinos adeptus vel dum hîc inter nos degis.

Præsenti.] Lib. 3. Od. 5.

Præsens divus habebitur Augustus.

Maturos.] Jam viventi debitos. Servius ad Ecl. 1. *Augustus templa vivus meruit*, inquit, citatque hunc Horatii locum. Propert. lib. 3. Eleg. 4.

Arma Deus Cæsar dites meditatur ad Indos.

16. *Jurandasque*] Aram tenentes jurabant olim.

Tuum per nomen.] Theod. Marcilius vult, *Tuum per numen.* Sed perinde est.

Ponimus aras.] Vide lib. 4. Od. 5. item Dion. lib. 51. ubi refert edictum Senatûs de divinis honoribus Augusto tribuendis. Ovid. Fast. 1.

Cæsaris arma canant alii; nos Cæsaris aras.

Tamen constat nullas Romæ fuisse, sed tantùm in provinciis, nisi fortè privatas, Sueton. Octav. 52. & Dio lib. 54. decretas sibi ex Senatusconsulto haud accepisse, imo prohibuisse, narrant. *In urbe quidem pertinacissimè abstinuit hoc honore, atque argenteas etiam statuas olim sibi positas conflavit omnes: & ex iis aureas cortinas Apollini Palatino dedicavit.* De privatis aris Augusto erectis intelligendus ergo hîc Horatius, item Ovid. ante cit. & 1. de Ponto Eleg. 5. & 3. Eleg. 1. & Virgil. Ecl. 1.

. . . . . illius aram
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

18. *Sed tuus hic pop. &c.*] transit ingeniosè & solerter ad eos reprehendendos, qui vetera sectantur, & quævis nova fastidiunt absque discrimine & judicio

21. *Terris semota.*] Ex hominum conspectu ablata; carmina poëtarum mortuorum.

23. *Tabulas peccare vetantes.*] Leges 12. tab. quas Decemviri, ad instar legum Solonis, composuerunt, an. U. C. 302. Porro quæ in eis continerentur haud comperta omnino, nisi quod pauca, quæ ad morum disciplinam & judicia spectant, intercisè auctores prodТо dunt; ut ait Alex. ab Alex. lib. 6.

Quas bis quinque viri ſanxerunt; fœdera regum
Vel Gabiis vel cum rigidis æquata Sabinis,
Pontificum libros, annoſa volumina vatum,

Interpretatio.

hibentes à Decemviris conſtitutas, fœdera regum Rom. ſeu apud Gabios, ſeu cum ſeveris Sabinis compoſita, jus Pontificale, antiqua vatum prædicta,

Annotationes.

cap. 10. ubi & fragmenta quædam earum pervetuſta & obſoleta refert. *In urbe ne urito, neve ſepelito . . . . ſi quid agro plantaveris, quinque pedes à vicino abeſto, &c.*

24. *Fœdera regum, &c.*] Duplex notat fœdus: alterum à Tarquinio Superbo cum captis civibus Gabiis, in ipſa urbe: alterum à Romulo cum Tito Tatio Sabinorum rege; & hoc *æquatum*, ſive æquis factum conditionibus; non autem priùs illud, quod iniquum potius dicatur: ut benè obſervat Theod. Marcil. De priori fœdere Dion. Halic. lib. 4. de poſteriori lib. 2. ubi ſcribit conſtitutum eſſe, ut *Romæ reges eſſent æquè Romulus & Tatius, paribus ſuffragiis, & æqualiter honoribus fruerentur.*

25. *Gabiis.*] De his T. Liv. lib. 1. Vide annot. noſtras lib. 1. Epiſt. 11. & 15.

Sabinis.] T. Liv. cit. nos ad Epodon 2.

26 *Pontificum libros.*] Compoſitos à Numâ, continentes ritus ſacrificiorum, precationes, &c. Annales etiam ſignificari volunt. Cic. 1. de Orat. n. 193. *In jure civili, & in Pontificum libris, & in duodecim tabulis plurima eſt antiquitatis effigies. quod & verborum priſca vetuſtas cognoſcitur; & actionum quadam genera majorum conſuetudinem vitamque declarant.*

Annoſa volumina vatum.] Attii Navii, apud Cic. de Divin. Servius ad Æn. 5 Macrob. Sat. 1 Marcii duo vaticinia ſatis inconditа profert T. Livius lib. 25 cap 12. alterum Cannenſem cladem prædicens, alterum jubens inſtitui ludos Apollinares. Non pigebit ea deſcribere. Prius ſic fermè canebat.

Amnem Trojugena Cannam Romane fuge,
Ne te alienigenæ in campo cogant Diomedis
Conſeruiſſe manus pugnantem. Sed neque credes
Ante mihi, doncùm compleris ſanguine campum:
Multaque millia cæſa tuorum deferat amnis
In pontum magnum de terra frugiferente:
Piſcibu' pennigeriſque feriſque colentibu' terras
Ut fuat eſca caro tua. Nam m' ita Juppiter inſit.

Poſterius carmen obſcurius perplexiuſque ſcripturæ genere, ut ait Livius, ita ferè habebat.

Romulidæ ſi perduelles expellere vo'tis,
Et vomicam gentum, quæ longè alienigenarum
Venit; Apollineri voveatis cenſeo ludos,
Qui Deo Apollineri fiunto comè quotannis,
Quom jam poplicitùs popolos dederit ſtipi' partem:
Conferiunto privatim pro ſeque ſuiſque.
Et Prætor ludis faciundis ellu' præeſto.
Qui ſummum popolo plebique endo urbe dabit jus.
At bis quinque viri Græco ſacra ritu obeunto.
Hæc ſi faxitis, rectè gaudebiti' ſemper:
Atque adeo fiet melior res poplica veſtra.
Nam is Dius veſtros perduelles ſtinguet ad unum,
Qui veſtros campos placidè nunc ruraque paſcunt.

Dictitet Albano Musas in monte locutas:
Si, quia Græcorum sunt antiquissima quæque
Scripta, vel optima, Romani pensantur eâdem
Scriptores trutinâ; non est quod multa loquamur:
Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri:
Venimus ad summum fortunæ: pingimus, atque
Psallimus, & luctamur Achivis doctius unctis.
Si meliora dies, ut vina, poëmata reddit;
Scire velim, pretium chartis quotus arroget annus.
Scriptor abhinc annos centum qui decidit, inter

Interpretatio.

à Musis in monte Albano fuisse dictata asserat. Atqui *si quoniam scripta Græcorum vetustissima etiam præstantissima existunt, Latini Scriptores simili ratione æstimantur; pluribus verbis non est opus: nihil in olivâ, nihil extra nucem duri est: fortunæ apicem attigimus: pingimus & canimus & luctamur solertiùs quàm Græci. Si tempus meliora facit carmina* perinde *ac vina, quæro quot anni auctoritatem dent libris. Scriptor ab annis centum mortuus debet*ne *censeri*

Annotationes.

17. *Albano Musas in monte locutas.*] Quia monticolæ sunt Musæ, hinc Horatius Musarum Latinarum sedem collocat apud Albanos tumulos, in medio Latii, ubi communia sacra Latinorum celebrari solebant. Turneb. Alii mimicè in Albano Musas collocari à Poëta nostro, volunt; nempe ob rusticitatem Albani montis, quæ tanta quidem, ut Virgilius Albanorum regum gesta exorsus scribere, omiserit nominum asperitate deterritus; quod testatur Servius ad Eclog. 6. Alii cum Acrone alludi putant ad colloquia Numæ cùm Egeriâ nymphâ, in monte Albano; præsertim cùm Egeriam unam de Musis fuisse scribat Dionys. Halic. lib. 2. & Plutarch. in Numa. quanquam Tull. 1. Leg. eos ut imperitos & bardos explodit qui Numam cum Egeriâ collocutum credant, item qui apicem Tarquinio ab aquila impositum.

28. *Si quia Græcorum, &c.*) Refellit Poëta vulgi opinionem. Apud Græcos, inquit, vetustissimi quidem pariter etiam optimi sunt. At non ita se habet de scriptoribus Latinis. Imo contrarium omnino fieri judicium debet. Atque tam falsum est arbitrari Latinorum antiquissimos esse præstantissimos, quàm affirmare olivam nihil intùs, nucem extrà nihil duri habere; item quàm contendere pictores, cantores, athletas Romanos Græcis antecellere. quæ quidem apertè à vero & ab omnium judicio abhorrent.

31. *Nil intra est oleam, &c.*] Proverbialis sermo iste usurpari solet in eos qui negant manifestè vera, vel asserunt perspicuè falsa. Enimverò quid certius quam in oliva esse os, & extra nucem esse putamen durum.

Oleam.) *Olea* propriè est arbor, oliva fructus. attamen utraque vox in utraque significatione ponitur.

32. *Venimus ad summum fortunæ.*) Uno absurdo posito, multa consequuntur absurda. Nempe dicamus deinceps, inquit Poëta, nos famâ esse celebriores Græcis, & artium peritiores; quamvis hactenus ii præstare omnibus crediti sint.

32. *Unctis.*] Athletæ ungebantur ante palæstram, ut olei virtute membra fierent tum robustiora, tum etiam lubrica & teneri difficiliora.

34. *Si meliora dies.*] Aliud argumentum à dissimili.

Perfectos veteresque referri debet, an inter
Viles atque novos ? excludat jurgia finis.
Est vetus atque probus centum qui perficit annos.
Quid, qui deperiit minor uno mense vel anno,
Inter quos referendus erit ? veteresne poëtas,
An quos & præsens & postera respuet ætas ?
Iste quidem veteres inter ponetur honestè,
Qui vel mense brevi vel toto est junior anno.
Utor permisso, caudæque pilos ut equinæ
Paulatim vello; & demo unum, demo etiam unum,
Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
Qui redit ad fastos, & virtutem æstimat annis,
Miraturque nihil, nisi quod Libitina sacravit.

INTERPRETATIO.

inter veteres & bonos, an inter ignobiles & recentiores ? Definitio temporis *decidat controversiam. Vetus & perfectus est qui ante annos centum obiit. Quid* verò *qui uno mense vel anno junior interiit, quibus annumerabitur ? an antiquis, an iis quos ætas nostra & secutura negliget ? Ille*, inquies, *inter veteres rectè censebitur qui mense duntaxat vel anno posterior fuerit.* Ego *concessum assumo, & minutatim detraho quasi pilos caudæ equinæ ; atque diminuo unum itemque alterum, donec dilabentis cumuli ratione deceptus vincatur qui annos numerat, & ex vetustate bonitatem colligit ; quique nihil laudat nisi quod mors consecravit.*

ANNOTATIONES.

39. *Est vetus atque, &c.*] Responsio est adversarii, quam mox convellit Horatius.

43. *Iste quidem veteres.*] Ita loquitur adversarius.

45. *Utor permisso.*) Tuâ responsione utor, ac te expugno : inquit Poëta.

Caudæque pilos ut equinæ, &c.) Ex historiâ Sertorii, qui ut barbaros ac ferociores militum suorum animos erudiret, duos equos adduci jussit, alterum imbecillem, alterum validum. Imbecilli apposuit virum fortem, valido infirmum. Dato signo vir fortis equi imbecilli caudam ambabus captans manibus totam simul abstrahere & avellere nitebatur frustra. contra vir infirmus fortis equi caudam brevi denudavit, singulos pilos evellens. Tum assurgens in concione Sertorius ait : Videtis, commilitones, industriam plus posse quam vires. sic quæ uno impetu superari nequeunt, paulatim arte & patientiâ vincuntur. Plutarch.

46. *Demo unum, &c.*) Singulos annos demendo paulatim, corruet acervus ille tuus annorum centum : sensimque deducam te ad postrema tempora. Porrò licebit mihi semper unum annum detrahere ; si quidem concessisti, *inter veteres honestè poni qui toto anno junior est.*

37. *Dum cadat elusus ratione ruentis acervi.*) Allusio est ad soriten, quæ argumentatio multarum est acervus propositionum ; quas dissolvendo singulas, tota vis argumenti solvitur. Sicut autem Chrysippus sistendum in unâ è propositionibus, nequicquam dicebat ; ita hic annos non posse definiri ostendit Horatius. Chrysippum suggillat Persius ad calcem Satiræ ultimæ.

. . . . . *Depunge ubi sistam*
Inventus Chrysippe tui finitor acervi.

49 *Libitina.*) De hac vide lib. 3. Od. 30. & lib. 2. Sat. 6. v. 19.

Ennius

Ennius & ſapiens & fortis & alter Homerus,
Ut critici dicunt, leviter curare videtur
Quò promiſſa cadant, & ſomnia Pythagorea.
Nævius in manibus non eſt, & mentibus hæret
Penè recens: adeo ſanctum eſt vetus omne poëma.
Ambigitur quoties, uter utro ſit prior; aufert
Pacuvius docti famam ſenis, Accius alti:

INTERPRETATIO.

Ennius & ſapiens & ſtrenuus & Homero ſecundus, ut aiunt cenſores, parum ſollicitus eſt quo deveniant pollicita & ſomnia Pythagora. Nævius haud legitur, & animo tenetur velut novus. adeo ſacratum eſt omne carmen antiquum. At cùm expenditur quis alio ſit præſtantior, Pacuvius docti ſenis, Accius excelſi exiſtimationem obtinet:

ANNOTATIONES.

50. *Ennius & ſapiens, &c.*] Ennius ipſe à criticis agnoſcitur pleraque negligenter ſcripſiſſe, adeoque parum memor eſſe promiſſorum ſuorum atque ſomniorum; quamvis ex Pythagoræ opinione & metempſycoſi, Homeri in ſe animam tranſmigraſſe venditaſſet, & Poëticâ ejus facultate ac ſpiritu ſe informatum. De ea lib. 4. Od. 8. v. 20. & lib. 1. Sat. 10.

Sapiens.] Quia cor triplex ſe habere dicebat, nempe quod triplicem linguam calleret, Græcam, Oſcam, Latinam, Gell. lib. 17. cap. 17.

Fortis.] Quia militavit. Cic. Tuſc. 1. & pro Licinio Poëta. Claudian.

Alter Homerus.] Homericâ poëſeos virtute imbutus.

51. *Critici.*] Grammatici; vel critici ab Auguſto inſtituti ad recenſendos libros in Palatina bibliothecâ collocandos. Vide ſuprà Epiſtola 19. & poſtea Epiſt. ſeq.

52. *Somnia Pythagorea.*] Ennius ipſe de ſe, Annal. 1.

In ſomnis mihi viſus Homerus adeſſe poëta.

De his vide quæ ampliùs annotavi pridem ad Perſ. Sat. 6. v. 10.

Cor jubet hoc Enni, poſtquam deſtertuit eſſe
Mæonides Quintus pavone ex Pythagoreo.

53. *Nævius in manibus non eſt, &c.*] Horat. Nævii ſcripta quippe quæ memoriâ tenentur, non leguntur ampliùs, nec egent ſubſidio literarum, tam hærent animis, ut etiamnum recentia videantur. Nævius Ennio antiquior. Cicero in Bruto ſic Ennium alloquitur: *à Nævio ſumpſiſti multa, ſi fateris; vel ſi negas, ſurripuiſti.* Campanus fuit, ſtipendia meruit bellis Punicis; de quibus & carmen condidit. ſcripſit Comœdias & Tragœdias ſtylo in primis erudito & gravi. Romæ primates probris inſectatus, à Triumviris in vincula conjectus; inde palinodiâ cantatâ exemptus eſt. Epigramma ſuperbiæ Campanæ plenum hoc ab eo factum traditur.

Immortales mortales ſi foret fas flere,
Flerent divæ Camenæ Nævium poëtam.
Itaque poſtquam eſt Orci traditus theſauro,
Obliti ſunt Romæ Latinâ loquier linguâ.

Nævium laudant Varro, Tullius, Feſtus, Nonius, Gellius, &c.

56. *Aufert Pacuvius docti famam ſenis.*] Pacuvius Q. Ennii nepos, ut aiunt Euſebius & Plinius, Brunduſio oriundus, Romæ claruit ingenii & bonarum diſciplinarum luminibus. Tragœdias bene multas egregiè ſcripſit: Hermionam, Atalantam, Antiopam, Ilionam, Medeam, Teucrum, &c. L. Accio paulo antiquior ad annos nonagin-

Dicitur Afrani toga convenisse Menandro :
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi,
Vincere Cæcilius gravitate, Terentius arte.

INTERPRETATIO.

Afranii toga Menandro congruere putatur, Plautus currere ad instar Epicharmi Siculi; Cæcilius gravitate, Terentius artificio præstare.

ANNOTATIONES.

ta consenuit. Hinc *senex* ab Horatio dicitur. Tullius eum præfert omnibus in Tragœdiâ. *Omnes apud hunc ornatos elaboratosque esse versus*, ait lib. de Orat.

Accius alti.] Quintil. lib. 10. c. 1. *Accius atque Pacuvius clarissimi gravitate sententiarum, verborumque pondere, & auctoritate personarum. Ceterum nitor & summa in excolendis operibus manus magis videri potest temporibus quàm ipsis defuisse. Virium tamen plus Accio tribuitur. Pacuvium videri doctiorem qui esse docti affectant volunt.* Cicero plerisque locis Accium laudat, Ejusque versus affert, maximè verò de Nat. Deor. 2. Vide quæ de eo jam annotavi lib. 1. Sat. 10.

57. *Dicitur Afrani toga convenisse Menandro.*] Afranius Menandrum propè adæquasse fertur. Afranius poëta comicus Romæ celebratus est togatis fabulis, a togâ Rom. dictis; quia de rebus Romanis tractant. Menandrum imitatus est præcipuè, & ab eo non pauca sumpsit. Ingenio & salibus excelluit, nec non summâ elegantiâ & venustate dictionum. Eum laudat Tullius in Bruto. Quintil. *In togatis excellit Afranius,* inquit Gell. lib. 13. c. 8. Afranii carmen commendat, in quo sic loquitur de Sapientiâ.

Usus me genuit; mater peperit memoria.
Sophiam vocant me Graii, vos sapientiam.

Menandro.] De eo Poëta comico Atheniensi dictum est lib. 2. Satira 3. v. 11.

58. *Plautus ad exemplar, &c.*] Egregie Epicharmum imitari in fabulis constituendis & ornandis, atque ad exitum scitè perducendis. Plautus ex Umbriâ oriundus, ingenio fuit perurbano & maximè festivo. In urbe floruit iisdem temporibus quibus Pub. Scipio & M. Cato. Comœdias scripsit viginti quinque, ex Lælio. Latinæ parens & princeps elegantiæ dicitur Gellio: & Musas, si Latinè loqui vellent, Plautino sermone locuturas, ait Varro ex Stolone. Quintil. cit. Mortuus est P. Claudio & L. Portio Coss. Catone Censore; ex Cicer. de Clar. Orat. n. 60. Hoc tibi Epitaphium fecisse dicitur.

Postquam morte est captus Plautus,
Comœdia luget, scena est deserta.
Deinde risus, ludusque, jocusque, & numeri,
Innumeri simul omnes collacrymarunt.

Properare.] Hæc vox indicat officium gnari Poëtæ, de quo in Epist. ad Pis. v. 148.

Semper ad eventum festinat.

Siculi Epicharmi.] Hic Pythagoræ auditor, quædam de naturâ rerum & medicinâ, complures autem comœdias præclare scripsit. quin & ei comœdiæ inventum aliqui tribuunt. Ab eo multa certè Plato delibavit. Tull. ad Atticum lib. 1. Epist. 16. *Vafer ille Siculus insusurret Epicharmus cantilenam illam suam suam; νῆφε, καὶ μέμνασο, ἀπιστεῖν, ἄρθρα τῶν φρενῶν.* & de petit. consul. n. 30. Quamobrem, inquit, Ἐπιχάρμειον illud teneto: *nervos atque artus esse sapientiæ, non temerè credere.*

59. *Cæcilius.*] Statius Cæcilius, Mediolanensis, ut volunt quidam: scribendis comœdiis in urbe excelluit. Ennii familiaritate ac Terentii usus, hujus etiam scriptorum censor. Fabulæ Cæcilii plus triginta a veteribus celebrantur: Naucleros, Plocius, Ephestion, Syracusæ, Pausimachus, Epulerus, Fallacia, Fœnerator, &c. Quintil. *Cæcilium veteres lau-*

Hos ediscit, & hos arcto stipata theatro
Spectat Roma potens: habet hos numeratque poëtas
Ad nostrum tempus, Livi scriptoris ab ævo.
Interdum vulgus rectum videt: est ubi peccat.
Si veteres ita miratur laudatque poëtas,
Ut nihil anteferat, nihil illis comparet; errat.

INTERPRETATIO.

Hos ediscunt ac venerantur Romani angustiore Theatro coarctati: hos æstimant ac censent poëtas ab ætate Livii Andronici usque *ad nostram. Vulgus aliquando rectè judicat, aliàs aberrat. Si veteres poëtas adeo extollit & amat, ut nihil majus nihil par credat, hallu-*

ANNOTATIONES.

dibus ferunt, inquit.

Terentius.] Pub. Terentius Poëta comicus, Carthagine oriundus, puer adductus Romam, Terentii Lucani patroni diligentiâ institutus ac brevi manumissus, ob egregiam indolem, ingeniique facilitatem & elegantiam. Pub. Scipione & C. Lælio usus est familiariter, aliisque primoribus civitatis. Statium Cæcilium maximè observavit, eumque censorem adhibebat. Sex fabulas scripsit ab Apollodoro & Menandro Græcis Poëtis translatas tantâ Latini sermonis proprietate & venustate, ut ab eruditis quibusque mirè laudetur. Cicero ad Attic. *optimum latinitatis auctorem* dicit. Quintil. jam cit. *Terentii scripta ad Scipionem Africanum referuntur*, nempe ob singularem elegantiam. Ausonius.

Tu quoque qui Latium lecto sermone Terenti,
Comis & astricto percurris pulpita socco.

Arte.] Terentii solertia præcipua fuit in exprimendis moribus; quam satis nemo laudare queat. Vide Donat. in Terent. Julius Scaliger Poët. lib. 3. cap. 97. *Lectissimam orationem & artem summam Terentii* dicit.

60. *Arcto.*] Præ multitudine affluentium spectatorum.

62. *Livi.*] Livius Andronicus Poëta Epicus Romæ floruit eo tempore quo S. P. Q. R. pacem fecit cum Pœnis. Utrâque linguâ primò docuit, non sine magnâ commendatione sui nominis. Epos apud Latinos primus dignè scripsit, gesta populi Rom. duodeviginti complexus libris, qui Annales Liviani dicti sunt. Hymnos etiam Deorum composuit, inquit Diomedes. Vide T. Liv. init. lib. 7. & Cicer. Tusc. 1. initio, &c.

Livî scriptoris ab ævo.] Cum Pœnis pace factâ, Claudio Centone Appii Cæci filio & M. Sempronio Tuditano Consulibus, anno post urbem conditam 514. primus omnium L. Livius Poëta fabulas docere Romæ cœpit, post Sophoclis & Euripidis mortem annis plus fert 160. post Menandri, annis circiter 52. Anno de hinc ab U. C 519. C. Nævius Poëta fabulas apud populum dedit, quem M. Varro ait bello Punico primo stipendia fecisse: idque ipsum Nævium dicere in eo carmine, quod de eodem bello scripsit. Annis deinde fere post 15. M. Cato Orator in civitate, & Plautus in scenâ floruerunt. Neque magno intervallo postea Q. Ennius, & juxta Cæcilius, & Terentius, ac subinde Pacuvius, & Pacuvio jam sene Accius, clariorque tunc in poëmatis eorum obtrectandis Lucilius fuit. Hæc ferè ex Gellio lib. 17. cap. ult. Quintilianus l. 10. cap. 2. scribit. *Nihil in Poëtis suprà Livium Andronicum, nihil in Historiis suprà Pontificum Annales.*

Si quædam nimis antiquè, si pleraque durè
Dicere credit eos, ignavè multa fatetur;
Et sapit, & mecum facit, & Jove judicat æquo.
Non equidem insector, delendaque carmina Livi
Esse reor, memini quæ plagosum mihi parvo
Orbilium dictare: sed emendata videri,
Pulcraque, & exactis minimum distantia, miror.
Inter quæ verbum emicuit si fortè decorum, &
Si versus paullò concinnior unus & alter;
Injustè totum ducit venditque poema.

INTERPRETATIO.

cinatur. Si verò *quædam obsoletè, nonnulla inconditè, plurima negligenter eos scripsisse existimat & agnoscit; rectè censet, mihi adstipulatur, & propitio Jove fert judicium. Haud ego certè despicio nec proscribo poemata Andronici, quæ recordor mihi puero dictata ab immiti Orbilio. Sed accurata eximia & ferè perfecta censeri, indignor. inter quæ si fortè dictio* quæpiam *elegantior, sique versiculus unus aut duo venustiores appareant, iniquè* profectò *carmen integrum ostentat & venditat.*

ANNOTATIONES.

66. *Nimis antiquè.*] ἀρχαϊκῶς, Gall. *à la vieille mode.* Videtur Horatius loqui ex Augusti sententiâ Sueton. Octav. cap. 86. *Cacozelos & antiquarios ut diverso genere vitiosos pari fastidio sprevit.* Ipse nimirum *genus eloquendi secutus elegans & temperatum; vitatis sententiarum ineptiis, atque inconcinnitate & reconditorum verborum, ut ipse dicit, fœtoribus.*

68. *Jove judicat æquo.*] Rectè sentit & judicat. Jupiter omnis æquitatis fons, ut & scientiæ ac sapientiæ. Unde Minervam ex ejus cerebro procreatam dixerunt.

71. *Orbilium plagosum.*] Magistrum meum, frequentes plagas infligere solitum. Sueton. de illustr. Gramm. cap. 9. sic habet: *Orbilius Puppillus Beneventanus, anno quinquagesimo Romam migravit, Consule Cicerone: docuit majore famâ quàm emolumento. Natura fuit acerba non modo in antisophistas quos omni sermone laceravit, sed etiam in discipulos.* De eo Domitius Marsus:

Si quos Orbilius ferulâ scuticâque cecidit.

Vixit ad annum ætatis propè centesimum, amissâ jam pridem memoriâ: unde est Bibaculi versiculus:

Orbilius ubinam est, literarum oblivio?

72. *Videri exactis minimùm distantia, miror.*] Pariter de Livii Andronici scriptis censet Tullius. Quippe ejus fabulas non satis dignas legi asserit: in Bruto. de Senectute, &c.

73. *Verbum emicuit si fortè decorum, &c.*] Atqui assutum crassæ ac vili togæ frustum panni fulgentis præclaram vestem haud facit, ut est in Epist. ad Pis. v. 15. Nec laudatur cælator sat feliciter ære exprimens quidem ungues & capillos; at infelix operis summâ, quia totum benè effingere nesciet. Ibid. v. 32. Vide ibi annot.

75. *Ducit*] Producit in publicum & in scenam, velut opus numeris omnibus absolutum. Metaphoram volunt esse à mangonibus, ac negotiatoribus servos venales producentibus. Quintil. Declam. 340. *Mango novitium puerum per publica rostra ducit prætextatum.*

Venditque.] Ædiles à poëtis emebant poëmata.

Indignor quidquam reprehendi, non quia crasse
Compositum illepideve putetur, sed quia nuper;
Nec veniam antiquis, sed honorem & præmia posci.
Recte necne crocum floresque perambulet Attæ
Fabula, si dubitem; clament periisse pudorem
Cuncti pæne patres: ea cum reprehendere coner,
Quæ gravis Æsopus, quæ doctus Roscius egit:
Vel quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt;
Vel quia turpe putant parere minoribus, & quæ

INTERPRETATIO.

Ægre fero quidvis culpari non quod rustice vel imperite scriptum sed quod recens; ac veteribus non indulgentiam, sed dignitatem & palmam exigi. Si expendam utrum apte an non Attæ fabula incedat per crocum & flores, universi prope seniores exclamabunt verecundiam nullam esse, quoniam haud dubitem ea redarguere quæ acta sunt ab Æsopo gravi & à solerte Roscio: seu quod nihil bonum æstimant nisi quod ipsis placuit; seu quod indignum arbitrantur

ANNOTATIONES.

76. *Crasse.*] Crassâ & pingui Minerva, ut aiunt.

77. *Illepide.*] sine lepore.

78. *Nec veniam antiquis, &c.*] Excusandos quidem fateor veteres, si rudia, crassa, incondita, pleraque habeant: nec enim ars ulla statim perfecta fuit. at indignor eos absolute laudari & venditari quasi nihil non accuratum & prorsus elaboratum scripserint. Vide Tull. de Orat. ubi de veteribus sentit ac dicit idem cum Horatio.

Honorem & præmia.] Imagines poetis erectas in bibliothecâ Palatinâ: de quibus Persius in prologo, &c. Item applausum in theatro. *Præmia* etiam, quod pretium carminis ad ludos poetæ solveret Ædilis vel Prætor. Hinc sequitur.

Gestit etiam nummum in loculos
demittere.

79. *Recte necne crocum, &c.*] Si dubitem an Attæ fabula mereatur in scenam produci floribus conspersam & odoribus perfusam de more. Nam ea fuit olim consuetudo. Lucret. lib. 2.

Et cum scena croco Cilici perfusa
recens est.

Propert. lib. 4. Eleg. 1.

Pulpita solennes non oluere crocos.

Plin. lib. 1. cap. 6. *crocum vino mire congruit præcipue dulci, tritum ad theatra replenda.* Spartianus in Hadriano. *In honorem Trajani balsama & crocum per gradus theatri fluere jussit.* Vide Senec. Epist. 91.

Atta.] T. ille Quinctius Togatarum scriptor à quibusdam magnopere commendatur. Atta cognominatus ob pedes aut crura vitiosa. Nam attæ dicuntur qui eo pedum vitio laborant, ut videantur magis inniti plantis, quam libere ambulare, ut observat Crinitus, atque huc Satyrice alludere Poetam nostrum volunt, cum ait, *perambulet Atta fabula.* Illius meminerunt Cic. pro Sextio, Isidorus, &c.

80. *Atta fabula.*] Hæc inscripta fuisse dicitur Matertera, at præterea citatur Atta in Satyris, ab Isidoro; in Conciliatore, in Ædilibus, in Tirone proficiscente, à Gellio & aliis. Crinit. lib. 2. de Poet. Lat.

Clament periisse pudorem.] Persius Satira 5.

. . . *exclamet Melicerta*
perisse
Frontem de rebus.

81. *Ea cum reprehendere coner quæ gravis Æsop. &c.*] Quasi vero Histrionis fama & solertia pretium nomenque dare fabulæ queant.

82. *Gravis Æsopus.*] Tragœdiarum actor, gravitate tragicâ & actione ve-

Imberbes didicere, ſenes perdenda fateri.
Jam Saliare Numæ carmen qui laudat, & illud
Quod mecum ignorat, ſolus vult ſcire videri;
Ingeniis non ille favet, plauditque ſepultis;
Noſtra ſed impugnat: nos noſtraque lividus odit.
Quod ſi tam Græcis novitas inviſa fuiſſet
Quàm nobis, quid nunc eſſet vetus? aut quid haberet
Quod legeret tereretque viritim publicus uſus?
Ut primum poſitis nugari Græcia bellis
Cœpit, & in vitium fortunâ labier æquâ;

INTERPRETATIO.

cedere junioribus, & ſenes confiteri abjicienda quæ pueri didicerunt. Nunc qui Saliorum carmen à Numâ conditum *extollit, vultque credi ſolus intelligere id quod, ut ego, non capit; is non favet induſtriæ, nec mortuos laudat; ſed noſtra impetit, nos & noſtra in invidiam adducit per livorem. Atqui ſi Græci tam recentia odiſſent quàm nos, quid jam antiquum extaret? vel quid eſſet quod quiſque in manibus haberet & evolveret* quaſi *omnibus commune.* Age verò, *poſtquam Græci finitis bellis nugas amare ceperunt, & ſecundis rebus vitia ſectari;*

ANNOTATIONES.

hementi celebris. Hunc laudat Cicero pluribus locis: ac per ipſum actionem in dicendo emendaſſe fertur. Quintil. lib. II. cap. 3. *Roſcius citatior, Æſopus gravior*, inquit, *quod ille comœdias, hic tragœdias egit.* Ejus divitias & luxum refert Plinius lib. 10. cap. 51. & l. 35. cap. 12 Vide & annot. lib. 2. Sat. 3. v. 239.

Doctus Roſcius.] Hic præſertim comœdiarum actor inſignis arte geſtum agendi excelluit. De eo Tullius ad Quinctum fratrem. *Videtiſne quàm nihil ab eo Hiſtrione niſi perfectè nihil niſi cum ſummâ venuſtate fiat, niſi ita ut deceat; & uti omnes moveat ac delectet? Itaque hoc jam diu eſt conſecutus, ut in ſuo quiſquis artificio excelleret: is in ſuo genere Roſcius diceretur.* Et pro Archia Poeta, Roſcii *excellentem artem ac venuſtatem* dicit eam fuiſſe, ut mori omnino non debuiſſe videretur. Macrobius Saturnal. lib. 3. cap. 14 Nullus, inquit, ignorat Ciceronem Roſcio & Æſopo hiſtrionibus tam familiariter uſum, ut res rationeſque eorum ſuâ ſolertiâ tueretur, &c. . . . . . Is eſt Roſcius, qui etiam L. Syllæ cariſſimus fuit, & annulo aureo ab eodem dictatore donatus eſt, &c.

86. *Saliare Numæ carmen.*] Inſtitutum à Numâ rege ſolemne carmen; quod Salii Martis ſacerdotes Ancilia geſtantes ſaliendo canebant. Dionyſ. Halic. lib. 2. Vide & annot. l. 1. Od. 36.

87. *Quod mecum ignorat.*] Illud enim obſcuriſſimum, atque initium fuit poetices apud Romanos, teſte Varrone, 6. de L. L. Quintil. lib. 1. cap. 6. *Saliorum carmina vix ſacerdotibus ſuis ſatis intellecta* dicit. quod vel ex iſtô verſiculo Lucilii patet.

Præſul ut amtruat, inde & volgu' redamtruat olli.

Feſtus ſic rem explicat. in Saliorum exultationibus, inquit, quando præſul amtruavit, id eſt, motus edidit; redamtruare dicuntur qui eoſdem motus invicem referunt. De iſtis Dionyſ. Halic. cit. ſcribit: ad tibiam moveri numerosè, motu armis accommodato, nunc ſimul, nunc viciſſim; patrios hymnos cum choreis canentes.

93. *Nugari.*] Levioribus ſtudiis operam dare. alibi.:

Nugari ſolitos Græcè.

94. *In vitium fortunâ labier æquâ.*] Egregiè dixit quidam: *Quem nimium*

Nunc athletarum studiis, nunc arsit equorum;
Marmoris aut eboris fabros aut æris amavit:
Suspendit pictâ vultum mentemque tebellâ:
Nunc tibicinibus, nunc est gavisa tragœdis:
Sub nutrice puella velut si luderet infans,
Quod cupidè petiit, maturè plena reliquit.
Quid placet, aut odio est, quod non mutabile credas?
Hoc paces habuere bonæ ventique secundi.
Romæ dulce diu fuit & solemne reclusa
Manè domo vigilare, clienti promere jura;
Cautos nominibus certis expendere nummos;
Majores audire, minori dicere, per quæ

INTERPRETATIO.

modò pugilum modò equorum amore flagrarunt; artifices marmoris vel eboris vel æris coluerunt; oculos animumque tabulis pictis detinuerunt; modò tibiâ canentibus, modò tragœdiis gavisi sunt; non secùs ac infans puella cùm sub nutrice ludit, quod studiosè quæsierunt, citò fastidiosi abjecerunt. Enimverò *quid placet vel displicet, quod non contrà fiat? Ista per pacem & res prosperas extitere.* Jamverò *apud Romanos diu fuit usitatum & gratum, vigilare manè patente domo, ibique jus interpretari clientibus; certis cautionibus pecuniam locare, seniores consulere, juniores docere quibus*

ANNOTATIONES.

fovet fortuna, stultum facit. Ita nimirum sunt homines comparati: inter adversa & dura virtutem colunt; secundis rebus enervantur. Annibal exemplum esto, totque alii, imo integra Imperia eam sortem experta sunt.

97. *Suspendit pictâ vultum, &c.*] Vel, egregiè pictâ tabellâ spectatores detentos indicat, vel in picturæ artificio defixam attentissime cogitationem Græcorum, ut quod in eâ arte summum & perfectum assequerentur.

98. *Tibicinibus.*] His volunt designari comœdias, utpote quæ ad tibias agerentur. Diomed. lib. 3. cap. 4. Donat. Prolegom. Terent. Alii non abs re ipsam αὐλητικὴν interpretantur, seu artem tibiarum, sono res & actiones exprimendi. Vide Epist. ad Pisones v. 202.

101. *Quod non mutabile credas.*] Nihil perpetuo placet aut displicet. Varietas dumtaxat reficit ac delectat.

102. *Hoc paces habuere.*] Ita se Græci per pacem & res secundas gessere. Vel, has artes produxit varias apud Græcos pax.

103. *Romæ dulce diu fuit.*] Jam Romanorum pariter inconstantiam ostendit, ut ante Græcorum.

Reclusâ manè domo vigilare, &c.] Patente domo salutaturis, deque jure interrogantibus Tull. pro Murenâ. *Vigilas tu de nocte ut tuis consultoribus respondeas.* Suprà l. 1. Sat. 1.

Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.

105. *Cautos nominibus certis*] Pecuniam collocare apud locupletes & idoneos debitores. Al. *rectis*, id est, legitimis usuris, non illicitis aut immodicis; honestas ob res.

Expendere.] Occupare, ne steriles maneant, utque perpetuos sumptus suppeditent. *nummos cautos*: sponsore dato, datis pignoribus, scriptâ syngraphâ.

106. *Majores audire.*] Plin. lib. 8. Epist. 14. *Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maxi-*

Crescere res poscet, minui damnosa libido.
Mutavit mentem populus levis, & calet uno
Scribendi studio. pueri patresque severi
Fronde comas vincti cœnant, & carmina dictant.
Ipse ego, qui nullos me affirmo scribere versus,
Invenior Parthis mendacior, & prius orto
Sole vigil calamum & chartas & scrinia posco.
Navem agere ignarus navis timet; abrotonum ægro
Non audet, nisi qui didicit, dare. Quod medicorum est,
Promittunt medici. Tractant fabrilia fabri.
Scribimus indocti doctique poemata passim.
Hic error tamen & levis hæc insania quantas

INTERPRETATIO.

modis *opes augeri, perniciosa* verò *cupiditas extirpari queant.* Subinde *plebs inconstans studia vertit, jam*que versus *condere tantùm amat. Juvenes ac senes graves frondibus coronati epulantur & versus pronuntiant. Atque egomet qui nulla me condere carmina assevero, Parthis mendacior sum, atque ante exortum solem vigilans peto calamum, papyrum & capsas.* Certè *qui nescit gubernare navim, haud regit; qui medendi artem ignorat, nequaquam abrotonum ægroto tradit. Pollicentur medici quod pertinet ad medicinam: opifices opus moliuntur. at periti æquè & imperiti carmina condimus. Attamen quantas utilitates afferat hoc*

ANNOTATIONES.

mus quisque & vetustissimus pro parente. . . . . erat enim antiquitùs institutum ut à majoribus natu non auribus modò, sed & oculis disceremus quæ facienda; mox ipsi per vices quasdam tradenda minoribus haberemus, &c. Gell. lib. 2. cap. 15. *Apud antiquissimos Rom. nec generi nec pecuniæ præstantior honos tribui quàm ætati solitus: majoresque natu à minoribus colebantur ad Deorum propè & parentum vicem.*

110. *Fronde comas vincti.*] Hederâ coronati, more illustrium poetarum. Pers. Prolog.

Carmina dictant.] Istum versus fundendi inter epulas morem tangit Persius Sat. 1.

112. *Parthis mendacior.*] Mendacissimos naturâ fuisse probat quod mendacium acriter durisque pœnis coërcerent, teste Herodoto. Alii volunt alludi ad Parthorum perfidiam, quâ Rom. duces nonnunquam illuserunt suis fraudibus: præsertim verò cùm induciarum tempore rupto fœdere incautum Crassum oppresserunt. Alii, quod tum maximè pugnarent cùm fugere viderentur. Vide lib. 1. Od. 12. & 19. l. 3 Od. 5.

113. *Scrinia.*] Capsas, in quibus scripta reponuntur & chartæ.

114. *Navem agere ignarus, &c.*] Pers. Sat. 5.

Navim si poscat sibi peronatus arator
Luciferi rudis, &c.

115. *Abrotonum ægro non audet, &c.*] Synecd. Pers. mox cit.

Diluis helleborum certo compescere puncto
Nescius examen: vetat hoc natura medendi.

Abrotonum, Gall. *de l'aurenne, ou garderobe*, planta perpetuò virens, amari valde succi, cujus tum folia tum semen prorsùs utilia sunt nervis, tussi, lumbis, urinæ angustiis, item contra venena & veneficia, &c. Plin. lib. 21. cap. 21. Theophrast. Hist. plant. lib. 6. cap. 7. Dioscorid. &c.

118. *Hic error tamen.*] Hoc tamen versus faciendi cacoethes & immoderatum studium permulta hominibus afferre commoda. Nam dum animum detinet, à vitiis avertit, &c.

Virtutes

Virtutes habeat, ſic collige. vatis avarus
Non temere eſt animus; verſus amat, hoc ſtudet unum;
Detrimenta, fugas ſervorum, incendia ridet:
Non fraudem ſocio puerove incogitat ullam
Pupillo; vivit ſiliquis & pane ſecundo;
Militiæ quanquam piger & malus, utilis urbi.
Si das hoc, parvis quoque rebus magna juvari,
Os tenerum pueri balbumque poeta figurat;
Torquet ab obſcœnis jam nunc ſermonibus aurem:
Mox etiam pectus præceptis format amicis,

INTERPRETATIO.

vitium & levis iſta veſania, ſic intellige. Poetæ animus haud facilè eſt pecuniæ *cupidus: amat verſus; hos dumtaxat meditatur: ſpernit jacturas, fugas ſervorum, incendia: non machinatur fraudem ullam ſodali vel juveni pupillo: victitat leguminibus & pane ſecundario: quod ſi ad bellum minùs proclivis & idoneus,* at *civibus utilis* eſt. *Si hoc concedis, parvis etiam rebus magnas adjuvari; Poeta format vocem pueri balbutientem: Jam tum detorquet aurem à ſermonibus impudicis: paulo poſt animum quoque imbuit optimis inſtitutis:*

ANNOTATIONES

119. *Vatis avarus non temerè eſt animus.*] Vix, ferè nunquam.

121. *Detrimenta, fug. &c.*] Adeo faciendis verſibus occupatur ac delectatur, ut parum aut nihil afficiatur bonorum jacturâ, fugâ ſervorum, conflagratione ædium ſuarum, &c.

123. *Vivit ſiliquis.*] Frugali victu contentus agit. *ſiliquæ* ſunt leguminum involucra: Gall. *la gouſſe des legumes.* Perſ. Sat. 3.

Pane ſecundo.] Cibarium ejuſmodi panem Auguſtus maximè appetebat. Sueton.

124 *Militiæ quanquam piger.*] Imbellis licet non eſt inutilis civibus. Seipſum facetè notat Poëta noſter. Vide lib. 2. Od. 7. ubi de ſe ait:

. . . . *celerem fugam*
Senſi, relictâ non benè parmulâ.

Conſtat nihilominus fuiſſe quoſdam æque bonos milites ac poetas. Vel unus id probat Tyrtæus; de quo in arte Poeticâ. Adde Sophoclem, Æſchylum, &c.

125. *Parvis quoque rebus magna juvari.*] Grammaticâ, Poeticâ, Rempub. juvari & promoveri.

126. *Os tenerum pueri, &c.*] Vocem ac pronuntiationem pueri fingit & componit ut ſit diſtincta, aptaque, &c. Quintil. lib. 11. c. 3. ab his ætatibus exigendum, ut nomina quædam verſuſque affectatæ difficultatis ex pluribus aſperrimè coeuntibus inter ſe ſyllabis catenatos, & velut confragoſos quàm citatiſſimè volvant; quò ſit *abſolutius os, & expreſſior ſermo:* inquit idem Quintil. lib. 1. cap. 1.

127. *Torquet ab obſcœnis.*] Præclara ſanè cura veteribus fuit conſervandæ puerilis caſtimoniæ. Non abſque ſummâ ergo prudentiæ ratione qui ſunt à LUDOVICO MAGNO his operibus præpoſiti jubent nos reſecare ſi quid in Poetis aliiſve auctoribus fortè occurrat obſcœnum. Vide quæ annotavi pridem in Præfatione ad Juvenalem: & quæ Juvenalis ſcribit. Sat. 14. v. 44. & ſeq.

128. *Pectus præceptis format amicis.*] Documentis honeſtis è morali Philoſophiâ petitis.

Aſperitatis & invidiæ corrector & iræ;
Rectè facta refert; orientia tempora notis
Inſtruit exemplis; inopem ſolatur & ægrum.
Caſtis cum pueris ignara puella mariti
Diſceret unde preces, vatem ni Muſa dediſſet?
Poſcit opem chorus, & præſentia numina ſentit;
Cœleſtes implorat aquas doctâ prece blandus,
Avertit morbos, metuenda pericula pellit,
Impetrat & pacem, & locupletem frugibus annum.
Carmine dî ſuperi placantur, carmine Manes.
Agricolæ priſci, fortes, parvoque beati,
Condita poſt frumenta, levantes tempore feſto
Corpus, & ipſum animum ſpe finis dura ferentem,

INTERPRETATIO.

emendat ruſticitatem, livorem, iracundiam. præclarè geſta narrat: ætatem præſentem inſtituit exemplis præteritis: conſolatur pauperem & laborantem. Unde verò innupta adoleſcentula & pueri pudici acciperent precationes, niſi Muſa poetam donaſſent? chorus auxilium petit, & faventes Deos animadvertit, flagitat pluvias blandè & ritè supplicans; avertit morbos, arcetque mala impendentia: pacem obtinet atque annum frugibus abundantem. Dii ſuperi carmine placantur, nec non & inferi. antiqui agricolæ robuſti & paucis contenti, poſt collectas fruges, feriis recreantes corpus ipſamque mentem ſpe finis laborum patientem, cum partici-

ANNOTATIONES.

129. *Aſperitatis corrector.*] Mores inconcinnos ſævos, duros corrigens, flectens, in melius formans.

130. *Rectè facta refert.*] Majorum virtutes & egregia facinora commemorat, quibus pueri ad imitationem accendantur.

Orientia tempora notis inſtruit exemplis.] Ex ante benè factis docet quid nunc ſit agendum, quid deceat, quid laude dignum eſſe videatur. ex præteritis præſentia moderatur.

133. *Preces.*] Hymnos in honorem Deorum, maximè verò ſeculare carmen in ludis ſecularibus cantari ſolitum à pueris ac virginibus. De quibus ſuo loco dictum eſt.

Chorus.] Puerorum & virginum carmen ſeculare canentium.

135. *Cœleſtes implorat aquas.*] In magna ſiccitate ſacra Romæ fiebant Jovi, ad eliciendam pluviam: quæ Aquilicia, ſacerdotes autem Aquilices dicebantur. Tertull. Apologet. cap. 40. *Aquilicia Jovi immolatis, nudipedalia populo denuntiatis.* Huc etiam pertinet quod ſcribit Varro l. 2. de vita pop. Rom. *Manalis lapis in pontificalibus ſacris movetur, cùm pluviæ exoptantur.* Rem explicat Feſtus: Manalem, inquit, lapidem vocabant petram quamdam, quæ erat extra portam Capenam juxta ædem Martis; quam cùm propter nimiam ſiccitatem in urbem protraherent, inſequebatur pluvia ſtatim.

136. *Avertit morbos, &c.*] Hæc & cetera legere eſt in carmine ſeculari.

138. *Manes.*] Hi nocere viventibus credebantur, niſi placarentur. Vide Epod. 5. v. 94.

139. *Agricolæ priſci, &c.*] Horatius mox explicavit unde ortum ſit carmen ſacrum: Jam oſtendit qua ratione profanum habuerit originem atque incrementum.

Cum sociis operum, & pueris, & conjuge fidâ;
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,
Floribus & vino Genium memorem brevis ævi.
Fescennina per hunc inventa licentia morem
Versibus alternis opprobria rustica fudit;
Libertasque recurrentes accepta per annos
Lusit amabiliter; donec jam sævus apertam
In rabiem verti cœpit jocus, & per honestas
Ire minax impunè domos. doluere cruento

Interpretatio.

pibus laboris tam liberis quàm fideli uxore, sacrificabant suem Telluri, lac Silvano, flores & vinum Genio qui facit *recordari brevitatis vitæ. Per hanc consuetudinem inducta cavillatio Fescennina jactavit agrestia dicteria carmine amœbæo: annisque redeuntibus usitata* hæc *licentia hilariter jocata est*], *usquequò dirum scomma abiit in publicum* maledicendi *furorem, & nobiles familias temerè impetivit.* Tum *mordacibus dicteriis appetiti gemuerunt, atque etiam*

Annotationes.

142. *Cum sociis operum pueris, &c.*] Non ergastulis tunc & servis colebantur agri scilicet.

143. *Tellurem porco.*] Pro, porcâ. Sic enim terræ fertilitas suis fecunditate indicabatur. Cic. 2. de Legibus.

Silvanum lacte piabant.] Aptum sacrificium deo ruris & pastorum. Vide Epod. 2.

144. *Floribus & vino Genium.*] Naturæ deo flores, placentæ, vinum offerebantur; nulla verò cædebatur victima: ut explicavi lib. 3. Od. 17. Persius Sat. 2.

Funde merum Genio.

145. *Fescennina per hunc inventa, &c.*] Sic, inquam, Poeta describit originem prophanæ poeseos. *Rusticus* jam *laborum liber*, ut est in Epist. ad Pis. *festo tempore corpus animumque relevans, rustica opprobria* jactavit; id est, alii alios rudi sed procaci carmine lacessentes oblectamentum quæsivere. Et hinc nata est subinde comœdia: ut dicetur alibi.

Fescennina licentia.] Versus petulantes & protervi inter jocosa convivia adversus quemlibet prolati, locum habuere primò in urbe Hetruriæ Fescennia, U. *citta Castellana.* Hinc quoque ortum est carmen nuptiale inconditos sales & dicteria nonnihil obscœna continens. Porro exinde versus quilibet obscœni & procaces Fescennini dicti sunt. T. Livii lib. 7. initio, multa refert non valde his consona; sed profectò magis Horatio credendum.

146. *Versibus alternis opprobria rustica fudit.*] Augustus ejusmodi versus Fescenninos nimirum dicaces & mordaces in Pollionem aliquando scripsit, quibus quod non responderet increpantibus sic locutus fertur Pollio: Nec licet nec libet in eum scribere qui potest proscribere. Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 5.

147. *Libertasque recurrentes, &c.*] Mos iste mutua probra objectandi impunè & liberè, post messem annis singulis usitatus & confirmatus est; donec licentiam nimiam & criminosam coerceri necesse fuit. Huc pertinet quod lib. 1. Sat. 3. notatur de rusticis desidiam invicem exprobrantibus.

Magnâ compellans voce cucullum.

149. *Sævus apertam in rabiem verti cœpit jocus.*] Faceta primò libertas cavillandi fuit tantùm; at subinde erupit in maledicentiam publicam: & contumeliosè notati sunt honesti quique viri, nominatim vitiis objectis. Talis fuit vetus comœdia tum apud Græcos, cùm

Dente lacessiti. fuit intactis quoque cura
Conditione super communi. quin etiam lex,
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quenquam
Describi. vertere modum, formidine fustis
Ad bene dicendum delectandumque redacti.
Græcia capta ferum victorem cepit, & artes
Intulit agresti Latio. sic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius; & grave virus

INTERPRETATIO.

ii qui *non* fuerant *lacessiti condoluerunt de publico discrimine. Imo lex & pœna* est *constituta, vetans ullum maledicis versibus notari.* Tunc *fustuarii metu carmen converterunt ad laudandum & oblectandum revocati.* Subinde *victa Græcia victorem bellicosum devinxit, invexitque disciplinas in rude Latium. Sic aspera poesis Saturnia desiit : & cultus*

ANNOTATIONES.

etiam postea apud Romanos.

152. *Conditione super communi.*] Par enim sors imminebat & minari videbatur æque omnibus, scilicet maledictis lacerari, & probroso carmine proscindi.

153. *Lex pœnaque lata.*] Lex 12 tab. erat : *Si quis occentassit malum carmen, sive condidisit quod infamiam faxit flagitiumve alteri; capital esto.* Cic. Tusc. 4. Item 4. de Rep. ejusdem meminit : *Nostra 12 tabulæ cùm perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putaverunt, si quis actitavisset sive carmen condidisset quod infamiam afferret flagitiumve alteri.* Arnob. lib. 4. *Carmen malum conscribere quo fama alterius coinquinetur & vita, Decemviralibus scitis evadere noluistis impunè.* Vide S. August. de Civ. D. lib. 2. cap. 9. & suprà lib. 2. Sat. 1.

Si mala condiderit in quem quis carmina, jus est
Judiciumque.

154. *Vertere modum.*] Desierunt carmina scribere Fescennina, & nominatim vitia notare : Satiras verò scripserunt non tam apertè vel dicaciter arguentes vitiosos.

Formidine fustis.] Pœna fustuarii decreta fuerat in auctorem carminis maledici : qui quidem ad necem cædi jubebatur fustibus, seu virgis illis, ex quibus simul & securibus constabant fasces magistratuum. Vide suprà Cicer. cit. 4. de Rep.

155. *Ad bene dicendum delectandumque redacti.*] Ad hæc certè magis nata poesis videtur.

156. *Græcia capta, &c.*] Posteaquam Romani Græcorum imperio subverso Græciam in provinciam redegerunt, artes liberales à Græcis illatæ sunt in Italiam adhuc rudem & disciplinis nondum excultam : quarum amœnitate capti sunt Romani.

157. *Numerus Saturnius.*] Prisca barbaries, rudis & impolita compositio versuum, quæ fuerat in Italiâ sub Saturno rege, ac diu etiam post eum. Ascon. in 2. Verr. *Versus Saturnii*, inquit Festus, *appellantur illi antiquissimi, quibus Faunus fata hominibus creditur cecinisse; quibus & à Nævio bellum Punicum scriptum est, & à multis aliis plura composita sunt.* Ennius de iisdem;

. . . . scripsere alii rem
Versibu', quos olim Fauni vatesque canebant;
Cùm neque Musarum scopulos quisquam superarat.

Porrò ii versus omnes erant Iambici Hypercatalecti; qualis iste:

Malum dabunt Metelli Nævio poetæ.

Munditiæ pepulere. ſed in longum tamen ævum
Manſerunt hodieque manent veſtigia ruris.
Serus enim Græcis admovit acumina chartis,
Et poſt Punica bella quietus, quærere cœpit,
Quid Sophocles, & Theſpis, & Æſchylus utile ferrent.
Tentavit quoque rem ſi dignè vertere poſſet:
Et placuit ſibi, natura ſublimis, & acer.

INTERPRETATIO.

abegit putidum fœtorem. Attamen diu ſuperfuit & ſupereſt etiamnum quædam ruſticitas. Nam tardè Romani *ingenium appulere ad libros Græcorum: poſtque bellum Carthaginenſium pace fruentes inveſtigare cœperunt quid boni continerent Theſpis, Æſchylus, Sophocles. Quin & tentarunt an ſcripta* illorum *pro dignitate poſſent transferre* in Latinum ſermonem. *& placuerunt ſibi animo excelſi*

ANNOTATIONES.

159. *Grave virus munditiæ pepulere.*] Venuſtas Græcorum expulit ruſticitatem & inconcinnitatem à ſermone & ſcriptis Romanorum. *Virus*, doctas aures velut enecans; barbara ſcilicet oratio, atque *reconditorum verborum fœtor*; ut aiebat Auguſtus, teſte Suetonio antea cit. Octav. 86.

160. *In longum tamen ævum manſerunt, &c.*] Diu in Italia, ac Romæ etiam manſit inquinatus ſermo, permixtus videlicet è pluribus linguis, Italâ, Græcâ, Oſcâ, Phrygiâ. Semigræci erant tum poetæ cùm oratores. Romani paſſim Graii vocabantur: adeo ut indignatus Cato exclamaverit in Senatu, ſe non poſſe ferre ampliùs Græcanicam urbem. Varro 6. de Ling. Lat. Dionyſ. Halic. in fine lib. 1. Juvenal. Sat. 3. v. 60.

. . . . Non poſſum ferre Quirites,
Græcam urbem, &c.

162. *Poſt Punica bella.*] Saltem poſt primum bellum Punicum. Porcius Licinius.

Punico bello ſecundo Muſa pennato gradu
Intulit ſe in bellicoſam Romuli gentem feram.

163. *Sophocles, Theſpis, Æſchylus.*] Hi tres apud Græcos tragici poetæ inſignes fuere. Annis ante Chriſtum plus ſexcentis tragœdiam Theſpis invenit, Æſchylus poſt annos ferè centum expolivit, denique Sophocles mirè perfecit, Æſchylo jam ſene. De Theſpi & Æſchylo plura in Epiſt. ad Piſones.

Sophocles.] Is Athenienſis exercitûs dux fortiſſimus cum Pericle, idem & accuratiſſimus ſcriptor tragœdiarum 120. ut aiunt: quanquam ex iis habemus ſuperſtites ſolummodò ſeptem; ceteras autem nobis invidit injuria temporum. Annos vixit nonaginta quinque. Eodem tempore floruit quo Socrates & Ariſtophanes. apis dictus ob ſuavitatem orationis: ter & vicies palmam adeptus. Sophocles Homerus tragicus, Homerus autem Sophocles epicus à Polemone nuncupabatur, teſte Diogene Laërtio lib. 4. Vide Valer. Max. lib. 8. c. 7. & lib. 9. c. 12.

164. *Tentavit quoque, &c.*] Tragicorum iſtorum lectione delectati quædam ex illis in Latinum ſermonem vertere aggreſſi ſunt. Quin integras etiam tragœdias Græcorum latinitate donatas in ſcenam dedere Accius, Cœcilius, Pacuvius, Nævius; quarum ſuperſunt etiamnum aliquot fragmenta.

Rem dignè vertere.] Græcorum vim altoſque tragœdiæ ſpiritus aſſequi, & Latino ſermone æmulari.

165. *Placuit ſibi, naturâ ſublimis, & acer.*] Illi tragicorum Græcorum Latini interpretes ſibi viſi ſunt non infeliciter rem moliti, & dignè ſatis imitati ſublimes illorum dictiones & ſententias; pro inſito nempe Romanis acri & ſu-

Nam ſpirat tragicum ſatis, & feliciter audet:
Sed turpem putat in ſcriptis metuitque lituram.
Creditur, ex medio quia res arceſſit, habere
Sudoris minimum; ſed habet comœdia tanto
Plus oneris, quanto veniæ minus. adſpice, Plautus
Quo pacto partes tutetur amantis ephebi,
Ut patris attenti, lenonis ut inſidioſi:
Quantus ſit Dorſennus edacibus in paraſitis:
Quam non adſtricto percurrat pulpita ſocco.

INTERPRETATIO.

& vehementes. quippe habent de tragico ſpiritu non parum, nec infeliciter exequuntur. at emendari quod compoſuerunt, ignominioſum ducunt & averſantur. Putatur comœdia nequaquam eſſe difficilis, eo quod materiam ſumit è vitâ communi. Verùm eo magis operoſa eſt, quo minùs habet indulgentiæ. Animadverte quali modo Plautus ſuſtineat officia adoleſcentis amatoris, ſenis avari, lenonis captantis: ut nimius ſit Dorſennus in paraſitis guloſis; ut diſſoluto ſocco per theatra vadat.

ANNOTATIONES.

blimi ingenio, ad ſuſtinendam tragici ſpiritûs altitudinem valde apto & idoneo.

167. *Sed turpem putat, &c.*] Atque utinam ab incœpto noſtri poetæ non deſtitiſſent, ſeu viribus ſuis nimium diffiſi, ſeu quod eos *offenderet limæ labor & mora*. Quod ſi jam tunc illi, aliique deinceps, *lituram* & cenſuram minùs timuiſſent, certè modò *nec virtute foret clariſve potentius armis, quàm linguâ Latium.* Ita ſentit & loquitur Horatius tum hîc, tum in Epiſt. ad Piſ. v. 289.

168. *Creditur ex medio, &c.*] Comœdiæ difficultatem oſtendit, quia poetæ comico venia non datur: quaſi facile ſit perfectè exprimere res & actiones vulgares. Verùm exemplo celebrium Comicorum probat arduum opus eſſe comœdiam.

170. *Aſpice Plautus quo pacto, &c.*] Vide quam aberret à ſcopo ipſe Plautus alioqui ſolers, pariter & Dorſennus: quàm ille parum ſibi conſtet in tuendis partibus juvenis amantis; &c. quàm alter *edacibus in paraſitis* ſit importunus, quos perpetuò ad nauſeam uſque repræſentat. Plerique dubitarunt utrum ab Horatio reprehenderetur hìc Plautus, an culpato Dorſenno præferretur, & velut exemplar optimum exhiberetur. At mentem ipſe ſuam aperuit Horatius in Epiſt. ad Piſones v. 270,

At veſtri proavi Plautinos & numeros, &
Laudavere ſales, nimiùm patienter utrumque,
Ne dicam ſtultè, mirati.

171. *Quo pacto partes tutetur, &c.*] Ergo Plautus hìc arguitur, quod neſciat vel non curet ita *perſonam formare, ut ſervetur ad imum qualis ab incœpto proceſſerit, & ſibi conſtet.* ut eſt in cit. Epiſt. ad Piſ. v. 126.

172. *Patris attenti.*] Ad lucrum, ad parſimoniam.

Lenonis inſidioſi.] Loculis amantium inſidiantis.

173. *Dorſennus.*] Vel Doſſennus, poeta Comicus, Atellanarum fabularum ſcriptor: cujus mentio eſt apud Plin. lib. 14. c. 13. ubi & aliquot ejus verſiculi referuntur.

174. *Quam non aſtricto, &c.*] Quàm uterque peccet, & à perfecto diſtet, adeo falluntur qui credunt minimum eſſe difficultatis in elaborandâ comœdiâ. Certe in hac poeta utplurimum aut nimius eſt aut deficit: quod facere vide-

Geſtit enim nummum in loculos demittere; poſt hoc
Securus, cadat, an recto ſtet fabula talo.
Quem tulit ad ſcenam ventoſo gloria curru,
Exanimat lentus ſpectator, ſedulus inflat.
Sic leve, ſic parvum eſt, animum quod laudis avarum
Subruit aut reficit. valeat res ludicra, ſi me
Palma negata macrum, donata reducit opimum.
Sæpe etiam audacem fugat hoc terretque poetam,
Quod numero plures, virtute & honore minores,
Indocti, ſtolidique, & depugnare parati,
Si diſcordet eques, media inter carmina poſcunt

INTERPRETATIO.

enimverò gaudet pecuniam inſerere in marſupium; deinde non angitur, ſeu *fabula intercidat, ſeu firmo gradu conſiſtat. Qui ad theatrum ducitur ſuperbo curru gloriæ, occiditur ſpectatore languido, erigitur attento. Adeo leve & parvum eſt quod contriſtat vel conſolatur animum gloriæ cupidum. Apage rem ſcenicam, ſi approbatio denegata me reducit mœſtum, conceſſa exultantem. Non rarò quoque audacem poetam deterret atque alienat quod plures numero* iique *merito & dignitate inferiores, imperiti & bardi, promptique ad confligendum, ſi equites diſſentiant, mediam inter fabulam petunt vel urſum vel athle-*

ANNOTATIONES.

tur materiæ parvitas. At contra in tragœdiâ res graves hinc poetæ ingenium ſtimulant, ſublevant, erigunt; illinc autem auditorum animos dum plus afficiunt, etiam avocant à faſtidio, & à notandis erroribus.

Non aſtricto ſocco.] Allegoria eſt. *ſoccus* comœdorum calceus, *non aſtrictus*, laxus, ſolutus, indicat non accuratum poetam, inconcinnè ſcribentem; ſeu negligat ſeu nequeat decorum perſonarum ubique & ſemper cuſtodire, vel *deſcriptas ſervare vices operumque colores:* &c. Vide Epiſt. ad Piſ.

175. *Geſtit enim.*] Et hoc unius lucri magis quàm laudis ſtudium referri videtur tam ad Plautum quàm ad Dorſennum.

Nummum.] Pretium pro fabulâ datum à Prætore vel Ædilibus: ut annotavi ſuprà.

176. *Cadat, an recto ſtet fabula talo.*] An explodatur à populo, an ſemel approbata ſæpius expetatur. Perſ. Sat. 5. v. 104.

Tibi recto vivere talo ars dedit.

177. *Quem tulit ad ſcenam.*] Neque felicior eſt Poeta fabulas in ſcenam dandas ſcribens gloriæ parandæ causâ. tam vanus & calamitoſus eſt hic laudis quàm ille lucri cupidus.

183. *Numero plures.*] Plebeii nempe adversùs equeſtrem ordinem armis contendere parati, ſi quod ſtolidè poſcunt negetur.

185. *Si diſcordet eques.*] Si equites aliud velint quam plebs: ſi obſiſtant plebi flagitanti ut fabula interrumpatur, aliique ludi producantur, nimirum, urſus, leo, camelus, pugilum certamen, gladiatores, funambulus, &c.

Media inter carmina.] In mediâ fabulæ actione pòſt unum aut alterum comœdiæ ſeu tragœdiæ actum. Vide Terentii Hecyræ prologum, qui totus eâ de re eſt.

Hecyra : . . . hac cùm data
eſt nova,
Novum intervenit vitium & calamitas;
Ut neque ſpectari, neque cognoſci
potuerit:

Aut ursum, aut pugiles. his nam plebecula gaudet.
Verùm equitis quoque jam migravit ab aure voluptas
Omnis ad incertos oculos & gaudia vana.
Quattuor aut plures aulæa premuntur in horas,
Dum fugiunt equitum turmæ, peditumque catervæ.
Mox trahitur manibus regum fortuna retortis;
Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves:

Interpretatio.

tas. His enim plebs delectatur. Sed equites ipsi abjectâ *aurium voluptate convertuntur ad oculorum oblectationes instabiles & fluxas. per quatuor aut plures horas vela complicantur, dum fugiunt equitum turmæ & peditum cohortes. Mox reges* antea *fortunati revinctis à tergo manibus trahuntur; properant esseda, pilenta, petorrita, naves:*

Annotationes.

Ita populus studio stupidus in funambulo
Animum occuparat . . . . . .
Cùm primùm eam agere cœpi, pugilum gloria,
Funambuli eodem accessit expectatio:
Comitum conventus, studium, clamor mulierum
Fecere, ut ante tempus exirem foras.
. . . .
Primo actu placeo. cùm interea rumor venit,
Datum iri gladiatores; populus convolat,
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco:
Interea ego meum non potui tutari locum.
Nunc turba nulla est: otium & silentium est:
Agendi tempus mihi datum est, &c.

187. *Verùm equitis quoque, &c.*] Sed equester etiam ordo levitatem modò popularem sequitur: & spectaculo malunt oculos pascere, quæ voluptas citò evanescit; quàm auribus excipere quod animo certam & diuturniorem afferat voluptatem.

189. *Aulæa premuntur.*] *Aulæa recondita cessant*, ut canit Juvenalis, Sat. 6. ornamenta scenæ & vela removentur, adeoque fabula & carmina intermittuntur; dum ad obsequendum stulto vulgi studio, introducuntur quæpiam spectacula. Cic Epist 1. lib. 7. ad Marium ita scribit: *Nosti reliquos ludos, qui ne id quidem leporis habuerunt quod solent mediocres ludi. apparatûs enim spectatio tollebat omnem hilaritatem: quo quidem apparatu* non dubito *quin animo æquissimo carueris. Quid enim delectationis, habent sexcenti muli in Clytemnestra, aut in equo Trojano craterarum tria millia? aut armatura varia peditatûs aut equitatûs in aliquâ pugnâ? quæ popularem admirationem habuerunt delectationem tibi nullam attulissent . . . . . . Quæ potest esse homini politico delectatio, cùm aut homo imbecillus à valentissimâ bestiâ laniatur, aut præclara bestia venabulo transverberatur? &c.*

190. *Dum fugiunt equitum turmæ, &c.*] Dum bellorum species repræsentatur, hostium fuga simulatur, ac subinde triumphalis pompa exhibetur. Huc refer quæ sunt lib. 1. Epist. 6. v. 40. & seq. de magno numero chlamydum scenæ præstitarum.

192. *Esseda.*] Currus quibus capti reges traducuntur. *Essedum* vehiculi gestatorii genus apud Gallos usitatum.

Pilenta.] Reginarum matronarumque captivarum vehicula, quæ & carpenta.

Petorrita.] His captiva regum devictorum familia vehebatur. quatuor rotarum erant. Vide Gell. libro 15. capite 30.

Captivum

Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.
Si foret in terris, rideret Democritus, seu
Diversum confusa genus panthera camelo,
Sive elephas albus vulgi converteret ora.
Spectaret populum ludis attentius ipsis,
Ut sibi præbentem mimo spectacula plura:
Scriptores autem narrare putaret asello
Fabellam surdo. nam quæ pervincere voces
Evaluere sonum, referunt quem nostra theatra?

INTERPRETATIO.

portatur ebur captivum, & Corinthus captiva. O *si Democritus viveret,* quàm *rideret, cùm plebs attentè spectat vel novam bestiam conflatam è pantherâ & camelo, vel candidum elephantem.* Sanè *plebem magis quam ludos attenderet, velut sibi dantem spectacula plus* quàm *histriones: poetas autem diceret commemorare fabulam surdo asino. Etenim quæ vox posset superare murmur quod reddunt theatra nostra?*

ANNOTATIONES.

Naves.] Quibus navali prælio reges victi: vel exhibitâ naumachiâ; vel productis navibus seu pictis, in scenâ; seu veris in Tiberi, qui Theatro proximus, ut vult vetus Schol. aut potiùs in amphitheatro; quemadmodum docet Martial spectac. Epigr. 24. ubi de repræsentato navali certamine, subitoque immissâ in amphitheatrum per tubos tantâ aquarum vi, ut peregrinus esse pontum facilè credidisset, nisi mox emissam ad munus gladiatorium aquam cerneret.

193. *Captivum portatur ebur.*] Captarum urbium imagines & simulacra ex ebore. Meminit Quintilianus lib. 6. cap. 3. *Chrysippus, cum in triumpho Cæsaris eburnea oppida essent translata, & post dies paucos Fabii Maximi lignea, thecas esse oppidorum Cæsaris dixit.*

Captiva Corinthus.] Simulacrum urbis Corinthi à L. Memmio expugnatæ & expilatæ. Alii interpretantur vasa æris Corinthii à victore direpta & asportata.

194. *Democritus.*] De eo libro 1 Epist. 12.

195. *Diversum confusa genus.*] Cave ne accipias belluam è duabus naturis mixtam. imo designatur optimè camelopardalis, vulgo *une Giraffe.* Varro 4. de Ling. Lat. *Camelus suo nomine Syriaco in Latinum venit; ut Alexandria camelopardalis nuper advecta, quod erat figurâ ut camelus, maculis ut panthera.* Vide Solin. c. 33. Dion. lib. 43. Plin. lib. 8. cap. 18. Camelorum, inquit, *aliqua similitudo in duo transfertur animalia: Nabin Æthiopes vocant, collo similem equo, pedibus & cruribus bovi, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus; unde appellata camelopardalis: Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primùm visa Romæ. Ex eo subinde cernitur, aspectu magis quàm feritate conspicua: quare etiam ovis feræ nomen invenit.*

196. *Elephas albus.*] Qualis rarò invenitur. Vide Ælian. lib 3. c. 46.

200. *Narrare asello fabellam surdo.*] Proverb. Narrare surdo; vel asino: idest oleum & operam perdere. *asello*, plebeculæ stolidæ & contumaci.

Quæ pervincere voces, &c.] Quis adeo vocalis histrio, quantumvis contenderet, in scenâ posset audiri tantum inter strepitum tumultuantis populi & vociferantis.

201. *Referunt quem nostra theatra.*] Ob reflexam echo. Vide lib. 1. Od. 20.

Garganum mugire putes nemus, aut mare Thuſcum;
Tanto cum ſtrepitu ludi ſpectantur, & artes,
Divitiæque peregrinæ, quibus oblitus actor
Cum ſtetit in ſcenâ, concurrit dextera lævæ.
Dixit adhuc aliquid? Nil ſane. Quid placet ergo?
Lana Tarentino violas imitata veneno.
Ac ne forte putes me, quæ facere ipſe recuſem,
Cùm rectè tractant alii, laudare malignè;
Ille per extentum funem mihi poſſe videtur
Ire poeta, meum qui pectus inaniter angit,
Irritat, mulcet, falſis terroribus implet,
Ut magus; & modò me Thebis, modò ponit Athenis.

INTERPRETATIO.

credas ſtridere Gargani ſilvas vel Hetruſcum mare: tanto cum ſtrepitu ſpectantur ludi, artificium, & opes exoticæ, quibus cùm circumdatus hiſtrio prodit in theatrum, dextra ſiniſtræ jungitur. An verò *jam quidpiam locutus eſt? Nihil profecto. Ecquid igitur admirantur? Pannum Tarentino ſucco violas imitantem. Ne verò arbitreris me parcè laudare* ea *quæ facere detrectem, quando ſcitè peragunt cæteri: is poeta mihi videtur poſſe ambulare per funem extentum, qui meum cor fictis* ſermonibus *torquet, ſtimulat, placat; falſis terroribus concutit, velut magus; ac modò me Thebis, modò Athenis conſti-*

ANNOTATIONES.

202. *Garganum.*] Apuliæ montem, de quo lib. 2. Od. 9.

Mugire nemus.] Ventis maritimis percuſſum: *mare*, ſtridens & reſonans, Auſtro flante, fluctibus colliſis.

Mare Thuſcum.] Mare inferum, & Thyrrenum, de quo lib. 1. Od. 11.

203. *Artes.*] Habitus hiſtrionis artificioſus: apparatus veſtium peregrinis opibus & artificio conſpicuus.

205. *Concurrit dextera lævæ.*] Vel mirabunda plebs junctas manus tollit, vel approbans percutit & complodit.

206. *Dixit adhuc aliquid?*] Tum verò hoſpes quærere poſſit: unde populi admiratio, cùm nihil adhuc pronuntiarit actor? O ſtultitiam! ad veſtimentorum fulgorem percellitur, geſtit, exultat inſana plebs.

207. *Lana Tarentino violas imitata veneno.*] Veſtis è lanâ violacei coloris tincta apud Tarentum: quæ urbs tum lanâ cùm purpurâ exquiſitâ celebratur. Plin. lib. 8. cap. 48. lanæ, inquit, *circa Tarentum ſummam nobilitatem habent.* lib. 9. cap. 39. *violacea purpura vigebat, cujus libra denariis centum venibat: nec multo poſt rubra Tarentina.* Vide & lib. 21. cap. 6. & 8.

208. *Ac ne fortè putes, &c.*] Removet à ſe Horatius ſuſpicionem invidentiæ. Ne putes, ô Auguſte, me derogare laudem poetis Dramaticis, eo quod dramata non ſcribam: profiteor me illos, ſi peritè rem moliantur, prorſùs admirari.

209. *Laudare malignè.*] Exiguè, quaſi invidendo illis. Virgil. Æn 7.

Quale per incertam lunam ſub luce malignâ.

210. *Per extentum funem, &c.*] Moliri & perficere quod difficillimum eſt.

211. *Qui pectus inaniter angit, &c.*] Qui pro arbitrio movet animum, & in quamlibet partem inflectit, ſeu ad dolendum, ſeu ad lætandum; vel ad iram, vel ad miſerationem, ad metum, ſpem, &c. Epiſt. ad Piſ.

Quocunque volent animum auditoris agunto.

213. *Magus.*] Præſtigiator, oculos faſcinans. Vide Cæl. Rhodig. lib. 9. c. 23. Plin. &c.

Modo me Thebis, &c.] Dum ita deſcribuntur & narrantur in ſcenâ quæ

Verùm age, & his qui se lectori credere malunt,
Quam spectatoris fastidia ferre superbi,
Curam redde brevem; si munus Apolline dignum
Vis complere libris, & vatibus addere calcar,
Ut studio majore petant Helicona virentem.
Multa quidem nobis facimus mala sæpe poetæ,
(Ut vineta egomet cædam mea) cum tibi librum
Sollicito damus, aut fesso; cùm lædimur, unum
Si quis amicorum est ausus reprendere versum,
Cùm loca jam recitata revolvimus irrevocati;
Cùm lamentamur, non apparere labores
Nostros, & tenui deducta poemata filo,

INTERPRETATIO.

tuit. Age verò imminue sollicitudines eorum etiam qui malunt se Lectori committere, quàm tolerare contemptum spectatoris fastidiosi; si quidem *vis scriptis implere locum Apollini ritè dicatum, ac poetis incentivum præbere, ut animosiùs adeant* Heliconem *præclarum. Certè nobis poetæ multa sæpe mala creamus, (ut mea ipse vineta incidam) dum tibi occupato vel fatigato librum porrigimus; dum offendimur, si quis familiarium redarguerit unum è versiculis* nostris *dum loca jam recitata repetimus non rogati; dum querimur non adverti labores nostros & carmina subtili stylo*

ANNOTATIONES.

Thebis vel Athenis gesta sunt, ut illic interesse videatur sibi auditor, & rem oculis spectare. Aristot. Poet. *tanquam intersit rebus ipsis agendis.* Porrò illæ urbes præcipuè nominantur, quod inde materiam plerumque Tragici desumpserint. De Thebis lib. 2. Sat. 5. de Athenis lib. 2 Sat. 7.

214. *Verum age.*] Augustum comœdia in primis gaudentem hortatur Poeta, ut faveat non solum Dramaticis sed & Epicis: quandoquidem his magis quam illis heroum nomen ad posteros transmittitur: utque omnes æquè præmiis stimulet ad rectè & naviter scribendum.

Qui se lectori, &c.] Qui odas vel epos malunt componere à posteris legenda, quam drama spectandum à populo sæpe ad optimum carmen fastidiente, ad ineptam verò ursi, funambuli, purpureæ vestis spectationem gestiente. Vide suprà.

216. *Curam redde brevem.*] Certa ad victum præbendo subsidia: vel utrosque perinde laudando & fovendo.

Munus Apolline dignum.] Bibliothecam à te ædi Apollinis adjunctam in monte Palatino. libro 1. Epist. 3. v. 17.

218. *Helicona.*] Montem Bœotiæ sacrum Musis. Allegoria.

219. *Multa quidem nobis, &c.*] In se & alios poetas Epicos culpam derivat ac rejicit Horatius, quod minùs Augusto gratiosi sint.

220. *Ut vineta egomet cædam mea.*] Proverb. Idest, ut meos ipse errores fatear & emendem.

221. *Cum tibi sollicito, &c.*] Poeta noster, ut alios corripiat, seipsum petit notatque; quanquam ab isto peccandi genere longè alienus: ut patet ex datis luculenter Vinnio Asellæ mandatis & præceptis, cùm eum doceret rationem tempestivè & commodè porrigendi Augusto ipsam hanc Epistolam. Vide l. 1. Epist. 13.

224. *Non apparere labores.*] Velut aliud agens Horatius expostulat, quod plerumque non satis advertat lector vel auditor quæ ab auctoribus summa curâ, arte, ingenio, sunt scripta.

225. *Tenui deducta Poemata filo.*] Possunt hæc verti in bonam malamque

Cùm speramus eo rem venturam, ut simul atque
Carmina rescieris nos fingere, commodus ultrò
Arcessas, & egere vetes, & scribere cogas.
Sed tamen est operæ pretium cognoscere, quales
Ædituos habeat belli spectata domique
Virtus, indigno non committenda poetæ.
Gratus Alexandro regi magno fuit ille
Chœrilus, incultis qui versibus & male natis
Rettulit acceptos, regale numisma, Philippos.
Sed veluti tractata notam labemque remittunt
Atramenta, ferè scriptores carmine fœdo
Splendida facta linunt. Idem rex ille poema
Qui tam ridiculum tam carè prodigus emit,

INTERPRETATIO.

conscripta; dum speramus fore ut, cùm primùm audieris nos versus condere, sponte & benignè advoces nos *atque ab egestate vindices, & scribere imperes. Verumtamen oportet expendere quales ministros sortiatur virtus in bello & pace conspicua, nec tradenda infimo poetæ. Alexandro magno regi placuit ille Chœrilus qui pro versibus inconditis & inconcinnis obtinuit Philippos, regium numisma. At quemadmodum atramentum contactum imprimit notam & maculam,* sic *ferè scriptores rudi carmine inquinant gesta illustria. Is ipse rex qui tam indignum carmen tam caro* pretio *emit*

ANNOTATIONES.

partem. vel, eximiè & scitè composita: vel, exili & humili stylo, adeoque indigna eâ laude quæ deposcitur ab auctoribus.

226. *Cum speramus, &c.*] Tantum nobis arrogamus perperam & stultè.

230 *Quales æditos habeat, &c.*] Quales præcones deceant virtutem egregiam. Ædem virtuti velut numini erigit Horatius, assignatque laudatores & poetas velut æditos.

231. *Alexandro magno.*] Illi Macedonum regi famâ super æthera noto.

233. *Chœrilus.*] Insulsus poeta Thucydidis & Herodoti vivens temporibus; quem Aristoteles in Top. notat: *qualia Homerus, non qualia Chœrilus*, inquit Vide Epist. ad Pisones v. 357.

234. *Philippos.*] Nummos aureos Philippi Macedonum regis patris Alexandri magni effigie signatos. Duos fuisse Chœrilos, constat; quicquid nonnulli sentiant. Prior eximius poeta Atheniensium de Xerxe victoriam celebravit: cui pro singulis versibus totidem stateres seu nummos aureos contulerunt Athenienses, facto etiam decreto, ut cum Homero legeretur. Posterior fuit iste Alexandro comes assiduus, testibus Q. Curtio & Plutarcho: de quo variè narrant. Quidam scribunt pepigisse Alexandrum cum Chœrilo, ut pro singulis bonis versibus singulos acciperet Philippos, pro singulis autem malis totidem colaphos: opere verò confecto vix septem versus laude dignos extitisse. denique referunt Chœrilum inediá periisse. Vide Suidam, &c. Porrò videtur Horatius isti Chœrilo quædam tribuere quæ prioris sint, ut Alexander sit imitatus quod fecerant Athenienses, conditum de se carmen pariter remunerans.

236. *Scriptores carmine fœdo.*] Hinc sapienter Augustus quamvis ingenia sui seculi omni modo foverit, ac benignè patienterque audiverit recitantes non tantùm carmina & historias sed & orationes atque dialogos: *componi tamen*

Edicto vetuit ne quis se, præter Apellem,
Pingeret, aut alius Lysippo duceret æra
Fortis Alexandri vultum simulantia. quod si
Judicium subtile videndis artibus illud
Ad libros & ad hæc musarum dona vocares,
Bœotum in crasso jurares aëre natum.
At neque dedecorant tua de se judicia, atque
Munera quæ multâ dantis cum laude tulerunt,

INTERPRETATIO.

profusus, decreto interdixit ne pingeret se quisquam nisi Apelles, neve alius quàm *Lysippus effingeret ex ære imagines strenui Alexandri. Quod si judicium hoc solers in æstimandis artibus vocares ad scripta & ad munera ista Musarum, affirmares ortum in pingui aere Bœotiorum. Verùm selecti à te,* Augu-

ANNOTATIONES.

aliquid de se, nisi & seriò & à præstantissimis, offendebatur: admonebatque Prætores, ne paterentur nomen suum commissionibus obsolefieri. Sueton. Octav. cap. 89.

239. *Edicto vetuit.*] Cic. lib. 5. Epist. 12. *Nec enim Alexander ille gratiæ causâ ab Apelle potissimùm pingi, & à Lysipo fingi volebat; sed quod illorum artem tum ipsis cùm etiam sibi gloriæ fore putabat.* Idem narrat Plutarchus, aitque: è duobus Alexandris alterum invictum, scilicet Philippo natum; alterum ab Apelle factum non esse imitabilem. Apuleius Florid. 1. sic habet: *Alexander imaginem suam, quò certior posteris proderetur, noluit à multis artificibus vulgo contaminari; sed edixit universo orbi suo, ne quis effigiem regis temerè adsimularet ære, colore, calamine; quin solus eam Polycletus ære duceret, solus Apelles coloribus delinearet, solus Pyrgoteles calamine excuderet.* Plin. lib. 7. cap. 37. *edixit imperator ille, ne quis ipsum alius quàm Apelles pingeret, quàm Pyrgoteles sculperet, quàm Lysippus ex ære duceret.* Vide & Valer. Max. l. 8. c. 11.

Apellem.] Eximius ille pictor ex insula Co, toto orbe celebratus pictis ingeniosè & venustè tabellis.

240. *Lysippo.*] Statuarius hic præclarus ad veritatem optime accessit. Quintiliano teste. Hinc Propertius lib. 5.

Gloria Lysippo est animosa effingere signa.

241. *Fortis Alexandri vultum.*] Cui nempe masculus ac leoninus erat obtutus.

242. *Quod si judicium, &c.*] Alexander de picturâ aliisque artibus bene judicans, quàm ineptè censuit de carminibus! Certè Bœotico fuisse ingenio dixeris. Plinius tamen lib. 7. cap. 29. docet quanti ab Alexandro æstimati sint Homerus, Pindarus, &c. Ælianus autem Histor. Var. lib. 2. non fuisse picturæ æstimandæ peritum ostendit. refert enim, Alexandri equo adhinniente ad equum ab Apelle pictum, quem tamen Alexander haud valde laudaverat; dixisse Apellem: Atqui, Imperator, videtur equus tuus in arte pingendi esse te intelligentior.

244. *Bœotum in Crasso.*] Quanquam sæpiùs *fortes creantur fortibus* contra tamen evenit interdum. Sic Pindarus crassâ licet regione Bœotiis nempe Thebis oriundus, sagacissimi nihilominus ingenii fuit. Verùm constat Bœotios utplurimum fuisse stupidos & hebetes, aut valde crassos, pro cœli & aëris ratione. unde nata proverbia: *sus Bœotica, auris Bœotica, Bœoticum ingenium.* Cic. 1. de leg. n. 79. *Videmus quàm varia sint terrarum genera; . . . . . aliæ quæ acuta ingenia gignant, aliæ quæ retusa. Quæ omnia*

Dilecti tibi Virgilius Variusque poetæ.
Nec magis expressi vultus per ahenea signa,
Quàm per vatis opus mores animique virorum
Clarorum apparent : nec sermones ego mallem
Repentes per humum, quàm res componere gestas,
Terrarumque situs, & flumina dicere, & arces
Montibus impositas, & barbara regna, tuisque
Auspiciis totum confecta duella per orbem :
Claustraque custodem pacis cohibentia Janum,
Et formidatam Parthis te principe Romam;
Si, quantum cuperem, possem quoque, sed neque parvum
Carmen majestas recipit tua; nec meus audet
Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.
Sedulitas autem stultè quem diligit urget;

INTERPRETATIO.

ste, *poetæ Virgilius & Varius non turpant tua de se judicia, & dona quæ acceperunt plurimâ cum gloriâ largientis. Virorum autem illustrium vultus æreâ effigie expressi non plus fulgent, quàm mores & ingenium versibus poetæ.* Ego verò *non mallem scribere humiles sermones*, *quàm* tua *celebrare facinora, & situs regionum & fluvios, & arces montibus inædificatas, &* victos *reges barbaros, & bella tuis auspiciis orbe toto finita, & templum includens Janum pacis custodem, & Romam te regnante Parthis metuendam;* *si* quidem *tantum valerem quantum exoptarem. At tua majestas non admittit exile carmen; & mea verecundia rem aggredi veretur, ad quam vires minimè sufficiunt. Porro officia gravant* eum *quem stultè colunt,*

ANNOTATIONES.

fiunt ex cœli varietate, & ex disparili aspiratione terrarum. Id. de Fato, n 7. *Inter locorum naturas quantum intersit, videmus : alios esse salubres, alios pestilentes . . . . Athenis tenue cœlum; ex quo acutiores etiam putantur Attici : crassum Thebis; itaque pingues Thebani*, &c.

247. *Varius.*] De eo lib. 1. Od. 6. & lib 1. Sat. ult. sub finem.

248. *Nec magis expressi.*] Plutarchus refert Catonem Censorium eos deridere solitum, qui statuarum cupiditate flagrarent, ignorantes se pictorum & fabrorum operibus gloriari; sui verò pulcherrimas imagines extare in civium animis. Vide lib 4. Od. 8.

250 *Nec sermones ego mallem.*] Adverte prudentiam & modestiam poetæ nostri. Ego, inquit, si Epici carminis scribendi facultate pollerem, certè mallem res ab Augusto præclarè gestas versibus Heroïcis consignare, quam satiras pedestri musâ scribere. verùm illius materiæ gravitati vires meas impares sentio; timeremque *splendida facta fœdis scriptis illinere* & maculare.

253. *Arces montibus impositas.*] Præsidia & custodias ubique disposuit . . . . per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit. Flor. cap. ult.

254. *Tuis auspiciis confecta.*] Vide l. 4. Od. 14.

255. *Claustraque custod. &c.*] Portas itaque Jani clausas, ut pacis tempore. Lib. 4 Od. 15.

256. *Formidatam Parthis.*] Lib. 1. Od. 12. & 19. Lib. 3. Od. 5. Lib. 4. Od. 15.

260. *Sedulitas autem, &c.*] Intempestivum officium nec utile nec gratum

Præcipuè cùm se numeris commendat & arte.
Discit enim citiùs meminitque libentius illud
Quod quis deridet, quàm quod probat & veneratur.
Nil moror officium quod me gravat : ac neque ficto
In pejùs vultu proponi cereus usquam,
Nec pravè factis decorari versibus opto :
Ne rubeam pingui donatus munere; & unà
Cum scriptore meo, capsâ porrectus apertâ
Deferar in vicum vendentem thus & odores
Et piper, & quicquid chartis amicitur ineptis.

INTERPRETATIO.

præsertim cùm se protrudunt versibus & carmine. Enimverò citiùs quisque discit ac faciliùs recordatur id quod deridet, quàm quod æstimat & miratur. Ego quidem *sperno sedulitatem quæ mihi molestiam creat, & nolim usquam è cerâ effingi malè expresso vultu, aut versibus inconditis laudari : ne erubescam turpi affectus dono, simulque cum laudatore meo patente cistâ jacens deporter in vicum*, ubi *venduntur thus, aromata, piper, & quodcunque involvitur insulsis chartis.*

ANNOTATIONES.

videtur, sed potiùs grave est.

262. *Discit enim citiùs, &c.*] Cic. pro Muræna. *Cui placet, obliviscitur; cui dolet, meminit.*

264. *Neque ficto in pejus, &c.*] Malim nullam è cerâ imaginem, quàm pravè fabricatam habere. ex more veteri, de quo nos alibi; Juvenalis autem fusè Sat. 8.

267. *Pingui munere.*] Rudi & inepto carmine, inconditis insulsisque versibus.

268. *Porrectus.*] Quasi cadaver.

270. *Quicquid chartis amicitur ineptis.*] De ea insulsorum librorum infelici sed justâ sorte dixi alibi. Vide lib. 1. Epist. ult. v. 12.

EPISTOLA II.

AD JULIUM FLORUM.

Excusat se quod nec literas nec versus petitos misisset.

FLore, bono claroque fidelis amice Neroni,
Si quis forte velit puerum tibi vendere natum
Tibure, vel Gabiis & tecum sic agat: Hic &
Candidus, & talos à vertice pulcher ad imos;
Fiet eritque tuus nummorum millibus octo,
Verna ministeriis ad nutus aptus heriles,
Litterulis Græcis imbutus, idoneus arti
Cuilibet: argillâ quidvis imitaberis udâ:
Quin etiam canet indoctum, sed dulce bibenti.
Multa fidem promissa levant; ubi pleniùs æquo

INTERPRETATIO.

O Flore, amice fidelis probo & illustri Neroni, si forte aliquis vellet tibi venundare servum Tibure aut Gabiis oriundum; atque tibi sic loquatur: Iste sincerus & integer à capite ad calcem, tibi vendetur octo millibus nummorum, famulus promptus obsequi nutibus heri; literis Græcis eruditus, omnis disciplinæ capax: hunc velut *molle lutum ut libuerit finges, cantabit etiam sine arte, quod jucundum inter epulas. nimiæ pollicitationes minuunt fidem,*

ANNOTATIONES.

1. *Flore bono, &c.*] Julius Florus ad bellum Pannonicum proficiscens cum Tiberio Nerone, petierat ab Horatio ut quæpiam ad se scriberet, cessantem vero quanquam nihil pollicitum subinde increpavit. Cui se Horatius excusat hac Epistolâ; in quâ & eximia quædam ad poësim, & ad bene beateque vivendum pleraque documenta perscribit. Ad hunc ipsum Florum inscriptam vidimus jam Epist. 3. lib. 1.

Amice Neroni.] Is ipse est Tiberius Claudius Nero, qui Augusto in imperium successit. De eo jam ante.

2. *Si quis forte velit, &c.*] Similitudo, quâ se apud Florum purgat Horatius.

3. *Tibure.*] Lib. 1. Od. 7. & 18. & lib. 2. Od. 6.

Gabiis.] Lib. 1. Epist. 11. & 15.

4. *Hic est candidus.*] Verba sunt mangonis, usque ad versum 17.

6. *Verna.*] Servus ex ancillâ natus domi.

7. *Litterulis Græcis imbutus.*] Erudiebant servos, ut pluris venderent, Terent. Eunuch. *Fac periculum in literis, fac in palæstra, in musicis: solertem dabo.*

10. *Multa fidem promissa levant.*] Subdolus negotiator vult videri non dare verba, cùm maximè verba dat.

Laudat, venales qui vult extrudere merces.
Res urget me nulla: meo sum pauper in ære.
Nemo hoc mangonum faceret tibi. non temere à me
Quivis ferret idem. semel hic cessavit: &, ut fit,
In scalis latuit metuens pendentis habenæ.
Des nummos, excepta nihil te si fuga lædat,
Ille ferat pretium pœnæ securus, opinor.
Prudens emisti vitiosum: dicta tibi est lex.
Insequeris tamen hunc, & lite moraris iniquâ.
Dixi me pigrum proficiscenti tibi, dixi
Talibus officiis prope mancum; ne mea sævus
Jurgares ad te quod epistola nulla veniret.
Quid tum profeci, mecum facientia jura
Si tamen attentas? quereris super hoc etiam, quod
Expectata tibi non mittam carmina mendax.

INTERPRETATIO.

quando plusculum laudat merces venales qui cupit eas *citò vendere.* at *nulla me necessitas premit. in propriis bonis modicus sum. nullus negotiator sic tecum ageret. non alius* à te *idem à me facilè obtineret. Hic semel cessator fuit; atque ut accidit* interdum, *se occultavit metu scuticarum ad scalas suspensarum. trade pecuniam, si te non offendit fuga, quam excipio.* Post hæc *accipiet mango nummos absque metu pœnæ, ut credo.* tu *sciens emisti pravum. Significata tibi fuit conditio. Hunc nihilominus insequeris, & injustâ lite implicas. Te discedentem admonui me pigrum esse, & ad ejusmodi officia minimè sedulum; ne graviùs irascereris, si nullas ad te literas mitterem. Quid verò profuit, quandoquidem leges mihi faventes expugnas? expostulas quoque, quoniam speratos versus haud misi fallax.* Verùm at-

ANNOTATIONES.

11. *Meo sum pauper in ære.*] Nullum æs alienum habeo; nihil debeo cuiquam. Cic. pro Roscio comœdo. *Locuples erat: nihil debebat: in suis nummis versabatur.*

14. *Semel hic cessavit.*] Versutus mango fugacem servi animum ita declarat metu legis, ut potiùs dissimulare & tegere dicendus sit: adeo rem verbis involvit, extenuat, subornat.

15. *Ut fit in scalis, &c.*] Quod segnis fuisset ad mandata peragenda; timuit loris stringi ac cædi. Hinc paululum delituit, abfuitque domo. Sic per ambages mango loquitur ne uno verbo eoque odioso dicat; fugit: vel, semel fugit.

In scalis.] Ad terrorem servorum, ita pendebant in scalis scuticæ, quas ob oculos semper haberent, ut à peccando deterrerentur.

16. *Excepta nihil te si fuga lædat.*] Tandem *fugam* dicit breviter, excipitque: quod nisi faceret, redhibere acceptum pretium vel servum cogeretur legibus Ædilitiis.

17. *Pœnæ securus.*] Non obnoxius legi ac pœnæ: non timens actionem redhibitoriam. Cic. offic. 3. *In mancipio vendendo ea vitia dicenda sunt,* (ut putà, esse mendacem, aleatorem, furacem ebriosum, fugacem) *quæ nisi dixeris, redhibeatur mancipium jure civili.* Vide lib. 2. Sat. 3. v. 285. annotat.

18. *Dicta tibi est lex*] Pronuntiata est tibi venditionis conditio.

21. *Talibus officiis propè mancum.*] Quasi manibus carentem, ac proinde ineptum ad scribendas epistolas.

Luculli miles collecta viatica multis
Ærumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem
Perdiderat. post hoc vehemens lupus, & sibi & hosti
Iratus pariter, jejunis dentibus acer,
Præsidium regale loco dejecit, ut aiunt,
Summè munito, & multarum divite rerum.
Clarus ob id factum, donis ornatur honestis,
Accipit & bis dena super sestertia nummum.
Fortè sub hoc tempus castellum evertere prætor
Nescio quod cupiens, hortari cœpit eundem
Verbis, quæ timido quoque possent addere mentem:
I bone, quo virtus tua te vocat: i pede fausto,
Grandia laturus meritorum præmia. quid stas?
Post hæc ille catus, quantumvis rusticus, Ibit,
Ibit eò, quò vis, qui zonam perdidit, inquit.
Romæ nutriri mihi contigit atque doceri,
Iratus Graiis quantum nocuisset Achilles.

INTERPRETATIO.

tende paulisper. *Luculli miles via subsidium multis laboribus comparatum amiserat integrum, dum nocte dormiret fatigatus. Inde lupus violens tam sibi quam hosti infensus, ardens famelicis dentibus, regis præsidium depulit statione probè munitâ multisque opibus instructâ. ob id verò facinus pulcris muneribus afficitur; accipitque plusquàm viginti* millia *sestertiûm nummorum. Eodem fermè tempore volens imperator diruere castrum quoddam, cœpit hunc ipsum* militem *adhortari sermonibus, qui vel ignavo possent animos dare: Ito generosè quò te tua virtus vocat; perge felicibus auspiciis, magna pro faciendis munera consecuturus. cur moraris? Tum ille astutus etsi agrestis ait: Vadat illuc, vadat quo jubes qui loculos amiserit. Ego Romæ educatus & edoctus sum; quantum damni Græcis attulisset Achilles*

ANNOTATIONES.

26. *Luculli miles.*] L. Lucullus Romæ clarissimus Mithridatem Ponti, Tigranemque Armeniæ reges profligavit, opibus maximis celebratus.

30. *Præsidium regale.*] A rege Mithridate vel Tigrane collocatum.

31. *Loco summè munito.*] Tigranocertam quidam intelligunt, ex Appiano in Mithridat. *qua urbs capta exercitum ingenti præda ditavit.* sed alii melius Nisibim Mesopotamiæ civitatem, quæ bene munita Tigranis opes servabat. Dio.

32. *Donis honestis.*] Qualia sunt phaleræ, torques, coronæ.

40. *Zonam.*] Castrensem crumenam & pecuniam, quam milites in zonâ portare consueverant. Evangel. Marc. cap. 6. Gell. lib. 15. cap. 12. sic loquitur C. Graccus: *Cum Româ profectus sum, Quirites, zonas quas argenti plenas extuli, eas ex provinciâ inanes retuli.*

41. *Romæ nutriri mihi contigit.*] Lib. 1. Sat. 6.

42. *Iratus Graiis quantum, &c.*] Id est, didici Homeri Iliadem, in qua refertur Achilles ob ereptam sibi Briseidem iratus secessisse à reliquo exercitu: atque ita Græcis plurimum nocuisse. Vide lib. 1. Od. 15. ad finem. Porrò studiorum olim initium ducebant pueri ab Homeri Achille. Unde proverbium de rudi & illiterato: *Ne iratum quidem Achillem novit.*

Adjecere bonæ pauló plus artis Athenæ:
Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum,
Atque inter silvas Academi quærere verum.
Dura sed amovere loco me tempora grato,
Civilisque rudem belli tulit æstus in arma,
Cæsaris Augusti non responsura lacertis.
Unde simul primùm me dimisere Philippi,
Decisis humilem pennis, inopemque paterni
Et laris & fundi; paupertas impulit audax,
Ut versus facerem. sed quod non desit habentem
Quæ poterunt unquam satis expurgare cicutæ,
Ni melius dormire putem, quàm scribere versus?
Singula de nobis anni prædantur euntes:
Eripuere jocos, Venerem, convivia, ludum;
Tendunt extorquere poemata. quid faciam vis?

INTERPRETATIO.

offensus. Deinde *insignes Athenæ aliquanto plus doctrinæ contulerunt; nempe ut nossem pravum ab honesto distinguere, ac veritatem indagare in nemore Academi. Sed infortunata tempora abstraxerunt me loco jucundo; & civiles fluctus militiæ imperitum appulerunt ad exercitum nequaquam parem viribus Augusti Cæsaris. Unde statim ut Philippi me exemerunt abjectum amputatis alis, spoliatumque domo & bonis paternis: audax inopia adegit carmina componere. Nunc autem possidens quantum sufficit, quibus pharmacis unquam curari possem, si satius non ducerem quiescere, quàm versus condere? Ætas defluens omnia* paulatim *aufert à nobis*: jam *eripuit jocos, amores convivia, facetias; conatur* & *abstrahere* facultatem *poeticam. quid jubes* ut *agam?*

ANNOTATIONES.

43. *Adjecere bonæ, &c.*] Dein apud Athenas Philosophiæ operam dedi. De Athenis lib. 2. sat. 7.

45. *Inter silvas Academi.*] Academia locus Athenis suburbanus, arboribus multis amœnus, illustrium etiam virorum monumentis exornatus, ubi Philosophiam primus docuit Plato. Diogen. Laërt. Alii nomen trahunt ab Academo qui porticum ibi quondam extruxerat: alii à Cadmo.

46. *Dura sed amovere loco, &c.*] Bello nempe civili flagrante, Brutus adversùs Augustum colligens copias, Athenis iter habuit in Macedoniam; unde Horatium & alios quosdam juvenes Romanos ibi literis incumbentes abduxit: nostrum verò poetam Tribunum militum constituit, quamvis *belli rudem*, ut patet.

48. *Cæsaris Augusti, &c.*] Commodè assentatur.

49. *Me dimisere Philippi.*] Ad quam urbem in Thessalicis campis Augustus Brutum profligavit. Vide lib. 2. Od 7.

50. *Decisis humilem pennis, &c.*] Amissis dignitate, & patrimonio etiam per proscriptionem.

53. *Cicutæ.*] Non est quod vox hæc adeo torqueat Interpretes, sanè pro elleboro posita. Nam & Avicena cicutam vocat nigrum elleborum. Itaque sensus est: quanta esset insania mea, si scribendis versibus etiamnum caput obtunderem frangeremve? & quæ frigidiores herbæ possent temperare furorem hunc poeticum?

55. *Singula de nobis, &c.*] Altera non scribendi excusatio.

Denique non omnes eadem mirantur amantque;
Carmine tu gaudes; hic delectatur Iambis;
Ille Bioneis sermonibus, & sale nigro.
Tres mihi convivæ propè dissentire videntur,
Poscentes vario multum diversa palato.
Quid dem? quid non dem? renuis tu quod jubet alter.
Quod petis, id sanè est invisum acidumque duobus.
Præter cætera, me Romanæ poemata censes
Scribere posse inter tot curas totque labores?
Hic sponsum vocat, hic auditum scripta, relictis
Omnibus officiis. cubat hic in colle Quirini,
Hic extremo in Aventino: visendus uterque.
Intervalla vides humanè commoda. Verùm
Puræ sunt plateæ, nihil ut meditantibus obstet.
Festinat calidus mulis gerulisque redemptor;

INTERPRETATIO.

Denique non omnibus eadem placent. Tu versus Lyricos amas, ille Iambicos. Hic gaudet satiris & dicteriis mordacibus. Et quidem *tres convivæ raò idem appetunt:* quin *diversa longè dissimili gustu volunt. quid tribuam? quid negem? tu recusas quod alius petit. Quod cupis, illud amarum & grave duobus videbitur. Præterea numquid putas me Romæ posse condere carmina tot inter sollicitudines & molestias? Hic rogat* ut pro eo *spondeam: ille* ut *audiam quæ composuit, dimissis quibuscunque officiis. alter habitat in colle Quirinali, alter in ultimo Aventino. ambos adire oportet. cernis loca satis distantia. At vacuæ sunt viæ, ut nihil cogitabundum impediat.* Imò *occurrit operum conductor* cum *mulis & bajulis properans; machina*

ANNOTATIONES.

58. *Denique non eadem, &c.*] Tertia est hæc ratio & excusatio quare versus nolit scribere.

60. *Bioneis sermonibus.*] Bion sophistes & poeta, dictus Boristhenites, adeo mordax & dicax ut nemini parceret, sed Homerum ipsum salibus amarissimis proscideri. Ejus meminit Plutarchus.

65. *Præter cætera.*] Quarta excusatio.

67. *Sponsum.*] Vide libro 2. Satira 6. ubi.

. . . . . . *Romæ sponsorem me rapis.*

Auditum.] De recitandi more & vesaniâ, jam dixi.

68. *Colle Quirini.*] Ad remotissimam urbis regionem.

69. *Extremo in Aventino.*] Ad oppositam urbis partem versùs Tiberim.

70. *Intervalla vides, &c.*] Inter utramque illam regionem sunt nempe forum Romanum, templum Jovis Feretrii, Capitolium, Palatium.

Humanè commoda.] Ironicè, id est valde incommoda ob longinquitatem itineris ac regionum diversitatem. Perperam istas voces aliqui separant.

71. *Verum puræ sunt plateæ.*] Prolepsis. At vacuæ impedimentis sunt viæ: atque inter eundum versus meditari licet. Imò, inquit Horatius, molestissima est vel ob istam rationem quælibet urbs valde frequens & populosa. Vide Juvenal. Sat. 3.

72. *Calidus redemptor.*] Ardens & inhians ad quæstum. Vide Od. 1. lib. 3.

Torquet nunc lapidem, nunc ingens machina tignum;
Tristia robustis luctantur funera plaustris;
Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus.
I nunc, & versus tecum meditare canoros.
Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit urbes,
Ritè cliens Bacchi somno gaudentis & umbrâ.
Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos
Vis canere; & contracta sequi vestigia vatum?
Ingenium, sibi quod vacuas desumpsit Athenas,
Et studiis annos septem dedit, insenuitque
Libris & curis, statuâ taciturnius exit
Plerumque, & risu populum quatit. hic ego rerum
Fluctibus in mediis, & tempestatibus urbis,
Verba lyræ motura sonum connectere digner?
Frater erat Romæ consulti rhetor, ut alter

INTERPRETATIO.

lapidem aut trabem ingentem attollit: pompa funebris decertat cum magnis plaustris: illac rabiosa canis, istac porcus cœnosus discurrit. Age modò, versus optimos animo finge. Verùm *scriptor omnis petit solitudinem, urbesque vitat, jure cliens Bacchi quietem & otium amantis. Tu* verò *me jubes mediis in tumultibus noctis ac diei Lyrica scribere, & poetarum ardua studia consectari. Ingeniosus quispiam Athenis tranquillis addictus*, ibi*que septem* per *annos studiis operatus, sedulæ librorum incumbens* lectioni, *prodit interdum taciturnior* quàm *statua, & populo ludibrium exhibet.* Ergone *hìc ego inter agitationes ac strepitus civitatis in animum inducam meum aptare voces lyrâ canendas?* Insuper & alia quæ deterreant accipe. *Rhethor* quidam *erat Romæ frater*

ANNOTATIONES.

73. *Ingens machina.*] Vel saxa ad muros vel tigna ad contignationem attollens.

77. *Scriptorum chorus, &c.*] Ovid. Trist. 1.

Carmina secessum scribentis & otia quærunt.

Quintil. lib. 10. cap. 3. *Secretum & liberum arbitris locum, & quàm altissimum silentium scribentibus maximè convenire nemo dubitaverit.* & paulò post: *silentium & secessus, & undique liber animus, maximè optanda sunt.* Vide Juvenal. Sat. 7. v. 53. & seq.

78. *Cliens Bacchi.*] In tutela Bacchi esse poetas, dictum est alibi non semel.

80. *Contracta vestigia vatum.*] Angusta, ardua, difficilia. Vide Juvenal. mox cit. Alii leg. *contacta*, sed ineptè.

81. *Ingenium sibi quod, &c.*] Si Athenis ludibrio est homo plusculum meditabundus, & quasi lectioni librorum immersus; quid essem ego Romæ si per vias irem profundâ cogitatione abstractus, & tam à rebus quæ circa me sunt quàm à me ipso ferè alienatus?

86. *Verba lyræ motura sonum.*] Versus Lyricos.

87. *Frater erat Romæ, &c.*] Quinta ratio, ineptus & vanus poetarum animus, quem similitudine explicat. Profectò jam pudere debet poetam esse, inquit Horatius; cùm insulsa vatum nostrorum arrogantia passim nauseam & offensionem ingeneret.

Alterius sermone meros audiret honores :
Gracchus ut hic illi foret, huic ut Mucius ille.
Quî minus argutos vexat furor iste poetas ?
Carmina compono, hic elegos, mirabile visu,
Cælatumque novem Musis opus. Aspice primum
Quanto cum fastu, quanto molimine circum-
Spectemus vacuam Romanis vatibus ædem.
Mox etiam, si forte vacas, sequere ; & procul audi
Quid ferat, & quare sibi nectat uterque coronam.
Cædimur, & totidem plagis consumimus hostem,
Lento Samnites ad lumina prima duello.

INTERPRETATIO.

jurisperiti, qui alter alterius perpetuas laudes audiebant. Hic illi quasi Graccus, ille huic tanquam Mucius prædicabatur. Nihilo certè *minus insania ista detinet poetas loquaces.* Odas *ego scribo, hic elegias, opus admirandum & à novem Musis elaboratum. Animadverte primò quantâ cum arrogantiâ & anxietate contemplemur* Apollinis *templum Romanis poetis destitutum. Deinde si per otium licet, affectare quoque, & eminùs ausculta quid quisque afferat, & cur sibi lauream attribuat. Conficimur, totidemque vulneribus afficimus adversarium, lentâ pugnâ* usque *ad vesperam,* quasi *Samnites.*

ANNOTATIONES.

89. *Gracchus.*] Tiberius & Cajus, Sempronii Gracchi & Corneliæ de Scipionum familiâ, filii ; ambo eloquentiâ claruerunt ; sed popularibus tumultibus nimiùm indulgentes miserè & indecorè perierunt. Cic. de Arrusp. respons. n. 41. *Tib. Gracchum secutus est Cajus Gracchus, quo ingenio, quanta vi, quanta gravitate dicendi, ut dolerent boni omnes non illa tanta ornamenta ad meliorem mentem voluntatemque esse conversa.* Idem de clar. orat. *Fuit Gracchus diligentiâ Corneliæ matris à puero doctus, & Græcis literis eruditus . . . . . . Utinam in Tib. Graccho, Cajoque Carbone talis mens ad Remp. bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit. Profectò nemo his viris gloriâ præstitisset.*

Mucius.] Pub. Mucius *juris civilis intelligentiâ atque omni prudentia genere præstans.* Cic. mox cit.

91. *Mirabile visu, &c.*] Judicio quidem ipsorum auctorum futili & insulso.

93. *Circumspectemus.*] Se quidem cum istis poetastris jungit Horatius, ut graviùs eos proscindat & confodiat.

94. *Vacuam Romanis vatib. ædem.*] Quandiu sua scripta non replebunt ædem seu bibliothecam Apollinis, eam Romanis vatibus vacuam putant inepti illi, adeo se mirantur, & aliis omnibus præstantiores existimant.

96. *Quare sibi nectat uterque coronam.*] Quam stultè laureâ se poeticâ dignos putent.

97. *Cædimur, & totidem, &c.*] Invicem quasi vulneramur, & conficimur inani gloriæ opinione decepti, dum mutuis laudibus vanisque titulis & elogiis alii alios perperam exornamus. Alii de recitandi & audiendi vicissim molestâ occupatione intelligunt afferuntque illud ex arte Poëticâ ; *recitator acerbus quem arripuit, tenet occiditque legendo,* sed minus benè.

98. *Lento Samnites, &c.*] Parum ad rem est Samnitum pertinax adversùs Romanos ad finem usque diei pugna, de qua T. Liv. lib. 9. & Ennius :

Bellum æquis manibus nox intempesta diremit.

Discedo Alcæus puncto illius. ille meo quis ?
Quis, nisi Callimachus ? si plus adposcere visus,
Fit Mimnermus, & optivo cognomine crescit.
Multa fero, ut placem genus irritabile vatum,
Cum scribo, & supplex populi suffragia capto.
Idem, finitis studiis & mente receptâ,
Obturem patulas impunè legentibus aures.
Ridentur mala qui componunt carmina : verùm
Gaudent scribentes ; & se venerantur, & ultro,
Si taceas, laudant quicquid scripsere, beati.
At qui legitimum cupiet fecisse poema,
Cum tabulis animum censoris sumet honesti ;
Audebit quæcunque parum splendoris habebunt,
Et sine pondere erunt, & honore indigna ferentur,
Verba movere loco, quamvis invita recedant,

INTERPRETATIO.

Illius sententiâ sum Alcæus. ille meâ quis erit ? *quis nisi Callimachus ? Si* quid *amplius petere videatur, dicetur Mimnermus, & exornabitur vocabulo quod optaverit.*

Multa quidem *perfero, ne irritem Poetas utplurimum iracundos, quando* quidpiam *compono, & vulgi approbationem enixis precibus flagito.* at *post finita studia cùm ad memet redii, ipse aures occludam* antè *apertas temere recitantibus. Deridentur qui scribunt inconcinnos versus, sed auctores ipsi sibi placent & applaudunt, ac felices venditant quod composuerunt, si à te non laudentur. Verùm quisquis carmen exactum scribere voluerit,* is *cum chartâ accipiet animum boni critici : quæ dictiones minùs aptæ & pulcræ judicabuntur, ultrò expunget, etsi reluctantes amoveantur,*

ANNOTATIONES.

Aptiùs ergo intelligemus illud genus gladiatorum quos ab armaturâ Samnites dicebant, quodque inter epulas spectaculum adhibebant, adeoque *ad lumina, lento* etiam *duello* : quippe non gladiis sed rudibus decertantes, graves quidem ictus sed minimè plagas aut necem inferebant.

99. *Alcæus.*] Ab eo dicor alter Alcæus. De hoc Lyricorum coryphæo lib. 1. Od. 32. & lib. 2. Od. 13.

Puncto.] Examine, suffragio, judicio.

100. *Callimachus.*] Hic Elegiographorum princeps apud Græcos, Quintiliano etiam teste. Cyrene in Africâ oriundus, floruit sub Ptolemæis Philadelpho & Evergete, plurima certe carmina scripsit, sed pervenerunt ad nos pauca dumtaxat epigrammata, & hymni. Ex eo quædam imitari interdum & prædari studuere Catullus atque Propertius. Quod breves libros amaret Callimachus, insimulantibus aiebat :

Ingens volumen ingens malum.

101. *Mimnermus,*] De eo poetâ l. 1. Epist. 6. ad finem.

105. *Obturem patulas, &c.*] Interdum ineptias legentium & recitantium ferre cogor : at postea indignor, aversor, abhorreo.

114. *Intra penetralia Vestæ.*] In conclavi, in scrinio scriptoris, quæ nemini præter ipsum, scrutari licet : quemadmodum solus olim Pontifex maximus adire poterat *abditos & penetrales focos* apud Vestæ fanum Cic. vel, sicut è templo Vestæ tanquam ex asylo quemvis extraxisse, nefas est. *Vestam* hic pro Lare poni quidam volunt. De Vestâ

Et verſentur adhuc intra penetralia Veſtæ :
Obſcurata diu populo bonus eruet, atque
Proferet in lucem ſpecioſa vocabula rerum ;
Quæ priſcis memorata Catonibus atque Cethegis,
Nunc ſitus informis premit & deſerta vetuſtas :
Adſciſcet nova, quæ genitor produxerit uſus ;
Vehemens, & liquidus, puroque ſimillimus amni,
Fundet opes, Latiumque beabit divite linguâ :
Luxuriantia compeſcet ; nimis aſpera ſano
Lævabit cultu, virtute carentia tollet :
Laudentis ſpeciem dabit, & torquebitur ; ut qui
Nunc Satyrum, nunc agreſtem Cyclopa movetur.

INTERPRETATIO.

& adhuc incluſa ſint in Veſtæ ſacrario: ſolers adhibebit ſplendidas rerum appellationes, ac diu populo ignotas producet: quas olim Catones & Cethegi uſurparunt, nunc autem *deformat turpis ſqualor & obſoleta antiquitas : finget novas quas auctor uſus propagabit : ad inſtar fluminis rapidi ac nitidi, proferet divitias, ac ſermone opulento ditabit Latium : redundantia coercebit, duriora ſcitè expoliet, inertibus vim addet: quaſi ludens circumagetur, velut qui modò Satyrum, modò rudem Cyclopem motu ſimulat.*

ANNOTATIONES.

lib. 1. Od. 2.

115. *Obſcurata diu, &c.*] Art. Poet. v. 70.

Multa renaſcentur quæ jam cecidere, &c.

117. *Catonibus atque Cethegis.*] Vetuſtiſſimis oratoribus, fere coævis. Plin. lib. 7. cap. 27. *Cato*, inquit, *primus Porciæ gentis tres ſummas in homine res præſtitiſſe exiſtimatus eſt ; optimus orator, optimus imperator, optimus ſenator. . . . . quater & quadragies cauſam dixit: nec quiſquam ſæpius poſtulatus, & ſemper abſolutus.*

Cethegis.] Intelligendus hic M. Cornelius Cethegus, quem Cicero in Bruto commendat, ejuſque eloquentiæ auctorem idoneum dicit Q. Ennium ; quippe qui & ipſe eum audierit, & de mortuo ſcribat : unde nemo ſuſpicari poſſit, amicitiæ causâ eſſe mentitum. Is cum Pub. Sempronio Tuditano conſulatum geſſit, bello Punico ſecundo, annis ferè ducentis antequam hæc ſcriberet Horatius. Ennius in Annal.

Additur orator Cornelius ſuaviloquenti
Ore Cethegus . . .
Flos delibatus populi, ſuadæque medulla.

Vide Quintil. lib. 2. cap. 15. ubi horum facit mentionem.

119. *Adſciſcet nova.*] Vide Art. Poet. v. 46. & ſeq.

124. *Laudentis ſpeciem dabit.*] Eâ ſubtilitate ſcribet, ut ludere videatur : adeo res quæque luculenter & facilè ſcriptæ apparebunt, *ut ſibi quivis ſperet idem ; at ſudet multùm fruſtraque laboret auſus idem.* Art. Poet. v. 240. Vide ibi annot.

125. *Ut qui nunc Satyrum, nunc agr. &c.*] Velut eximius pantomimus, geſtibus exprimens nunc agilem Satyrum, nunc tardum Cyclopem tanta quidem arte, ut ipſa Satyri vel Cyclopis natura & perſona agere credatur, quod quidem pariter æmulari ſe poſſe quiſque ſpectantium facilè ſibi perſuaſerit. verùm ſi rem tentet, jam difficultatem ſentiat. Vide lib. 1. Sat. 5. v. 63.

Prætulerim

Prætulerim scriptor delirus inersque videri,
Dum mea delectent mala me, vel denique fallant,
Quam sapere, & ringi. fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragœdos,
In vacuo lætus sessor plausorque theatro;
Cætera qui vitæ servaret munia recto
More; bonus sanè vicinus, amabilis hospes,
Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis,
Et signo læso non insanire lagenæ:
Posset qui rupem & puteum vitare patentem.
Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus
Expulit elleboro morbum bilemque meraco,
Et redit ad sese: Pol me occidistis, amici,
Non servastis, ait; cui sic extorta voluptas,
Et demptus per vim mentis gratissimus error.

INTERPRETATIO.

Ego certè *malim haberi poeta vesanus & insulsus, dummodò placeant mihi vel etiam ignota sint vitia mea; quàm bene scribere, &* animo *cruciari. Argis fuit quidam non plebeius, qui credebat audire se tragœdos excellentes, in vacuo theatro sedens & applaudens: cæterùm honestæ vitæ officia non omittebat, probus omnino vicinus, benignus hospes, bonus erga conjugem, mitis in servos, nec supra modum excandescens si fractum* invenerit *lagenæ sigillum: denique rupem vel puteum facilè devitabat. Ille affinium curâ & auxilio sanatus, pulso morbo & bili per elleborum purum, ad mentem sanam reversus dixit: Profectò me occidistis, ô amici, non servastis cui gaudia sic abstulistis, & mentis errorem jucundissimum eripuistis per virtutem* medicamentorum.

ANNOTATIONES.

126. *Prætulerim scriptor, &c.*] Videtur per prosopopœiam induci Florus, vel alius quispiam, hæc dicens & concludens ex rationibus ab Horatio prolatis.

128. *Ringi.*] Stomachari, intimis sensibus angi. Cic. ad Attic. lib 4. Epist. 5. *Hi subringentur, qui villam me molestè ferunt habere, quæ Catuli fuerat.*

Fuit haud ignobilis Argis.] Homo ille vocabatur Lycas, ex vet Comment. De *Argis* urbe, lib. 1. Od. 7. annot.

129. *Qui se credebat, &c*] Idem Abydi gestum narrat Aristoteles. Vide Athenæum lib. 12. in fine, ubi similem refert de insano historiam sat lepidam. Thrasylaus nempe quidam (Thrasyllum vocat Ælianus Var. lib. 4. c. 25.) suas esse putabat naves omnes in Peiræum appellentes: has recensebat, excipiebatque tanto gaudio, quàm si dominus fuisset earum rerum omnium, quæ advenissent salvæ. Is verò Critonis fratris curâ sanatus affirmabat lætum se prorsus ac beatum vixisse in eâ dementiâ; quoniam omnis molestiæ expers, & multam voluptatem animo perciperet.

134. *Signo læso lagenæ.*] Lagenas vini obsignabant olim adversus fraudem servorum. Cic. l. 16. Epist. 26. ad Tironem; *olim matrem memini lagenas etiam inanes obsignare, ne diceremur furtim exsiccatæ fuisse.* Pers. Sat. 6. vers. 17. ubi,

Et signum in vapidâ naso tetigisse lagenâ.

Insanire.] Irasci nimiùm, usque ad furorem & insaniam.

140. *Mentis gratissimus error.*] Vide Athen. paulò ante cit. ubi ait, jucun-

Nimirum ſapere eſt abjectis utile nugis,
Et tempeſtivum pueris concedere ludum;
Ac non verba ſequi fidibus modulanda Latinis;
Sed veræ numeroſque modoſque ediſcere vitæ.
Quocirca mecum loquor hæc, tacituſque recordor;
Si tibi nulla ſitim finiret copia lymphæ,
Narrares medicis: quod quanto plura paraſti,
Tanto plura cupis, nulline faterier audes?
Si vulnus tibi monſtratâ radice vel herbâ
Non fieret levius, fugeres radice vel herbâ
Proficiente nihil curarier. audieras, cui
Rem Di donarent, illi decedere pravam
Stultitiam: & cum ſis nihilo ſapientior, ex quo
Plenior es, tamen uteris monitoribus iiſdem?
At ſi divitiæ prudentem reddere poſſent,
Si cupidum timidumque minùs te; nempe ruberes,
Viveret in terris te ſi quis avarior uno.
Si proprium eſt, quod quis librâ mercatur & ære;
Quædam, ſi credis conſultis, mancipat uſus;

INTERPRETATIO.

Scilicet expedit ſapientiæ ſtudere, abjectis nugis; & pueris relinquere ludum ætati *congruum.* Jam *non* ampliùs juvat *ſectari voces chordis Latinis canendas, ſed rectæ vitæ rationes & inſtituta ſcrutari. Quapropter ita mecum reputo, & tacitè ſtatuo: ſi nulla aquarum abundantia ſitim placaret, medicos adires: cur autem nemini audes fateri, quò plus habes, eò plus te appetere. Si ægritudo non levaretur plantâ vel radice tibi indicata, ſperneres radicem aut plantam nihil remedii afferentem. Auditu acceperas, Diis opes largientibus, hominem inſaniâ iſtâ liberari; factus autem locupletior, quanquam nihilo magis ſapis, tamen auſcultas* ſemper *eoſdem monitores. At ſi opes meliorem, ſi minùs avarum & ſollicitum efficerent;* jure *quidem erubeſceres, ſi quiſquam in orbe eſſet te ſolo cupidior.* Jam verò, *ſi proprium eſt quod quiſque ſoluto pretio emit;* ſi *quædam uſus addicit, ut aiunt juriſperiti;*

ANNOTATIONES.

diſſimas eſſe inſanorum delicias.

141 *Nimirum ſapere eſt abjectis, &c.*] Tranſit ingenioſè Horatius ad aliam materiam, nempe, moribus corrigendis potius quam verbis connectendis & numerandis ſtudere jam expedit. ubi Flori vitia ſolerter notat.

146. *Si tibi nulla ſitim, &c.*] In morbis corporis, conſulitur medicus; in morbis animi, diſſimulatur celaturque malum, nec ullum proinde remedium quæritur.

151. *Audieras.*] A Stoicis didiceras.

154. *Monitoribus iiſdem.*] Vel, cupiditatibus, vel, avaris, qui ut rem ſemper augeas, admonent: quaſi ſapientia & felicitas unà cum opibus accreſceret.

158. *Si proprium eſt quod quis, &c.*] Agit adversùs eos, qui multos ut agros emant, magnam pecuniæ vim congerere ſtudent.

Librâ mercatur & ære.] Olim rei pretium ſeu pecunia pendebatur: poſtea numerari cœpit.

159. *Mancipat.*] Jus & poſſeſſionem

Qui te pascit ager, tuus est: & villicus Orbi
Cum segetes occat, tibi mox frumenta daturus,
Te dominum sentit. das nummos, accipis uvam,
Pullos, ova, cadum temeti. nempe modo isto
Paullatim mercaris agrum, fortasse trecentis,
Aut etiam supra, nummorum millibus emptum.
Quid refert, vivas numerato nuper, an olim?
Emptor Aricini quondam Veientis & arvi,
Emptum cœnat olus, quamvis aliter putat; emptis
Sub noctem gelidam lignis calefactat ahenum.
Sed vocat usque suum, quà populus adsita certis
Limitibus vicina refugit jurgia, tanquam
Sit proprium cuiquam, puncto quod mobilis horæ
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc sorte supremâ,
Permutet dominos, & cedat in altera jura.

INTERPRETATIO.

tuus est ager qui te alit, & villicus Orbii occans segetes, ut tibi dein triticum vendat, te herum sentit. datâ pecuniâ mercaris uvam, pullos, ova, cadum vini; ita nimirum paulatim emis agrum fortè millibus nummorum trecentis vel amplius comparatum. Quid interest, seu *nuper seu dudum soluto vivas? Possessor vetus agri Veientis & Aricini emptum comedit olus, quamvis aliter existimet, emptis lignis ahenum calefacit sub noctem frigidam. Atqui suum appellat usque ad populum juxta plantatam*, quæ *certis finibus dirimit controversias vicinorum. Quasi* verò *proprium alicui sit, quod momento fluxi temporis mutet dominos & in alterius possessionem transeat, vel precibus, vel emptione, vel per violentiam, aut per*

ANNOTATIONES.

certam tradit, usu continuato per tempus lege definitum.

160. *Qui te pascit ager, tuus est.*] Tum emptione tum usucapione proprius tibi dicendus est ager, cujus fructibus uteris licet emptis. Cic. lib. 7. Epist. 30. *Id cujusque est proprium quo quisque fruitur atque utitur.*

161. *Occat.*] Sparsum semen terrâ operit glebas versando & frangendo.

162. *Te dominum sentit.*] Quamvis Orbii dicatur ager & villicus; tu tamen magis dicendus es dominus, cui fructus fert ager, & cui laborat villicus.

166. *Numerato nuper, an olim.*] Qui agrum mercatur, fructus quidem universos præsentes & futuros emit dato semel integro pretio: qui verò necessarios in diem fructus mercatur, agrum emit paulatim numerato pretio & per partes dato.

167. *Aricini.*] Aricia oppidulum Latii.

Veientis.] Veii urbs Hetruriæ.

168. *Quamvis aliter putat.*] Non est quod inempta dicat olus & ligna. Scilicet eorum olim pretium numeravit & solvit, quando agros solutâ pecuniâ emit.

170. *Sed vocat usque suum, &c.*] Prolepsis. Vide lib. 2. Sat. 2. sub finem.

173. *Nunc prece, &c.*] Quatuor ista sunt rem capiendi genera. *prece*, per donationem precibus, officiis, aut aliâ ratione captatam. *pretio*, emptione. *vi*, ereptâ veteri domino possessione, seu per vim armorum seu per fraudem & iniquas lites. *sorte supremâ*, cùm hæreditario jure obveniunt bona.

Sic quia perpetuus nulli datur usus, & heres
Heredem alterius, velut unda supervenit undam;
Quid vici prosunt, aut horrea? quidve Calabris
Saltibus adjecti Lucani, si metit Orcus
Grandia cum parvis, non exorabilis auro?
Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas
Argentum, vestes Gætulo murice tinctas,
Sunt qui non habeant: est qui non curet habere.
Cur alter fratrum cessare, & ludere, & ungi,
Præferat Herodis palmetis pinguibus; alter
Dives & importunus, ad umbram lucis ab ortu
Sylvestrem flammis & ferro mitiget agrum;

INTERPRETATIO.

mortem. Quoniam igitur nemo habet usum perpetuum, atque heres heredi sicut fluctus fluctui succedit; quid proficiunt villæ aut horrea? quorsum Lucani agri Calabris adjuncti, si magna parvaque abripit mors nequaquam auro placabilis? Lapillos, marmor, ebur, Etrusca signa, picturas, argentum, vestes Getulicâ purpurâ tinctas multi non possident; quidam nec cupiunt possidere. Quare fratrum alter otium, nugas, unguenta habere malit quàm opima palmeta Herodis; alter autem licet *opulentus agrum sterilem laboriosè domet igne & vomere, à primâ luce* usque *ad*

ANNOTATIONES.

177. *Quid vici prosunt.*] Quidam legunt, *vites*, id est, vineæ.

178. *Calabris saltibus adjecti Lucani.*] Calabriæ pariter & Lucaniæ opima valde pascua erant. De contiguis illis ad ultimam Italiam regionibus jam dictum in Epod. 1.

180. *Tyrrhena sigilla.*] Imagines parvas ex Hetruriâ, quam regionem primo incoluerunt populi à Tyrrheno Atys (qui unus è posteris Herculis) filio nominati, & è Lydiâ huc deducti.

181. *Getulo murice.*] *Purpura florem illum tingendis expetitum vestibus murices* (pisciculi) *in mediis habent faucibus. . . . . . Præcipuus in Meninge Africa & Getulo littore Oceani.* Plin. lib. 9. cap. 36. De Gætulia dixi lib. 1. Od. 23. & lib. 2. Od. 20.

183. *Alter fratrum.*] Designat Micionem & Demeam fratres, quorum alter in urbe quietus degebat, alter ruri duris se laboribus exercebat: apud Terent. Adelph.

184. *Herodis palmetis.*] Agris Judææ fertilissimis; & Ierichuntinis palmis, è quibus opimus redit proventus. Illic verò Herodis regia erat. Strabo lib. 16. *Hiericus campus à montana quadam circumdatus, quæ in amphitheatri speciem ad ipsum declinat. Ibi est palmetum habens & alias feraces arbores, sed plures palmas, ad stadia centum extenditur, irriguum totum: ac villis frequens. Illic etiam visitur Herodis regia, & balsami viridarium. Inde verò amplus est reditus & ingens vectigal.* Vide & Plin. lib. 5. c. 17.

Herodis.] Herodes apud Judæos regnavit temporibus Augusti in partibus Syriæ: inquit vet. Schol. ad Persii Sat. 5. v. 180. De eo nos ampliùs ibidem.

186. *Sylvestrem flammis.*] Rem fuse explicat Virgilius Georg. 1. vers. 84. & seq.

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis.
Sive inde occultas vires & pabula terræ

Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,
Naturæ Deus humanæ, mortalis in unum-
Quodque caput, vultu mutabilis, albus, & ater.
Utar, & ex modico, quantum res poscet, acervo
Tollam; nec metuam, quid de me judicet heres,
Quod non plura datis invenerit. & tamen idem
Scire volam, quantum simplex hilarisque nepoti
Discrepet, & quantum discordet parcus avaro.
Distat enim, spargas tua prodigus, an neque sumptum
Invitus facias; neque plura parare labores:
Ac potius, puer ut festis Quinquatribus, olim
Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.
Pauperies immunda domûs procul absit. ego, utrum

INTERPRETATIO.

vesperam: novit Genius, qui comitatur sidus ortui præsidens; humanæ naturæ Deus, qui cum singulis hominibus interit, faciem habens multiplicem, propitius, & adversus. Quæ cum ita sint, *bonis utar, & ex parvo cumulo desumam quod opus erit; nec curabo quid heres de me censeat, quia non repererit majores* opes quam mihi *donata* sint. *Ipse tamen cupiam nosse quid bonus lætusque differat à luxurioso, & quantum distet frugalis à sordido. Quippe* latum *discrimen est*, utrum bona *tua malè profundas, an sponte insumas; nec majora congerere studeas: quin potius raptim utaris deinceps brevi & jucundâ ætate, sicut puer feriis Quinquatribus. Ne* res *familiaris inops aut sordida*

ANNOTATIONES.

Pinguia concipiunt: sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quà succus in herbas:
Seu durat magis, & venas astringit hiantes;
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

187. *Genius,*] Numen quod rebus gignendis præest, & simul cum nascente nasci, cum moriente mori credebatur. Ammian. Marcell. lib. 21. Censorin. de die natali. Plutarch. lib. de interitu orac. &c.

189. *Albus & ater.*] Duplicem cuique genium veteres assignabant, bonum & malum. Bruto cubanti narrant obversatam olim speciem corporis horrifici; & quærenti, quis Deus vel homo esset, & quid vellet; respondisse: malus ego tuus genius sum; hodie me ad Philippos videbis. Cui Brutus intrepidè: Videbo. Plutarch.

192. *Plura datis,*] A Mœcenate, ab Augusto.

193. *Simplex.*] Non sumptuosus aut prodigus, at *hilaris* & honestè bonis utens.

197. *Puer ut festis Quinquatribus*] Plenâ & liberâ mentis hilaritate, quemadmodum pueri hilariter omnino transigunt dies feriatos sibi concessos in Quinquatribus.

Quinquatribus.] Quinquatria, vel potius Quinquatrus pluralis numeri, dies erant festi in honorem Minervæ, quibus à studio vacabant pueri, & minerval suis magistris deferebant. Nomen vel à dierum numero, quod celebrarentur quinto die post Idus. Varro. l. 5.

Nave ferar magnâ an parvâ, ferar unus & idem.
Non agimur tumidis velis Aquilone ſecundo:
Non tamen adverſis ætatem ducimus Auſtris.
Viribus, ingenio, ſpecie, virtute, loco, re,
Extremi primorum, extremis uſque priores.
Non es avarus; abi. Quid? cætera jam ſimul iſto
Cum vitio fugere? caret tibi pectus inani
Ambitione? caret mortis formidine, & irâ?
Somnia, terrores magicos, miracula, ſagas,
Nocturnos lemures, portentaque Theſſala rides?
Natales gratè numeras? ignoſcis amicis?

INTERPRETATIO.

ſit. ceterum *ſeu amplâ ſeu exiguâ cymbâ vehar, ipſe idemque ero. Non inflatis* quidem *velis ferar proſpero Aquilone: at nec Auſtris contrariis victito. viribus, ingenio, decore* externo, *virtute, gradu, facultatibus, primorum ultimus* ſum; *at ultimos antecedo. Non avarus es; euge. ecquid? an cetera quoque vitia cum illo abſunt?* num *liber eſt animus tuus ambitione vanâ, timore mortis, & iracundiâ?* nunquid *ſpernis inſomnia, magorum terriculamenta, prodigia, veneficas, umbras nocturnas, & Theſſalorum oſtenta?* num *hilariter annos* tuos *recenſes?* an *indul-*

ANNOTATIONES.

de L. L. Gell. lib. 2. cap. 21. &c. vel quod eâ die Minervæ ædes in Aventino conſecrata ſit. Feſtus. Alii aliter. Ovid. Faſt. 3.

Una dies media eſt, & fiunt ſacra Minervæ:
Nominaque à junctis quinque diebus habent.

201. *Non agimur tumidis, &c.*] Allegoria. Id eſt: Ego non opes habeo ingentes, nec ſumptuosè vivò: at nec paupertate conflictor, nec ſordido victu immundam aut miſeram ætatem ago.

208. *Somnia terrores, &c*] An ſapienter & fortiter contemnis vana quæque terriculamenta? Vide Cœl. Rhodig. l. 27 c. 9. & ſeq.

209. *Lemures.*] Perſ. Sat. 5. v. 185. *nigros lemures* vocat: ideſt umbras ſeu larvas, quibus noctu infeſtantur domus, quas procurandi ſeu expiandi rationem docet Varro lib. 1. de vitâ Pop Rom. & Ovid Faſt. 5. Vide Plin. lib. 7. Epiſt. 27. in qua pleraque refert ejus generis phantaſmata tum ſuis tum aliorum oculis obverſata. *Erat Athenis*, inquit, *ſpatioſa domus, ſed infamis & peſtilens. Per ſilentium noctis, ſonus ferri, & ſi attenderes acriùs, ſtrepitus vinculorum longiùs primo, deinde proximo reddebatur. mox apparebat idolon, ſenex macie & ſqualore confectus, promiſſâ barbâ, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebatque, Inde inhabitantibus triſtes diræque noctes per metum vigilabantur, &c.*

Portentaque Theſſala, &c.] Miracula perpetrata à Theſſalis per artem magicam & veneficia, quibus ii maximè pollebant, a Medea edocti, ut aiunt. Plinius lib. 30 cap. 1. magiam apud Theſſalos propogatam ſcribit. Hinc & *mulier Theſſala*, pro magâ & veneficâ, in proverbium abiit.

Theſſala.] Theſſalia pars fuit regni Macedonici perampla, quanquam diſtincta regio: inter Penei fluvii ad Boream, & Thermopylas ad Auſtrum: ab occidente Epirum habet. Ejus præcipua urbs Lariſſa fuit, Achyllis natalibus inclyta.

210. *Natales gratè numeras.*] Libenterne ætatis annos recenſes? an non horres mortis accedentis mentionem

Lenior & melior fis accedente ſenectâ?
Quid te exempta juvat ſpinis de pluribus una?
Vivere ſi rectè neſcis, decede peritis.
Luſiſti ſatis, ediſti ſatis atque bibiſti;
Tempus abire tibi eſt: ne potum largiùs æquo
Rideat, & pulſet laſciva decentiùs ætas.

INTERPRETATIO.

ges amicis? an *ingraveſcente ætate fis benignior ac probior?* Enimvero *quid tibi prodeſt unam de multis ſpinis avulſiſſe? Si neſcis bene vivere, da locum melioribus, ſat nugatus es. ſatis ediſti & bibiſti:* jam *tempus eſt*, ut *abſcedas; ne pluſculum te laſcivientem derideant & exagitent juvenes convenientiùs laſcivientes.*

ANNOTATIONES.

hoc enim puſilli eſt animi.

211. *Lenior & melior fis acced. ſen.*] Tunc certe aut nunquam minui debent animi perturbationes, tum deferveſcente ſanguine, tum uſu rerum & ſapientiâ creſcente.

212. *Quid juvat te exempta, &c.*] Quid juvat unum vitium expuliſſe, ſi alia ſuperſunt & torquent? Quid prodeſt avaritiam expugnaſſe, ſi ambitio, ſi ira metus, ſuperſtitio, animum adhuc tuum obſident & cruciant.

214. *Luſiſti ſatis, &c.*] Ex Homer. Odyſſ. *affatim edi, bibi, luſi.*

Q. HORATII
FLACCI
EPISTOLA AD PISONES
SEU
DE ARTE POETICA
LIBER.

EV è Demetrio Phalereo, seu è Neoptolemo Pario, seu potius ex Aristotele, seu è proprii ingenii acrisque judicii fecunditate, sagacitate opibus, hauserit potissimum Flaccus noster; certè eminentissima quæque scribendi carminis præcepta hoc libello complexus est. Attamen Artem Poeticam vix appellem cum Quintiliano & aliis: malim verò Epistolam nuncupare cum nonnullis eruditis; tum ob inspersum identidem satyricum salem, tum ob præceptiones aut carptim aut saltuatim datas. Hinc enimverò animo meo consilium pridem subiit, ordine quodam adhibito illustrare hanc Horatii partem; si quod est eximium illustrari potest. Liberaliter accipe, Lector, opellam hanc meam; dico libellum quo Epistolam ad Pisones in Artis Poeticæ formam utcunque redegi, olim jam editum, nunc verò à me recognitum rursusque tibi propositum.

Q. HORATII FLACCI

EPISTOLA AD PISONES,

Sive

DE ARTE POETICA

LIBER.

HUmano capiti cervicem pictor equinam
Jungere si velit, & varias inducere plumas
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa supernè;
Spectatum admissi risum teneatis amici?
Credite, Pisones, isti tabulæ fore librum
Persimilem, cujus velut ægri somnia, vanæ
Fingentur species: ut nec pes nec caput uni
Reddatur formæ. Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.

INTERPRETATIO.

SI pictor humano capiti addat collum equinum, diversasque plumas apponat membris hinc & inde collectis, adeo *ut mulier vultu pulcra difformem piscis caudam habeat; an cachinnos cohibere* possitis, ô *amici ad spectandum introducti?* ô *Pisones credite similem huic tabellæ fore librum, cujus sicut ægrotantis insomnia, inanes formæ conflabuntur;* ita *ut nec finis nec principium ad unum quid referatur.* Atqui *pictoribus & poetis quodcunque libuit semper etiam licuit.*

ANNOTATIONES.

1. *Humano capiti, &c.*] Per ridiculæ & monstrosæ picturæ similitudinem primo loco docet Horatius, uniforme opus, ejusque partes homogeneas esse oportere; tum ut cohæreant & conveniant universa & singula, tum ut ad quid unum omnia respondeant. Vide Aristot, Poet. cap. 1. & seq.

3. *Undique collatis.*] Diversorum animalium membris corpus unum monstrosum conflantibus.

6. *Pisones*] Horum familia Romæ dudum nobilis ac numerosa. Calpurnii vocati sunt à Calpo Numæ filio. unde postea: *Vos ô Pompilius sanguis.* Porrò scribit Horatius ad patrem & ad filios Pisones, præsertim verò ad hos; quorum pater L. Piso Consul cum Druso Libone anno U. C. 738. Augusto gratiosus extitit, aliisque muneribus in Rep. egregiè perfunctus est: ceterùm literarum ac literatorum impensè amans.

7. *Ægri somnia.*] Corruptis morbo perturbatisque humoribus, cerebroque

Scimus, & hanc veniam petimusque damusque vicissim:
Sed non ut placidis coeant immitia, non ut
Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.
Incœptis gravibus plerumque & magna professis,
Purpureus latè qui splendeat unus & alter
Assuitur pannus; cùm lucus & ara Dianæ,
Et properantis aquæ per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluvius describitur arcus.
Sed nunc non erat his locus. & fortasse cupressum
Scis simulare. quid hoc, si fractis enatat exspes
Navibus, ære dato qui pingitur? amphora cœpit
Institui: currente rotâ cur urceus exit?

INTERPRETATIO.

Fateor; atque hanc indulgentiam petimus æquè & largimur: verùm non adeo *ut aspera mitibus, angues volucribus, agni tigribus socientur.*

Initiis grandibus sæpe & magnificis subjunguntur unus vel duo centones purpurei qui longè refulgeant, quando describitur lucus, fanum Dianæ, rivulus per amœnos campos decurrens, fluvius Rhenus, iris. At non erat tunc aptus *istis locus. Et fortè nosti pingere cupressum. Quorsum* verò *istud, si pacto pretio pingendus est* homo *fractâ nave emergens nudus? amphora formari cœpta est; cur rotâ revolutâ urceus prodit?*

ANNOTATIONES.

malè affecto, portentosa gignuntur insomnia.

12. *Sed non ut placidis.*] Nec pictor nec poëta debet fingere unquam naturæ repugnantia.

14. *Incœptis gravibus.*] Præcipit, vitandas digressiones futiles & ineptas; atque locos communes intempestivè haud tractandos: quem ad scopulum frequenter impingunt illiduntúrque poetastri. Vide quam aptè & quam non prolixè Virgilius describat *pestilentiam* Georg. 3. *famam* Æn. 4 &c. Lucanus contrà *more suo omnia ponit in excessu.* Scalig. l. 5 c. 15. Idem de eod. lib. 6. c. 3. *Lucani effrenis mens, sui inops, servus impetûs, atque ideirco immodica, raptaque calore simul & calorem ipsum rapiens.*

15. *Purpureus latè qui, &c.*] Non magis splendet carmen locis communibus perperam tractatis, quam vestis assuto centone purpureo. Vide Papin. l. 2. Epist. 1. v. 73.

16. *Lucus & ara Dianæ.* Nemus Aricinum, ubi ara Dianæ sacra, quæ poetis materia frequens, tum ob amœnitatem loci, cùm ob Dianæ Tauricæ Orestisque miram & fatalem historiam multiplicis argumenti fertilem.

18. *Flumen Rhenum.*] Hoc celebrare affectabant in gratiam Augusti Cæsaris, cujus ibi victoriæ multæ & præclaræ. Sueton. Octav. cap. 21. Dio libro 54. &c.

Pluvius arcus.] In eo describendo sæpius insulsè morabantur imperiti: at rarò, & paucis Virgilius Æneid. 4. v. 700.

20. *Si fractis enatat exspes.*] Mos erat naufragorum, pictum in tabella naufragium circumferre ad corrogandam stipem. vide Pers. Sat. 1. v. 89. Juvenal. Sat. 14. v. 301. & seq.

21. *Amphora cœpit institui, &c.*] *Amphora* vas grande, *urceus* vas exiguum notant principium grave paulò post in minuta & levicula abiens & evanescens. Isto loco utuntur S. Hieron. ad Lætam, aptiùs autem Sidonius Apoll. Epist. 16.

22. *Currente rotâ.*] In operis progressu. Metaph. à rotâ figuli.

Denique ſit quod vis ſimplex duntaxat eſt unum.
Maxima pars vatum (pater, & juvenes patre digni)
Decipimur ſpecie recti. brevis eſſe laboro,
Obſcurus fio : ſectantem lævia nervi
Deficiunt animique : profeſſus grandia turget:
Serpit humi tutus nimiùm timiduſque procellæ.
Qui variare cupit rem prodigialiter unam,
Delphinum ſilvis appingit, fluctibus aprum.
In vitium ducit culpæ fuga, ſi caret arte.
  Æmilium circa ludum faber imus & ungues
Exprimet, & molles imitabitur ære capillos,
Infelix operis ſummâ, quia ponere totum
Neſciet. hunc ego me, ſi quid componere curem,
Non magis eſſe velim, quàm pravo vivere naſo
Spectandum nigris oculis nigroque capillo.
  Sumite materiam veſtris, qui ſcribitis, æquam

INTERPRETATIO.

Denique ſimplex & unum planè ſit id *quod componis.*

O pater, & juvenes patre digni, nos poetæ utplurimum imagine recti fallimur. Si conor eſſe brevis, obſcurus evado. Polita conſectanti ſpiritus & vires haud ſuppetunt. qui vult loqui ſublimia, turgidus fit. ſecurus nimis & ardua metuens fit humilis. qui rem unam plus æquo variare nititur; delphinum ſilvis, aprum mari appingit. In vitium impellit vitii fuga non ſolers.

Ignobilis ſtatuarius ad Æmilianum ludum habitans *ungues ac tenues capillos ære finget* optimè, *opus* tamen dabit *inconcinnum, quia totum perficere nequit. Huic* ego *ſimilis eſſe quidpiam ſcribens tam nolim, quàm nigris oculis & capillis ſpecioſus indecoro eſſe naſo.*

Quicunque aliquid componitis, eligite materiam viribus veſtris parem:

ANNOTATIONES.

23. *Quod vis.*] Al. *quodvis.*

25. *Brevis eſſe laboro, obſcurus fio.*] Quintil. lib. 4. c. 2. *Nimiùm corripientes omnia ſequitur obſcuritas.* Summorum poetarum eſt magnum ſenſum paucis efferre. Virgil. Æn. 3. v. 11.

. . *campos ubi Troia fuit.*

Perſ. Sat. 3. v. 38.

Virtutem videant, intabeſcantque relictâ.

26. *Sectantem lævia nervi deficiunt.*] Sententiarum maieſtas, ſpiritûs poetici vis & altitudo ſæpe deeſt : deeratque verſibus Neronis a Perſio deriſis Sat. 1.

27 *Profeſſus grandia turget.*] Magniloquentia orationi inflatæ affinis eſt.

28 *Serpit humi tutus.*] Qui non audet aſſurgere, repat neceſſe eſt. Id vitii habent Valer. Flacc. Argon. Silius Italic. &c.

29. *Qui variare cupit.*] Varietate carmen lucet ac delectat : at ſi præter modum illa ſit, tam prodigioſa videbitur, quàm delphinus in ſilvis, aper in mari pictus. quique ſic vel tabellam pictor vel carmen poeta inſignire geſtit, ridiculus evadit. Profana figmenta ſacris rebus ineptè interſerit Sannazarius.

32. *Æmilium ludum.*] Ludum gladiatorium Æmilii.

37. *Nigris oculis, &c.*] Hi olim in laude erant, ut alibi dictum eſt.

38. *Sumite materiam.*] Tertium præceptum, quod eſſe primum debuit, inquit Scaliger Poet. lib. 6.

Viribus : & versate diu, quid ferre recusent
Quid valeant humeri. cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.
Ordinis hæc virtus erit, & venus, aut ego fallor,
Ut jam nunc dicat, jam nunc debentia dici
Pleraque differat, & præsens in tempus omittat.
Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.
In verbis etiam tenuis cautusque serendis,
Dixeris egregiè, notum si callida verbum
Reddiderit junctura novum. si forte necesse est
Indiciis monstrare recentibus abdita rerum,
Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget : dabiturque licentia sumpta pudenter.
Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si

INTERPRETATIO.

diuque perpendite quid possitis & quid nequeatis exequi. Qui rem solerter elegerit, haud carebit elocutione & pulcrâ dispositione.

Ordinis, ut opinor, hæc erit vis & perfectio; ut modò quædam dicat, plura verò quæ *dicenda* videantur *modò, altum in locum reservet : alia assumat, alia relinquat scriptor poematis polliciti.*

Porrò *in vocibus proferendis sobrius & prudens præclarè dices, si solers conjunctio novam fecerit dictionem vulgarem. Quod si oporteat res abstrusas exprimere signis insolitis, licebit producere* verba *succinctis Cethegis inaudita.* debet*que licentia concedi verecundè usurpata.*

Voces autem recentes & novæ locum

ANNOTATIONES.

42. *Ordinis hæc virtus.*] Quarto de ordine, *quem sanè mutilè docet*, J. Scalig. mox cit.

43. *Jam nunc dicat, &c.*] Historia rerum seriem enarrat secundum ordinem temporum : at contrà poesis artificiosam requirit rerum dispositionem. Patet ex Homeri Odysseâ, & Iliade. Sic in Virgilii Æneide liber primus esse debuisset qui secundus est, & tertius esse qui est primus. Vide postea vers. 146. & seq.

45. *Promissi carminis.*] Diu ante expectati, quod si opinioni non respondet statim exploditur.

46. *In verbis etiam tenuis.*] Jam de partibus elocutionis. Verba licet nova facere; sed modus servandus. Cic. in Bruto. Quintil. lib. 1. c. 5. *nova verba non sine quodam periculo fingimus, &c.* Gell. lib. 1. cap. 10. *Quod à C. Cæsare excellentis ingenii ac prudentiæ viro, 1. lib. de Analogia scriptum est, habe semper in memoria atque in pectore : ut tanquam scopulum sic fugias inauditum atque insolens verbum.* & paulò ante; *vive moribus præteritis : loquere verbis præsentibus.*

48. *Junctura.*] Sive in verbo è duobus composito, ut, *postliminium, velivolum* mare, *jovivagus, fœdifragus.* sive in oratione, ut arborum *comæ* pro foliis, Epod. 2. & hic v. 58. signatum *præsente notâ* nomen : ubi *notæ* voces novitatis habent gratiam, & quasi novam dictionem faciunt per juncturam non vulgarem. Vide Macrob. Saturn. 1. cap 4. & 5.

50. *Cinctutis Cethegis.*] M. Corn. Cethegum Tullius in Bruto inter priscos oratores numerat. *cinctutis*, veteri more succinctis, aptatâ infra pectus tunicâ. epenthesis, vel, a cinctu scilicet Gabino, fit cinctutus.

Græco fonte cadant, parcè detorta. Quid autem
Cæcilio Plautoque dabit Romanus, ademptum
Virgilio Varioque ? ego cur acquirere pauca
Si possum, invideor; cùm lingua Catonis & Ennî
Sermonem patrium ditaverit, & nova rerum
Nomina protulerit ? licuit, semperque licebit
Signatum præsente notâ producere nomen.
Ut silvæ foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas,
Et juvenum ritu florent modò nata, vigentque.
Debemur morti nos nostraque; sive receptus
Terrâ Neptunus classes Aquilonibus arcet,
Regis opus; sterilisve diu palus, aptaque remis,

INTERPRETATIO.

obtinebunt, si à Græcâ origine deriventur paululùm deflexa.

Quare verò Cæcilio ac Plauto indulgebant Romani quod Virgilio & Vario negaverint ? Quare vetabor ego, si valeo, quapiam propagare; quandoquidem Catonis atque Ennii sermo linguam Romanam locupletavit, inauditaque rerum vocabula induxit ? Certè *licuit semper ac licebit proferre dictiones usu comprobatas.*

Quemadmodum vertente anno arboribus folia mutantur, & vetera decidunt; sic antiquarum dictionum auctoritas obsolescit: nuper autem producta quasi juvenes florescunt ac vigent. Homines humanaque morti obnoxia sunt. Ita mare terrâ receptum, regale opus, navigia à ventis tuetur: palus autem antea *steri-*

ANNOTATIONES.

53. *Græco fonte cadant.*] Qualia, ephippium, triclinium, propola, bibliotheca, exantlare, &c.

54. *Cæcilio.*] De eo poeta lib. 2. Epist. 1. v. 59.

Plauto.] Lib. mox cit. Epist. cit. v. 58. & 170.

55. *Virgilio.*] Hic Latinorum poetarum coryphæus intulit quædam insolita: lychni, spelæa, Thyas, trieterica Bacchi Orgia, &c.

Vario.] De eo lib. 1. Od. 6. & lib. 1. Sat. 5. & 8.

56. *Invideor.*] Dum agit de fingendis novis vocibus, ipse fingit hanc appositè, *invideor*, pro, mihi invident.

Catonis.] Hic *tempestivum* primus dixisse fertur. Cic. 3. de fin. *si Zenoni licuit, cùm rem aliquam invenisset inauditam, inusitatum quoque ei rei nomen imponere, cur non liceat Catoni ?* De eo jam ante non semel.

Ennii.] Lib. 1. Sat. 10. & lib. 2. Epist. 1. Ovid.

Ennius ingenio maximus, arte rudis.

57. *Nova rerum nomina protulerit.*] Quæ quidem eo tempore usu comprobata sunt.

58. *Semperque licebit, &c.*] Quintil. cit. lib. 1. cap. 5. ita scribit: *Nova inducta si recepta sint modicam laudem afferunt, repudiata etiam in jocos exeunt. audendum tamen. namque, ut Cicero ait, etiam quæ primò dura visa sunt, usu molliuntur.*

59. *Signatum præsente notâ.*] Metaph. à re nummaria.

Producere.] Al. *procudere.*

63. *Sive receptus terrâ Neptunus.*] portus quilibet, vel portus Julius apud Bajas, immisso in Lucrinum lacum mari effectus. Sueton. Octav. cap. 16. Dio lib. 48. Virgil. Georg. 2. v. 161.

An memorem portus, Lucrinoque addita claustra,
Atque indignatum, &c.

65. *Regis opus.*] A Julio Cæsare in-

Vicinas urbes alit, & grave ſentit aratrum :
Seu curſum mutavit iniquum frugibus amnis,
Doctus iter melius. Mortalia facta peribunt,
Nedum ſermonum ſtet honos & gratia vivax.
Multa renaſcentur, quæ jam cecidere : cadentque
Quæ nunc ſunt in honore vocabula, ſi volet uſus,
Quem penes arbitrium eſt, & jus, & norma loquendi.
Res geſtæ regumque ducumque, & triſtia bella,
Quo ſcribi poſſent numero, monſtravit Homerus.
Verſibus impariter junctis querimonia primùm,
Poſt etiam incluſa eſt voti ſententia compos.
Quis tamen exiguos elegos emiſerit auctor,

INTERPRETATIO.

lis & navigabilis, jam *propinquas nutrit civitates & vomere proſcinditur. Sic fluvius curſum fruges devaſtantem convertit, aptiori alveo deductus. Mortalium opera interibunt : tantum abeſt ut verborum decor & vis permaneat. Plerumque dudum obſoleta reviviſcent : & quæ modò vigent abrogabuntur, ſi volverit uſus ; à quo pendet ſermonum auctoritas & modus. Homerus oſtendit quo metro deſcribi debeant facta & bella principum & imperatorum. Verſibus inæqualibus conjunctis ſcripta primùm fuerunt res luctuoſæ, dein etiam lætæ. Quis verò primus ediderit elegias*,

ANNOTATIONES.

choatum, ab Auguſto perfectum. Sueton mox cit. Plin. lib 36. cap. 15.

Sterliſque diu palus, &c.] Pontina palus in campaniâ. T. Liv. Epit. lib. 46. *Pomptinæ paludes à Corn. Cethego Conſule, cui ea provincia obvenerat, ſiccatæ : agerque ex iis factus, &c.*

66. *Vicinas urbes.*) Setiam, Privernum, Terracinam, &c.

67. *Seu curſ. m mutavit iniquum.*] Tiberis olim per velabrum fluens, in alveum aptiorem deductus Auguſti juſſu, ne urbi agriſque ampliùs mala & perniciem exundans inveheret.

70. *Multa renaſcentur.*] Lib. 2. Epiſt. 2. v. 115. Quintil. cit lib. cap. 6. *Verba à vetuſtate repetita non ſolum magnos aſſertores habent, ſed & aſſerunt orationi majeſtatem aliquam, non ſine delectatione. Nam auctoritatem antiquitatis habent ; & quia intermiſſa ſunt, gratiam novitati ſimilem parant. Sed opus eſt modo . . . . . nec utique ab ultimis & jam obliteratis repetenda temporibus, &c.*

72. *Jus & norma loquendi.*) Gell. lib. 12. cap. 13. *Conſuetudo omnium domina rerum, tum maximè verborum eſt.* Quintil. cit. lib. 1. cap. 6. *ridiculum penè fuerit, malle ſermonem quo locuti ſint, quam quo loquantur. Sed neceſſarium eſt judicium. . . . . . In loquendo, non ſi quid vitiosè multis inſederit, pro regula ſermonis accipiendum. . . . . . Ergo uſum & conſuetudinem ſermonis vocabo conſenſum eruditorum : ſicut vivendi, conſenſum bonorum.*

74. *Quo ſcribi numero.*] Carmine ſcilicet heroico.

75. *Verſibus impariter junctis.*] Elegiacis, quorum alter hexameter, alter pentameter.

Querimonia.] Aptè quidem. nam ut animus lugentis fractus & debilis, ſic Elegiæ numerus quaſi fractus & claudus. Theod. Marcil.

77. *Exiguos elegos.*] Quorum ſtylus magis tener & humilis eſſe debet quam altus & magnus. Patet ex Ovidio, Catullo, Tibullo, Propertio.

Auctor.] Callinoum Epheſium alii

Grammatici certant, & adhuc ſub judice lis eſt.
  Archilochum proprio rabies armavit iambo.
Hunc ſocci cepere pedem, grandeſque cothurni,
Alternis aptum ſermonibus, & populares
Vincentem ſtrepitus, & natum rebus agendis.
  Muſa dedit fidibus divos, pueroſque deorum,
Et pugilem victorem, & equum certamine primum,
Et juvenum curas, & libera vina referre.
  Deſcriptas ſervare vices, operumque colores,
Cur ego ſi nequeo ignoroque, poeta ſalutor?
Cur neſcire, pudens pravè, quàm diſcere malo?
  Verſibus exponi tragicis res comica non vult.

INTERPRETATIO.

Grammatici non conſentiunt; atque integra etiamnum manet controverſia. Archilochum ira armavit iambo ſuo. Hunc pedem uſurparunt comœdia & tragœdia, tanquam *idoneum colloquiis, ac ſuperantem clamores populi, aptumque actioni. Muſa juſſit lyricis* verſibus *cantari Deos, Heroas, athletam victorem, equum curſu priorem, adoleſcentum amores, & libera convivia.* Quod *ſi dictas carminum varietates & proprietates neſcio nec valeo obſervare, quare poeta vocor? quare per malam verecundiam ignorare malo quàm diſcere? Res comica non debet efferri verſibus tragicis.*

ANNOTATIONES.

dicunt, alii Naxium, alii Colophonium quemdam, ſeu Terpandrum. Vide Iſidor. lib. 1. cap. 38.

79. *Archilochum.*] Hic amarulentum carmen iambicum invenit ſtimulante irâ. De eo in Epod. 6. Ovidius in Ibin.

Tincta Lycambæo ſanguine tela feram.

80. *Socci, cothurni.*] Hi tragœdorum, illi comœdorum calcei. Synecd. *grandes.* tum quod revera alti; tum quod tragicæ res grandes, ſublimiſque earum ſtylus. à Sophocle inductus primò in ſcenam cothurnus; teſte Servio in Virgil Ecl 8.

81. *Alternis aptum.*] Quia ſæpe iambicus verſus imprudentibus nobis excidit, & quod orationi ſimillimus, hinc *propter ſimilitudinem veritatis in fabulis adhibetur.* Cic. de Orat. 3. Ariſtot. Poet. c. 4.

82. *Populares vincentem ſtrepitus.*] Gravitate propriâ, vel altiùs ſonantem vel etiam comprimentem ſtrepitus populi.

Natum rebus agendis.] Ob naturalem motum & ſaltum. Cic. Orat. Quintil. lib. 9 c. 4. cette alii verſus fluere, at iambicus per ſaltus ire videtur.

83. *Muſa dedit.*] Pindaro, Alcæo, Sapphoni, Anacreonti, Simonidi, &c. nec non & Horatio.

84. *Certamine.*] Olympico.

85. *Libera vina.*] Liberas commeſſationes, convivia in quibus licet cuique quodcunque libet loqui citrà invidiam.

86. *Vices.*] Varias dotes, affectiones, diſcrimina, vel etiam, diſpoſitionem materiæ ex arte variam, &c. Ergo Claudianus, Auſonius, & alii, verſus magis quàm carmen fecere.

Colores.] Varium ſtylum, modò ſublimem, modò remiſſum Ut in pictura diverſa diverſis coloribus; ſic argumenta varia diverſo ſtylo, variâ dictione, & propriis unaquæque dotibus exornata diſtinguuntur. Vide Quintilian. libro 12. cap. 10.

89. *Verſibus exponi tragicis, &c.*] Tragœdiæ magniloquentia rebus comicis humilibus haud congruit. Sic etiam

Indignatur item privatis ac prope socco
Dignis carminibus narrari cœna Thyestæ.
Singula quæque locum teneant sortita decenter.
Interdum tamen & vocem comœdia tollit;
Iratusque Chremes tumido delitigat ore:
Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri.
Telephus & Peleus, cùm pauper & exul uterque,
Projicit ampullas & sesquipedalia verba,
Si curat cor spectantis tetigisse querelâ.
  Non satis est pulcra esse poemata. dulcia sunto:
Et quocunque volent animum auditoris agunto.
Ut ridentibus arrident, ita flentibus adsunt

INTERPRETATIO.

Pariter Thyestæ cœna recusat exponi dictione humili & ferè comicâ. Omnia proprium sibi locum obtineant. Aliquando tamen comœdia vocem attollit; & Chremes iratus alto sermone altercatur & nonnunquam tragicus dolet humili dictione. Telephus & Peleus ambo exules & egentes respuunt voces tumidas & magnas, si cupiunt suo luctu commovere animum spectatoris.

Non sufficit ut carmina splendida sint. Sint etiam suavia: & quo voluerint impellant mentem audientis. Sicut ridentibus arridet hominis vultus, ita lu-

ANNOTATIONES.

stylum mediocrem comœdiæ idoneum respuit Tragœdia, res nimirum magnas tractans. *Sua cuique propria lex, suus decor est. nec comœdia in cothurno, nec Tragœdia socco ingreditur.* Quintil.

90. *Privatis.*] Vulgaribus, plebeiis. Magistratu fungentes apparent sublimes; privati contra humiles.

91. *Cœna Thyestæ.*] Synecd. pro qualibet materia tragœdiæ aptâ. De Thyeste lib. 1. Od. 6. & 16. item Epod. 5. Vide Senec. Trag.

93. *Interdum tamen, &c.*] Si quid infandum horrendumve sit describendum, vocem debet attollere comœdia, stylumque aptum adhibere.

94. *Iratusque Chremes*] Vide Terent. Heautontimor. Act. 5. Sc. 5. item Adelph. Act. 5. nec non Donat. ibid. supra lib. 1. Sat. 4

At pater ardens sævit.

95. *Tragicus plerumque dolet sermone pedestri.*] Quis enimverò dolore pressus grandia loqui possit? itaque meras nugas effutit Hecuba apud Senec. Troad. cùm tam multa & tam magna dolens proloquitur. apage *qui frigidum septena Tanain ora pandentem bibit, &c.* Vide quà aptè contrà apud Euripidem.

96. *Telephus.*] Hic Mysorum rex ad inopiam redactus & mendicitatem, tragœdiæ materiam præbuit. Suidas.

Peleus.] Tragicum aliud argumentum Achillis pater ille, à civibus vel ab Æaco pulsus & exagitatus.

97. *Projicit ampullas, &c.*] Inflatas dictiones præsenti rerum statui minimè congruas. In hoc decoro servando cespitavit Sophocles nunquam, Euripides interdum, Seneca Tragicus passim.

99. *Pulcra*] Diserta, verbis ac versibus magnifica.

Dulcia sunto.] Pathetica, affectibus plena. alias non delectabunt, nec proinde movebunt auditorem.

100. *Animum audit. agunto.*] Lib. 2. Epist. 1

Irritat, mulcet, falsis terroribus
implet,
Ut magus, &c.

Humani

Humani vultus. Si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi. tunc tua me infortunia lædent;
Telephe, vel Peleu. malè si mandata loqueris,
Aut dormitabo, aut ridebo. Tristia mœstum
Vultum verba decent, iratum plena minarum;
Ludentem lasciva, severum seria dictu.
Format enim natura priùs non intus ad omnem
Fortunarum habitum: juvat, aut impellit ad iram;
Aut ad humum mœrore gravi deducit, & angit:
Post effert animi motus interprete linguâ.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
Romani tollent equites peditesque cachinnum.
Intererit multùm, Davusne loquatur, an heros;

INTERPRETATIO.

gentibus. Si vis me lacrymari, flere temet primum oportet. tunc ærumnæ tuæ movebunt me, ô Telephe vel Peleu. Si ineptè loquaris præscripta, vel obdormiam vel deridebo. Tristi vultui mœsta verba conveniunt, irato minacia, lascivienti procacia, severo seria. Etenim natura primò nostrum animum componit secundum varios fortunæ status: movet aut provocat ad indignationem; vel gravi tristitiâ affligit humi, cruciatque: deinde animi affectus depromit linguâ explicante.

Si conditioni loquentis sermo non conveniat, nobiles & plebeii ridebunt effusè. Discrimen ergo *magnum est; utrum loquatur Deus, an heros; utrum*

ANNOTATIONES.

102. *Si vis me flere, &c.*] Cic. *ardeat qui vult incendere.* Quintil. *priùs afficiamur ipsi, ut alios afficiamus.*

104. *Telephe vel Peleu.*] Poeta, vel Histrio Telephum vel Peleum exhibens & repræsentans.

108. *Format enim natura, &c.*] Cic. de Orat, 3. *Omnes animi motus suum quemdam habent à natura vultum, sonum, gestum: totumque corpus, omnis vultus, omnesque voces, ut nervi in fidibus, ita sonant, ut à quoque animi motu sunt pulsa.*

Intus ad omnem, &c.] In animo imprimit affectus præsenti conditioni idoneos, in adversis mœstitiam, in prosperis gaudium, &c.

109. *Juvat*] Vel, gaudium gignit: vel, juvat ad irascendum & impellit. Sicque vel una, vel duæ sunt sententiæ.

113. *Romani equites peditesque.*] Quicunque in amphitheatro spectatores adsunt audiuntque; sive nobilitas, sive plebs. Illa in equo, hæc pedibus militabat.

114. *Intererit multum.*] Præceptum de decoro personarum observando; ubi quatuor distingui debent, fortuna seu conditio, ætas, vitæ institutum, patria. Terentius alioqui solers sapientum dicta quædam profert malè per ridiculas personas; ut per Sosiam: *Ne quid nimis*; Euripides servis & barbaris mulieribus graves nimis sententias tribuit perperam.

Davus.] Servus astutus & versipellis; cui opponunt, *Eros*, servus frugi apud Menandrum. Alii legunt, *divesne loquatur an Irus*, id est, pauper. Unde proverb. apud Erasm. *Iro pauperior.* Alii, ut videtur, meliùs: *divusne loq. an heros*,

Maturusne senex, an adhuc florente juventâ
Fervidus : an matrona potens, an sedula nutrix ?
Mercatorne vagus, cultorne virentis agelli :
Colchus, an Assyrius; Thebis nutritus, an Argis.
Aut famam sequere, aut sibi convenientia finge,
Scriptor. Honoratum si fortè reponis Achillem;
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura neget sibi nata, nihil non arroget armis.
Sit Medea ferox invictaque; flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.
Si quid inexpertum scenæ committis, & audes

INTERPRETATIO.

senex prudens, an juvenis ætate vigens & ardens; utrum femina insignis, an studiosa nutrix; utrum negotiator, an agricola; utrum *Colchus, an Assyrius; an Thebis, an Argis educatus.*

Scribens Poema, *vel sequere famam, vel res finge congruentes. Si repræsentas clarum Achillem; incitatus, ad iram pronus, inexpugnabilis, vehemens; dicat, leges haud sibi positas, omnia* verò *armis* esse *obnoxia. Medea exhibeatur sæva & implacabilis, Ino lacrymosa, Ixion perfidus, Io vagabunda, Orestes mœstus. Si* autem *novum aliquid profers in theatrum, novamque*

ANNOTATIONES.

115. *Maturus senex.*] Ætate & rerum peritiâ adeptus sapientiam.

118. *Colchus, an Assyrius.*] Certè diversarum nationum longè diversi mores, diversaque studia. Colchi natura sævi, Assyrii callidi & voluptarii, Thebani hebetes, Argivi arrogantes & magnanimi, &c. Vide lib. 2 Epistola 1. vers. 244.

Colchus.] Lib. 2. Od. 13.

Assyrius.] Lib. 2. Od. 11.

Thebis.] Lib. 2. Sat. 15.

Argis.] Triplex Argos: Peloponesiacum, Argiæ caput; Amphilochium in Epiro; Pelasgicum in Thessalia, hodie *Armiro*: de quo jam lib. 1. Od. 7.

119. *Aut famam sequere.*] Præceptum de formandâ personâ, seu de caractere personarum servando.

Famam.] Communem omnium opinionem.

Convenientia finge.] Ex decoro & rectâ ratione.

120. *Honoratum si fortè rep. &c.*] Prima pars præcepti. Si expressos jam ab Homero Achillis mores exponis rursùm, vide ut talem eum exhibeas, qualis vulgo existimatur, & fuisse cognoscitur, &c.

122. *Jura neget sibi nata.*] Jus omne suis in armis positum asserat. Iliad. 21. & 22.

123. *Sit Medea ferox.*] Vide Euripidis Medeam. De ea nos ad Epod 3. & 5.

Flebilis Ino.] Hæc Cadmi filia Athamantem maritum furore percitum fugiens, in mare se cum filio Melicerta præcipitem dedit. Homer. Odyss. 5.

124. *Ixion.*] Is socerum fraude circumventum peremit. Virgil. Æneid. 6.

Io.] Hæc Inachi filia, a Jove adamata, atque in vaccam, ut Junoni lateret, conversa: sed cùm Juno rem intellexisset, eam œstro vexatam in Ægyptum usque egit ac depulit. Æschyl. Prometh. Ovid. Metam. 1.

Orestes.] Is ob interfectam matrem conscientiæ stimulis vexatus nusquam quiescebat. Vide Euripidem. De eo nos lib. 2. Sat. 3. v. 133.

125. *Si quid inexpertum.*] Alterum præcepti membrum, de personâ novâ, & à nullo ante inductâ aut formatâ;

Personam formare novam ; servetur ad imum
Qualis ab incœpto processerit, & sibi constet.
Difficile est propriè communia dicere : tuque
Rectius Iliacum carmen deducis in actus,
Quàm si proferres ignota indictaque primus.
Publica materies privati juris erit, si
Nec circa vilem patulumque moraberis orbem :
Nec verbum verbo curabis reddere fidus
Interpres : nec desilies imitator in arctum,

INTERPRETATIO.

personam fingere audes, cave ut *qualis ab initio apparuit*, talis *ad finem* usque *perseveret*, *& secum conveniat*.

Arduum est communia loqui propriè. proinde*que tu majori cum laude argumentum de Iliade in tragœdiam redi*ges, *quàm si inaudita & minimè cognita primus ederes*.

Porrò, *materia publica reddetur tibi propria*, *si nec hareas circa vilem circulum &* omnibus *patentem*, *nec verbum verbo explicare studeas* ut *fidelis interpres*. præterea *ne imitando conjicias*

ANNOTATIONES.

qualis Dido apud Virgilium, Octavia apud Senecam, &c.

127. *Sibi constet.*] A suis moribus nunquam recedat, aut aliena appareat. Quod Homerus semper sedulo custodivit. Euripides autem merito arguitur, quod Iphigenia in Aulide, primò timida mortem deprecatur, deinde verò, Achille pro eâ exorante, animosam exhibeat se repente, dicatque paratam sponte mactari pro salute Græcorum.

128. *Difficile est.*] Præceptum de scitè imitando ; deque nota personâ potiùs denuò exhibendâ, quàm novâ formanda : Quoniam hoc *audere* & ritè exequi fit difficilius & periculosius, quàm illud præstare : modo tamen quædam observentur solerter evitanda, quæ ab Horatio notantur.

Propria.] Aptâ, convenienti, & propriâ ratione.

Communia.] A nullo ante occupata & tractata.

129. *Iliacum carmen.*] Materiam seu personam in Iliade ab Homero tractatam. Nempe is multiplicis argumenti fons uberrimus : Illumque τ͂ τραγῳδίας ἡγεμόνα, ποιητικώτατον, καὶ πρῶτον τῶν τραγῳδιοποιῶν rectè nuncupat Plato de Repub.

131. *Publica materies.*] Publicata ; nota, jam tractata, qualis in Iliade vel Odysseâ.

Privatis juris erit.] Tua dicetur, per novam & scitam dispositionem tractationemque à te inventam.

132. *Si nec circa vilem*, &c.] Si passim non sequaris auctorem quem tibi imitandum proposuisti ; universa & singula ab eo desumendo. quod quidem vile, atque omnibus obvium, patens, & facile est. At contra maximæ artis & laudis est, sic imitari ut nihil non tuum ac proprium esse videatur ; ratione jam dictâ, & mox dicendâ.

133. *Patulum orbem.*] Carmen vulgatum : argumenti dispositionem omnibus expositam & cognitam : materiam continuâ seriè pertextam, more cyclicorum. Vide postea Annot. ad v. 135.

Nec verbum verbo.] Imò sententias ingeniosè expiscari oportet ; quemadmodum Sophocles, Euripides, aliique ex Homero. Quin & pleraque in una lingua nitent, quæ in alterâ nihil habebunt splendoris.

134. *Nec desilies imitator in arctum* ; &c.] Tertius hic est scopulus imitatori cavendus. Ne Dramatici carminis & Epici diversam legem turpiter ignor

Unde pedem proferre pudor vetet, aut operis lex.
Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:
Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturient montes, nascetur ridiculus mus.

INTERPRETATIO.

te in angustias, è quibus te expedire nequeas, seu *ob verecundiam, seu ob legem carminis.*

Nec incipies sicut olim poeta cyclicus:

Fortunam Priami cantabo & nobile bellum.

Ecquid iste promissor dicet tam alto dignum exordio? Montes edent partum, orietur mus risum excitans.

ANNOTATIONES.

cet aut confundat. Sciat ergo audeatque immutare permulta, & nova quædam inserere & affingere Tragœdiæ idonea, nec se coarctet ipse & astringat ad ea dumtaxat quæ induxit Epicus v. g. Homerus, quem imitatur.

135. *Proferre.*] Al. meliùs, *referre*, licenter quidem.

136. *Nec sic incipies.*] Præceptum de initio grandiori evitando: quod tam Epicus quam Tragicus cavere debet. Peccavit Statius in Achilleide, & Thebaide; Seneca in Troade, &c.

Scriptor cyclicus.] Circulator, circunforaneus, vagus, trivialis, ἀγύρτης, in compitis homines congregans, quibus inconditos versus occinat. Virgil. Ecl. 3.

. . . *Non tu in triviis indocte solebas*
Stridenti miserum stipulâ disperdere carmen?

Cæl. Rhodig. lib. 28. cap. 10. In nova comœdiâ, inquit, cyclos dici invenio, loca ubi venderentur mancipia: fortè etiam ubi & venalia reliqua. Astipulatur Schol. Aristoph. scribens κύκλον fuisse Athenis circum, seu locum, ubi carnes & pisces vendebantur. Sunt qui Mevium hic notari asserant. Casaubonus in Athen. lib. 7. cap. 3. multa eruditè de cyclo & cyclicis: aitque, *cyclicos* appellari solitos quicunque materiam aliquam continua serie persecuti essent: sicut Antimachus Thebanam historiam. Additque, quem vero Poetam intelligat Horatius per *scriptorem cyclicum*, nominatim indicare non possumus. Statinum Docti putant, qui auctor parvæ Iliadis extitit. sed repugnat Photius diserte illum separans à cyclicis. Itaque Cyclicus apud Horatium erit potius alius quispiam è Cyclo Epico: nam poetæ isti non ob præstantiam carminis commendati, sed tantum propter seriem rerum eo corpore comprehensarum. quod valde, congruit illi Horatii loco, ubi ineptiarum arcessitur is quem cyclicum nominat. Hæc omnia Casaub. cit.

137. *Fortunam Priami.*] Carminis de Priamo deque bello Troiano initium est nimis inflatum.

138. *Hiatu.*] Persius Horatii locum hunc revolvens ita scripsit Satira 5. init.

Fabula seu mæsto ponatur hianda tragœdo.
. . . .
. . . *aut quantas robusti carminis offas*
Ingeris, &c.
Tu neque anhelanti, coquitur dum massa camino,
Folle premis ventos, &c.
Nec scloppo tumidas intendis rumpere buccas.

139. *Parturiunt montes.*] Ex Æsopi Fab. Phœdrus rem explicans sic ait:

. . . *hoc scriptum est tibi,*
Qui magna cum minaris, extricas nihil.

Usurpatur nempe ita dictio proverbialis in eos qui magna ostentant ac pollicentur; minima verò, ut fere fit, præ-

Quanto rectiùs hic, qui nil molitur ineptè:
Dic mihi Musa virum, captæ post tempora Troiæ,
Qui mores hominum multorum vidit, & urbes.
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat;
Antiphaten, Scyllamque, & cum Cyclope Charybdim.
Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo.

INTERPRETATIO.

Quanto meliùs is qui nihil perperam agit: Refer mihi, ô Musa, virum qui post excisam Troiam perlustravit mores & civitates plurium hominum. Is *non fumum è splendore, sed lumen è fumo educere parat, ut exinde res præclaras & mirandas proferat, Antiphatem, Scyllam, Cyclopem, Charybdim.*

Nec Diomedis reditum incipit narrare *à Meleagri morte, nec Troiæ expugnationem à duplice ovo.*

ANNOTATIONES.

stant. Improbè autem & in suam perniciem tale dicterium aliquando jactarunt Ægyptii cum suo rege Tacha. Lacedemonios auxiliatores pridem illi expectarant: ubi Agesilaum regem demum adventare staturâ pusillum aspexerunt, non sine ludibrio dixere:

ὤδινεν ὄρος. Ζεὺς δ' ἐφοβεῖτο. τὸ δ' ἔτεκεν μῦν.

parturiebat mons: formidabat Jupiter: ille verò murem peperit. Quo alienatis Lacedemoniis Ægyptii profligati arrogantiam suam luerunt.

141. *Dic mihi Musa virum.*] Exordium est Odyssææ Homeri.

Ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον, &c.

143. *Non fumum ex fulgore, &c.*] non è splendidis initiis & promissis exigua & obscura, sed potius è tenui modestoque principio res magnas & nitentes profert,

144 *Miracula.*] Res admirationem moventes. Quanta scilicet pericula incurrit. & quanta virtute astuque Ulysses est eluctatus.

145. *Antiphaten.*] Lestrigonum regem anthropofagum. Odyss. lib. 10.

Scyllam.] Scopulum terribilem, in freto Mamertino; ut fabulantur Phorci filiam. cujus latera canibus latrantibus succincta, Odyss. 12. Cic. contra Verrem. *Hoc infestior nautis Verres quàm Scylla, quod multo se pluribus & majoribus canibus succinxerat.* Et de Harusp. resp. *quam Scyllam tam eminentibus canibus tamque jejunis poeta fingendo exprimere potuerunt?* Vide Virgil. Ecl. 6. v. 74.

Cyclope.] Polyphemo Cyclopum rege. Odyss. 9. nos lib. 1. Sat. 5.

Charybdim.] Voraginem Scyllæ adversam in freto Siculo. 12. Odyss. cit. Virgil. Æneid. 3. nos lib. 1. Od. 27.

146. *Nec reditum Diomedis, &c.*] Nec in Odysseâ longè nimis exordium aut aliam quamvis narrationem repetit. ut fecit in suo de Diomedis reditu carmine Antimachus; qui & Thebanam scribens historiam viginti quatuor volumina implevit, antequam septem duces usque ad Thebas perduceret. de Diomede lib. 1. Sat 5.

147. *Nec gemino bellum Troi, &c.*] Nec Iliadem condens à primâ origine res narrat, aut poema exorditur: ut in parvâ Iliade Stasimus, qui & Ledam à Jove adamatam, & duo peperisse ova, & ex eorum altero Castorem & Clytemnestram, ex altero verò prodiisse Pollucem & Helenam, quæ à Paride rapta excidii causa Troiani fuerit, prolixè & otiosè commemorat. Similiter peccarunt auctores Heracleidis & The-

Semper ad eventum festinat; & in medias res
Non secùs ac notas, auditorem rapit: & quæ
Desperat tractata nitescere posse, relinquit.
Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.

INTERPRETATIO.

Semper ad finem tendit: & transfert auditorem in medias res velut cognitas. quæ verò *non fore tractatu pulcra judicat, omittit. Porrò sic fingit, sic intermiscet ficta veris,* ut *medium initio finis medio non discordet.*

ANNOTATIONES.

seidis, quos redarguit Aristoteles in sua Poetica.

148. *Semper ad eventum festinat.*] Egregium sanè præceptum, ut leviter perstringantur nonnulla quidem dictu necessaria, graviter autem & potissimum tractentur quæ propositum maxime remque promoveant. Hoc verò ut & præcedens etiam perditè violavit Statius in Thebaide, ubi & res altiùs repetit & permulta congerit vel parum conducibilia vel nihil, quæ quidem integro carmine rescindi queant.

In medias res, &c.] Rerum primordia supponi debent ut nota: auditoris autem animus in res medias statim rapiendus. quæ verò præcesserunt, occasione datâ subinde narrantur solerter & tempestivè. Sic Homerus Iliadem ab Achillis irâ, quæ Troiæ excidium paulò antecessit; & Virgilius Æneiden à septimo errorum Æneæ anno exorsus est. Macrob. Saturnal. lib. 5. cap. 2. *Homerus*, inquit, *vitans in Poemate historicorum similitudinem, quibus lex est incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem usque perducere; ipse poeticâ disciplinâ à rerum medio cœpit, & ad initium post reversus est. Ergo Ulyssis errorem non incipit à Troiano littore describere: sed facit eum primo navigantem de insula Calypsonis, & ex personâ suâ perducit ad Phæacas. Illic in convivio Alcinoi regis narrat ipse quemadmodum de Troiâ ad Calypsonem pervenerit. Post Phæacas rursùs Ulyssis navigationem usque ad Ithacam ex personâ propriâ describit Poeta. Quem secutus Maro Æneam de Siciliâ perducit ad Libyam. Illic in convivio Didonis narrat ipse Æneas navigationem suam de Troiâ usque ad Siciliam, &c.*

150. *Quæ desperat tractata nitescere, &c.*] Præceptum de seligendis præcipuis argumenti partibus & adjunctis, quæ tractata pulcritudinem poemati conferant: deque ceteris relinquendis quæ nec oratione splendescere nec splendorem argumento & proposito facere possint. Sic pleraque minimum adjuvantia Homerus prætermisit in Iliade & Odyssea: in hac, Palamedem Ulyssis fraude interfectum; in illâ, raptum Helenæ, Achillis apud Lycomedem regem latebras, &c. Virgilius pari arte & solertiâ nihil dixit de Æneæ in Macedoniam appulsu; nihil de adventu in Laurentem agrum, deque comitum ejus Troianorum certamine adversùs Latinum regem & Aborigines ea loca tenentes. T. Liv. lib. 1 init.

151. *Atque ita mentitur, &c.*] Præceptum de affingendis plerisque, ita tamen ut omnia cohæreant, utque à veris falsa vix discerni queant. Est enim fictio velut anima poeseos. Aristot. Poet. Sic ficta à Virgilio complura, totumque Æneidos quartum librum esse confictum, nemo literatus ambigit. Certè doctis constat, Troiam ab Ænea & Antenore proditam, Africam nunquam illum vidisse, nedum Diomedem; Didonem à Sichæi viri morte castissimam vixisse, &c. Huc pertinet quod præcipit Scaliger lib. 3. c. 97. *argumentum sumendum esse brevissimum; illudque maximè varium multiplexque faciendum.*

152. *Primo ne medium, &c.*] Quintil. lib. 4. cap. 2. *Prima sit curarum, ut id quod fingimus fieri possit: deinde ut per-*

Tu quid ego, & populus mecum desideret, audi.
Si plausoris eges aulæa manentis, & usque
Sessuri, donec cantor, Vos plaudite, dicat;
Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor naturis dandus & annis.
Reddere qui voces jam scit puer, & pede certo
Signat humum; gestit paribus colludere, & iram
Colligit ac ponit temerè, & mutatur in horas.
Imberbis juvenis, tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibusque, & aprici gramine campi;
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Utilium tardus provisor, prodigus æris,
Sublimis, cupidusque, & amata relinquere pernix.
Conversis studiis, ætas animusque virilis
Quærit opes & amicitias, inservit honori:

INTERPRETATIO.

Accipe quid ego populusque mecum exoptet. Si vis retinere plausorem usque ad peristromata, expectantemque donec actor dicat, Vos plaudite; cujusque ætatis mores à te exprimendi sunt, & naturis annisque mutantibus decor tribuendus est. *Puer jam loqui sciens, & firmo pede gradiens ludere amat cum æqualibus, irascitur facilè & placatur, atque horis* singulis *mutatur. Juvenis sine barbâ dimisso tandem pædagogo, delectatur equis & canibus & campo* Martio; *flexibilis ad vitium, reprehensionis impatiens, utilium contemptor, pecuniam profundens, superbus, ardenter cupiens, & cupita citò deserens. Ætas & animus virilis habet alia* jam *studia: studet comparandis divitiis, digni-*

ANNOTATIONES.

sona & loco & tempori congruat; & credibilem rationem & ordinem habeat. si contingat etiam, ut vera alicui rei cohæreat, aut argumento quod in causa sit confirmetur. Nam quæ tota extra rem petita sunt, mentiendi licentiam produnt. Curandum præcipuè, ne quæ inter se pugnent. Quædam enim partibus blandiuntur; sed in summam non consentiunt. Præterea ne iis quæ vera esse constabit, adversa sint, &c.

154. *Si plausoris eges, &c.*] Si vis scribere Tragœdiam quæ ita populum delectet, ut ad usque finem in amphitheatro detineat, & donec amoveantur aulæa scenam exornantia.

155. *Vos plaudite.*] Hoc dicebat histrio peractam fabulam indicans. Tullius in Catone: *Sapienti non est usque ad* plaudite *veniendum*, idest, usque ad vitæ finem, scilicet ut honestè vixisse intelligatur.

156. *Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores.*] Præceptum hoc de moribus bene & luculenter exprimendis non semel inculcat Horatius, videlicet præcipuum.

162. *Equis, canibusque, & aprici, &c.*] Venationi, item exercitationibus juventuti Romanæ consuetis in Martio campo, natatu, cursu, palæstrâ, luctâ, &c. Vide lib. 1. Od. 8.

163. *Cereus in vitium flecti.*] Mollis & facilis ad suscipiendam quamlibet affectionem perversam, sicut cera ad quamcunque formam & figuram.

164. *Utilium tardus provisor.*] Ut qui nondum egestatis incommoda expertus.

167. *Amicitias.*] Quæ *optima & pulcherrima vitæ supellex.* Cic. in Lælio.

Honori.] Excellentiam expetit æta

Commisisse cavet quod mox mutare laboret.
Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
Quærit, & inventis miser abstinet, ac timet uti:
Vel quod res omnes timidè gelideque ministrat;
Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, censor castigatorque minorum.
Multa ferunt anni venientes commoda secum;
Multa recedentes adimunt. Ne fortè seniles
Mandentur juveni partes, pueroque viriles;
Semper in adjunctis, ævoque morabitur aptis.
Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.
Segniùs irritant animos demissa per aurem,
Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator. Non tamen intus

Interpretatio.

tatibus, amicis; cavet facere id *cujus mox pœniteat. Senex pluribus molestiis obnoxius est; seu quia* opes *accumulat, & quæsitis parcit infelix; seu quia pigrè & frigidè cuncta molitur; procrastinator, longinqua sperans, segnis, cupiens* vivere *diutiùs, morosus, queribundus, laudator ævi se puero transacti, juniores* autem *arguens* crebrò *& objurgans. Anni accedentes plura bona secum afferunt, plurima abeuntes auferunt. Ne fortè adolescenti committantur officia senis, aut puero* quæ *viri* sunt, *diligenter observabit ætatum differentias & proprietates.*

Vel res in theatro peragitur, vel facta narratur. audita minus animum movent quam quæ videntur, quæque spectator ipse

Annotationes.

florens. Aristot. Rhetor.

170. *Inventis miser abstinet, &c.*] Sunt avari senes, quod usu didicerunt & difficile esse invenire, & facile amittere. Aristot. cit. *quicquam potest esse absurdius, quam quo minus viæ restat, eo plus viatici quærere?* Cic. cit.

172. *Spe longus.*] Nemo tam senex qui annum vivere non speret. Cicero ibidem.

173. *Querulus.*] Nam senes plerumque *contemni se putant, despici, & illudi.* Cic. de Senect.

Laudator temporis acti.] Senex res olim præteritas cum gaudio in memoriam revocat, aliisque narrat. Aristot. cit.

178. *Ævo aptis.*] Ut juveni levitas, adolescenti fervor, viro cura divitiarum, ambitio & cupiditas honoris; seni maturitas & prudentia tribuatur, &c.

179. *Aut agitur res, &c.*] Præceptum grave, ne res ulla vel atrocior, vel turpior in scenam proferatur; aut publicè fiat; sed narretur duntaxat. Quod si contra fiat, spectator non movetur suaviter, sed offensus indignatusque explodit.

Agitur.] Hinc dramatis & dramaticæ poeseos nomen.

180. *Segniùs irritant animos, &c.*] Curet igitur poeta dramaticus ut agatur in scenâ quidquid magis afficere potest, ratione tamen & modo statim explicandis.

181. *Oculis fidelibus.*] Plaut. Trucul.

Pluris est oculatus testis unus, quàm auriti decem.

Digna

Digna geri promes in ſcenam : multaque tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præſens.
Nec pueros coram populo Medea trucidet :
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus :
Aut in avem Progne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcunque oſtendis mihi ſic, incredulus odi.
Neve minor, neu ſit quinto productior actu
Fabula, quæ poſci vult, & ſpectata reponi.
Nec Deus interſit, niſi dignus vindice nodus

INTERPRETATIO.

ſibi tradit. attamen in theatro non exhibebis intus peragenda : & pleraque aſpectui non objicies, ſed oratione commemorabis velut *mox* acta. *Nec Medea liberos occidat ob oculos ſpectatorum : vel nequam Atreus palam coquat humana membra. Nec Procne transformetur in volucrem, aut* Cadmus *in ſerpentem. Quicquid mihi ſic exhibes, non credo,* imò *averſor.*

Nec brevior, nec longior quinque actibus ſit fabula, ut ſæpiùs *ſpectanda repoſcatur.*

Nec Deus adhibeatur, niſi difficultas

ANNOTATIONES.

183. *Scenam.*] Nomen à σκιᾶν *umbra*, quod olim ſub arborum umbraculis prima dramata fuerint acta. Poſtea verò locus tabulatis & contignationibus conſtructus, aulæiſque & picturis rem theatricam adjuvantibus decoratus eſt.

185. *Nec pueros coram &c.*] Ut ineptè apud Senecam Tragicum : Qui non immeritò *à paucis probatur.* Scalig. lib. 3. cap. 97.

Medea trucidet.] De Medea in Epodis. Quod pertinet ad rem præſentem, notandum eſt præceptum hoc graviſſimum a Tragicis Græcis religiosè ſemper obſervatum : & eos allucinari qui aliter putant. Apud Æſchylum, Agamemnonis in ſuo palatio trucidati auditur clamor luctuoſus ; minimè verò cædes ſpectatur. Apud Sophoclem, Clytemneſtra ab Oreſte cæſa intus vociferatur, auditurque ; at nequaquam in ſcenâ occiditur. Hæc & alia bene multa ſagaciter, ſtrenuè, graviterque probat vir Dramaticæ rei peritiſſimus Hedelinus in Praxi Theatricâ. ubi & Sophoclem defendit, quod Ajax gladio ſuo palam incumbat. Verùm in proximo nemore id perpetrare Ajax intelligi poteſt.

186. *Atreus.*] Suprà, v. 91.

187. *Progne.*] Hæc Ityn filium Tereo marito comedendum appoſuit, à quo tantùm non enſe transfixa in hirundinem verſa eſt ; Philomela ejus ſoror in avem ſui nominis, Itys in phaſianum, Tereus ipſe demùm in upupam. Ovid. Metam. 6.

Cadmus in anguem.] Agenoris ille filius a patre miſſus ad Europam ſororem quærendam, varias orbis regiones pervagatus, ſenio tandem ingruente, in ſerpentem mutatus eſt. Ovid. Metamorph. 3.

189. *Neve minor. &c.*] Hæc certè juſta eſt fabulæ magnitudo. Nam ſi plures quam quinque actus ſint, nimis laxa tractatio & diſperſa vis rem enervabit. Si tres ſolùm fuerint actus, vel argumentum nimis preſſum ac jejunum fiet elumbe ; vel rebus & adjunctis pluribus nimiùm coarctatis erit confuſum.

191. *Nec Deus interſit, &c.*] Non enim intervenire in machinâ numen debet, niſi quando res adeo difficilis continget, ut ope nequeat humanâ extricari ; & Deum aliquem ſubvenire, æquum eſſe decorumque videatur. Hinc vitioſa cataſtrophe Medeæ Euripidis ju-

Inciderit : nec quarta loqui persona laboret.
  Actoris partes chorus officiumque virile
Defendat : neu quid medios intercinat actus,
Quod non proposito conducat, & hæreat aptè.
Ille bonis faveatque, & concilietur amicis,
Et regat iratos, & amet peccare timentes :
Ille dapes laudet mensæ brevis ; ille salubrem
Justitiam, legesque, & apertis otia portis :
Ille tegat commissa ; Deosque precetur & oret,
Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.
  Tibia non ut nunc orichalco vincta, tubæque

INTERPRETATIO.

occurrat digna tali *vindice*.

Nec quarta persona loquendo desudet. Chorus sustineat personam unius *actoris & viri. Ne* verò *in mediis actibus quidquam dicat nisi quod ad rem sit & faciat. Ille probis suffragetur, & amicis opituletur : iratos placet, & innocentes protegat : laudet frugalitatem ; justitiam salutarem, & leges, & pacem fores aperientem :* arcana sibi *credita ne revelet ; & numina deprecetur, ut miseris sors melior contingat, pejor* autem *superbis*.

Tibia quondam *non sicut modò compacta*

ANNOTATIONES.

re exploditur. Vide Aristot. Poetic. Sed & culpatur idem, quod sæpiùs Deos è machinâ producat : Dianam in Hippolit. Minervam in Iphigen. Tauric. Thetin in Andromach. Castor. & Poll. in Helen. &c.

192. *Nec quarta loqui persona laboret.*] Ita saltem consuetum Dramaticis Græcis. Tres personæ duntaxat agunt simul & colloquuntur : atque muta est, si inducatur, quarta. Nihil tamen vetat quartam induci non mutam loquentem. Scaliger lib. 3. *Quatuor in eadem scenâ personas loqui, nulla religio est.* Profectò si parum agat loquaturve quarta, haud ullam afferet perturbationem aut confusionem.

193. *Actoris partes.*] Chorus eos exhibet qui rei peractæ interfuerint. plures sunt homines, sed unus loquitur, Coryphæus dictus. Porrò Chorum jampridem obsoletum instaurari velut maximum Scenæ ornamentum non abs re exoptat Hedelinus ante laudatus : ac de istis egregiè disserit. Prax. Theatr. lib. 3. cap. 4. ubi redarguit Aristotelem & Scaligerum, apud quos perperam Chorus appellatur *otiosus rerum curator*.

196. *Ille bonis faveatque, &c.*] Chori officiosa recenset Horatius. Exempla lege passim apud Tragicos Græcos : nec te moretur Seneca ubique ferè vitiosus.

199. *Apertis otia portis.*] Vel privatarum ædium, vel civitatis, vel etiam templi Jani fores apertæ indicant pacem, clausæ autem bellum. vide lib. 4. Od. 15.

201. *Tibia non ut nunc.*] Chorus in mediis actibus agebat & loquebatur per Coryphæum, ut ante dictum est. Sed præterea inter unum & alterum Actum canebat saltabatque. Hinc mentionem facit Horatius de instrumentis musicis Chori concentum adjuvantibus.

Tibia.] De hac fusè Scaliger Poet. lib. 1. cap. 20.

Orichalco vincta.] Gall. *garnie de leton.* montanum illud æs magno quondam in pretio fuit ; quod auri splendorem, & æris duritiam habeat. Isidor. Fest. Servius ad 12. Æneid. *orichalcum omnibus metallis pretiosius fuit*, inquit.

Tubæque æmula] Gall. *aussi grande & aussi éclatante que la trompette.*

Æmula; sed tenuis, simplexque foramine pauco,
Aspirare & adesse choris erat utilis, atque
Nondum spissa nimis complere sedilia flatu:
Quo sanè populus numerabilis, utpote parvus,
Et frugi, castusque, verecundusque coibat.
Postquam cœpit agros extendere victor, & urbem
Latior amplecti murus, vinoque diurno
Placari Genius festis impunè diebus;
Accessit numerisque modisque licentia major.
Indoctus quid enim saperet liberque laborum
Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
Sic priscæ motumque & luxuriam addidit arti
Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem.
Sic etiam fidibus voces crevere severis,
Et tulit eloquium insolitum facundia præceps:

INTERPRETATIO.

orichalco, & buccinæ par; sed exigua, & simplex, & paucis foraminibus, canentem Chorum adjuvare idonea erat, & sono replere sedes haud tunc valde refertas. Illuc enim populus numerari facilis, quippe non frequens, & frugalis, & pudicus, & modestus conveniebat. Postea verò *quàm victor imperium atque urbis pomœrium amplificavit; ac diurnâ compotatione genio indulserunt impunè diebus festis*, tum quoque *versuum & musicæ luxuria aucta est. Nam quid melius facerent agrestes imperiti & labore soluti cum civibus mixti, & sordidi cum honoratis? Sic antiquæ arti saltationes luxuriosas adjunxit tibicen, & per theatra amplum syrma traxit. Sic &* olim *modesti lyræ soni* per luxum *multiplicati sunt: atque elocutio rapida invexit dictionem* antea *inauditam:*

ANNOTATIONES.

203. *Foramine pauco.*] Quatuor fuisse primùm foramina scribit Varro; alii tria duntaxat.

205. *Sedilia.*] Caveam, in qua subsellia ad spectandos ludos. Vide cit. Scalig. lib. 1. cap. 21. ubi de theatro, & amphitheatro; deque eorum partibus, incrementis, & ornamentis.

208 *Agros extendere victus & urbem, &c.*] Iis tantùm licebat urbis mœnia proferre, qui imperii fines propagassent. Vopisc. in Aureliano.

210. *Placari Genius.*] Vide lib. 3. Od. 17. & lib. 2. Epist. 1. v. 144.

Impunè.] Sine metu legum & Censorum. De die epulari vetitum olim. & pœnis constitutis luxuriam & sumptus coercuerunt leges, Cornelia, Julia, &c.

211. *Accessit numerisque, &c.*] Gliscente populi luxu, pariter & theatralis apparatus crevit & luxuriatus est.

212. *Indoctus quid enim.*] Licentiam nempe illam majorem in versibus & musicâ postulabant spectatores luxuriosi; plebei rusticis, nobiles plebeis inquinati & corrupti.

213. *Confusus turpis honesto.*] Diu quippe ludos spectârunt confusi nobiles cum populo. Tit. Liv. Valer. Max. lib. 2. cap. 4. vide Epod. 4. annot.

216. *Sic etiam fidibus.*] Ut in comœdiâ tibiæ sonos & foramina, ita etiam in tragœdiâ lyræ chordas & modos auxit luxus. In hac tres primùm, deinde septem, post decem fuisse aiunt.

Severis.] Cic. 2. leg. *antiqua musicæ severitas.*

217. *Facundia præceps.*] Versus magniloqui, turgidi, rapidè fluentes, ut torrens.

Utiliumque sagax rerum, & divina futuri
Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.
Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum
Mox etiam agrestes Satyros nudavit, & asper
Incolumi gravitate jocum tentavit, eo quod
Illecebris erat & gratâ novitate morandus
Spectator, functusque sacris, & potus & exlex.
Verum ita risores, ita commendare dicaces
Conveniet Satyros, ita vertere seria ludo,
Ne quicunque Deus, quicunque adhibebitur heros,

INTERPRETATIO.

nec non sermo utilia documenta continens & futurum præsagiens vix discrimen habuit à Delphis oracula proferentibus. Paulo post is qui propter vilem hircum contendit carmine tragico, nudos introduxit Satyros rusticos? & acerbos protulit sales, illæsa severitate tragœdiæ: propterea quod oblectamentis & jucundâ novitate detinendus erat spectator sacris perfunctus, & ebrius, & sine lege.

At sic oportet Satyros risores & dicaces commendare, sic è seriis sermonibus *ad jocosos transire, ut quisquis Deus vel Heros producetur, paulo ante in*

ANNOTATIONES.

218. *Utilium sagax rerum.*] Tragœdiæ Chorus sententias protulit affecta vitque nimiùm acutas, obscurasque, similes oraculis.

Divina futuri.] Ventura prænuntians ad instar Apollinis Delphici.

219. *Sortilegis.*] Vide infra ad versum 403.

Delphis] Apollo colebatur, & responsa dabat apud Delphos. Vide lib. 1. Od. 7.

220. *Carmine qui tragico.*] Agit Horatius de Satyrico Græcorum dramate: cujus aliqui dicunt inventorem Cratinum in Dionysiis, Suidas autem Pratinam Thespi non multis annis posteriorem. Unum istius generis drama superest nobis *Cyclops* Euripidis. Porrò ista Græcorum dramata Latini utcunque imitati sunt in Atellanis fabulis: quas *argumentis dictisque jocularibus similes* Diomedes scribit. Vide Tit. Liv. l. 7. init.

Certavit ob hircum.] Scilicet poetæ suum quisque Satyricum poema certatim edebant. Et qui victor censebatur mercedem accipiebat hircum, quem Baccho mactabant. Hinc nomen tragœdiæ a τράγος *hircus*, & ᾠδὴ *cantus*. Alii tamen quasi τρυγῳδίαν dici volunt à τρύγες *faces*, quod histriones primum *ore facibus peruncto* in scenam prodirent, agerentque tragœdiam, ante inventum personæ usum. Vide postea v. 277.

221. *Satyros nudavit.*] Satyrica dramata edidit, in quibus erat Chorus è Satyris, Coryphæusque Silenus. Histriones nimirum perizomatis, villosa tunicâ, hircinis pellibus, Satyrorum habitum & speciem referentes, inter Actus, & post tragœdiam, sales & dicteria jactabant, sicque risum moventes populum delectabant.

224. *Functusque sacris.*] Quoniam ludi pars erant religionis, & cultûs Deorum, sic fastidium insulsæ plebis fallendum fuit, & *grata novitate*, jocosis nempe salsisque carminibus detinendi spectatores. T. Liv. cit. lib. 7.

Potus & exlex] Post sacra voluptati duntaxat inhians suoque genio nihil jam negans; quinque epulis & vino refertus nulla jam lege regi potest.

225 *Verum ita risores.*] Ita plebis fastidio obsequendum, ut decorum non violetur.

227. *Deus.*] Pan, Bacchus, Silenus, &c.

Heros.] Semideus, Hercules, &c.

Regali conspectus in auro nuper & ostro,
Migret in obscuras humili sermone tabernas:
Aut dum vitat humum, nubes & inania captet.
Effutire leves indigna tragœdia versus,
Ut festis matrona moveri jussa diebus,
Intererit Satyris paulùm pudibunda protervis.
Non ego inornata & dominantia nomina solùm,
Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo:
Nec sic enitar tragico differre colori,
Ut nihil intersit, Davusne loquatur, & audax
Pythias, emuncto lucrata Simone talentum,
An custos famulusque dei Silenus alumni.
Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quivis

INTERPRETATIO.

auro & purpurâ conspectus, non loquatur sordidè quasi *in vili tabernâ: neve terram fugiens sectetur nubila & vacua. Tragœdia versus leviculos respuens, tanquam matrona diebus festis saltare compulsa, lascivos inter Satyros aliquantò verecunda esse* debet.

Ego Satyrica scribens, ô Pisones, non consectabor dictiones inconditas aut simplices dumtaxat: neque sic curabo declinare tragœdia speciem, ut nihil ponam discriminis, utrum loquatur Davus & inverecunda Pythias deluso Simoni talentum extorquens, an Silenus curator & minister dei alumni. E materiâ vulgatâ sic *poema condam, ut quisque pariter* facere posse *confidat;*

ANNOTATIONES.

228. *Regali conspectus in auro, &c.*] In tragœdiâ magnificè locutus ex decoro, idem post in Satyrico dramate abjecta, obscœna, sordida ne effutiat, quasi tabernarius.

229. *Tabernas.*] Alludit Poeta ad tabernarias fabulas, in quibus Personæ viles & argumentum humile. Festus.

230. *Aut dum vitat humum.*] Ergo adhibendus ubique modus, medium teneat, suamque dignitatem servet. nec incidat in comicam parvitatem & humilitatem, nec vanè extollatur & inaniter intumescat.

231. *Effutire leves, &c.*] Tragœdiæ gravitas custodiri debet inter protervos Faunorum sales & jocos. Sic matrona in sacris non leviter & lascivè, sed modestè & graviter saltans, nihil sui decoris amittit.

232. *Moveri jussa.*] Erant enim choreæ sacræ modo virginum, aliàs matronarum, ut in ludis Megalensibus, & in sacris Cybeles: & jussu Pontificis agebantur.

234. *Non ego inornata.*] Docet Poeta Satyrici carminis dictionem esse debere tragicâ inferiorem, at agresti superiorem.

Inornata.] Abjecta, vetusta, obsoleta.

Dominantia.] Græcis κύρια, a translatis suo jure non expulsa, res propriè & apertè significantia: qualia sunt quæ res venereas & obscœnitatem clarè & simpliciter denotant.

235. *Satyrorum.*] Al. *satirarum.*

236. *Nec sic enitar.*] Decorum personarum hîc etiam, ut & alibi semper observandum est.

Tragico colori.) A tragœdiæ magniloquentiâ.

237. *Davus, Pythias, Simo.*) Personæ comicæ apud Lucilium, Menandrum, Terentium.

238. *Emuncto.*] Terent. *emunxi argento senes.*

239. *Silenus.*] Gravior quædam persona, qualis ille Bacchi pædagogus.

240. *Ex noto fictum carmen sequar.*] Satyricum ego drama condere volens,

Speret idem: ſudet multùm fruſtraque laboret
Auſus idem. Tantum ſeries juncturaque pollet:
Tantum de medio ſumptis accedit honoris.
Sylvis deducti caveant me judice Fauni,
Ne velut innati triviis, ac pænè forenſes,
Aut nimiùm teneris juvenentur verſibus unquam;
Aut immunda crepent, ignominioſaque dicta.
Offenduntur enim quibus eſt equus, & pater, & res:
Nec, ſi quid fricti ciceris probat & nucis emptor,
Æquis accipiunt animis, donantve corona.
Syllaba longa brevi ſubjecta vocatur iambus,
Pes citus: unde etiam trimetris accreſcere juſſit

INTERPRETATIO.

rem verò *tentans, deſudet plurimum, & perdat operam. Tantum valent ordo & connexio: tantum venuſtatis addunt argumento vulgari.*

Satyri è ſilvis prodeuntes non debent, ut opinor, tanquam in urbibus atque in foro educati carmina juvenilia & nimis polita dicere, *nec obſcœna & contumelioſa eructare.* His *enim offenduntur habentes equum, & patrem, & opes, neque probant vel laudant quicquid placet ementibus frictum cicer & nuces.*

Syllaba longa brevi ſubjuncta appellatur Iambus, pes celer: unde & vocati

ANNOTATIONES.

non confingam argumentum, ut ſolent Comici; ſed potius ex notà materiâ & hiſtoriâ deſumpto argumento, affictiſque ut decet adjunctis, carmen eximiè componam. Sic Euripides *Cyclopem* finxit ex Homeri Odyſſ. 9. Vide ſuprà v. 128. & 129.

141. *Sudet multum.*) Cic. orat. perf. *Illo modo confidunt ſe poſſe dicere. Nam orationis ſubtilitas imitabilis illa quidem videtur eſſe exiſtimanti, ſed nihil experienti minùs.* Vide Quintil. lib. 2. cap. 1. & lib. 4. c. 2.

142. *Series.*) Rerum diſpoſitio ſcita & ingenioſa.

Junctura.) Structura verborum artificioſa.

243. *Accedit honoris.*) Ex illa ſolerti inventione, fictione, connexione, ordine.

244. *Sylvis deducti.*) Vel, agreſtes & in ſilvis educati: vel è proſcenio ſilveſtri & nemoroſo prodeuntes. Nam triplex erat ſcenæ forma triplici dramati reſpondens. Tragica columnis ſuffulta, ſuperbiſque faſtigiis & ſignis ornata. Comica ædium privatarum ſpeciem oſtendebat. Satyrica arbores, montes, ſpeluncas, agreſtia omnia exhibebat. Vitruv. lib. 7. c. 5.

Fauni) Dii ſilveſtres, qui & Silvani & Satyri. de his jam lib. 1. Od. 4. lib. 2. Od. 17. lib. 3. Od. 18.

246. *Teneris juvenentur verſibus.*) Ne verſibus nimium excultis juveniliter & ſcurriliter laſciviant: ſed ubique ſimplicitatem ruſticanam redoleant.

247 *Ignominioſa.*) Famam alicujus labefactantia.

248. *Quibus eſt equus, & pater.*) Equites Rom. & Patricii: honeſti viri & nobiles.

249. *Fricti ciceris & nucis emptor.*) Homines infimæ ſortis è plebe: qui dum ſpectaculis aderant, emebant frictum cicer, ad levandam famem.

Nucis.) Frictæ quoque nuces ibi vendebantur. Plaut. Athen. lib. 2. Feſtus *nuces uſtas* dicit.

251. *Syllaba longa, &c.*) Agit iterùm de verſibus Dramati propriis. Nam de his jam ſuprà v. 80.

252. *Pes citus.*) Auſon. velociorem Parthorum ſagittis dicit.

Nomen iambris, cum senos redderet ictus,
Primus ad extremum similis sibi. non ita pridem,
Tardior & paulò graviorque veniret ad aures,
Spondeos stabiles in jura paterna recepit,
Commodus & patiens; non ut de sede secundâ
Cederet aut quartâ socialiter. Hic & in Acci
Nobilibus trimetris apparet rarus, & Enni.
In scenam missos magno cum pondere versus,
Aut operæ celeris nimiùm curaque carentis,
Aut ignoratæ premit artis crimine turpi.
Non quivis videt immodulata poëmata judex:
Et data Romanis venia est indigna poëtis.
Idcircone vager, scribamque licenter; an omnes
Visuros peccata putem mea, tutus, & extra
Spem veniæ cautus? vitavi denique culpam,

INTERPRETATIO.

sunt Iambici trimetri; quanquam sex edebat sonos, à primo usque *ad ultimum æqualis.* Is autem *nuper ut aliquanto lentior & gravior ad aures perveniret, in patriam ditionem ultrò admisit firmiores spondeos, non* ita tamen *ut consorti locum secundum vel quartum concederet. Talis etiam infrequens reperitur in Accii Enniique celebratis Iambicis. Certè Iambici spondeis crebris graves in scenam producti vel properantem nimis operam & negligentiam arguunt, vel turpem artis inscitiam.* At *quilibet judex haud animadvertit inconditos versus: & poetis Latinis indulgentia immeritò concessa est.* Ergone *ideo spatier, & parum accuratè scribam? an omnes credam errata mea cognituros, providus & securus citra spem indulgentiæ? Tum demum culpam effugero* qui-

ANNOTATIONES.

253. *Cum senos redderet ictus.*) Cùm sex haberet pedes, omnes iambos; ob celeritatem trimetri dicti sunt; quasi tres solùm percussiones atque tria dumtaxat intervalla pronuntiando faciant. Quintil. lib. 9. cap. 4. suprà lib. 1. Sat. 10. v. 43.

256. *Spondeos stabiles, &c.*) Inserti sunt spondei pedes tardiores in versibus iambicis, ad dandum iis pondus & robur, magisque movendos animos audientium.

258. *Acci.*) Accius, sive Actius, aut Attius, Poeta celebris, de quo lib. 1. Sat. 10. & lib. 2. Epist. 1. ubi & de *Ennio.*

259. *Enni.*) de eo lib. 4. Od. 8. v. 20. Item locis mox citatis.

260. *In Scenam missos.*) Appositè Marcilius corrigit, *missus.* aliàs quæ syntaxis?

263. *Non quivis videt, &c.*) Prolepsis, ad quam mox respondet, *idcircone vager*, &c. Apage versiculum

Nec tantâ in metris veniâ conceditur usi.

quem velut Horatii affert Servius ad 5. Æneid. & collocant aliqui ante istum, *Non quivis videt*, &c.

264. *Et data Romanis, &c.*) Vide lib. 1. Sat. 4. & 10. Item lib. 2. Epistola 1.

265. *Scribamque licenter.*) Nulla habitâ ratione pedum & legis metricæ. an Latinorum negligentiam imitabor potiùs quam exactam rationem Græcorum?

267. *Intra spem veniæ*) Præcisâ spe omni veniæ: quâ si mihi blandirer, oscitanter scriberem, nec mihi satis caverem. Sunt qui emendarint, *extra*, Sed veteres codices reluctantur. Vide

Non laudem merui. Vos exemplaria Græca
Nocturnâ versate manu, versate diurnâ.
At nostri proavi Plautinos & numeros &
Laudavere sales : nimium patienter utrumque,
Ne dicam stultè, mirati ; si modò ego & vos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto,
Legitimumque sonum digitis callemus, & aure.
Ignotum tragicæ genus invenisse Camenæ
Dicitur, & plaustris vexisse poëmata Thespis,

INTERPRETATIO.

dem, sed *non laudem meruere.* Itaque *Pisones, die nocteque scripta Græcorum evolvite. Verum majores nostri & numeros & jocos Plauti approbaverunt : certè utrosque faciliùs quàm par est, ne dicam stolidè admirati ; si quidem ego & vos novimus insacetum sermonem à venusto distinguere, & rectum modulum sentimus digitis atque auribus.*

Thespis reperisse fertur Tragicæ musæ

ANNOTATIONES

Agell lib. 12. cap. 13. Extra spem veniæ est qui scit nullam fore veniam. Intra spem veniæ cautus & tutus est, qui licet veniam speret ; recti amans sibi cavet tamen, & peccare non vult. Hæc ego

Vitavi denique culp, *&c.*) Quod si versus Iambicos diligenter condam, nec hoc satis ad laudem. Plaut. Trinum. Scen. ult.

Si quid amicum ergà bene feci, aut consului fideliter ;
Non videor meruisse laudem, culpâ caruisse arbitror.

Qui erratum vitat, quod debet, non ideo laudem meretur ; sed qui ingeniosè, rectè, artificiosè scribit, is laudatur.

270. *Plautinos & numeros & sales.*) Donatus in Plauto notat & carpit numeros inconditos & peregrinos, item sales frigidulos interdum atque etiam scurriles &c. S. Hieronymus Apolog. in Ruffin. *Plautinum salem* dicit, pro scurrili. Laudant tamen Cicero offic. 1. Macrob. Saturnal. lib. 2. cap. 1. Gell. lib. 3. cap. 3. Vide lib. 2. Epist. 1. v. 58. Item v. 170.

274. *Digitis & aure.*) Verùm dimensionem digitis faciunt parum exercitati, contùm verò judicium adhibent periti [illegible].

275. *Tragicæ genus invenisse.*) Liber altiùs repetere originem Tragœdiæ ac dramatum. Bacchus Icarium docuerat plantare vites. Hic in Attico agro hircum vineas depopulantem Baccho mactavit, convocatis ad sacrificium vicinis, qui choreis & cantilenis Dei lætitiæ datoris vindictam celebrârunt. Religiosè illud etiam quotannis vindemiarum tempore fieri placuit tum in pagis, tum subinde in urbibus. Mox cœperunt scribere certatim poetæ τραγῳδίαν, idest, carmen hirci, vel de hirco : quod a choro decantatum. Postea illis carminibus Baccho sacris inserta, addita, substituta & quædam alia fuerunt : atque etiam dialogi inter duos aut plures. Hincque natum drama tum comicum, tum Tragicum, tum Satyricum. Quod ad inventorem spectat, certè ante Thespim fuerunt Dramatici nuniores quidem, at ille nominatur auctor, quoniam unum Actorem induxit ; qui, cum chorus Bacchi laudes canens paululùm inter quiesceret, herois aut summi cujuspiam viri insigne aliquod facinus carmine celebrabat. Alia insuper ornamenta subjunxit, quibus Tragœdia illustrata est.

276. *Dicitur*) Scilicet res non extra controversiam est. Scalig. Poet. lib. 1. c. 6. sic habet : *Qui primus tragœdiam invenerit [illegible] habeatur, Satis constat illud, a Thespi [illegible] qui [illegible] in plaustris circumvexit . [illegible]*

Quæ

Quæ canerent agerentque peruncti fæcibus ora.
Post hunc personæ pallæque repertor honestæ
Æschylus, & modicis instravit pulpita tignis,
Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno.
Successit vetus his comœdia, non sine multâ
Laude, sed in vitium libertas excidit, & vim

Interpretatio.

genus incognitum, & carpentis circumtulisse carmina, quæ cantarent agerentque vultum habentes *face oblitum. Post eum Æschylus inventor larvæ & stolæ decoræ, theatrum parvo tabulato extruxit, atque instituit loqui magnificè & incedere cothurno. His successit vetus comœdia magnâ cum laude: sed libertas evasit in crimen & audaciam*

Annotationes.

tem pro personâ.

Plaustris vexisse poemata.] Circa vicos Thespis aliique plaustris vecti in obvium quemque scommata jactabant & falsa convitia. Plutarch. in Solone. Hinc Proverb. è plaustro loqui.

Thespis.] Atheniensis ille poeta, Solonis tempore floruit, ante Æschylum plus sexaginta, ante Sophoclem octoginta circiter annis. Thespis Protagonistam seu histrionem induxit cum Coryphæo aut alio quopiam è Choro loquentem. Æschylus deinde alterum seu Deuteragonistam addidit. Denique Sophocles tertio sive Tritagonista adjuncto Tragœdiam perfecit.

277. *Peruncti fæcibus ora.*] Ideo Thespis aliique vultu cerussâ, vel minio, vel fæce perunctо dicteriis obvios quosque incessebant, ut imitarentur Silenum rubicundum, Satyrosque dicaces Bacchi socios & ministros. Illos Aristophanes τρυγοδαίμονας vocabat, Gall. *des diables barboüillez de lie.* Vini an olei fæcibus tingerent se histriones, disceptant fatali more suo Grammatici, & nugas nugis addunt, inquit Scaliger paulò ante citatus.

278. *Personæ.*] Ne agnoscerentur histriones.

Pallæ.] Quæ ad pedes imos usque demissa, & Latina dicebatur; ad discrimen pallæ Gallicæ, quæ brevior.

279. *Æschylus.*] Domi nobilis Poeta iste non militando magis quàm scribendo acer & audax fuit. In Marathoniâ pugnâ non ultimam laudem tulit. adeo bibax, ut Sophocles ei objiceret, non ipsum sed vinum tragœdiarum ejus esse auctorem. Has dum scriberet ταυρηδὸν ἔβλεπε, inquit Aristophanes, *tauro furenti similem aspectum habebat.* Non ergo sit incredibile quod narrant, ejus Eumenidum terribili spectaculo exanimatos esse pueros aliquot, perculsas autem prægnantes feminas ad partum adactas. Ab Æschylo compositas nonaginta fabulas tradunt, quarum ad nos vix septem pervenerunt, Denique casu testudinis eliso capite extinctum referunt.

280. *Cothurno.*] Eminentiori calceo Tragicis proprio.

281. *Vetus Comœdia.*] Hæc à novâ differebat in omnibus; tempore, argumento, apparatu, metro. ut ait Cruq. Vetus tempore belli fuit Peloponnesiaci: nova post extinctam populi libertatem, jam rerum potientibus Philippo & Alexandro. In veteri Duces, Magistratus, Philosophi, Dii ipsi proscindebantur. Patet ex Aristophane, item ex Eupolide. In nova sunt amores adolescentum, servorum fraudes, &c. vetus assurgit ad tragicum stylum: nova popularis est. In veteri omnia metrorum genera admittebantur: in novâ solum ferè Iambicum In veteri mirus apparatus & luxus: in novâ propè nullus ablato etiam Choro. In veteri personæ ad vivum effingebantur, ut agnoscerentur facilè. nova nihil tale habet.

Dignam lege regi. lex eſt accepta : choruſque
Turpiter obticuit, ſublato jure nocendi.
Nil intentatum noſtri liquere poetæ,
Nec minimum meruere decus, veſtigia Græca
Auſi deſerere, & celebrare domeſtica facta,
Vel qui prætextas, vel qui docuere togatas.
Nec virtute foret clariſve potentius armis
Quàm linguâ Latium, ſi non offenderet unum-
Quemque Poëtarum limæ labor, & mora. Vos ô
Pompilius ſanguis, carmen reprehendite, quod non
Multa dies & multa litura coërcuit, atque
Perfectum decies non caſtigavit ad unguem.

INTERPRETATIO.

lege coercendam. lex lata eſt. & chorus ignominioſè tacuit, adempta poteſtate maledicendi.

Noſtri poetæ nihil non tentarunt. neque laudem exiguam abſtulerunt qui relictis Græcorum argumentis geſta Romanorum decantarunt: ſive qui prætextatas fabulas *ſeu qui togatas ſcripſere. Nec virtute bellicâ illuſtriores ac potentiores quàm facundiâ eſſent Romani, ſi poetas pleroſque non terreret cura & longum tempus expoliendi.* At *vos, ô Numæ proles, redarguite carmen diu & crebrâ recenſione haud caſtigatum & ad amuſſim non ſæpiùs emendatum.*

ANNOTATIONES.

283. *Vim dignam lege regi.*] Nec enim ulli parcebatur. honeſtique viri, perinde ut alii, dicteriis & convitiis nominatim proſcindebantur. *Sævus apertam*
In rabiem verti cœpit jocus, &c.

Lex eſt accepta.] Quæ maledicentiam illam effrenatam pœnis propoſitis vetabat. Vide lib. 2. Epiſt. 1. verſ. 150. & ſeq.

. . . . Quin etiam lex
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Deſcribi.

Cæterùm comœdia Satyrica multùm civitati profuit, cum caveret unuſquiſque culpam, ne ſpectaculo ceteris eſſet, & domeſtico probro : ut ait Donatus.

286. *Veſtigia Græca auſi deſerere, &c.*] Primò quidem Græcas fabulas & hiſtorias in Latinos verſus tranſtulerunt, ut eſt in Epiſt. mox cit. v. 164. at poſteà marte proprio argumenta ex hiſtoriis Romanorum tractarunt laudabiliter: Ennius, Pacuvius, Actius, &c.

288. *Prætextas.*] Latinas fabulas graviores, ubi prætextati & nobiles perſonæ locum habent : quæ reſpondent tragœdiis Græcorum.

Togatas] Fabulas tabernarias, in quibus agunt perſonæ privatæ & plebeiæ. Et hæ Comœdiæ Græcorum novæ, ſicut veteri Atellana & Satira Latina, reſpondebant. Illas ſcripſerunt Ælius Lamia, Anton. Rufus, Cn. Meliſſus, Afranius, Pomponius.

291. *Limæ labor & mora.*] De curâ & ſedulitate diuturnâ emendandi jam alibi dictum. Vide lib. 2. Epiſt. 1. &c. Ovid. de Ponto l. 3. Eleg. ult.

Sæpe piget . . . . .
Corrigere, & longi ferre laboris onus.
Corrigere at res eſt tanto magis ardua, quanto
Magnus Ariſtarcho major Homerus erat.

292. *Pompilius ſanguis.*] Piſones trahentes originem à Numa Pompilio, & à Calpo ejus filio dicti Calpurnii.

Ingenium miserâ quia fortunatius arte
Credit, & excludit sanos Helicone Poëtas
Democritus, bona pars non ungues ponere curat,
Non barbam; secreta petit loca; balnea vitat.
Nanciscetur enim pretium nomenque Poëtæ,
Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam
Tonsori Licino commiserit. O ego lævus,
Qui purgo bilem sub verni temporis horam.
Non alius faceret meliora Poëmata. Verùm
Nil tanti est. Ergo fungar vice cotis; acutum
Reddere quæ ferrum valet, exsors ipsa secandi.
Munus & officium nil scribens ipse docebo:

INTERPRETATIO.

Quoniam Democritus existimat ingenium plus valere quam artem, & poetas non insanientes arcet ab *Helicone, plerique negligunt resecare ungues & barbam, secedunt in loca remota, fugiunt balnea. Etenim consequentur*, ut putant, *præmia & laudem poetarum, si tonsori Licino* tondendum *nunquam præbeant caput tribus Anticyris minimè curandum. Quàm ego* sum *parum cautus, qui bilem expurgo ineunte vere!* At *nemo conderet meliora carmina. sed* hoc *non tanti puto. Itaque implebo munus cotis, quæ secare non valens reddit ferrum acutum* & secando aptum. *Nihil ego scribens docebo munus & officium*

ANNOTATIONES.

295. *Ingenium miserâ, &c.*] Redarguit Horatius eos qui non virtutem poeseos sed vanam opinionem sectabantur.

Ingenium.] Poeticam facultatem à naturâ datam.

Miserâ arte.] Ironicè. exercitatione & arte quæ parum valeat ad faciendum bonum poetam, & ad laudabile carmen scribendum.

296. *Excludit sanos Helic. p.*] Cic. 1. de Divin. *Negat sine furore Democritus quemquam poetam magnum esse posse.* Et 2. de Orat. *Sine inflammatione animorum, & sine quodam afflatu quasi furoris. quod & à Platone scriptis relictum dicunt.*

Helicone.] Is mons Bœotiæ Musis sacer, Parnasso vicinus.

297. *Democritus.* De eo Philosopho lib. 1. Epist. 12.

Bona pars non ungues ponere, &c.] Quasi verò cultum exteriorem negligendo, & insaniæ speciem præ se ferendo, boni poetæ habendi sint.

298. *Non barbam.*] Philosophi quidem alebant barbam: & gravitati tribuebatur. At in ceteris insaniæ species erat.

Secreta petit loca.] Hominum conspectum & consuetudinem fugit.

300. *Tribus Anticyris.*] De Anticyra insulâ lib. 2. Sat. 3. v. 83. Ibidem de Elleboro in eâ abundanti, quod insaniæ remedium. Quod autem Horatius tres Anticyras dicit, cum duas Strabo ponat, auxesis est.

301. *Licino.*] Is Augusti tonsor & libertus ab eo factus Senator, quod Pompeium odisset.

302. *Qui purgo bilem.*] Per quam insaniens optima poemata conderem. Ironia est. Alii *purgor* legunt perperam.

304. *Nil tanti est.*] Absit ut insanire velim ad eximia facienda carmina. Imo sapere malim & nulla componere. valeant Democritus & Democritici.

Ergo fungar vice cotis.] Hoc petitum ab Isocrate, vel ab Aristotele, ut volunt alii. *αἱ ἀκόναι αὐταὶ μὲν ταμεῖν οὐ δύνανται, τὸν δὲ σίδηρον ὀξέα καὶ τμητικὸν ποιοῦσι.*

306. *Nil scribens.*] Nullum carmen Epicum vel Dramaticum.

Unde parentur opes, quid alat formetque Poëtam;
Quid deceat, quid non; quò virtus, quó ferat error.
Scribendi rectè, sapere est & principium & fons.
Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ.
Verbaque provisam rem non invita sequentur.
Qui didicit patriæ quid debeat, & quid amicis,
Quo sit amore parens, quo frater amandus, & hospes,
Quod sit conscripti, quod judicis officium, quæ
Partes in bellum missi ducis; ille profectò
Reddere personæ scit convenientia cuique.
Respicere exemplar vitæ morumque jubebo
Doctum imitatorem, & veras hinc ducere voces.

INTERPRETATIO.

scribendi: *unde facultas petatur; quid erudiat & perficiat poetam; quid conveniat, quid non; quò virtus, quò error deducat.*

Sana mens est principium & origo rectè scribendi. materiam tibi suppeditabunt placita Socratis. præparatamque materiam sequetur ultrò facundia.

Qui scit quid patriæ, quid amicis debeat; quâ parentes, quâ fratres & hospites charitate diligendi sint; quod Senatoris, quod Judicis, quod belli Ducis munus sit; is certè novit tribuere decorum unicuique personæ.

Solers imitator debet intueri exemplar vitæ & morum, atque hinc proprios fingere

ANNOTATIONES.

307. *Opes.*] Adjumenta ad benè scribendum, dives poeseos facultas & virtus.

308. *Error.* Ignoratio artis & virtutis poeticæ.

310. *Socraticæ chartæ.*] Philosophiæ præsertim moralis scientia, quam Socrates promovit, & ab eo hauserunt Plato, Xenophon, aliique, & scriptis illustrarunt. De Socrate, lib. 3. Od. 21. Item lib. 2. Sat. 4.

Rem poterunt ostendere.] Scribendi ubertatem præbebunt. Cic. in Bruto. *Habeat omnes Philosophiæ notos & tractatos locos. nihil enim de religione, nihil de pietate, nihil de charitate patriæ, nihil de morte, nihil de bonis rebus aut malis, nihil de virtutibus aut vitiis, nihil de officio, nihil de dolore & voluptate, nihil de perturbationibus animi & erroribus (quæ sæpe cadunt in causas ut in poemata sæpissimè) nihil inquam sine eâ scientia amplè & copiosè dici & explicari potest.* & alibi. omnis ubertas & quasi silva dicendi è disputationibus philosophorum ducta est.

311. *Verbaque provisam rem, &c.*] Si rem bene tenes, si præparatam habes rerum copiam, non deerit elocutio; verbaque & dictiones affatim sequentur: & aptè atque accommodatè dices. Cic. de Orat 3. *Rerum copia verborum copiam gignit*

312. *Patriæ quid debeat, &c.*] De variis istis officiis Plato 5. de legibus, &c.

313. *Hospes.*] Contra peregrinos peccata præ illis quæ in cives committuntur, ultori Deo curæ sunt. Nam cùm peregrinus amicis cognatisque careat, majorem apud Deos & apud homines meretur misericordiam, &c. Plato mox citatus.

317. *Respicere exemplar, &c.*] In animo suo eximium & perfectissimum exemplar sibi fingat. Non hominem quempiam privatum, sed perfectissimi & numeris omnibus absoluti hominis sibi proponat imaginem, sive ideam, ut Plato vocat: atque secundum illam scribat & dicat.

318. *Imitatorem.*] Poesis est imitatio, ex Platone, Aristotele, &c.

Interdum speciosa locis, morataque rectè
Fabula nullius veneris, sine pondere & arte,
Valdius oblectat populum, meliusque moratur,
Quam versus inopes rerum, nugæque canoræ.
Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo
Musa loqui, præter laudem nullius avaris.
Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere. dicat
Filius Albini, si de quincunce remota est
Uncia, quid superat? poteras dixisse, triens. eu,
Rem poteris servare tuam. redit uncia: quid fit?

INTERPRETATIO.

sermones. Nonnunquam comœdia locis pulcra, beneque mores exprimens, quanquam *nec elegans nec* verbis *ornata nec artificiosè* disposita, *populo magis placebit,* eum*que meliùs detinebit, quàm versus sententiis destituti & sonantes nugæ.*

Musa Græcis largita est ingenium & politi sermonis facultatem, quippe nihil appetentibus nisi laudem. At contrà *juvenes Romani longis numeris discunt assem dividere in centum partes. Albini filius respondeat: si de quinque unciis dematur una, quid restat? poteras dicere, triens. Benè. valebis tua bona conservare.* Quod *si uncia addatur, quid erit?*

ANNOTATIONES.

Veras voces.] Rei naturam verè exprimentes. Al. *vivas.* sed apage.

319. *Speciosa locis, &c.*] Locis communibus & sententiis rerum naturam & mores apprimè exhibentibus, quamvis nullo verborum ornatu. Al. *jocis.* Prior lectio præferenda.

Morataque rectè fabula.] Lege Quintil. lib. 6.

322. *Nugæ canoræ.*] Versus solo verborum sonitu inflati, modulati quamvis & numerosi non sic afficiunt, ut qui verbis inopes quidem, at rebus divites fuerint. Pers. Sat. 5.

Non equidem hoc studeo bullatis ut mihi nugis
Pagina turgescat.

Statius nugas ejusmodi canoras effutiit.

323. *Graiis ingenium.*] Adverte, Lector, quàm sæpè Græcos commendet Horatius: & merito. cùm scripserint illi sapienter æquè & eleganter, ingeniosè & accuratè. Nempe quod non quæstui sed gloriæ studebant.

326. *Assem discunt in partes centum diducere*] Arithmeticam sedulò ediscunt augendis opibus utilem. *longis rationibus.* addendo, dividendo, diminuendo, multiplicando, substrahendo.

327. *Dicat filius Albini.*] Prosopopœia. Albinus insignis fœnerator filium ad lucri studium artemque instituens.

Quincunce, triens, semis.] As duodecim habet partes, sive uncias. *uncia* ab uno dicta, quod una sit è duodecim partibus assis. *Sextans* duæ sunt unciæ, sic dicitur quasi sexta pars assis. *Quadrans*, tres unciæ; quod sit quarta pars. *Triens*, quatuor unciæ, tertia pars. *Quincunx*, quinque unciæ. *Semis*, sex unciæ, sive dimidium assis. *Septunx*, septem unciæ. *Bes* olim *Des*, quasi dempto triente, id est, demptis quatuor unciis de asse, octo continet uncias. *Dodrans*, novem unciæ, quod demptum sit quadrans. *Dextrans*, quod demptum sit sextans. *Deunx*, quod una desit uncia ad assem.

328. *Poteras dixisse.*] Instigatio est, qua interrogans urget Albini filium ut respondeat, *triens.*

Eu.] Approbatio est bonæ responsionis pueri. Al. *heus*, vel *hem*, &c.

Semis. At hæc animos ærugo & cura peculi
Cùm ſemel imbuerit, ſperamus carmina fingi
Poſſe linenda cedro; & levi ſervanda cupreſſo?
Aut prodeſſe volunt aut delectare Poëtæ:
Aut ſimul & jucunda & idonea dicere vitæ.
Quicquid præcipies, eſto brevis: ut citò dicta
Percipiant animi dociles, teneantque fideles.
Omne ſupervacuum pleno de pectore manat.
Ficta voluptatis causâ ſint proxima veris:
Nec quodcunque volet, poſcat ſibi fabula credi:
Neu pranſæ lamiæ vivum puerum extrahat alvo.
Centuriæ ſeniorum agitant expertia frugis:

Interpretatio.

Semis. Atqui cùm iſta lues & ſtudium lucri animos occuparit, an *putamus carmina condi poſſe cedro illinenda, & fabrefactâ cupreſſo cuſtodienda?*

Poëtæ vel cupiunt prodeſſe, vel delectare; vel jucunda pariter atque utilia dicere ad vitam bene inſtituendam. *Si quod præceptum das*, illud *breve ſit; ut animus paucis* verbis *comprehenſa ſuſcipiat facilè, & ſeduló retineat. Omne redundans effluit ex animo pleno.*

Ficta ad oblectamentum ſint vero ſimillima: nec quidlibet credi petat fabula: neve devoratum infantem è lamiæ ventre eximat vivum. Porrò *quod nihil fructuoſum continet, reſpuitur à cœtu*

Annotationes.

ſed minùs bene.

330. *Ærugo*] Æris vitium eſt. Metaphor. pro avaritia & opum cupiditate; quâ bona indoles corrumpitur, ut metallà rubigine.

331. *Linenda cedro.*] Digna immortalitate, quæ ſignificatur per cedrum minimè putreſcentem. Hinc olim eximia ſcripta cedrino oleo linebantur, ne blattis vel ipsâ vetuſtate corroſa abſumptaque interirent. Plin. lib. 16. c. 39. *Cedri oleo peruncta materies nec tineam nec cariem ſentit.*

Lævi cupreſſo.] Cypreſſinâ arcâ, capsâ, ſcrinio. *cypreſſus cariem & vetuſtatem non ſentit.* Item, *adversùs cariem tineaſque firmiſſima.* Plin. lib. 16. cap. 40. & 42.

333. *Aut prodeſſe volunt, &c.*] Duæ ſunt hæ poeſeos virtutes, docendi atque delectandi: de quibus præcepta dat Horatius iſta duo. Ut doceas utiliter, eſto brevis. Ut delectes, finge veri ſimilia.

338. *Ficta voluptatis causâ, &c.*] Reprehenditur Virgilius, quod ait, mutatas naves in nymphas Æn. 10. v. 83. item Æn. 6. per ramum aureum ad inferos Æneam deſcendiſſe: item Didoni comam ab Iride abſciſſam. Æn 4. &c.

240. *Neu pranſæ lamiæ, &c.*] Nec fingat poeta puerum à lamiâ devoratum, & mox ejus ventre extractum viventem. Hoc fortaſſe figmentum erat alicujus poetaſtri illius temporis, ridiculum ſanè & à naturâ abhorrens.

Lamiæ,] Lamia Philoſtrato ponitur inter larvas & lemures; Sexto Pompeio eſt venefica; Suidæ formoſa mulier Libyca Jovi adamata. Alii aliter. Olim vulgo lamiæ putabantur mulieres ſpecioſæ quæ blanditiis allectos juvenes devorabant. Iſidorus à laniando dici exiſtimat, quod infantes corriperent ac laniarent. De Lamia Libyæ reginâ pulcrâ ſed crudeli Diod. Sic. lib. 20. Nihil ad rem Lamus rex Læſtrigonum humanâ carne ſolitus veſci.

341. *Centuriæ ſeniorum.*] Senes amant ſeria & gravia carmina moribus inſtituendis utilia. *centuriæ.* Singulæ tribus olim in centurias diviſæ.

Celsi prætereunt austera Poëmata Rhamnes.
Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterque monendo.
Hic meret æra liber Sosiis, hic & mare transit,
Et longum noto scriptori prorogat ævum.
Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus.
Nam neque chorda sonum reddit quem vult manus & mens;
Poscentique gravem persæpe remittit acutum:
Nec semper feriet quodcunque minabitur arcus.
Verùm ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura. quid ergo?
Ut scriptor si peccat idem librarius usque,
Quamvis est monitus, veniâ caret: & citharœdus
Ridetur, chordâ qui semper oberrat eâdem:
Sic mihi qui multum cessat, fit Chœrilus ille,
Quem bis terque bonum cum risu miror; & idem

INTERPRETATIO.

seniorum. elati verò *Rhamnenses explo-aunt carmina severiora.* At ille *omnium suffragationem aufert qui jucundum atque utile conjunxerit, lectorem oblectando simul & docendo. talis codex Sosiis quæstum parat, trans mare portatur, atque auctori famam conciliat & immortalitatem.*

Sunt tamen errata, quibus veniam dari velim. Etenim chorda non semper edit sonum quem vult mens & manus; & petenti gravem aliquando acutum reddit: nec arcus collineabit quocunque tendet. At cùm pars major carminis speciosa fuerit, ego non offendar paucis erroribus, quos vel reliquerit indiligentia, vel hominis ingenium tenue *vix cavere potuerit. Quid igitur* statuendum? *Quemadmodum librorum descriptori, si idem semper erratum admittat etiam admonitus, minimè ignoscitur: & citharista deridetur qui semper ad eandem chordam offendit. Ita qui sæpiùs* in carmine *allucinatur, videtur* similis *isti Chœrilo, quem bis aut ter elegantem admiror &*

ANNOTATIONES.

342. *Rhamnes.*] Equites & juvenes jucunda petunt. à Romulo dicti Rhamnes seu Rhamnenses, ut Tatienses à Tatio, Luceres à Lucumone, vel à Lucero. Varro 4. de L. L. Plutarchus in Romulo, &c.

343. *Omne tulit punctum.*] Suffragia punctis aliquando notabantur. Cic. pro Muræna. n. 72. *Recordor quantum hæ quæstiones in Senatu habitæ punctorum nobis detraxerint.*

345. *Sosiis.*] Hi fratres erant, celebres Romæ librarii & bibliopolæ. de his jam lib. 1. Epist. ult.

Mare transit.] Expetitur ab exteris nationibus.

348. *Nam neque chorda, &c.*] Citharœdus interdum aberrat, pariter & sagittarius non semper scopum ferit, aut collineat.

351. *Non ego paucis offendar maculis.*] Vide Longin. cap. 30.

357. *Qui multum cessat.*] Sæpiùs iners & negligens, & hinc crebriùs peccans. lib. 2. Epist. 2. v. 14. *semel hic cessavit.*

Chœrilus.] De eo lib. 2. Epist. 1. v. 233.

358. *Bis terque bonum miror.*] Demiror quod non semper malè, quodque

Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus.
Verùm opere in longo fas eſt obrepere ſomnum.
Ut pictura poeſis erit; quæ, ſi propius ſtes,
Te capiet magis; & quædam, ſi longiùs abſtes.
Hæc amat obſcurum: volet hæc ſub luce videri,
Judicis argutum quæ non formidat acumen.
Hæc placuit ſemel: hæc decies repetita placebit.
O major juvenum, quamvis & voce paternâ
Fingeris ad rectum, & per te ſapis; hoc tibi dictum
Tolle memor: certis medium & tolerabile rebus
Rectè concedi. Conſultus juris, & actor
Cauſarum mediocris abeſt virtute diſerti

Interpretatio.

derideo; ipſemet autem doleo quotieſcunque labitur excellens Homerus. Sed in longo opere cespitare licet. Poeſis eſt ſimilis picturæ. quædam tibi magis placebit, ſi adſis proximus; quædam verò ſi remotior fueris. Altera loco paulùm tenebroſo, altera ad lucem plenam *vult ſpectari*, ſcilicet *quæ non timet judicis examen ſeverum. altera ſemel* dumtaxat, *altera decies ſpectata approbabitur.*

O *major* natu *juvenum* Piſonum, *tametſi patris documentis formaris ad* id quod *perfectum* eſt, *& ex te ſapis; hoc monitum auſculta & retine.* In *rebus quibuſdam mediocritas toleratur, & ritè admittitur. Juris peritus & cauſidicus mediocris* longè *diſtat ab elo-*

Annotationes.

vel bis aut ter bene ſcribat.

359. *Indignor quandoque bonus dormitat.*] Nam bonum poetam bene ſemper & concinnè dicere velim. At *peccare humanum eſt.* Plin. *nemo eſt qui omnibus horis ſapiat.* Cic. Videtur hic Horatius alludere ad id quod Ariſtoteles notat, Homerum contra decorum & rationem ſcribere, Ulyſſem prudentiſſimum ubique & vigilantiſſimum, ſomno oppreſſum è navi ſublatum à Phæacibus & in littore Ithacenſi expoſitum. Tunc certè Homerus ipſe plus quam Ulyſſes dormitaſſe videatur. Alia multa in Homero ſunt reprehenſa, pariter & in Virgilio pleraque. Vide Macrob. &c.

360. *Verùm opere in longo, &c.*] Quintil. lib. 10. cap. 1, *non ſemper intendunt animum, oneri cedunt, fatigantur nonnunquam: & Ciceroni dormitare Demoſthenes, & Homerus Horatio viſi. magni enim ſunt, homines tamen.*

361. *Ut pictura poeſis erit.*] Pictura eſt muta poeſis: poeſis loquens pictura. Plato 10. de Rep. Ariſtot. Poet. Plutarchus ex Simonide, &c. Cic. Tuſc. 5. n. 114. *Tradunt Homerum cæcum fuiſſe. at ejus picturam non poeſim videmus. Quæ regio? quæ ora? qui locus Græciæ? quæ ſpecies formæ? quæ pugna? quæ acies? quod remigium? qui motus hominum, qui ferarum, non ita expictus eſt, ut quæ ipſe non viderit, nos ut videremus effecerit?*

Quæ ſi propiùs ſtes, &c.] Ita quædam poeſis haud accurata raptim ſi legatur, fortè placebit duobus locis aut tribus ſat nitidis. At ſi diligentiùs conſideretur, apparebunt maculæ & vitia permulta, quibus offenſus lector averſabitur. Contra poeſis elegans paſſim & ad amuſſim facta, ingenioque & arte diu elaborata, quo ſæpius inſpicietur, eo plus admirationem movebit; quia novæ ſemper veneres & lepores eluceſcent.

365 *Hæc decies repetita placebit.*] Plato in Philebo, quæ pulcra ſunt, bis & ter repetenda, dixit.

Meſſalæ

Meſſalæ, nec ſcit quantum Caſcellius Aulus :
Sed tamen in pretio eſt. Mediocribus eſſe poetis
Non homines, non dii, non conceſſere columnæ.
Ut gratas inter menſas ſymphonia diſcors,
Et craſſum unguentum, & Sardo cum melle papaver
Offendunt; poterat duci quia cœna ſine iſtis :
Sic animis natum inventumque poema juvandis,
Si paulùm à ſummo diſceſſit, vergit ad imum.
  Ludere qui neſcit, campeſtribus abſtinet armis :
Indoctuſque pilæ, diſcive, trochive, quieſcit;

INTERPRETATIO.

quentia Meſſalæ; nec tantum *pollet quantum Aulus Caſcellius : attamen laudatur.* Verùm *poetam mediocrem non ferunt Dii, non homines, non taberna. Sicut lautas inter epulas incondita muſica, & vile unguentum, & papaver cum melle Sardo* mixtum *reſpuuntur, quoniam tranſigi cœna poteſt abſque illis : ſic carmen ad animos recreandos factum, ſi tantulum abeſt à ſupremo, tendit ad infimum.*

Qui ludorum eſt imperitus, fugit exercitationes campi Martii : *haud ſolers pilæ vel diſci, vel trochi,* hæc *minimè*

ANNOTATIONES.

371. *Meſſala.*] Meſſala Corvinus orator diſertiſſimus; de quo lib. 3. Od. 21. & lib. 1. Sat. 10.

Caſcellius.] Aulus Caſcellius Vindex juris civilis ſcientiâ præcipuus. hunc commendat Valer. Max. &c.

373. *Non homines.*] Certe mavult eruditus quiſque nullos quàm mediocres verſus audire & legere.

Non Dii.] Apollo, Bacchus, Muſæ. vel Dii, in quorum feſtis canuntur carmina & aguntur ludi. Et quidem nihil niſi præſtantiſſimum Diis offerri aut placere fas eſt.

Non columnæ.] Quia non invenient emptores : ſed in pulvere & oblivione jacebunt. *Columnæ*, ſeu pilæ, ad quas libri venales proſtabant; librariorum tabernæ publicis porticibus contiguæ & affixæ. De his jam lib. 1. Sat. 4. v. 71. ubi.

Nulla taberna meos habeat neque pila libellos.

374. *Gratas inter menſas.*] Inter unam & alteram menſam : in ſecundâ menſâ.

Unguentum.] quo utebantur veteres ad delicias. lib. 1. Od. 36. & 38.

375. *Sardo cum melle papaver.*] Bellaria è melle deterrimo, quale eſt Sardoum; factum ſcilicet ex amaris herbis creſcentibus in Sardiniâ inſulâ Italiæ vicinâ. Sardum mel ut & Corſicum valde amarum eſt & nullius pretii. Plin. lib. 19. c. 8. *Papaveris ſativi tria ſunt genera. Candidum, cujus ſemen toſtum in ſecundâ menſâ cum melle apud antiquos dabatur.* Petronius Satiricè vanos declamatores ait, *mellitos fundere verborum globulos, & omnia dicta factaque quaſi papavere & ſeſamo ſparſa.*

379. *Ludere qui neſcit.*] Similitudine conglobatâ oſtendit artem poeſeos longâ exercitatione ediſcendam & excolendam, nec temerè tentandam eſſe.

Ludere.] Luctari, jaculari, currere, equitare, natare, ſalire : ad quæ ſe exercebat Romana juventus in campo Martio. vide lib. 1. Od. 8.

380. *Pilæ.*] Lib. 1. Sat. 5. v. 48. & lib. 2. Sat. 2. v. 11.

Diſci. De eo lib. 1. Od. 8. & lib. 2. Sat. 2.

Trochi.] Duplex erat is ludus, ut jam dixi lib. 3. Od. 24. v. 57. Priorem deſcribit Virgilius Æn. 7. v. 378.

Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,

Ne ſpiſſæ riſum tollant impunè coronæ.
Qui neſcit, verſus tamen audet fingere. Quidni ?
Liber & ingenuus, præſertim cenſus equeſtrem
Summam nummorum, vitioque remotus ab omni.
Tu nihil invitâ dices faciesve Minervâ.
Id tibi judicium eſt, ea mens. Si quid tamen olim
Scripſeris, in Metii deſcendat judicis aures,
Et patris, & noſtras; nonumque prematur in annum.

Interpretatio.

tractat; ne frequentes circumſtantes cachinnos effusè ſolvant. at carminum rudis ea *nihilominus audet moliri. Cur non? liber* eſt *atque ingenuus, imò in cenſu* repertus poſſidere *opes ad equeſtrem* dignitatem *ſufficientes; atque omnis expers criminis.*

Tu verò *nihil ſcribes aut ages Minervâ repugnante. Hoc tibi eſt ingenium & judicium. At ſi quidpiam aliquando ſcribas, comitte* illud *auribus & examini Tarpæ, patriſque* tui, *& noſtro.* Quin *& reconde ad annos novem.*

Annotationes.

Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent. Ille actus habenâ
Curvatis fertur ſpatiis. ſtupet inſcia turba,
Impubeſque manus mirata volubile buxum.
Dant animos plagæ.

Alter non ita puerilis exercitationem poſcebat, à priori longe diverſus. Rotula quædam erat ſeu circulus ex ære vel ferro, cujus axiculis appenſi erant annuli inter currendum tinnientes. in locis publicis peragebatur: annulorum verò ſonitu monebantur prætereuntes ut declinarent ab incurſu trochi. Sive, ut ſcribit Turnebus, rota erat habens anſam, quo faciliùs mitteretur, axiculiſque compacta tranſvectis jaciebatur: quorum claviculæ & commiſſuræ aduncæ, dum verſabatur miſſa rota vel circulus orbiſve miſſus, tinniebant & crepabant. Artis quidem erat mittere ſcienter. Propert lib. 3. Eleg. 14.

Increpat & verſi clavis adunca trochi.

Martial. trochi meminit lib. 11. Epig. 22. lib. 14 Epig 168 & 169.

Garrulus in laxo cur annulus orbe vagatur,
Cedat ut argutis obvia turba trochis.

382. *Quidni.*] Prolepſis. Quaſi verò illa eſſent ad poeſim adjumenta, probitas, nobilitas, opes.

383. *Liber.*] Licet ego facere quodcunque libet.

Cenſus equeſtrem.] De illo in Epod. 4. Item lib. 1. Epiſt. 1.

385. *Tu nihil invita, &c.*] Piſonum juvenum majorem alloquitur. Tu quidem cum bonâ indole, ſanâ mente, acri judicio polleas, nihil aggredieris perperam: intelligeſque quid poſſis, ut omnia ritè præſtes.

Minerva invitâ.] Reluctante & infeſtâ hac Dea artium omnium præſide; ſine cujus ope nihil feliciter quiſquam moliri valet. Unde proverb. in eos qui illud tentant ad quod à naturâ minimè comparati ſunt; quodque propterea nunquam rectè exequuntur.

387. *Metii.*] Sp. Metius Tarpa criticus optimus; de quo jam ante lib. 1. Sat. 10.

388. *Patris.*] Hic enim erat valde ſagax, ingenioſus, eruditusque in primis.

Et noſtras.] Amice agit ac fideliter.

Nonumque prematur in annum.] Diu ſervetur ſcriptum antequam in lucem

Membranis intùs positis, delere licebit
Quod non edideris. Nescit vox missa reverti.
Silvestres homines sacer interpresque Deorum
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus;
Dictus ob hoc lenire tigres rabidosque leones.
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa movere sono testudinis, & prece blandâ
Ducere quo vellet. Fuit hæc sapientia quondam,
Publica privatis secernere, sacra profanis;

INTERPRETATIO.

Dum charta scrinio *manebunt inclusa, poteris emendare quod non vulgaveris.* at *verbum editum nequaquam redire valet.*

Orpheus divinus & numinum internuncius homines feros avertit à cædibus & turpi vitæ ratione, propterea dictus mitigare tigres & leones ferocissimos. Amphion quoque Thebanæ arcis conditor dicitur lyræ sono suavique cantu lapides movisse, & quocunque libuit impulisse. Ea fuit olim sapientia, distinguere publica à privatis, & sacra à prophanis,

ANNOTATIONES.

edatur; ut limatum otiosè & expolitum non reformidet acre doctorum judicium, quando vulgabitur. Vide Quintil. lib. 10. cap. 4. *Emendatio pars studiorum longè utilissima. Nec sine causâ creditum est, stylum non minùs agere cùm delet. hujus autem operis est, adjicere, detrahere, mutare . . . . . Scripta reponantur ad aliquod tempus, ut ad ea post intervallum velut nova atque aliena redeamus; ne nobis scripta nostra quasi recentes fœtus blandiantur, &c. Cinnæ Smyrnam novem annis accipimus scriptam:* & *panegyricum Isocratis annis decem elaboratum.* Vide Catul. Epig. 96. in Smyrnam Cinnæ.

391. *Silvestres homines, &c.*] Poeseos excellentiam ostendit & commendat.

Silvestres.] More belluarum in silvis & speluncis degentes.

Sacer.] Vates divinos Plato nuncupat. Cic. pro Archia: *Ennius ille noster sanctos vocat poetas, quod quasi Deorum munere commendati nobis esse videantur.* Ovid.

At sacri vates, & divûm cura vocamur.
Sunt etiam qui nos numen habere putant.

Interpres Deorum.] Poetæ nihil sunt aliud nisi Deorum interpretes, à quocunque numine corripiantur: inquit Plato in Ione.

392. *Cædibus & victu fœdo deterruit.*] Ad humaniorem vitæ rationem & cultum adduxit. Lucret. lib. 5.

Volgivago vitam tractabant more ferarum.

Vide suprà lib. 1. Satira 3. vers. 100. & seq.

Orpheus.] Apollinis hic & Calliopes filius, Moysis tempore floruit. Nullum habemus Orphei genuinum carmen. Hymni & alia quædam sub ejus nomine circumferuntur perperam; sunt enim Onomacriti poetæ.

394. *Amphion.*] Jovis ille atque Antiopæ filius Thebas à Cadmo conditas muris & arce instruxit. *non quod lyrâ saxa duxerit, sed quod suaviter affatus homines rupium accolas, & incultis moribus rudes ad obsequii civilis pellexerit disciplinam:* inquit Solinus cap. 13. vide lib. 3. Od. 11.

396. *Fuit hæc sapientia quondam.*] Poetæ quondam Sapientes erant, & versibus documenta dabant.

397 *Publica privatis secernere.*] Nam communia & publica tunc erant omnia, & robustior quisque per vim quidlibet rapiebat.

Concubitu prohibere vago, dare jura maritis;
Oppida moliri, leges incidere ligno.
Sic honor & nomen divinis vatibus atque
Carminibus venit. Post hos insignis Homerus
Tyrtæusque mares animos in Martia bella
Versibus exacuit. dictæ per carmina sortes;
Et vitæ monstrata via est: & gratia regum

INTERPRETATI

incerta connubia vetare, maritis modum præscribere, urbes extruere, leges tabulis inscribere. Sic fama & dignitas sacris poetis ac versibus contigit.

Post illos inclaruit Homerus, ac Tyrtæus viriles animos ad certamina carminibus accendit. fata versibus pronuntiata: & vivendi instituta tradita sunt: nec non gratia Principum captata. In-

ANNOTATIONES.

Sacra prophanis.] Nec religio quemquam retinebat.

398. *Dare jura, maritis.*] Non modo legitima statuendo conjugia, sed & adulteria prohibendo.

399. *Oppida moliri*] Societatis & opis mutuæ causâ.

Leges incidere ligno.] Primæ leges versibus quidem in ligneis tabulis scriptæ; postea ære incisæ, & locis publicis affixæ sunt.

400. *Sic honor, &c.*] Per eam sapientiæ rationem.

401. *Post hos.*] Post primam illam poeseos ætatem venit altera, quâ Homerus aliique rectè facta ducum & summorum virorum celebrarunt.

402. *Tyrtæus.*] Hic post Homerum non ita longè, septingentis propè ante Christum annis vivebat, Athenis oriundus, ludimagister ignobilis, luscus, claudus, mutilus: attamen ex Apollinis oraculo præfectus belli dux Lacedæmoniis adversùs Messenios, victoriam illis insignem peperit; cum militum animos præcedentibus cladibus fractos, carmine de verâ virtute & gloriâ stimulasset, atque ad moriendum pro patriâ fortiter incendisset. Carminis istius pretiosæ aliquot reliquiæ ad nos usque pervenerunt. Hunc poetam laudant Plato 1 de Rep. Pausanias in Messenicis, Strabo lib. 6. Athenæus lib. 14. Stobæus multos ejus de bellicâ audaciâ versus proferens: Justinus historiam fusè narrans lib. 3. Plutarchus, Suidas. &c.

403. *Dictæ per carmina sortes.*] Apollo versibus quidem heroicis utplurimum responsa dabat. Plin. lib. 7. cap. 56. *versum heroicum Pythio oraculo debemus.* Virgil. Æn. 4. *sortes* hoc sensu non semel usurpat. Tull. de divin. 2. *Cùm sors illa edita est opulentissimo regi Asiæ*, Crœsus Halym penetrans magnam pervertet opum vim, *hostium vim sese perversurum putavit, pervertit autem suam.* Vide Plutarch. in Theseo.

404. *Vitæ monstrata via est.*] Quidam intelligunt præcepta morum: eo quod libentiùs audiuntur & faciliùs retinentur quæ strictâ quàm quæ solutâ oratione scripta sunt. Talia sunt apud Hesiodum, Theognidem, Phocylidem, Epimenidem, &c. Alii interpretantur carmina de rebus Physicis, ut *vita* sit pro, naturæ, cujus arcana explicantur. Talia scripsere Empedocles, Lucretius, &c.

Gratia regum tentata.] Poetæ regibus gratiosi extiterunt: sic Aristophanes Ptolemæo, Æschylus & Anacreon Polycrati, Euripides Archelao, Simonides Hieroni, Aratus Antigono, Alexandro etiam Chærilus, Ennius Scipioni, Archias Lucullo, Virgilius & Horatius Augusto ac Mœcenati, Claudianus Honorio, Ausonius Gratiano, &c. Ovid.

Pieriis tentata modis : ludusque repertus,
Et longorum operum finis : ne fortè pudori
Sit tibi Musa lyræ solers, & cantor Apollo.
Naturâ fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est. ego nec studium sine divite venâ,
Nec rude quid prosit video ingenium. alterius sic
Altera poscit opem res, & conjurat amicè.
Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer, sudavit & alsit,
Abstinuit venere & vino. Qui Pythia cantat
Tibicen, didicit priùs, extimuitque magistrum.

INTERPRETATIO.

venti etiam ludi, atque laboris diuturni solatium : ne fortasse verecundiam tibi faciant Musa lyricorum perita & Phœbus canens.

Disceptatur jamdudum, an *bonum poema sit à naturâ, an ab arte.* Ego quidem *non video quid valeat ars absque felici naturâ, vel natura sine eruditione. Ita res una petit auxilium alterius, & mutuò juvat.*

Qui cupit metam exoptatam cursu attingere, à juventute multa pertulit egitque, æstum & frigus toleravit, voluptates abdicavit. Qui tibiâ canit in Pythiis, ante eruditus est & magistro sub-

ANNOTATIONES.

Cura ducum fuerant olim regumque poeta.

405. *Ludusque repertus.*] Fabulæ relaxandis & oblectandis animis aptæ, comœdiæ, &c. certè post *longos labores* versibus, cantu, dramate, mirum in modum animus recreatur.

406. *Ne forte pudori, &c.*] Hæc autem recensere volui, Piso, ne te pudeat fortè poetam videri.

407. *Cantor Apollo.*] Carminum auctor, præses, deus.

408. *Natura fieret, &c.*] Vetus controversia est : utrum poeta nascatur, an fiat.

409. *Ego nec studium sine divite vena.*] Cic. pro Archiâ. *Sic à summis hominibus eruditisque accepimus, ceterarum rerum studia & doctrinâ & praceptis & arte constare ; poetam naturâ ipsâ valere, & mentis viribus excitari & quasi divino quodam spiritu afflari.*

410. *Rude ingenium.*] Arte non expolitum. Bene Plutarchus & alii dixerunt, *naturam sine disciplinâ cœcam esse.*

411. *Alterius sic altera poscit opem res.*] Cic. mox cit. *Sæpius ad laudem & virtutem natura sine doctrinâ, quàm doctrina sine naturâ valuit. At cùm ad naturam eximiam & illustrem accesserit ratio quadam & confirmatio doctrina, tum illud nescio quid praclarum ac singulare existit.* Vide & Quintil.

412. *Qui studet optatam.*] Ostendit Poeticam artem perinde ac ceteras artes sub magistro discendam esse priusquam exerceatur : neminemque esse poetam excellentem, nisi longâ eruditione limatum & expolitum.

Metam.] Locus, unde incipiebat cursus, dicebatur *carcer* ; ubi desinebat, *meta.*

414. *Abstinuit venere & vino.*] Abstinentia & temperantia mirè juvat : contrà voluptates corpus animumque corrumpunt, enervant, frangunt, perdunt. D. Paul. ad Cor. *Omnes in stadio currunt, sed unus accipit bravium . . . . . . qui in agone contendit ab omnibus se abstinet . . . . ut coronam accipiat.*

Qui Pythia cantat tibicen.] Eximius quisque tibicen vocatus ad canendum in

Nunc satis est dixisse; Ego mira poemata pango:
Occupet extremum scabies: mihi turpe relinqui est;
Et quod non didici, sanè nescire fateri.
Ut præco ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores jubet ad lucrum ire poeta,
Dives agris, dives positis in fœnore nummis.
Si verò est unctum qui rectè ponere possit,
Et spondere levi pro paupere, & eripere atris
Litibus implicitum; mirabor, si sciet inter-
Noscere mendacem verumque beatus amicum.
Tu seu donaris, seu quid donare voles cui,
Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
Lætitiæ. Clamabit enim, Pulcrè, bene, rectè:
Pallescet super his: etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem: saliet, tundet pede terram.
Ut qui conducti plorant in funere, dicunt

Interpretatio.

ditus fuit. At *modò sufficit dicere: Ego perfectissima facio carmina. ultimum invadat scabies. pudet me post alios esse, & ingenuè fateri me ignorare quæ non didici.*

Sicut præco plebem congregat ad emendas merces, ita adulatores ad quæstum vocat poeta prædiis locuples & pecuniâ ad fœnus data. Qui si lautum valet præbere convivium, *& se vadem præstare pro egeno,* eumque *litibus obrutum expedire; mirum erit si opulentus distinguere queat amicum fidelem à fallaci.*

Tu sive largitus sis, seu largiri quidpiam velis alicui, ne hunc *gaudio exultantem admoveas ad* audiendum *carmen à te compositum.* Is *enim* tunc *exclamabit: Optimè, concinnè, egregiè. ad illud expallescet: atque ante amicos lacrymarum stillas* aliquot *oculis effundet: tripudiabit, saltabit. Non secùs ac conducti ad flendum in exequiis, dicunt*

Annotationes.

Pythiis ludis Apollini sacris ob interfectum Pythonem serpentem. In iis fiebat certamen citharœdorum.

417. *Occupet extremum scabies.*] Metaph. à pueris ludentibus, qui ut se mutuò ad cursum stimulent, postremo scabiem imprecantur.

418. *Nescire fateri.*) Sic multiplicatur importuna & funesta soboles malorum poetarum.

419. *Ut præco ad merc. &c.*) Docet Horatius adhibendos esse scriptorum arbitros & censores, eosque fideles & sinceros.

420. *Assentatores jubet ad lucrum ire.*) Præmiis allicit ad laudanda sua carmina. Vide Pers. Sat. 1. Martial.

Non tu Pomponi, cœna diserta tua est.

426. *Tu seu donaris, &c.*) Cave quibus & quando legas tua scripta, ut verum nanciscaris de iis judicium.

427. *Plenum lætitiæ.*) Seu præmia sperantem, seu paulò ante consecutum.

429. *Pallescet.*) Quasi obstupefactus mirandis sciptis.

430. *Stillabit ex oculis, &c.*) Præsimulatâ lætitiâ & admiratione.

431. *Qui conducti plorant.*) Præficæ olim mulieres, dictæ quasi ancillis ejulantibus & lamentantibus præfectæ, in funeribus adhibebantur, luctum ciebant, vellebant crines, tundebant pectus, &c. Nonius ex Lucil. *Mercede quæ condu*

Et faciunt propè plura dolentibus ex animo : ſic
Deriſor vero plus laudatore movetur.
Reges dicuntur multis urgere culullis,
Et torquere mero, quem perſpexiſſe laborent,
An ſit amicitiâ dignus. ſi carmina condes,
Nunquam te fallant animi ſub vulpe latentes.
Quintilio ſi quid recitares, Corrige, ſodes,
Hoc aiebat & hoc. melius te poſſe negares
Bis terque expertum fruſtra ; delere jubebat,
Et malè tornatos incudi reddere verſus.
Si defendere delictum, quàm vertere, malles ;
Nullum ultrà verbum, aut operam inſumebat inanem,
Quin ſine rivali teque & tua ſolus amares.
Vir bonus & prudens verſus reprehendet inertes,
Culpabit duros, imcomtis allinet atrum

INTERPRETATIO.

aguntque ferè plura quàm qui ex animo lugent : ita plus adulator afficitur, quàm ſincerus approbator.

Aiunt reges ſcyphis plurimis tentare & vino explorare eum, *quem probare ſtudent, utrum dignus ſit familiaritate* ſuâ. *Tu ſi facias verſus,* cave *ne te decipiat animus verſutus* adulatoris.

Si quidpiam recitaviſſes Quintilio Varo, *dicebat : Age, hoc & illud emendat. Si poſtquam bis aut ter* rem *tentaſſes, reſponderes; nequaquam te poſſe melius : jubebat expungere, & verſus inconditos recudere.* Quod *ſi errata defendere malles quàm corrigere ; nullum amplius verbum, aut curam adhibebat fruſtrà, ne te & tua ſine æmulo ſolus approbares,*

Vir probus & ſagax verſus languidos redarguet, aſperos damnabit, inconditis

ANNOTATIONES.

Ut quæ conducti plorant in funere, dicunt
Et faciunt propè plura dolentibus ex animo.]

Ea flent alieno in funere Præficæ multo & capillos ſcindunt & clamant magis.

433. *Deriſor.*) Fictus laudator.

434. *Reges dicuntur, &c.*] Inebriant hominem, ut explorent num ſit loquax, & an temulentus commiſſa ſecreta effutiat ac revelet.

Culullis.] Poculi genus eſt. Vide annot. lib. 1. Od. 31. v. 11.

437. *Sub vulpe latentes.*] Alludit ad fabulam vulpis & corvi.

438. *Quintilio.*] Cremonenſis ille poeta, ſolertiſſimus & acerrimus erat ſcriptorum judex. Vide lib. 1. Od. 18. & 24.

441. *Male tornatos incudi reddere verſus.*] Metalla igne & incude mollita fingi torno conſtat : & teſtatur Strabo de Cibyræ ferro. Ergo perperam criminantur quod Horatius duas eaſque contrarias metaphoras *incudis* & *torni* hîc veluti conferciat.

444. *Teque & tua ſolus amares.*] Ea eſt poetaſtri ſtultitia. Cic. Tuſcul. 5. *Adhuc neminem cognovi poetam, qui ſibi non optimus videretur.*

445. *Vir bonus.*] Ab adulatione alienus, ceterùm ingenio & judicio ſagax.

Verſus reprehendet inertes.] Arte & virtute carentes. Vide lib. 2. Epiſt. 2. v. 110. & ſeq.

446. *Duros.*] Inconcinnos, non elaboratos, malè ſonantes, *crudos* Perſio, ſuprà cit. Epiſt.

nimis aſpera ſano
Lævabit cultu.

Allinet atrum ſignum.] Græci ὀβελίζειν dicunt. Expungendi ſeu delendi,

Transverso calamo signum; ambitiosa recidet
Ornamenta; parum claris lucem dare coget;
Arguet ambiguè dictum; mutanda notabit:
Fiet Aristarchus, nec dicet, Cur ego amicum
Offendam in nugis? Hæ nugæ seria ducent

INTERPRETATIO.

nigram notam apponet transverso calamo; luxuriantes ornatus amputabit; jubebit obscura illuminare; ambiguè dicta reprehendet; mutanda designabit; se velut *Aristarchum præbebit; nec dicet: Quare ego amicum molestiâ afficiam pro re levi?* Atqui *res ista levis*

ANNOTATIONES.

vel mutandi signum & nota erat, virgula quædam recta ὀβελός dicta, quod tanquam veru corrigenda transfigeret; versibus & locis reprehensione dignis apponebatur à critico.

447. *Ambitiosa recidet ornam.*] Quintil. l. 10. cap. 4. *Emendatio pars studiorum longè utilissima. nec sine causa creditum est, stilum non minus agere cùm delet. hujus operis est, Adjicere, Detrahere, Mutare. simplicius judicium, quæ replenda vel dejicienda sunt. duplicis autem operæ est, premere tumentia, humilia extollere, luxuriantia astringere, inordinata digerere, soluta componere, exultantia coercere. Nam & damnanda quæ placuerant, & invenienda quæ fugerant.* &c. Hujus præcepti sui Horatius ipse videtur immemor fuisse, stylum juveniliter exultantem non castigans, nec ambitiosa & luxuriantia recidens, quando in Epod. 16. v. 28. plura coacervat, ubi unum & simplex erat afferendum. Certè mens dolore pressa haud in multas aut acutas sententias effunditur & spatiatur: nec tot minuta variaque concipit, nedum eleganter & copiosè eloquatur. In quo passim allucinatus est Seneca Tragicus, Lucanus etiam, &c. Vide Cicer. in Bruto, ubi Gorgiam redarguit.

448. *Parum claris lucem dare coget.*] Et memet huic documento fateor obnoxium. Auctor Reip. Literariæ 1684. meas ad Juvenalem annotatiunculas recensens, *vir* certè *bonus & prudens* animadvertit paulùlum dormitasse me, nec satis exposuisse mentem Satyrici, v. 49. Sat. 1. Leviori nimirum stylo locum eximium perstrinxeram. Bene Scaliger lib. 6. cap. 7. *In Juvenale*, inquit, *sunt quædam tam acutè dicta, ut vix uni aut alteri par sit Horatius.* Ne crede omnino, Lector, Hypercritico. In hoc tamen ausculta, quod ita laudat istum locum:

Exul ab octavâ Marius bibit, & fruitur Diis
Iratis.

Quid enim argutius dici queat (pergit ille) quam nos fructum capere ex irâ Deorum; ut quod obest, juvet? Vide quæ jam de his annotavi lib. 1. Od. 31. v. 15. ad vocem, *impunè.*

450. *Fiet Aristarchus.*] Sagaciter, acriter, fideliter sui amici errata notabit, & obelo transfodiet; ut solebat Aristarchus. Hic Grammaticus ætatis suæ princeps, idemque severus operum censor, qui Poetas Græcos accuratissimè castigavit, atque in Homero versus adulterinos plerosque à legitimis discrevit. Proh dolor! proh fati & temporis injuria! Tanti viri tot voluminum nihil superstes habemus. Tempore Callimachi floruit. à Cicerone multis locis laudatur. Lib. 3. Epist. 11. *Aristarchus Homeri versus esse negabat quos non probabat.* Ad Attic. lib. 11. Epist. 1. *orationes quarum tu Aristarchus es.* &c. Ejus etiam meminit Plutarchus in vitâ Homeri.

Nec dicet, cur, &c.] Hæc enim adulatoris est improba oratio & consuetudo.

In

In mala deriſum ſemel exceptumque ſiniſtrè.
Ut mala quem ſcabies, aut morbus regius urget,
Aut fanaticus error, & iracunda Diana;
Veſanum tetigiſſe timent fugiuntque poetam,
Qui ſapiunt: agitant pueri, incautique ſequuntur.
Hic dum ſublimes verſus ructatur, & errat,
Si veluti merulis intentus decidit auceps
In puteum foveamve; licet, Succurrite, longum
Clamet, io cives; non ſit qui tollere curet.
Si quis curet opem ferre, & demittere funem;
Qui ſcis, an prudens huc ſe dejecerit, atque
Servari nolit? dicam, Siculique poetæ
Narrabo interitum. Deus immortalis haberi

Interpretatio.

in vera mala impellet hominem *deluſum ſemel & malignè approbatum.*

Qui ſanâ mente ſunt, ut quem exitioſa ſcabies vexat, vel furor à diis immiſſus, & Diana infeſta; ſic poetam inſanum contingere formidant, atque averſantur: pueri verò *& imprudentes conſectantur. Is dum verſus excelſos meditatur, & aberrat, ſi quaſi auceps ad merulas* captandas *attentus, in puteum aut foveam ruat, nemo reperietur qui extrahere ſtudeat, quamvis diu vociferetur: Heus cives, auxilium date.* Quod *ſi aliquis velit ſubvenire, & funem prætendere, dicam: unde noſti nunquid illuc ſponte ſe præcipitaverit, & recuſet ſervari?* mox*que commemorabo mortem Siculi poetæ. Empedocles geſtiens exiſtimari Deus immortalis, fri-*

Annotationes.

452. *In mala ſeria.*] Quod pejus malum, quàm ſe & ſua ſolum amare, cæteris irridentibus juſtè quidem, atque in perpetuo errore verſari?

453. *Ut mala quem ſcabies, &c.*] Mali poetæ Horatius exhibet infortunatam conditionem, ut ab eâ deterreat.

Morbus regius.] Eo croceus fit hominis vultus, ſuffuſo felle. Arquatus, Ictericius, apud Lucret. lib. 4. Cornel. Celſ. lib. 3. c. 4. Plin. &c. *Regius* dicitur quod eo affecti ſanentur, ſi regiis deliciis impensè oblectentur.

454. *Fanaticus error.*] Furiis vexati μανικοὶ, fanatici appellantur; vel quod in fanis ſtipem corradant, vel quod in ſacris locis furant & vexentur maximè, obverſantibus animo inanibus phantaſmatis. Talis fuit Oreſtes ob interfectam matrem Clytemneſtram furiis agitatus.

Iracunda Diana.] Hæc lymphaticos efficere credita. Sic Ajax furioſus extitit apud Sophoclem. Pan etiam infeſtus habebatur. Unde panici terrores dicti.

457. *Hic dum ſubl. &c.*] Veſanus ille poetaſter.

Sublimes.] Opinione quidem propriâ, & vanâ æſtimatione. Alii leg. *ſublimis*, pari ſenſu.

Errat.] Animo ſimul & corpore: adulatoribus nimiùm credulus.

458. *Decidit in foveam, &c.*] Alludit ad id quod refertur Thales Mileſius ſidera ſpectans in puteum decidiſſe. Laertius in ejus vita. Plato in Theæto, &c.

460. *Clamet, io cives, &c.*] Vide lib. 1. Epiſt. 17. ſub finem.

463. *Siculi poetæ.*] Empedoclis Agrigentini, Philoſophi & poetæ: qui de rerum naturâ carmen ſcripſit, ut apud Latinos Lucretius. Hic illum celebrat lib. 1. floruit ante Chriſtum annis fere quingentis. Cic. 1. de Orat. n. 217. *Empedocles Phyſicus egregium poema fecit.* De eo jam lib. 1 Epiſt. 12.

Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Ætnam
Insiluit. Sit jus, liceatque perire poetis.
Invitum qui servat, idem facit occidenti.
Nec semel hoc fecit; nec si retractus erit, jam
Fiet homo, & ponet famosæ mortis amorem.
Nec satis apparet, cur versus factitet: utrum
Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
Moverit incestus. certè furit, ac velut ursus,
Objectos caveæ valuit si frangere clathros,
Indoctum doctumque fugat recitator acerbus.
Quem verò arripuit, tenet occiditque legendo,
Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

INTERPRETATIO.

gidè se dejecit in Ætnam ardentem. Sit fas & licentia poetis interire. qui invitum servat, peccat æque ac interficiens. Neque semel id fecit; sique educatur inde, *haud* proinde *fiet homo deinceps, nec famosæ mortis cupiditatem abjiciet. Certè non liquet quamobrem versibus faciendis incumbat: utrum minxerit in patris cineres, an triste bidental sceleratus violaverit. Profectò furiosus est: & tanquam ursus quando opposita causa claustra perrumpere valuit; imperitum atque eruditum in fugam vertit recitator importunus: at quem apprehenderit occupat ac interimit, velut sanguisuga non dimittens cutem nisi sanguine repleta.*

ANNOTATIONES.

465. *Ætnam.*] Siciliæ montem flammas & lapides eructantem.

466. *Insiluit.*] Vel, ut famam divinitatis captaret; vel præ dolore, quod Ætnæi incendii causas assequi non valeret. Porro rejectis ab Ætnæo lacu & camino, unà cum cetera materiâ, crepidis ejus æreis, detectam fraudem, aliqui fabulantur.

469. *Nec jam fiet homo.*] Haud desinet velle immortalis existimari; quicquid humani est, alienum à se & indignum se putans, præ stultitiâ & superbiâ. Alii interpretantur: non magis erit rationis compos: insaniet semper.

470. *Cur versus factitet.*] Ob quod scelus aut flagitium Diis invisus hanc luat pœnam, ut malos versus faciendo sese maceret.

471. *Utrum minxerit patrios cineres.*] Duplex noxa, & sepulcri sanctitatem & paternam pietatem violare. Vide Pers. Sat. 1. ubi,

. . . *pueri, sacer est locus: extrà Meiite.*

462. *Bidental moverit incestus.*] Locus fulmine ictus diis sacer habebatur; bidentes arâ ibi erectâ immolabantur. sepimentis inclusum calcare nefas erat homini præsertim conscelerato. Pers. Sat. 2. Gell. l. 16. c. 26. &c.

Incestus.] Flagitio quodam infando pollutus.

473. *Clathros.*] Græcis χλῆθρα, sepimenta, cancellos.

474. *Recitator acerbus.*] Ligurinus ejusmodi fuit, apud Martialem non uno loco.

476. *Hirudo.*] Quæ corpori tandiu adhæret donec sanguine saturata excidat.

FINIS.

INDEX
RERUM NOTABILIUM,

Quæ reperiuntur tum in Carminibus Horatii, tum in Annotationibus noſtris.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

Hippolytus

M.

N.

O.

P.

Q.

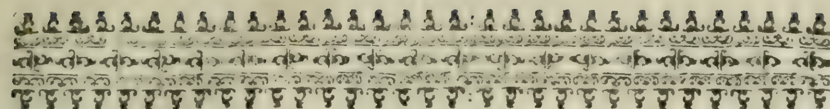
R.

S.

T.

FINIS.

INDEX

INDEX
VOCABULORUM OMNIUM,
QUÆ IN HORATIO LEGUNTUR.

Prior numerus paginam ; poſteriores ad proximam uſque lineolam , Horatii verſum indicant.

A

INDEX

arserit

C.

INDEX

D.

deo

E.

extenuantis

F.

Horat. FFFfff

G.

H.

I.

Ionicus

L.

M.

N.

P.

pavcas

promere

quartam 580:4|

R.

revellis

S.

ſpicula

T.

X.

Z.

FINIS.